A. P. ČEHOV

III

А. Чехов

SVJETSKI KLASICI

UREDNIK
NOVAK SIMIĆ

ПОЛНОЕ СОБРАНИЕ СОЧИНЕНИЙ И ПИСЕМ
А. П. ЧЕХОВА
ОГИЗ МОСКВА 1944—1950

S RUSKOGA PREVELI
IVAN KUŠAN
TOMISLAV PRPIĆ

OPREMIO
EDO MURTIĆ

ANTON PAVLOVIČ ČEHOV

SABRANA DJELA

KNJIGA TREĆA

DRAMA U LOVU

I DRUGE NOVELE

ZORA
ZAGREB 1959

DRAMA U LOVU
I DRUGE NOVELE

DRAMA U LOVU

Istiniti događaj

Jednog travanjskog podneva godine 1880. uđe u moju radnu sobu podvornik Andrej i tajanstveno mi saopći, da je u uredništvo došao nekakav gospodin i da uporno traži sastanak s urednikom.

— Vjerojatno je činovnik, — dometnu Andrej. — Ima kokardu...

— Zamoli ga, da dođe drugi put, — rekoh ja — Danas sam zauzet. Reci mu, da urednik prima samo subotom.

— I prekjučer je dolazio, tražio vas. Kaže, da je nešto važno. Moli, i samo što ne plače. U subotu, kaže, nema vremena... Naređujete li, da ga pustim?

Uzdahnuo sam, odložio pero i stao čekati gospodina s kokardom. Pisce početnike i uopće ljude, koji nisu upućeni u uredničke tajne i koji zadrhte od strahopoštovanja, spomene li se riječ »uredništvo«, treba prilično dugo čekati. Poslije urednikova »izvolite«, oni dugo kašlju, dugo se ušmrkavaju, polako otvaraju vrata, još polaganije ulaze i tako oduzimaju mnogo vremena. Ali gospodina s kokardom nije trebalo dugo čekati. Za Andrejem se još pravo i ne zatvoriše vrata, a ja ugledah u svojoj radnoj sobi visokog, plećatog muškarca, koji je u jednoj ruci držao smotak papira, u drugoj — kapu s kokardom.

Čovjek, koji je toliko nastojao da se sastane sa mnom, zauzima u mojoj pripovijesti vrlo značajnu ulogu. Nužno je da opišem njegovu vanjštinu.

On je, kako već rekoh, visok, plećat i krupan, kao dobar tegleći konj. Cijelo mu tijelo odiše zdravljem i snagom. Lice

mu ružičasto, ruke krupne, prsa široka, mišičava, kosa gusta kao u zdrava dječarca. Blizu mu je četrdeset. Odjeven je ukusno i po posljednjoj modi u novo novcato, tek sašiveno odijelo od trikoa. Na prsima mu velik zlatan lanac s privjescima, na mezimcu svjetluca sićušnim sjajnim zvjezdicama briljantni prsten. Ali, što je najvažnije i što je tako presudno za svakog iole pravog junaka romana ili pripovijesti — on je neobično lijep. Ja nisam ni žena ni umjetnik. Slabo se razumijem u mušku ljepotu, ali me se gospodin s kokardom ipak dojmio svojom vanjštinom. Njegovo široko, mišičavo lice zauvijek mi se urezalo u sjećanje. Na tom ćete licu primijetiti pravi povijeni grčki nos, tanke usnice i lijepe modre oči, u kojima se zrcali dobrota i još nešto, što je teško imenovati pravim imenom. To »nešto« može se spaziti u očima malih životinja, kad su žalosne ili kad ih nešto boli. Nešto, što preklinje, nešto djetinje, nešto, što smjerno trpi... Lukavi i vrlo pametni ljudi nemaju takvih očiju.

S bijela lica prosto zrači jednostavnost, širina, prostodušna priroda, istina... Ako nije laž, da je lice ogledalo duše, ja bih već prvog dana, kad upoznah gospodina s kokardom, mogao dati časnu riječ, da on ne zna lagati. Čak bih se mogao i okladiti.

Bih li izgubio okladu ili ne bih — čitalac će saznati kasnije.

Kestenjava mu kosa i brada gusta i mekana kao svila. Kažu, da mekana kosa označuje mekanu, nježnu, »svilenu« dušu... U zločinaca i opakih, svojeglavih karaktera većinom je kosa kruta... Je li to istina ili nije, čitatelj će isto tako kasnije saznati. Ni izražaj na licu, ni brada, ništa nije tako mekano i nježno u gospodina s kokardom, kao što su pokreti njegova krupna, teška tijela. U tim se pokretima osjeća uglađenost, lakoća, gracioznost. Moj se junak ne bi morao napregnuti, da savije potkovu ili da zdrobi u šaci kutiju od sardine, a ipak nijedan njegov pokret nije pokazivao kolika je fizička snaga u njemu. Maša se kvake na vratima ili šešira kao da je to leptir: nježno, oprezno, lako se dotičući prstima.

Koraci su mu nečujni, stisak ruke slab. Kad ga gledaš, zaboravljaš da je jak kao Golijat i da jednom rukom može podići više nego bi podiglo pet podvornika Andreja. Promatrajući njegove lake kretnje, teško je vjerovati, da je jak i težak. Spencer bi ga nazvao uzorom gracioznosti.

Ušavši u moju radnu sobu, zbunio se. Njegovu nježnu, osjetljivu prirodu zacijelo je pogodilo moje mračno, mrzovoljno držanje.

— Oprostite, kumim vas bogom! — otpoče on mekanim, punim baritonom. — Upadam k vama u nevrijeme i prisiljavam vas, da zbog mene učinite iznimku. Vi ste toliko zauzeti! Ali, evo o čemu se radi, gospodine uredniče: sutra putujem u Odesu po vrlo važnu poslu... Kad bih bio u mogućnosti da to putovanje odložim do subote, ne bih vas, vjerujte, molio, da zbog mene učinite iznimku. Ja poštujem pravila, jer volim red...

»Ipak, kako mnogo govori!« — pomislih, pružajući ruku prema peru, kako bih time pokazao, da nemam vremena. (Toliko su mi strašno bili onda dodijali posjetioci!)

— Ja ću vam oduzeti samo jednu minutu! — nastavio moj junak glasom punim isprike. — Ali, ponajprije, dopustite mi da se predstavim... Pravni kandidat Ivan Petrović Kamišev, bivši sudski istražitelj. Nemam čast da se ubrajam među pisce, ali sam ipak došao do vas po pravom književnom poslu. Pred vama je čovjek, koji želi, da ga uvrste među početnike, usprkos tome, što mu je četrdeseta blizu. Ali, bolje ikad, nego nikad.

— Vrlo mi je milo... Što mogu učiniti za vas?

Čovjek, koji želi da ga uvrste među početnike, sjede i proslijedi, uperivši u pod svoje moleće oči:

— Donio sam vam pričicu, koju bih želio objaviti u vašem listu. Otvoreno ću vam reći, gospodine uredniče: tu priču nisam napisao zbog književne slave ili zbog slatkih riječi... Za te sam milote već ostario. Književnim putem krećem samo iz trgovačkih pobuda... Htio bih da zaradim... Sada sam baš bez ikakva posla. Bio sam, znate, sudski istražitelj u S-om

kotaru, služio sam više od pet godina, ali, niti sam kapitala skucao, niti sam čestitosti sačuvao...

Kamišev me promotri svojim blagim očima i tiho se nasmija.

— Dosadna služba... Službovao sam i službovao, a onda se okanio i sve ostavio. Sad nemam posla, nemam gotovo ništa ni da jedem... I ako vi, ne obazirući se na ime, štampate moju pripovijest, učinit ćete mi više nego uslugu... Pomoći ćete mi... Novine nisu sirotište, nisu ubožnica... Ja to znam, ali... ta budite tako dobri...

»Lažeš!« pomislih.

Privjesci i prsten na mezimcu nisu se baš podudarali s pisanjem za koricu kruha. a usto je i Kamiševljevim licem preletio jedva uočljiv oblačić, primjetljiv za iskusno oko, oblačić, što se može ugledati jedino na licima ljudi, koji rijetko lažu.

— Kakva je tema vaše pripovijetke? — upitah.

— Tema... Kako da vam kažem? Tema nije nova... Ljubav, umorstvo... Pročitajte samo, vidjet ćete... »Iz zapisa sudskog istražitelja«...

Očito sam se namrštio, budući da je Kamišev zbunjeno zatreptao očima, trgnuo se i brzorijeko prozborio:

— Moja je pripovijest pisana po uzoru na bivše sudske istražitelje, ali... ćete u njoj naći stvarnost, istinu... Sve, što je opisano u njoj, sve se to, od početka do kraja, odigralo pred mojim očima... Bio sam očevidac i, štoviše, sam sam sudjelovao.

— Ne radi se o istini... Nije neophodno nešto vidjeti, da se opiše... Nije to važno. Radi se o tome, da je naša jadna publika već odavno do grla sita Gaboriaua i Škljarevskog. Dodijala su joj sva ta tajanstvena umorstva, lukavstva detektiv i neobična dovitljivost istražitelja, koji preslušavaju. Naravno, ima svakakve publike, ali ja govorim o onoj, koja čita moje novine. Kakav je naslov vaše pripovijesti?

— »Drama u lovu«.

— Hm... Neozbiljno, znate... Osim toga, iskreno da kažem, nakupila se takva gomila materijala, da zaista nisam u mogućnosti da primam nova djela, čak i da imaju nesumnjivu vrijednost.

— Ali moje djelo ipak primite, molim vas... Kažete da je neozbiljno, ali... svejedno je teško tako ocijeniti djelo, ne pročitavši ga... Ili zar ne možete zamisliti, da bi i sudski istražitelji mogli pisati ozbiljno?

Sve ovo izgovori Kamišev zamuckujući, vrteći olovku među prstima i promatrajući svoje nokte. Napokon se strašno zbuni i ustrepta očima. Smili mi se.

— Dobro, ostavite mi, — rekoh. — Samo vam ne obećavam, da ću uskoro pročitati vašu pripovijest. Morat ćete pričekati...

— Dugo?

— Ne znam... Dođite za mjesec dana... za dva, recimo za tri.

— Podugo je... Ali se ne usuđujem navaljivati... Neka bude kako vi želite...

Kamišev ustade i dohvati kapu.

— Hvala vam, što ste me primili, — reče. — Otići ću sada kući i živjeti u nadi. Tri mjeseca nadanja! Međutim, ja sam vas zagnjavio. Čast mi je da vas pozdravim!

— Molim vas, samo jednu riječ, — kazah ja, prelistavajući njegovu debelu bilježnicu, ispisanu sitnim rukopisom. — Vi ovdje pišete u prvom licu... Znači, da ovdje pod sudskim istražiteljem mislite sebe?

— Jest, samo je prezime drugo. Moja je uloga u toj pripovijesti donekle sramotna... Ne bi ipak bilo zgodno pod pravim imenom... Dakle, za tri mjeseca?

— Tako, molim vas lijepo, ne prije...

— Ostajte mi u zdravlju!

Bivši se sudski istražitelj učtivo nakloni, oprezno prihvati kvaku na vratima i izgubi se, ostavivši na mom stolu svoje djelo. Uzeh bilježnicu i spremih je u sto.

Pripovijest ljepotana Kamiševa ležala je u mom stolu dva mjeseca. Jednom, kad sam iz uredništva polazio na ladanje, sjetih je se i ponesoh je sa sobom.

Sjedeći u vagonu, otvorih bilježnicu i počeh čitati iz sredine. Sredina me zainteresirala. Istog dana uveče, premda nisam bio u dokolici, pročitah cijelu pripovijest od početka do riječi »kraj«, ispisane razvučenim rukopisom. Obnoć sam još jednom pročitao tu pripovijest, a u osvit sam hodao terasom, iz kuta u kut, i trljao sljepočice, baš kao da želim istrti iz glave novu, mučnu pomisao, što me iznenada zaokupila... A pomisao bijaše uistinu mučna, nepodnošljivo oštra... Činilo mi se, da sam ja, koji nisam sudski istražitelj ili, još manje, sudski psiholog, otkrio strašnu tajnu, koja me se ništa nije ticala... Hodao sam terasom i uvjeravao sama sebe, da ne treba vjerovati u vlastito otkriće...

Pripovijest Kamiševa nije objavljena u mojim novinama iz razloga, koje navodim na svršetku mog razgovora s čitaocem. S čitaocem ću se sresti još jednom. A sada, rastajući se od njega na dulje vrijeme, predlažem mu da pročita cijelu Kamiševljevu pripovijest.

Ta pripovijetka ne odudara od sličnih. U njoj ima dosta razvučenih mjesta, dosta hrapavosti... Autor podliježe efektima i zvučnim frazama... Primjećuje se, da piše prvi put u životu, nenaviklom, neukom rukom... A ipak se ova pripovijest čita tečno. Ima sadržaj, i smisao, i, što je najvažnije, originalna je, vrlo karakteristična i, kako se ono kaže, sui generis[1]. Ima i nekakvu literarnu vrijednost. Isplati se pročitati je... Evo je:

---

[1] Svojevrsna.

DRAMA U LOVU

Iz zapisa sudskog istražitelja

Glava I.

— Muž ubio svoju ženu! Ah, kako ste glupi! Pa dajte mi već jednom šećera!

Taj me uzvik probudi. Protegoh se i osjetih u svim udovima težinu, bol... Desi se, da čovjeku u snu utrne ruka i noga, ali meni se ovog puta činilo, da mi je utrnulo cijelo tijelo od glave do pete. Drijemanje poslije ručka u zagušljivoj, suhovitoj atmosferi, uz zujanje muha i komaraca ne okrepljuje, već iscrpljuje. Prebijen i obliven znojem ustadoh i priđoh prozoru. Sunce je još bilo visoko i peklo jednako nesmiljeno kao i prije tri sata. Do zalaza i hlada bijaše još dugo.

— Muž ubio svoju ženu!

— Prestani lagati, Ivane Demjaniču! — rekoh, kvrcnuvši laganom zvrčkom Ivana Demjaniča po nosu. — Muževi ubijaju žene samo u romanima, i to u tropskom pojasu, gdje vru afričke strasti, golubane. Za nas su dovoljne i takve strahote, kao što je provalna krađa ili kad netko živi s tuđim ispravama.

— Provalne krađe... — protisnu kroz svoj kukasti nos Ivan Demjanič. — Ah, kako ste vi glupi!

— A što se tu može, golubane? Zar smo mi ljudi krivi, što su određene granice našem umu? Uostalom, Ivane Demjaniču, nije grijeh biti budala za takve temperature. Bar si mi ti mudrac, a i tebi se, sigurno, otopio i oglupavio mozak na ovoj žezi.

Moga papagaja ne zovu papigom, niti nekim drugim ptičjim imenom, već Ivanom Demjaničem. To je ime dobio

sasvim slučajno. Jednom je moj sluga, Polikarp, čisteći njegovu krletku iznenada došao do otkrića, bez kojega bi se moja dična ptica sve do dana današnjega zvala papigom... Dangubi tek onako pade na um pomisao, da je kljun mojega papagaja veoma nalik na nos našeg seoskog trgovca Ivana Demjaniča, i otada zauvijek papagaju ostade ime i očevo ime dugonosa trgovca. Polikarpovom zaslugom cijelo selo prozva moju znamenitu pticu Ivanom Demjaničem. Po Polikarpovoj volji ptica prijeđe među ljude, a trgovac izgubi svoje pravo ime: sve do njegova posljednjeg časa, usta seljaka spominjat će ga kao »istražiteljeva papagaja«.

Ivana Demjaniča sam kupio od majke mog prethodnika, sudskog istražitelja Pospjelova, koji je umro nešto prije mog imenovanja. Kupio sam ga zajedno sa starinskim namještajem od hrastovine, kuhinjskim priborom i uopće cijelim domaćinstvom, što je ostalo od pokojnika. Moje zidove još uvijek rese fotografski snimci njegovih rođaka, a nad mojim krevetom svejednako visi portre samog domaćina. Pokojnik, žilav mršavac riđih brkova i debele donje usne, sjedi izbečenih očiju u oguljenom okviru od orahovine i ne skida pogleda s mene cijelo vrijeme, dok ja ležim na njegovoj postelji... Nisam skinuo sa zida ni jedne fotografije, jednom riječju — ostavio sam sobu onakvom, kakvu sam je i zatekao. Previše sam lijen da bih se pobrinuo za vlastitu udobnost i ne branim da vise na mojim zidovima ne samo pokojnici, nego i živi, ako i oni to požele.[1]

Ivana Demjaniča je mučila omara koliko i mene. Rogušio je perje, širio krila i glasno izvikivao rečenice, koje je naučio od mog prethodnika Pospjelova i od Polikarpa. Kako bi nečim ispunio dokolicu poslije ručka, sjedoh pred krletku i uzeh promatrati kretnje papagaja, koji je bezuspješno kušao da se izbavi muka, koje su mu zadavale omara i kukci, što su mu se zavukli u perje... Činilo se, da je jadnik jako nesretan...

— A u koje se vrijeme bude? — dopre do mene nečiji bas iz predsoblja...

---

[1] Molim čitaoca, da oprosti na ovakvim izrazima. Puna ih je pripovijest nevoljnog Kamiševa, i ako ih nisam izbacio, to je samo zbog toga, što sam smatrao potrebnim, zbog karakteristike autora da objavim njegovu pripovijest *in toto*. A. Č.

— Kako kada! — otpovrnu Polikarpov glas. — Nekad se budi u pet, a nekad i do jutra čmava... Jasno je, da se ništa ne može...

— Jeste li vi njihov sobar?

— Sluga. Hajde, ne smetaj mi, začepi... Zar ne vidiš, da čitam?

Zavirih u predsoblje. Ondje se, na velikom, crvenom kovčegu, izvalio moj Polikarp i, po običaju, čitao nekakvu knjigu. Zapiljivši se u knjigu svojim snenim očima, što nikada ne trepću, micao je usnama i mrštio se. Očito ga je jarilo prisuće strane osobe, visoka i bradata seljaka, koji je stajao pred kovčegom i utaman pokušavao zavrći razgovor. Kad se pojavih, seljak uzmakne jedan korak od kovčega i stade pravo kao vojnik. Polikarp pokaza licem da je nezadovoljan i, ne podižući očiju s knjige, malko se pridignu.

— Što bi ti? — obratih se seljaku.

— Poslao me grof, vaše blagorodstvo. Grof vas je izvolio pozdraviti i zamolio vas, da odma' dođete k njemu...

— Zar je grof stigao? — začudih se.

— Baš tako, vaše blagorodstvo... Stigli su noćaske... Izvolte, evo, pismo...

— Opet ga đavo donio! — prozbori moj Polikarp. — Dvije godine smo bez njega u miru živjeli, a sad će opet svinjac napraviti u kotaru. Ne gine nam bruka.

— Šuti, tko te što pita!

— Mene i ne treba pitati... Reći ću i sam. Opet ćete od njega dolaziti bezobrazno pijani i kupati se u jezeru, ovakvi ko sad, u cijelom odijelu... Onda čisti! Ni za tri dana da očistiš!

— Što sada radi grof? — upitah ja seljaka.

— Izvoljeli su baš sjesti za ručak, kad su me ovamo slali... Prije ručka su ribe pecali u banji... Što zapovijedate da odgovorim?

Otpečatim pismo i pročitam u njemu ovo:

»Mili moj Lecoq! Ako si još živ, zdrav i ako nisi zaboravio svog druga velepijanduru, onda, ne časeći ni časa, oblači odijelo i dojuri do mene. Stigao sam tek sinoć, a već crkavam od dosade. Bezgranično je nestrpljenje u kojem te iščekujem. Bio sam nakanio da sâm svrnem do tebe i da te dovezem u moju jazbinu, ali mi je vrućina prikovala sve udove. Sjedim

sve na jednom mjestu i hladim se lepezom. A kako mi ti živiš? Kako živi tvoj preumni Ivan Demjanič? Ratuješ li još neprestano s onim tvojim cjepidlakom Polikarpom? Dolazi što prije, da mi pričaš.

Tvoj A. K.«

Nije ni trebalo da pogledam potpisa, pa da iz krupna, ružna rukopisa razaberem, da je to pisao pijanac, nenaviknut na pisanje, moj drug grof Aleksej Karnejev. Kratkoća pisma, pretendiranje na izvjesnu šaljivost i svježinu govorili su, da je moj nedaleki drug poderao mnogo listovnog papira, prije nego je uspio napisati ovo pismo.

U pismu nije bilo zamjenice »koji« i brižljivo su izbjegnuti glagolski prilozi — a jedno i drugo rijetkokad uspijeva grofu otprve.

— Što zapovijedate da odgovorim? — ponovi seljak.

Ne odgovorih odmah na to pitanje, a i svaki bi valjani čovjek pričekao malo na mom mjestu. Grof me je volio i najiskrenije nastojao da mi postane prijateljem, ali ja, međutim, nisam prema njemu osjećao ništa nalik na prijateljstvo i čak ga nisam ni volio; poštenije bi stoga bilo jednom zauvijek odbiti njegovo prijateljstvo, nego ga posjećivati i pretvarati se. Osim toga, otići grofu — značilo je, iznovice ogreznuti u onakvu životu, koji je moj Polikarp nazivao »svinjcem« i koji je, prije dvije godine, sve dok grof nije otputovao u Petrograd, potkopavao moje čelično zdravlje i moždio mi mozak. Taj razuzdani, neobični život, pun efekata i pomamna pijančevanja, nije uspio načeti moj organizam, ali me je zato razglasio po cijeloj guberniji... Ja sam popularan...

Razum mi je govorio svu golu istinu, rumên stida zbog nedaleke prošlosti oblivao mi lice, srce se stezalo od straha, tek što bih pomislio, da ne ću imati dovoljno smionosti da odustanem od posjete grofu, ali se ja nisam dugo kolebao.

— Pozdravi grofa, — rekoh glasniku — i zahvali mu se, što me se sjetio... Reci, da sam zauzet i da... Reci, da ja...

I baš u onom trenutku, kad je bilo pripravno odlučno »ne« da sleti s mog jezika, obrvao me odjednom tegoban osjećaj... Mladić, pun života, snage i želje, bačen sudbinskim

hirom u seosku divljačinu, bio je obuzet osjećajem čemera, samotinje...

Sjetih se grofova vrta s raskošnim i hladovitim staklenicima i sumračjem uzanih samotnih drvoreda... Ti drvoredi, zaštićeni od sunca svodom od zelenih, isprepletenih grana starih lipa, dobro me poznaju... Poznaju i žene, koje su tražile moju ljubav i sumračje... Sjetih se raskošne primaće sobe, sa slatkom podatljivošću njenih baršunastih divana, teških zastora i sagova, mekanih kao paperje, s tom podatljivošću, koju toliko vole mlade, zdrave životinjice... Pade mi na um moj pijani zanos, koji ne poznaje granice u svojoj širini, satansku ponosu i preziru prema životu. I moje krupno tijelo, satrveno snom, iznova zaželi da se pokrene...

— Reci, da dolazim.

Seljak pozdravi i izađe.

— Da sam znao, ne bi ga pustio, toga đavla! — progunđa Polikarp, listajući knjigu brzo i nasumce.

— Pusti knjigu i hajde osedlaj Zorku! — kazah ja strogo. — Hitro!

— Hitro... Pa jasno, svakako... Evo, samo što ne pojurim... Bar da ode poslom, a on ide da tjera kera!

Izrekao je to malne šaptom, ali tako, da ja čujem. Sluga se, pošto je šanuo taj bezobrazluk, istegnu preda mnom i, prezirno se smijuljeći, uze čekati, da uzvratim oštro, ali sam se ja gradio, da nisam čuo njegovih riječi. Moja je šutnja najbolje i najoštrije oružje u sukobima s Polikarpom. Kad se prezirno oglušim o njegove jetke riječi, on je razoružan i gubi tlo pod nogama. Kao kazna, to djeluje jače nego bubotak ili bujica pogrda... Kad Polikarp izađe u dvorište, da osedla Zorku, zavirih u knjigu, u čitanje koje mu ometoh... Bijaše to »Grof Monte Christo«, strašni Dumasov roman... Moj civilizirani divljak čita sve, počevši od cimera gostionice do Augusta Comtea, koji je ležao u mom sanduku, zajedno s ostalim odbačenim knjigama, što ih nisam čitao; ali, od sve te silesije tiskanoga i napisanoga, on priznaje jedino strašne, jako dojmljive romane s čuvenom »gospodom«, otrovima i podzemnim hodnicima, a ostalo je okrstio »besmislicama«. O njegovu čitanju ću još i kasnije morati govoriti, a sada — na put! Četvrt su sata kasnije kopita moje Zorke već dizala prašinu na cesti, što vodi od sela do grofova imanja. Sunce je

bilo blizu svom počinku, ali su se žega i omara još uvijek osjećali... Usijani zrak bijaše nepomičan i suh, premda me je put vodio obalom golema jezera... Zdesna sam vidio obilnu vodu, slijeva mi pogled dragalo mlado, proljetno lišće hrastika, a dotle su moji obrazi gorjeli kao Sahara.

»Bit će oluje!« — pomislih, snatreći o lijepom, hladnom pljusku...

Jezero je spokojno spavalo. Nijednim zvukom nije pozdravilo trk moje Zorke, i samo je piska mlade šljuke remetila grobni muk nepomičnog diva. Sunce se promatralo u njemu, kao u veliku zrcalu, i obasjavalo cio njegov beskraj, od mog puta do daleke obale, zasljepljujućim svijetlom. Zaslijepljenim se očima činilo, da priroda svoje svijetlo ne crpe od sunca, već iz jezera.

Pripeka je uspavala i život, koji je tako bogat u jezeru i po njegovim zelenim obalama... Posakrivale se ptice, ribe se prestale praćakati, mirno čekali hlad poljski cvrčci i zrikavci. Uokolo se protegla pustoš. Tek bi me ponekad moja Zorka pronijela kroz gustu oblačinu vodenih komaraca, a u daljini su se na jezeru bibala tri crna čamca starca Miheja, našeg ribara, koji je bio unajmio cijelo jezero.

Nisam jahao pravo, već krivuljom, koju su stvarale obale okrugla jezera. Pravo bi se moglo poći jedino čamcem, a oni, koji putuju kopnom, čine veliku okuku i gube oko osam vrsti. Za cijela sam puta vidio, gledajući prema jezeru, suprotnu glinovitu obalu, nad kojom se bjelasao pojas rascvala trešnjika, dok se vrh trešanja izdizala grofova sušnica, okićena raznobojnim golubovima, i bijelio maleni zvonik grofove crkvice. Na glinovitoj obali stajaše kupaonica, prekrivena jedrovinom. Sve sam to vidio, pa mi se činilo, da me od mog prijana grofa dijeli možda vrsta, a međutim, da dođem do grofova imanja, valjalo mi je prevaliti šesnaest vrsta.

Putem sam premišljao o svojim neobičnim odnosima s grofom. Zanimljivo je bilo objasniti ih sebi, srediti, ali, nažalost, uvidio sam, da je takvo objašnjenje pretežak zadatak. Ma koliko da sam razmišljao, ma koliko prosuđivao, morao sam napokon zaključiti, da sam slab znalac i sama sebe, i ljudi uopće. Ljudi, koji poznaju grofa i mene, različito tumače naše međusobne odnose. Oni kratke pameti, koji ne vide dalje od nosa, rado tvrde, da je čuveni grof uočio u »siroma-

šnom i beznačajnom« sudskom istražitelju dobrog prišipetlju i vinskog brata. Ja, koji bilježim ove retke, puzao sam, po njihovu mišljenju, i udvoravao se za grofovim stolom, da dobijem koju mrvu i ogrizinu! Po njihovu shvaćanju, čuveni bogataš, pred kojim je strepio i kojem je zavidio cio S-ski kotar, bio je vrlo pametan i slobodouman; inače bi bilo neshvatljivo da tako dobrohotno pristaje na drugovanje sa siromašnim istražiteljem, kao što bi bilo neshvatljivo i to sušto slobodoumlje, koje je uzrok tome, što grofa ne vrijeđa moje tikanje. Malo pametniji ljudi objašnjavaju opet naše odnose zajedničkim »duhovnim interesima«. Ja i grof smo vršnjaci. Obojica smo diplomirali na istom sveučilištu, obojica smo pravnici i obojica vrlo malo znamo: ja još nešto znam, ali je zato grof zaboravio i utopio u alkoholu sve ono, što je nekoć znao. Obadvojica smo oholice i, zbog nekih razloga, koje samo mi znamo, kao divljaci izbjegavamo društvo. Obojica se ne obaziremo na mišljenje svijeta (t. j. S-skog kotara), obojica smo nemoralni i obojica ćemo loše svršiti. To su »duhovni interesi«, koji nas vežu. Ljudi, koji nas poznaju, ne mogu o nama reći ništa više.

Rekli bi, naravno, više, kad bi znali, kako je slaba, mekana i povodljiva priroda mog druga grofa i kako sam ja jak i čvrst. Mnogo bi štošta kazali, da znaju koliko me je volio taj oronuli čovjek i koliko ja njega nisam volio! On mi je prvi ponudio svoje prijateljstvo, a ja sam mu prvi kazao »ti«, ali s koliko razlike u tonu. On me je, u nastupu plemenitih osjećaja, zagrlio i smjerno me zamolio, da mu budem prijatelj, dok sam mu ja, obuzet jednom osjećajem prezira i gađenja, dobacio:

— *Prestani* lupetati gluposti!

I taj »ti« dočekao je on kao izraz prijateljstva i prihvatio ga, uzvraćajući mi poštenim, bratskim tikanjem...

Jest, bilo bi bolje i plemenitije, da sam okrenuo Zorku natrag i vratio se Polikarpu i Ivanu Demjaniču.

Kasnije sam više puta pomislio: kolike mi se nevolje ne bi svalile na leđa i koliko bih dobra učinio svojim bližnjima, da sam te večeri smogao dovoljno odlučnosti da okrenem nazad ili da se moja Zorka uzjogunila i odnijela me što dalje od tog groznog velikog jezera! Tolike mučne uspomene ne bi mi pritiskale mozak i ne bi tjerale moju ruku, da svaki čas baca

pero i hvata se za glavu. Ali ne ću trčati unaprijed, to prije, što ću kasnije još mnogo puta morati da jadikujem. Sada još o veselju...

Zorka me unese kroz kapiju grofova imanja. Na samoj se kapiji spotače, i ja, izgubivši stremen, zamalo ne sletih na zemlju.

— Loš znak gospodine! — dovikne mi nekakav seljak, koji je stajao na jednim vratima dugačke grofove konjušnice.

Ja vjerujem da čovjek, koji padne s konja, može skrhati vrat, ali ne vjerujem u predznake. Predavši uzde seljaku i oprašujući korbačem čizme, potrčah u kuću. Nitko me ne dočeka. Vrata i prozori bijahu širom razjapljeni, ali se, usprkos tome, uzduhom širio teški, čudnovati zadah. Bila je to mješavina zadaha vremenitih zapuštenih soba s ugodnim, ali oštrim, narkotičnim mirisom tropskih biljki, koje su tek donesene iz staklenika u sobe... U dvorani, na jednom od divana, presvučenih svijetlomodrom svilenom tkaninom, ležala su dva zgužvana jastuka, a pred divanom sam ugledao čašu s nekoliko kapljica tekućine, iz koje se širio miris jakog riškog balzama. Sve je to govorilo, da je netko u kući, ali, premda sam obišao svih jedanaest soba, nisam sreo ni žive duše. U kući bijaše pusto, kao i kraj jezera...

Iz takozvane »mozaične« gostinjske sobe izlazilo se u vrt kroz velika staklena vrata. Bučno sam ih otvorio i niz mramornu terasu sišao u vrt. Ovdje sam, prešavši nekoliko koračaja drvoredom, susreo devedesetgodišnju staricu Nastasju, nekadašnju grofovu dadilju. To bijaše maleno, zbabasto stvorenje, koje je bila zaboravila smrt, ćelave glavice i prodornih očiju. Pogledaš li je u lice i nehotice se sjetiš nadimka, što joj ga bijaše prišila služinčad: »Sovuljaga«... Spazivši me, ona zadrhta i umalo ne ispusti staklenku s vrhnjem, koju je nosila s obje ruke.

— Zdravo, Sovuljago, — rekoh joj ja.

Ona me pogleda poprijeko i šutke prođe mimo mene... Zgrabih je za rame.

— Ne boj se, budalo... Gdje je grof?

Starica pokaza na uši.

— Gluha si? Je si li već odavno oglušila?

Starica, usprkos svoje duboke starosti, izvrsno čuje i vidi, ali smatra, da nije loše tužiti se na vlastita čula... Zaprijetih joj prstom i pustih je.

Prešavši još nekoliko koračaja začuh glasove, a domalo ugledah i ljude. Na onom mjestu, gdje se drvored širio u poljanicu, okruženu željeznim klupama, u sjeni visokih bijelih akacija stajaše sto, na kome se blistao samovar. Za stolom se razgovaralo. Tiho se, travom, primakoh poljanici i, sklonivši se za grm jorgovana, počeh pogledom tražiti grofa.

Moj prijan, grof Karnejev, sjedio je za stolom, na pletenoj stolici za sklapanje, i pio čaj. Na njemu bijaše šareni haljetak, u kojem sam ga vidio prije dvije godine, i slamnati šešir. Lice mu bijaše ozbiljno, sabrano, naborano, tako da bi čovjek, koji ga ne poznaje, mogao pomisliti, da ga u tom trenutku kinji neka značajna misao, briga... Naoko se grof nije nimalo promijenio u ove dvije godine otkako se ne vidjesmo. Isto ono sitno, mršavo tijelo, slabašno i onemoćalo, kao tijelo u ptice grdavca. Ista ona uzana sušičava ramena i malena, riđa glavica. Nosić kao i prije ružičast, obrazi, kao i prije dvije godine, vise poput krpa. Na licu ništa odvažno, snažno, muško... Sve je nemoćno, apatično i mlitavo. Doimaju se jedino velike, otoboljene brčine. Netko je mom drugu rekao, da mu jako pristaju dugi brci. On je povjerovao i sad svakog jutra mjeri, koliko mu je porasao izrast nad blijedim usnama. S tim brkovima podsjeća na brkato, ali vrlo mlado kržljavo mače.

Pored grofa je za istim stolom sjedio neki debeljko, meni nepoznat, ćuslave glavurde i vrlo crnih obrva. Lice mu bijaše gojazno i blistalo se kao zrela dinja. Brčine dulje nego u grofa, čelo maleno, usne stisnute, a oči lijeno pilje u nebo... Crte lica se rasplinule, ali ipak jednako tvrde, kao sasušena koža. Nije ruski tip... Debeljko je bio bez kaputa i bez prsluka, samo u košulji, na kojoj su se tamnjela mjesta mokra od znoja. Nije pio čaj, već seltersku vodu.

Smjerno se odmaknuvši od stola, stajaše krupan, dežmekast čovjek crvena, pretila zatiljka i klompavih ušiju. Bio je to grofov upravitelj Urbenjin. U čast dolaska njegove svjetlosti bio se obukao u crno odijelo i sad je trpio muke. Znoj mu je potocima slazio niz crveno, preplanulo lice. Pored upravitelja stajaše seljak, koji mi je donio pismo. Sad sam istom

primijetio, da taj seljak nema jednog oka. Stojeći pravo i ne usuđujući se ni pomaknuti, stajao je kao kip i čekao da ga što upitaju.

— Trebalo bi uzeti tvoj bič, Kuzma, i odadrijeti te da se praši, — govorio mu je upravitelj svojim dojmljivim i mekanim basom, otežući. — Smiju li se tako traljavo izvršavati gospodareve zapovijesti? Morao si ih zamoliti, da odmah izvole doći i doznati točno, kad će moći da dođu!

— Jest, jest, jest... — uzrujavao se grof. — Morao si sve saznati! Rekao je: dolazim! Ali to nije dovoljno. On mi treba odmah! Sva-ka-ko odmah! Ti si ga molio, a on te nije razumio.

— A što ti je on toliko potreban? — priupita debeljko grofa.

— Moram ga vidjeti!

— Samo zbog toga? A što se mene tiče, Alekseju, bilo bi bolje, kad bi taj istražitelj ostao danas kod svoje kuće. Nije mi sada do gostiju.

Izbečih oči. Što je značilo to gospodstveno, zapovjedničko »nije mi«?

— Ali on nije gost! — molećim glasom izusti moj drug. — Ne će te smetati u tvom odmoru poslije puta. Pred njim se, molim te, ne moraš sustezati!... Vidjet ćeš kakav je to čovjek! Odmah ćeš ga zavoljeti i sprijateljiti se s njim, golubane!

Izađoh iza grmlja jorgovana i uputih se prema stolu. Grof me je ugledao, poznao, i na njegovu licu, što se razvedrilo, zasjao smiješak.

— Evo ga! Evo ga! — prozbori on, crveneći se od zadovoljstva, i skoči od stola. — Kako je to lijepo od tebe!

I, potrčavši prema meni, priskoči, obgrli me i krutim svojim brčinama nekoliko me puta ogrebe po obrazu. Poslije poljubaca veoma dugo mi je stiskao ruku i zagledao mi u oči...

— Pa ti se, Sergeju, ništa nisi promijenio! Isti si kao i prije! Jednako lijep i snažan. Hvala ti, što si pristao da dođeš!

Izbavivši se iz grofova zagrljaja, pozdravih se s upraviteljem, mojim dobrim znancem, i sjedoh za sto.

— Ah, golubane! — proslijedi uzbuđeni grof. — Da samo znaš, kako mi je drago, što vidim tvoju ozbiljnu fizionomiju!

Ne poznate se? Dopusti da ti predstavim: moj dobar prijatelj Kaetan Kazimirovič Pšehocki. A ovo je — nastavi on, pokazujući debeljku na mene — moj dobar stari drug Sergej Petrovič Zinovjev! Ovdašnji istražitelj...

Debeljko crnih obrva malo se pridignu i pruži mi svoju gojaznu, strašno znojnu ruku.

— Vrlo mi je milo, —promrmlja on, promatrajući me. — Vrlo mi je drago.

Pošto je dao oduška svojim osjećajima i smirio se, grof mi je natočio čašu hladnog tamnocrvenog čaja i privukao mi na dohvat ruke kutiju s kolačićima.

— Zagrizi... Na prolazu kroz Moskvu kupio sam kod Einema. Inače se ljutim na tebe, Serjoža, toliko se ljutim, da sam se čak htio s tobom posvaditi!... Ne samo što mi pune dvije godine nisi napisao ni slovca, nego se nisi udostojio odgovoriti ni na jedno moje pismo! To nije prijateljski!

— Ne znam ja pisati pisma, — odvratih ja — a usto i nemam vremena za dopisivanje. I o čemu bih ti, molim te, mogao pisati?

— Kao da nije bilo o čemu?

— Uistinu nije bilo. Ja znam samo za tri vrste pisama: ljubavna, čestitke i poslovna. Prva ti nisam pisao, jer nisam žena i nisam u tebe zaljubljen, druga ti nisu potrebna, a od trećih smo pošteđeni, jer nas dvojica zajedničkih poslova nikada nismo imali.

— Recimo da je to točno, — pristade grof, koji se brzo i spremno sa svime slagao — ali si svejedno mogao, bar redak... I, osim toga, kako mi, evo, priča Petar Jegorič, pune ove dvije godine nisi nijednom svratio ovamo, kao da si tisuću vrsta daleko ili kao da... zazireš od mog imanja. Mogao si ovdje da stanuješ neko vrijeme, da loviš. I što se sve moglo ovdje dogoditi dok mene nije bilo!

Grof je govorio mnogo i dugo. Kad bi jednom načeo o nečemu govoriti, mlatio bi jezikom bez prekida i bez kraja, ma koliko sitna i bijedna bila tema.

Neumorno je ispuštao glasove kao moj Ivan Demjanič. Jedva sam ga trpio zbog te osobine. Ovaj put ga je prekinuo sluga Ilja, visoki, štrkljasti čovjek u pohabanoj, umrljanoj livreji, koji pruži grofu, na srebrnom poslužavniku, čašicu

votke i pola čaše vode. Grof iskapi votku, zali vodom i, namrštivši se, zavrti glavom.

— A ti se još nisi okanio da neprestano trusiš votku? — dobacih ja.

— Nisam se okanio, Serjoža!

— Ali se bar okani toga, da se kao pijanac mrštiš i vrtiš glavom! Gadno je.

— Svega ću se, golubane, okaniti... Liječnici su mi zabranili da pijem. Pijem sad samo zbog toga, što nije zdravo odjednom prekinuti... Treba postupno...

Pogledah u bolesno, iznureno grofovo lice, u čašicu, u slugu u žutim cipelama, pogledah Poljaka crnih obrva, koji mi se već na prvi pogled nekako činio, tko zna zašto, nitkovom i varalicom, u ćoravog, ukipljenog seljaka, i bi mi strašno, mučno... Odjednom poželjeh da napustim tu prljavu atmosferu, pošto bih prije toga otvoreno grofu otkrio svu moju beskrajnu antipatiju prema njemu... U jednom trenutku bio sam već spreman da ustanem i odem... Ali nisam otišao... Spriječila me (sramota je priznati!) obična fizička lijenost.

— Daj i meni votke! — rekoh Ilji.

Duguljaste sjenke počeše se spuštati drvoredom i našom poljanicom...

Daleki kreket žaba, graktanje vrana i poj žuje pozdravljahu već sunčev smiraj. Nailazilo je proljetno veče...

— Ponudi Urbenjina da sjedne — šapnuh ja grofu. — Stoji pred tobom kao deran.

— Ah, kako mi to nije palo na pamet, Petre Jegoriču, — obrati se grof upravitelju — izvolite sjesti! Dosta ste prestajali.

Urbenjin sjede i promotri me zahvalnim pogledom. Uvijek čio i veseo, ovaj put mi se činio bolesnim, nujnim. Lice mu bijaše kao zgužvano, sneno, i oči su nas gledale lijeno, preko volje...

— Što ima kod vas novo, Petre Jegoriču? Koje dobro? — priupita ga Karnejev. — Ima li što takvo... što se izdvaja od običnog?

— Sve je po starom, vaša svjetlosti!

— Nema li, ovaj... novih djevojaka, Petre Jegoriču?

Ćudoredni Petar Jegorič porumenje.

— Ne znam, vaša svjetlosti... Ne miješam se ja u to.

— Ima, vaša svjetlosti, — lupi u basu ćoravi Kuzma, koji je sve dosad ćutao. — Čak i vrlo pristalih.

— Lijepih?

— Svakakvih ima, vaša svjetlosti, po svačijem ukusu... I brineta i blondinki i svakakvih...

— Pazi ga!... Ček, ček... Sad te se sjećam... Moj bivši Leporello, tajnik za taj odsjek... Čini mi se, da se zoveš Kuzma?

— Baš tako...

— Sjećam se, sjećam... Koje su ti sad zapele za oko? Sigurno same seljanke.

— Više je, naravno, seljanki, ali ima i vrednijih...

— Gdje li si ti to našao vrednijih? — upitat će Ilja, zaškiljivši prema Kuzmi.

— Za Uskrs je došla poštaru svastika... Nastja Ivanovna ... Djevojka ko čigra... i sam bi zagrizao, ali je visoko grožđe... Obrazi ko ružice i sve tako... A ima još vrednija. Na vas je samo i čekala, vaša svjetlosti. Mlada li je, punačka, živahna... prava ljepota! Take ljepotice, vaša svjetlosti, ni u Petrogradu niste izvoljeli vidjeti...

— Koja je to?

— Olenjka, kći šumara Skvorcova.

Pod Urbenjinom zaškripa stolica. Oslonivši se rukama o sto i grimizan u licu, upravitelj lagano ustade i okrene se prema ćoravom seljaku. Izražaj umora i dosade zamijeni strašni bijes...

— Kuš, bitango! — promrmlja on. — Skote ćoravi!... Kazuj što te volja, ali se ne usuđuj dirati u poštene ljude!

— Ne diram ja u vas, Petre Jegoriču, — sabrano izusti Kuzma.

— Ne mislim ja sebe, tikvane! Uostalom... oprostite mi, vaša svjetlosti, — obrati se upravitelj grofu. — Oprostite mi, što sam ovako upao, ali bih vas molio da zabranite svom Leporellu, kako ga izvoljeste nazvati, da svoju revnost pokazuje na ljudima, koji zaslužuju svako poštovanje!

— Ja nisam ništa... — izvali naivni grof. — On nije rekao ništa tako neobično.

Uvrijeđen i nevjerojatno uzbuđen, Urbenjin se odmakne od stola i stade nam uz bok. Prekriži ruke na prsima i trep-

ćući očima, on pred nama sakri za granu svoje grimizno lice i zamisli se.

Nije li taj čovjek predosjećao, da će u bliskoj budućnosti njegov osjećaj za ćudoređe morati da podnese još tisuću puta teže uvrede?

— Ne shvaćam, zašto se uvrijedio! — šapnu mi grof. — Kakav čudak! Pa nije rečeno ništa uvredljivo.

Poslije dvogodišnjeg trezvenjačkog života čašica votke malo mi je udarila u glavu. Mozgom i cijelim tijelom razlio se osjećaj lakoće, zadovoljstva. Osim toga sam počeo već osjećati večernji hlad, što je malo po malo potiskivao dnevnu omaru... Predložih da se prošetamo. Iz kuće donesoše grofu i njegovu novom znancu, Poljaku, njihove kapute, i mi pođosmo. Ustopice za nama pođe i Urbenjin.

Grofov vrt, kojim smo se šetali, zaslužuje, zbog zapanjujuće svoje raskošnosti, poseban opis. U botaničkom, gospodarstvenom i mnogim drugim pogledima bogatiji je i velebniji od svih vrtova, koje sam ikad vidio. Osim gore opisanih poetičnih drvoreda zelenih svodova, naći ćete u njemu sve, što od vrta može tražiti pogled hirovitog razmaženka. Tu su i sve moguće, domaće i strane voćke, počam od trešnji i šljiva pa sve do kajsija, velikih kao guščje jaje. Dudova, žutokora, francuskih bergamota[1] pa čak i maslina ima na svakom koraku... Tu su i ruševne grote, obrasle mahovinom, vodoskoci, maleni ribnjaci namijenjeni zlatnim ribicama i pitomim šaranima, brdašca, sjenice, skupocjeni staklenici... I ovo nesvakidašnje raskošje, koje sakupiše ruke djedova i otaca, ovo obilje velikih, poetičnih grota, punih ruža i poetičnih beskrajnih drvoreda, bijaše barbarski zapušteno i predano na milost i nemilost korovu, lopovskim sjekirama i čavkama, što su slobodno savijale svoja odurna gnijezda po odabranu drveću! Zakoniti posjednik tog blaga koračao je pored mene, i nijedan mišić njegova ispijenog, punog lica nije zadrhtao pri pogledu na tu zapuštenost i napadnu ljudsku aljkavost, baš kao da on nije vlasnik vrta. Samo je jednom, onako u dokolici, dobacio upravitelju, da ne bi bilo loše, kad bi stazice bile posute pijeskom. Uočio je, da nema pijeska, koji nije baš nikome potreban, a nije primijetio golo drveće, što je ugi-

[1] vrst kruške.

nulo za ciče zime. ni krave, što se šetaju vrtom. Na njegovu primjedbu Urbenjin odgovori, da bi za nadgledavanje vrta valjalo imati desetak radnika, a kako njegova svjetlost ne izvoljeva živjeti na svom imanju, izdaci za vrt bi predstavljali nepotreban i jalov luksuz. Grof se, naravno, složio s tim objašnjenjem.

— A i nemam vremena, uistinu! — odmahne Urbenjin rukom. — Ljeti si na polju, zimi prodaješ žito u gradu...

Glavni se, tako zvani »generalni« drvored, kojega se ljepota sastojala od starih, krošnjatih lipa i obilja tulipana, koji su se u dva šarena reda pružali cijelom njegovom dužinom, svršavao u daljini žutom točkom. Bijaše to žuta, kamena sjenica, u kojoj je nekoć bio buffet s biljarom, kuglanom i kineskom igrom. Uputismo se nasumce prema toj sjenici. Pred ulazom nas dočeka živi stvor, koji ponešto uznemiri živce mojih ne baš hrabrih pratilaca.

— Zmija! — ciknu odjednom grof, uhvativši me za ruku i problijedivši. — Gledaj!

Poljak ustukne za jedan korak, stade kao ukopan i ispruži ruke, baš kao da prijeći prolaz aveti... Na najvišoj je stepenici kamenih ruševnih stuba ležala mlada zmija iz roda naših običnih ruskih guja. Spazivši nas, podiže glavicu i pomače se... Grof iznovice ciknu i sakri mi se za leđa.

— Ne bojte se, vaša svjetlosti!... — lijeno izusti Urbenjin, zakoračivši na prvu stepenicu...

— A ako ugrize?

— Ne će ugristi. A zapravo, usput rečeno, pretjeruje se o škodljivosti ujeda tih zmija. Jedamput me ujede stara zmija, i nisam umro, kao što vidite. Ljudski je ugriz opasniji od zmijskog! — uzdahnu Urbenjin, ne propustivši da bude poučan.

I jest tako. Ne prijeđe upravitelj ni dvije tri stepenice, a zmija se protegnu koliko je duga i brzo, kao munja, šmugnu u pukotinu među dvjema pločama. Ušavši u sjenicu, opazismo još jedno živo stvorenje. Na starom olinjalom biljaru s poderanom čohom ležaše onizak starac u plavom kaputiću, prugastim hlačama i džokejskoj kapici. Slatko i čvrsto spavaše. Oko njegovih bezubih usta, sličnih duplji, i na šiljatu nosu gazdovale su muhe. Ovako mršav kao kostur, razjapljenih

usta i nepomičan, bijaše nalik na lešinu, što je netom donesena iz mrtvačnice na razudbu.

— Franz! — gurnu ga Urbenjin. — Franz!

Poslije pet šest prodrmanja, Franz zatvori usta, pridiže se, sve nas promotri i opet leže. Trenutak kasnije usta mu se opet razjapiše, i muhe, što su mu se šetale kraj nosa opet bijahu uznemirene laganim drhtajima od hrkanja.

— Spava, svinja pokvarena! — uzdahne Urbenjin.

— To je, čini mi se, naš vrtlar Tricher? — upitat će grof.

— On glavom... Eto, ovako je svaki dan... Danju spava kao zaklan, a noću se karta. Kažu, da je danas igrao do šest sati ujutro...

— A što igra?

— Hazardne igre... Ponajviše pok.

— E, takva gospoda loše rade svoj posao... Samo badava beru plaću.

— Nisam vam to zato rekao, vaša svjetlosti, — prenu se Urbenjin — da se požalim ili izrazim nezadovoljstvo, već samo onako... Htio sam reći, da je šteta, što je tako sposoban čovjek, a obuzet strašću. Inače je maran čovjek, na mjestu... Ne prima badava plaću.

Još jednom pogledasmo kartaša Franza i izađosmo iz sjenice. Odatle krenusmo prema vrtnoj kapiji, što je vodila u polje.

Malo je romana, u kojima vrtna kapija ne igra značajnu ulogu. Ako sami to niste primijetili, pitajte mog Polikarpa, koji je u svom životu progutao mnogo jezovitih i nejezovitih romana, i on će vam zacijelo potvrditi tu ništavnu, ali karakterističnu činjenicu.

Ni moj roman nije mogao bez kapije. Ali se moja kapija razlikuje od drugih po tome, što će mi pero morati da provede kroz nju mnogo nesretnika i gotovo nijednog sretnika, što se u drugim romanima događa samo u obratnom omjeru. I, što je najgore, tu sam kapiju već morao jednom opisati, ali ne kao romanopisac, nego kao sudski istražitelj... Kod mene će kroz nju proći više zločinaca, nego ljubavnika.

Za četvrt sata mi smo se, opirući se o trskovce, popeli na brijeg, što se u nas zove Kamena Grobnica. Po selima kola legenda, da pod tom kamenom gromadom počiva tijelo nekog

tatarskog kana, koji se bojao, da će poslije njegove smrti neprijatelji skrnaviti njegov prah, pa je zato odredio, da po njem naspu brdo kamenova. Ali teško, da je legenda vjerodostojna... Slojevi kamenja, njihov međusobni smještaj i veličina isključuju mogućnost, da su ljudske ruke sudjelovale pri stvaranju tog brijega. Izdigao se on kao usamljena zgrada sred polja i podsjeća obličjem na prevrnuti klobuk.

Uzveravši se na nj, ugledasmo cijelo jezero u svoj njegovoj zamamnoj širini i ljepoti, što se ne može opisati. Sunce se više nije zrcalilo u njem; bilo je zašlo i ostavilo za sobom široku, grimiznu traku, koja je okolicu obojila ugodnom, ružičastožutom bojom. Pod nogama nam se pružalo grofovo imanje s kućom, crkvicom i vrtom, a u daljini, s druge strane jezera, sivjelo se seoce, u kojemu sam, po želji sudbine, stanovao ja. Površina jezera bijaše mirna kao i prije. Čamčići starog Miheja, razdvojivši se jedan od drugog, hitali su prema obali.

Pokraj mog seoceta crnjela se željeznička postaja s dimom od lokomotiva, a iza nas, s druge strane Kamene Grobnice pucao je novi vidik. Pribrežjem Grobnice tekla je cesta, kojoj se s obje strane izdizahu starice topole. Ta je cesta vodila u grofovu šumu, što je sezala sve do obzorja.

Ja i grof stajasmo na brijegu. Urbenjin i Poljak, gojazni ljudi, radije su nas čekali dolje, na cesti.

— Kakav je to tip? — upitah grofa, klimnuvši glavom prema Poljaku. — Gdje si ga pronašao?

— To je vrlo drag gospodin, Serjoža, vrlo drag! — oduševljeno zabrza grof. — Brzo ćeš se sprijateljiti s njim!

— Baš sumnjam u to. Što neprestano šuti?

— Šutljiv je po prirodi! Ali, kako je zato pametan!

— Ma kakav je to čovjek?

— U Moskvi sam ga upoznao. Vrlo je drag, kasnije ćeš sve saznati, Serjoža, a sad ne zapitkuj. Da siđemo?

Spustismo se s Grobnice i udarismo cestom prema šumi. Iz šume se razlijegalo kukanje kukavice i drhturavo biglisanje umorna, vjerojatno još mlada slavuja.

— Au! Au! — začusmo zvonki djetinji glasić, kad se primakosmo šumi. — Uhvatite me!

I iz šume istrča malena djevojčica od kojih pet godina, glavice bijele kao lan i u plavoj haljinici. Spazivši nas,

zvonko zakikoće, poskakujući pritrča Urbenjinu i obujmi mu koljena: Urbenjin je podiže i poljubi u obraz.

— Moja kćerkica Saša! — kaza on. — Da vas upoznam.

Za Sašom je jurio iz šume gimnazijalac od petnaestak godina, Urbenjinov sin. Ugledavši nas, on neodlučno skine kapu, natakne je i opet skinu. Za njim se mirno primicala neka crvena mrlja. Ta mrlja odmah privuče našu pažnju.

— Kakva čudna pojava! — uskliknu grof, uhvativši me za ruku. — Pogledaj! Kakva ljepota! Kakva je to djevojka? Pa ja nisam ni znao, da u mojim šumama žive takve najade![1]

Pogledah Urbenjina, da ga zapitam kakva je to djevojka, i, čudna li čuda, istom tog časa primijetih, da je upravitelj strašno pijan. Zanjiše se, crven kao rak, i uhvati me za lakat.

— Sergeju Petroviču! — prošapta mi on u uho, ispuhujući u mene alkoholne isparine. — Molim vas... spriječite grofa da ništa više ne dobacuje na račun ove djevojke. Iz navike može previše lanuti, a ovo je osobito čestito stvorenje!

»Osobito čestito stvorenje« bijaše zapravo devetnaestgodišnja djevojka divne plave glavice, milih modrih očiju i dugačkih uvojaka. Imala je na sebi svijetlocrvenu, napola dječju, napola djevojačku haljinu. Nožice u crvenim čarapama, vitke kao igle, bjehu obuvene u sićušne, malne dječje cipelice. Obla su joj ramena sve vrijeme, dok sam je motrio, koketno poigravala, kao da im je bilo hladno i kao da ih je ujedao moj pogled.

— Tako mlado lice, a tako razvijeni oblici! — šapne mi grof, koji je još u najranijoj mladosti prestao biti kadar da cijeni žene i da ih ne promatra samo s gledišta pokvarene životinje.

Meni je, sjećam se, plemenit osjećaj ogrijao grudi. Bio sam još pjesnik i, uz prisuće šume, svibanjske večeri i prve večernje zvijezde, što je počela treperiti, mogao sam ženu promatrati kao pjesnik... Promatrao sam djevojku u crvenom onako smjerno, kao što bijah vičan gledati šume, brda, modro nebo. U meni je još onda bio djelić sentimentalnosti, koji sam naslijedio od moje majke, Njemice.

— Tko je to? — upita grof.

---

[1] najade — u grč. mitol. riječne boginje (nimfe).

— To je kćerka šumara Skvorcova, vaša svjetlosti! — reče Urbenjin.

— Je li to ta Olenjka, o kojoj je govorio ćoravi seljak?

— Jest, on je spomenuo njeno ime, — odvrati upravitelj, motreći me molećim, raširenim očima.

Djevojka u crvenom se maknu, da prođemo mimo nje, ne obraćajući, očito, nimalo pažnje na nas. Oči su joj gledale nekamo ustranu, ali sam ja, kao znalac žena, osjećao na svom licu njene zjene.

— Koji je od njih grof? — začuh iza nas njen šapat.

— Eno onaj dugih brkova, — odvrati gimnazijalac.

I začusmo iza nas srebrni smijeh... Bijaše to smijeh razočarane djevojke... Ona je mislila, da sam ja grof, vlasnik tih golemih šuma i velikog jezera, a ne taj patuljak ispijena lica i dugih brkova...

Začuh duboki uzdah, koji se vinuo iz širokih grudiju Urbenjina. Željezni se čovjek jedva kretao.

— Pusti Urbenjina da ode, — došapnuh ja grofu. — Bolestan je ili... pijan.

— Čini mi se, da ste bolesni, Petre Jegoriču! — obrati se grof Urbenjinu. — Niste mi potrebni, pa vas ne zadržavam.

— Ne brinite, vaša svjetlosti. Zahvaljujem vam na pažnji, ali ja nisam bolestan.

Ogledah se... Crvena mrlja se nije micala, već je gledala za nama...

Jadna plava glavica! Zar sam pomišljao te tihe, majske večeri, pune mira, da će ona kasnije postati junakinjom mog romana punog nemira?

Sada, dok pišem ove retke, u tople mi prozore srdito bije jesenja kiša, i negdje vrh mene zavija vjetar. Gledam u tamni prozor i naprežem se, da na tamnoj pozadini od noćne tame, snagom predodžbe, dočaravam sebi svoju dragu junakinju... Vidim nju i njeno djetinje nevino, naivno, dobrodušno lišce i oči, koje vole. Poželim da bacim pero i spalim ono, što sam napisao. Zašto dirati u uspomenu na to mlado, bezgrešno biće?

Ali ovdje, pored moje bočice za crnilo, stoji također i njena fotografija. Tu je plava glavica prikazana u svoj taštoj veličini posrnule, lijepe žene. Oči su umorne, ali ponosne od

razvrata, nepomične. To je baš takva zmija, ujed koje Urbenjin ne bi nazvao neopasnim.

Poljubila je buru, a bura je slomila cvijet pri samom korjenu. Mnogo je dobiveno, ali je zato skupo plaćeno. Čitalac će joj oprostiti grijehe...

Krenusmo šumom.

Nujni su borovi u svojoj šutljivoj jednoličnosti. Svi su istog rasta, nalik jedan na drugoga i za svih godišnjih doba zadrže isto obličje, ne znajući ni za smrt, ni za proljetni preporod. Ali su zato privlačni svojom turobnošću: nepomični, bešumni, kao da misle tmurne misli.

— Ne bismo li se vratili? — predloži grof.

Na ovo pitanje ne bi odgovora. Poljaku je očito bilo svejedno gdje je. Urbenjin nije svoga glasa smatrao presudnim, a ja sam se odviše razveselio šumskoj hladovini i smolovitu uzduhu, da bih krenuo natrag. Usto je na neki način, makar i običnom šetnjom, trebalo utući vrijeme do noći. Pri pomisli na divlju noć, srce je zamiralo. Ja sam, sramota je priznati, već maštao o njoj i u mislima se već unaprijed naslađivao njenim čarima. A po nestrpljenju, s kakvim je grof pogledavao svaki čas na sat, bijaše očito, da je i njega mučilo iščekivanje. Osjećali smo, da razumijemo jedan drugoga.

Pred šumarevom kućicom, što se bila stisla sred borova na malenoj četvrtastoj poljanici, dočekaše nas, zvonkim i pjevajućim lajanjem dva psetanceta plamenožute boje, meni nepoznate vrste, okretna kao jegulje i blistava. Poznavši Urbenjina, veselo zamahaše repovima i pritrčaše mu, po čemu se moglo zaključiti, da je upravitelj često posjećivao šumarevu kućicu. Pred kućom naiđosmo još i na nekog bosonoga i gologlava momka, krupnih pjega na začuđenu licu. Trenutak nas je šutke motrio izbečenih očiju, a onda, poznavši, vjerojatno, grofa, uzdahnu i bezobzirce otperja u kućerak.

— Znam, zašto je pobjegao, — nasmija se grof. — Sjećam ga se... To je Mitjka.

Grof se nije prevario. Ne prođe ni čas, a Mitjka izađe iz kućice, noseći na poslužavniku votku i pola čaše vode.

— U zdravlje, vaša svjetlosti! — izreče on, pružajući poslužavnik i široko se smiješeći svojim glupim, začuđenim licem.

Grof iskapi votku, »založi« vodom, ali se ovaj put ne namršti. Stotinjak koraka od kućice stajaše željezna klupa, stara koliko i borje. Posjedasmo na nju i zabavismo se promatranjem majske večeri u svoj njenoj tihoj ljepoti... Nad našim glavama grakćući prelijetahu uplašeni gavrani, odasvud dopiraše biglisanje slavuja; samo je to narušavalo sveopću tišinu.

Grof ne zna šutjeti čak ni u tihe, proljetne večeri, kada je ljudski glas najneugodniji.

— Ne znam, hoćeš li biti zadovoljan, — obrati se on meni. — Naručio sam za večeru juhu od grgeča i divljač. Uz votku će biti hladna jesetrina i odojak s hrenom.

Kao da se razljutiše na ovu prozu, pjesnički borovi odjednom pomakoše svoje vršike i šumom prođe tihi mrmljaj. Svježi vjetrić dunu po prosjeku i uzbiba travu.

— Dosta! — prodere se Urbenjin na dva psetanceta plamene boje, što mu umiljavanjem smetahu da zapali cigaretu. — Kako mi se čini, bit će danas kiše. Osjećam po zraku. Danas je bila takva užasna zapara, da ne treba biti učeni profesor, pa da najaviš kišu. Bit će dobro za žito.

»A što će ti žito, — pomislih — kad će ga grof zapiti? Ne isplati se toliko mučiti.«

Šumom još jednom dunu vjetrić, ali ovaj puta malo oštriji. Borovi i trava glasnije promrmoriše.

— Hajdemo kući.

Ustadosmo i lijeno se odgegamo natrag, prema kućici.

— Bolje je biti ova plava Olenjka, — obratih se ja Urbenjinu — i živjeti ovdje sa zvijerima, nego biti sudski istražitelj i živjeti s ljudima... Mirnije je. Nije li tako, Petre Jegoriču?

— Svejedno je što si, glavno da je u duši mir, Sergeju Petroviču.

— A je li u te ljepuškaste Olenjke mir u duši?

— Sam bog poznaje tu dušu, ali se meni čini, da se ona nema zbog čega uznemiravati. Nevolje nema mnogo, a grijeha je — koliko u nejači... Vrlo je to dobra djevojka! Ali, eto, i nebo već navješćuje kišu...

Začu se gromot, sad poput kočije u daljini, sad kao iz kuglane... Negdje, daleko, iza šume, zatutnja grom...

Mitjka, koji nas je neprekidno pratio, strese se i brzo prekriži...

— Oluja! — prenu se grof. — Lijepo iznenađenje. Uhvatit će nas oluja putem... I kako se samo smrklo! Rekao sam ja, da se vratimo! Ali ne, idemo mi dalje...

— Sačekat ćemo u kućici, da mine oluja, — predložih ja.

— Zašto baš u kućici? — ubaci Urbenjin, nekako neobično trepćući očima. — Ako kiša bude padala cijelu noć, hoćemo li onda cijelu noć prosjediti u kućici? Nemojte se, molim vas, uznemirivati... Lijepo pođite, a Mitjka će potrčati naprijed i poslati nam ususret kočiju.

— Dobro, iako možda kiša ne će curiti cijelu noć... Olujni oblaci obično brzo prođu... Osim toga, još ne poznajem novog šumara i htio bih malo proćeretati s tom Olenjkom... da vidim kakva je to ptičica...

— Slažem se! — pristane grof.

— Ali kako ćete otići tamo, ako... ako tamo, ovaj... nije spremljeno? — uzbuđeno propenta Urbenjin. — Da sjedite tamo u zagušljivom zraku, vaša svjetlosti, dok biste u međuvremenu mogli biti kod kuće... Ne shvaćam, kakav je u tome užitak!... A upoznati se sa šumarom, ako je bolestan...

Bilo je očito, da upravitelj nije nipošto želio, da mi uđemo u šumarevu kućicu. Čak je raširio ruke, kao da nam želi prepriječiti put... Po njegovu sam licu shvatio, da je imao razloga, što nas ne pušta. Ja poštujem tuđe razloge i tajne, ali me ovaj put silno podjarila radoznalost. Bijah uporan, i mi uđosmo u kućerak.

— Izvolite u salon! — ne reče, nego nekako osobito štucnu bosi Mitjka, grcajući od radosti.

Zamislite najmanji salončić na svijetu, neobojenih drvenih zidova. Po zidovima su visjele oleografije iz »Njive«, fotografije u okvirima od školjki ili, kako se kod nas kaže, ljuskovim okvirima, i svjedodžbe... Jedna je svjedodžba zahvala nekog baruna na dugogodišnjem službovanju, ostale su sve o konjima... Ponegdje se uza zid penje bršljan... U kutu, pred ikonicom, lagano sagorijeva i blijedo se zrcali u srebrnom okviru plavi plamičak. Uza zidove se zbile stolice, što su, očito, nedavno kupljene... Kupljeno ih je previše, ali su sve poredane: nema ih se kamo staviti... Tu se guraju i naslo-

njači i divan u bijelim navlakama, s naborima i čipkama, te okrugli pokošćeni stol. Na divanu drijema krpeni zekonja... Ugodno je, čisto i toplo... U svemu se osjeća prisutnost žene. Čak i malena polica s knjigama doima se nekako nevino, ženstveno, kao da bi htjela reći, da na njoj nema ništa, osim loših romančića i nježnih pjesmica... Ljepota tih prijatnih, toplih sobičaka ne osjeća se u proljeće, koliko u jeseni, kad tražiš sklonište pred studeni, pred vlagom...

Mitjka bučno, frčući, pušući i glasno krešući šibice, zapali dvije svijeće i oprezno ih, kao da prenosi mlijeko, stavi na stol. Mi sjedosmo u naslonjače, pogledasmo jedan drugog i nasmijasmo se...

— Nikolaj Jefimič leži bolestan, — objasni Urbenjin odsutnost domaćina, a Olga Nikolajevna je zacijelo otišla da isprati moju djecu...

— Mitjka, jesu li zatvorena vrata? — začusmo slabašan tenor iz susjedne sobe.

— Zatvorena su, Nikolaju Jefimiču! — propišta Mitjka i strelimice poletje u susjednu sobu.

— De, de... pripazi da sva budu dobro zatvorena... — izreče onaj isti slabi glas. — Zaključana, dobro, što bolje... Ako naiđu lopovi, reći ćeš mi... Ja ću ih, gadove, puškom... te podlace.

— Svakako, Nikolaju Jefimiču!

Mi se nasmijasmo i upitno pogledasmo Urbenjina. On pocrvenje i, da bi prikrio svoju zbunjenost, uze ispravljati zastor na prozoru... Što li je značio taj san? Opet izmijenismo poglede.

Ali nismo imali vremena da premišljamo. Na dvorištu se začuše brzi koračaji, zatim buka na ulazu i lupanje vratima. U salon utrča djevojka u crvenome.

— »Volim oluju početkom svibnja!« — zapjeva ona visokim, pištavim sopranom, prekidajući svoje pištanje smijehom, ali, spazivši nas, naglo se svlada i zašutje.

Zbunila se i tiho, kao ovčica, prešla u sobu, odakle se malo prije čuo glas njena oca Nikolaja Jefimiča.

— Nije se nadala! — nasmjehnu se Urbenjin.

Za neko vrijeme ona tiho uđe, sjede na stolicu, što bijaše najbliže vratima, i poče nas promatrati. Gledala nas je odvažno, netremice, kao da mi nismo za nju nepoznati ljudi, već

životinje iz zoološkog vrta. Časak smo i mi gledali u nju, šutke, nepomično... Pristao bih, da ovako godinu dana prosjedim nepomično i gledam u nju — toliko je bila lijepa te večeri. Kao zrak svježe rumenilo, uzbibane grudi, što su ubrzano disale, kovrče, što padaju po čelu, po ramenima, po desnoj ruci, koja popravlja ovratnik, velike sjajne oči... sve to na jednom sićušnom tijelu, sve obuhvatljivo jednim pogledom... Pogledaš jednom to malo prostora i spaziš više, nego da cijele vjekove zuriš u beskrajno obzorje... Mene je ona promatrala ozbiljno, odozdo prema gore, upitno; kad bi, međutim, njene oči skliznule s mene na grofa ili Poljaka, odmah bi mogao pročitati u njima nešto suprotno: pogled svisoka i podrugljivost.

Prvi progovorih ja.

— Da se predstavim, — rekoh, ustajući i prilazeći — Zinovjev... A on je, da vam ga predstavim, moj prijatelj grof Karnejev... Molimo vas, da nam oprostite, što smo bez poziva upali u vašu lijepu kućicu... Ne bismo to, naravno, učinili, da nas nije natjerala oluja...

— Pa zbog toga se ne će srušiti naša kućica, — prozbori ona, smijući se i pružajući mi ruku.

Pokazala mi je svoje divne zube. Sjedoh pored nje na stolac i ispričah joj, kako nas je putem iznenada zateklo nevrijeme. Započe razgovor o vremenu — početku svih početaka. Dok smo ja i ona razgovarali, Mitjka je već stigao da dva puta posluži grofa votkom i vodom, bez koje nije moglo biti. Iskoristivši to, što ga ja nisam gledao, grof se poslije obje čašice s užitkom namršti i zavrtje glavom.

— Biste li možda nešto založili? — upita me Olenjka i, ne dočekavši odgovora, izađe iz sobe...

Prve kapi zakucaše o okna... Primakoh se prozoru... Bilo se već sasvim smrklo, i kroz staklo nisam vidio ništa, osim klizećih kaplji dažda i odraza vlastita nosa. Zasvijetli se bljesak munje i obasja nekoliko najbližih borova...

Seljanka velika, opasana trbuha i glupa zabrinuta lica uđe u salon, duboko se pokloni grofu i prekri stol bijelim stolnjakom. Za njom se oprezno kretao Mitjka, noseći jela. Začas su na stolu stajali votka, rum, sir i tanjir s nekakvom pečenom pticom. Grof popi čašicu votke, ali ne htjede jesti. Poljak nepovjerljivo onjuši pticu i poče je sjeći.

— Već je počela kiša! Pogledajte, — rekoh ja Olenjki, kad je ušla.

Djevojka u crvenome priđe prozoru, gdje sam stajao, i baš u tom trenutku na čas nas obasja bijeli bljesak... Gore se razlegnu gromot, i meni se učini, da se nešto ogromno, tegotno otkinulo od neba i, tutnjeći, survalo na zemlju... Prozorska stakla i čašice, što su stajale pred grofom, zaigraše i javiše se svojim staklenim glasom... Udarac je bio snažan...

— Bojite li se oluje? — upitah Olenjku.

Ona prisloni obraz na oblo rame i pogleda me djetinski povjerljivo.

— Bojim se, — prošapta ona, malo porazmislivši. — Oluja mi je ubila majku... Čak su u novinama pisali o tome. Moja je majka išla poljem i plakala... Tužan je bio njen život na ovom svijetu... Bog se sažalio na nju i ubio je svojom nebeskom elektrikom.

— Otkud vi znate, da je to elektrika?

— Učila sam... Znate li vi, da oni, koji poginu u oluji i u ratu ili u teškom porodu dospiju u raj... To nigdje ne piše u knjigama, ali je istina. Moja je majka sad u raju. Čini mi se, da će i mene jednom ubiti oluja i da ću i ja u raj... Jeste li vi obrazovan čovjek?

— Jesam...

— Sigurno mi se ne ćete smijati... Evo kako bih ja željela umrijeti: obući se u najskuplju haljinu po modi, kakvu sam nedavno vidjela na ovdašnjoj bogatašici, vlastelinki Scheffer, staviti na ruke narukvice... Zatim se uspeti na vrh vrha Kamene Grobnice i pustiti, da me ubije munja naočigled svih ljudi... Strašan grom, znate, i gotovo...

— Kakva grozna mašta! — osmjehnuh se ja, zavirujući u te oči pune svete strepnje pred strašnom, ali efektnom smrću. — A u običnoj haljini ne biste htjeli umrijeti?

— Ne bih... — zaniječe Olenjka glavom... — i to naočigled svih ljudi.

— Ova je vaša haljina ljepša od bilo kakvih pomodnih i skupocjenih haljina... Ona vam dobro stoji. U njoj ste nalik na crveni cvjetak iz zelene šume.

— Nisam, to nije istina! — naivno uzdahne Olenjka. — Ova je haljina jeftina, ona ne može biti lijepa.

Našem prozoru priđe grof u očitoj nakani, da porazgovori s ljepuškastom Olenjkom. Moj prijatelj govori tri evropska jezika, ali ne umije razgovarati sa ženama. On nekako kao suvišan stajaše malo pored nas, glupo se osmjehnu, promrmlja »mda« i natraške ustuknu do boce s votkom.

— Vi ste, ulazeći u ovu sobu, — kazah ja Olenjki — pjevali »Volim oluju početkom svibnja«. Zar su ti stihovi uglazbljeni?

— Nisu, ja pjevam na svoj način sve stihove, koje god znam.

Slučajno se osvrnuh. Urbenjin nas promatraše. U njegovim očima pročitah mržnju, srdžbu, što se nimalo ne slagahu s dobroćudnim i krotkim njegovim licem.

»Nije valjda ljubomoran?« — pomislih ja.

Kad jadnik uhvati moj upitni pogled, ustade sa stolice i ode zbog nečega u predsoblje... Čak mu se po hodu moglo primijetiti, da je uzrujan. Udarci gromova, jedan jači i gromotniji od drugoga, sve se brže i brže smjenjivahu... Munja je neprekidno bojila svojom ugodnom, zasljepljujućom svjetlošću nebo, i borje, i mokro tlo... Daleko je još bio čas, kad će uminuti kiša. Prijeđoh od prozora do police s knjigama i zabavih se pregledavanjem Olenjkine biblioteke. »Reci što čitaš, i ja ću ti reći tko si«, — ali, iz blaga, što je simetrično ležalo na polici, teško bi bilo izvući bilo kakav zaključak o umnom nivou i Olenjkinom »obrazovnom stupnju«. Bijaše to nekakva neobična mješavina. Tri hrestomatije, jedna knjižica Borna, vježbenica Jevtuševskoga, drugi svezak Ljermontova, Škljarevski, časopis »Djelo«, kuharica, »Dioničarstvo«... Mogao bih vam nabrojiti još knjiga, ali u onom trenutku, kad sam bio skinuo s police »Dioničarstvo« i počeo ga prelistavati, otvorila su se vrata susjedne sobe i u salon je ušla osoba, koja je odmah odvukla moju pažnju od Olenjkinog obrazovnog stupnja. Bio je to visok, žiličav čovjek u cicanom haljetku i poderanim papučama, prilično originalna lica. Njegovo lice, išarano plavim žilicama, bijaše urešeno naredničkim brčinama i zaliscima i u cjelini podsjećalo na ptičje obličje. Cijelo lice bijaše istureno naprijed, baš kao da se skuplja prema vrhu nosa... Takvo se lice, čini mi se, zove »nosom od vrča«. Malena glavica te osobe počivala je na odugačku, mršavu vratu s velikom jabučicom i njihala se kao

čvorkova kućica na vjetrini... Neobični nas čovjek promotri mutnim, zelenim očima i zapilji se u grofa.

— Jesu li vrata zatvorena? — upita molećim glasom.

Grof me pogleda i slegnu ramenima...

— Ne uznemiruj se, tatice! — reče Olenjka. — Sve je zatvoreno... Hajde u svoju sobu!

— A je li šupa zatvorena?

— On je malo onako... Ponekad mu se muti, — šanu Urbenjin, nailazeći iz predsoblja. — Boji se lopova i, eto, kako vidite, sve se brine za vrata... Nikolaje Jefimiču, — obrati se on neobičnoj osobi — hajde u svoju sobu i legni na spavanje! Ne uzbuđuj se, sve je zatvoreno!

— A jesu li prozori zatvoreni?

Nikolaj Jefimič brzo optrča sve prozore, okuša njihove kuke i, ne pogledavši nas, odšljapka papučama u drugu sobu.

— Nekad ga uhvati, siromaha, — uze objašnjavati Urbenjin, pošto je on bio izašao. — Tako dobar, divan čovjek, znate, kućevan, a takova ga nevolja zadesila! Gotovo svakog ljeta pomjeri pameću...

Pogledah Olenjku. Ona je zbunjeno, skrivajući od nas lice, dovodila u red svoje ispreturene knjige. Očito se stidjela ludog oca.

— Kočija je stigla, vaša svjetlosti! — izreče Urbenjin. — Možete se odvesti, ako želite!

— Otkud se stvorila ta kočija? — upitah ja.

— Ja sam poslao po nju...

Trenutak kasnije sam sjedio s grofom u karucama, slušao tutnjavu gromova i jedio se...

— Izbacio nas ipak iz kuće taj Petar Jegorič, đavo ga odnio! — gunđao sam, najozbiljnije se razljutivši. — Nije mi dao da dobro pogledam tu Olenjku. Ne bih mu je pojeo... Stara budala! Cijelo je vrijeme pucao od ljubomore... On je zaljubljen u tu djevojku...

— Jest, jest, jest... Zamisli, i ja sam to primijetio! I u kućicu nas nije puštao iz ljubomore! Po kočiju je poslao iz ljubomore... Ha-ha!

— Kad se stari panj upali... Uostalom, brate, teško je ne zaljubiti se u tu djevojku u crvenome, ako je svaki dan gledaš ovakvu, kakvu je mi danas vidjesmo! Đavolski je lijepa! Samo nije za njegovu njušku... Mora to razumjeti i

ne biti tako sebično ljubomoran... Voli, ali ne smetaj i drugima, to više, što znaš, da ti nije suđena... Kakav stari tikvan!

— Sjećaš li se, kako se zapjenio, kad je Kuzma za čajem spomenuo njeno ime? — zasmijucnu se grof. — Mislio sam, da će nas onda sve prebiti... Tako se ne brani čast žene, prema kojoj si ravnodušan...

— Brani se, brajko... Ali se ne radi o tome... Evo što je važno... Kad je on danas tako nama zapovijedao, što onda radi sa sitnim ljudima, s onima, koji se nalaze u njegovoj vlasti! Sigurno joj podrumari, nabavljači i druga sitna riba ovog svijeta ne smiju ni pristupiti! Ljubav i ljubomora čine čovjeka nepravednim, bezdušnim, čovjekomrscem... Kladim se, da je zbog te Olenjke zagorčio život mnogom čovjeku, koji služi pod njegovom upravom. Zato ćeš pametno učiniti, budeš li manje vjerovao njegovim tužbama protiv osoblja i izvještajima, u kojima traži neizbježno otpuštanje ovoga ili onoga. Uopće, ograniči mu za vremena vlast... Ljubav će proći — i onda se ne će trebati bojati više ničega. On je dobar i pošten čovo...

— A kako ti se sviđa njen tatica? — nasmija se grof.

— Luđak... On bi morao biti u ludnici, a ne čuvati šumu... Uopće, ne ćeš pretjerati, staviš li na kapiju svog imanja naslov: »Ludnica«... U tebe je ovdje pravi Bedlam[1]! Taj šumar, Sovuljaga, Franz, koji je poludio od karata, zaljubljeni starac, egzaltirana djevojka, grof pijanica... što će ti više?

— A taj šumar dobija plaću! Kako samo radi, ako je lud?

— Očito je, da ga Urbenjin drži samo zbog kćerke. Urbenjin kaže, da Nikolaja Jefimiča hvata tako gotovo svakog ljeta... Ali teško da je tako... Taj je šumar bolestan, ne svakog ljeta, već neprekidno... Na sreću, tvoj Petar Jegorič rijetko laže i oda se, slaže li štogod...

— Prošle me je godine Urbenjin izvijestio, da stari šumar Ahmetjev odlazi u monahe na Atos, i preporučio mi »iskusnog, poštenog i zaslužnog« Skvorcova... Ja sam, naravno, kao i uvijek, dao pristanak. Ta pisma nisu lica: ne odaju, da li lažu.

---

[1] Stara londonska ludnica. — Op. prev.

Karuce se uvezoše u dvorište i stadoše pred glavnim ulazom. Izađosmo iz njih. Kiša je već uminula. Olujni je oblak, blistajući munjama i srdito gunđajući, hitao na sjeveroistok, obnažujući sve više i više plavo, zvjezdano nebo. Činilo se, kao da silno naoružana vojska, ostavivši za sobom pustoš i pokupivši užasni danak, žuri novim pobjedama... Zaostali oblačići su ga lovili i letjeli, kao da se boje, da ga ne će dostići... Priroda je ponovo zadobila svoj mir...

I taj se mir osjećao u spokojnu mirisavu uzduhu, punom nježnosti i slavujeva pjeva, u šutnji usnula vrta, u prijatnom svijetlu mjeseca, koji se dizao... Jezero se probudilo iz dnevna sanka i, lagano mrmljajući, javljalo ljudskom uhu...

U to se vrijeme lijepo voziti poljem u mirnoj kočiji ili na jezeru grabiti veslima... Ali smo mi otišli kući... Tamo nas je čekala »poezija« druge vrsti.

Samoubicom nazivaju onoga, koji pod utjecajem psihičke boli, ili mučen nesnosnim patnjama, stjera sebi metak u čelo; za one, koji se, u svetim danima proljeća i mladosti, prepuštaju svojim bijednim strastima, što ponizuju dušu, nema imena na ljudskom jeziku. Iza metka slijedi tišina groba, iza uništene mladosti slijede godine čemera i tegobnih uspomena. Tko je profanirao svoje proljeće, shvaća sadašnje stanje u mojoj duši. Nisam još ni star ni sijed, a više ne živim. Psihijatri pričaju, da je jedan vojnik, ranjen kod Waterlooa, poludio i kasnije sve uvjeravao, vjerujući i sam u to, da je ubijen kod Waterlooa, a ovo, što sad smatraju da je on, nije drugo nego njegova sjena, odraz prošlosti. Nešto nalik na tu polusmrt preživljavam sada i ja...

— Vrlo mi je drago, što ništa nisi jeo kod šumara, pa nisi pokvario teka, — reče grof, kad smo ulazili u kuću. — Sjajno ćemo večerati... po običaju... posluži nas! — zapovjedi on Ilji, koji je svlačio s njega kaput i oblačio mu haljetak.

Pođosmo u blagovaonicu. Ondje je na prostrtom stolu već »kiptio život«. Boce svih boja i svakojake veličine stajahu u nizovima, kao po policama u kazališnim buffetima, i, odražavajući svjetlost svjetiljaka, čekahu da obratimo na njih pažnju. Usoljena, marinirana i još kojekakva jela stajala su na drugom stolu s bokalom votke i engleskom rakijom. Kraj

vinskih boca stajala su dva tanjira: jedan s odojkom, drugi s hladnom jesetrom...

— Dakle... — otpoče grof puneći tri čašice i ježeći se kao od zime — u zdravlje! Uzmi svoju čašicu Kaetane Kazimiroviču!

Ja iskapih, a Poljak odrično zavrtje glavom. Primače sebi jesetru, pomirisa je i poče jesti.

Molim čitaoca, da mi oprosti. Sad ću morati opisivati nešto, što nikako nije za »roman«.

— Dakle... popiše oni i drugu, — reče grof puneći ponovo čašice. — Trgni, Lecoq!

— Dođavola, već odavno nisam pio, — kazah. — Da se sjetimo, kako je bilo? — I, ne razmišljajući dugo, napunih pet čašica i jednu za drugom sasuh u grlo. Drugačije nisam znao piti. Maleni đačići uče od velikih, kako se puše cigarete: grof je, gledajući mene, natočio sebi pet čašica i, savivši se u luk, mršteći se i tresući glavom, iskapio ih. On je mojih pet čašica smatrao za junačenje, ali ja nisam pio nipošto zbog toga, da bih se hvastao time, kako umijem piti... Htio sam da doživim pijanstvo, dobro i valjano pijanstvo, kakvo već odavno nisam osjetio, živeći u svom seocetu. Popivši, sjedoh za stol i naklopih se na odojka.

Na pijanost nije trebalo dugo čekati. Domalo osjetih laganu vrtoglavicu. U grudima zatitra ugodna studen — početak sretnog, ekspanzivnog stanja. Odjednom se, bez osobito uočljivog prijelaza, strašno razveselih. Osjećaj praznine i dosade uzmaknu pred čuvstvom snažna veselja i radosti. Počeh se smiješiti. Odjedamput mi se prohtjelo brbljanja, smijeha, ljudi. Žvačući odojka počeo sam osjećati punoću života, gotovo životno zadovoljstvo, gotovo sreću.

— Zašto vi ništa ne popijete? — obratih se Poljaku.

— On ništa ne pije, — reče grof. — Ne nagoni ga.

— Ali valjda ipak nešto pijete!

Poljak strpa u usta veliki komad jesetre i zaniječe glavom. Njegova me šutnja razdraži.

— Čujte, Kaetane... kako vam je ono očevo ime... zašto neprestano šutite? — upitah ga. — Još nisam imao sreću, da čujem vaš glas.

Njegove obrve, nalik na lastavicu u letu, podigoše se, i on me pogleda.

— A vi želite, da ja govorim? — upitat će on s jakim poljskim naglaskom.

— Jako bih želio.

— A što imate od toga?

— Molim vas lijepo! Na brodovima, za ručkom zapodijevaju među sobom razgovor strani i nepoznati ljudi, a mi se već nekoliko sati poznajemo, promatramo jedan drugoga i nismo izmijenili nijedne riječi! Kakav je to način?

Poljak šutaše.

— Zašto šutite? — upitah malo popričekavši. — Odgovorite štogod!

— Ne želim da vam odgovaram. U vašem glasu osjećam porugu, a ja ne trpim podsmijevanja.

— On se uopće ne ruga! — uzbudi se grof. — Otkud ti je palo na pamet, Kaetane? On to prijateljski...

— Sa mnom ni grofovi ni knezovi nisu govorili takvim tonom! — izgovori Kaetan, natuštivši se. — Ja ne volim takva tona.

— Znači, ne ćete nas počastiti razgovorom? — proslijedih navaljivati, iskapivši još jednu čašicu i nasmijavši se...

— Znaš li, zašto je zapravo došao ovamo? — upade grof želeći skrenuti razgovor. — Nisam li ti o tome još govorio? Dolazim u Petrogradu jednom doktoru znancu, koji me stalno liječi, i tužim se na svoju bolest. On me svega pregleda i prekuca, opipa, znaš, i kaže: »Niste li kukavica?« Iako nisam kukavica, ja, znaš, problijedim: »Nisam kukavica!« — kažem.

— Skrati, brate... gnjaviš.

— Proriče mi brzu smrt, ako ne ostavim Petrograd i ne otputujem! Cijela jetra su mi stradala od toga, što tako dugo pijem... I tako sam odlučio da dođem ovamo. A i glupo je tamo boraviti... Ovdje je tako raskošno, bogato imanje... Koliko samo klima vrijedi!... Bar se možeš baviti poslom! Posao je najbolji, najdjelotvorniji lijek. Nije li tako, Kaetane? Bavit ću se gospodarstvom i prestat ću piti... Doktor mi je zabranio čak i jednu čašicu... čak i jednu!

— Pa nemoj piti!

— I ne pijem... Danas posljednji put, zbog toga, što sam se sastao s tobom (grof se nagnu prema meni i cjelunu

me u obraz)... s mojim milim, dobrim prijateljem, a od sutra ni kapi! Danas se Bakhus zauvijek oprašta od mene... Za rastanak, Serjoža, malo konjaka... da popijemo?

Popismo konjaka.

— Izliječit ću se, Serjoža golubane, i prihvatit ću se gospodarstva... Racionalnog gospodarstva! Urbenjin je dobar, drag... u sve se razumije, ali, zar je on gazda? On je praktičar! Treba se pretplatiti na časopise, čitati, pratiti sve, sudjelovati na poljoprivrednim izložbama, a on nema naobrazbe za sve to! U Olenjku je... zaljubljen dakle? Ha-ha! Ja ću se sam brinuti, a njega ću postaviti za svoga pomoćnika... Na izborima sudjelovati, obradovati društvo,... a? Pa može se i tu sretno živjeti, što ti misliš? Eto, već se ceriš! Ceriš se! Zbilja se s tobom ni o čemu ne može govoriti.

Bio sam veseo i spreman na smijeh. Nasmijavao me grof, nasmijavale me svijeće, boce, reljefni zečevi i patke, što su resili zidove blagovaonice... Nije me nasmijavala jedino trijezna fizionomija Kaetana Kazimiroviča. Prisutnost tog čovjeka me je dražila.

— Zar se ne može tog šljahtića poslati do đavola? — prišapnuh grofu.

— Što ti pada na pamet! Tako ti boga... — propenta grof, hvatajući me za obje ruke, kao da sam se spremao da prebijem njegova Poljaka. — Pusti ga na miru!

— Kad ne mogu da ga vidim! Čujte, vi! — obratih se Pšehockom. — Odbili ste da sa mnom razgovarate, ali, oprostite, ja nisam izgubio nadu, da ću bolje upoznati vaše govorne sposobnosti...

— Prestani! — povuče me grof za rukav. — Preklinjem te!

— Toliko ću vas dugo salijetati, dok mi ne počnete odgovarati, — nastavih ja. — Što se mrštite? Da i sada ne osjećate u mom glasu porugu?

— Da sam ja popio koliko i vi, razgovarao bih s vama, a ovako nismo jednaki, — progunđa Poljak.

— Mi nismo jednaki, to je baš i trebalo dokazati... Ja sam htio to isto reći... Guska nije svinji drug, pijani trijeznom nije rođak... Pijani smeta trijeznome, trijezni pijanome. U susjednoj primaćoj sobi su divni mekani divani!

Na njima je lijepo odahnuti poslije jesetre s hrenom. Ondje se ne čuje moj glas. Ne biste li željeli da prijeđete onamo?

Grof pljesnu rukama i, trepćući očima prošeta se po sobi.

On je kukavica i boji se »oštrih« razgovora... Mene pak, kad bih se ponapio, zabavljahu nesporazumi i nezadovoljstva...

— Ja ne razumijem! Ja ne-ra-zu-mi-jem! — zakuka grof, ne znajući što da kaže i što da poduzme.

Znao je, da je mene bilo teško obuzdati.

— Ja vas još slabo poznajem, — produžih — možda ste vi predivan čovjek, pa se stoga ne bih htio s vama tako brzo posvaditi... Ja se ne svađam s vama... Molim vas samo da shvatite, da trijeznima nije mjesto među pijancima... Prisuće trijeznoga razdražuje pijani organizam! Shvatite to!

— Govorite što hoćete! — uzdahne Pšehocki. — Mene ne ćete ničim pogoditi, mladiću...

— Zar baš ničim? A ne ćete li se ni onda uvrijediti, ako vas nazovem tvrdoglavom svinjom?

Poljak pocrvenje, i ništa više. Blijedi grof mi pristupi, stade me moliti licem i raširi ruke.

— Pa kad te molim! Obuzdaj svoj jezik!

Ja sam već prihvatio svoju ulogu pijanca i htio nastaviti, ali se, na sreću grofa i Poljaka, začuše koraci, i u blagovaonicu uđe Urbenjin.

— Dobar tek! — prozbori on. — Došao sam da se raspitam, vaša svjetlosti, imate li kakvih naloga?

— Naloga zasad nema, ali imam jednu molbu — odvrati grof. — Vrlo mi je milo, što ste došli, Petre Jegoriču... Sjednite s nama za večeru i hajde da razgovaramo o gospodarstvu...

Urbenjin sjede. Grof popi konjak i poče mu izlagati plan svojih budućih pothvata na području racionalnog gospodarstva. Govorio je dugo, zamorno, neprestano se ponavljajući i udaljujući od teme. Urbenjin ga je slušao, kao što ozbiljni ljudi slušaju dječje i ženske brbljarije, lijeno i pažljivo. Jeo je juhu od grgeča i tužno gledao u svoj tanjir.

— Donio sam sa sobom divnih crteža! — reče grof između ostalog. — Izvanredni crteži! Hoćete li da vam ih pokažem?

Karnejev skoči i otrči u svoj kabinet po crteže. Urbenjin, iskoristivši njegovo odsuće, brzo natoči sebi pola čajne čaše votke, i iskapi je i ne založivši.

— Odurna je ta votka! — reče on, promatrajući bokal s mržnjom.

— Zašto ne pijete pred grofom, Petre Jegoriču? — upitah ga. — Ne bojite se valjda?

— Bolje je, Sergeju Petroviču, pretvarati se i piti kradom, nego piti pred grofom. Znate, da grof ima čudnu narav... Kad bih mu ja namjerno ukrao dvadeset tisuća, on mi, sa svoje lakoumnosti, ne bi ništa rekao, ali da mu zaboravim podnijeti obračun o potrošenom grivenjaku ili da popijem pred njim malo votke, on bi se počeo jadati, da ima razbojnika za upravitelja. Vi ga dobro znate.

Urbenjin natoči sebi još pola čaše i istrusi.

— Čini mi se, da prije niste pili, Petre Jegoriču? — izrekoh ja.

— Nisam, ali sad pijem... Strašno pijem! — prošapta on. — Strašno, dan i noć, ni za trenutak da predahnem! Ni grof nikada nije ovoliko pio, koliko ja sad pijem... Strašno mi je teško, Sergeju Petroviču! Samo bog zna, kako mi je u srcu teško. Ja zbog jada baš i pijem... Uvijek sam vas volio i cijenio, Sergeju Petroviču, i otvoreno ću vam reći... najradije bih se objesio!

— Zašto to?

— Moja ludost... Nisu samo djeca benava... Ima budala i od pedeset godina. Za razloge ne pitajte!

Uđe grof i prekinu njegovu ispovijed.

— Sjajno piće, — reče on. stavljajući na stol, umjesto »izvanrednih« crteža, trbušastu bocu s pečatnim žigom benediktinca. — Na prolazu kroz Moskvu kupio sam kod Depreza. Da okušaš, Serjoža?

— Koliko mi se čini, ti si išao po crteže! — kazah.

— Ja? Kakve crteže? Ah, da! Ali, brate, ni đavo se ne bi snašao u mojim kovčezima. Kopao sam, kopao, i okanio se... Piće je prava divota! Hoćeš li?

Urbenjin je još neko vrijeme sjedio, oprostio se i izašao. Kad on izađe, mi navalismo na crveniku. To me vino potpuno smlavi. Spopalo me pijanstvo, kakvo sam baš i želio, kad sam se vozio grofu. Postadoh nevjerojatno živa duha, pokretljiv,

neobično veseo. Zaželio sam nekakav neprirodni, šaljivi podvig, kojim bi se proslavio... Činilo mi se, da bih u tim trenucima mogao preplivati cijelo jezero, razmrsiti najzapetljaniji slučaj, osvojiti svaku ženu... Svijet, pun života, izazivao je u meni ushit, ja sam ga volio, ali sam istovremeno htio da se prepirem, da žežem otrovnim dosjetkama, da se rugam... Smiješnog Poljaka crnih obrva i grofa valjalo je ismijati, dotući zajedljivom doskočicom, smrviti u prah.

— Što ste mi se ušutjeli? — otpočeh. — Govorite, slušam vas! Ha-ha! Strašno volim kad ljudi ozbiljnih, pametnih fizionomija brbljaju kao djeca! To je takvo ruganje, takvo ruganje ljudskom razumu... Lica se ne podudaraju s razumom! Da ne lažeš, treba imati idiotsku fizionomiju, a u vas su lica grčkih mudraca.

Nisam dovršio... Jezik mi se spetljao pri pomisli, da govorim s ništavnim ljudima, koji nisu vrijedni ni slovca! Potrebna mi je bila dvorana prepuna ljudi, divnih žena, tisuću svjetala... Ustadoh, uzeh svoju čašu i počeh hodati kroz sobe. Kad mi orgijamo. ne štedimo prostora, ne ograničavamo se samo na blagovaonicu, već se služimo cijelom kućom, a često čak i cijelim imanjem...

U »mozaičkoj« primaćoj sobi odabrah tursku sofu, legoh na nju i prepustih se moći mašte i kula u zraku. Pijane maštarije, ali jedne od druge veličajnije i beskrajnije, obrvaše moj mladi mozak... Stvorio se novi svijet, pun ljepote, koja zaglupljuje i divota, koje nije moguće opisati.

Trebalo je još samo, da progovorim u stihovima i da mi se ukažu halucinacije.

Grof mi priđe i sjede na rub sofe... Želio je da mi nešto kaže. Tu želju, da mi saopći nešto naročito, pročitao sam u njegovim očima već ubrzo poslije gore spomenutih pet čašica. Znao sam, o čemu je htio govoriti...

— Kako sam mnogo danas popio! — reče mi on. — To je za mene štetnije od bilo kakvog otrova... Ali je ovo danas posljednji put... Časna riječ, posljednji put... Ja imam snažnu volju...

— Dobro, dobro...

— Posljednji... Serjoža, prijatelju, ne bismo li posljednji put poslali u grad brzojav?

— Može, pošalji ga...

— Provest ćemo se posljednji put kako treba... Hajde, ustanider, napiši... — Sam grof ne zna sastaviti brzojava. Ispadne mu predugačak i nepotpun. Ustadoh i napisah.

»S... svratište ‚London'. Vlasniku zbora Karpovu. Ostaviti sve i odmah doći vlakom u dva sata. Grof.«

— Sad je četvrt do jedanaest — reče grof. — Momak će voziti do stanice tri četvrt sata, maksimum sat... Karpov će dobiti brzojav u jedan sat. Znači, stići će na vlak. Ako ne stigne na taj, doći će teretnim... Je li?

Brzojav je odnio ćoravi Kuzma. Ilji bje zapovjeđeno, da za jedan sat pošalje kočiju na stanicu... A ja, kako bi utukao vrijeme, uzeh polako paliti svjetiljke i svijeće po svim sobama, zatim otvorih klavir i okušah tipke...

Tada, sjećam se, ležah na onoj istoj sofi, ni o čemu ne razmišljah i šutke tjerah rukom grofa, koji je navaljivao, da razgovaramo... Bio sam u nekakvoj otupjelosti, poludrijemežu, osjećajući jedino snažnu svjetlost svjetiljaka i veselo, mirno raspoloženje... Lik djevojke u crvenome, koja nagiba glavu na rame, očiju punih užasa pred efektnom smrću, iskrsao preda mnom i tiho mi zaprijetio prstićem... Lik druge djevojke u crnoj haljini, blijeda, ponosita lica, prominu kraj mene i pogleda me napola moleći, napola prijekorno...

Poslije začuh buku, smijeh, trčanje... Crne, duboke oči zakloniše mi svijetlo. Vidio sam, kako se sjaju, kako se smiju... Na sočnim usnama poigravaše radostan smješak. To se smiješila moja ciganka Tina...

— Jesi li to ti? — upita njen glas. — Spavaš? Ustani, mili... Već te odavno nisam vidjela...

Šutke joj stisnuh ruku i privinuh sebi.

— Hajdemo onamo... Svi su naši došli...

— Ostani... Meni je ovdje lijepo, Tina...

— Ali... ovdje je presvijetlo! Ti si lud... mogu ući...

— Tko uđe, zavrnut ću mu vratom... Meni je lijepo, Tina... Dvije su godine otkako te nisam vidio...

U dvorani zasviraše na klaviru. — »Ah, Moskvo, Moskvo, Moskvo... bijelokamena...« — zapjeva nekoliko glasova...

— Vidiš, svi tamo pjevaju... Nitko ne će ući...

— Dobro, dobro...

Sastanak s Tinom izbavi me otupjelosti... Za deset me minuta ona uvede u dvoranu, gdje u polukrugu stajaše zbor... Grof je objahao stolicu i davao rukama takt... Pšehocki je stajao iza njegove stolice i začuđenim očima promatrao ptice pjevice... Iščupah Karpovu iz ruku balalajku, mahnuh rukom i raspalih...

— »Niz ma-a-ajčicu... ni-iz Vo-o-o-o...«

— »Ni-iz Vo-o-o-o-lgu« — prihvati zbor.

— »Haj, užgi, govori... govori.«

Mahnu rukom, i u tren oka, brzo kao munja, dođe do prijelaza na novo...

»Noći bespametne, noći povesele...«

Ništa tako ne razdražuje i ne golica moje živce, kao takvi nagli prelazi. Zadrhtah od ushita i, obujmivši Tinu jednom rukom, a drugom mašući po zraku balalajkom, otpjevah do kraja »Noći bespametne«... Balalajka s praskom udari o pod i rasprsnu se u sitno iverje...

— Pića!

Moje kasnije uspomene bliske su kaosu... Sve se isprepleło, zapetljalo, sve je mutno, nejasno... Sjećam se siva neba u rano jutro... Vozimo se na čamcima... Jezero se lagano biba i kao da gunđa, gledajući naše orgijanje... Stojim nasred čamca i ljuljam se. Tina me uvjerava, da mogu pasti u vodu i moli me da sjednem... Ja glasno izjavljujem, da mi je žao, što na jezeru nema valova tako visokih kao što je Kamena Grobnica, i plašim svojom dernjavom čigre, koje, kao bijele pjege, jure plavom površinom jezera. Poslije dolazi drugi, topli dan s beskrajnim doručcima uz desetgodišnje rakije, punčeve, orgijanje... Od toga dana zapamtio sam samo nekoliko trenutaka... Sjećam se, kako sam se ljuljao s Tinom na ljuljački u vrtu. Stojim na jednom kraju daske, ona na drugom. Bijesno naprežem cijelo tijelo, iz sve snage, i ne znam ni sam, što bih zapravo htio: da Tina padne s ljuljačke i ubije se, ili, pak, da odleti nebu pod oblake? Tina stoji blijeda kao smrt, ali, ponosna i samoljubiva, stišće zube, da nijednim zvukom ne oda svoj strah. Letimo sve više i više i... ne sjećam se kako se svršilo. Poslije dolazi šetnja s Tinom po udaljenom drvoredu sa zelenim svodom, koji brani od sunca. Poetski sumrak, crne pletenice, sočne usne, šapat... Zatim kraj mene ide malena pjevačica duboka alta, plavuša

šiljasta nosića, dječjih očica i vrlo tanka struka. Šetam s njom sve dok Tina, slijedeći nas, ne napravi scenu... Ciganka je blijeda, bijesna... Naziva me prokletnikom i, uvrijeđena, sprema se da ode u grad. Grof blijed, uzdrhtalih ruku, trči oko nas i, po običaju, ne može smoći riječi, kako bi nagovorio Tinu da ostane... Ona mi napokon opali pljusku... Čudno: ja se razbjesnim pri najmanjoj iole uvredljivoj riječi, koju mi kaže muškarac, a potpuno sam ravnodušan prema ćuškama, koje mi dijele žene... Opet dugačko »vrijeme poslije ručka«, opet zmija na stepeništu, opet usnuli Franz s muhama oko usta, opet kapija... Djevojka u crvenome stoji na Kamenoj Grobnici, ali, primijetivši nas, nestaje kao gušterica.

Pred veče se opet sprijateljim s Tinom. Poslije večeri dolazi burna noć s glazbom i obijesnim pjevanjem, s prijelazima, koji golicaju živce... i nijedan trenutak sna!

— To je samouništavanje! — šapnu mi Urbenjin, koji je na trenutak svratio, da čuje naše pjevanje...

On, naravno, ima pravo. Sjećam se, poslije, ja i grof stojimo u vrtu, jedan sučelice drugome, i svađamo se. Kraj nas šetka Kaetan crnih obrva, koji se cijelo vrijeme nije priključio našoj zabavi, ali koji, usprkos tome, nije spavao, već nas je neprestano slijedio kao sjenka. Nebo je već bijelo, i na vršiki najvišeg drveta već se počinju zlatiti zrake izlazećeg sunca. Uokolo vrapčja vreva, poj čvoraka, šuštanje, lepet krila, što obnoć otežaše. Čuje se mukanje stada i dozivanje pastira. Pred nama je stol s mramornom pločom. Na stolu je Šandorova svijeća, blijeda plamička. Opušci, papirići od slatkiša, razbijene čašice, kore od naranči...

— Ti moraš to uzeti! — govorim ja, pružajući grofu svežanj banknota. — Prisilit ću te da uzmeš!

— Ali, ja sam ih zvao, a ne ti! — uvjerava me grof, nastojeći da uhvati moje dugme. — Ja sam ovdje gazda... Ja sam tebe častio. — Kakvog ima smisla, da ti plaćaš? Shvati, da me time čak vrijeđaš.

— Ja sam ih također unajmio, zato ću platiti polovicu. Ne ćeš da uzmeš? Ne shvaćam takve usluge! Zar misliš, ako si bogat kao đavo, da mi imaš pravo ukazivati takve usluge? Dođavola, ja sam najmio Karpova, ja ću mu i platiti! Ne treba mi tvoje polovice! Ja sam pisao brzojav.

— U gostionici, Serjoža, možeš plaćati, koliko ti drago, ali moja kuća nije gostionica... I, osim toga, ja zaista ne shvaćam, zašto se brineš? Ne razumijem tvoje naprasitosti. Ti imaš malo novaca, a u mene ih je kao blata... I pravda je tako na mojoj strani!

— Dakle, ne ćeš uzeti? Ne ćeš? Ne treba! Ne moraš!

Prinosim blijedom plamenu svijeće banknote, pripaljujem ih i bacam na zemlju. Iz Kaetanovih grudi izvija se odjednom jecaj. Izbečio oči, blijedi i obara se svojom teškom tjelesinom na zemlju, nastojeći dlanovima utrnuti zapaljene novčanice... Uspijeva mu.

— Ja ne shvaćam! — govori on, stavljajući u džep opaljene novčanice. — Paliti novac!? Kao da su to lanjske mekinje ili ljubavna pisma... Bolje da ih dadnem nekom siromahu, nego da ih prepustim vatri.

Ulazim u kuću... Tu, po svim sobama, po divanima i sagovima, izvaljeni spavaju iscrpljeni, satrveni pjevači... Moja Tina spava na sofi u »mozaičnoj« primaćoj sobi...

Razbacila se i teško diše. Zubi joj stisnuti, lice blijedo... Zacijelo sanja ljuljačku... Kroz sve sobe ide Sovuljaga i srdito pogleda svojim oštrim očicama ljude, koji su tako nenadano oskvrnuli grobnu tišinu samotna imanja... Ona uzalud ne hoda i ne umara svoje stare kosti...

Eto, to je sve, što mi je ostalo u sjećanju poslije dviju mamenih noći, a ostatak se izgubio u pijanom mozgu ili nije prikladan, da se opisuje... Ali, dosta je toga!...

Nikada me još Zorka nije tako voljko nosila, kao ovog jutra, kad sam bio spalio novčanice... I ona je htjela kući... Jezero je tiho tjeralo svoje zapjenjene valove i, odražavajući sunce, što se uzdizalo, spremalo se na dnevni san... Šume i obalne ive nepomične su, kao na jutrenju... Teško je opisati ondašnje raspoloženje u mojoj duši... Ne otežući previše, reći ću samo, da sam se neopisivo obradovao i u isto vrijeme malne izgorio od stida, kad sam na zavoju iza grofova imanja ugledao na obali staro, iznureno čestitim radom i bolestima, sveto lice starca Miheja... Mihej svojom vanjštinom podsjeća na biblijske ribare... Sijed je kao ovca, bradat i pozorno motri nebo... Kad stoji nepomično na obali i prati pogledom leteće oblake, moglo bi se pomisliti, da vidi na nebu anđele... Volim takva lica.

Spazivši ga, zaustavih svoju Zorku i pružih mu ruku, kao da se želim oprati dodirom njegove čestite žuljevite šake... On podiže prema meni svoje malene, pronicave oči i nasmiješi se.

— Zdrav bio, dobri gospodine! — izgovori on, nespretno mi pružajući ruku. — Što si opet pojaho? Zar je stigo onaj danguba?

— Stigao je!

— Pa da... Po svemu vidim... A ja stojim tuder i gledam... Svijet je uvijek svijet... Taština taština... Pogledajder! Nijemcu je da umre, a on se brine o taštini... Vidiš li?

Starac pokaza štapom prema grofovu kupalištu. Od kupališta je brzo odmicao čamac. U njem sjeđaše čovjek u džokejskoj kapici i plavu kaputiću. Bio je to vrtlar Franz.

— Svako jutro vozi na otok novac i skriva ga... Ne shvaća on u glupoj svojoj glavi, da je novac za njega svejedno ko i pijesak — iste je vrijednosti... Kad umre ne će ponijet sa sobom. Dajder, gospodine, cigaru!

Pružih mu dozu. On izvadi tri cigarete i strpa ih u njedra...

— To je za nećaka... Nek malo puši.

Nestrpljiva se Zorka pomače i pojuri. Pozdravih starca, zahvalan, što je dopustio, da se moje oči odmore na njegovu licu. Dugo je gledao za mnom.

Kod kuće me dočeka Polikarp... Prezirnim, satirućim pogledom on ispita moje gospodsko tijelo, kao da želi dokučiti, jesam li se ili nisam i ovoga puta kupao potpuno obučen.

— Čestitamo! — progunđa on. — Izdovoljio se.

— Šuti, budalo! — rekoh ja.

Jedila me njegova glupa fizionomija. Brzo se svukavši, prekrih se pokrivačem i zatvorih oči.

U glavi mi se zavrtje, i svijet se zamagli. U magli prominuše poznati likovi... Grof, zmija, Franz, psi plamene boje, djevojka u crvenome, ludi Nikolaj Jefimič.

— Muž ubio ženu! Ah, kako ste glupi!

Djevojka u crvenome zaprijeti mi prstom. Tina mi zakloni svjetlost svojim crnim očima i... ja zaspah.

— Kako slatko i spokojno spava! Promatrajući to blijedo, iznureno lice, taj nevini djetinji smiješak, i, osluškujući to jednolično disanje, moglo bi se pomisliti, da ovdje na postelji ne leži sudski istražitelj, već čovjek najmirnije savjesti. Moglo bi se pomisliti, da grof Karnejev još nije stigao, da nije bilo pijanke, ni ciganki, ni skandala na jezeru... Ustajte, propali čovječe! Niste vrijedni da uživate toliko blago, kao što je mirni san! Dižite se!

Otvorih oči i slatko se protegnuh. Od prozora do moje postelje protezala se široka sunčana zraka, u kojoj su, jureći jedna za drugom i komešajući se, lijetale bijele praške, zbog čega se činilo, da je i sama zraka poprimila zagasito bijelu boju... Zraka bi čas iščeznula s oka, čas opet iznikla, već prema tome, da li je u prostor svjetlosti ulazio ili izlazio naš predragi kotarski liječnik Pavel Ivanovič Voznesenski, koji je koračao mojom sobom. U dugačkom, raskopčanom kaputu, koji je na njemu landarao, kao na vješalici, uguravši šake u džepove svojih neobično dugačkih hlača, doktor je hodao iz kuta u kut, od stolice do stolice, od slike do slike, i stiskao kratkovidne oči kad god bi se nešto našlo na putu njegovu pogledu. Dosljedan svojoj navici, da tura nos i unosi »očalin« svuda gdje god može, on je, čas sagibajući se, čas ispravljajući se, zavirivao u umivaonik, u nabore navučenih zastora, u pukotine na vratima, u svjetiljku, kao da nešto traži ili kao da se želi uvjeriti, da je sve čitavo. Zagledavši se uporno kroz naočale u nekakvu pukotinu ili mrlju na tapetama, on bi se namrštio i poprimio zabrinuti izraz, omirisao svojim dugačkim nosom, pažljivo strugao noktom... Sve je to obavljao mehanički, besvijesno, iz navike, ali je zato ipak, dok je ovako brzo prelazio pogledom s jednog predmeta na drugi, bio nalik na stručnjaka, koji obavlja vještačenje.

— Ustajte, kad vam se kaže! — budio me on svojim pjevušećim tenorom, zavirujući u sapunsku zdjelicu i skidajući noktom vlas sa sapuna.

— A... a... a... zdravo da ste, gospodine Žmirko — zijevnuh ja, ugledavši ga, kako se naginje nad umivaonikom. — Koliko je vode proteklo otkad se nismo vidjeli!

Cio kotar pecka doktora nazivom »Žmirko« zbog njegovih očiju, koje vječito žmire; peckao sam ga i ja. Spazivši,

da sam se probudio, Voznesenski mi priđe, sjede na rub postelje i odmah prinese svojim stisnutim očima kutiju šibica.

— Tako spavaju samo ljenčine i ljudi mirne savjesti, — reče on — a budući da vi niste ni jedno ni drugo, bilo bi priličnije za vas, prijane, da ustanete malo ranije...

— Pa koliko je sad sati?

— Jedanaest prošlo.

— Đavo vas odnio, Žmirko! Nitko vas nije molio, da me tako rano budite! Znate, da sam zaspao istom u šest sati i da nije bilo vas, spavao bih do večeri.

— Tako! — začuh iz susjedne sobe Polikarpov bas. — Baš je malo spavao! Već drugi dan spava, i još mu je malo. Ta znate li vi, koji je danas dan? — upita Polikarp ulazeći u spavaonicu i gledajući me tako, kao što pametni ljudi gledaju luđake.

— Srijeda, — otpovrnuh ja.

— Jeste, svakako! Posebno je za vas tako uređeno, da u sedmici budu dvije srijede...

— Danas je četvrtak! — reče doktor. — Dakle, golubane. Izvoljeli ste cijelu srijedu prespavati. Divota! Prava divota! Koliko ste popili, ako vas smijem pitati?

— Dva dana i dvije noći nisam spavao, a popio sam... ne sjećam se, koliko sam popio.

Odaslavši Polikarpa, počeh se oblačiti i opisivati doktoru »noći bespametne, riječi besmislene«, što ih doživjeh tek nedavno i što su tako lijepe i čuvstvene u romansama i tako gadne u stavarnosti. Pri svojim sam opisima nastojao da ne prelazim granicu »lakog žanra«, da se držim činjenica i da ne izvlačim pouku, iako se sve to kosi s prirodom čovjeka, koji voli sračunavati i zaključivati. Govorio sam i gradio se, kao da govorim o sitnicama, koje me nimalo ne uzbuđuju. Poštivajući čednost Pavla Ivanoviča i znajući koliko mu je odvratan grof, mnogo sam prešutio, mnogočega sam se tek jedva dotakao, ali usprkos tome, bez obzira čak i na šaljivost mog tona, na pretjerivanje u načinu izlaganja, doktor mi je, za cijelo vrijeme dok sam pričao, ozbiljno gledao u lice, neprestano vrteći glavom i nestrpljivo trzajući ramenima. Ni jednom se nije osmjehnuo... Očito je, da moj »laki žanr« nije na njega lako djelovao.

— Što se vi ne smijete, Žmirko? — upitah, dovršivši svoje pripovijedanje.

— Da mi niste vi sve to sami pričali i da nema onog slučaja, ja ne bih u sve to povjerovao. Ovako je sve to previše sramotno, prijane.

— Kakav to slučaj spominjete?

— Juče je pred večer bio kod mene seljak, kojega ste vi tako neobazrivo počastili veslom... Ivan Osipov.

— Ivan Osipov... — slegnuh ja ramenima. — prvi put čujem!

— Onaj visoki, riđi... pjegav u licu... Hajde, sjetite se! Odalamili ste ga veslom po glavi.

— Ništa ne razumijem! Nikakva Osipova ne znam, veslom nikoga nisam udario... Sve ste to vi sanjali, čiko!

— Daj bože, da sam sanjao... Došao je meni s predstavkom od Karnejevljeve općinske uprave i zatražio liječničko svjedočanstvo... U predstavci je pisalo, a i sam ne laže, da ste ga vi povrijedili... I još se ni sad ne sjećate? Povreda je od udarca navrh čela, na granici predjela kose... Do kosti ste probili, čikice!

— Ne sjećam se! — prošaptah. — Tko je on? Čime se bavi?

— Obični Karnejevljev seljak, ondje na jezeru je pak bio veslač dok ste orgijali...

— Hm... možda! Ne sjećam se... Vjerojatno sam bio pijan, pa sam nekako nehotice...

— A ne, nije nehotice... Kaže, da ste se naljutili na njega zbog nečega, dugo ga psovali i zatim, razbjesnivši se, primakli mu se i opalili ga pred svjedocima... A usto ste još viknuli: »Ubit ću te, lupežu!«

Pocrvenjeh i počeh hodati iz kuta u kut.

— Da me ubiješ, ne sjećam se! — prozborih ja, naprežući sjećanje kolikogod sam mogao. — Ne sjećam se! Kažete »razbjesnivši se...« U pijanstvu ja postajem strašno pogan.

— Što biste htjeli više!

— Seljak očito hoće da izazove skandal, ali to nije važno... Važna je sama činjenica, udarac... Zar sam ja sposoban da se tučem? I zašto sam udario jadna seljaka?

— Jest... Svjedočanstva mu naravno nisam mogao dati, ali nisam prepustio savjetovati mu, da se obrati na vas...

Nekako ćete se nagoditi s njime... Udarac je bezopasan, ali, govoreći neslužbeno, ozljeda na glavi, koja dopire sve do lubanje, jeste nešto ozbiljno... Česti su slučajevi, kada naoko najnevinija ozljeda na glavi, izazvana lakim udarcem, svršava sušenjem kosti lubanje i, zacijelo putovanjem *ad patres*.[1]

I Žmirko, zanijevši se, ustade, ushoda se duž zidova i, mašući rukama, stade istresati preda me svoje znanje kirurške patologije... Sušenje kosti lubanje, upala mozga, smrt i druge strahote prosto su mu curile iz usta, uz beskrajna objašnjenja makroskopskih i mikroskopskih procesa, koji prate tu, za mene maglovitu i nezanimljivu *terram incognitam*.[2]

— Dosta je, lupetalo! — prekidoh ja njegovu medicinsku brbljariju. — Zar ne znate, kako je sve to dosadno?

— Ništa ne smeta, što je dosadno... Samo slušajte i neka vam to bude kazna... Možda ćete drugi put biti oprezniji i ne ćete praviti nepotrebne gluposti... Zbog toga ušljivca Osipova, ne složite li se s njime, možete izgubiti mjesto! Službeniku Temide da sude zbog mlaćenja... Pa to je skandal!

Pavel Ivanovič je jedini čovjek, čije pouke slušam laka srca, ne mršteći se, kome dopuštam, da mi ispitivački zaviruje u oči i da istražujući zavlači ruku duboko u moju dušu... Nas dvojica smo prijatelji u najboljem smislu te riječi i poštujemo jedan drugoga, iako imamo međusobne račune, neugodne, škakljive vrste... Između njega i mene je, kao crna mačka, prošla žena. Taj vječni *casus belli*[3] zavrgao je među nama te račune, ali nas nije posvadio, i mi smo i dalje živjeli u miru. Žmirko je vrlo dobar momak... Volim njegovo priprosto, nimalo plastično lice velika nosa, žmirkavih očiju i rijetke riđe brade. Volim njegovu visoku, tananu priliku uskih ramena, na kojoj kaputi i ogrtači landaraju kao na vješalici.

Njegove se nakazno sašivene hlače boraju oko koljena u grozne nabore, a čizme ih nemilosrdno gaze; njegova je bijela kravata vječito na krivom mjestu... Ali nemojte misliti, da

[1] Precima.
[2] Nepoznatu zemlju (odnosno područje).
[3] Povod ratu.

je neuredan... Pogledate li jednom u njegovo dobroćudno, zamišljeno lice, shvatit ćete, da nema vremena da se brine o svojoj vanjštini, a i ne zna. On je mlad, čestit, nije tašt, voli svoju medicinu, vječito obavlja posjete — i to je dosta, da objasnimo i opravdamo sve propuste u njegovoj skromnoj toaleti. Poput umjetnika, ne zna vrijednost novcu i hladnokrvno žrtvuje svoj komfor i životne radosti za kojekakve sitne strasti, i zato ostavlja utisak siromašna čovjeka, koji jedva sastavlja kraj s krajem. On ne puši, ne pije, ne plaća žene, ali mu zato ipak dvije tisuće, koje zaradi u službi i praksi, nestanu jednako brzo, kao što nestaju moji novci, kad proživljavam razdoblje orgija. Dvije ga strasti uništavaju: strast da uzajmljuje i strast da naručuje po novinskim oglasima... Uzajmljuje svakome, tko ga zamoli, ne spominjući ni riječi i ne natucajući o vraćanju... Nikakvim klinom ne bi izbio iz njega bezgraničnu vjeru u ljudsku dobronamjernost, i to se vjerovanje još jasnije očituje u neprestanom naručivanju onoga, što se hvali u novinskim oglasima... Naručuje on sve, što mu treba i ne treba. Naručuje knjige, dalekozore, humorističke časopise, jedaće pribore »koji sadrže stotinu komada«, kronometre... I razumljivo je, što bolesnici, koji dolaze Pavlu Ivanoviču, drže njegovu sobu za skladište ili muzej... Varali su ga i varaju ga, ali je njegova vjera jednako jaka i bezgranična... Silan je on momak, i mi ćemo ga još više puta sresti na stranicama ovog romana.

— Koliko sam zasjeo kod vas, — prenu se on, pogledavši svoj jeftini sat s jednim poklopcem, koji je naručio iz Moskve »uz garanciju od pet godina«, ali koji je, uprkos tome, već dva puta bio na popravku. — Vrijeme je da idem, prijane! Zbogom, i pazite mi se! Te grofovske orgije ne svršavaju dobro! Da i ne govorimo o vašem zdravlju! Ah, da! Hoćete li doći sutra u Tenjevo?

— A što je ondje sutra?

— Crkveni god! Svi će tamo biti, dođite i vi! Svakako dođite! Dao sam riječ, da ćete vi sigurno doći. Nemojte, da ispadnem lašcem.

Nije trebalo pitati, kome je dao riječ. Mi smo dobro shvaćali jedan drugoga. Oprostivši se od mene, doktor obuče svoj iznošeni ogrtač i odveze se. Ostadoh sam... Da bih zatomio neugodne misli, što mi provrvješe glavom, priđoh

pisaćem stolu i, nastojeći da ne mislim, da se ne udubljujem, prihvatih se primljenih pisama... Omotnica, koja mi je prva pala u oči, skrivala je slijedeće pismo:

»Dušo moja Serjoža! Oprosti, što te uznemiravam, ali sam tako zapanjena, da ne znam, kome da se obratim... To prelazi svaku granicu. Narafno sad ne ćeš dobit natrag, i ja ne žalem, ali shvati sam, ako gleđes lopovima kroz prste, poštena žena nigdje nemože bit mirna. Kad si ti otišo, probudila sam se na divanu i nisam našla na sebi mnoge stvari. Ukrali su mi: narukvicu, zlatni broš, deset bisera iz ogrlice i izvadili iz novčarke sto rubljeva. Tjela sam da se potužim grofu, ali je on spavao, pa sam otputovala. To nije ljepo. Grofovska kuća, a kradu ko u krčmi. Ti reci grofu. Ljubim te i pozdravljam. Voli te Tina.«

Da je kuća njegove svjetlosti puna lopova, za mene nije bila novost. I ja spojih Tinino pismo s onim, što sam o tome već prije doznao i upamtio. Prije ili kasnije morat ću pokrenuti taj slučaj... Znao sam, tko su lopovi!

Pismo crnooke Tine, njen debeli puni rukopis, sjeti me mozaične sobe i probudi u meni želju, nalik na želju da se napijem, ali se svladah i, snagom svoje volje, prisilih se da radim. Isprva mi bijaše neopisivo dosadno proučavati široke rukopise redarstvenih starješina, ali kasnije moju pažnju malo po malo zaokupi provalna krađa, i ja počeh raditi s užitkom. Cio sam dan sjedio za pisaćim stolom, a Polikarp je neprestano prolazio pored mene i nepovjerljivo pogledao na ono što radim. Nije vjerovao u moju ozbiljnost i svaki čas je očekivao, da ću ustati od stola i zapovjediti da osedla Zorku, ali predveče, vidjevši da sam uporan, povjerova, i mrzovoljni izraz na njegovu licu zamijeni izraz zadovoljstva... Poče hodati na prstima, šaputati... Kad mimo moje prozore prođoše momci s harmonikom, on izađe na ulicu i izdere se:

— Što ste se vi, đavoli, tuda ushodali? Hajte drugom ulicom! Zar ne znate, lupeži, da gospodin radi!

Naveče, postavivši u blagovaonici samovar, tiho otvori vrata moje sobe i prijazno me pozva, da dođem piti čaj.

— Izvolite piti čaj! — izgovori on, nježno uzdahnuvši i smjerno se smiješeći.

I dok sam pio čaj, on mi se tiho odostrag približi i cjelunu me u rame...

— Eto, tako je bolje, Sergeju Petroviču, — promrmlja on. — Otarasite se tog plavog đavola... Zar priliči s vašim velikim znanjem i vašim obrazovanjem predati se malodušnosti? Vaš je poziv plemenit... Treba da vas svi hvale, da vas se boje, a ako budete s tim đavolom ljudima razbijali glave i u jezeru se kupali obučeni, svatko će reći: »Nema pameti! Ništarija!« I onda će pući slava po svijetu! Junačenje odgovara trgovcu, a ne plemenitašu... Plemenitašu treba nauka, služba...

— Hajde, dosta, dosta...

— Ne petljajte se s grofom, Sergeju Petroviču! A ako vam je do društva, zar doktor Pavel Ivanič nije divan čovjek? Jeste da hoda odrpan, ali je zato vrlo pametan.

Polikarpova me iskrenost dirnu... Htjedoh mu reći neku prijaznu riječ...

— Koji roman sad čitaš?

— Grofa Monte Christova. To je grof! On je pravi pravcati grof! Nije ni nalik na vašeg poganca...

Poslije čaja sam se opet latio posla i radio sve dok mi se kapci ne počeše spuštati, prekrivati umorne oči... Liježući u postelju zapovjedih Polikarpu, da me probudi u pet sati.

Sutradan, u šest sati izjutra, ja sam, veselo zviždučući i smanjujući trskovcem glave cvijeća, išao je pješke u Tenjevo, gdje tog dana bijaše crkveni god i kamo me je pozvao moj prijatelj Žmirko, Pavel Ivanovič. Jutro bijaše divno. Sama je sreća, činilo se, letjela nad zemljom i, ogledajući se u draguljnim kapljicama rose, mamila dušu prolaznika. Šuma, prelivena jutarnjim svijetlom, bila je tiha i mirna, kao da osluškuje moje koračaje i cvrkut ptičjeg roda, koji me je dočekivao, odajući nepovjerenje i strah. Uzduh bijaše prožet isparinama proljetnog zelenila i svojom mi blagošću milovao zdrava pluća. Disao sam tim plućima i, pregledavajući ushićenim očima cijelo prostranstvo, osjećao proljeće, mladost, i meni se činilo, da mlade brezice, usputna trava, hruštevi, što neumorno zujahu, osjećaju isto što i ja.

»I zašto se tamo u svijetu — mislio sam ja — čovjek gura u svojim tijesnim kolibicama, u svojim sitnim i tijesnim idejicama, kad ovdje ima toliko prostora za život i za misli? Zašto ne dođe ovamo?«

I moja raspjevana uobrazilja ne htjede protivurječiti sebi mislima o zimi i kruhu, o dva jada, koji tjeraju pjesnike u hladni, prozaični Petrograd i prljavu Moskvu, gdje se plaćaju honorari za pjesme, ali se ne dobiva nadahnuće.

Pored mene su prolazili seljački vozovi i vlastelinske kočije, što su žurili na službu božju i na sajam. Neprestano je valjalo skidati kapu i odgovarati na naklone i pozdrave seljaka i poznatih vlastelina. Svaki se nudio, da me »uzme«, ali je bilo bolje hodati nego voziti se, i ja bih svaki put odbio. Kraj mene, između ostalih, prođe u trkaćim kolima i grofov vrtlar Franz u plavom kaputiću i džokejskoj kapici... On me lijeno pogleda snenim, prozuknutim očicama i još ljenje mi salutira. Iza njega bijaše privezana bačvica od pet vedara sa željeznim obručima, zacijelo s votkom... Gadna Franzova njuška i njegovo burence poremetiše donekle moje poetsko raspoloženje, ali ubrzo poezija opet nadvlada, kad začuh iza sebe drndanje kočije i, ogledavši se, spazih šaraban,[1] koji je vukao par dorastih konja, a u teškom šarabanu, na kožnatom sandučastom sjedištu spazim moju novu znanicu, »djevojku u crvenome«, koja je prije dva dana sa mnom razgovarala o elektrici, koja je usmrtila njezinu majku... Ljepuškasto, svježe oprano i malo pospano Olenjkino lišce razvedri se i lagano porumenje, kad me ugleda gdje koračam rubom međe, što dijeli šumu od ceste. Ona mi veselo zaklima glavom i osmjehnu se tako srdačno, kako se smiješe samo stari znanci.

— Dobro jutro! — doviknuh joj ja.

Ona mi odmahnu rukom i zajedno sa svojim teškim šarabanom nestade mi s očiju, ne dopustivši ni da se nagledam njenog lijepog, svježeg lišca. Ovog puta nije bila odjevena u crveno. Na njoj bijaše nekakva tamnozelena oprava, s velikim dugmetima i slamnati šešir velika oboda, ali mi se zato ona nije svidjela ništa manje nego prije. Sa zadovoljstvom bih progovorio s njom i slušao njen glas. Htio sam da zavirim u njene duboke oči pri sunčevu svijetlu, kao što sam se unosio u njih one večeri pri sijevanju munja. Poželio sam, da je skinem s ružna šarabana i predložim joj, da ostatak puta prijeđe zajedno sa mnom, što bih i učinio, kad ne bi bilo svje-

[1] Char à banes: povelika kola s nekoliko redova klupa. (Op. prev.)

tovnih »obzira«. Meni se nekako činilo, da bi ona spremno pristala na taj prijedlog... Nije se zalud dva puta osvrnula na me, kad je šaraban zamicao za visoke johe!

Od mog prebivališta do Tenjeva bijaše šest vrsta — udaljenost, koju mladi čovjek, u takvo lijepo jutro, jedva primijeti. Iza sedam sati sam se već probijao između vozova sajamskih šatri prema tenjevskoj crkvi. Sajmeni žagor, usprkos ranom jutru i tome, što služba još nije bila završena, već je bio ispunio zrak. Škripa vozova, rzanje konja, mukanje krava, svirka u dječje trube — sve se miješalo s izvikivanjem cigana, preprodavača i pjevanjem seljaka, koji su već bili uspjeli da se »nacvrcaju«. Koliko veselih, prazničkih lica, koliko tipova! Koliko ljepote i pokreta u toj gomili, što se šareni jarkim bojama haljina i što je obasjana svijetlom jutarnjeg sunca. Sve te tisuće su mravinjale, kretale se, bučile, da bi za nekoliko sati obavile posao i pred veče se razišle, ostavivši za sobom na trgu, kao za uspomenu, trine, ponegdje razasutu zob i orahove ljuske... Svjetina je u gustim skupinama nadirala prema crkvi i od crkve.

Crkveni je križ blistao zlatnim zrakama, koje bijahu jednako jake, kao i samo sunce. Svjetlucao se i, činilo se. plamtio zlatnom vatrom. Ispod njega je u isto takvoj vatri plamtio crkveni vršak i sjajila se na suncu svježe obojena zelena kupola, a za blistavim se križem daleko širilo prozračno, duboko plavetnilo. Prošavši portu, punu svijeta, probih se u crkvu. Služba bijaše tek malo prije počela, i kad sam ja ušao, istom su čitali evanđelje. U crkvi je vladala tišina, koju je narušavalo jedino čitanje i koraci đakona, koji je kadio. Ljudi stajahu mirno, nepomično, pobožno, zureći u otvorena glavna vrata u oltaru i osluškujući otegnuto čitanje. Seoska navada ili, bolje rečeno, seoska revnost strogo osuđuju svaki pokušaj remećenja pobožne tišine u crkvi. Uvijek me bilo stid, kada bih se zbog nečega morao u crkvi smiješiti ili razgovarati se. Na nesreću, tek u vrlo rijetkim slučajevima, u crkvi ne bih susreo svojih znanaca, kojih sam, nažalost, imao vrlo mnogo; obično bi mi, naime, tek što bih. recimo, ušao u crkvu, odmah prišao neki intelektualac i poslije dugačkog uvoda o vremenu zavrgao razgovor o svojim beznačajnim poslovima. Ja bih odgovarao s »da« ili »ne«, ali sam ja toliko obziran, da ne bih bio u stanju uskratiti svaku

pažnju svome subesjedniku. I moja obzirnost me je skupo stajala: razgovarao bih i zbunjeno bacao poglede na susjede, koji se mole, bojeći se, da ih vrijeđam svojim šupljim brbljarijama.

I ovog se puta nisam spasio od poznanika. Ušavši u crkvu, na samom sam ulazu spazio moju junakinju, onu istu djevojku u crvenome, koju sam sreo idući u Tenjevo.

Jadnica je, crvena kao rak i uznojena stajala u gomili i molećim pogledom promatrala sva lica, tražeći spasioca. Zapala je u zbijenu skupinu i, ne mičući se ni naprijed ni nazad, bila nalik na pticu, koju je netko čvrsto stisnuo u šaci. Ugledavši me, ona se gorko osmjehnu i klimne mi svojom lijepom bradicom.

— Tako vam boga, odvedite me naprijed! — prozbori ona hvatajući me za rukav. — Ovdje je strašno zagušljivo i... nabijeno... Molim vas!

— Ali i sprijeda je gužva! — kazah ja.

— Ali su tamo svi čisto obučeni, pristojni. Ovdje je prost svijet, a za nas je određeno mjesto naprijed. I vi biste ondje morali biti...

Znači, da nije bila crvena zbog toga, što je u crkvi bilo zagušljivo i tijesno. Njenu glavicu je mučilo pitanje mjestničestva.[1] Pokorih se molbi tašte djevojke i, oprezno razmičući svjetinu, odvedoh je sve do amvona, gdje je već bio okupljen cio cvijet naše kotarske elite. Dovevši Olenjku do mjesta, koje odgovara njenim aristokratskim težnjama, stadoh iza elite i zabavih se promatranjem.

Muškarci i gospođe su se po običaju sašaptavali i kikotali. Mirovni sudac Kalinjin, gestikulirajući prstima i mašući glavom, poluglasno je pričao vlastelinu Derjajevu o svojim bolestima. Derjajev je gotovo naglas psovao liječnike i savjetovao mu, da se liječi kod nekakvog Jevstrata Ivaniča. Gospođe, ugledavši Olenjku, dočekaše je kao zgodnu temu i zašušljetaše. Samo se jedna djevojka, kako se vidjelo, molila... Klečala je i, usmjerivši svoje crne oči samo preda se,

---

[1] Posebno uređenje u Rusiji, prema kojemu nitko nije smio služiti čovjeku, čiji su preci bili po rangu niži od njegovih. Pod istim se nazivom podrazumijeva i podjela sjedišta na svečanostima i velikim prijemima, prema rangu i društvenom položaju. — Op. prev.

micala usnama. Nije primijetila, kako joj je ispod šešira ispao uvojak i neuredno pao na blijedu sljepočicu. Nije primijetila, kad smo Olenjka i ja stali pored nje.

Bijaše to kćerka suca Kalinjina, Nadežda Nikolajevna. Kad sam prije spominjao ženu, koja je kao crna mačka prošla između mene i doktora, mislio sam nju... Doktor ju je volio tako, kako mogu voljeti jedino takve dobre prirode, kao što je moj dragi Žmirko Pavel Ivanovič... Sad je on, poput motke, stajao kraj nje, držeći ruke u stavu »mirno« i istegavši vrat. Ponekad bi podizao svoje zaljubljene, pitajuće oči prema njenom zamišljenom licu, kao da je čuvao stražu nad njenom molitvom, i u njegovim je očima blistala strastvena, bolna želja, da on bude predmetom njene molitve. Ali, na njegovu nesreću, on je znao za koga se ona molila... Nije se molila za njega.

Klimnuh Pavelu Ivanoviču, kad se okrenuo prema meni, i obadvojica izađosmo iz crkve.

— Hajde da probazamo po sajmu! — predložih.

Zapalismo cigarete i krenusmo od dućana do dućana.

— Kako je Nadežda Nikolajevna? — upitah doktora, ušavši zajedno s njim u šatru, u kojoj su se prodavale igračke.

— Pa dobro... Čini se, da je zdrava... — odvrati doktor, žmireći prema vojničiću ljubičasta lica i u grimiznoj odori. — Pitala je za vas...

— Što je pitala za mene?

— Tako općenito... Ljuti se, što odavno niste bili kod njih... Htjela bi da se sastane s vama i upita vas, koji su razlozi, što ste tako iznenada ohladnjeli prema njihovoj kući... Dolazili ste gotovo svaki dan i onda — eto ti ga na! Kao odsječeno... Čak i ne pozdravlja.

— Lažete, Žmirko... Zapravo, zbog toga, što nemam slobodna vremena prestao sam posjećivati Kalinjine... Što je istina, istina je. Ali su moji odnosi prema toj obitelji pristojni kao i prije... Uvijek pozdravljam, sretnem li koga od njih.

— A ipak, kad ste prošlog četvrtka sreli njenog oca, niste, tko zna zašto, smatrali potrebnim, da mu uzvratite pozdrav.

— Ja ne volim tog blesavog suca — rekoh — i ne mogu ravnodušno gledati njegovu njušku. Ali svejedno imam dovoljno snage, da ga pozdravim i da stisnem ruku, koju mi

pruži. Zacijelo ga u četvrtak nisam primijetio, ili ga nisam poznao. Vi niste danas raspoloženi, Žmirko, i peckate...

— Ja vas volim, golubane, — uzdahne Pavel Ivanovič — ali vam ne vjerujem... »Nisam primijetio, nisam poznao...« Ne treba mi ni vaših isprika, ni vaših izgovora. Što će mi oni, kad je u njima tako malo istine? Vi ste sjajan, dobar čovjek, ali u vašem bolesnom mozgu postoji, strši kao čavao, jedan komadić, koji je, oprostite, sposoban za bilo kakvo zlo...

— Najljepše zahvaljujem...

— Ne ljutite se, golubane!... Daj bože, da se varam, ali mi se čini, da ste vi pomalo psihopat. Iz vas, ponekad, usprkos vašoj volji i htijenju vaše dobre prirode, izbijaju takve želje i djela, da se oni, koji vas znaju kao čestita čovjeka, nađu u nedoumici. Čudom se čudiš, kako se to vaši principi najvišeg morala, koje imam čast poznavati, mogu uskladiti s tim vašim iznenadnim porivima, koji, na kraju, urode nevjerojatnom gadarijom! Kakva je to zvjerka? — obrati se odjednom Pavel Ivanovič trgovcu, promijenivši ton i prinoseći očima životinju od drveta, ljudska nosa, s grivom i sivim prugama po leđima.

— Lav! — zijevnu prodavač. — A možda i neka druga živina. Đavo bi ih znao!

Od prodavaonice igračaka uputismo se prema prodavaonicama tkanina, gdje je već vrelo trgovanje.

— Ove igračke samo varaju djecu — izreče doktor. — Pružaju sasvim izopačene pojmove o flori i fauni. Taj lav, na primjer... Prugast je, crven i pišti... Zar lavovi pište?

— Čujte, Žmirko, — rekoh — očito vi želite da mi nešto kažete, pa kao da se ne usuđujete... Govorite... Meni je ugodno slušati vas, čak i onda kad govorite neugodnosti...

— Ugodno, prijane, ili neugodno, ali ćete saslušati... Htio bih o mnogočemu s vama porazgovarati...

— Počnite... Pretvaram se u jedno veliko uho.

— Ja sam vam već spomenuo svoje mišljenje prema kojem ste vi psihopat. Hoće li vam biti drago, da čujete dokaze? Govorit ću otvoreno, možda i malo oštro... moje će vas riječi ujesti, ali se vi ne ljutite, prijane... Vi znate, što osjećam prema vama: volim vas više od ikog u kotaru i poštujem vas... Govorim vam, ne da bih vas prekorio i osudio, ne zbog toga, da bih vas povrijedio. Budimo obadvojica objek-

tivni, prijane... Promotrimo vašu psihu nepristranim okom, kao jetra ili želudac...

— Dobro, bit ćemo objektivni! — pristadoh ja.

— Izvrsno... Počet ćemo od vaših odnosa prema Kalinjinima... Ako ispitate svoje sjećanje, ono će vam reći, da ste počeli posjećivati Kalinjine odmah po svom dolasku u naš bogougodni kotar. Nisu tražili vaše poznanstvo. Vi se otprve niste svidjeli sucu svojom bahatošću, podrugljivim tonom i zbog prijateljstva s raskalašenim grofom, i nikada ne biste bili kod suca, da ga niste sami posjetili. Sjećate li se? Upoznali ste Nadeždu Nikolajevnu i počeli ste dolaziti sucu gotovo svaki dan... Ponekad, kad god dođeš, vi ste ondje... Dočekivali su vas neobično srdačno. Ljudi su vas tetošili kako su najbolje znali... I otac i majka i malene sestre... Prigrlili su vas kao rođaka... Ushićuju se vama, nosaju vas na rukama, smiju se najmanjoj vašoj dosjeci... Vi ste za njih uzor pameti, plemenitosti, džentlemenstva. Vi kao da sve to shvaćate, i privrženost nagrađujete privrženošću — dolazite svaki dan, čak i u dane pretprazničkih priprema i gungula. Napokon za vas nije tajna ta nesretna ljubav, koju ste vi izazvali u Nađenki... Nije tajna, je li? Vi, koji znate, da je zaljubljena u vas do ušiju, i dalje dolazite i dolazite... I što se događa, prijane? Prije godinu dana, odjednom, bez ikakva razloga, naglo prekidate svoje posjete. Čekaju vas sedmicu... mjesec... čekaju vas sve do danas, a vi se svejednako ne pojavljujete... Pišu vam, vi ne odgovarate... Napokon, čak više i ne pozdravljate... Vama se, koji toliko mnogo držite do pristojnosti, ovi vaši postupci moraju činiti vrhuncem neuljudnosti? Zašto ste se tako naglo i posve odbili od Kalinjinih? Jesu li vas uvrijedili? Nisu... Je li vam dosadilo? U tom ste se slučaju mogli povući postepeno, izbjegavati tu uvredljivu naglost, koja nije ničim motivirana...

— Prestao sam odlaziti u goste — nasmiješih se ja, — i postao psihopat. Kako ste vi naivni, Žmirko! Nije li svejedno prekinuti poznanstvo odjednom ili postepeno. Odjednom je čak poštenije — nije tako licemjerno. Ali, međutim, kakve su sve to gluposti!

— Uzmimo, da su sve to gluposti ili da su skriveni razlozi, koji su nevidljivi za tuđe oko, prisilili, da se tako naglo povučete. Ali kako objasniti vaše kasnije postupke?

— Na primjer?

— Na primjer, jednom dolazite u našu oblasnu upravu, ne znam, šta ste vi ondje imali posla, i na pitanje predsjednika, zašto vas više nema kod Kalinjinih, vi kažete... Hajde, prisjetite se, šta ste rekli. »Bojim se, da me ne ožene!« Eto što vam se omaklo s jezika! I to ste rekli na sjednici glasno i jasno, tako da vas je moglo čuti svih sto ljudi, koji su bili u dvorani za sjednice! Divno! Kao odgovor na vaše riječi čuju se smijeh i prostačke dosjetke s temom lova na ženike. Vašu izjavu prihvaća nekakav nitkov, odlazi Kalinjinima i priopćuje je Nađenki za ručkom... Čemu takva uvreda, Sergeju Petroviču?

Pavel Ivanovič mi se ispriječi na putu, stade preda me i proslijedi, gledajući mi u lice molećim, gotovo plačnim očima:

— Čemu takva uvreda? Zbog čega? Zbog toga, što vas ta mila djevojka voli? Uzmimo, da je otac, kao i svaki otac, ciljao na vas... On, kao otac, računa na svakoga: i na vas, i na mene, i na Markuzina... Svi su roditelji isti... Nema sumnje, da se i ona, zaljubljena do ušiju, možda nadala, da će postati vašom ženom... Treba li zato prilijepiti tako glasnu ćušku? Čiko, čiko! Niste li vi sami nastojali, da se cilja na vas? Vi ste svaki dan dolazili, a obični gosti ne dolaze tako često. Danju ste s njom pecali, naveče šetali vrtom, ljubomorno braneći svoje tête-à-tête... Vi ste saznali, da vas ona ljubi i ni za dlaku niste promijenili svoga ponašanja... Zar je poslije toga bilo moguće ne slutiti, da su u vas časne namjere? I ja sam vjerovao, da ćete se oženiti njome! A vi... vi ste se potužili, narugali! Zašto? Što vam je ona učinila?

— Ne vičite, Žmirko, ljudi gledaju, — rekoh ja, obilazeći Pavla Ivanoviča. — Prekinimo taj razgovor. To su ženska naklapanja... Reću ću vam samo tri riječi, i prestanite s tim. Odlazio sam Kalinjinima zato, što mi je bilo dosadno i što me je zanimala Nađenka... Ona je vrlo zanimljivo djevojče... Možda bih se i oženio njome, ali, saznavši, da ste vi prije mene postali pretendentom na njeno srce, saznavši, da niste ravnodušni prema njoj, ja sam odlučio da uzmaknem... Bilo bi okrutno od mene, da smetam takvom dobrom momku, kao što ste vi...

— *Merci* na usluzi! Ja vas nisam molio za tu velikodušnu milostinju i, koliko mogu sad prosuditi i po izrazu vašeg lica, vi opet ne govorite istinu, govorite nasumce, ne razmišljajući o svojim riječima... I, nadalje, ta činjenica, da sam ja sjajan momak, nije vas ipak spriječila, da, za jedne od vaših posljednjih posjeta, u sjenici predložite Nađenki tako nešto, od čega ne bi bilo dobro sjajnom momku, kad bi se njome oženio!

— Aha-ha-ha!... Odakle znate za taj prijedlog, Žmirko! Očito ne stojite loše, kad vam već povjeravaju takve tajne! Ali, međutim, vi ste problijedjeli od bijesa i samo što se ne spremate da me istučete... A još se tobože zalagao, da budemo objektivni! Kako ste smiješni, Žmirko! Hajde, okanimo se te ludorije... Pođimo na poštu...

Krenusmo prema poštanskom uredu, koji je svojim trima prozorčićima veselo zirkao na tržnicu. Kroz ogradu od kolja se šarenio cvjetnjak našeg poštara Maksima Fjodoroviča, koji je u našem kotaru poznati stručnjak za pravljenje lijeka, gredica, travnjaka i još koječega.

Maksima Fjodoroviča zatekosmo u veoma ugodnu poslu. Crven od zadovoljstva, on je sjedio za svojim zelenim stolom i prelistavao kao knjigu debeli svežanj novčanica od stotinu rubalja. On bi se očito mogao raspoložiti čak i pri pogledu na tuđi novac.

— Zdravi bili, Maksime Fjodoroviču! — pozdravih se ja s njime. — Otkud vam tolika hrpa novca?

— Pa, eto, šalju ga u Sankt-Peterburg, — slatko se osmjehnu poštar i pokaza bradom u kut, gdje je na jedinoj stolici, što je postojala u poštanskom uredu, sjedila tamna ljudska prilika... Spazivši me, ta prilika ustade i priđe mi. U njoj poznah svog novog znanca, svog novopečenog neprijatelja, kojega sam toliko uvrijedio, kad sam se napio kod grofa...

— Moje poštovanje, — izusti on.

— Zdravo da ste, Kaetane Kazimiroviču, — odgovorih, gradeći se da ne vidim ruke, koju mi je pružio. — Je li grof zdrav?

— Hvala bogu... Samo mu je malo dosadno... Neprestano vas očekuje...

Na licu Pšehockog pročitah želju, da se porazgovori sa mnom. Kako je mogla nići takva želja poslije onoga, pošto

sam ga one večeri okrstio svinjom, i otkud sad takva promjena u njegovu ponašanju?

— Kako imate mnogo novaca! — rekoh, gledajući stotinjarke, koje je odašiljao.

I tada kao da me je netko taknuo u mozak! Na jednoj stotinjarci primijetih opaljene rubove i potpuno izgorjeli ugao... Bila je to ona ista stotinjarka, koju sam htio spaliti na plamenu Šandorove svijeće, kad je grof bio odbio, da je primi od mene kao plaću ciganima, i koju je podigao Pšehocki, kad sam je bacio na zemlju.

— Bolje da ih dadnem nekom siromahu, — rekao je on onda — nego da ih prepustim vatri...

Kakvim ih je to »siromasima« sada slao?

— Sedam tisuća i pet stotina rubalja — otegnuto odbroja Maksim Fjodorovič. — Posve je točno.

Nije ugodno uplitati se u tuđe tajne, ali sam strašno želio da doznam, kome je to i čije je novce slao u Petrograd Poljak crnih obrva? U svakom slučaju to nije bio njegov novac, a grof nije imao kome da ih pošalje.

»Operušao je pijana grofa — pomislih. — Kad grofa zna potkradati gluha i glupa Sovuljaga, što je onda ovakvu gusanu zagrabiti svojom šapom u njegov džep?«

— Ah... baš ću i ja poslati novac — prisjeti se Pavel Ivanovič. — Znate li, gospodo? Prosto nevjerojatno, za četrnaest rubalja, pet stvari s poštarinom! Dalekozor, kronometar, kalendar i još nešto... Maksime Fjodoroviču, dajte mi list papira i omotnicu!

Žmirko odasla svojih petnaest rubalja, ja uzeh novine i pisma, i mi izađosmo iz pošte.

Udarismo prema crkvi. Žmirko je išao za mnom blijed i nujan, kao jesenji dan. Iznad svakog očekivanja, njega je jako uzbudio razgovor, u kojem je nastojao da bude »objektivan«.

Na crkvi su zvonila sva zvona. Iz paperte je polako izvirala gusta gomila, kojoj, činilo se, nije bilo kraja. Nad gomilom su stršale stare zastave i tamni križ, koji su bili na čelu litije. Sunce je veselo poigravalo na rizama duhovnika, a ikona Bogomajke svijetlila je zasljepljujućim zrakama...

— A evo i naših, — reče doktor, pokazujući na našu kotarsku elitu, koja se bila odvojila od gomile i stajala postrance.

— Vaših, a ne naših, — rekoh ja.

— To je svejedno... priđimo im...

Priđoh znancima i počeh se pozdravljati. Mirovni sudac Kalinjin, visok, plećat čovjek, sijede brade i izbuljenih račjih očiju, stajaše pred svima i šaptaše nešto u uho svojoj kćeri. Gradeći se, da me ne primjećuje, on nijednim pokretom ne uzvrati na moj »općeniti« pozdrav upućen prema njemu.

— Onda zbogom, anđele moj, — prozbori on plačnim glasom ljubeći kćer u blijedo čelo. — Odvezi se kući sama, a ja ću se vratiti predvečer... Moje će posjete trajati sasvim kratko.

Poljubivši još jednom kćerku i slatko se osmjehnuvši eliti, on mrko natušti obrve i naglo se okrenu na jednoj peti prema seljaku sa značkom redara, koji je stajao iza njega.

— Hoću li napokon već jednom dobiti konje? — zagrmi on.

Redar zadrhta i zamaše rukama.

— Skloni se!

Gomila, koja je išla za litijom, razmaknu se, i sučevi konji, otmjeno i uz zveku praporaca, zaustaviše se pred Kalinjinom. On sjede, svečano se nakloni i, uznemirujući gomilu svojim »skloni se«, nestade s očiju, ne počastivši me nijednim pogledom.

— Kakva savršena svinja — prošaptah doktoru u uho. — Hajdemo odavle!

— A zar ne ćete razgovarati s Nadeždom Nikolajevnom? — upita Pavel Ivanovič.

— Vrijeme mi je da idem kući. Nemam kada.

Doktor me ljutito pogleda, uzdahne i ode. Ja se svima zajedno naklonih i krenuh prema šatrama. Probijajući se kroz gustu gomilu, ogledah se i promotrih sučevu kćerku. Gledala je za mnom i kao da je iskušavala, hoću li ili ne ću podnijeti njena nevina, prodorna pogleda puna gorke uvrede i prijekora.

— Zašto?! — govorile su njene oči.

Nešto se pokrenu u mojim grudima, i zaboli me, i bi me stid što se ovako glupo ponašam. Odjednom poželjeh da se

vratim i da svom snagom svoje nježne, ne još sasvim pokvarene duše utješim i tetošim tu djevojku, koja me je žarko voljela i koju sam ja uvrijedio, i da joj kažem, da nisam kriv ja, već moja prokleta oholost, koja mi ne da da živim, da dišem, da koračam. Oholost, glupa kicoška oholost puna taštine. Zar sam mogao ja, lakoumnik, pružiti ruku pomirnicu, znajući i videći, da svaki moj pokret prate oči kotarskih prija i »starica zloslutnica«? Neka radije nju obaspu porugljivim pogledima i smiješcima, nego da prestanu vjerovati u »nepokolebljivost« moga karaktera i u oholost, koju glupe žene toliko vole kod mene.

Besjedeći prije s Pavelom Ivanovičem o razlozima, koji su me natjerali, da iznenada prekinem svoje posjete Kalinjinima, ja sam bio neiskren i nisam govorio istinu... Zatajio sam pravi razlog, zatajio ga zato, što sam se stidio njegove sićušnosti... Razlog je bio maljušan, kao praška... Evo u čemu se sastojao. Kad sam, pri mom posljednjem dolasku, predavši Zorku kočijašu, ulazio u kuću Kalinjinih, do ušiju mi je doprla rečenica:

— Nađenka, gdje si? Stigao ti je ženik!

Grmio je to njen otac, sudac, ne računajući, vjerojatno, da bih ga ja mogao čuti. Ali sam ja čuo, i moje samoljublje je progovorilo.

»Zar ja ženik? — pomislih... Tko ti je dopustio da me zoveš ženikom? Kakav razlog imaš za to?

I kao da mi se nešto otrgnulo u grudima... Oholost se uzbudila u meni, ja sam zaboravio sve, što sam još znao, dok sam jašio Kalinjinima... Zaboravio sam, da sam zanio djevojku, da sam se i sam počeo već toliko zanositi njome, da nisam bio u stanju provesti nijedno veče bez nje... Zaboravio sam njene lijepe oči, koje mi danonoćno nisu nestajale iz pameti, njen mio smiješak, melodičan glas... Zaboravio sam tihe ljetne večeri, koje se više nikada ne će ponoviti ni za mene ni za nju... Sve se skršilo pod pritiskom đavolske oholosti, koju je potakla glupa rečenica neotesana oca... Bijesno izađoh iz kuće, sjedoh na Zorku i odjahah, zaklinjući se, da ću »natrljati nos« Kalinjinu, koji se usudio, da me, bez mog dopuštenja, proglasi ženikom svoje kćeri...

»Uostalom, Voznesenski je voli... — opravdavao sam ja svoj nagli odlazak, jašući kući. — On se prije od mene

počeo vrtjeti oko nje, i već su ga smatrali ženikom, kad sam se ja s njom upoznao. Ne ću smetati!«

I otada nisam nijednom svratio Kalinjinima, iako je bilo časova, kad sam patio od tuge za Nađom i kad mi je duša stremila, stremila za uskrsnućem prošlosti... Ali je cio kotar znao o prekidu do koga je došlo, znao, da sam ja »pobjegao od ženidbe«... Moja oholost nije htjela popustiti.

A tko zna? Da Kalinjin nije izrekao one rečenice, i da nisam bio tako glupo ohol i sitničav, možda sad ne bi trebalo da se ja ogledavam i da me ona motri takvim očima... Ali radije i takve oči, radije i taj osjećaj uvrede i prijekor, nego ono, što sam ugledao u tim očima nekoliko mjeseci poslije susreta pred tenjevskom crkvom! Jad, što se sad zrcalio u dubini tih crnih očiju, bijaše tek početak one strašne nesreće, koja je kao vlak, što naglo najuri, zbrisala s lica zemlje tu djevojku... Što je cvat prema onim plodovima, koji su već dozrijevali, da bi ulili strašni otrov u njeno krhko tijelo i ojađenu dušu!

Napustivši Tenjevo, pođoh istim putem, kojim sam došao jutros. Sunce pokazivaše već podne... Seoske taljige i vlastelinske kočije, kao i jutros, milovale mi uho svojom škripom i metalnim gunđanjem praporaca. Opet se proveze vrtlar Franz s burencetom votke, ovaj puta vjerojatno punim, opet me pogleda svojim prozuklim očima i salutira mi. Smuči mi se od njegove gadne fizionomije, ali i ovoga puta tegobni utisak, što ga izazva susret s njim, skide kao rukom šumareva kći Olenjka, koja me dostigla svojim teškim šarabanom.

— Povezite me! — doviknuh joj.

Ona veselo zaklima glavom i zaustavi zapregu. Sjedoh pored nje, i šaraban se drndajući zakotura cestom, što se kao svijetla pruga protezala kroz prosjeku tenjevske šume, dugačku tri vrste. Oko dvije minute šutke promatrasmo jedno drugo.

»Zaista, kako je lijepa! — mislio sam, promatrajući njen vratić i punašnu bradicu. — Kad bi mi netko ponudio da biram jednu od njih dvije — Nađenku ili nju — izabrao bih ovu... Ona je prirodnija, svježija, narav joj je šira i slobodnija... Kad bi dospjela u dobre ruke, iz nje bi se mnogošta moglo učiniti. A ona druga je mrka, zamišljena... pametna.«

Do Olenjkinih nogu ležahu dva komada platna i nekoliko smotuljaka.

— Koliko ste nakupovali! — rekoh ja. — Što će vam toliko platno?

— Zasad mi ne treba toliko! — odvrati Olenjka. — To sam tek tako kupila, usput... Ne možete zamisliti, koliko trčkaranja! Danas sam cio sat hodala sajmom, a sutra ću morati ići u grad da kupujem... A onda hajde šij... Čujte, ne poznate li vi neku ženu, koju bih mogla najmiti za šivanje?

— Čini mi se, da ne znam. Što ste toliko nakupovali? Zašto da šijete? Pa nemate bogzna kako veliku obitelj... Jedan, dva, i gotovo...

— Kako ste vi svi muškarci čudni. I ništa ne shvaćate! A kad se ženite, onda ćete se opet ljutiti, ako vam žena poslije vjenčanja dođe kao odrpanka. Ja znam, Petar Jegorič nije bez pare, ali je ipak nezgodno, da odmah pokažeš, kako nisi domaćica...

— Šta to ima s Petrom Jegoričem?...

— Hm... Ruga se, kao da ne zna! — reče Olenjka, malo pocrvenjevši.

— Vi, gospođice, govorite zagonetke...

— Ta zar niste čuli? Pa ja se udajem za Petra Jegoriča.

— Udajete? — začudih se, izbečivši oči. — Za kojeg Petra Jegoriča?

— Uh, bože moj! Pa za Urbenjina!

Pogledah njeno zarumenjeno i nasmiješeno lice...

— Vi... vi se udajete? Za Urbenjina? Ala ste šaljivica.

— Nema tu nikakve šale... Ne shvaćam čak šta vam je šaljivo...

— Vi se udajete... Za Urbenjina... — prozborih ja, problijedivši, ne znam ni sam zašto. — Ako to nije šala, što je onda?

— Kakve šale!... Ne znam čak, što je tu čudno, neobično... — kaza Olenjka, napućivši usta.

Prominu časak u šutnji... Promatrah lijepu djevojku, njeno mlado, gotovo djetinje lice i iščuđavah se, kako se može tako strašno šaliti? Odmah zamislih pored nje vremešnog, tustog Urbenjina, crvena u licu, klempavih ušiju i grubih ruku, koje pri dodiru mogu samo grepsti mlado žensko tijelo,

što je tek počelo živjeti... Zar pomisao na takav prizor ne može uplašiti lijepu šumsku vilu, koja zna poetski promatrati nebo, kad po njem sijevaju munje i ljutito tutnji grom? Čak sam se i ja ovakav uplašio!

— Istina, on je malo star, — uzdahnu Olenjka — ali me zato voli... Njegova je ljubav čvrsta.

— Ne radi se o čvrstoj ljubavi, već o sreći...

— S njime ću biti sretna... Ima imetka, hvala bogu, i nije neki goljo, nije siromah, već plemić. Ja, naravno, nisam zaljubljena u njega, ali zar su sretni samo oni, koji se žene iz ljubavi? Znam ja te brakove iz ljubavi!

— Dijete moje, — upitah ja, gledajući užasnuto u njene svijetle oči — kad ste već stigli, da napunite svoju jadnu glavicu tim strašnim otrcanim mudrostima? Recimo, da se šalite sa mnom, ali gdje ste se naučili tako starački grubo šaliti?... Gdje? Kada?

Olenjka me promotri u čudu i slegnu ramenima.

— Ne shvaćam, što govorite... — izreče ona. — Ne sviđa vam se, što se mlada djevojka udaje za starca? Je li?

Olenjka odjednom planu, brada joj nervozno zaigra i, ne dočekavši mog odgovora, ona brzo prozbori:

— Vama se to ne sviđa? Onda izvolite sami otići u šumu... u tu dosadu, gdje nema nikoga do kobaca i ludog oca... I čekajte tamo, dok dođe mladi ženik! Vama se svidjelo one večeri, ali bi trebalo da vidite zimi, kad želiš... da smrt što prije dođe...

— Ah, sve je to besmisleno, Olenjka, sve je to nezrelo, glupo! Ako se ne šalite, onda... ja više ne znam, što da kažem! Radije šutite i ne vrijeđajte zraka svojim jezikom! Ja bih se na vašem mjestu na sedam jasika objesio, a vi kupujte platno... Smiješite se! Ah, ah!

— On će bar svojim novcem liječiti mog oca... — šanu ona.

— Koliko vam treba za očevo liječenje? — povikah ja. — Uzmite od mene! Sto? Dvjesto? Tisuću? Lažete, Olenjka! Vama nije do liječenja oca!

Novost, koju mi je saopćila Olenjka, toliko me je uzbudila, da nisam ni primijetio, kako je naš šaraban prošao mimo moga seoceta, kako se uvezao u grofovo dvorište i stao pred ulazom u upraviteljevu kuću. Ugledavši dječicu, što istrčaše

i nasmiješeno lice Urbenjina, koji je potrčao da iskrca Olenjku, skočih s kola i, ne oprostivši se, odbrzah prema grofovoj kući. Ovdje me je čekala još jedna novost.

— Kao naručen, kao naručen! — dočeka me grof, grebući me po obrazu svojim dugačkim, oštrim brčinama. — Nisi mogao odabrati boljega časa! Baš smo sad sjeli da doručkujemo... Ti se, naravno, poznaš sa... Nisi jednom, sigurno, imao sukob u vašem sudačkom poslu... Ha-ha!

Grof mi objema rukama pokaza dva muškarca, koji sjeđahu u mekanim naslonjačima jedući hladan jezik. U jednom, na moje nezadovoljstvo, prepoznah mirovnog suca Kalinjina, a drugi maleni, sijedi starčić, velike mjesečaste ćele, bijaše moj dobri znanac Babajev, bogati vlastelin, koji je u našem kotaru bio na položaju stalnog člana. Pozdravljajući se, pogledah u čudu Kalinjina... Znao sam, kako je mrzio grofa i što je sve pričao u kotaru o čovjeku, u koga je sad s takvim tekom jeo jezik s graškom i pio desetgodišnju rakiju. Kako bi pošten čovjek mogao objasniti njegovu posjetu? Sudac je uhvatio moj pogled i vjerojatno ga shvatio.

— Današnji sam dan odredio za posjete, — reče on meni. — Obilazim cio kotar... Svratio sam i do njegove svjetlosti, kao što vidite!

Ilja postavi četvrti jedaći pribor. Sjedoh, popih čašicu votke i naklopih se na doručak.

— Nije u redu, vaša svjetlosti... Nije u redu! — proslijedi Kalinjin razgovor, koji sam bio prekinuo svojim dolaskom. — Nama, malim ljudima, nije grijeh, ali vi ste znamenit čovjek, bogat, čaroban... Za vas je grijeh ne doći.

— Odista je grijeh, — složi se Babajev.

— O čemu se radi? — upitat ću ja...

— Dobru mi misao dade Nikola Ignatič! — klimnu grof prema meni. — Dolazi on meni... sjeda da doručkuje, i žalim mu se ja na dosadu...

— I žali se on meni na dosadu... — prekide Kalinjin grofa. — Dosadno, žalosno... te ovo, te ono... jednom riječju, razočaran. U neku ruku Onjegin... Sami ste, kažem, krivi, vaša svjetlosti... Kako to? Vrlo jednostavno... Mjesto da se dosađujete, kažem, radite... bavite se gazdinstvom... Imanje je savršeno, divno... Kažu, da se kane baviti gazdinstvom, ali je ipak dosadno... Nema kod njih, kako se kaže,

onog elementa, koji bi razveseljavao, uzbuđivao. Nema toga... kako da se izrazim... ee... ovaj... silnih čuvstava...

— Pa, na kakvu ste ga misao naveli?

— Pravo da se kaže, nisam ga naveo ni na kakvu misao, samo sam se drznuo prekoriti njegovu svjetlost. Kako to, kažem, vi, vaša svjetlosti, tako mlad... obrazovan... čaroban, možete živjeti tako povučeno? Nije li to, kažem, grijeh? Vi nikamo ne odlazite, sami nikoga ne primate, nigdje vas se ne može vidjeti... kao neki starac ili pustinjak... Što bi vas stajalo, kažem, kad biste kod sebe održavali sastanke, žureve, tako da kažem?

— Šta bi imao od tih žureva? — upitah ja.

— Kako, šta bi imao? U prvom redu, njegova svjetlost bi se, kad bi se ovdje održavale večeri, upoznala s društvom ... proučila ga, tako da kažem... U drugom redu, i društvo će imati čast, da se bolje upozna s jednim od naših najbogatijih zemljoposjednika... Uzajamne, kako da kažem, razmjene misli, razgovori, veselje... A koliko mi imamo, ako se pravo uzme, obrazovanih gospođica, kavalira... Kakve se muzičke večeri mogu priređivati, plesovi, piknici — zamislite samo! Dvorane su ogromne, u vrtu su sjenice i... drugo... Mogu se priređivati takve amaterske predstave i koncerti, o kakvima nitko u guberniji nije sanjao... Bogami! Prosudite sami!... Sad sve to gotovo zalud propada, zakopano u zemlji, a onda... treba samo shvatiti! Da ja imam takva sredstva, kao njegova svjetlost, pokazao bih kako treba živjeti! A oni kažu, dosadno je! Čak je, bogami... smiješno čuti... čak je neugodno...

I Kalinjin zatrepta očima, nastojeći pokazati, da je njemu zaista neugodno...

— To je potpuno točno, — reče grof ustajući i gurajući ruke u džepove. — Ja bih mogao održavati izvrsne večeri... Koncerte, amaterske predstave... sve se to odista može divno urediti. I, osim toga, te večeri ne će samo razveseljavati društvo, već će igrati i odgojnu ulogu... Nije li tako?

— Pa jeste! — složih se ja. — Tek što naše gospođice pogledaju tvoju brkatu fizionomiju, odmah će ih prožeti duh civilizacije...

— Ti se neprestano šališ, Serjoža, — uvrijedi se grof — a nikada me ne bi prijateljski savjetovao! Sve je tebi smije-

šno! Već je, prijatelju moj, vrijeme, da se oprostimo s tim studentskim običajima!

Grof se ustumara iz kuta u kut i u dugačkim dosadnim mišljenjima, poče mi opisivati korist, koje njegove večeri mogu donijeti čovječanstvu. Glazba, književnost, kazalište, jahanje, lov. Sam lov može ujediniti sve najbolje snage u kotaru...

— Mi ćemo se još porazgovoriti o tome! — reče grof Kalinjinu, opraštajući se s njim poslije doručka.

— Znači, dopuštate kotaru da se nada, vaša svjetlosti? — upita sudac.

— Naravno, naravno... Ja ću razviti tu misao, pobrinuti se... Meni je drago... čak vrlo drago... Recite to svima.

Trebalo je vidjeti ono zadovoljstvo, koje je izbijalo sa sučeva lica, kad je sjedao u kočiju i povikao:

— Tjeraj! — Toliko se obveselio, da je čak zaboravio naše uzajamne račune i na rastanku me nazvao golubanom i čvrsto mi stegnuo ruku.

Pošto posjetioci otiđoše, ja i grof sjedosmo za stol i nastavismo doručkovati. Doručkovali smo do sedam sati navečer, kad su s našeg stola odnijeli posuđe i donijeli nam ručak. Mladići, koji piju, znaju, kako se skraćuju dugačke stanke. Neprestano smo pili i jeli po koji zalogajčić, čime smo podržavali apetit, koji bi izgubili, da smo prestali jesti.

— Jesi li danas nekome slao novce? — upitah grofa, sjetivši se onih svežnjeva stotinjarki, koje sam jutros vidio u tenjevskom poštanskom uredu.

— Nisam!

— Reci, molim te, taj tvoj... kako se ono zove... novi prijatelj, Kazimir Kaetanič ili Kaetan Kazimirovič, je li on bogat čovjek?

— Nije, Serjoža, on je siromah!... Ali, zato, kakva duša, kakvo srce! Zalud tako prezirno govoriš o njemu i... napadaš ga... Treba se, brate, naučiti poznavati ljude. Hoćemo li još po čašicu?

O ručku se vrati Pšehocki. Ugledavši, gdje sjedim za stolom i pijem, on se namršti i, prošetavši se kraj našeg stola odluči, da je bolje otići u svoju sobu. Odbi da ruča, izgovarajući se na glavobolju, ali se ne usprotivi ni jednom riječju, kad mu grof savjetova, da poruča u svojoj sobi, u postelji.

Dok smo jeli drugo jelo, uđe Urbenjin. Nisam ga prepoznao. Njegovo široko, crveno lice sjajilo se od zadovoljstva. Zadovoljan smiješak, činilo se, poigravao je čak na klempavim ušima i debelim prstima, kojima je neprestano popravljao svoju novu kicošku kravatu.

— Krava nam se razboljela, vaša svjetlosti, — saopći on. — Bio sam poslao po našeg veterinara, ali se ispostavilo, da je on otišao. Ne bismo li poslali, vaša svjetlosti, po gradskog veterinara? Poručim li mu ja, ne će poslušati, ne će krenuti, a ako mu vi napišete, onda je nešto drugo. Možda je to s kravom neka sitnica, a možda je i nešto krupnije?

— Dobro, napisat ću, — promrmlja grof.

— Čestitam vam, Petre Jegoriču, — rekoh ja, ustavši i pruživši upravitelju ruku.

— Na čemu to? — šanu on.

— Pa vi se ženite!

— Jest, jest, zamisli samo, ženi se! — prozbori grof, namigujući na Urbenjina, koji je porumenio. — Jesi li ga vidio? Ha-ha-ha! Šutio, šutio, i odjednom tres! I znaš li s kime se ženi? Nas smo dvojica još one večeri to pogodili! Mi smo, Petre Jegoriču, već onda zaključili, da se u vašem vragolastom srcu zbiva nešto nevaljalo. Tek što je pogledao vas i Olenjku, odmah će »zacopao se, dakle, kaže, momak!« Ha-ha-ha! Sjednite da ručate s nama, Petre Jegoriču.

Urbenjin oprezno i smjerno sjede, dozva očima Ilju i zapovjedi mu da mu donese juhu. Ja mu natočih čašicu votke.

— Ja ne pijem, — reče on.

— Ostavite to, vi pijete više nego mi.

— Pio sam, ali sad više ne pijem, — osmjehnu se upravitelj. — Sad ne smijem piti... Nemam ni zašto... Sve je, hvala bogu, dobro svršilo, sve je uređeno, i to baš tako, kako je željelo moje srce, čak i ljepše, nego sam mogao očekivati.

— Od veselja popite bar ovo, — rekoh ja, nalijevajući mu xeresa.

— To može. A pio sam zbilja mnogo. Sad se mogu ispovjediti pred njegovom svjetlosti. Ponekad od jutra do mraka. Čim ujutro ustaneš, sjetiš se odmah onoga i odmah, naravno, do ormara. Sada, hvala bogu, nema što da votkom zatomljujem.

Urbenjin iskapi čašu xeresa. Natočih mu drugu. Popi i tu i neprimjetno se podnapije...

— Sve ne vjerujem... — reče on, nasmijavši se odjednom sretnim, dječjim smijehom. — Gledam taj prsten, sjećam se njenih riječi, kojima je izrazila svoj pristanak, i ne vjerujem... Čak mi je smiješno... Ta jesam li se ja u ovim godinama s ovakvom vanjštinom, mogao nadati, da se ta čestita djevojka ne će gnušati da postane mojom... majkom moje siročadi? Pa ona je ljepotica, kako izvoljeste vidjeti, živi anđeo! Pravo čudo, ništa drugo! Opet ste mi natočili?... Može, ali je ovo posljednja... Pio sam od jada, popit ću od veselja. A kako sam patio, gospode, koliko sam jada pretrpio! Ugledao sam je prije godinu dana i, hoćete li mi vjerovati, otada nije bilo noći, da sam mirno spavao, nije bilo dana, da nisam zalijevao votkom tu... glupu neodlučnost, a zbog gluposti nisam sebe prekoravao. Ponekad bih je gledao kroz prozor, divio se i... kosu čupao na glavi... Objesio bih se tada... Ali, hvala bogu... odlučio sam se, zaprosio i, znate, baš kao da me je netko odalamio! Ha-ha! Čujem i ne vjerujem ušima... Ona kaže: »Pristajem«, a meni se sve čini: »Kupi se ti, stari panju, dođavola«... Kasnije, kad me je već poljubila, uvjerio sam se...

Pedesetgodišnji Urbenjin, sjetivši se prvog poljupca s poetičnom Olenjkom, zatvori oči i porumenje kao deran... Učinilo mi se to odvratnim...

— Gospodo, — kaza on, gledajući nas sretnim, prijaznim očima. — Zašto se vi ne ženite? Zašto zalud tratite živote, bacate kroz prozor svoje živote? Zašto se tako klonite toga, što predstavlja najveće blago za svaki živ stvor na zemlji? Jer užici, koje pruža razvrat, ne donose ni stoti dio onoga, što bi vam pružio miran obiteljski život! Mladi ljudi... vaša svjetlosti, i vi, Sergeju Petroviču... ja sam sada sretan i... bog vidi, koliko vas obojicu volim! Oprostite mi zbog mojih glupih savjeta, ali... pa ja želim, da vi budete sretni. Zašto se ne ženite? Obiteljski život je blago... To je svačija obaveza!

Postade mi nesnosno da gledam sretna i razdragana starca, koji se ženi mladom djevojkom i koji nam savjetuje, da naš razvratni život promijenimo za tihi, obiteljski.

— Jest, — rekoh ja — obiteljski život je obaveza. Slažem se s vama. Vi, očito, tu obavezu već drugi put izvršavate.

— Tako je, drugi put. Ja uopće volim obiteljski život. Biti neženja ili udovac, za mene znači napola živjeti. Ma šta vi rekli, gospodo, bračni život je nešto veliko.

— Naravno... Zar čak i onda, ako je muž gotovo i tri puta stariji od svoje supruge?

Urbenjin pocrvenje. Ruka, koja je prinosila ustima žlicu s juhom, zadrhta i juha se proli natrag u tanjir.

— Shvaćam, što želite reći, Sergeju Petroviču, — progunđa on. — Hvala vam na iskrenosti. Ja i sam sebe pitam: nije li podlo? Mučim se! Ali kako možeš ispitivati sebe, odgovarati na razna pitanja, kad svaki trenutak osjećaš, da si sretan, kad zaboravljaš na svoju starost, nakaznost... i na sve! *Homo sum,*[1] Sergeju Petroviču! A kad na trenutak sijevne u mojoj tikvi pitanje razlike u godinama, brzo nalazim odgovor i umirujem se kako znam... Meni se čini, da sam pružio Olji sreću. Dao joj oca, a svojoj djeci majku. Uostalom, sve je to nalik na roman i... meni se vrti u glavi. Nije trebalo da me napijete xeresom.

Urbenjin usta, otra ubrusom lice i opet sjede. Začas popi naiskap čašu, pogleda me dugim molećim pogledom, kao da zaklinje, da ga poštedim, zatim mu odjednom zadrhtaše ramena i on iznenada zajeca kao dječarac.

— Nije to ništa... Ništa, — protisnu on nadvladavajući jecaj. — Ne uznemirujte se. Poslije vaših riječi, srce mi je stegao nekakav predosjećaj. Ali to nije ništa.

Urbenjinov se predosjećaj obistinio, obistinio se tako brzo, da nemam kada promijeniti pera i početi novu stranicu. Od slijedećeg poglavlja u moje mirne muze promijenit će se mirni izraz na licu u izraz srdžbe i bola. Uvod je završen i počinje drama. Zločinački nagon u čovjeku ostvaruje svoja prava.

Sjećam se lijepog nedjeljnog jutra. Kroz prozor grofove crkvice vidi se bistro plavo nebo, a cijelu crkvu, od šarene kupole do poda, presijeca zagasita zraka, u kojoj veselo poigravaju pramenovi tamjanskog dima... Kroz otvorena vrata i prozore dopire cvrkut lastavica i čvoraka. Jedan vrabac,

[1] Čovjek sam.

očito junačina prvog reda, poletje kroz vrata i, zavrtjevši se živčući nad našim glavama, uronivši nekoliko puta u zagasitu sunčanicu, izletje kroz prozor... A i u samoj se crkvi također pjeva... Pjevaju skladno, osjećajno i u onom zanosu, koji može ponijeti naše maloruske pjevače, kad osjete, da su u tom času junaci i kad vide, da ih neprestano promatraju... Svi su motivi uglavnom veseli, treperavi, kao svijetli sunčani odbljesci, što poigravaju po zidovima i odjeći slušača... Ali moje uho u neizrađenom, premda mekanom i svježem tenoru, usprkos vesela motiva, hvata potmulu, žalosnu notu, baš kao da je tom tenoru žao, što pored lijepe, poetične Olenjke stoji teški, medvjedasti Urbenjin, kojemu su dani već odbrojeni... A ne žalosti se samo tenor pri pogledu na taj neskladni par... Na mnogobrojnim licima, koja su rasuta po mome vidokrugu, ma koliko da ona nastoje biti vesela i bezbrižna, čak i idiot može pročitati sažaljenje.

Ja, odjeven u novi frak, stojim iza Olenjke i držim nad njom vijenac. Blijed sam i nisam posve zdrav... Glava mi buči od jučerašnje pijanke, vožnje po jezeru, i neprestano pogledam, da li mi dršće ruka, kojom držim vijenac... U duši mi je gadno i strašno, kao u šumi za kišnje jesenje noći. Jedim se, gnušam se, žalim. Srce mi razdire jad, što je ponešto nalik na grižnju savjesti... Tu, u dubini, na samom dnu moje duše sjedi đavolak i tvrdoglavo mi, uporno šapće, da sam, ukoliko je Olenjkin brak s nezgrapnim Urbenjinom grijeh, i ja kriv za taj grijeh... Otkuda da dođu takve misli? Zar sam ja mogao spasiti tu mladu ludicu od njene neshvatljive nepromišljenosti i nesumnjive griješke?

— A tko zna! — šapće đavolak. — Ti to najbolje znaš!

Vidio sam u svom životu mnogo neskladnih brakova, više puta sam stajao pred Pukirjevom slikom,[1] čitao mnogo romana, zasnovanih na oprečnostima između muža i žene, poznavao sam, napokon, fiziologiju, koja bez apelacije osuđuje neskladne brakove, ali još nijedamput u životu nisam proživljavao takvo odvratno duševno stanje, kao što je ovo, kojega se nikakvim naporom ne mogu sada izbaviti, stojeći za Olenjkinim leđima i vršeći dužnost djevera... Ako moju dušu uzbuđuje jedino sažaljenje, zašto onda nisam oćutio to

---

[1] Slika Pukirjeva: Neskladni brak.

sažaljenje i prije, dok sam prisustvovao drugim vjenčanjima?...

— Nije to sažaljenje — šapuće đavolak. — To je ljubomora...

Ali čovjek može biti ljubomoran na one, koje voli, a zar ja volim djevojku u crvenome? Budem li volio sve djevojke, koje sretnem pod kapom nebeskom, ne će biti dosta jedno srce, a bilo bi i previše...

Moj prijatelj, grof Karnejev, stoji otraga, kraj samih crkvenih vrata, za ktitorskom tezgom i prodaje svijeće. Zalizan je, namazan i odiše narkotičnim, zagušljivim blagovonjim mirisom. Danas je tako zlatan, da jutros, kad sam se pozdravljao s njim, nisam izdržao da ne kažem:

— Danas si, Alekseju, kao pravi plesač kadrile!

Svakoga, tko uđe i izađe, on isprati slatkim smiješkom, i ja čujem, kakvim teškim komplimentima obdaruje svaku damu, koja kupi od njega svijeću. On, miljenik sudbine, koji nikada nije imao sitniša i koji nije znao postupati s njime, neprestano ispušta na pod kovance od pet kopjejki i tri kopjejke. Pored njega, nalaktivši se na tezgu, stoji veličanstveni Kalinjin sa Stanislavom o vratu. Lice mu se sjaji i blista. Drago mu je, što je njegova ideja o »žurevima« pala na plodno tlo i što već donosi plodove. Duboko u duši tisućostruko zahvaljuje Urbenjinu: njegova je svadba glupost, ali ju je zato ipak lako iskoristiti, da bi se priredio prvi žur.

Tašta Olenjka morala se veseliti... od svadbene su se nalonje sve do glavnih vrata u oltaru protezala dva reda predstavnica našeg kotarskog cvjetnjaka... Gošće su tako nakićene, kako bi se nakitile, da se ženi sam grof: ljepših nakita nije moguće ni poželjeti... Tu su uglavnom same aristokratkinje... Nijedne popadije, nijedne trgovkinje... Došle su čak i takve, za koje je Olenjka prije mislila, da čak nema pravo ni da ih pozdravi... Olenjkin ženik, upravitelj, jest povlašteni sluga, ali zbog toga ne može trpjeti njena taština... On je plemić i u susjednom kotaru ima založeno imanje. Njegov je otac bio kotarski starješina plemstva, a sam je on već devet godina mirovni sudac u svom rodnom kotaru... Šta još treba častoljublju kćerke osobnoga ple-

mića?[1] Čak i njen djever, bonvivan i don Juan, poznat u cijeloj guberniji, može zagolicati njen ponos... Na njega bacaju poglede svi učesnici... On djeluje efektnije nego četrdeset tisuća djevera zajedno i, što je prilično važno, nije odbio da bude djever njoj, prostakuši, a poznato je, da čak odbija aristokratkinje, kad traže, da im bude djeverom...

Ali se tašta Olenjka ne veseli... Blijeda je kao ono platno, što je nedavno dovezla s tenjevskog sajma. Njena ruka, kojom drži svijeću, lagano drhturi, brada joj ponekad zaigra. U očima nekakva otupljelost, kao da se odjednom zbog nečega zaprepastila, prestrašila... Nema ni traga onoj radosti, koja joj je sjala u očima, kad je još juče trčala vrtom i zanosno pričala, kakve će tapete imati u primaćoj sobi, u koje će dane primati goste, i slično. Lice joj je sad previše ozbiljno, ozbiljnije nego što zahtijeva svečanost trenutka.

Urbenjin je u novom fraku. Obučen je pristojno, ali je počešljan kao što su se češljali pravoslavci dvanaeste godine. On je, kao i uvijek, crven i ozbiljan. Njegove oči mole, i oni znakovi križa, koje čini poslije svakog »gospodi, pomiluj«, nisu mehanički.

Iza mene stoje Urbenjinova djeca iz prvog braka — gimnazijalac Griša i plava djevojka Saša. Bulje u crveni zatiljak i klempave uši svoga oca, i njihova lica predstavljaju prave upitnike. Ne mogu da shvate, šta će njihovu ocu tetka Olja i zašto je on uzima u svoju kuću. Saša je samo začuđena, dok je četrnaestgodišnji Griša namršten i gleda poprijeko. On bi zacijelo uskratio privolu, da je otac tražio od njega dozvolu da se ženi...

Obred vjenčanja se obavlja osobito svečano. Služe tri svećenika i dva đakona. Služe dugo, toliko dugo, da je moja ruka umorna od držanja vijenca, i da dame. koje općenito vole gledati vjenčanja, prestaju promatrati mladence. Proto izgovara molitve odmjereno, ne preskačući nijednu; koristi pjevaju po notama nešto dugačko; crkvenjak, iskoristivši priliku da se iskaže svojom oktavom, pjeva apostol »dvostruko dulje«... Ali evo, napokon, prota mi uzima iz ruku vijenac... mladenci se ljube... Uzvanici se komešaju, remete se pravilni

[1] Plemić koji je stekao titulu, ali je ne može prenijeti na potomstvo.

redovi, čuju se čestitke, poljupci, uzdasi. Urbenjin, blistajući i smiješeći se, hvata mladenku pod ruku, i mi izlazimo na zrak...

Ako netko od onih, koji bijahu sa mnom u crkvi, bude smatrao ovaj opis nepotpunim i ponešto netočnim, neka takve omaške pripiše glavobolji i spomenutom duševnom raspoloženju, što mi smetahu da promatram i primjećujem... Naravno, da sam onda znao, da ću jednom pisati roman, ne bih buljio u zemlju, kao spomenutog jutra, i ne bih se obazirao na glavobolju!

Sudbina se ponekad gorko, otrovno našali! Mladenci još i ne iziđoše iz crkve, kad im u susret doletje neželjeno i neočekivano iznenađenje... Kad je svadbena povorka, šareneći se na suncu u stotinama boja i preljeva, krenula od crkve prema grofovoj kući, Olenjka je odjedared uzmakla za jedan korak, stala i tako povukla muža za lakat, da se zanjihao.

— Pustili su ga! — izreče ona naglas, pogledavši me užasnuto.

Jadnica! U susret povorci drvoredom je trčao njen ludi otac, šumar Skvorcov. Mašući rukama, spotičući se i sumanuto kolutajući očima, pružao je prilično neugodnu sliku. Sve bi to još možda bilo pristojno, da nije bio u cicanom svom ogrtaču i u nazuvačama, kojih se otrcanost nikako nije slagala s raskošnim vjenčanim nakitom njegove kćeri. Lice mu bijaše sneno, kosa razbarušena od vjetra, noćna košulja razdrljena.

— Olenjka! — protisnu on, dostigavši ih. — Zašto si otišla?

Olenjka pocrvenje i ispod oka promotri dame, koje su se osmjehivale. Jadnica je izgorjela od stida.

— Mitjka nije zatvorio vrata — nastavi šumar, obraćajući se nama. — Zar je teško lopovima uvući se?... Prošle godine su odnijeli iz kuhinje samovar, a ona bi, da nas sad opet okradu!

— Ne znam, tko ga je pustio! — šaptao mi je Urbenjin. — Ja sam zapovjedio, da ga zatvore... Golubane, Sergeju Petroviču, budite tako dobri, izbavite nas nekako iz neugodna položaja! Bilo kako!

— Ja znam, tko vam je ukrao samovar, — obratih se ja šumaru. — Dođite da vam pokažem.

I, obuhvativši Skvorcova oko pasa, povedoh ga prema crkvi. Pošto sam ga uveo u portu, pogovorih s njime i, kad sam proračunao, da je svadbena povorka već kod kuće, ostavih ga, ne pokazavši mu mjesto, gdje se nalazi samovar, što su mu ga ukrali.

Ma koliko da je bio neočekivan i neobičan susret s luđakom, on je svejedno bio ubrzo zaboravljen... Novo iznenađenje, koje je mladencima priredila njihova sudbina, bilo je još nevjerojatnije.

Jedan smo sat kasnije sjedili za dugačkim stolovima i ručali.

Tko je bio naviknut na paučinu, plijesan i cigansko podcikivanje u grofovim odajama, tome je bilo teško promatrati ovu svakidašnju prozaičnu gomilu, koja svojim brbljanjem za vrijeme jela remeti tišinu starih, napuštenih soba. Ta je šarena, bučna gomila bila nalik na jato čvoraka, koje se usput spustilo na pusto groblje, da se odmori ili — neka mi plemenita ptica oprosti na ovoj usporedbi — na jato roda, što se spustilo u jedno sumračje za seobe na razvaline pustog dvorca.

Sjedio sam i mrzio tu gomilu, koja je s taštom radoznalošću promatrala propadanje bogatstva grofova Karnejevih. Zidovi s mozaicima, izvajani stupovi, raskošni perzijski sagovi i pokućstvo u rokoko stilu izazivali su ushit i čuđenje. Brkata se grofova fizionomija neprekidno širila u samozadovoljan smiješak... Oduševljeno laskanje gostiju primao je, kao nešto što zaslužuje, iako, zapravo, on nije pridonio bogatstvu i raskoši gnijezda, koje su mu ostavili, već je, naprotiv, zasluživao najoštrije prijekore, pa čak i prezir zbog svoje barbarske i glupe ravnodušnosti prema imutku, koji su skupljali njegov otac i njegovi djedovi, i to skupljali ne dane i dane, već desetke godina! Samo duhovni slijepac i siromah duhom nije primjećivao na svakoj potamnjeloj mramornoj ploči, na svakoj slici, u svakom tamnom kutiću grofova vrta, znoja, suza i žuljeva ljudi, kojih su djeca sada živovala po kućercima grofova zaseoka... Među tolikim ljudima, koji su sjedili za svadbenim stolom, bogatim ljudima, neovisnima, koje nije ništa priječilo da govore čak i najoštriju istinu, nije se našao nijedan čovjek, koji bi rekao grofu, da je njegov samozadovoljni smiješak glup i neprikladan...

Svatko je smatrao, da je potrebno laskavo se smješkati i kaditi jeftinim tamjanom! Ako je to bila »obična« uljudnost (kod nas mnogošta pripisuju uljudnosti i pristojnosti), onda ja više od tih kicoša volim prostake, koji jedu prstima, grabe kruh s tuđeg tanjira i koji se ušmrkavaju s dva prsta...

Urbenjin se smiješio, ali je zato imao vlastite razloge. On se smiješio, i laskavo, i pokorno, i djetinjski sretno. Njegov je široki osmijeh bio nadomjestak pseće sreće. Vjerno i odano pseto su pomilovali, usrećili, i sada ono u znak zahvalnosti veselo i iskreno maše repom...

On je, kao Risler stariji u romanu Alphonsa Daudeta, sjajeći i trljajući ruke od zadovoljstva, gledao svoju mladu ženu i od navale osjećaja nije mogao da se svlada i da ne postavlja pitanje za pitanjem:

»Tko bi mogao pomisliti, da će ta mlada ljepotica zavoljeti nekog starca kao što sam ja? Zar ona nije mogla naći nekog mlađeg i pristalijeg? Neshvatljiva su ta ženska srca!«

I čak se drznuo, da se obrati meni i lane:

— Pogledaj samo, kakovo je vrijeme nastalo! Ha-ha! Starac pred nosom omladini odvlači takvu vilu! Što ste vi čekali? He-he!... Ne, nije mladež više kao nekoć!

Ne znajući, kamo bi od navale osjećaja zahvalnosti, što mu raspinju široke grudi, on je neprestano ustajao, pružao svoj pehar prema grofovom i besjedio glasom, koji je drhtao od uzbuđenja:

— Poznati su vam moji osjećaji prema vama, vaša svjetlosti... Danas ste vi toliko učinili za mene, da moja ljubav prema vama postaje obična prašina... Čime sam ja zaslužio takvu pažnju vaše svjetlosti, da se vi ovako pridružite mojoj radosti? Ovako samo grofovi i bankari slave svoje pirove! Ova raskoš, skup čuvenih gostiju... Ah, šta da se govori!... Vjerujte, vaša svjetlosti, da vas ne ću izbrisati iz svog sjećanja, kao što ne ću izbrisati ovaj ponajljepši i najsretniji dan u svome životu.

I tako dalje... Olenjki se očito nije sviđalo muževo kitnjasto izražavanje poštovanja... Primjećivalo se, da je kinje njegove besjede, koje izazivaju smiješke na licima ručavalaca, i čak ih se, reklo bi se, stidjela... Usprkos tome, što je popila pehar šampanjca, bila je kao i prije žalosna i nujna. Ista bljedoća kao i u crkvi, isti onaj strah u očima... Šutjela je, li-

jeno odvraćala na sva pitanja, na silu se smiješila grofovim dosjetkama i jedva se doticala skupih jela... Koliko je Urbenjin, koji je bivao sve pijaniji, smatrao sebe za najsretnijeg među smrtnicima, toliko njeno lijepo lišce bijaše nesretno... Naprosto mi je bilo žao da ga gledam i, kako ne bih vidio tog lišca, nastojao sam gledati u svoj tanjir.

Čime da se objasni ta njena žalost? Nije li kajanje počelo izjedati jadnu djevojku? Ili je možda njena taština očekivala još veće slavlje?

Podigavši prema njoj oči za vrijeme drugog jela, toliko sam se zapanjio, da me je zaboljelo srce. Jadna je djevojka, odgovarajući na neko besmisleno grofovo pitanje, činila ubrzane pokrete kao da guta: njoj su u grlo navirali jecaji. Nije skidala rupčića s usta i plaho je, poput uplašene zvjerke, pogledala u nas: ne primjećujemo li, da joj se plače?

— Što ste tako kiseli danas? — upita grof. — Eto ga! Petre Jegoriču, to ste vi krivi! Izvolite razveseliti ženu! Gospodo, ja zahtjevam poljubac. Ha-ha!... Naravno ne poljubac za sebe, nego... da se oni poljube! Živjeli, poljubite se!

— Živjeli! — prihvati Kalinjin.

Urbenjin, smiješeći se cijelim svojim crvenim licem, ustade i zatrepta očima. Olenjka, natjerana uzvicima i cikom gostiju, napola ustade i pruži Urbenjinu svoje nepomične, mrtve usne. On ih poljubi... Olenjka stisnu usnice, kao da se boji, da ih ne bi i po drugi put poljubio, i pogleda prema meni... Vjerojatno moj pogled nije bio lijep. Uhvativši ga, ona odjednom pocrvenje, posegnu za rupčićem i poče se ušmrkavati, nastojeći da bar nekako prikrije svoju strašnu zbunjenost... Pade mi na pamet, da se ona stidi preda mnom, da se stidi zbog tog poljupca, zbog braka...

»Što je meni stalo do tebe?« — mislio sam, ali i sam nisam u isto vrijeme skidao očiju s nje, nastojeći otkriti razlog njene zbunjenosti...

Jadnica ne otrpje moga pogleda. Istina, boja stida ubrzo joj nestade s lica, ali zato iz očiju grunuše suze, prave suze, kakvih nikada prije nisam vidio na njenu licu... Pritisnuvši rupčićem lice, ona ustade i istrča iz blagovaonice...

Olgu Nikolajevnu boli glava, — požurih ja da objasnim njen odlazak. — Još mi se jutros tužila.

— Ma kakvi, brate! — dosjetljivo će grof. — Nema to ništa s glavoboljom... Za sve je kriv poljubac, smela se. Gospodo, podjeljujem mladoženji strogi ukor! Nije naučio svoju nevjestu na poljupce! Ha-ha!

Gosti se, ushićeni grofovskom dosjetkom, zakikotaše.

Prođe pet, deset minuta, a mladenka se nije vraćala... Nastade muk... Čak grof prestade praviti dosjetke... Olenjkino odsuće bijaše to uočljivije, što je otišla naglo, ne rekavši ni riječi... Ne spominjući etikete, koja je time bila u prvom redu narušena, Olenjka je otišla od stola odmah poslije poljupca, baš kao da se razljutila, što su je prisilili, da se ljubi s mužem... Nije se moglo zamisliti, da je otišla zbog toga, što se zbunila... Moguće je, da netko bude zbunjen časak ili dva, ali ne cijelu vječnost, koliko se nama činilo, da trajahu prvih deset minuta njena izbivanja... Koliko je zlih misli sinulo u pijanim glavama muškaraca i koliko spletki imahu već u pripremi mile dame! Nevjesta ustala od stola i otišla! Kakva efektna i kazališna zgoda za roman iz kotarskog »visokog društva«.

Urbenjin se počeo nemirno ogledavati unaokolo.

— Živci... —mrmljao je on. — Ili se možda nešto od toalete odvezalo... Tko bi znao te žene! Odmah će doći... Ovaj čas.

Ali kad prođe još deset minuta, a ona se ne pomoli, on me pogleda takvim nesretnim, molećim očima, da mi se sažali.

»Što, da je ja idem potražiti? — govorile su njegove oči. — Hoćete li mi pomoći, golubane, da se izvučem iz ovog groznog položaja? Vi ste ovdje najpametniji, najodvažniji i najdomišljatiji čovjek, pomozite mi!«

Uslišah molbu njegovih nesretnih očiju i odlučih da mu pomognem. Kako sam mu pomogao, čitalac će vidjeti poslije... Reći ću samo, da onaj medvjed kod Krilova, koji je učinio uslugu pustinjaku, gubi u mojim očima svu svoju životinjsku veličinu, blijedi i pretvara se u bezazlenu infuzoriju, kad se sjetim sebe u ulozi »uslužne budale«... Sličnost je između mene i medvjeda jedino u tome, što smo jedan i drugi iskreno pritekli u pomoć, ne predviđajući teških posljedica naših usluga, dok je razlika među nama ogromna...

Kamen, kojim sam ja udario Urbenjina po čelu, mnogostruko je teži...

— Gdje je Olga Nikolajevna? — upitah lakaja, koji mi je pružao salatu.

— Izašli su u vrt! — odgovori on.

— To prelazi svaku mjeru, mesdames! — izgovorih ja u šaljivu tonu, obraćajući se gospođama. — Nevjesta je otišla, — uskislo mi vino!... Moram poći da je potražim i da je dovedem ovamo, makar je boljeli svi zubi! Djever je službena osoba, i on odlazi, da pokaže svoju vlast!

Ustadoh i uz glasan pljesak moga druga grofa izađoh iz blagovaonice. Na moju glavu, ugrijanu od vina, padoše okomite oštre zrake podnevna sunca. Lice mi zapljusnu znoj i omara. Nasumce pođoh jednim pobočnim drvoredom, zviždućući nekakvu melodiju, i »punom parom« pokrenuh svoje istražiteljske sposobnosti, ovog puta u ulozi obična njuškala. Pregledah sve grmove, sjenice, spilje, i kad me već poče mučiti kajanje, što sam udario desno, a ne lijevo, odjednom začuh neobične glasove. Netko se smijao ili plakao. Glasovi su dopirali iz neke spilje, u koju sam htio na kraju zaviriti. Ušavši naglo u nju, dočekan vlagom, zadahom plijesni, gljiva i kreča, ugledah onu, koju sam tražio.

Stajala je, nalaktivši se na drveni stup, prekriven mrkom mahovinom, i, podigavši prema meni oči, pune užasa i očaja, čupala sebi kosu. Iz očiju joj tekle suze, kao iz spužve kad je stisneš.

— Što sam učinila? Što učinih! — mrmljala je ona.

— Jest, Olja, što učiniste? — kazah ja, stavši pred nju i prekriživši ruke.

— Zašto sam se udala za njega? Gdje su mi bile oči? Gdje mi je bila pamet?

— Jest, Olja, što ste učinili! — rekoh ja, stavši. — Teško je objasniti taj vaš postupak... Previše je obazrivo objašnjavati ga neiskustvom, a ne želim da ga objašnjavam pokvarenošću...

— Istom sam danas shvatila... istom danas! Zašto to nisam shvatila jučer? Sad je sve otišlo u nepovrat, sve je izgubljeno! Sve, sve! Mogla sam poći za čovjeka, kojega volim, koji mene voli!

— Za koga to, Olja? — upitah.

— Za vas! — reče ona, pogledavši u mene pravo, iskreno. — Ali sam požurila! Bila sam glupa! Vi ste pametni, plemić, mlad... Bogati ste... Činili ste mi se nedokučivim!

— Hajde, dosta, Olja, — kazah, hvatajući je za ruku. — Obrišimo očice i pođimo... Tamo nas čekaju... Hajde, dosta je plakanja, dosta... — Poljubih je u ruku. — Dosta je, djevojčice! Ti si učinila glupost i sad plačeš zato... Ti si kriva... Hajde, dosta je, umiri se.

— Ali me ti ljubiš? Je li? Ti si tako velik, lijep! Je li da me voliš?

— Vrijeme je da idemo, dušo moja... — izgovorih ja, primjećujući, na svoj veliki užas, da je cjelivam u čelo, držim oko pasa, da me ona pali svojim vrelim dahom i visi mi o vratu...

— Prestani! — mrmljam. — Dosta je!

Kad je poslije nekih pet minuta iznesoh na rukama iz spilje i, iscrpljenu novim utiscima, postavih na zemlju, gotovo tik pred ulazom ugledah Pšehockog... On je stajao, pakosno me gledao i tiho čestitao... Odmjerih ga pogledom i, uhvativši Olju pod ruku, krenuh prema kući.

— Danas vas više ovdje ne će biti! — dobacih ja Pšehockome, ogledavši se. — Platit ćete za svoje uhodarenje!

Moji su poljupci očito bili vreli, jer je Olenjkino lice gorjelo kao u ognjici. Na njemu nije bilo ni traga od suza, što ih je netom prolila...

— Sad mi je, kako se kaže, sve ravno do mora! — mrmljala je ona idući sa mnom prema kući i grčevito stežući moj lakat. — Jutros nisam znala, što da počnem od užasa, a sada... sada, moj dobri dive, ne znam, što da počnem od sreće! Tamo je muž i čeka me... Ha-ha!... Što me briga? Čak da je i krokodil, grozna zmija... ništa se ne bih bojala! Volim tebe i ništa mi nije stalo...

Pogledam njezino lice, koje je gorjelo od sreće, oči pune sretne, zadovoljne ljubavi, i moje se srce stegnu od bojazni za budućnost tog milog, sretnog bića: njena ljubav prema meni samo ju je nepotrebno gurnula u ponor... Kako će svršiti ta nasmijana žena, koja ne misli na budućnost? Moje se srce steglo i izvratilo od osjećaja, koji se ne može nazvati ni žalošću, ni sućuti, jer je bio jači od tih čuvstava. Stadoh i uhvatih Olgu za rame... Nikada u drugoj prilici nisam vidio

ništa divnije i gracioznije, a u isto vrijeme i žalosnije... Nije bilo vremena da prosuđujem, sračunavam, mislim, i ja, ponesen osjećajem, izrekoh:

— Ovaj isti čas idemo meni, Olga! Odmah!

— Kako? Što si rekao? — upita me, ne shvativši moga pomalo svečana tona.

— Idemo odmah meni!

Olga se osmjehnu i pokaza mi prema kući...

— Pa šta onda? — rekoh — Nije li svejedno, hoću li te odvesti danas ili sutra? Ali, što prije, to bolje... Hajdemo!

— Ali... to je nekako čudno...

— Ti si djevojčica, bojiš se skandala?... Jest, skandal će biti neobičan, grandiozan, ali bolje tisuću skandala, nego da te ovdje ostavim! Shvaćaš li, Olga! Okani se svoje malodušnosti, svoje ženske logike, i poslušaj me! Poslušaj me, ako ne želiš svoje propasti.

Olgine su oči govorile, da me ne shvaća... A vrijeme, međutim, nije čekalo, išlo je svojim tokom, i mi nismo imali kada stajati u drvoredu, dok su nas u isto vrijeme ondje čekali. Trebalo je odlučiti... Privinuh sebi »djevojku u crvenom«, koja je faktički sad bila moja žena, i u tim trenucima mi se činilo, da je istinski ljubim, da je ljubim ljubavlju muža, da je ona moja i da njena sudbina leži na mojoj savjesti... Spoznao sam, da sam vezan s tim stvorenjem zauvijek, nepovratno.

— Čuj me, draga moja, moje blago! — zborio sam. — Ovaj korak je odvažan. On će nas zavaditi s našim bližnjima, sasut će na naše glave tisuće prijekora, plačnih jadikovki. Možda će čak uništiti moju karijeru, prirediti mi tisuće nesavladivih teškoća, ali, mila moja, odlučeno je! Ti ćeš biti moja žena... Bolje mi žene ne treba, i nek idu zbogom sve te žene! Usrećit ću te, učinit ću od tebe ženu! Obećajem ti to, i pružam ti svoju časnu ruku!

Govorio sam u iskrenu zanosu, osjećajući se kao *jeune premier*,[1] koji izgovara najpatetičnije mjesto u svojoj ulozi... Govorio sam divno i nije mi uzalud zapljeskala krilima orlica, što nam je proletjela nad glavama. A moja mi Olja prihvati pruženu ruku, zadrži je u svojim ručicama i nježno je poljubi.

---

[1] Glumac, koji igra ljubavnika.

Ali to nije bio znak pristanka... Na glupom lišcu neiskusne žene, koja nikada prije nije čula očitovanja, iskrsnu nedoumica... Ona me još nije shvaćala.

— Ti kažeš, da pođem tebi... — prozbori ona premišljajući. — Ne razumijem te točno... Zar ne znaš, što bi *on* rekao?

— Pa što te se tiče, što bi on rekao?

— Kako što me se tiče? Ne, Serjoža, radije ne govori... Prestani s tim, molim te! Ti me voliš, i više mi ništa ne treba. S tvojom ljubavlju bih i u paklu živjela...

— Ali, kako ćeš živjeti, ludice?

— Živjet ću ovdje, a ti... dolazit ćeš svaki dan... Izlazit ću pred tebe, da te dočekam.

— Ali ja ne mogu zamisliti taj tvoj život, a da ne zadrhtim! Noću —on, danju — ja... Ne, to je nemoguće! Olja, ja te ovog časa toliko volim, da... ja sam čak ludo ljubomoran... Ja čak nisam ni slutio, da sam sposoban za ovakve osjećaje...

Kakve li neopreznosti! Bio sam je obujmio oko pasa, a ona mi je nježno milovala ruku baš onda, kad se svakog trenutka moglo očekivati, da će netko proći drvoredom i spaziti nas.

— Hajde, — prozborih, uklanjajući svoje ruke. — Obuci se, i odvezimo se.

— Kako ti to sve na brzinu... — promrmlja ona plačljivim glasom. — Žuriš kao da gori... I, bože moj, što si smislio! Da pobjegnemo odmah poslije vjenčanja! Šta bi ljudi rekli!

Olenjka slegnu ramenima. Na njenu licu bijaše toliko nedoumice, čuđenja i nerazumijevanja, da ja odmahnuh rukom i odložih rješenje njena »životnog pitanja« do idućeg puta. A i nije bilo vremena da nastavimo naš razgovor: već smo se uspinjali uz kamene stepenice terase i čuli ljudski žagor. Pred vratima blagovaonice Olja popravi kosu, pregleda haljinu i uđe. Na njenom se licu nije zapažala zbunjenost. Ušla je, nasuprot mome očekivanju, vrlo hrabro.

— Vraćam vam, gospodo, bjegunicu, — kazah ja, ušavši i sjedajući na svoje mjesto. — Jedva sam je našao... Čak sam se umorio... Izlazim u vrt, gledam, a ona se lijepo šeta

alejom... »Zašto ste ovdje?« — pitam... — »Pa tako, kaže, zagušljivo je.«

Olja pogleda mene, goste, muža... i zakikota se. Odjednom bi se samo smijala i veselila. Na njenu licu pročitah želju, da podijeli svoju sreću, što ju je iznenada prožela, s tom gomilom, koja je ručala, i, nemajući mogućnosti da je izrazi riječima, ona ju je iskalila u svom smijehu.

— Ala sam smiješna! — reče ona. — Kikoćem se, a ne znam ni sama zašto se kikoćem... Grofe, smijte se!

— Živjeli, poljubite se! — zavika Kalinjin.

Urbenjin kašljucne i upitno pogleda Olenjku.

— Dakle? — upita ona, nabravši na trenutak obrve.

— Viču, poljubite se, — zasmijulji se Urbenjin ustajući i otirući ubrusom usta.

Olja ustade i pruži mu na poljubac nepomične usne... Taj poljubac bijaše hladan, ali još jače raspali vatru, što je tinjala u mojim grudima i bila spremna, da se svakog časa rasplamsa u plamen... Okrenuh glavu i, stisnuvši usne, uzeh čekati da se ručak svrši... Na svu sreću svrši se brzo, inače ne bih izdržao...

— Dođi ovamo! — odsjekoh grubo, prilazeći poslije ručka grofu.

Grof me u čudu pogleda i pođe za mnom u praznu sobu, kamo ga odvedoh.

— Što bi ti, druškane? — upita on, otkapčajući prsluk i podrignuvši se.

— Biraj jednog od nas dvojice... — rekoh ja jedva se držeći na nogama od bijesa, koji me spopao. — Ili ja ili Pšehocki! Ako mi ne obećaš, da će za jedan sat taj podlac napustiti selo, ne ću više prijeći tvoga praga... Dajem ti pola minute za odgovor.

Grof ispusti cigaru iz usta i raširi ruke.

— Što je tebi, Serjoža? — upita, izbuljivši oči. — Sav si se izobličio!

— Bez suvišnih riječi, molim te! Ja ne podnosim uhodu, nitkova, podlaca i tvog prijatelja Pšehockog, i u ime dobrih odnosa između nas dvojice zahtijevam, da se on odmah pokupi odavde!

— Ali, što ti je učinio? — uzruja se grof... — Zašto ga tako napadaš?

— Pitam te: ja ili on?

— Ali, golubane, ti me dovodiš u strašno škakljiv položaj... Čekaj, imaš perce na fraku... Ti zahtijevaš od mene nešto nemoguće!

— Zbogom! — rekoh ja. — Mi se više ne poznamo!

I, naglo se okrenuvši, izađoh u predsoblje, obukoh se i brzo izađoh. Idući kroz dvorište prema služinskoj kuhinji, gdje sam htio zapovjediti, da mi osedlaju konja, morao sam stati, jer sam nekoga sreo. U susret mi je s malenom šoljicom kave išla Nađa Kalinjina. Ona također bijaše na Urbenjinovoj svadbi, ali neki neodređeni strah me je silio, da izbjegavam razgovor s njom i cijeloga dana nisam joj nijednom pristupio i nisam progovorio s njom nijedne riječi.

— Sergeju Petroviču! — reče ona neprirodno tihim glasom, kad ja prođoh pored nje i malko odigoh šešir. — Pričekajte!

— Što zapovijedate? — upitah, prilazeći joj...

— Nemam ja što da zapovijedam... A i vi niste sluga, — izreče ona, gledajući mi netremice u lice i strašno blijedeći. — Vi se nekamo žurite, ali, ako vam se ne hiti, bih li vas mogla zadržati na časak.

— Naravno... Ne znam čak, zašto i pitate...

— Onda sjednimo... Vi ste, Sergeju Petroviču, — proslijedi ona, kad sjedosmo — nastojali danas cijelo vrijeme, da me ne primjećujete, obilazili ste me, kao da se bojite, da se sretnemo, a ja sam baš danas odlučila da se porazgovorim s vama... Ja sam ponosna i samoljubiva... ne znam iznuditi sastanka... ali jednom u životu mogu žrtvovati ponos.

— O čemu vi to govorite?

— Odlučila sam da vas danas upitam... pitanje je ponižavajuće, teško za mene... ne znam, kako ću ga i podnijeti... Vi odgovorite, ne obazirući se na mene... Valjda vam je žao mene, Sergeju Petroviču!

Nađa me gledala i lagano zavrtjela glavom. Lice joj je još više problijedjelo, gornje usne zadrhtale i iskrivile se.

— Sergeju Petroviču! Meni se sve čini, da vas je... otjerao od mene nekakav nesporazum, hir... Meni se čini, da samo treba da se objasnimo, pa će sve biti kao i prije... Kad mi se ne bi tako činilo, ne bih smogla odlučnosti, da vam postavim pitanje, koje ćete sad čuti... Ja sam, Sergeju Petro-

viću, sad nesretna... Vi to morate vidjeti... Moj život nije život... Sasvim sam uvenula... A najgora je ta nekakva neodređenost: ne znaš, bi li se nadao ili ne bi... Vaše ponašanje prema meni tako je nerazumljivo, da je nemoguće izvesti bilo kakav određeni zaključak... Recite mi, i ja ću znati, što da radim... Onda će se moj život bar kako tako usmjeriti... Onda ću se odlučiti na nešto...

— Vi želite, Nadežda Nikolajevna, da me nešto upitate — rekoh ja, pripremajući u mislima odgovor na pitanje, koje sam naslućivao...

— Jest, htjela sam da upitam... Pitanje je ponižavajuće... Ako netko čuje, pomislit će, da se namećem, kao... Puškinova Tatjana... Ali je to mučno pitanje...

Odista, pitanje bijaše mučno. Kad je Nađa obrnula prema meni lice, da postavi to pitanje, ja se uplaših: Nađa je drhtala, grčevito stiskala prste i tužno i sporo cijedila iz sebe sudbonosnu riječ. Njena bljedoća bijaše strašna.

— Mogu li se nadati? — prošapta ona napokon. — Ne treba se bojati da kažete otvoreno... Ma kakav bio odgovor, bolji je od neizvjesnosti. Što onda? Mogu li se nadati?

Ona je čekala odgovor, a moje duševno raspoloženje bilo je međutim takvo, da nisam bio kadar suvislo odgovoriti. Pripit, uzbuđen događajem u spilji, razbješnjen uhodarenjem Pšehockoga i Olginom neodlučnošću, pod utiskom glupog razgovora s grofom, jedva sam čuo Nađu.

— Mogu li se nadati? — ponovi ona. — Ta odgovorite!

— Ah, nije mi do odgovora, Nadeždo Nikolajevna! — odmahnuh ja rukom, ustajući. — Nisam sad sposoban da dajem bilo kakve odgovore. Oprostite mi, ali vas nisam čuo ni razumio. Glup sam i razjađen... Samo ste se badava trudili, zaista.

Još jedamput odmahnuh rukom i ostavih Nađu. Istom kasnije, kad sam se osvijestio, shvatio sam, koliko sam bio glup i surov, kad nisam odgovorio na njeno prosto, neuvijeno pitanje... Zašto nisam odgovorio?

Sada, kad nepristrano mogu gledati na prošlost, ne tumačim svoju surovost duševnim raspoloženjem... Čini mi se, da sam, ne odgovarajući joj, koketirao i prenemagao se. Teško je shvatiti ljudsku dušu, ali je svoju vlastitu dušu još teže shvatiti. Ako sam se uistinu prenemagao, neka mi bog

oprosti! Iako se, međutim, ne bi smjelo opraštati ruganje tuđim patnjama.

Tri dana sam hodao iz kuta u kut, kao kurjak u kavezu, i svim snagama svoje nevjerojatne volje nastojao zadržati sama sebe kod kuće. Nisam se ni doticao hrpe papira, koje su ležale na stolu i strpljivo čekale, da na njih obratim pažnju. Nikoga nisam primao, svađao sam se s Polikarpom, bjesnio... Nisam dopuštao sebi da odem na grofovo imanje, i ta me je tvrdoglavost stajala jakih živčanih napora. Tisuću puta sam dohvatio šešir i tisuću puta ga bacao... Čas bih odlučio da prezrem sve na svijetu i odem Olgi, pa kud puklo da puklo, čas bih polio sebe hladnom odlukom, da ostanem kod kuće...

Moj se razum protivio tome da odem na grofovo imanje. Kad sam se već jednom zakleo grofu, da mu ne ću dolaziti, zar sam mogao žrtvovati samoljublje, svoj ponos? Što bi pomislio taj brkati naduvenik, kad bih ja, poslije onog glupog razgovora otišao do njega kao da ničega nije bilo? Ne bi li to značilo priznati, da nisam bio u pravu?

Nadalje, kao čestit čovjek, morao bih prekinuti svaki odnos s Olgom. Naša dalja veza ne bi joj mogla donijeti ništa drugo doli propasti. Kad se udala za Urbenjina, pogriješila je, a kad se vezala uza me, pogriješila je drugi put. Zar ne bi bila nalik na razvratnu bezdušnicu, kad bi živjela s vremešnim mužem, i, u isto vrijeme, a da on to ne zna, imala ljubavnika? Da i ne spominjem, koliko je takav život gadan već u principu, trebalo je misliti i na posljedice.

Kakva sam ja kukavica! Bojao sam se i posljedica i sadašnjosti i prošlosti... Obični će se čovjek nasmijati mome rasuđivanju. On ne bi hodao iz kuta u kut, ne bi se hvatao za glavu i ne bi kovao kojekakve planove, već bi od svega radije izabrao život, koji melje u brašno čak i žrvnjeve. Život bi sve prokuhao, ne tražeći od njega ni pomoći ni dozvole... Ali sam ja kukavički sumnjičav... Hodao sam iz kuta u kut, patio zbog sućuti prema Olgi i u isto vrijeme strepio pred pomisli, da će ona shvatiti ono, što sam joj ponudio u časovima zanosa, i da će ući u moju kuću, kako sam joj obećao, *zauvijek!* Što bi bilo, kad bi me poslušala i udala se za mene? Koliko bi dugo trajalo to *zauvijek*, i što bi jadnoj Olgi pružio

život sa mnom? Ja joj ne bih dao ni obitelji, a zacijelo joj ne bih pružio ni sreće. Ne, nisam se smio odvesti Olgi.

A međutim je moja duša pomamno srljala prema njoj... Patio sam kao šiparac, koji je prvi put zaljubljen i kojega ne puštaju na *rendez-vous*. Potaknut događajem u spilji, žudio sam za novim sastankom, i iz glave mi nije ni na čas izlazio izazovni lik Olge, koja je, kako sam znao, isto tako čekala mene i venula od tuge...

Grof je slao pismo za pismom, jedno od drugog žalosnije i ponizníje... Zaklinjao me, da »sve zaboravim« i da dođem, ispričavao se zbog Pšehockoga, molio me da oprostim tom »dobrom, prostodušnom, ali pomalo ograničenom čovjeku«, iščuđavao se, što sam ja zbog sitnica odlučio da prekinem stare prijateljske odnose. U jednom od posljednjih pisama, obećao je da će sam doći, i ako ja želim, dovesti sa sobom Pšehockog, koji će me zamoliti za oproštenje »iako sebe ne smatra nimalo krivim«. Čitao sam pisma i svakoga bih donosioca, umjesto odgovora, zamolio, da me ostavi na miru. Znao sam se ja prenemagati!

I, sred najjače živčane napetosti, kad sam već, stojeći kraj prozora, odlučio da se nekamo odvezem, i to ne na grofovo imanje, kad sam mučio sebe razmatranjima, samoprijekorima i zamišljanjem ljubavnih prizora, koji su me očekivali pored Olge, moja se vrata tiho otvoriše, za leđima začuh lagane koračaje i domalo me oko vrata obujmiše dvije malene, lijepe ruke.

— Jesi li to ti, Olga? — upitah, osvrćući se.

Poznao sam je po vrelu dahu, po načinu, kako mi se objesila oko vrata, čak i po mirisu. Činilo mi se, da je neobično sretna, kad je bila prislonila glavicu uz moj obraz... Od sreće nije mogla izgovoriti ni riječi... Privinuo sam je na grudi i — netragom nestadoše tuga i pitanja, što su me mučila tri duga dana. Od zadovoljstva se zakikotah i počeh skakati kao školarac.

Olga bijaše u plavoj svilenoj haljini, koja se izvrsno slagala s blijedom bojom njena lica i bujnom lanenom kosom. Haljina joj bijaše moderna i strahovito skupocjena. Urbenjina je stajala vjerojatno četvrtinu godišnje plaće.

— Kako si divna danas! — rekoh, dižući Olgu rukama i ljubeći je u vrat. — Onda? Kako je? Jesi li zdrava?

— Ali kako je gadno ovdje kod tebe! — prozbori ona, obuhvativši pogledom moju radnu sobu. — Bogat si čovjek, dobivaš veliku plaću, a kako... jadno živiš!

— Ne mogu svi, dušo moja, živjeti tako raskošno kao grof, — rekoh ja. — Ali pustimo na miru moj imutak. Kakav te je dobri duh donio u moju jazbinu?

— Čekaj, Serjoža, zgužvat ćeš mi svu haljinu. Spusti me na pod... Svratila sam tebi, golubane, samo na čas! Kod kuće sam svima rekla, da idem Akatjihi, grofovoj pralji, što stanuje u blizini, treća kuća do tvoje... Pusti me, golubane, nespretno je ovako... Zašto nisi tako dugo dolazio?

Odgovorih nešto, posjedoh je sučelice sebi i dadoh se na promatranje njene ljepote... Cijelu minutu šutke promatrasmo jedno drugo...

— Vrlo si lijepa, Olja! — uzdahnuh. — Čak mi je žao i teško, što si tako lijepa!

— Zašto sad žao?

— Dobio te, dođavola, takav čovjek!

— Ali, što te spopada? Pa ja sam tvoja! Evo, ja sam došla... Čuj, Serjoža... Hoćeš li mi reći istinu, ako te upitam?

— Naravno, reći ću istinu.

— Bi li se oženio sa mnom, da se nisam udala za Petra Jegorića?

»Vjerojatno ne bih«, htjedoh reći, ali zašto bih zadjevao u ranu, koja je već i onako boljela i kidala srce nesretne Olje?

— Naravno, — izrekoh tonom čovjeka, koji kazuje istinu.

Olja uzdahnu i obori pogled.

— Kako sam pogriješila, kako sam pogriješila! I, što je najgore od svega, ne može se popraviti! A je li, da se ne mogu rastaviti od njega?

— Ne možeš...

— I ne razumijem, zašto sam se žurila! Mi smo djevojke tako glupe i lakoumne... Treba nam batina! Uostalom, ne može se natrag, i ne treba sad razmišljati... Ni razmišljanje, ni suze ne će pomoći. Ja sam, Serjoža, danas cijelu noć proplakala! On je ondje... leži pored mene, a ja mislim na tebe... ne mogu spavati... Htjela sam čak pobjeći u noći,

makar ocu u šumu... Bolje je živjeti s ludim ocem, nego s tim... kako da ga nazovem...

— Razmišljanja, Olja, ne će pomoći... Trebalo je promisliti onda, kad si se vozila sa mnom iz Tenjeva i veselila, što se udaješ za bogataša. Sad je kasno vježbati se u rječitosti...

— Kasno je... pa nek tako i bude! — reče Olja. — Samo da ne bude gore, a ovako se još može živjeti!... Zbogom! Vrijeme je da idem...

— Nemoj, ne odlazi...

Privinuh Olju sebi, počeh joj obasipati lice poljupcima, kao da nastojim nagraditi sama sebe zbog izgubljena tri dana. Ona se stiskala uza me, kao ozeblo janje, grijala mi lice svojim vrelim dahom... Pade tišina...

— Muž ubio svoju ženu! — graknu moja papiga...

Olja se strese, otme mi se iz zagrljaja i upitno me pogleda.

— To je papiga, dušo moja, — rekoh ja. — Umiri se...

— Muž ubio svoju ženu! — ponovi Ivan Demjanič.

Olja ustade, šutke stavi šešir i pruži mi ruku... Na licu joj se vidio strah...

— Što će biti, ako Urbenjin dozna? — upita gledajući me raširenih očiju. — Pa on će me ubiti!

— Hajde, prestani... — zasmijah se. — Kakav bih ja bio čovjek, kad bih dopustio da te ubije! A teško i da je sposoban za takav neobičan čin, kao što je umorstvo... Već odlaziš? Onda zbogom, dijete moje... Čekam te... Sutra ću biti u šumi, kraj kućice u kojoj si stanovala... Naći ćemo se...

Ispratívši Olgu i vrativši se u svoj kabinet, zatekoh ondje Polikarpa. Stajao je nasred sobe, mrko me gledao i prezirno vrtio glavom...

— Da mi se to ovdje više ne dogodi, Sergeju Petroviču! — odreza on tonom stroga roditelja. — Ne trpim to...

— Što to?

— Ovo tu... Mislite li, da nisam vidio? Sve sam vidio... Neka se više ne usudi doći ovamo! Ne će se ovdje ništa raditi ispod žita! Ima drugih mjesta za to...

Bio sam izvrsno raspoložen, pa me stoga Polikarpovo uhodarenje i njegov naduveni ton nisu razljutili. Nasmijah se i odaslah ga u kuhinju.

Još se pravo i ne sabrah poslije Olenjkine posjete, kad mi stiže novi gost. Pred kućom bučno stade kočija, i Polikarp mi saopći pljujući ustranu i gunđajući psovke, da je došao »ovaj... oni,đavo ga...«, t. j. grof, koga je mrzio iz dna duše. Grof uđe, plačljivo me promotri i zavrti glavom...

— Odbio si se... Ne ćeš da govorimo...

— Nisam se odbio, — otpovrnuh.

— Toliko sam te volio, Serjoža, a ti ovako... zbog sitnice! Zašto li me jadiš? Zašto?

Grof sjede, uzdahnu i zavrtje glavom...

— Hajde, prestani se praviti ludim — rekoh. — U redu je!

Snažan bijaše moj upliv na tog slabašnog, oronulog čovječića, isto toliko snažan, koliko i moj prezir prema njemu... Moj ga prezirni ton ne uvrijedi, već naprotiv... Čuvši, gdje kazah »u redu«, on poskoči i stade me grliti.

— Doveo sam ga sa sobom... Sjedi u kočiji... želiš li, da ti se ispriča?

— A' znaš li ti, što je skrivio?

— Ne znam...

— Sjajno. Ne treba se ispričavati, ali ga upozori da se ja, dogodi li se ubuduće nešto slično, više ne ću samo raspaliti, nego ću učiniti što treba.

— Znači, primirje, Serjoža? Sjajno! Tako je trebalo već odavno, jer, đavo bi ga znao, zašto smo se zavadili! Kao šiparice! Ah, sad se sjetih, golubane! Nemaš li možda... pola čaše votke? Strašno mi se sasušilo grlo!

Zapovjedih, da se donese votke Grof iskapi dvije čaše, izvali se na divan i razveza brbljati.

— Maločas sam, brate, sreo Olju... Divota od žene! Moram ti reći, da počinjem mrziti Urbenjina... To znači, da mi se Olenjka počinje sviđati... Đavolski je zgodna! Namjeravam joj se približiti.

— Ne smije se dirati udate! — uzdahnuh ja.

— Ali, kad ima starca... Nije grijeh hopnuti ženu Petru Jegoriču... Nije ona njegov par... On je kao pas: niti sam ždere, niti drugima da... Danas ću prijeći u napad i počet

ću sistematski... Takva dušica... hm... prava milina, burazeru! Da prste obližeš!

Grof iskapi treću čašu i proslijedi:

— Znaš li, koja mi se još sviđa od ovdašnjih?... Nađenka, kćerka one budale Kalinjina... Vatrena smeđuša, blijeda, znaš, a s onakvim očima... Na praznik svete Trojice priređujem veče... muzičko-vokalno-literarno veče... samo da bih nju pozvao... Pa ovdje je, brate, kako mi se sad čini, sasvim dobro, veselo! I društvo, i žene... i... Mogu li tu kod tebe prokunjati... časak?

— Možeš... Ali, što će biti s Pšehockim u kolima?

— Neka čeka, đavo ga odnio!... Ni ja ga, brate, ne volim.

Grof se nalakti i prozbori tajanstveno:

— Trpim ga samo, jer moram... iz nužde... Ali, neka ga đavo nosi!

Grofu se izmaknu lakat, i glava pade na jastuk. Za trenutak se razlegnu hrkanje.

Navečer, kad se grof bio odvezao, obiđe me i treći gost: doktor Pavel Ivanovič. Došao je da me izvijesti o bolesti Nadežde Nikolajevne i o tome, kako je ona... posvema odbila da pođe za njega. Jadnik bijaše tužan i nalik na pokislu kokoš.

Prominu poetični svibanj...

Ocvali jorgovani i tulipani, a s njima bijaše suđeno da ocvjetaju i zanosi ljubavi, koja nam je, usprkos tome što je bila grešna i tegotna, ipak pružala čudesne trenutke, koji su neizbrisivi. A ima trenutaka, za koje bi čovjek dao mjesece i godine.

Jedne lipanjske večeri, kad je sunce već bilo zašlo, ali se njegov široki trak, grimiznozlatna pruga, još uvijek rumenio na dalekom zapadu i obećavao, da će sutra biti miran i vedar dan, ja sam dojahao na Zorki pred krilo u kome je stanovao Urbenjin. Te je večeri kod grofa bilo najavljeno »glazbeno« veče. Gosti se već počeli skupljati, ali grofa još nije bilo kod kuće: otišao je da jaše i obećao da će se brzo vratiti.

Malo kasnije sam ja, držeći konja za uzdu, stajao pred ulazom i razgovarao s Urbenjinovom kćerkom Sašom. Sam

Urbenjin je sjedio na stepenici i, poduprvši glavu šakama, zurio u daljinu, što se nazirala kroz kapiju. Bio je natmuren, preko volje odgovarao na moja pitanja. Pustih ga na miru i obratih se Saši.

— Gdje je tvoja nova mama? — upitah je.

— Izjahala je s grofom. Svaki dan jaše s njim.

— Svaki dan, — protisnu Urbenjin, uzdahnuvši.

Mnogošta se osjećalo u tome uzdahu. Osjećalo se ono isto, što je i mene uznemiravalo u duši, što sam nastojao sebi objasniti, a nisam mogao objasniti, već sam se gubio u nagađanju. Svaki dan je Olga jahala s grofom. Ali, to ništa ne znači. Olga nije mogla zavoljeti grofa, a Urbenjinova ljubomora je bila neopravdana. Nismo morali biti ljubomorni na grofa *već na nešto drugo*, što ja tako dugo nisam mogao shvatiti. To »nešto drugo« izdizalo se između mene i Olge kao pravi zid. Ona me je i dalje voljela, ali poslije one posjete, koju sam opisao u pređašnjem poglavlju, svratila je do mene najviše još dvaput, i sastajala se sa mnom izvan moga stana, nekako se neobično rumenjela i uporno izbjegavala odgovore na moja pitanja. Na moje je milovanje odgovarala vatreno, ali ti njeni odgovori bijahu tako nemirni i plahi, da bi od naših kratkotrajnih sastanaka meni ostajala u sjećanju samo mučna nedoumica. Savjest joj bijaše nečista, to je bilo jasno, ali zbog čega zapravo, nije se moglo razaznati po izrazu krivnje na Olginu licu.

— Nadam se, da ti je nova mama zdrava? — upitah Sašu.

— Zdrava je, ali su je samo noću zubi bolili. Plakala je.

— Plakala? — okrenu se Urbenjin licem prema Saši. — Jesi li vidjela? To si, srce, sanjala.

Olgu nisu boljeli zubi. Ako je plakala, to nije bilo zbog zubobolje, nego zbog nečeg drugog... Htio sam da se još porazgovorim sa Sašom, ali mi to nije uspjelo, jer se razlegao konjski topot, i mi ubrzo ugledasmo jahača, koji je nespretno poskakivao u sedlu, i graciozmu amazonku. Da bi sakrio pred Olgom svoju radost, podigoh na ruke Sašu i, prolazeći prstima kroz plavu kosu, poljubih je u glavu.

— Kako si zgodna, Saša! — rekoh. — Kako imaš divne kovrče!

Olga me letimično pogleda, šutke odgovori na moj pozdrav i, oslanjajući se na grofovu ruku, uđe u krilo kuće. Urbenjin ustade i pođe za njom.

Za nekih pet minuta iz krila izađe grof. Bio je veseo kao nikada. Činilo se, da mu je čak lice postalo svježije.

— Čestitaj! — progovori on, hvatajući me pod ruku i hihoćući se.

— Na čemu?

— Na pobjedi. Još jedna ovakva šetnja i, kunem se prahom svojih plemenitih predaka, otrgnut ću latice s tog cvijeta.

— Ali ih još nisi otrgnuo?

— Još?... Zamalo! Punih deset minuta bila je »tvoja ruka u mojoj ruci«, — zapjeva grof — i... nijednom nije povukla ruke... Izljubio sam je! Ali pričekajmo do sutra, a sad hajdemo. Čekaju me. Ah, da! Moram se s tobom porazgovoriti o nečemu. Reci mi, mili moj, je li istina, što kažu, da ti ovaj... imaš zlih namjera prema Nađenki Kalinjinoj?

— A zašto?

— Ako je to istina, ne ću ti smetati. Nije moj običaj da drugome podmećem nogu. Ako ti ništa ne smjeraš, onda, naravno...

— Nemam.

— *Merci*, dušo moja!

Grof je priželjkivao da odjednom ubije dva zeca, potpuno uvjeren, da će mu to i uspjeti. I ja sam spomenute večeri promatrao lov na te zečeve. Lov bijaše glup i smiješan, kao dobra karikatura. Promatrajući to, moglo se jedino smijati ili uzrujavati zbog grofove plitkosti; ali nitko ne bi mogao pomisliti, da će se taj djetinjasti lov svršiti moralnim padom jedne osobe, stradavanjem druge i zločinom treće!

Grof nije ubio dva zeca, već više! On ih je ubio, ali koža i meso ne pripadoše njemu.

Vidio sam, kako je krišom stiskao ruku Olgi, koja ga je svaki put dočekivala prijateljskim smiješkom, a ispraćala prezrivom grimasom. Jedamput je čak, hoteći pokazati, da između mene i njega nema tajni, poljubio njenu ruku preda mnom.

— Kakav zvekan! — šapnu mi ona na uho, otirući ruku.

— Slušaj, Olga! — kazah ja, kad grof otiđe. — Meni se čini, da bi ti nešto željela da mi kažeš? Želiš li?

Upitno joj pogledah u lice. Ona porumenje, plahovito zatrepta očima, poput mačke, koju su uhvatili u krađi.

— Olga, — strogo izgovorih — moraš mi reći! Zahtijevam to od tebe!

— Jest, htjela bih ti svašta reći — prošapta ona, stežući mi ruku. — Ja te volim, ne mogu živjeti bez tebe, ali ... ne dolazi mi, mili moj! Nemoj me više voljeti i govori mi »vi«. Ja ne mogu više ovako ... Ne smijem. Čak ni izvanjski nemoj pokazivati, da me voliš ...

— Ali zašto?

— Ja to želim. Ne treba da znaš razloga, i ja ti ih ne ću reći ... Netko ide ... Ostavi me.

Ja je ne ostavih, ali ona sama morade prekinuti naš razgovor ... Uhvativši pod ruku muža, koji je prolazio mimo, ona mi uz licemjerni smiješak klimnu glavom i ode.

Drugi grofov zec, Nađenka Kalinjina, bila je te večeri počašćena osobitom grofovom pažnjom. On se cijelo veče vrtio oko nje, pričao joj šale, dobacivao joj dosjetke, koketirao ... A ona, blijeda, napaćena, krivila je usta u hinjeni smiješak. Sudac Kalinjin ih je sve vrijeme promatrao, gladio se po bradi i značajno kašljucao. Grofovo mu je udvaranje bilo po volji. Da mu grof bude zet! Šta može jednom kotarskom bonvivanu biti slađe od te pomisli? Otkako je grof počeo udvarati njegovoj kćeri, on je u vlastitim očima porastao za cio aršin. A kakvim je uzvišenim pogledima mene odmjeravao, kako je zlobno kašljucao, kad je razgovarao sa mnom! »Ti si se«, kaže »cifrao i otišao, a nama se — fućka! Sad imamo grofa!«

Iduće večeri bijah opet na grofovu imanju. Ovaj put nisam razgovarao sa Sašom, već s njenim bratom gimnazijalcem. Dječak me odveo u vrt, istresao preda mnom cijelu svoju dušu. Tu je ispovijest izazvalo moje pitanje, kako živi s »novom mamom«.

— Vi ste jako dobri s njom — otpoče on nervozno otkapčajući svoju uniformicu — i vi ćete joj ispričati, ali ja se ne bojim ... Pričajte joj, koliko vam drago! Ona je zla, podla!

I on mi ispriča, da mu je Olga preotela sobu, otjerala staru dadilju, koja je deset godina služila u Urbenjina, da vječito viče i ljuti se.

— Jučer ste vi pohvalili kosu moje sestre Saše... Zar nije lijepa kosa? Pravi lan! A ona ju je jutros ošišala!

»To je ljubomora!« — objasnih ja sebi taj Olenjkin prodor u češljarsko područje, koje joj je bilo strano...

— Baš kao da joj je bilo krivo, što niste pohvalili njenu kosu, već Sašinu! — potkrijepi dječak moju misao. — Ona je i tatu napatila. Tata strašno mnogo gubi zbog nje, odbija se od posla... i opet je počeo piti! Opet! Ona je luda... Cio dan jadikuje zbog toga, što mora živjeti u bijedi, u tako malom krilu. A zar je tata kriv što nema mnogo novaca? — Dječak mi je ispričao mnogošta tužno. On je vidio ono, što nije vidio ili nije htio vidjeti njegov zaslijepljeni otac. Jadniku su uvrijedili oca, uvrijedili sestru, staru dadilju. Oteli su mu njegov maleni kutak, gdje je bio obikao da se bavi sređivanjem i hranjenjem češljugarčića. Sve bijaše oskrvnuto, svima se narugala glupa, samovlasna maćeha! Ali jadni dječak nije mogao ni sanjati o onom strašnom udarcu, koji je mlada maćeha nanijela njegovoj obitelji i kojimu sam ja bio svjedokom te iste večeri, poslije razgovora s njim. Sve je izblijedjelo pred tom uvredom, i ošišana Sašina kosa u uspoređenju s njom čini se sitnicom.

Kasno naveče bio sam u grofa. Po običaju smo pili. Grof je bio potpuno pijan, a ja samo pripit.

— Danas mi je već bilo dozvoljeno da se usput dotaknem struka, — brgljao je on. — Sutra ćemo zacijelo poći i dalje.

— Dobro, a Nađa? Šta je s Nađom?

— Napredujemo! S njom je zasad istom počelo. Prolazimo još zasada razdoblje razgovora očima. Ja volim, brate, čitati u njenim crnim, žalosnim očima. U njima piše nešto, što riječima ne možeš ispričati, već samo dušom shvatiti. Da popijemo?

— Ti joj se očito sviđaš, kad ima strpljenja da s tobom razgovara po cijele sate. I njenom se tati sviđaš.

— Tati? Misliš onog zvekana? Ha-ha! Glupan misli, da imam časne nakane!

Grof se zakašlja i protegnu.

— On misli, da se ja ženim! Povrh toga, što se ja ne mogu ženiti, prosudim li pošteno, za mene je lično poštenije da zavedem djevojku, nego da se oženim njome... Vječiti život s pijanicom, koji kašlje i koji je skoro starac — brr!

Moja bi žena svenula ili bi već sutradan pobjegla... Ali kakva je to buka?

Grof i ja skočismo... Zalupiše se istovremeno nekolika vrata, i u našu sobu uletje Olga. Bila je blijeda kao snijeg i drhtala kao struna, po kojoj je netko snažno udario. Kosa joj bila raspuštena, zjenice raširene. Teško je disala i gužvala prstima nabore na grudima svoje noćne haljine...

— Olga, šta ti je? — upitah, uhvativši je za ruku i problijedivši.

Grofa bi moralo začuditi ovo »šta ti je«, koje mi se nehotice omaklo, ali on to nije čuo. Pretvorivši se cio u veliki upitnik, razjapivši usta i izbečivši oči, motrio je Olgu kao prikazu.

— Što se dogodilo? — priupitah.

— Tuče me! — prozbori Olga i, zajecavši, sruši se u naslonjač.

— On tuče!

— Tko to on?

— Muž! Ne mogu s njime živjeti! Ostavila sam ga.

— To je odvratno! — grunu grof šakom o stol. — Kakvo on ima pravo na to? To je tiranija... to je... to je, vrag bi ga znao što! Tući ženu? Zašto vam je to učinio?

— Nizašto, baš nizašto! — progovori Olja otirući suze. — Vadim ja iz džepa rupčić, a iz džepa ispadne ono pismo što ste mi ga jučer poslali... On priskoči, pročita i... poče tući... Uhvati me za ruku, pritisne — pogledajte još su mi uvijek na rukama crvene pjege — i zatraži da mu objasnim... Ja sam, mjesto da mu objašnjavam, dotrčala ovamo... Bar se vi zauzmite! On nema prava da tako grubo postupa sa ženom! Ja nisam kuharica! Ja sam plemkinja!

Grof se usprohoda iz kuta u kut i uze pijanim jezikom, koji se petljao, brbljati nekakve gluposti, koje bi se, prevedene na trezveni jezik, morale odnositi na »položaj žena u Rusiji«.

— To je barbarstvo! To je Novi Zeland! Zar ne misli možda ta seljačina, da će na njegovom sprovodu još zaklati njegovu ženu? Divljaci, naime, kad odlaze na drugi svijet, vode sa sobom svoje žene!

Ja se nisam mogao snaći... Kako je trebalo shvatiti iznenadan Olgin posjet u noćnoj haljini, što je valjalo misliti,

što poduzeti? Ako ju je tukao, ako je povrijedio njeno dostojanstvo, zašto nije pobjegla ocu, ekonomki... napokon meni, koji sam joj ipak bio bliz? A zar je uistinu bila povrijeđena? Moje mi srce kazivalo, da je prostodušni Urbenjin bio nevin; ono se, osjećajući istinu, stezalo od one boli, koju je u isto vrijeme morao osjećati preseneċeni muž. Ne postavljajući pitanja i ne znajući odakle da počnem, počeh umirivati Olgu i nuditi joj piće.

— Kako sam pogriješila! Kako sam pogriješila! — uzdahnu ona kroza suze, prinoseći čašicu usnama. — A kako se samo gradio mirnim, dok mi je udvarao! Mislila sam, da je anđeo, a ne čovjek!

— A vi biste htjeli, da mu se svidjelo ono pismo, što vam je ispalo iz džepa? — upitat ću ja. — Htjeli biste, da se nasmijao.

— Ne govorimo o tome! — prekinu me grof. — Kako bilo da bilo, njegov je postupak podao! Sa ženama se tako ne postupa! Izazvat ću ga na dvoboj! Pokazat ću ja njemu! Vjerujte, Olga Nikolajevna, da će on to platiti.

Grof se šepurio kao mladi puran, iako ga nitko nije ovlastio da se ispriječi između muža i žene. Ja sam šutio i nisam mu protivriječio, jer sam znao, da će se osvećivanje tuđe žene svesti jedino na pijano lupetanje među četiri zida i da će već sutra zaboraviti na dvoboj. Ali zašto je šutjela Olga? Nisam htio misliti, da je ona pristajala na usluge, koje joj je nudio grof. Nisam htio vjerovati, da je ta glupa, lijepa mačka imala tako malo dostojanstva, da bi spremno pristala na to, da pijani grof sudi mužu i ženi...

— Satrt ću ga u prah! — propišta novopečeni vitez. — Na kraju ću mu prilijepiti ćušku! I to sutra!

I ona nije začepila usta tom ništariji, koji je u pijanstvu vrijeđao čovjeka, što je bio kriv jedino zato, jer se prevario i bio prevaren! Urbenjin joj je bio snažno stegnuo ruku, i to je prouzrokovalo ovaj skandalozni bijeg u grofovu kuću, i sad je pred njenim očima pijani moralni žutokljunac gazio čestito ime i oblijevao prljavim napojem čovjeka, koji je u isto vrijeme zacijelo patio od tuge i neizvjesnosti, shvaćajući da je prevaren, a ona ni da makne obrvom!

I dok je grof istresao svoj gnjev, a Olga brisala suze, sluga je donio pečene jarebice. Grof je dao gošći pola jare-

biće... Ona je niječno odmahnula glavom, zatim je nekako i nehoteći uzela vilicu i nož i počela jesti. Za jarebicom je slijedila velika čaša pića, i ubrzo od suza ne osta ni traga, osim ružičastih mrlja kraj očiju i povremenih dubokih uzdaha.

Domalo začusmo smijeh... Olga se smijala kao utješeno dijete, što je zaboravilo uvredu... Grof se, promatrajući je, također smijao.

— Znate, što sam naumio? — reče on, sjedajući do nje. — Kanim prirediti ovdje amatersku predstavu. Postavit ćemo komad s lijepim ženskim ulogama. A? Šta vi mislite?

Počelo se govoriti o amaterskoj predstavi. Kako je taj glupi razgovor potpuno odudarao od onog nenadanog užasa, koji bijaše ispisan na Olginu licu, kad je utrčala prije jedan sat, blijeda, uplakana, raspuštene kose! Kako su jeftini taj užas i te suze!

A vrijeme je međutim proticalo. Otkuca dvanaest. Časne žene u to vrijeme liježu na spavanje. Bilo je vrijeme da Olga već ode. Ali je otkucalo dvanaest i pol, otkucalo je jedan sat, a ona je svejednako sjedila i razgovarala s grofom.

— Vrijeme je za spavanje — rekoh ja, pogledavši na sat. — Ja odlazim... Hoćete li dopustiti da vas otpratim, Olga Nikolajevna?

Olga pogleda u mene, u grofa.

— Kamo bih ja išla! — prošapta ona. — Ne mogu njemu otići.

— Da, da, naravno, njemu vi više ne možete otići, — kaza grof. — Tko može jamčiti, da vas on ne će još jednom istući? Ne, ne možete!

Ja se ushodah sobom. Pada tišina. Hodao sam iz kuta u kut, a moj prijatelj i moja ljubavnica pratili su moje koračaje. Činilo mi se, da shvaćam i tu tišinu, i te poglede. U njima je bilo nešto kao iščekivanje, nestrpljenje. Odložih šešir i sjedoh na divan.

— Takoo, — gunđao je grof, nestrpljivo trljajući ruke. — Takoo... tako je to dakle...

Odbi jedan i pol. Grof brzo pogleda na sat, namršti se i ušeta se sobom. Prema pogledima, koje mi je dobacivao, vidjelo se, da mi je htio nešto reći, nešto neophodno, ali škakljivo, neugodno.

— Čuj, Serjoža! — odluči se on napokon, sjedajući do mene i šapćući mi u uho. — Nemoj se, golubane, uvrijediti... Ti jasno shvaćaš moj položaj, i tebi se moja molba ne će učiniti neobičnom ni drskom.

— Brže bolje govori! Ispljuni što prije.

— Vidiš, o čemu se radi... ovaj... Otiđi, golubane! Ti *nam* smetaš... Ona će ostati kod mene... Oprosti mi zbog toga, što te tjeram, ali... ti ćeš shvatiti moju nestrpljivost...

— U redu.

Moj mi je prijan bio odvratan. Da mi se nije gadio, ja bih ga možda zgazio kao kukca, dok me je, tresući se kao u ognjici, molio, da ga ostavim s Urbenjinovom. Poetičnu je *djevojku u crvenome*, što je snatrila o efektnoj smrti, koju je odgojila šuma i gunđavo jezero, htio osvojiti on, oronuli pustinjak, prožet skroz naskroz alkoholom i bolestan! Ne, ona je morala biti najmanje jednu vrstu udaljena od njega! Priđoh joj:

— Ja odlazim, — izgovorih.

Ona klimnu glavom.

— Da odem odavle? Je li? — upitah, nastojeći pročitati istinu na njenom ljepuškastom zarumenjelom lišcu. — Je li? Jedva zamjetljivim pokretom svojih dugačkih crnih trepavica ona odvrati: »da«.

— Jesi li promislila?

Ona se okrene od mene, kao što se ljudi okreću od nasrtljive vjetrine. Nije htjela da govori. A i zašto bi govorila? Ne može se o opširnoj temi kratko odgovoriti, a za duge besjede ne bijaše ni mjesta ni vremena.

Uzeh šešir i, ne oprostivši se, izađoh. Kasnije mi je Olga pričala, da ju je pijani grof odmah pošto sam ja otišao, tek što se bat mojih koračaja pomiješao sa šumorom vjetra i vrta, već stiskao u svom zagrljaju. Ona je zatvorenih očiju, stisnuvši usta i nosnice, jedva stajala na nogama od priliva gadljivosti. U jednom se trenutku gotovo istrgla iz njegova naručaja i poletjela da se baci u jezero. Bilo je trenutaka, kad je čupala kosu s glave i plakala. Nije se lako prodavati.

Izašavši iz kuće i uputivši se prema konjušnici, gdje se nalazila moja Zorka, morao sam proći mimo upraviteljeve kuće. Zavirih kroz prozor. Pri mutnom svijetlu svjetiljke, koje stijenj bijaše posve izvučen i koja je čađila, sjeđaše za

stolom Petar Jegorič... Lica mu nisam vidio. Bilo je prekriveno rukama. Ali je cijela njegova pretila, nespretna pojava odavala toliko čemera, tuge i očaja, da nije bilo potrebno vidjeti lica, pa da se shvati, kako mu je u duši. Pred njim su stajale dvije boce. Jedna prazna, druga tek načeta. Obje su bile rakijske. Jadnik nije tražio zaborava u sebi samom, ni u ljudima, već u alkoholu.

Pet minuta kasnije jahao sam kući. Mrklica bijaše strašna. Jezero je ljutito urlalo i, činilo se, ljutilo se, zbog toga, što se ja, takav grešnik, koji sam maločas bio svjedokom grešnog čina, usuđujem skrnaviti njegov strogi mir. Od mraka nisam vidio jezera. Činilo se, da to urla nevidljivo čudovište, da to urla sama tmina, što me bijaše okružila.

Zaustavih Zorku, zatvorih oči i zamislih se uz zavijanje čudovišta.

— Kako bi bilo da se odmah vratim i ubijem ih?

Strašan mi je bijes kiptio u duši... Ono malo dobroga i poštenoga, što je ostalo u meni od dugogodišnjeg životnog kvareža, sve ono, što je izbjeglo gnjiležu, što sam čuvao, tetošio, čime sam se ponosio, bilo je uvrijeđeno, popljuvano, okaljano blatom.

Prije sam poznavao žene, koje se prodaju, kupovao sam ih, promatrao, ali one nisu imale nevina rumenila i iskrene plave oči, koje vidjeh onog svibanjskog jutra, kad sam šumom išao na sajam u Tenjevo... Ja, koji sam i sam iskvaren do srži, opraštao sam, ispovijedao suzdržavanje od nekog poroka, spuštao se do slabosti... Bio sam uvjeren, da od blata ne treba tražiti da ne bude blato, i da se ne može okrivljavati one zlatnike, što silom prilika padnu u blato... Ali prije nisam znao, da se zlatnici mogu otopiti u blatu i pomiješati s njim u jednu smjesu. I zlato je, dakle, topivo!

Jak ćuh vjetra skide mi šešir i odnese ga u mrak do mene. Šešir, koji je sletio, usput očeša Zorkinu njušku. Ona se uplaši, prope i poletje poznatim putem. Došavši kući, sruših se u postelju. Polikarpa, koji mi je savjetovao da se svučem, sasvim bez razloga, nazvah đavolom.

— Sami ste đavo! — progunđa Polikarp, odlazeći od postelje.

— Što si rekao, što si rekao? — skočih.

— U mlinu se dvaput govori.

— Aaa... još se usuđuješ drsko odgovarati! — zadrhtah ja, iskapljujući sav svoj bijes na jadnom slugi. — Napolje! Kupi se odavle bez traga, nitkove! Napolje!

I, ne sačekavši da sluga izađe iz sobe, sruših se na postelju i zajecah kao dječarac. Napeti živci nisu izdržali. Nemoćna srdžba, osjećaj povređenosti, ljubomora — sve je to moralo na neki način provaliti.

— Muž ubio svoju ženu! — kreštao je moj papagaj, kostriješeći rijetko perje.

Pod dojmom tog krika pade mi na um pomisao, da bi Urbenjin mogao ubiti svoju ženu.

Usnuvši, sanjao sam umorstvo. Mora me davila, mučila... Činilo mi se, da moje ruke dodiruju nešto hladno i da bi trebalo samo još da otvorim oči, pa bih ugledao leš... Priviđalo mi se, da mi kraj uzglavlja stoji Urbenjin i gleda me molećim pogledom...

Poslije spomenute noći zavlada zatišje.

Zavukao sam se u kuću, odlučivši, da izlazim i izjahujem jedino po službenom poslu. Posla se skupilo preko glave, i zato mi nije moglo biti dosadno. Od jutra do mraka bih sjedio za stolom i marljivo drljao ili bih pak ispitivao svijet, koji dopadne mojih istražiteljskih kandži. Na Karnejevku, grofovo imanje, ništa me više nije vuklo.

Olge sam se okanio. Što s kola padne, to propadne; a ona je bila baš ono, što je spalo s mojih kola i, kako mišljah, zauvijek propalo. Nisam mislio o njoj i nisam htio da mislim.

»Glupo, razvratno đubre!« — nazvao bih je svaki put, kad bi mi se ona, sred mog napornog rada, pojavila u uobrazilji.

Samo ponekad, kad bih lijegao na spavanje ili se budio izjutra, padali bi mi na um pojedini trenuci iz prijateljevanja i mog kratkotrajnog življenja s Olgom. Prisjetio bih se: Kamene Grobnice, šumske kućice, u kojoj je živovala »djevojka u crvenome«, puta u Tenjevo, susreta u spilji... i moje bi srce počelo ubrzano lupati... Osjećao bih tegotnu bol... Ali, sve je to bilo kratkotrajno. Ugodne bi uspomene uzmakle pod pritiskom mučnih uspomena. Koja bi se poezija prošlosti mogla odrvati prljavštini sadašnjosti? I sada, prekinuvši s Olgom, ja tu poeziju nisam promatrao ni približno onako kao nekoć... Sad sam je smatrao optičkom varkom, lažju,

licemjerjem... i ona je izgubila u mojim očima polovicu svoje divote.

A grof mi je potpuno omrznuo. Bilo mi je drago, što ga ne viđam, i uvijek me je ljutilo, kad bi njegovo brkato obličje sramežljivo iskrslo u mojoj mašti. On mi je svaki dan slao pisma, u kojima me je zaklinjao, da se ne jedim i da posjetim »pustinjaka, koji više nije sam«. Uslišati njegova pisma, značilo bi napakostiti sebi.

»Svršeno je!« — mislio sam. — »I hvala bogu... dozlogrdilo mi je...«

Odlučio sam da prekinem odnose s grofom, i za tu se odluku nisam morao ni najmanje boriti. Sad ja više nisam bio onaj od prije tri sedmice, kad sam poslije svađe radi Pšehockog, jedva izdržao kod kuće. Mamca više nije bilo...

Pošto nisam neko vrijeme izlazio iz kuće, postade mi dosadno i napisah doktoru Pavelu Ivanoviču pismo s molbom da dođe, da se izbrbljamo. Odgovora na pismo, tko zna zašto, ne dobih, već odaslah i drugo. Na drugo pismo dobih isti odgovor kao i na prvo... Očito se dragi Žmirko gradio da je ljut... Jadnik je, pošto ga je odbila Nađenka Kalinjina, smatrao, da sam ja uzrok njegovoj nesreći. Imao je pravo da se ljuti, i što se prije nikako nije ljutio, to je bilo zbog toga, jer se nije znao ljutiti.

»Kad li se on to uspio naučiti?« — domišljao sam se ja, ne dobivši odgovora na svoja pisma. Treće sedmice mog upornog boravka u kući, za kojeg uopće nisam izlazio, posjeti me grof. Izgrdivši me zbog toga, što mu ne dolazim i što ne odgovaram na njegova pisma, on se opruži na divanu i, prije nego što će zahrkati, rasprede o svojoj omiljeloj temi — o ženama.

— Ja shvaćam, — kaza on umorno žmireći očima i gurajući ruke pod glavu — da si ti obazriv i osjetljiv. Ti ne dolažiš meni od straha, da ne bi kvario naš duet...da ne bi smetao... Nezvani je gost gori od Tatarina, a gost u medenom mjesecu je gori od rogata vraga. Ja te shvaćam, ali, prijatelju moj, ti zaboravljaš, da si ti prijatelj, a ne gost, da te volimo, štujemo... Čak bi svojim prisućem samo upotpunio harmoniju... A kakva je to harmonija, brate moj! Takva harmonija, da ti ne mogu ni opisati.

Grof izvuče ispod glave ruku i odmahne njome.

— Ne razabirem, da li živim s njome lijepo ili ružno. Ni đavo ne bi shvatio! Ima doista časova, kad bih pola života dao za »još«, ali zato ima dana, kad ideš iz kuta u kut, kao kužan, spreman si da urlaš...

— A zašto to?

— Ne razumijem ja brate te Olge. To je nekakva groznica a ne žena... U groznici ti je čas vruće, čas studeno, a tako je s njom, po pet promjena na dan. Čas je vesela, čas tako gine, da guta suze i moli se... Čas me voli, čas ne voli... Ima trenutaka, kad me tetoši, kao što me još nikada nije tetošila nijedna žena. Ali zato biva i drugačije. Probudiš se nehotice, otvoriš oči i vidiš lice, koje te motri... Tako je nekako užasno, divlje... Izobličeno je, to lice, od srdžbe, gađenja... Kad ugledaš takvo nešto, propadne cijela čarolija... A često me ona tako motri...

— S gađenjem?

— Pa da!... Nikako ne razumijem. Svezala se uza me, kako kaže, samo iz ljubavi, a međutim ne prođe nijedna noć, a da ne vidim takva lica. Kako da to objasnim? Počelo mi se činiti, ali ja naravno ne ću da vjerujem u to, da me ona ne može smisliti, već da mi se predala jedino zbog tih krpa, koje joj ja sad kupujem. Strahovito voli krpe! U stanju je da u novoj haljini prostoji pred ogledalom od jutra do mraka, zbog jednog poremećenog nabora u stanju je da plače dan i noć... Strašno je tašta! Na meni joj se najviše sviđa to, što sam grof. Da nisam grof, ona me ne bi zavoljela. Ne prođe nijedan ručak ili večera, da me ne ukori sa suzama u očima zbog toga, što ne skupljam oko sebe aristokratsko društvo. Ona bi, znaš, htjela da caruje u takvu društvu... Čudna je!

Grof uperi svoj namučeni pogled u strop i zamisli se. Na svoje veliko čudo primijetih, da je ovog puta, mimo običaja, bio trijezan. To me zapanji i, štoviše, dirnu.

— Pa ti si danas normalan, — rekoh — nisi pijan i ne tražiš votke! Šta znači ovaj san?

— Tako je! Nisam imao kada da pijem, sve samo mislim... Moram ti reći, Serjoža, da sam se ozbiljno zanio, ne samo za šalu. Strašno mi se svidjela. A i razumljivo je. Neobična je ona žena, nesvakidašnja, da se i ne govori o vanjštini. Mozgić joj baš nije osobit, ali koliko ima osjećaja, otmjenosti, svježine!... Nemoguće je nju uspoređivati s mo-

jim običnim Amalijama, Anđelikama i Grušama, kojih sam ljubav dosad uživao. Ona je nešto s drugog svijeta, koji mi je nepoznat.

— Samo filozofiraj! — nasmijah se ja.

— Zanio sam se, gotovo kao da sam se zaljubio! Ali sad vidim, da uzalud pokušavam kvadrirati nulu. Bila je to krinka, koja je izazvala u meni lažno uzbuđenje. Ispada, da je snažno rumenilo nevinosti minij, ljubavni poljubac molba, da joj kupim novu haljinu... Ja sam je uzeo u kuću kao ženu, a ona se međutim ponaša kao ljubavnica, koju plaćam novcem. Ali je sad dosta! Umirujem uzbuđenje u duši i počinjem u Olgi gledati ljubavnicu... Dosta je!

— Pa šta sad? Kako je muž?

— Muž? Hm... A šta ti misliš, kako je njemu?

— Mislim, da je sad teško i zamisliti nesretnijeg čovjeka od njega.

— Misliš li? Pogrešno... To je takav nitkov, takva bitanga, da ga ja nimalo ne žalim... Bitanga nikada ne može biti nesretan, on uvijek nađe neki izlaz.

— Zašto ga tako grdiš?

— Zato, što je lopov. Ti znaš, da sam ga ja cijenio, da sam mu vjerovao kao prijatelju... Ja, čak i ti, i uopće svi, smatrali smo ga za čestita, ispravna čovjeka, nesposobna da prevari. A, međutim, on me je potkradao, pljačkao! Izrabljujući svoj položaj upravitelja, raspolagao je mojim imutkom kako je htio. Nije uzimao jedino ono, što se nije moglo maknuti s mjesta.

Ja, koji sam znao Urbenjina kao čovjeka, do krajnje mjere poštena i nesebična, čuvši grofove riječi, poskočih kao pecnut i priđoh grofu.

— Jesi li ga uhvatio u krađi? — upitat ću.

— Nisam, ali znam o njegovim lupeškim krađama iz pouzdanih izvora.

— Iz kakvih to izvora, ako smijem pitati?

— Ne uznemiruj se, ne ću ja uzalud okriviti čovjeka. Meni je Olga o njemu sve ispričala. Ona je, dok mu još nije bila žena, vlastitim očima vidjela kako je otpravljao u grad kola i kola zaklanih kokoši i gusaka. Više puta je vidjela, kako su moje guske i kokoši odlazile na dar nekakvim dobrotvorima, kod kojih stanuje njegov sin gimnazijalac. Štoviše,

ona je vidjela, kako je on onamo odašiljao brašno, proso, mast. Recimo, da su sve to sitnice, ali zar njemu pripadaju te sitnice? Tu se ne radi o vrijednosti, nego o principu. Princip je povrijeđen! Ima još toga. Vidjela je u njegovu ormaru svežanj novčanica. Na njeno pitanje, čiji je to novac i otkud mu, on ju je zamolio, da ne izbrblja, kako on ima novaca. Dragi moj, ti znaš, da je gol kao prst! Plaća mu je jedva dovoljna za hranu... Objasnider meni, otkud njemu taj novac?

— I ti, glupane, vjeruješ riječima te male gadure? — povikah, negodujući iz dna duše. — Nije joj bilo dosta, što je pobjegla od njega, osramotila ga pred cijelim kotarom. Još ga je morala oklevetati! Tako maleno, sitno tijelo, a koliko se u njemu krije svakakve opačine!... Kokoši, guske, proso... gazda, gazda! Tvoj osjećaj za političku ekonomiju, tvoja seosko-gazdinska glupost, povrijeđeni su zbog toga, što je on o svecima slao na dar zaklanu živad, koju bi pojele lisice i tvorovi, kad ih nitko ne bi zaklao i poklonio. Ali, jesi li bar jednom pregledao te ogromne obračune, koje ti podnosi Urbenjin? Nisi! A što ti ja to i govorim? Ti si glup i životinja. Htio bi da otjeraš muža svoje ljubavnice, ali ne znaš kako!

— To nema ništa zajedničko s mojom vezom s Olgom. Bio joj on muž ili ne bio, ali kad je krao, ja ga moram otvoreno nazvati lopovom. Ali pustimo na stranu lopovluk. Reci mi, je li pošteno ili nije primati plaću i cijele dane ležati mrtav pijan? On je pijan svaki dan. Nema dana, da ne vidim, kako mjeri cestu! Gadno je i podlo. Tako ne postupaju čestiti ljudi!

— Baš zato i pije što je čestit, — otpovrnuh.

— Ti imaš nekakvu strast da se zauzimaš za takvu gospodu. Ali sam ja odlučio da budem nemilosrdan. Danas sam mu poslao obračun i zamolio ga, da napravi mjesto drugome. Mome je strpljenju kraj.

Učinilo mi se suvišnim da uvjeravam grofa, kako je nepravedan, nepraktičan i glup. Nema se smisla pred grofom zauzimati za Urbenjina.

Pet dana kasnije saznadoh, da je Urbenjin sa sinom gimnazijalcem i kćerkom preselio u stan u gradu. Pričali su

mi, da je putovao u grad pijan, napola mrtav i da je dva put pao s kola. Gimnazijalac i Saša su cijelim putem plakali.

Malo poslije Urbenjinova odlaska, protiv svoje volje moradoh svratiti na grofovo imanje. Na jednoj od grofovih konjušnica lopovi su razbili lokot i odnijeli nekoliko skupocjenih sedala. Obavijestiše sudskog istražitelja, t. j. mene, i ja, *volens — nolens*[1], moradoh poći. Grofa nađoh pijana i ljutita. Hodao je kroz sve sobe, tražio pribježište pred tugom i nije ga nalazio.

— Izmučila me ta Olga! — izreče on, odmahnuvši rukom. — Razljutila se na mene danas ujutro, zaprijetila mi da će se utopiti, otišla od kuće i, eto, kako vidiš, sve dosad se nije vratila. Ja znam, da se ne će utopiti, ali je svejedno ružno. Jučer se cio dan durila i razbijala suđe, a prekjučer se prejela čokolade. Vrag bi ga znao, kakva je to priroda!

Umirih grofa, kako sam znao, i sjedoh s njim za ručak.

— Ne, vrijeme je prestati s tim djetinjarijama — mrnjkao je on za cijela ručka. — Vrijeme je, jer je ovako glupo i smiješno. I, osim toga, moram priznati, da mi već počinje dosađivati svojim naglim obratima... Ja želim nešto mirno, trajno, skromno, nalik na Nađenku Kalinjinu, znaš... Divna je to djevojka!

Poslije ručka, šetajući vrtom, susretoh utopljenicu. Ugledavši me, ona strašno pocrvenje i, neobične li žene, zasmija se od sreće. Stid se na njenu licu pomiješa s veseljem, jad sa srećom. Pogledavši me ispod oka, zatrči se i, ne kazavši ni riječi, objesi mi se oko vrata.

— Volim te, — prošapta ona, stežući mi vrat. — Toliko sam te zaželjela, da bih umrla, da nisi došao.

Obgrlih je i šutke povedoh prema sjenici. Nakon deset minuta, odlazeći od nje, izvadih iz džepa novčanicu od dvadeset i pet rubalja i pružih joj. Ona široko rastvori oči.

— Zašto to?

— Time ti plaćam današnju ljubav.

Olga ne shvati i dalje me je gledala začuđeno.

— Ima, znaš, takvih žena, — objasnih — koje vole za novac... One se prodaju. Njima treba platiti novcem. Samo

---

[1] Htio, ne htio.

uzmi! Ako uzimaš od drugih, zašto ne ćeš da uzmeš od mene. Ne želim povlastice!

Ma koliko da sam bio ciničan, nanoseći joj tu uvredu, Olga me ipak nije razumjela. Ona nije poznavala života i nije shvaćala, što znači »žene, koje se prodaju«.

Bijaše lijep kolovoški dan.

Sunce peklo kao u ljetu, modro nebo prijatno mamilo u daljinu, ali u uzduhu već visio nagovještaj jeseni. Po zelenim krošnjama zamišljenih stabala već se zlatilo uginulo lišće, a potamnjela polja gledala nujno i žalosno.

Predosjećaj neizbježne, tegotne jeseni, zavukao se i u nas. Nije bilo teško naslutiti, da je rasplet već blizu. Trebalo je još samo da jednom mune grom i prospe se dažd, pa da se osvježi zagušljivo podneblje! Pred olujinu, kad se nebom navlače tamni i olovni oblaci, biva omarno, a takva moralna omara već se zavukla u nas. Sve ju je odavalo: naši pokreti, smiješci, besjede.

Vozio sam se u laganu šarabanu. Uza me je sjedila Nađenka, sučeva kći. Bijaše blijeda poput snijega, brada i usne joj drhtale kao pred plač, duboke joj oči bile pune čemera, a ipak se cijelim putem smijala i gradila, da je neobično vesela.

Ispred nas i uza nas su se vozile kočije svih vrsta, vremena i veličine. Sa strane su jahali jahači i jahačice. Grof Karnejev, odjeven u zeleno lovačko odijelo, više nalik na lakrdijaško, nego na lovačko, nagnut naprijed i ustranu, neumorno je poskakivao na svom vrancu. Promatrajući njegovo povijeno tijelo i izraz boli, što bi svaki čas prešao njegovim iznurenim licem, moglo bi se pomisliti, da prvi put jaše. Na leđima mu se klatila nova dvocjevka, a o boku visjela torba, u kojoj se premetala nastrijeljena šljuka.

Ukras kavalkade bijaše Olenjka Urbenjina. Jašući vranca, što joj je poklonio grof, odjevena kao crna amazonka, s bijelim perom na šeširu, ona više nije bila ni nalik na onu djevojku u crvenome, što nas je prije nekoliko mjeseci presrela u šumi. Sad u njenoj pojavi bijaše nešto veličajno, nešto »od velike dame«. Svaki zamah bičem, svaki smiješak — sve je bilo proračunato, da djeluje aristokratski, veličajno. U njenim je pokretima i smiješcima bilo nešto izazovno, va-

treno. Ona je oholo i kicoški uvis zabacivala glavu i, odozgo, s konja, obasipala cijelo društvo prezirom, kao da joj nimalo nije stalo do glasnih primjedbi, koje su na njezin račun pravile naše časne gospođe. Ona je prkosila i koketirala svojom drskošću, svojim položajem »kod grofa«, kao da ne zna, da je već dosadila grofu i da on samo čeka priliku, da je se oslobodi.

— Grof hoće da me otjera! — dobacila mi je ona, glasno se zasmijavši, kad je kavalkada izlazila iz dvorišta; znači, da je bila svijesna svoga položaja i da ga je shvaćala...

Ali zašto se tako glasno smijala? Gledao sam je i iščuđavao se: otkud toj malograđanki iz šume toliko umješnosti? Kad je stigla naučiti da se tako graciozno ljulja na sedlu, da ponosno širi nosnice i razmeće se zapovjedničkim kretnjama.

— Razvratna žena je isto što i svinja, — reče mi doktor Pavel Ivanovič. — Kad je posjednu za stol, ona će i nogama na stol...

Ali je takvo tumačenje previše jednostavno. Nitko nije mogao prezirati Olgu kao ja, i ja sam bio prvi spreman da se bacim kamenom na nju, ali nejasni glas pravičnosti šaptao mi je, da to nije bila obijest, da to nije bila uznositost site, zadovoljne žene, već očaj, predosjećaj brza i neizbježna raspleta.

Vraćali smo se iz lova, u koji krenusmo već u rano jutro. Lov bijaše neuspješan. Kraj močvare, u koju smo polagali veliku nadu, naišli smo na skupinu lovaca, koja nam je saopćila, da je divljač uplašena. Uspjeli smo otpraviti na drugi svijet tri šljuke i jednu patkicu, i to je bilo sve, što je zapalo nas desetak lovaca. Napokon, jednu jahačicu zaboljeli su zubi, i mi smo morali požuriti natrag. Vraćali smo se divnim putem preko polja, na kome su se žutjeli snopovi nedavno požnjevene raži, s mrkim šumama na vidiku... Na obzorju se bjelasala grofova crkva i kuća. Udesno od njih naširoko se protezala zrcalna površina jezera, slijeva se tamnjela Kamena Grobnica...

— Kakva strašna žena! — došaptavala mi je Nađenka svaki put, kad bi se Olga poravnala s našim šarabanom. — Kako je strašna! Isto je toliko opaka, koliko i lijepa... Ima li tome davno, što ste bili djever na njenoj svadbi? Nije još odonda izderala cipela, a već nosi tuđu svilu i razmeće se

tuđim draguljima... Kad već ima takve pobude, bar da je bila toliko taktična i pričekala godinu dvije...

— Žuri joj se živjeti! Nema kada čekati, — uzdahnuh ja.

— A znate li, što se događa s njenim mužem?

— Kažu, da se opija...

— Jest... Tata je prekjučer bio u gradu i vidio, kako ga je izvoščik odnekud vozio. Glava mu, znate, pala, nema kape, lice mu zablaćeno... Propade čovjek! Siromaštvo im je, kažu, strašno i nemaju šta da jedu, stan ne plaćaju. Jadna djevojčica Saša dan na dan gladuje. Tata je sve to opisao grofu... Ali vi bar znate grofa! On je pošten, dobar, ali ne voli razmišljati i mozgati. »Ja ću mu, kaže, poslati sto rubalja.« I poslao mu ih je... Mislim, da nije mogao nanijeti veće uvrede Urbenjinu, nego da mu je poslao novac... Ta će ga grofova milostinja uvrijediti, i on će još više piti...

— Jest, grof je glup, — rekoh. — Taj novac je mogao poslati preko mene i u moje ime.

— Nije imao pravo da mu pošalje taj novac. Imam li ja pravo da vas hranim, ako vas gušim i ako me mrzite?

— To je istina...

Zašutjesmo i zamislismo se. Pomisao na Urbenjinovu sudbinu bijaše mi uvijek mučna; pogotovo sada, kad mi je pred očima poigravala na konju žena, koja ga je upropastila, ta je pomisao izazvala u meni cio niz turobnih misli. Što će biti s njim i s njegovom djecom? Kako će na kraju ona završiti? U kakvoj će moralnoj lokvi završiti svoj život ovaj oronuli jadni grof? Pored mene je sjedilo stvorenje, koje je jedino bilo valjano i dostojno poštovanja... Znao sam svega dvoje ljudi u našem kotaru, koje sam bio kadar voljeti i cijeniti, koji su jedini imali pravo da mi okrenu leđa, jer su bili iznad mene... Bijahu to Nadežda Kalinjina i Pavel Ivanovič... Što je njih očekivalo?

— Nadežda Nikolajevna! — kazah joj. — I nehotice sam vam nanio mnogo zla i imam manje prava nego bilo tko da računam na vašu iskrenost. Ali vam se kunem, da vas nitko ne će razumjeti tako, kao što ću vas ja razumjeti. Vaš je jad i moj jad, vaša je sreća i moja sreća... Postavim li vam sad pitanje, nemojte posumnjati, da je to iz obične radoznalosti. Recite mi, mila moja, zašto dopuštate tom pigmejcu grofu, da vam se približava? Tko vam brani, da ga otjerate od sebe

i da ne slušate njegovo odvratno laskanje? Ta njegovo udvaranje ne služi na čast čestitoj ženi! Zašto dajete povoda tim spletkašicama, da vaše ime spominju uz njegovo?

Nađenka me pogleda svojim svijetlim očima i, kao da je pročitala na mome licu iskrenost, veselo se nasmije.

— Što to one govore? — upita me.

— Pričaju, da vaš tatica i vi lovite grofa, i da će vas grof napokon povući za nos.

— Ne poznaju oni grofa, pa stoga tako govore! — planu Nađenka. — Bezobrazne spletkašice! One su navikle, da u ljudima vide samo zlo... Dobro nije dokučivo njihovu shvaćanju.

— A vi ste našli nešto dobro u njemu?

— Jest, našla sam! Prvi biste vi morali znati, da mu ne bih dopustila da mi priđe, da nisam uvjerena u njegove poštene namjere.

— Znači, već ste došli do »poštenih namjera«, — začudih se. — Brzo... A što vidite u tim njegovim poštenim namjerama?

— Hoćete li da znate? — upita me, i oči joj zasjaše. — Te spletkašice ne lažu: hoću da se udam za njega! Ne pravite začuđeno lice i ne smiješite se! Vi ćete reći, da je udaja bez ljubavi nečasna i slično, što je već tisuću puta rečeno, ali... što da radim? Vrlo je teško osjećati, da si na ovom svijetu suvišan predmet... Strašno je živjeti, ne znajući cilja... Kad me taj čovjek, kojega vi tako malo volite, učini svojom ženom, ja ću onda imati životni zadatak... Popravit ću ga, odučit ću ga pića, naviknut ću ga na rad... Pogledajte ga! Sad nije ni nalik na čovjeka, a ja ću ga učiniti čovjekom.

— I tako dalje, i tako dalje, — rekoh. — Sačuvat ćete njegov golemi imutak, činit ćete dobra djela... Cio će vas kotar blagoslivljati i gledati u vama anđela, koji je poslan odozgo, da pomogne nesretnicima... Bit ćete majka, odgajat ćete njegovu djecu... Da, to je veliki zadatak! Vi ste pametna djevojka, a prosuđujete kao gimnazijalac!

— Makar moja ideja ništa ne vrijedi, makar je smiješna i naivna, ali ja ipak živim u njoj... Pod utjecajem nje postala sam zdravija i veselija... Nemojte me razočaravati! Neka se ja sama razočaram, ali ne sada, već jednom... kasnije, u dalekoj budućnosti... Prekinimo taj razgovor!

— Još jedno indiskretno pitanje: očekujete li, da vas zaprosi?

— Očekujem... Prema njegovom pisamcetu, koje sam danas dobila, moja će se sudbina odlučiti večeras... danas... On piše, da mi ima reći nešto vrlo važno... Od mog odgovora, kako piše, zavisit će sreća cijelog njegovog života...

Smisao pisamceta, koje je dobila Nađenka, meni je bio jasan. Jadnu je djevojku očekivala odvratna ponuda... Odlučio sam da je izbavim od toga.

— Već smo stigli do naše šume, — reče grof, dostigavši naš šaraban. — Hoćete li, Nadežda Nikolajevna, da odredimo odmor?

I, ne dočekavši odgovora, on zapljeska dlanovima i zapovjedi glasnim, drhtavim tenorom:

— Odmo-o-or!

Smjestimo se na rubu šume. Sunce je utonulo za drveće, obojivši zlaćanim grimizom jedino vršike ponajviših joha i blistajući na zlatnom križu grofove crkvice, što se nazirala u daljini. Nad glavama nam zalepršale uznemirene žurice i vuge. Netko od muškaraca opali i još više uznemiri pernato carstvo. Započe neumorni ptičji koncert. Taj koncert ima svoje ljepote u proljeće i u ljeto, ali, kad se u zraku osjeća približavanje hladne jeseni, on draži živce i podsjeća na skoru selidbu.

Iz gaja dunu večernja svježina. Nosići gospođa poplaviše, a zimogrozni grof poče trljati ruke. Baš u pravi čas zamirisa dim iz samovara i zazveketa čajno suđe. Ćoravi Kuzma, pušući i zaplećući se u visoku travu, dovuče sanduk s konjakom. Počesmo se ogrijavati.

Duga šetnja po svježem hladovitom zraku djeluje na tek bolje od svih kapi za izazivanje apetita. Osušena leđa jesetre, ikra, pečene jarebice i druga jestiva, gode pogledu poslije šetnje kao ruže u rano proljetno jutro.

— Danas si pametan, — rekoh grofu, režući suhi komad jesetrine. — Pametniji nego ikad. Teško bi bilo pametnije urediti...

— To ste vi zajedno s grofom uredili! — zahihota se Kalinjin, namignuvši prema kočijašima, koji su iz šarabana izvlačili vreće s jelima, pićem i posuđem. — Bit će divan pikničić... Na kraju će biti šampanjca...

Sučevo se lice ovoga puta prelijevalo takvim zadovoljstvom kao nikada dosad. Nije li mislio, da će te večeri njegova Nađenka biti isprošena? Nije li pripravio i šampanjac zbog toga, da može nazdraviti mladencima? Zagledah se pažljivo u njegovo lice, ali, kao i obično, ne otkrih ništa, osim beskrajna zadovoljstva, sitosti i glupe naduvenosti, koja se razmiljela po cijeloj njegovoj krupnoj prilici.

Veselo se bacismo na jelo. Prema obilju jela, što je ležalo pred nama na sagovima, jedino dvije osobe bijahu ravnodušne: Olga i Nađenka Kalinjina. Prva je stajala postrani i, nalaktivši se na stražnji dio šarabana, netremice i šutke promatrala lovačku torbu, koju je grof bio bacio na zemlju. U lovačkoj se torbi premetala nastrijeljena šljuka. Olga je motrila pokrete nesretne ptice i kao da je čekala da ugine.

Nađa je sjedjela pored mene i ravnodušno promatrala usta, što veselo žvakahu.

»Kad će se sve to već svršiti?« — govorahu njene umorne oči.

Ponudih joj kruh s maslacem i ikrom. Ona se zahvali i odloži ga ustranu. Očito joj nije bilo do jela.

— Olga Nikolajevna! Šta ne sjednete? — dobaci grof.

Olga ne odgovori već i dalje stajaše nepomično poput kipa i promatraše pticu.

— Kakvih okrutnih ljudi ima! — progovorih ja, prilazeći Olgi. — Zar vi, kao žena, možete ravnodušno motriti patnje te šljuke? Mjesto da gledate, kako se grči, bilo bi bolje, da ste zapovjedili da je dotuku.

— I drugi se pate, — otpovrze Olga, ne gledajući me i mršteći se.

— Tko se to još pati?

— Ostavi me na miru! — zahriputa ona. — Nisam sklona da danas razgovaram s tobom, ni s tvojim blesavim doktorom. Odlazi od mene!

Pogleda me očima punim bijesa i suza. Lice joj bijaše blijedo, usne su joj drhtale.

— Kakva promjena! — rekoh, podigavši torbu i dotukavši šljuku. — Kakav ton! Zapanjen sam! Baš sam zapanjen.

— Ostavi me na miru, kad ti kažem! Nije mi do šale!

— Šta ti je, ljepotice moja?

Olga me omjeri pogledom odozgo do dolje.

— Takvim se tonom razgovara s razvratnim ženama i onima, koje se prodaju, — izgovori ona. — Ti me smatraš takvom... hajde odlazi onim sveticama!... Ja sam ovdje najgora, najpodlija... Ti si se, dok si se vozio s tom vrlom Nađenkom, bojao i da me pogledaš... Hajde, odlazi njima! Šta još čekaš? Odlazi!

— Jeste, ti si ovdje najgora i najpodlija, — rekoh, osjećajući, kako me postepeno obuzima bijes. — Jeste, ti si razvratnica i prodaješ se!

— Tako je, sjećam se, kad si mi nudio prokleti novac... Onda nisam shvatila, što to znači, ali sad shvaćam...

Svekolikog me obrva gnjev. I taj gnjev bijaše jednako snažan, kao ona ljubav, što se u meni nekoć počela rađati prema djevojci u crvenome... A i tko bi, kakav bi kamen ostao ravnodušnim? Vidio sam pred sobom ljepotu, koju je nemilosrdna sudbina bacila u blato. Nije bila pošteđena ni njena mladost, ni ljepota, ni dražest... Sada, kad mi se ta žena činila divnijom nego nekoć, osjećao sam, koliko s njom gubi priroda, i mučna srdžba zbog nepravedne sudbine, zbog ustrojstva svijeta, ispuni mi dušu...

U trenucima gnjeva ne znam se svladavati. Ne znam, što bi sve još Olga čula od mene, da nije, okrenuvši mi leđa, otišla. Mirno se uputila prema drveću i ubrzo nestala među njim. Činilo mi se, da je zaplakala.

— Čujte, poštovane gospođe i poštovana gospodo! — začuh Kalinjinovu besjedu — Danas, kad smo se ovdje zajedno sastali, da... da se ujedinimo... Mi, koji smo ovdje okupljeni, svi se međusobno poznajemo, svi se veselimo, i za to odavno priželjkivano naše ujedinjenje, imamo zahvaliti nikome drugome, već našem svjetlilu, zvijezdi naše gubernije... Vi se, grofe, ne zbunjujte... dame shvaćaju o kome govorim... He-he-he! Dakle, da nastavimo... Budući da za sve to imamo zahvaliti našem kulturnom i mladom... mladom... grofu Karnejevu, ja predlažem, da popijemo ovu zdravicu za... Ali tko to dolazi! Tko je to?

Prema rubu šume, gdje smo mi sjedjeli, od grofova se imanja kotrljala neka kočija.

— Tko bi to mogao biti? — začudi se grof, usmjerajući svoj mali dalekozor u pravcu kočije. — Hm... Čudno je...

To su zacijelo prolaznici... Ah, ne! Vidim njušku Kaetana Kazimiroviča. S kim je on to?

I grof odjednom skoči kao uboden... Lice mu postade samrtnički blijedo, iz ruku mu ispade dalekozor. Oči mu se zakolutaše, kao u uhvaćena miša, i, baš kao da traži pomoć, zaustavljahu se, čas na meni, čas na Nađi... Nisu svi primijetili njegova zaprepaštenja, budući da je pažnju većine privukla kočija, koja se približavala.

— Serjoža, dođi ovamo na čas! — prošapta on, hvatajući me za ruku i vukući me ustranu. — Golubane, zaklinjem te, kao prijatelja, kao najboljeg od svih ljudi... Ni pitanja, ni upitnih pogleda, ni čuđenja! Sve ću ti ispričati kasnije. Kunem ti se, da ti ne ću zatajiti ni najmanju sitnicu. To je takva nesreća u mome životu, takva nesreća, da ti to ne mogu ni opisati. Sve ćeš doznati, a sad ništa ne pitaj! Pomozi mi!

Međutim je kočija dolazila sve bliže i bliže... Napokon se zaustavi, i glupa tajna našeg grofa postade svojinom kotara. Iz kočije, pušući i smiješeći se, ispade Pšehocki u novom odijelu od sirove svile. Za njim spretno iskoči mlada dama od koje dvadeset i tri godine. Bijaše to visoka, vitka plavuša, pravilnih, ali ne simpatičnih crta lica i plavih očiju. Sjećam se samo tih plavih očiju, koje nisu ništa izražavale, nabijeljena nosa, teških ali bogatih haljina i nekoliko glomaznih narukvica na objema rukama... Sjećam se, kako je zadah večernje vlage i prolivena konjaka uzmakao pred oštrim mirisom nekog parfema.

— Kako vas je ovdje mnogo! — prozbori neznanka lošim ruskim jezikom. — Mora biti da je jako veselo! Zdravo, Aleksise!

Ona pristupi Aleksisu i podmetnu mu svoj obraz. Grof ga brzo cjelunu i zabrinuto pogleda svoje goste.

— Da vam predstavim, to je moja žena! — promrmlja on. — A ovo su, Sozja, moji dobri znanci... Hm... Okašljavio sam.

— A ja sam baš stigla! Kaetan mi kaže: odmori se, ali ja kažem, zašto da se odmorim, kad sam cijelim putem spavala! Bolje da pođem u lov! Obukla sam se i krenula... Kaetane, gdje su moje cigarete?

Pšehocki priskoči plavuši i pruži joj zlatnu dozu.

— A ovo je brat moje žene, — proslijedi mrmljati grof, pokazujući Pšehockoga. — Daj mi pomozi! — gurnu me on u rebra. — Spasavaj, tako ti boga!

Pričaju da je Kalinjinu pozlilo, i da Nađa, hoteći mu pomoći, nije mogla da se makne s mjesta. Pričaju, da su mnogi hitro posjedali u svoje kočije i odvezli se. Ja ništa od toga nisam vidio. Sjećam se, da sam pošao u šumu i, tražeći stazu, ne gledajući preda se, krenuo kuda me noge nose.[1]

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Kad sam izašao iz šume, na nogama su mi visjeli grumeni ljepljive gline i sav sam bio kaljav. Očito sam morao preskakati potok, ali se te činjenice ne sjećam. Osjećao sam se tako umornim i satrvenim, kao da su me štapovima dobro premlatili. Valjalo mi je poći na grofovo imanje, sjesti na Zorku i odjahati. Ali to nisam učinio, već sam krenuo kući pješice. Nisam mogao vidjeti ni grofa, ni njegova prokleta imanja.[2]

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Moj me put vodio uz obalu jezera. Vodeno je čudovište već počelo urlati svoju večernju pjesmu. Visoki valovi bijelih hrbata prekrili cijelu ogromnu površinu. U uzduhu se razlijegala tutnjava i grmljavina. Hladni me vlažni vjetar ujedao do kostiju. Slijeva je bilo ljutito jezero, a zdesna je dopirao jednolični šumor divlje šume. Osjećao sam se s prirodom oči u oči, kao na suočenju. Činilo mi se, da cio taj gnjev, sva ta buka i rogobor bijahu namijenjeni samo mojoj glavi. U drugim prilikama bi možda osjetio strah, ali sam sada jedva primjećivao divove, što su me okružavali. Šta je srdžba prirode u usporedbi s tom olujinom, koja je bjesnila u meni[3].

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Došavši kući, ja se, ne svlačeći se, svalih u postelju.

---

[1] Ovdje je u rukopisu Kamiševa precrtano sto četrdeset redova (A. Č.)

[2] Na tom je mjestu u rukopisu crnilom nacrtana ljepuškasta ženska glavica, na kojoj bijahu crte lica nagrđene od užasa. Sve, što je bilo ispisano ispod nje, pažljivo je precrtano. Gornja je polovica slijedeće stranice također precrtana, i kroz cijelu tu mrlju od crnila može se nazrijeti samo jedna riječ: »Sljepočica«. (A. Č.)

[3] Ovdje je također precrtano. (A. Č.)

— Opet se, bezobraznik, obučen kupao u jezeru! — progunđa Polikarp, svlačeći s mene mokro i kaljavo odijelo. — Opet pokora po meni. Još je neki plemić, obrazovan, a gori je od svakog dimnjačara... Ne znam, čemu su vas tamo na univerzitetu učili?

Ne podnoseći ni ljudskog glasa ni lica, htjedoh se proderati na Polikarpa, da me pusti na miru, ali mi riječ zape u grlu. Jezik mi bijaše isto tako onemoćao i iznemogao, kao i cijelo tijelo. Ma koliko da mi je to bilo mučno, morao sam dopustiti Polikarpu, da svuče s mene sve, pa čak i promočeno donje rublje.

— I bar da se okrene! — gunđao je moj sluga, okrećući me s jedne strane na drugu kao lutkicu. — Sutra tražim obračun! Nipo-što... ni za kakav novac! Dosta sam bio budala! Dabogda propao u zemlju, ako ostanem!

Svježe i toplo rublje me ne ugrija i ne umiri. Tako sam silno drhtao od srdžbe, da su mi cvokotali zubi. Bio mi je neshvatljiv taj strah... Nisam se bojao ni prikaza, ni uskrsla mrtvaca, čak ni portreta mog prethodnika Pospjelova, što mi je visio nad uzglavljem. Nije skidao s mene svojih beživotnih očiju i, kako mi se činilo, treptao njima. Ali meni nije bilo nimalo jezivo, kad bih ga promatrao. Moja budućnost nije bila vedra, ali se svejedno moglo prilično sigurno tvrditi, da mi ništa ne prijeti, da crnih oblaka nema u blizini. Smrt ne će brzo, bolesti se nisam plašio, vlastite nesreće nisam smatrao za značajne... Čega sam se onda bojao i zašto su mi cvokotali zubi?

Nije mi bila razumljiva ni moja srdžba... Grofova me »tajna« nije mogla tako jako razbjesniti. Nije me se ticao ni grof, ni njegova ženidba, koju mi je bio zatajio.

Preostaje jedino, da ondašnje moje duševno stanje objasnim živčanim poremećajima i iscrpljenošću. Svako je drugo objašnjenje bilo izvan moje moći.

Pošto Polikarp izađe, pokrih se po glavi u namjeri da zaspim. Vladaše mrak i tišina. Papagaj je nemirno prhao po svojoj krleci, a iz Polikarpove je sobe dopiralo odmjereno kuckaranje zidnog sata, dok posvuda inače vladahu mir i tišina. Fizička i duševna premorenost nadjačaše, i ja počeh tonuti u san... Osjećao sam, kako postepeno pada s mene neki teret, kako mi mrske likove u svijesti smjenjuje ma-

gla... Sjećam se, da sam već počeo sanjati. Usnio sam, da sam za vedra, zimska jutra hodao Nevskim prospektom u Petrogradu i da sam u dokolici zavirivao u izloge trgovina. U duši sam osjećao lakoću, radost... Nisam se morao nikamo žuriti, nisam imao nikakva posla — posvemašnja sloboda... Spoznaja, da sam daleko od svog sela, od grofova imanja i bijesna, hladna jezera, još je više pogodovala mom mirnom i veselom raspoloženju. Stadoh pred najvećim izlogom i počeh promatrati ženske šeširiće... Šeširići mi bijahu poznati... Jedan sam vidio na Olgi, drugi na Nađi, treći sam vidio na dan lova na plavoj glavi Sozje, koja je iznenada stigla... Pod šeširićima se nasmiješiše poznata lica... Kad im htjedoh nešto reći, sva tri se spojiše u jedno veliko crveno lice. Ono ljutito zakoluta očima i isplazi jezik... Netko mi odostraga stegne vrat...

— Muž ubio svoju ženu! — povika crveno lice. Trgnuh se, povikah i kao uboden skočih s kreveta... Srce mi je strašno udaralo, po čelu mi izbio hladan znoj.

— Muž ubio svoju ženu! — ponovi papagaj. — Pa daj mi šećera! Kako ste glupi! Budalo!

— To je papagaj... — umirih sam sebe, lijegajući u postelju. — Hvala bogu...

Čuo se jednolični romor... To je po krovu bubnjala kiša... Oblačine, koje sam vidio na zapadu, dok sam išao obalom jezera, zastrle su sad cijelo nebo. Blijedo bljesnu munja i osvijetli sliku pokojnog Pospjelova... Tik nad glavom mi protutnja grom...

»Posljednja oluja ovog ljeta« — pomislih.

Prisjetih se jedne od prvih oluja... Isto je ovako tutnjio grom nekad u šumi, kad sam prvi put bio u šumarevoj kućici... Ja i djevojka u crvenome stajasmo onda kraj prozora i promatrasmo borje, koje je osvjetljavala munja. U očima se divnog stvorenja zrcalio strah. Ona mi je rekla, da joj je mati poginula od groma, i da i ona priželjkuje efektnu smrt... Željela bi se obući, kao što se oblače najbogatije kotarske aristokratkinje. Osjećala je, da njenoj ljepoti odgovara raskošni nakit. I, svijesna svoje tašte uznositosti, ponoseći se njome, htjela je da se uspne na Kamenu Grobnicu i da ondje efektno umre.

Njeno se maštanje ostv...... i ako ne na Kamen...[1]

Izgubivši svaku nadu da ću zaspati, pridigoh se i sjedoh na postelji. Tihi romor kiše postepeno se pretvarao u bijesnu riku, koju sam ja tako volio, dok mi u duši nije bilo straha i srdžbe... Sad mi se pak ta rika činila zlokobnom. Udarci su se groma smjenjivali jedan za drugim.

— Muž ubio svoju ženu! — zakriješti papagaj.

Bijaše to njegova posljednja rečenica... Zatvorivši oči u malodušnu strahu, napipah u tami krletku i tresnuh je u kut...

— Đavo te odnio! — povikah, začuvši lomot krletke i pisak papagaja...

Jadna plemenita ptica! Taj let u kut nije se za nj dobro svršio... Sutradan se u njegovoj krleci nalazila ohlađena lešina. Zašto sam ga ubio? Ako je njegova omiljena rečenica o mužu, koji je ubio svoju ženu mene pods...[2]

Majka mog prethodnika Pospjelova, kad mi je predavala stan, uzela je od mene novac za sve pokućstvo, čak i za fotografske snimke ljudi, koje ne poznajem. Ali ona nije od mene uzela ni kopjejke za skupocjena papagaja. Uoči odlaska u Finsku, cijelu se noć opraštala od svoje plemenite ptice. Sjećam se jecaja i tužaljki, koje su pratile taj oproštaj. Sjećam se, kako me je sa suzama molila, da pazim na njenog prijatelja, dok se ona ne vrati. Dao sam joj časnu riječ, da njen papagaj ne će požaliti, što se upoznao sa mnom. I nisam održao riječi. Ubio sam pticu. Mogu zamisliti, što bi rekla starica, kad bi doznala za sudbinu svog kreštavca!

Netko oprezno pokuca na moj prozor. Kućerak, u kome sam stanovao, bio je jedan od najbližih cesti, i često bi se dogodilo, da čujem kucanje o prozor, osobito za nevremena, kad putnici traže prenoćište. Ali mi ovaj put nisu u prozor kucali putnici. Prišavši prozoru i pričekavši, da sijevne munja, ugledah mrke obrise nekakva visoka i mršava čovjeka.

---

[1] Ovdje je nažalost opet precrtano. Opaža se, da Kamišev nije precrtavao za vrijeme pisanja, već naknadno... Na kraju ću pripovijesti tim precrtanim mjestima posvetiti *osobitu* pažnju. (A. Č.)

[2] Ovdje je neuredno precrtana gotovo cijela stranica. Ostavljeno je jedino nekoliko riječi, koje ne pružaju ključa za razumijevanje onoga, što je precrtano. (A. Č.)

Stajao je pred prozorom i, kako se činilo, grčio se od studeni. Otvorih prozor.

— Tko je? Šta želite? — upitah.

— Sergeju Petroviču, to sam ja! — začuh tužan glas, kakav je u jako prozeblih i uplašenih ljudi. — To sam ja! Dolazim do vas, dragi moj!

U žalovitu glasu mrke prilike poznadoh, na moje veliko čudo, glas mog prijatelja doktora Pavla Ivanoviča. Posjeta Žmirka, koji je provodio solidan život i koji je lijegao u krevet prije dvanaest, bijaše neshvatljiva. Šta ga je moglo prisiliti da prekrši svoja pravila i dođe meni u dva sata noću, i pogotovo po još tako strašnom vremenu?

— Šta želite? — upitah ga, poslavši duboko u duši nezvana gosta do đavola.

— Oprostite, golubane... Htio sam vam pokucati na vrata, ali vaš Polikarp sad zacijelo spava kao zaklan. Odlučio sam da zakucam na prozor.

— Ali, šta želite?

Pavel Ivanovič priđe bliže prozoru i promumlja nešto nerazumljivo. Tresao se i bio nalik na pijanca.

— Slušam vas! — odrezah, gubeći strpljenje.

— Vi... vi se, vidim, ljutite, ali... kad biste znali sve, što se dogodilo, prestali biste se ljutiti zbog takvih trica, kao što je prekinuti san i posjeta u nevrijeme... Sad se ne spava! Gospode bože moj! Živio sam na svijetu tri desetljeća i istom sam danas prvi put tako strašno nesretan. Nesretan sam, Sergeju Petroviču!

— Ah, pa šta se dogodilo? I šta se mene tiče? I ja jedva stojim na nogama... Nije mi sad do ljudi!

— Sergeju Petroviču! — probesjedi Žmirko plačnim glasom, pružajući mi prema licu svoju ruku mokru od kiše. — Čestiti čovječe! Prijatelju moj!

I zatim začuh muški plač. Doktor je plakao.

— Pavle Ivanoviču, hajdete kući! — izrekoh ja poslije kraće šutnje. — Sad ne mogu s vama razgovarati. Bojim se i svog i vašeg raspoloženja. Ne ćemo shvatiti jedan drugoga...

— Mili moj! — kaza doktor preklinjućim glasom. — Oženite se *njome*.

— Vi ste poludjeli! — rekoh i zalupih prozor...

Poslije papagaja, doktor bijaše drugi, koji je stradao zbog mog raspoloženja. Nisam ga pozvao u sobu i zalupio sam mu prozor pred nosom. Dva gruba, nepristojna ispada, zbog kojih bih ja izazvao na dvoboj čak i ženu.[1] Ali plašljivi i dobroćudni Žmirko nije imao ni pojma o dvoboju. On nije ni znao, što znači ljutiti se. Za dvije minute sijevnu munja, i ja, pogledavši kroz prozor, spazih povijenu priliku moga gosta. Njegovo držanje bijaše ovaj put moleće, puno iščekivanja, kao u prosjaka, koji traži milostinju. On je vjerojatno očekivao, da ću mu oprostiti i da ću mu dopustiti da se izjada. Srećom, u meni se pojavila savjest. Sažalih se na sama sebe, sažalih se zbog toga, što mi je priroda udijelila toliko surovosti i podlosti! Moja je gadna duša bila isto tako od kremena kao i moje zdravo tijelo...[2] Priđoh prozoru i otvorih ga.

— Uđite u sobu! — rekoh.

— Nemam vremena!... Svaki je trenutak dragocjen! Jadna se Nađa otrovala, i liječnik je ne smije napustiti... Jedva sam uspio jadnicu spasiti... Nije li to nesreća? I vi ste kadri da me ne slušate, da zalupite prozor?

— Ipak je živa?

— Ipak... Takvim se tonom ne govori o nesretnicima, dragi moj prijatelju! Tko bi mogao pomisliti, da će se ta pametna i čestita žena odlučiti da oduzme sebi život zbog takvog tipa kao što je grof? Ne, prijatelju moj, na ljudsku nesreću, žene ne mogu biti savršene! Ma koliko žena bila pametna, ma kakvim savršenstvom bila obdarena, u njoj se uvijek nalazi nekakav čavao, koji smeta i njoj da živi, i drugima... Recimo ta Nađa... Pa zašto je to učinila? Samoljublje, i opet samoljublje! Bolesno samoljublje! Da bi vas pecnula, naumila je poći za toga grofa... Njoj nije trebalo ni njegova novca, ni veličine... Trebalo joj je samo da zadovolji svoje golemo

---

[1] Posljednja rečenica je ispisana povrh precrtanog retka, u kojem se može pročitati: »otkinuo bih glavu i izbio sve prozore...« (A. Č.)

[2] Iza toga slijedi plastična i kitnjasta rasprava o duševnoj izdržljivosti autora. Promatranje ljudskih jada, krvi, sudskih obdukcija i sl. Tobože ne ostavljaju nikakva utiska na nj. Cio je taj odlomak obojen hvalisavom naivnošću, neiskrenošću. Zapanjuje svojom sirovošću, i ja sam ga ispustio. Za karakterizaciju Kamiševa nije važan. (A. Č.)

samoljublje... I odjednom neuspjeh!... Vi znate, da je stigla *njegova* žena... Ispada, da je taj razvratnik oženjen... A još se priča, da su žene izdržljive, da mogu više podnijeti nego muškarci! ... Kakva je to izdržljivost, kad zbog tako bijedna razloga moraju posegnuti za fosfornim šibicama. To nije izdržljivost, nego taština!

— Prehladit ćete se...

— Ono, što sam maloprije vidio, gore je od svake prehlade... Te oči, bljedoća... a! Poslije neuspjele ljubavi, poslije neuspješna pokušaja, da vam napakosti, dolazi još i neuspjelo samoubijstvo... Veću je nesreću teško i zamisliti... Dragi moj, kad biste imali bar i mrve sućuti, kad biste... kad biste je vidjeli... pa zašto ne biste otišli njoj? Vi ste je voljeli! Ako je više ne volite, zašto ipak ne biste žrtvovali za nju svoju slobodu? Ljudski je život dragocjen, i za njega se može dati... sve! Spasite taj život.

Netko snažno zakuca na moja vrata. Stresoh se... Srce mi je zakrvarilo... Ja ne vjerujem u predosjećaje, ali ovoga puta moj nemir nije bio neosnovan... Netko je kucao s ulice...

— Tko je? — povikah kroz prozor.

—Dolazim vašoj milosti.

— Šta bi ti?

— Imam pismo od grofa, vaše blagorođe! Netko je ubijen!

Nekakva tamna prilika, zagrnuta kožuhom, priđe prozoru i, psujući vrijeme, pruži mi pismo... Brzo se odmakoh od prozora, zapalih svijeću i pročitah ovo: »Zaboravi, boga radi, sve što je bilo i dođi *odmah*. Ubijena je Olga. Izgubio sam glavu i ubrzo ću poludjeti. Tvoj A. K.«

Ubijena je Olga! Od te kratke rečenice zavrtjelo mi se u glavi i smrklo pred očima... Sjedoh na postelju i, nemajući snage, da rasuđujem, opustih ruke.

— Jeste li to vi, Pavelu Ivanoviču? — začuh glas odaslana seljaka. — A ja sam baš sad htio da se odvezem vama... Imam i za vas pismo.

Za pet minuta smo ja i Žmirko sjedili u natkrivenoj kočiji i vozili se prema grofovu imanju. Po krovu je kočije bubnjala kiša, a ispred nas bi svaki čas planula zasljepljujuća munja.

Čula se rika jezera.

Otpočinjao je posljednji čin drame, i dvije od osoba, koje su u njoj sudjelovale, vozile su se sada, da vide prizor, koji kida srce.

— Pa šta vi mislite, šta nas čeka? — priupitah putem Pavela Ivanoviča.

— Ništa ja ne mislim... ne znam...

— Ni ja ne znam...

— Hamlet je nekoć žalio, što je gospodar zemlje i neba zabranio grijeh samoubistva, a ja sad isto tako žalim, što me je sudbina učinila liječnikom... Neobično žalim!

— Bojim se, da ja ne bih morao isto tako požaliti, što sam sudski istražitelj, — dometnuh. — Ako grof nije pomiješao ubistvo sa samoubistvom, i ako je Olga zaista ubijena, onda će stradati moji jadni živci!

— Vi se možete odreći toga slučaja...

Upitno pogledah Pavela Ivanoviča i, naravno, zahvaljujući tmini, ništa ne vidjeh... Kako je on znao, da se ja mogu odreći toga slučaja? Ja sam bio Olgin ljubavnik, ali, tko je to znao, osim Olge i možda još Pšehockoga, koji je onda pokazao da mi čestita?

— Zašto vi mislite, da se ja mogu odreći toga slučaja? — upitah Žmirka.

— Onako... Možete se razboljeti, podnijeti ostavku... Sve to nije nimalo nepošteno, jer ima tko da vas zamijeni, dok za liječnika vrijede drugačiji propisi...

»Zar samo to?« — pomislih.

Poslije duge ubitačne vožnje po glinenu tlu, kočija napokon stade pred ulazom. Dva prozora nad samim ulazom bijahu jako rasvijetljena, a s posljednjeg zdesna, što se nalazio na Olginoj spavaonici, škiljilo je slabo svijetlo, dok su svi ostali prozori buljili svojim mračnim rupama. Na stubištu nas presrete Sovuljaga. Pogleda me svojim oštrim očima, i njeno se zbabasto lice skupi u opaki, podrugljivi smiješak.

— Lijepo ćete se iznenaditi! — govorahu njene oči.

Očito je mislila, da smo došli orgijati i da nismo znali, da je u kući žalost.

— Preporučujem je vašoj pažnji, — dobacih Pavelu Ivanoviču, skidajući sa starice ćepicu i otkrivajući potpuno ćelavu lubanju. — Ovoj je vještici devedeset godina, dušo

moja. Ako nas dvojica moradnemo jedamput vršiti obdukciju ovog stvorenja, sasvim ćemo se razilaziti u mišljenjima. Vi ćete otkriti staračku atrofiju mozga, a ja ću vas uvjeravati, da je to najpametnije i najlukavije čeljade u cijelom našem kotaru ... Đavo u suknji!

Ušavši u dvoranu, bijah zapanjen. Prizor, koji ovdje ugledah, nisam uopće očekivao. Po svim stolicama i divanima sjedili su ljudi ... U kutovima i pred prozorima stajale su također skupine ljudi ... Otkuda su se samo stvorili? Da mi je netko prije rekao, da ću ovdje naći sve te ljude, ja bih prasnuo u smijeh. Tako je nevjerojatno i neumjesno bilo njihovo prisuće u grofovoj kući u to vrijeme, dok je, vjerojatno, u jednoj drugoj sobi ležala Olga mrtva ili na umoru. Bio je to ciganski zbor ciganskog čelovođe Karpova iz svratišta »London«, onaj isti zbor, koji je čitaocu poznat iz jedne od prvih glava. Kad uđoh, iz jedne se skupine odvoji moja stara družica Tina i, pozvavši me, veselo ciknu. Na njenom blijedom crnpurastom licu zasja smiješak, kad joj pružih ruku, i iz očiju navališe suze, kad mi htjede nešto reći ... Suze joj ne dadoše da govori, i ja ne izvukoh iz nje nijedne riječi. Obratih se drugim ciganima, i oni mi ovako obrazložiše svoje prisuće. Jutros im je grof poslao brzojav, tražeći da cio zbor, u punom svom sastavu, svakako bude na grofovu imanju prije devet sati navečer. Oni, izvršavajući tu »narudžbu«, sjedoše na vlak i u osam sati bijahu već u ovoj dvorani ...

— I mi smo se nadali, da ćemo pružiti zadovoljstvo njegovoj svjetlosti i gospodi gostima ... Znamo toliko novih romansa ... I, odjednom ...

I odjednom je dojahao seljak donoseći vijest, da je u lovu izvršeno zvjersko umorstvo i zapovijest, da se priredi postelja za Olgu Nikolajevnu. Seljaku ne povjerovaše, jer je bio pijan »kao svinja«, ali kad se na stubištu začula buka i kad kroz dvoranu pronesoše crno tijelo, nije se više moglo sumnjati ...

— I sad ne znamo, šta da radimo? Ne možemo ovdje ostati ... Kad je tu svećenik, veseljaci treba da se tornjaju ... Osim toga su sve pjevačice uzbuđene i plaču ... One ne mogu boraviti u kući, gdje je mrtvac. Treba da odemo, a međutim ne će da nam dadu konje! Gospodin grof leže bolesni i nikog sebi ne puštaju, a posluga podrugljivo odgovara, ako tražimo

konje... Ne ćemo valjda pješačiti po takvu vremenu i tako mrkloj noći! Posluga je uopće strašno gruba!... Kad smo zamolili samovar za naše gospođice, poslali su nas k vragu...

Sve su se te pritužbe završile tako, da su se plačljivo obratili na moju velikodušnost: ne bih li im ja pribavio kočije, da mogu otići iz ove »proklete« kuće?

— Ako konji nisu u toru i ako kočijaši nisu otpravljeni, vi ćete otputovati, — rekoh. — Ja ću zapovjediti...

Jadnicima, odjevenim u lakrdijaška odijela i naviknutim da se razmeću svojim drskim ponašanjem, nisu nimalo odgovarali skrušeni izrazi na licu i neodlučno držanje. Obećavši, da ću ih otpraviti na stanicu, ja sam ih malo udobrovoljio. Šaptanje se muškaraca pretvorilo u glasan razgovor, a žene prestadoše plakati.

Zatim sam, idući prema grofovom kabinetu kroz cio niz tamnih, neosvijetljenih soba, zavirio kroz vrata i ugledao prizor, koji dira dušu. Za stolom, kraj samovara, koji pišti, sjedjeli su Sozja i brat joj Pšehocki. Sozja je, u laganoj bluzi, ali još uvijek s onim narukvicama i prstenjem, mirisala nešto iz bočice i, prenemažući se, gadljivo srkala iz šoljice. Oči joj bijahu uplakane... Vjerojatno joj je događaj u lovu jako poremetio živce i za dulje joj vrijeme pokvario duševno raspoloženje. Pšehocki je, drvena lica kao i prije, velikim gutljajima srkao iz suda i nešto govorio sestri. Sudeći po pokroviteljskom izrazu njegova lica i kretnjama, on ju je umirivao i svjetovao da ne plače.

Grofa sam, razumije se samo po sebi, zatekao potpuno izbezumljena. Oronuli i onemoćali čovjek bio je omršavio i usukao se još više... Bio je blijed i usne su mu drhtale kao u groznici. Glava mu bila omotana bijelim džepnim rupčićem, od kojega je cijela soba zaudarala po ujedljivu octu. Kad uđoh, on skoči sa sofe na kojoj je ležao i, preklopivši skutove kućnog ogrtača, poletje prema meni...

— A? A? — otpoče on, dršćući i zamuckujući. — Onda?

I, ispustivši nekoliko nejasnih zvukova, povuče me za rukav prema sofi te se, sačekavši da sjednem, privi uza me, kao preplašeno štene, pa stade izlijevati svoju tužaljku...

— Tko bi to mogao očekivati? A? Čekaj, golubane, pokrit ću se pledom... Imam groznicu... Ubijena je jadnica! I to kako barbarski ubijena! Još je živa, ali kotarski liječnik

kaže, da će noćas umrijeti... Strahovit dan!... Stigla je, kao da je s neba pala, ova... đavo da je zauvijek odnese... žena... To je moja najnesretnija griješka. Mene su, Serjoža, u Petrogradu pijana oženili. Tajio sam pred tobom, bilo me je stid, ali je ona, eto, došla, i sad je samo gledaj... Gledaj i ispaštaj... O, prokleta slabosti! Pod utjecajem trenutna raspoloženja i votke ja sam spreman da učinim što god hoćeš! Ženin dolazak je prvi dar, skandal s Olgom drugi... Čekam treći... Znam, šta će se još dogoditi... znam! Ja ću šenuti pameću...

Zajecavši, popivši tri čašice votke, nazvavši sebe magarcem, nitkovom i pijanicom, grof opisa, dok mu se jezik zapletao od uzbuđenja, tu dramu, što se odigrala u lovu... Ispričao mi je po prilici slijedeće. Dvadeset trideset minuta poslije mog odlaska, kad se začuđenje, koje je izazvao Sozjin dolazak, malo sleglo, i kad je Sozja, upoznavši se s društvom, počela pomalo igrati ulogu domaćice, skupina je odjednom začula prodorni krik, koji je parao dušu. Taj je krik dopirao iz šume i četiri ga je puta ponovila jeka. Bio je toliko neobičan, da su ljudi, koji su ga čuli, poskakali na noge, da su psi zalajali, a konji naćulili uši. Krik bijaše neprirodan, ali je grof u njemu uspio poznati ženski glas... Zvučao je u njem očaj, užas, strava... Tako zacijelo viču žene, kad ugledaju prikazu ili nenadanu smrt djeteta... Uznemireni gosti pogledaše grofa, grof njih... Neke tri minute vladala je grobna tišina.

I dok su gospoda izmijenjivala poglede i šutjela, kočijaši i sluge su potrčali prema mjestu, odakle se bio razlegao krik. Prvi je žalosnu vijest donio sluga, stari Ilja. On je istrčao na rub šume i blijed, raširenih zjenica, htio nešto da kaže, ali zbog zadihanosti i uzrujanosti dugo nije mogao progovoriti. Napokon, savladavši se i prekriživši se, on izreče:

— Ubiše gospođu!

Koju gospođu? Tko je ubio? Ali Ilja nije odgovarao na ta pitanja... Uloga drugog donosioca vijesti dopala je čovjeka. koga nisu očekivali i čija je pojava sve strašno iznenadila. Zapanjivali su nenadano iskrsnuće i spoljašnost tog čovjeka... Kad ga je grof ugledao i sjetio se, da se Olga šeta šumom, steglo mu se srce i od strašna predosjećaja otkazale mu noge.

Bijaše to Petar Jegorič Urbenjin, bivši grofov upravitelj i Olgin muž... Najprije je društvo čulo teške korake i pucketanje šušnja... Činilo se, da se iz dubine šume prema rubu probija medvjed. Zatim izroni krupno tijelo nesretnog Petra Jegoriča... Izbivši na rub šume i ugledavši društvo, on uzmakne korak i stade kao ukopan. Dva je časka šutio, nije se micao, i tako pružio mogućnost, da ga promotre... Na njemu bijahu njegov svakidašnji kaputić i hlače, već prilično izlizane... Na glavi nije imao šešira, i razbarušena se kosa prilijepila uz oznojeno čelo i sljepočice... Njegovo lice, obično grimizno, a često i grimiznoplavo, ovaj put bijaše blijedo. Oči su buljile luđački, neprirodno... Usne mu i ruke drhtale... Ali što je najviše zapanjivalo, što je ponajprije privuklo pažnju obamrlih gledalaca, bile su njegove okrvavljene ruke... Obje ruke i manžete bile su obilno prekrivene krvlju, kao da ih je prao u krvavoj kupki.

Pošto je tri časka stajao skamenjen, Urbenjin, kao da se prenuo od sna, sjede po turski na travu i zastenja. Psi, koji su osjećali nešto neobično, opkoliše ga i uzlajaše se... Prešavši mutnim očima po društvu, Urbenjin prekri lice objema rukama i ponovo se skameni...

— Olga, Olga, šta si učinila! — jeknu on.

Potmuli su mu se jecaji otimali iz grudi i potresali njegova snažna ramena... Kad je skinuo ruke s lica, skupina je ugledala na njegovim obrazima i na čelu krv, koju je s ruku bio prenio na lice...

Stigavši do tog mjesta, grof mahnu rukom, grčevito iskapi čašicu votke i proslijedi:

— Dalje se nejasno sjećam. Kao što možeš zamisliti, sve to, što se dogodilo, toliko me je poklopilo, da više nisam bio sposoban misliti. Ne sjećam se ničega, što se zatim dogodilo! Samo se prisjećam, da su seljaci donijeli iz šume nekakvo tijelo u poderanoj, okrvavljenoj haljini... Nisam ga mogao gledati! Položili su ga u kola i odvezli... Nisam čuo ni jauka, ni plača... Kažu, da joj je pod rebra zabijen onaj mali kindžal, koji je uvijek nosila uza se... sjećaš li ga se? Ja sam joj ga poklonio. To je tup kindžal, tuplji od ovog ruba čaše... Kakvu je, znači, trebalo imati snagu, da ga možeš zabiti! Volim ja, brate, kavkasko oružje, ali sad zbogom tom oružju. Sutra ću već zapovjediti, da ga pobacaju napolje.

Grof iskapi još čašicu votke i nastavi:

— Ali kakva sramota, kakva svinjarija! Dovozimo je kući... Svi smo, znaš, očajni, užasnuti. I odjednom, đavo da ih nosi, te cigane, ori se njihovo gromoglasno pjevanje. Postrojili se u red, podlaci, pa urlaj... Htjeli su znaš, svečano da nas dočekaju, ali je ispalo vrlo neumjesno... Nalik na Ivanušku budalu, koji je, susrevši pogreb, pao u ushit i zaurlao: »Vazda nosili i nikad vam dosta ne bilo.« Jest, brate, htio sam da obveselim goste, naručio sam cigane, a ispala glupariја. Nije trebalo cigane zvati, već doktore i svećenike. Ni sad ne znam, što da radim? Što da radim? Ja ne znam te formalnosti, običaje. Koga da pozovem, koga da pošaljem... Možda je tu policija potrebna, tužilac... Nikog se đavla ne mogu sjetiti, pa da me ubiješ!... Srećom je otac Jeremija, doznavši za skandal, došao da pričesti, a ja se sam ne bih sjetio da ga zovnem. Molim te, prijatelju, preuzmi na sebe sve te poslove. Boga mi, muti mi se pamet! Dolazak žene, umorstvo... brr!... Gdje mi je sad žena? Jesi li je vidio?

— Vidio sam je! S Pšehockim pije čaj.

— S bracom je dakle. Pšehocki je lupež! Kad sam ja potajno šmugnuo iz Petrograda, nanjušio je moj bijeg i prikrpio se... Koliko mi je samo novaca digao za ovo vrijeme, to je nemoguće i zamisliti!

Nisam imao vremena da dugo besjedim s grofom. Ustadoh i pođoh prema vratima.

— Čuj, — zaustavi me grof. — Ovaj... a ne će li mene parnuti taj Urbenjin?

— A zar je on Olgu parnuo?

— Jasno. on je!... Samo ne shvaćam otkuda se stvorio? Koji ga je đavo dovukao u šumu? I kako baš u tu šumu! Recimo, da se sakrio i ondje nas čekao, ali kako je znao, da ću ja baš zaželjeti da stanem ondje, a ne na nekom drugom mjestu?

— Ti ništa ne shvaćaš! — rekoh. — Uostalom, molim te jednom zauvijek... Ako ja preuzmem taj slučaj, onda, molim te, ne iznosi mi svoja mišljenja... Potrudit ću se jedino da mi odgovaraš na pitanja, i ništa više.

Ostavivši grofa, pođoh u sobu, gdje je ležala Olga...[1]

[1] Ovdje su precrtana dva reda. (A. Č.)

U sobi je gorjela malena plava svjetiljka, koja je slabo osvjetljavala lica... Čitati i pisati uz tu svjetlost bilo bi nemoguće. Olga je ležala u svojoj postelji... Glava joj bijaše povezana; vidio se jedino neobično blijedi šiljasti nos i kapci zatvorenih očiju. Grudi su, u trenutku kad sam ušao, bile otkrivene: stavljali su na njih mjehur s ledom[1] Znači, da Olga još nije umrla. Kraj nje su se vrzmala dva liječnika. Kad sam ušao, Pavel Ivanovič je, žmirkajući očima, neprestano pušući i dahćući, osluškivao njeno srce.

Kotarski liječnik, neobično iznuren i naoko bolestan čovjek, sjedio je u naslonjaču kraj kreveta i, zamislivši se, gradio se, da sluša bilo. Otac Jeremije, koji je baš obavio svoju dužnost, zamatao je križ u epitrahilj i spremao se da ode...

— Vi, Petre Jegoriču, ne tugujte! — govorio je on uzdišući i pogledajući u kut. — Sve je u božjim rukama, samo se bogu obratite.

U kutu na taburetu sjedio je Urbenjin. Toliko se bio promijenio, da sam ga jedva poznao. Besposličarenje i pijanstvo upadljivo su se primjećivali, kako na njegovu odijelu, tako i na vanjštini: odijelo bijaše pohabano, a lice isto tako.

Jadnik je nepomično sjedio i, poduprvši šakama glavu, nije skidao očiju s postelje... Ruke i lice bijahu mu još okrvavljeni. Na pranje bijaše zaboravio...

O, proročka moja dušo i moja jadna ptico!

Kad je moja plemenita ptica, koju ubih, izvikivala rečenicu o mužu, što ubi svoju ženu, u mojoj se mašti uvijek na sceni pomaljao Urbenjin! Zašto?... Znao sam, da ljubomorni muževi često ubijaju nevjerne žene, ali sam u isto vrijeme znao, da Urbenjini ne ubijaju ljude... I ja sam odbacivao pomisao, da bi muž mogao ubiti Olgu, kao besmislicu.

»Je li je ubio ili nije?« — postavih sebi pitanje, pogledavši u njegovo nesretno lice.

---

[1] Obraćam pažnju čitalaca na jednu činjenicu. Kamišev, koji svagdje voli da raspravlja o svom duševnom stanju, čak i u opisima svojih razmirica s Polikarpom, ništa ne govori o dojmu, što je na njega ostavio pogled na Olgu, koja je umirala. Mislim, da je to namjeran propust. (A. Č.)

I, iskreno govoreći, nisam potvrdno na to odgovorio usprkos grofovoj priči i krvi, koju sam mu vidio na rukama i licu.

»Da je on ubio, već bi odavno saprao krv s ruku i lica« ... — sjetih se postavke jednog kolege istražitelja. »Ubice ne podnose krv svojih žrtava.«

Da sam htio promozgati sjetio bih se mnogo sličnih postavki, ali se nije trebalo zatrčavati i puniti sebi glavu preuranjenim zaključcima.

— Moje poštovanje! — obrati mi se kotarski liječnik. — Vrlo mi je drago, što ste bar vi došli!... Recite mi, molim vas, tko je ovdje gazda?

— Ovdje nema gazde... Ovdje vlada kaos... — otpovrnuh ja.

— Vrlo lijepo rečeno, ali od toga meni nije ništa lakše, — zajedljivo se nakašlja kotarski liječnik. — Već tri sata molim, zaklinjem, da ovamo donesu bocu porta ili šampanjca, i da mi bar netko usliša molbu! Svi su gluhi, kao tetrijebovi! Led su istom malo prije donijeli, iako sam naredio, da ga donesu još prije tri sata. Kakav je to način? Žena umire, a oni baš kao da se rugaju. Grof izvoljeva u svom kabinetu ispijati pića, a ovamo se ne može donijeti ni čašica! Šaljem u grad, u apoteku, a oni mi kažu, da su konji umorni i da nema tko voziti, jer su svi pijani... Hoću da pošaljem u svoju bolnicu po lijekove i zavoje, i oni mi čine uslugu: daju mi nekakva pijanca, koji se jedva drži na nogama. Poslao sam ga prije dva sata, i šta je bilo? Kažu, da je istom malo prije otišao! Pa zar to nije bezobrazluk? Svi su pijani, osorni, neotesani!... Sve sami idioti. Tako mi boga, prvi put u životu vidim ovako bezdušne ljude.

Liječnikova je srdžba bila opravdana. On nije nimalo pretjerivao, već, naprotiv... Da čovjek iskali bijes zbog cijelog tog meteža i nereda, ne bi bila doovljna ni cijela noć. Posluga, demoralizirana neradom i anarhijom, bijaše odvratna. Nije bilo sluge, koji ne bi mogao poslužiti kao obrazac gotovana i gojazna čovjeka.

Odoh da nabavim vina. Podijelivši dvije tri zaušnice, dobih i šampanjac i valerijanu, čime neopisivo obradovah liječnika.

Za jedan sat[1] došao je iz bolnice ranarnik i donio sve potrebno.

Pavelu Ivanoviču pođe za rukom da ulije u Olgina usta jušnu žlicu šampanjca. Ona učini pokret kao da guta i jeknu. Zatim joj uštrcaše pod kožu nešto nalik na Hoffmanove kapljice.

— Olga Nikolajevna! — povika kotarski liječnik, nadnijevši se nad njeno uho. — Olga Ni-ko-la-jev-na!

— Malo je nade, da će se osvijestiti! — uzdahnu Pavel Ivanovič. — Izgubila je mnogo krvi, a osim toga je udarac po glavi nekim tupim predmetom zacijelo prouzročio potres mozga.

Nije na meni da prosuđujem, je li to bio potres mozga ili nije, tek Olga otvori oči i zamoli da joj dadnu piti... Nadražujuća su sredstva djelovala na nju.

— Vi sad možete pitati, što želite!... — gurnu me pod rebra Pavel Ivanovič. — Pitajte!

Priđoh postelji... Olgine su oči bile upravljene u mene.

— Gdje sam? — pitaše ona.

— Olga Nikolajevna! — počeh. — Poznajete li me?

Olga me nekoliko trenutaka promatraše, pa zatvori oči.

— Da! — protisnu ona. — Da!

— Ja sam Zinovjev, sudski istražitelj. Imao sam čast da vas poznajem i, štoviše, ako se sjećate, bio sam djever na vašem vjenčanju...

— To si ti? — prošapta Olga, pružajući ljevicu. — Sjedi...

— Ja sam Zinovjev, istražitelj! — proslijedih. — Ako se sjećate, sudjelovao sam u lovu... Kako se osjećate?

---

[1] Moram obratiti pažnju čitaoca na još jednu veoma važnu okolnost. Puna dva tri sata gospodin Kamišev ne radi drugo ništa nego hoda iz sobe u sobu, zajedno s liječnicima se ljuti na poslugu, darežljivo dijeli ćuške i slično... Poznajete li vi u njemu sudskog istražitelja? On se očito ne žuri; nastoji nečim utući vrijeme. Vjerojatno je, »da on zna, tko je ubica«. Nadalje, niže opisani pretres kod Sovuljage, koji nije bio ničim motiviran, i preslušavanje cigana, više nalik na ruglo, nego na preslušavanje, mogli su biti obavljeni jedino zbog toga, da se dobije na vremenu. (A. Č.)

— Postavljajte samo pitanja od bitna značaja! — došapnu mi kotarski liječnik. — Ne jamčim, da će dugo ostati pri svijesti...

— Oprostite, molim vas, nemojte me učiti! — uvredih se ja. — Ja znam, što moram pitati... Olga Nikolajevna, — produžih, obraćajući se Olgi — pokušajte se prisjetiti događaja proteklog dana. Pomoći ću vam... U jedan sat ste zajahali konja i pošli s društvom u lov... Lov je trajao oko četiri sata... Iza toga dolazi odmor na rubu šume... Sjećate li se?

— I ti si... i ti si... ubio...

— Šljuku? Pošto sam ja dotukao ranjenu šljuku, vi ste se natmurili i odvojili od društva... Pošli ste u šumu...[1] Sad pokušajte skupiti svu snagu, upotrebiti sjećanje. U šumi vas je za vrijeme šetnje napala nama nepoznata osoba. Pitam vas, kao sudski istražitelj, tko je to bio?

Olga otvori oči i pogleda me.

— Imenujte nam tog čovjeka! Ovdje su osim mene još trojica.

Olga zaniječe glavom.

— Vi ga morate imenovati, — nastavih. — Snaći će ga teška kazna... Zakon će strogo osuditi njegovo zvjerstvo. Otići će na robiju...[2] Ja čekam!

Olga se nasmiješi i zaniječe glavom. Dalje ispitivanje nije ničim urodilo. Više ne izmamih od Olge nijedne riječi, nijedne kretnje. Izdahnula je u četvrt do pet.

U sedam su sati stigli iz sela seoski starješina i službeni svjedoci. Bilo je nemoguće odvesti se na mjesto zločina: kiša, koja je počela sinoć, svejednako je lijevala kao iz kabla,. Malene se lokvice pretvorile u jezera. Sivo je nebo neprijazno gledalo, i nije obećavalo sunce; mokro je drveće, nujno objesivši grane, stresalo pravu tuču krupnih brizgova pri svakom naletu vjetra. Nije se moglo odvesti, a zapravo nije bilo ni potrebe. Tragove zločina, kao što su krvave mrlje, ljudske

---

[1] To udaljavanje od pitanja prvostepene važnosti imalo je za cilj samo jedno: da se dobije na vremenu i da se sačeka, dok Olga izgubi svijest, tako ne bude mogla imenovati ubicu. Metoda je jasna, i neobično je, da je liječnici nisu ocijenili kako treba. (A. Č.)

[2] Sve je to naivno samo na prvi pogled. Očito je Kamišev htio da dočara Olgi, kakve će teške posljedice imati njena izjava. Ako joj je ubica mio, *ergo*, ona mora šutjeti. (A. Č.)

stope i slično, vjerojatno je noću isprala kiša. Ali su propisi zahtijevali da se mjesto zločina pregleda, pa sam ja odložio taj odlazak dok ne dođe policija, a dotle sam se prihvatio da sastavim nacrt zapisnika i da izvršim preslušavanje. Prvo sam preslušao cigane. Jadni su pjevači cijelu noć prosjedili po dvoranama, očekujući, da će dobiti konje za odlazak na stanicu. Ali im konje ne dadoše; služinčad ih je slala grofu, upozorivši ih istovremeno, da je njegova svjetlost zabranila, da se bilo tko »uvede«. Nisu im dali ni samovara, koji su ujutro zamolili. To je, povrh neobična, neodređena položaja u tuđoj kući, gdje leži pokojnica, povrh neizvjesnosti, u pogledu doba kad će moći da otputuju i vlažna, sumorna vremena — sve je to skupa jadne cigane toliko rastužilo, da su preko noći omršavjeli i poblijedjeli. Tumarali su iz kuta u kut, kao da su prestrašeni ili kao da očekuju strogu osudu. Svojim sam ispitivanjem još više pojačao njihovu duševnu tjeskobu. U prvom je redu moje dugotrajno preslušavanje puno odgodilo njihov odlazak iz »proklete kuće« i, u drugom redu, preplašilo ih. Prostodušni ljudi uobraziše sebi, da se ozbiljno na njih sumnja zbog umorstva i kroz suze me počeše uvjeravati, da nisu krivi i da ne znaju ama baš ništa. Tina je, opazivši moje službeno lice, sasvim zaboravila naše prijašnje odnose te je, razgovarajući sa mnom, drhtala i zamirala od straha, kao išibana djevojčica. Na moju molbu, da se ne uzbuđuju i na moje uvjeravanje, da ja u njima gledam samo svjedoke, pomoćnike pravosuđa, oni su jednoglasno izjavili, da nikada nisu bili nikakvi svjedoci, da ama baš ništa ne znaju i da se nadaju, da će ih bog i u budućnosti sačuvati od prisnijeg poznanstva s ljudima od suda.

Upitah ih, kojim su se putem vozili od stanice, nisu li prošli kroz onu šumu, gdje se zbilo umorstvo, nije li se tkogod izdvajao iz njihova društva makar i načas i nisu li čuli Olgina krika, koji je parao dušu.[1] Ovo preslušavanje nije urodilo nikakvim plodom. Cigani, uplašeni tim ispitivanjem, odrediše dva mladića iz zbora, koji će otići u selo, da unajme kola. Jadnici su vruće željeli da otputuju. Na njihovu nesreću u selu, gdje se već govorilo o umorstvu u šumi, sumnji-

---

[1] Ako je sve to trebalo gospodinu Kamiševu, zar nije bilo jednostavnije da presluša kočijaše, koji su vozili cigane? (A. Č.)

čavo dočekaše crnpuraste izaslanike i, uhvativši ih, dovedoše ih meni. Istom uveče se napaćeni zbor oslobodi more i slobodno odahnu, unajmivši po trostrukoj cijeni pet seljačkih kola i odvezavši se iz grofove kuće. Kasnije im je bilo plaćeno za njihov dolazak, ali im nitko nije platio duševne muke, koje su pretrpjeli u grofovu zamku...

Preslušavši ih, obavih pretres kod Sovuljage[1]. U njenim sanducima nađoh svu silu svakojakih staračkih drangulija, ali, pretraživši sve iznošene kapice i zakrpane čarape, ne nađoh ni novaca, ni dragocjenosti, koje je starica krala od grofa i njegovih gostiju... Ne nađoh ni stvari, koje su nekoć bile ukradene Tini... Zacijelo je vještica imala drugo sklonište, za koje je znala samo ona...

Ne navodim ovdje svoj zapisnik, podatke o istrazi i očevid. Zapisnik je dugačak, i ne sjećam ga se... Spomenut ću ga ovdje samo u glavnim crtama i ukratko... Prvo sam opisao, u kakvu sam stanju zatekao Olgu i potanko prenio izjave, koje mi je dala. Iz tih se izjava vidjelo, da mi je Olga odgovarala svijesno i da mi je svijesno zatajila ime ubice. Ona nije *htjela*, da ubica bude kažnjen, i to dovodi do neminovnog domišljaja, da joj je zločinac bio drag i blizak.

Pregled haljine, što ga zajedno izvršismo ja i redarstveni nadzornik, koji je ubrzo stigao, pokazao je vrlo mnogo... Jahaći kazakin od baršuna sa svilenom podstavom bio je još vlažan... Desna strana, na kojoj se nalazila rupa, probušena kindžalom, bila je natopljena krvlju i mjestimično posuta zgrušanom krvlju... Izljev je krvi jak, i čudno je, da Olga nije umrla na mjestu. Lijeva je strana bila također okrvavljena... Lijevi je rukav bio razderan na ramenu i zapešću... Dva gornja dugmeta bila su otrgnuta, i pri očevidu ih nismo našli. Jahaća suknja od crna kašmira bila je strašno izgužvana; zgužvali su je, kad su nosili Olgu iz šume do kočije i od kočije do postelje. Zatim su je svukli s Olge i, kojekako je zgužvavši, bacili pod postelju. Pri padu je bila razderana; ta dugačka derotina, koje duljina bijaše sedam vršaka, nastala je vjerojatno pri prijenosu i svlačenju; mogla je također nastati

---

[1] Zašto? Recimo, da je sudski istražitelj sve to učinio mamuran ili snen, ali zašto bi onda o tome pisao? Nije li bolje zatajiti pred čitaocem te grube griješke. (A. Č.)

još za vrijeme života: Olga, koja nije voljela da se bavi krpanjem i koja nije znala, kome bi dala haljinu na popravak, možda je skrivala tu poderotinu pod kazakinom. Mislim, da se ovdje ne radi o divljačkoj mahnitosti zločinca, koju je kasnije toliko isticao u svome govoru tužilac. Desna strana pâsa i desni džep bili su jako natopljeni krvlju. Rupčić i rukavica, što su se nalazili u tom džepu, pretvorili su se u dvije bezoblične grudice rđave boje. Po cijeloj su suknji, od pasa do ruba skuta, bile razasute krvave mrlje različite veličine i oblika... Većinom su to bili otisci krvavih prsta i dlanova, koje su ostavili, kako se kasnije ispostavilo na preslušanju, kočijaši i sluge, što su nosili Olgu... Košulja je bila okrvavljena, i to najviše na desnoj strani, gdje se nalazila rana, koju je napravio oštri predmet. Isto kao i na kazakinu, na lijevu ramenu i kraj zapešća bile su derotine... Manžeta je bila napola otrgnuta.

Stvari, koje je Olga imala uza se, kao što su zlatni sat, dugački zlatni lančić, brošić s briljantom, naušnice, prstenovi i novčarka sa srebrnjacima nađeni su uz odjeću. Bilo je očito, da zločinac nije imao pljačkaške namjere.

Sudsko-medicinska obdukcija, koju su u mom prisuću obavili Žmirko i kotarski liječnik dan nakon Olgine smrti, poslužila je na kraju za vrlo dugačak zapisnik, koji ovdje navodim samo u glavnim crtama. Pri spoljašnjem su pregledu liječnici otkrili slijedeće povrede. Na glavi, na granici lijeve sljepočne i tjemene kosti nalazi se rana, koja je dugačka palac i pol i dopire do kosti. Rubovi rane nisu ravni i nisu oštri... Nanesena je tupim predmetom, i to, vjerojatno, kako smo kasnije zaključili, drškom kindžala. Na vratu, u visini vratnog kralješka, primjećuje se crveni trag, koji ima oblik polukružnice i cirkularno obilazi donju polovicu vrata. Duž tog cijelog traga vide se povrede kože i neznatni podljevi krvi. Na lijevoj su ruci, jedan vršak iznad zapešća, otkrivene četiri plave mrlje: jedna na nadlaničnoj strani, a ostale tri na donjoj strani. Uzrokovani su stiskom, i to najvjerojatnije prstima. Ovo posljednje potvrđuje i to, što je na jednoj od mrlja primijećena malena zarezotina, učinjena noktom... Na istom je mjestu, gdje su se nalazile te mrlje, bio, kako će se čitalac sjetiti, razderan lijevi rukav kazakina i napola otrgnuta lijeva manžeta košulje... Između četvrtog i petog rebra, na

zamišljenom pravcu, koji se pruža od sredine potpazušne udubine, vertikalno prema dolje, nalazi se velika otvorena rana palac dugačka. Rubovi su joj okomiti, kao odsječeni, natopljeni žitkom i zgrušanom krvi... Rana je duboka... Nanesena je oštrim predmetom i to, kako se vidi iz prikupljenih podataka istrage, kindžalom, kojega je širina potpuno odgovarala širini rane.

Nutarnji pregled otkrio je ranjavanje desnog pluća i desne porebrice, upalu pluća i izljev krvi u područje porebrice.

Liječnici su, koliko se sjećam, izvukli po prilici ovakav zaključak: a) smrt je nastupila od malokrvnosti, koju je izazvao jak gubitak krvi; gubitak se krvi objašnjava postojanjem otvorene rane s desne strane grudi; b) ranu na glavi treba smatrati teškom povredom, a ranu na grudima svakako smrtnom; ovu posljednju treba smatrati za neposredni uzrok smrti; c) rana na glavi nanesena je tupim predmetom, a rana na grudima oštrim i to, vjerojatno, dvosjeklim; d) sve gore spomenute povrede nije mogla pokojnica nanijeti sama sebi, i e) pokušaja oskrvnuća ženske časti vjerojatno nije bilo.

Da ne pričam nadugo i naširoko i poslije se ne ponavljam, opisat ću sad odmah čitaocu samu sliku ubistva, koju sam zamislio pod prvim dojmom istrage, nekoliko preslušavanja i pročitana zapisnika o obdukciji.

Olga je, odvojivši se od društva, šetala šumom. Snatreći ili predavši se tužnim mislima (čitalac se sjeća njena raspoloženja te zlosretne večeri), ona je ušla duboko u šumarak. Ondje ju je presreo ubica. Dok je stajala pod drvetom i premišljala, prišao joj je čovjek i zapodjeo razgovor... Taj čovjek nije bio sumnjiv, jer bi inače ona zazvala u pomoć, ali taj krik ne bi kidao dušu. Porazgovorivši se s njome, ubica ju je uhvatio za lijevu ruku, i to tako snažno, da joj je razderao rukav kazakina i košulje i ostavio trag u obliku četiri mrlje. Tada je ona, očito, ispustila onaj krik, koji je čulo društvo, ispustila ga zbog boli i vjerojatno zato, što je s lica i iz pokreta ubice pročitala njegove nakane. Hoteći je spriječiti, da ne vikne još jedamput ili možda pod utjecajem srdžbe, on je uhvati za prsa, blizu ovratnika, što dokazuju dva otrgnuta gornja dugmeta i crveni trag, koji su liječnici otkrili na vratu... Ubica je, kad ju je uhvatio za prsa i tresao, nate-

gao zlatni lančić, koji joj je visio oko vrata... Od trenja i pritiska lančića ostao je trag. Zatim joj ubica nanosi po glavi udarac nekakvim tupim predmetom, recimo, štapom ili možda čak drškom kindžala, što je Olgi visio o pasu. Pomahnitavši ili smatrajući, da jedna rana nije dovoljna, on poteže kindžal i snažno ga utjeruje u njenu desnu stranu; — kažem: snažno, jer je kindžal bio tup.

Takav je sumoran prizor, koji sam mogao dočarati na osnovi gore spomenutih podataka. Pitanje, tko je ubica, očito nije bilo teško, i rješenje se samo nametalo. U prvom redu, ubojicu nisu vodile grabežne namjere, već nekakve druge. Bilo bi suvišno sumnjati na nekog zalutalog skitnicu ili odrpance, što ribare po jezeru. Krik žrtve ne bi mogao obeshrabriti pljačkaša: skinuti brošić i sat bio je posao od jedne sekunde...

U drugom redu, Olga mi namjerno nije imenovala ubojicu, što ne bi propustila učiniti, da je ubica bio običan lopov. Očito joj je ubica bio mio, i ona nije htjela, da ga zbog nje stigne teška kazna. Ti su ljudi mogli biti njen ludi otac, muž, kojega nije voljela, ali pred kojim se vjerojatno osjećala krivom, grof, prema kome se možda osjećala u duši obaveznom... Ludi je otac te večeri, kad je izvršeno umorstvo, kako je kasnije izjavila služinčad, bio u svojoj šumskoj kućici i cijelo veče sastavljao pismo upravitelju policije, moleći ga, da uhvati tobožnje lopove, koji se navodno dan i noć šuljaju oko luđakova stana... Grof se, prije a i u samo vrijeme ubistva, nije odvajao od društva. Preostajalo je svu težinu optužbe svaliti jedino na nesretnog Urbenjina. Njegova iznenadna pojava, vanjština i drugo, mogli su poslužiti samo kao jasne indicije.

U trećem redu, Olgin je život u posljednje vrijeme bio pravi roman. Taj je roman bio one vrste, što obično svršava kriminalom. Stari zaljubljeni muž, nevjera, ljubomora, batine, bijeg ljubavniku grofu mjesec dva nakon svadbe... Ako je ubijena divna junakinja takva romana, ne tražite onda tatove i lupeže, već pripazite na junake romana. Prema ovoj trećoj točki, najvjerojatniji junak-ubica opet bi bio Urbenjin...

Istragu sam vršio u primaćoj sobi s mozaicima, u kojoj sam se nekoć volio izležavati po mekanim divanima i ljuba-

kati s cigankama... Prvi, koga sam ispitivao, bio je Urbenjin. Doveli su ga iz Olgine sobe, gdje je svejednako i dalje sjedio u kutu na taburetu i nije odvajao očiju od prazne postelje... Trenutak je stajao preda mnom šutke, promatrajući me ravnodušno, a zatim je, dosjetivši se vjerojatno, da ja kanim razgovarati s njime kao sudski istražitelj, prozborio glasom umorna čovjeka, satrvena nevoljom i tugom:

— Ispitajte, Sergeju Petroviču, druge svjedoke, a mene kasnije... Ne mogu...

Urbenjin je smatrao sebe za svjedoka ili je mislio, da ga drugi smatraju za svjedoka...

— Ne, moram vas baš sad ispitati, — rekoh. — Izvolite sjesti...

Urbenjin sjede meni sučelice i obori glavu. Bio je skršen i bolestan, odgovarao je nevoljko, i ja sam s velikom mukom iscijedio iz njega iskaz.

Izjavio je, da je on, Petar Jegorič Urbenjin, plemić, da mu je pedeset godina i da je pravoslavne vjere. Ima imanje u susjednom K-om kotaru, gdje je služio u upravi i dvaput po tri godine bio počasni mirovni sudac. Propavši, založio je imanje i silom prilika stupio u službu. Grofov je upravitelj postao prije šest godina. Jer voli agronomiju, nije se stidio da služi kod privatnika i smatra, da samo budale zaziru od rada. Od grofa je primao plaću uredno i nema se na što požaliti. Iz prvog braka ima sina i kćerku, i t. d., i t. d.

Olgom se oženio iz strasne ljubavi. Dugo se i teško borio sa svojim osjećajima, ali ni zdravi razum, ni logika praktične zrele pameti ništa ne pomogoše: morao se pokoriti osjećajima i oženiti. Znao je, da se Olga ne udaje za nj iz ljubavi, ali, smatrajući je za neobično moralnu, odlučio je zadovoljiti se jedino njenom vjernošću i prijateljstvom, koje se nadao steći.

Došavši do tog mjesta, gdje počinje staračko razočaranje i bol, Urbenjin zatraži dopuštenje, da ne govori »o prošlosti, koju će joj oprostiti gospod bog« ili da bar odložimo razgovor o tome na kasnije.

— Ne mogu... teško mi je... Pa i sami ste vidjeli...

— Dobro, odložit ćemo za idući put... Sad mi samo recite: je li istina, da ste tukli svoju ženu? Priča se, da ste je udarili, kad ste jednom našli kod nje grofovo pisamce...

— To nije istina... Samo sam je uhvatio za ruku, a ona se rasplakala i iste večeri pobjegla da se potuži...

— Jeste li znali za njene odnose s grofom?

— Molio sam vas, da odgodimo taj razgovor. A zar je i potrebno?

— Odgovorite mi samo na jedno pitanje, koje je od velike važnosti... Jeste li znali za odnose vaše žene i grofa?

— Naravno...

— To ću zapisati, a o ostalome, što se tiče nevjere vaše žene, govorit ćemo idući put. Sad ćemo prijeći na nešto drugo, odnosno, zamolit ću vas, da mi objasnite, kako ste se jučer našli u šumi, u kojoj je bila umorena Olga Nikolajevna... Pa vi ste, kako kažete, bili u gradu... Kako ste se onda stvorili u šumi?

— Tako je, ja stanujem u gradu, kod sestrične, sve otkako sam izgubio mjesto. Ništa nisam radio, nego tražio zaposlenje i opijao se od tuge... Osobito sam mnogo pio u ovom mjesecu. Prošle sedmice se uopće ne sjećam, jer se nisam trijeznio... Prekjučer sam se također napio... jednom riječju, srozah se... Srozah se zauvijek...

— Vi ste mi htjeli ispričati, kako ste se jučer obreli u šumi...

— Tako je... Jučer sam se ujutro rano probudio, u četiri sata... Glava mi je pucala od jučerašnja pijanstva, tijelo me neprestano boljelo, kao u vrućici... Ležim u postelji i gledam kroz prozor, kako izlazi sunce i sjetim se... koječega... Bi mi teško... Htjedoh odjednom da je vidim, da je vidim bar jednom, možda posljednji put. I bijes me obuze, i tuga... Izvadih iz džepa sto rubalja, što mi ih je grof poslao, pogledah ih i stadoh gaziti nogama... Gazio sam ih, gazio i odlučio da odem i bacim mu taj milodar u lice. Ma koliko bio gladan i poderan, svoje časti ne mogu prodati, i svaki pokušaj, da je netko kupi, smatram ličnom uvredom. Tako sam, eto, htio pogledati Olju, a njemu, zavodniku, baciti novac u njušku. I tako me spopala ta želja, da sam gotovo poludio. Nisam imao novaca za put ovamo. *Njegovih* sto rubalja nisam mogao na sebe potrošiti. Pođoh pješke. Srećom na putu sretoh poznata seljačića, koji me za grivenik odveze osamnaest vrsti daleko. A inače bih sve dosad pješačio. Seljačić

me iskrca u Tenjevu. Odatle krenuh pješke ovamo i stigoh oko četiri sata.

— Je li vas netko vidio ovdje u to doba?

— Jeste. Čuvar je Nikolaj sjedio pred kapijom i rekao mi, da gospode nema kod kuće, već da su u lovu. Bio sam iscrpljen od umora, ali želja da vidim ženu bijaše jača od boli. Morao sam, ne predahnuvši ni časa, otpješačiti do mjesta, gdje se lov lovio. Ne pođoh cestom, već kroz šumu... Ja poznam svako drvo, i teško mi je zalutati u grofovoj šumi isto kao i u vlastitu stanu.

— Ali, idući kroz šumu, a ne cestom, vi ste se mogli mimoići s lovcima.

— Nisam, jer sam se neprestano držao ceste i to tako blizu, da sam mogao čuti, ne samo pucnje, nego i razgovor.

— Znači, vi niste slutili, da ćete se u šumi sresti sa ženom?

Urbenjin me pogleda u čudu i, porazmislivši malo, odgovori:

— Pitanje je, oprostite, neobično. Ne može se naslutiti, kad ćeš sresti vuka, a naslutiti strašnu nesreću pogotovo je nemoguće. Uzmimo primjerice ovaj užasni slučaj... Idem ja kroz Johovu šumu, nikakvu nevolju ne očekujem, jer imam ionako dosta nevolje i odjednom čujem neobičan krik. Taj je krik bio tako prodoran, da mi se učinilo, kao da mi se netko u uho proderao... Trčim prema mjestu odakle se začuo krik...

Urbenjinova se usta iskriviše, brada mu zadrhta. Zatrepta očima i zajeca.

— Trčim onamo i odjednom vidim... leži Olja. Kosa joj i čelo u krvi, lice grozno. Počinjem vikati, zvati je po imenu... Ona se ne miče... Ljubim je, dižem...

Urbenjin se zagrcnu i prekri rukama lice. Domalo on nastavi:

— Nitkova nisam vidio... Dok sam trčao prema njoj, čuo sam nečije brze korake... Vjerojatno je to on bježao.

— Sve je to lijepo smišljeno, Petre Jegoriču, — izgovorih ja. — Ali, znajte, da istražitelji ne vjeruju puno u takve rijetke slučajnosti, kao što je to podudaranje umorstva s vašom slučajnom šetnjom, i t. d. Nije loše smišljeno, ali vrlo malo kazuje.

— Kako to smišljeno? — upitat će Urbenjin, izbečivši oči. — Ta ja nisam smišljao...

Urbenjin odjednom pocrvenje i ustade.

— Kao da sumnjate u mene... — promrmlja on. — Sumnjati se naravno može u svakoga, ali, bar me vi, Sergeju Petroviču, poznajete već odavno... Grehota je da na mene bacate takvu sumnju... Pa vi me poznajete!

— Ja vas poznajem, to je točno, ali moje lično mišljenje tu ne znači ništa... lična mišljenja zakon dopušta jedino porotnicima, a istražitelju su na raspolaganju samo indicije... Indicija je mnogo, Petre Jegoriču.

Urbenjin me uplašeno pogleda i slegnu ramenima.

— Ma kakve da su indicije, — prozbori on — vi morate razumjeti... Pa zar bih ja mogao... Ja! I još koga?! Ubiti prepelicu ili šljuku možda bih još i mogao, ali ženu... ženu, koja mi je milija od života, od spasa... sama pomisao na nju bi razvedrila moje mračno raspoloženje kao sunce... I odjednom vi na mene sumnjate!

Urbenjin odmahne rukom i sjedne.

— Kud i onako želim smrt, vi me još vrijeđate! Još da me vrijeđa neki nepoznati službenik, a ne vi, Sergeju Petroviču... Dopustite mi da odem!

— Izvolite... Još ću vas jednom sutra preslušati, a zasad vas, Petre Jegoriču, moram pritvoriti... Nadam se, da ćete do sutrašnjeg ispitivanja shvatiti cio značaj indicija, koje postoje protiv vas, da ne ćete uzalud odugovlačiti i da ćete priznati. Ja sam uvjeren, da ste vi ubili Olgu Nikolajevnu... Danas vam više ništa ne ću reći... Možete ići!

Izgovorih to i zadubih se u spise... Urbenjin me pogleda u nedoumici, ustade i nekako čudno raširi ruke.

— Šalite li se vi ili... mislite ozbiljno? — prozbori on.

— Nama obojici nije do šale... — rekoh. — Možete ići.

Urbenjin je svejedno stajao. Pogledah ga. Bio je blijed i rastreseno je promatrao moje spise.

— A zašto su vam ruke krvave, Petre Jegoriču! — pripitah.

On pogleda svoje šake, koje još bijahu okrvavljene i uze micati prstima.

— Otkud krv? ... Hm ... Ako je to jedan od dokaza, onda je to slab dokaz ... Kad sam dizao okrvavljenu Olgu, morao sam uprljati ruke krvlju ... Ta nisam imao rukavica.

— Vi ste maloprije rekli, da ste, ugledavši ženu, povikali, zazvali u pomoć ... Zašto nitko nije čuo vaše povike?

— Ne znam, bio sam tako osupnut, da nisam mogao glasno vikati ... Uostalom, ništa ja ne znam ... Nemam zbog čega da se opravdavam, a i nije mi to običaj.

— Teško da ste vi vikali ... Pošto ste ubili ženu, otrčali ste i strašno ste se zapanjili, kad ste na rubu šume ugledali ljude ...

— Nisam ja ni primijetio te vaše ljude. Nije meni bilo do ljudi.

Time je zasad bilo završeno preslušavanje Urbenjina. Poslije toga je Urbenjin uhićen i zatvoren u jedno krilo grofove kuće.

Drugog ili trećeg dana stiže iz grada pomoćnik tužioca Polugradov, čovjek, koga se ne mogu sjetiti a da se ne oneraspoložim. Zamislite visoka i suhonjava čovjeka tridesetih godina, glatko obrijana, kovrčava kao janje i kicoški obučena; crte lica su mu fine, ali toliko suhoparne i prazne, da po njima nije bilo teško pogoditi beznačajnost i razmetljivost opisanog individuuma; glas mu tih, sladunjav i otužno uljudan.

Stigao je rano izjutra u najmljenoj kočiji i s dva kovčega. Ponajprije se, strašno zabrinuta lica i hinjeno se žaleći na umor, raspita, ima li za nj odaja u grofovoj kući. Na moju zapovijed dadoše mu malenu, ali vrlo prijatnu i svijetlu sobu, gdje mu postaviše sve, počev od mramorna umivaonika pa do šibica.

— Ču-ujte, dragi moj! Pripravite mi tople vode! — otpoče on, smjestivši se u sobi i gadljivo njuškajući zrak. — Čoeče, vama govorim! Tople vode, molit ću ...

I, prije nego što će se prihvatiti posla, on se dugo oblačio, umivao i češljao; čak je oprao zube crvenim praškom i tri minute je obrezivao svoje šiljate, ružičaste nokte.

— Dakle, — lati se on napokon posla, prelistavajući naše zapisnike — o čemu se radi?

Ispričah mu o čemu se radi, ne ispustivši nijedne sitnice ...

— A jeste li bili na mjestu zločina?

— Ne, još nisam bio!

Pomoćnik tužioca se namršti, prođe svojom bijelom ženskom rukom po svježe umivenom čelu i ushoda se sobom.

— Ne shvaćam koji su razlozi, da još niste bili ondje, — promrmlja on — to je trebalo učiniti prije svega, mislim. Jeste li zaboravili ili niste smatrali za potrebno?

— Ni jedno ni drugo: jučer sam očekivao policiju, a danas ću otići.

— Sad tamo više ništa nije ostalo: svaki dan pada kiša, a i dali ste vremena zločincu, da sakrije tragove. Valjda ste ondje bar postavili stražara? Niste? Ne-e shvaćam!

I razmetljivac autoritativno slegnu ramenima.

— Popijte čaj, da vam se ne ohladi! — dobacih ja tonom ravnodušna čovjeka.

— Ja volim hladan.

Pomoćnik tužioca nagnu se nad spise i, pušući kroz nos, da se čulo po cijeloj sobi, uze čitati poluglasno, ponekad dodajući svoje primjedbe i ispravke. Dvaput mu se usta iskriviše u podrugljiv smiješak: liscu[1] se nisu sviđali, ne znam zašto, ni moj zapisnik, ni zapisnici liječnika. Uređeni i oprani činovnik pokazao se kao strašna cjepidlaka, nadjevena uobraženošću i osjećajem vlastite veličine.

U podne smo bili na mjestu zločina. Spustio se pljusak. Nismo, naravno, našli ni mrlja ni tragova; kiša je sve izaprala. Ja sam jedva uspio naći dugme, koje je otpalo s jahaće haljine umorene Olge, a pomoćnik tužioca je digao nešto crveno i razmočeno, za što se kasnije ustanovilo, da je crveni omot od duhanskog paklića. Isprva smo nabasali na grm, na kojem, sa strane, bijahu polomljene dvije grančice; pomoćnik tužioca se obradovao tim grančicama; mogao ih je slomiti zločinac, pa bi onda one pokazivale pravac kojim je otišao zločinac, pošto je ubio Olgu. Ali je tužiočeva radost bila neosnovana: uskoro pronađosmo mnogo grmova s polomljenim i obršćenim granama; ispostavilo se, da je preko mjesta zločina prešla stoka.

---

[1] Zalud Kamišev psuje pomoćnika tužioca. Taj je pomoćnik kriv jedino zbog toga, što se njegova fizionomija nije svidjela gospodinu Kamiševu. Poštenije bi bilo, da prizna svoje neiskustvo ili pak hotimične griješke. (A. Č.)

Pribilježivši nacrt mjesta i saznavši od kočijaša, kojeg povedosmo sa sobom, u kakovu je položaju nađena Olga, vratismo se natrag, znajući da se vraćamo praznih ruku. Kad smo pretraživali mjesto, neki promatrač sa strane, mogao bi u našim pokretima otkriti lijenost, mlitavost... Možda je naše pokrete djelomično paralizirala ta činjenica, što nam je zločinac već bio u šakama, pa prema tome nije bilo potrebe da se upuštamo u Lecoqovske analize.

Vrativši se iz šume, Polugradov se opet dugo prao i oblačio i opet tražio toplu vodu. Kad je svršio dotjerivanje, izrazi želju, da još jednom preslüša Urbenjina. Na tom saslušanju jadni Petar Jegorič nije rekao ništa novo: on je, kao i prije, nijekao svoju krivnju i prelazio preko naših indicija.

— Čak se čudim, kako na mene možete sumnjati, — reče on sliježući ramenima. — Čudno je!

— Ne budite naivni, dragi moj! — reče mu Polugradov. — Ne će nitko tek onako sumnjati na vas, a ako sumnja, znači, da ima za to razloga!

— Ma kakvi da su razlozi, ma kako da su teške indicije, svejedno treba ipak ljudski rasuđivati! Ja *ne bih* mogao ubiti... razumijete li? Ne bih mogao... Što onda vrijede vaše indicije?

— Uh, — odmahnu rukom pomoćnik tužioca — nevolja je s tim inteligentnim zločincima: seljaku možeš dokazati, a de ti razgovaraj s ovim! *Ne bih mogao*... ljudski... svi pucaju na psihologiju!

— Ja nisam zločinac, — uvrijedi se Urbenjin — molim vas, da budete oprezniji u vašem sumnjičenju...

— Šutite, dragi moj! Nemamo mi kada, da vam se ispričavamo i da slušamo vaše negodovanje... Ako ne izvoljevate priznati, onda ne morate priznati — samo nam dopustite, da vas smatramo lažovom...

— Kako izvolite — progunđa Urbenjin — vi sad možete raditi od mene što vam drago... u vas je vlast.

Urbenjin odmahne rukom i proslijedi gledajući kroz prozor:

— Meni je uostalom svejedno: moj život je propao.

— Slušajte, Petre Jegoriču, — rekoh ja — jučer i prekjučer ste bili toliko utučeni jadom, da ste jedva stajali na nogama i da ste jedva davali lakonske odgovore; danas je,

naprotiv, u vas tako svjež, naravno, relativno, veseo izraz, i vi se čak upuštate u naklapanja. Ta obično ucviljenim ljudima nije do razgovora, a vi ne samo što nadugo raspredate, nego još i izražavate svoje sitničavo nezadovoljstvo. Kako se može objasniti takva nagla promjena?

— A kako je vi objašnjavate? — priupita Urbenjin podrugljivo žmireći prema meni.

— Objašnjavam je tako, da ste vi zaboravili svoju ulogu. Ipak je teško dugo glumiti: ili zaboraviš ulogu, ili ti dosadi...

— To je istražiteljska izmišljotina — nasmiješi se Urbenjin — i ona služi na čast vašoj domišljatosti... Jest, vi ste u pravu. Velika se promjena u meni odigrala...

— Možete li je objasniti?

— Kako izvolite, mislim da nije potrebno skrivati: jučer sam bio tako utučen i shrvan svojom nevoljom, da sam mislio dignuti ruku na sebe ili... poludjeti... Ali sam se noćas predomislio... Palo mi je na um, da je smrt spasila Olju od razvratna života, iščupala je iz prljavih ruku te ništarije, mog krvnika; na smrt nisam ljubomoran: bolje je, da Olga pripadne njoj, nego grofu; ta me je misao obveselila i okrijepila; sad u mojoj duši više nema nikakva tereta.

— Vješto je smišljeno! — procijedi kroza zube Polugradov mašući nogom. — Brz je na jeziku.

— Osjećam da govorim iskreno, i mene čudi, da vi, obrazovani ljudi, ne možete razlikovati iskrenosti od pretvaranja! Uostalom, predrasuda je vrlo jak osjećaj; pod njenim je utjecajem teško ne pogriješiti; ja shvaćam vaš položaj, zamišljam, šta će biti, kada me, povjerovavši vašim indicijama, počnu suditi... Zamišljam: obratit će pažnju na moju zvjersku fizionomiju, moje pijančevanje... u mene nije zvjerska vanjština, ali će predrasuda nadvladati...

— Dobro, dobro, dosta je, — reče Polugradov, nadnoseći se nad spise — odlazite!

Po Urbenjinovu odlasku prijeđosmo na ispitivanje grofa. Njegova svjetlost dođe na preslušavanje u kućnom haljetku i nakvašenu povezu na glavi; upoznavši se s Polugradovom, uvali se u naslonjač i poče davati iskaz.

— Sve ću vam ispričati, otpočetka... A šta sad radi vaš predsjednik Lionski? Još se nije rastavio od žene? Ja sam se s njim slučajno upoznao u Petrogradu. Gospodo, zašto ne

naredite, da vas nečim posluže? Uz konjak je nekako veselije razgovarati... A ja i ne sumnjam, da je za to umorstvo kriv Urbenjin...

I grof nam ispriča sve ono, što je već poznato čitaocu. Na tužiočevu molbu, on sasvim potanko ispriča, kako je živio s Olgom i, opisujući slasti života s lijepom ženom, toliko se zanese, da nekoliko puta cmoknu ustima i namignu okom. Iz njegova iskaza saznadoh jednu vrlo važnu pojedinost, koju čitalac ne zna. Saznao sam, da je Urbenjin, dok je stanovao u gradu, neprestano obasipao grofa pismima; u nekim ga je pismima proklinjao, a drugim ga zaklinjao, da mu vrati ženu, obećavajući, da će zaboraviti sve uvrede i sramote; jadnik se tada hvatao za ta pisma kao za slamku.

Preslušavši dva tri kočijaša, pomoćnik tužioca valjano ruča, održa mi pravu prodiku i ode. Prije odlaska svrati u krilo, gdje bijaše zatvoren Urbenjin, i saopći mu, da je naša sumnja u njegovu krivicu postala uvjerenjem. Urbenjin odmahnu rukom i zamoli dopuštenje da prisustvuje ženinoj sahrani. Ovo mu je posljednje bilo dopušteno.

Polugradov nije lagao Urbenjinu: jest, naša sumnja pretvorila se u uvjerenje, i mi smo bili sigurni, da nam je zločinac poznat i da je već u našim rukama; ali nismo dugo zadržali to uvjerenje!

Jednog divnog jutra, kad sam ja pečatio omot, kako bi zajedno s njim poslao Urbenjina u grad, u tamnicu, začuh strašnu buku. Pogledavši kroz prozor, ugledah zanimljiv prizor: desetak su krepkih momaka vukli iz služinjske kuhinje ćoravog Kuzmu.

Kuzma, blijed i raščupan, opirao se o zemlju nogama i, lišen mogućnosti da se brani rukama, udarao je protivnike svojom velikom glavom.

— Vaše blagorođe, izvolite doć ovamo, — reče mi uzrujani Ilja: — ne će da ide!

— Tko ne će da ide?

— Ubojica!

— Kakav ubojica?

— Kuzma... on je ubio, vaše blagorođe... Petar Jegorič zalud strada... Boga mi...

Izađoh na dvorište i uputih se prema služinjskoj kuhinji, gdje je Kuzma, koji se već bio oteo iz snažnih ruku, prišivao ćuške desno i lijevo...

— O čemu se radi? — upitah prišavši skupini...

I ispričaše mi nešto neobično i neočekivano.

— Vaše blagorođe, Kuzma je ubio!

— Lažu! — zakuka Kuzma. — Ubio ih bog, lažu!

— A zašto si ti, vražji sine, prao krv, ako ti je savjest čista? Čekaj, njihovo će blagorođe sve raščistiti!

Nadglednik šume na konju, Trifon, jašući mimo rijeku, primijetio je, kako Kuzma nešto brižljivo pere. Trifon je isprva mislio, da pere rublje, ali je, zagledavši se, primijetio zobun i pršnjak. Učinilo mu se to neobičnim: sukno se ne pere.

— Šta radiš? — doviknu Trifon.

Kuzma se zbuni. Zagledavši se još pažljivije, Trifon primijeti na zobuncu mrke mrlje...

— Odmah sam se dosjetio, da je to krv... Dođoh u kujnu i ispričah našima; oni pripaziše i spaziše kako je po noći sušio zobun u vrtu. I, naravno, preplašio se. Zašto bi prao, ako nije kriv? Znači, da mu nije čista duša, kad radi krišom... Mislili mi, mislili, i povukli ga vašem blagorođu... Vučemo, a on se opire i pljuje u oči. Zašto se opire, ako nije kriv?

Kasnije preslušavanje pokaza, da je Kuzma, tik pred umorstvo, u isto vrijeme dok je grof s gostima sjedio na rubu šume i pio čaj, otišao u šumu. Pri prijenosu Olge nije mogao učestvovati i, prema tome, nije se mogao okrvaviti. Kad su ga doveli u moju sobu, Kuzma isprva nije mogao od uzbuđenja progovoriti ni riječi. Prevrćući bjeloočnicom svog jedinog oka, on se križao i mrmljao zakletve.

— Smiri se, ispričaj mi, i ja ću te pustiti, — rekoh.

Kuzma mi padne pred noge i, mucajući, poče se bogmati.

— Dabogda crko, ako sam to ja... Ne vidjeli mi raja ni otac ni majka... Vaše blagorođe! Ubio mi bog dušu...

— Jesi li odlazio u šumu?

— To je točno, odlazio sam. Davo sam gospodi konjak i, da oprostite, malko sam potego; udarilo mi u glavu i došlo mi da legnem, pa sam ošo, lego i zaspo... A ko je ubio i kako, ne znam, i pojma nemam... Kažem vam po istini.

— A zašto si prao krv?

— Bojo sam se, da se što ne pomisli... da me ne uzmu za svjedoka...

— A otkud ti na zobuncu krv?

— Opće ne znam, vaše blagorođe!

— Kako uopće ne znaš? Zar nije zobunac tvoj?

— Ono jeste, da je moj, ali nikako ne znam... Opazio sam krv, kad sam se već probudio.

— Prema tome, znači, da si u snu zamrljao zobunac krvlju?

— Baš tako!

— Hajde ti lijepo, brate, i promisli... Divaniš gluposti; promisli i sutra ćeš mi reći... Hajde!

Sutradan, kad se probudih, javiše mi, da Kuzma želi razgovarati sa mnom. Zapovjedih da ga dovedu.

— Jesi li se dosjetio? — upitah.

— Baš tako, dosjetio sam se.

— Otkud ti krv na zobuncu?

— Ja se, vaše blagorođe, sjećam ko u snu: prisjeća mi se nešto ko u magli, a je l' to istina il nije, ne shvaćam...

— A čega se prisjećaš?

Kuzma odiže oko uvis, promisli i reče:

— Čudnovato nešto... Baš ko u snu il' u magli... Ležim na travi pijan i drijemljem, nije baš ni da posve spavam... Samo čujem prolazi neko blizu i jako nogama udara... Otvorim oko i vidim, više kao u nesvijesti ili u snu: prilazi mi neki gospodin, sagiba se i otire ruke o moje skute... Otro o skute, a onda razmazo rukom po pršnjaku... Eto tako.

— Koji je to gospodin?

— Opće ne znam; sjećam se samo, da nije bio seljak, već gospodin... u gospockom odijelu, a ko je taj gospodin, kakvo mu je lice, opće se ne sjećam.

— Kakve je boje bilo njegovo odijelo?

— Ko bi ga znao! Možda je bilo bijelo, a možda crno... Sjećam se samo, da je bio gospodin i ničega se više ne sjećam... Ah, da, sjetio sam se! Nagnuvši se, obrisaše ruke i rekoše: »Pijani gade!«

— Nisi li to sanjao?

— Ne znam, možda sam i sanjao... Samo otkud se onda stvorila krv?

— Je li gospodin, kojega si ti vidio, nalik na Petra Jegorića?

— Baš ko da i nije ... a možda su to i bili oni ... Oni ne bi nikad zvali gadom.

— Prisjeti se ... hajde, sjedi i prisjeti se ... Možda se nekako sjetiš ...

— Razumijem.

Ovaj neočekivani upad ćoravoga Kuzme u roman, koji bijaše već gotovo završen, prouzroči nerješivu zbrku. Ja sam se sasvim smeo i nisam znao, što da mislim o Kuzmi: svoju je krivicu odlučno nijekao, a i istražni postupak je opovrgavao njegovu krivnju: Olga nije ubijena iz koristoljublja; napada na njenu čast po mišljenju liječnika »vjerojatno nije bilo«; zar se moglo držati, da je Kuzma ubio i da se nije okoristio ni jednom od tih mogućnosti, jedino zbog toga, što je bio strašno pijan i što je izgubio glavu ili se pak uplašio — što se opet nije podudaralo s okolnostima oko umorstva ...

Ali, ako Kuzma nije bio kriv, zašto nije mogao objasniti, odakle mu na zobunu krv i zašto je izmišljao sne i priviđenja? Zašto je upetljao gospodina, kojega je vidio, kojega je čuo, ali ga se sjećao tako slabo, da je čak zaboravio boju njegova odijela.

Još jednom doletje Polugradov.

— Eto, vidite! — reče on. — Da ste odmah pregledali mjesto zločina, sada bi, vjerujte, sve bilo jasno kao na dlanu. Da ste odmah ispitali svu poslugu, još bismo onda znali, tko je nosio Olgu Nikolajevnu, i tko nije, a sad ne možemo čak odrediti, kako je daleko od mjesta događaja ležao taj pijanac.

Dva sata se natezao s Kuzmom, ali mu on nije priopćio ništa novo; rekao je, da je kroza san vidio gospodina, da mu je gospodin otrao ruke o skute i nazvao ga pijanim gadom, ali, tko je bio taj gospodin, kakvo mu bijaše lice i odijelo, on ne reče.

— A koliko si popio konjaka?

— Popio sam po boce.

— A možda to nije bio konjak?

— Ne može biti, pravi fini šampanj ...

— Ah, ti čak znaš i vrste pića! — osmjehnu se pomoćnik tužioca.

— Kako da ne znam! Hvala bogu, kod gospode služim već tridesetak godina, vrijeme je da naučim...

Pomoćnik tužioca, tko zna zašto, smatraše da je potrebno suočenje Kuzme s Urbenjinom. Kuzma je dugo gledao Urbenjina, zavrtio glavom i rekao:

— Ne, ne sjećam se... možda i jesu Petar Jegorič, a možda i nisu oni... Ko bi znao?

Polugradov se okani svega i otputova, prepustivši meni samom, da od dvojice ubojica izaberem pravog.

Istraga se otegnu... Urbenjina i Kuzmu strpaše u zatvor, koji se nalazio u seocetu, u kome sam i ja stanovao. Jadni je Petar Jegorič strašno klonuo duhom, usukao se, posijedio i zapao u religiozno raspoloženje. Dvaput mi je slao ljude s molbom, da mu pošaljem krivični zakonik; očito ga je zanimala veličina buduće kazne.

— Šta će biti s mojom djecom? — upitao me on na jednom preslušavanju. — Da sam sâm, vaša me griješka ne bi ojadila, ali, ovako ja moram živjeti... živjeti zbog djece! Oni će propasti bez mene, a i ja... ne mogu da se rastanem od njih. Šta radite od mene?

Kad su mu stražari počeli govoriti »ti«, i kad je dvaput morao pod stražom propješačiti od mog sela do grada i natrag, naočigled svijetu, koji je poznavao, zapao je u očaj i počeo se uzrujavati.

— To nisu pravnici! — vikao je on, da je cio zatvor odjekivao. — To su okrutni, bezdušni derani, koji se ne obaziru ni na ljude, ni na istinu! Ja znam, zašto sjedim ovdje, znam! Svalivši krivicu na mene, oni nastoje sakriti pravog krivca! Grof je ubio, a ako nije grof, onda je njegov najmljenik!

Kad doznade da je uhićen Kuzma, on se isprva vrlo obveseli.

— Eto, pronađen je najmljenik! — reče mi on. — Pronađen je!

Ali ubrzo, kad razabra, da ga ne puštaju i kad mu priopćiše Kuzminu izjavu, on se opet pokunji.

— Sad sam propao — govorio je — sasvim sam propao: da se taj ćoravi Kuzma izvuče iz zatvora, on će prije ili kasnije spomenuti moje ime, reći će, da sam to ja brisao ruke

o njegove skute. Ali ste vi međutim vidjeli, da moje ruke nisu bile obrisane.

Prije ili kasnije, naše će se sumnje morati objasniti.

Na kraju studenog iste godine, kad su mi pred prozorom lepršale pahuljice, a jezero se činilo beskrajnom bijelom pustoši, Kuzma zatraži, da dođe meni: poslao mi je stražara, kako bi mi saopćio, da se »dosjetio«. Zapovjedih da mi ga dovedu.

— Vrlo mi je drago, da si se napokon dosjetio — dočekah ga — već je vrijeme, da prestaneš tajiti i vući nas za nos, kao derišćad. Čega si se dosjetio?

Kuzma ne odgovaraše; stajao je nasred sobe i šutke, ne trepćući gledao u mene... Iz očiju mu izbijao strah; a i sam je bio nalik na čovjeka, koji se strašno uplašio: bio je blijed i drhtao, s lica mu je mlazao hladan znoj.

— Hajde, govori, čega si se dosjetio? — ponovih ja.

— Tako nešto, da se neobičnije ne može ni izmisliti... — prozbori on. — Jučer sam se sjetio, kakva je kravata bila na tome gospodinu, a noćaske sam se zamislio, pa sam se i lica sjetio.

— Tko je to onda bio?

Kuzma se bolećivo osmjehnu i otre znoj s čela.

— Strašno je reći, vaše blagorođe, dopustite mi, da ne govorim: strašno je neobično i čudno, sve bi rekao, da mi se to prisnilo ili prividilo...

— Ali tko ti se to prividio?

— Ne, dopustite mi, da ne govorim: ako kažem, osudit ćete me... Dopustite mi da promislim, pa da sutra kažem... Stra me.

— Pih! — razljutih se ja. — Zašto si me uznemiravao, ako ne ćeš da govoriš? Zašto si došao ovamo?

— Mislio sam, da ću reći, a sad se eto plašim. Ne, vaše blagorođe, pustite me... Radije ću sutra reći... Ako vam kažem, tako ćete se raspaliti, da ću zaraditi i više od Sibira — osudit ćete me...

Razljutih se i zapovjedih da odvedu Kuzmu[1]. Istog dana uveče, da ne gubim vrijeme i jednom zauvijek svršim s tim

---

[1] Sjajna li istražitelja! Umjesto da nastavi preslušanje i iznudi potrebnu izjavu, on se razljutio — a to je stanje, koje se kosi s dužnostima službenika. Uostalom, ja malo vjerujem u sve

»slučajem umorstva«, odoh u zatvorsku zgradu i prevarih Urbenjina, rekavši mu, da ga je Kuzma prokazao za ubojicu.

— Očekivao sam to... — izreče Urbenjin, odmahnuvši rukom — meni je svejedno.

Zatvorska je samotinja jako djelovala na Urbenjinovo medvjeđe zdravlje: požutio je i gotovo napola spao u težini. Obećah mu, da ću zapovjediti stražarima, da ga puštaju po danu, a čak i po noći na šetnju hodnikom.

— Ne treba se bojati, da ćete mi umaći.

Urbenjin mi zahvali i već se odmah poslije mog odlaska šetao hodnikom: njegova se vrata više nisu zatvarala.

Otišavši od njega, pokucah na vrata iza kojih se nalazio Kuzma.

— Onda, jesi li se dosjetio? — upitah.

— Nisam, gospodine... — začu se slab glas — neka dođe gospodin tužilac, pa ću njemu reći, ali vama ne ću da kazujem.

— Kako hoćeš...

Sutra izjutra sve se razmrsi.

Stražar Jegor dotrča meni i priopći, da je ćoravi Kuzma nađen u svojoj postelji *mrtav*. Otputih se u zatvor i uvjerih se o tome... Zdravi, krupni seljak, koji je jučer odisao zdravljem i izmišljao različite bajke, kako bi se oslobodio, bio je nepomičan i leden kao kamen... Ne ću opisivati moj i stražin užas: čitalac ga može zamisliti. Za mene je Kuzma bio dragocjen, kao okrivljenik ili kao svjedok, dok je za stražare bio uhićenik, za čiju su smrt ili bijeg oni skupo plaćali... Naš je užas bio to veći, što je izvršena obdukcija utvrdila nasilnu smrt... Kuzma je bio zadavljen. Uvjerivši se, da je zadavljen, počeo sam tražiti krivca i nisam ga dugo tražio... On je bio blizu...

Pođoh u Urbenjinovu ćeliju i, ne mogavši se suzdržati, zaboravivši da sam istražitelj, sasvim ga otvoreno i oštro nazvah ubojicom.

— Nije vam bila dovoljna, nitkove, smrt vaše nesretne žene — progovorih ja — nego je još trebalo da ubijete čovjeka, koji vas je prokazao! I poslije ovoga ćete valjda i dalje tjerati svoju prljavu, lupešku komediju!

---

to... Ako gospodin Kamišev nije ništa držao do svojih dužnosti, onda bi ga bar obična ljudska radoznalost morala ponukati, da završi preslušavanje. (A. Č.)

Urbenjin grozno problijedje i zanjiha se...

— Lažete! — povika on, udarajući se šakom po prsima.

— Ne lažem! Vi ste prolijevali krokodilske suze zbog naših indicija, rugali im se... Bilo je trenutaka, kad sam želio da više vjerujem vama, nego indicijama... O, vi ste izvrstan glumac!... Ali sad vam ne ću povjerovati sve da iz vaših očiju mjesto tih glumačkih, lažnih suza poteče krv! Recite, jeste li vi ubili Kuzmu?

— Ili ste pijani ili mi se rugate! Sergeju Petroviču, svaka strpljivost i poslušnost ima granice! Ja ovo ne ću izdržati!

I Urbenjin, blistavih očiju, zalupa šakom po stolu.

— Jučer sam bio toliko neoprezan, da sam vam dao slobodu — proslijedih — dopustio sam vam, što se ne dopušta drugim zatvorenicima, da se šetate hodnikom. I, eto, baš kao da mi zahvaljujete, odlazite noću do vrata tog jadnog Kuzme i gutite čovjeka, koji spava! Znajte, da niste udesili samo Kuzmu: zbog vas će nastradati i stražari.

— Što li sam ja to učinio, bože moj? — prozbori Urbenjin, hvatajući se za glavu.

— Hoćete li, da vam navedem dokaze? Molim lijepo... vaša vrata su, po mojoj odredbi, bila otvorena. Glupi tamničari su otvorili vrata i zaboravili, da pripaze na bravu... na svima ćelijama su jednake brave... Vi ste noću izvadili svoj ključ i, izašavši u hodnik, otvorili njime vrata svoga susjeda... Kad ste ga zadavili, zaključali ste vrata i ključ stavili u svoju bravu.

— Zašto bih ga zadavio? Zašto?

— Zato, što vas je prokazao... Da vam jučer nisam saopćio tu novost, on bi ostao živ... Grijeh je i sramota, Petre Jegoriču.

— Sergeju Petroviču, mladi čovječe, — prozbori ubojica odjednom nježnim, mekanim glasom, hvatajući me za ruku — vi ste čestit i ispravan čovjek... ne upropašćujte se i ne prljajte se nepravednim sumnjičenjem i brzopletim okrivljivanjem. Vi ne možete ni shvatiti, kako ste me okrutno i teško ranili, natovarivši na moju sasvim nevinu dušu novu krivicu... Ja sam mučenik, Sergeju Petroviču! Čuvajte se toga, da vrijeđate mučenike! Doći će vrijeme, kad ćete mi se morati ispričavati i to je vrijeme blizu... Ne će onda mene okriviti! Ali vam ta isprika ne će valjati... Okomljujete se

na mene i tako me strašno vrijeđate, a bilo bi bolje, kad biste ljudski — ne kažem prijateljski, jer ste se vi već odrekli naših dobrih odnosa — bilo bi bolje, kad biste me ispitali... Kao svjedok i vaš pomoćnik više bih koristio pravosuđu, nego u ulozi okrivljenoga. Uzmimo, na primjer, tu novu optužbu... ja bih vam mogao koješta saopćiti: noću nisam spavao i sve sam čuo...

— Šta ste čuli?

— Noćas oko dva sata... bilo je mračno... čujem, kako netko tiho ide hodnikom i sve se dotiče mojih vrata... hodao je i hodao, a onda otvorio moja vrata i ušao.

— Tko?

— Ne znam: bilo je tamno — nisam vidio... zastao je na trenutak u mojoj ćeliji i izašao... i baš tako, kao što ste rekli — izvadio iz mojih vrata ključ i otvorio susjednu ćeliju. Iza dvije minute začuh hroptanje, a iza toga buku. Mislio sam, da to hoda i buči stražar, a za hroptanje sam mislio, da je hrkanje, inače bih digao galamu.

— Priče! — kazah. — Nitko tu osim vas ne bi ubio Kuzmu. Dežurni stražari su spavali. Žena jednog stražara, koja nije spavala cijele noći, izjavila je, da su sva tri stražara svu noć spavali kao zaklani i da nisu ni na čas izlazili iz postelje; jadnici nisu znali, da se u ovom bijednom zatvoru mogu nalaziti takve zvijeri. Oni služe ovdje već više od dvadeset godina. Za cijelo to vrijeme nisu imali ni jedan slučaj bijega, a da i ne spominjemo takvu gadariju, kao što je umorstvo. Sad je njihov život, zahvaljujući vama, stubokom promijenjen; a i ja ću ispaštati zbog toga, što vas nisam uputio u kaznionicu i što sam vam ovdje dopustio da hodate hodnicima. Hvala vam!

Bio je to moj posljednji razgovor s Urbenjinom. Više se nikada nisam s njim razgovarao, ako ne računam ona dva tri pitanja koje mi je on, kao svjedoku, uputio s optuženičke klupe...

Moj je roman u naslovu nazvan »kriminalističkim« i sada, kad je »slučaj umorstva Olge Urbenjine« postao još složeniji poradi novog umorstva, koje je prilično neshvatljivo i u mnogočemu tajanstveno, čitatelj s pravom očekuje, da roman uđe u najzanimljiviju i najsnažniju fazu. Otkrivanje zločinca i motiva zločina pruža široke mogućnosti za pokazivanje oštro-

umnosti i mozgovne snalažljivosti. Ovdje opiranje i lukavstvo vode rat protiv znanja, rat zanimljiv u svim svojim oblicima...

Ja sam vodio rat, i čitatelj s pravom očekuje, da ću opisati sredstva, koja su mi donijela pobjedu, i on se zacijelo nada istražiteljskim majstorijama, kojima se toliko odlikuju romani Gaboriaua i našeg Škljarevskog; i ja sam bio spreman da zadovoljim čitateljevo očekivanje, ali... jedan od glavnih junaka ostavlja bojno polje, ne dočekavši svršetka bitke — njemu uskraćuju slavlje pobjede. Sve što je prije učinio, olako nestaje — i on prelazi u skupinu promatrača. Taj je junak — ovaj vaš ponizni sluga. Sutradan me, po opisanom razgovoru s Urbenjinom, pozvaše, ili bolje rečeno narediše mi, da predam ostavku. Spletke i brbljarije naših kotarskih prija učiniše svoje... Mom je otpuštanju mnogo pripomoglo i umorstvo u zatvoru, izjave, koje je pomoćnik tužioca, a da ja nisam znao, pokupio od posluge i, ako se čitalac još sjeća, udarac, koji sam veslom nanio seljaku po glavi za jedne od minulih noćnih orgija. Seljak poteže slučaj. Sve se strašno ispremiješalo. Za cigla sam dva dana morao predati slučaj umorstva istražitelju za osobito važne slučajeve.

Zahvaljujući naklapanju i novinskim dopisima, uzmuti se cijelo tužioštvo. Tužilac je obdan dolazio na grofovo imanje i učestvovao u preslušavanju. Zapisnici naših liječnika su bili upućeni u liječničku upravu i dalje. Natucalo se čak o iskopavanju leševa i o novom očigledu, koji, usput budi rečeno, ne bi ni do čega doveo.

Urbenjina su dva puta vukli u sjedište gubernije, da bi ispitali njegove duševne sposobnosti, i oba su puta ustanovili, da je normalan. Ja sam se počeo pojavljivati u ulozi svjedoka[1]. Novi su se istražitelji toliko zanijeli, da je čak moj Polikarp dospio među svjedoke.

Godinu dana nakon podnesene ostavke, za vrijeme dok sam živio u Moskvi, dobih poziv na raspravu o slučaju Urbenjin. Veselio sam se prilici, da još jednom obiđem mjesta, uz koja me je vezala navika, i otputovah. Grof, koji je živio u

---

[1] Ova je uloga, naravno, bolje odgovarala gospodinu Kamiševu, nego uloga istražitelja; u Urbenjinovu slučaju on nije mogao biti istražitelj. (A. Č.)

Petrogradu, ne otputova, već, umjesto da ode, posla liječničku svjedodžbu.

Slučaj se pretresao u našem kotarskom mjestu, na odsjeku Okružnog suda. Tužilac je bio Polugradov, onaj isti, koji je četiri puta dnevno čistio zube crvenim praškom; branilac bijaše neki Smirnjajev, visok, mršav, plav čovjek, sentimentalna lica i dugačke, glatke kose. Porotu sačinjavahu mahom građani i seljaci; samo četvorica od njih bijahu pismeni, ostali bi se pak, kad bi im pružili Urbenjinova pisma ženi, da ih pregledaju, preznojavali i zbunjivali. Predsjednik porote postade trgovac Ivan Demjanič, onaj isti, po kome je dobio ime moj pokojni papagaj.

Ušavši u sudsku dvoranu, nisam mogao poznati Urbenjina: bio je potpuno posijedio i vanjštinom ostario za dvadeset godina. Očekivao sam, da ću na njegovu licu vidjeti ravnodušnost prema sudbini i apatičnost, ali su moje slutnje bile pogrešne — Urbenjin je vatreno učestvovao u suđenju i odbacio trojicu porotnika, nadugo objašnjavao i ispitivao svjedoke; svoju krivicu je odlučno nijekao i svakog svjedoka, koji je govorio protiv njega, ispitivao vrlo dugo.

Svjedok Pšehocki izjavio je na suđenju, da sam ja živio s pokojnom Olgom.

— To je laž! — povikao je Urbenjin. — On laže! Svojoj ženi ne vjerujem, ali njemu *vjerujem.*

Kad sam ja dao iskaz, branilac me upitao, kakvi su bili moji odnosi s Olgom i upoznao me s izjavom Pšehockog, koji mi je nekoć čestitao. Da kažem istinu, to bi značilo svjedočiti u prilog optuženome: što je žena razvratnija, to su porotnici popustljiviji prema mužu Otelu — ja sam to znao... S druge strane, moja bi istina ranila Urbenjina... On bi, kad bi je čuo, osjetio neizlječivu bol... Smatrao sam, da je bolje lagati.

— Ne! — rekao sam.

Tužilac je u svom govoru, opisujući jarkim bojama umorstvo Olge, osobitu pažnju obraćao na ubičino zvjerstvo, na njegovu mržnju... »Stari oronuli bludnik ugledao je pristalu i mladu djevojku. Poznavajući njen užasni položaj u kući luda oca, on je primamljuje koricom kruha, stanom i šarenim krpama... Ona pristaje: imućni muž, starac, ipak je podnošljiviji od luda oca i siromaštva. Ali je ona mlada, a mladost,

gospodo porotnici, ima svojih neopozivih zahtjeva... Djevojka se, odgojena romanima i u prirodi, prije ili kasnije, morala zaljubiti...«, i t. d., sve jedno te isto. Svršava se tako, »da njega, koji joj nije pružio ništa, osim svoje starosti i šarenih krpa, kad spazi, kako mu izmiče plijen, spopada bjesnilo životinje, kojoj su pod nos turili usijano željezo. Volio je kao životinja i mrziti je morao kao životinja« i slično.

Optužujući Urbenjina za ubistvo Kuzme, Polugradov je isticao taj lupeški postupak, svijesno smišljen i proračunat, kojim je izvršeno umorstvo »usnulog čovjeka, koji je bio toliko neoprezan, da je malo prije svjedočio protiv njega. A da je Kuzma htio ispričati svjedoku baš o njemu, u to vi, nadam se, ne sumnjate.«

Branitelj Smirnjajev nije poricao Urbenjinove krivice; on je samo molio, da se prizna, kako je Urbenjin postupao u afektu i da mu se to uzme u obzir kao olakotna okolnost. Opisujući, kako je često mučna ljubomora, on je za svjedoka pozvao Shakespeareovog Othela. Promotrivši »taj sveljudski tip« sa svih strana i, citirajući različite kritičare, toliko je zabrazdio, da ga je predsjednik morao prekinuti primjedbom. kako »poznavanje strane književnosti nije obavezno za porotnike«.

Iskoristivši posljednje riječi, Urbenjin je pozvao boga za svjedoka, da on nije kriv, ni djelom ni mišlju.

— Meni je osobno svejedno ma gdje bio: u ovom kotaru, gdje me sve podsjeća na moju nezasluženu sramotu i na ženu, ili na robiji, ali me samo brine sudbina moje djece.

I, okrenuvši se prema publici, Urbenjin zaplaka i zamoli, da prigrle njegovu djecu.

— Uzmite ih! Grof, naravno, ne će propustiti prilike da se pohvali svojom velikodušnošću, ali sam ja već upozorio svoju djecu: ona ne će uzeti od njega ni mrvice.

Spazivši mene među publikom, pogleda me molećim očima i reče:

— Izbavite moju djecu od grofovih dobročinstava.

On je, očito, zaboravio na skoru osudu i sav se prepustio mislima o djeci. Govorio je o njima, sve dok ga predsjednik nije prekinuo.

Porotnici nisu dugo vijećali. Urbenjin je proglašen bezuvjetno krivim i nijedna olakotna okolnost nije mu uzeta u obzir.

Osuđen je na gubitak cjelokupne imovine i progonstvo na robiju u trajanju od petnaest godina.

Tako je skupo platio susret u ono svibanjsko jutro s poetičnom »djevojkom u crvenome«...

Od opisanih događaja prošlo je već više od osam godina. Neki su sudionici u drami umrli i već su istrunuli, drugi izdržavaju kaznu zbog svog grijeha, treći životare boreći se protiv svakodnevne dosade i očekujući smrt od dana do dana.

U tih se osam godina mnogo štošta promijenilo: grof Karnejev, koji je i dalje prema meni gajio najiskrenije prijateljstvo, sad se već sasvim propio. Njegovo imanje, na kojem se bila zgodila drama, prešlo je iz njegovih ruku u ruke njegove žene i Pšehockoga. On je sada siromašan i živi na mojoj grbači. Ponekad se predvečer, ležeći u mojoj sobi na divanu, voli sjetiti prošlosti.

— Lijepo bi sad bilo slušati cigane — mrmlja on — pošalji, Serjoža, po konjak!

I ja sam se promijenio. Snaga me postepeno izdaje, i ja osjećam, kako mi tijelo napuštaju zdravlje i mladost. Nema više one fizičke snage, nema spretnosti, nema izdržljivosti, kojom sam se nekoć razmetao, bdijući po nekoliko noći zaredom i ispijajući takve količine, koje bi sad jedva i podigao. Na licu se, jedna za drugom, pojavljuju bore, kosa opada, glas hrapavi i slabi... Život je prošao...

Prošlosti se sjećam kao jučerašnjeg dana. Kao u magli nazirem mjesta i likove ljudi. Nemam snage da ih nepristrano promatram; volim ih i mrzim isto tako snažno kao i prije, i ne prođe dan, a da se ne uhvatim za glavu, obuzet osjećajem srdžbe ili mržnje. Grof mi je mrzak kao i prije, Olga odvratna, Kalinjin smiješan u svojoj glupoj taštini. Zlo smatram zlim, grijeh grijehom.

A često se dogodi, da ja, zagledavši se u sliku, što stoji na mome stolu, osjećam neodoljivu želju, da se prošetam šumom s »djevojkom u crvenome«, uz šumorenje visokog borja i da je privinem na grudi, ne obazirući se ni na što. U tim joj trenucima opraštam i lažljivost i pad u kaloviti ponor, spreman

da joj oprostim sve, kako bih se još jednom ponovio makar i djelić prošlosti... Shrvan gradskom dosadom, htio bih još jednom čuti urlanje diva jezera i projuriti na mojoj Zorki njegovom obalom. Oprostio bih i zaboravio sve, da još jednom mogu prošetati cestom prema Tenjevu i susresti vrtlara Franza s njegovim burencetom za votku i džokejskom kapicom... Ima trenutaka, kad sam čak gotovo spreman stisnuti tu ruku grimiznu od krvi i porazgovoriti se s dobrodušnim Petrom Jegoričem o religiji, ljetini, narodnom prosvjećivanju... Htio bih se sastati sa Žmirkom, s njegovom Nađenkom...

Život je pomaman, pokvaren i podivljao, kao jezero u kolovoškoj noći... Mnogo je žrtava zauvijek nestajalo u njegovim crnim valovima... Na dnu leži težak talog...

Ali zašto ga ja ponekad volim! Zašto mu opraštam i dušom stremim njemu, kao nježni sin, kao ptica puštena iz krletke?

Život, koji sad gledam kroz prozor svratišne sobe, podsjeća na sivi krug: sivilo bez ikakvih preljeva, bez ikakvih svijetlih bljeskova...

Ali, sklopivši oči i prisjećajući se prošlosti, ja vidim dugu, kakvu čini sunčani spektar... Da, ondje je burno, ali ondje je i svijetlije...

S. Zinovjev

Kraj

Ispod rukopisa je stajalo:

Poštovani gospodine uredniče! Molim vas, da ponuđeni roman (ili pripovijest, kako vam drago) štampate po mogućnosti bez skraćenja, križanja ili dometanja. Uostalom, izmjene se mogu unijeti prema dogovoru s autorom. U slučaju da ne odgovara, molim da se rukopis sačuva i vrati. Stan mi je (privremeni) u Moskvi, na Tverskom trgu, u svratištu »Engleska«. Ivan Petrovič Kamišev.

P. S. Honorar po nahođenju uredništva.

Godina i datum.

Sada, pošto sam upoznao čitaoca s romanom Kamiševa, nastavljam s njime razgovor, što sam ga bio prekinuo. Ponaj-

prije moram istaći, da nisam održao obećanja, koje sam dao na početku pripovijesti: roman Kamiševa nije objavljen bez ispuštanja, nije objavljen *in toto*, kako sam obećao, već prilično skraćen. Radi se o tome, da »Drama u lovu« nije mogla biti štampana u novinama, što ne spominjem u prvoj glavi ove pripovijesti: novine su prestale postojati, kad je rukopis bio predan u štampu... Novo uredništvo, koje je prihvatilo roman Kamiševa, smatralo je za nemoguće da ga štampa bez križanja. Svaki put, za vrijeme štampanja, uredništvo mi je slalo korekture pojedinih poglavlja s molbom da ih »promijenim«. Ja nisam htio primiti grijeha na dušu i mijenjati tuđe riječi, već sam smatrao, da je bolje i korisnije potpuno ispustiti, nego mijenjati nezgodno mjesto. U suglasnosti sa mnom, uredništvo je ispustilo mnogo mjesta, koja su zapanjivala svojim cinizmom, razvučenošću i površnošću u literarnoj obradi. To ispuštanje i križanje zahtijevalo je opreza i vremena — bio je to razlog zbog čega su mnoge glave zakašnjavale. Između ostalog smo ispustili dva opisa noćnih orgija. Jedna se orgija održavala u grofovoj kući, druga na jezeru. Ispušten je opis Polikarpove biblioteke i njegov originalni način čitanja: to je mjesto smatrano previše rastegnutim i pretjeranim.

Ja sam se najviše zauzimao za jedno poglavlje, a uredništvo se najviše protivilo tom istom poglavlju, u kojem se opisuje mahnito kartanje, koje je haralo među grofovom poslugom. Najstrasniji igrači bili su vrtlar Franz i starica Sovuljaga: najviše su igrali pok i tri listića. Za vrijeme istrage Kamišev je, prolazeći jednom pokraj neke sjenice i zavirivši u nju, spazio ludu igru. Kartali su se Sovuljaga, Franz i... Pšehocki. Igrali su pok, i to *crni*, s ulogom od devedeset kopjejaka; zapisani dug dosizao bi trideset rubalja. Kamišev se priključio kartašima i »operušao« ih kao jarebice. Nadigrani Franz želeći da nastavi igru, pođe prema jezeru, gdje je skrivao novac. Kamišev je slijedio njegov put i, primijetivši gdje on skriva svoj novac, *pokrao* vrtlara, ne ostavivši mu nijedne kopjejke. Ukradeni je novac dao ribaru Miheju. Ovo neobično dobročinstvo sjajno ocrtava sudskog istražitelja, ali je opisano tako površno i razgovori kartaša obiluju takvim biserima psovki, da uredništvo nije pristalo čak ni na izmjenu.

Ispušteno je nekoliko opisa sastanaka Olge i Kamiševa; ispušteno je jedno njegovo objašnjavanje s Nađenjkom Ka-

linjinom, i t. d., ali mislim, da je i ono, što je štampano, dovoljno da ocrta mog junaka. *Sapienti sat*...[1]

Točno nakon tri mjeseca podvornik u uredništvu, Andrej, javi mi, da je došao »gospodin s kokardom«.

— Neka uđe! — rekoh ja.

Uđe Kamišev, jednako rumen, zdrav i lijep, kao i prije tri mjeseca. Koraci mu bijahu isto onako bešumni... Odloži na prozor šešir, toliko oprezno, te se moglo pomisliti, da odlaže nekakav teret... U njegovim se plavim očima sjajilo kao i prije nešto djetinje, beskrajno dobrodušno...

— Opet vas uznemirujem! — otpoče on smiješeći se i oprezno sjedajući. — Oprostite, tako vam boga! Onda? Kako je osuđen moj rukopis?

— Kriv je, ali ima olakotnih okolnosti, — rekoh ja.

Kamišev se nasmije i useknu u mirišljavi rupčić.

— Znači, progon u kaminsku vatru? — upita on.

— Ne, zašto tako strogo? Ne zaslužuje kaznene mjere, pa ćemo upotrebiti popravne.

— Treba popraviti?

— Jest, mnogo toga... po uzajamnom dogovoru...

Šutjeli smo četvrt minute. Strašno mi je udaralo srce i čekićalo mi u sljepočicama, ali nisam imao u planu, da se pokažem uzrujanim.

— Po uzajamnom dogovoru — ponovih. — Posljednji put ste mi spomenuli, da ste za fabulu svoje pripovijetke upotrebili istinski događaj.

— Tako je, i sad sam spreman da vam ponovim to isto. Ako ste pročitali moj roman, onda... čast mi je da se predstavim: Zinovjev.

— Znači, da ste vi bili djever Olge Nikolajevne?

— I djever i kućni prijatelj. Zar nije da sam simpatičan u tom rukopisu? — nasmije se Kamišev, gladeći se po koljenu i crveneći. — Nisam li sjajan? Trebalo bi tući, ali nema tko.

— Da-a... Vaša pripovijest mi se sviđa: bolja je i zanimljivija od premnogih kriminalnih romana... Samo ćemo nas dvojica po uzajamnom dogovoru, morati da unesemo u nju neke sasvim korjenite izmjene...

— U redu! Na primjer, što vi smatrate da treba izmijeniti?

[1] Pametnu je dosta.

— Sam *habitus*[1] romana, njegovu fizionomiju. U njemu, kao u kriminalnom romanu, postoji sve što treba: zločin, indicije, čak petnaestgodišnja robija kao začin, ali nema onog osnovnog.

— Čega to zapravo?

— U njemu nema pravog krivca...

Kamišev izbeči oči i pridiže se.

— Istinu da kažem, ja vas ne shvaćam, — otpoče on, pošto je neko vrijeme šutio — ako vi ne smatrate pravim krivcem čovjeka, koji je proburazio i zadavio, onda... ja više ne znam, koga treba smatrati krivcem. Naravno, zločinac je proizvod društva, i društvo je krivo, ali... ako se upustimo u duboka razmatranja, treba se okaniti pisanja romana i prihvatiti se rasprava.

— Ah, prođite se duboka razmatranja! Ta nije Urbenjin ubio.

— Kako to? — upita Kamišev, primičući se.

— Urbenjin nije!

— Možda. *Humanum est errare*[2] — i istražitelji nisu nepogrešivi: sudske su griješke česte pod kapom nebeskom. Vi smatrate da smo se zabunili.

— Ne, niste se vi zabunili, već ste htjeli da se zabunite.

— Oprostite, opet vas ne shvaćam, — nasmiješi se Kamišev — ako vi smatrate, da je istraga dovela do zablude i, štoviše, koliko vas ja uspijevam razumjeti, do namjerne zablude, onda bi bilo zanimljivo saznati vaše gledište. Po vašem mišljenju, tko je ubio?

— Vi!!

Kamišev me pogleda u čudu, gotovo užasnuto, pocrvenje i ustukne jedan korak. Zatim se okrenu, ode do prozora i nasmije se.

— Kao prstom u pekmez — progunđa on, pušući na prozor i nervozno iscrtavajući na njemu monogram.

Promatrao sam njegovu ruku, koja je crtala i činilo mi se, da sam u njoj poznao tu istu željeznu mišičavu ruku, koja je jedino mogla ujedamput zadaviti usnulog Kuzmu, raskidati krhko Olgino tijelo. Pomisao, da gledam pred sobom

[1] Vanjski oblik.
[2] Ljudski je griješiti.

ubicu, ispunjala mi je dušu nesvakidašnjim osjećajem groze i straha... ali ne zbog sebe, nikako — već zbog njega, zbog toga lijepog i dražesnog diva... zbog čovjeka uopće...

— Vi ste ubili! — ponovih.

— Ako se ne šalite, onda vam čestitam na otkriću — zasmije se Kamišev, još uvijek ne gledajući u me. — Uostalom, sudeći po drhtanju vašeg glasa i po vašoj bljedoći, teško je držati, da se šalite. Kako ste uzrujani!

Kamišev okrenu prema meni svoje usplamtjelo lice i, nastojeći da se nasmiješi, proslijedi:

— Zanima me, kako vam je mogla pasti na pamet takva misao! Nisam li napisao nešto tako u svom romanu — to je zanimljivo, boga mi... Recite mi, molim vas! Isplati se jednom u životu osjećati, da te smatraju ubicom.

— Vi i jeste ubica, — rekoh — pa čak ne možete to ni zatajiti; u romanu ste se izbrbljali, a i sad loše glumite.

— To je neobično zanimljivo, rado bih čuo, časna riječ.

— Ako biste rado čuli, onda slušajte.

Skočih na noge i uzrujano se ushodah sobom. Kamišev proviri kroz vrata i brižljivo ih zatvori. Taj ga oprez izdade.

— Čega se to bojite? — upitah.

Kamišev zbunjeno zakašlja i odmahnu rukom.

— Ničega se ja ne bojim, već samo onako... Jednostavno sam provirio kroz vrata. A za to ste se uhvatili? Hajde, pričajte!

— Dopuštate li, da vas preslušam?

— Kako god izvolite!

— Upozoravam vas, da ja nisam istražitelj i da nisam vješt u preslušavanju; ne očekujte nekog reda ni sistema, ali me zato nemojte zbunjivati ni pometati. Prije svega mi recite, kamo ste nestali, pošto ste napustili rub šume, gdje se bančilo poslije lova?

— U pripovijesti je to rečeno: otišao sam kući.

— U pripovijesti je opis vašeg povratka pažljivo precrtan: jeste vi išli kroz onu šumu?

— Jesam!

— I mogli ste se, znači, sresti s Olgom?

— Jest, mogao sam, — nasmiješi se Kamišev.

— I vi ste je sreli?

— Ne, nisam je sreo!

— Za istrage ste zaboravili preslušati jednog vrlo važnog svjedoka, odnosno sebe... Jeste li čuli krik žrtve?

— Nisam... Eh, čiko, baš niste vješt u preslušavanju...

Ovo me familijarno »čiko« pogodilo: ono se slabo slagalo s onim isprikama i zbunjenošću, koje su pratile početak našeg razgovora. Ubrzo primijetih, da se Kamišev drži prema meni milostivo, naduveno i gotovo uživa u mojoj nespretnosti, da se iskobeljam iz gomile pitanja, što su me mučila...

— Uzmimo, da u šumi niste sreli Olge, — nastavih — iako je, međutim, Urbenjinu bilo teže sresti Olgu nego vama, budući da Urbenjin nije znao, da je ona u šumi, pa je, prema tome, nije ni tražio, a vi ste je, onako pijan i pomahnitao, svakako morali tražiti. Vi ste je zacijelo i tražili — zašto biste se inače vraćali kući kroz šumu, a ne cestom... Ali, uzmimo, da je niste vidjeli... Kako objasniti vaše tmurno, gotovo ludo raspoloženje navečer tog zlokobnog dana? Što vas je natjeralo da ubijete papagaja, koji se derao spominjući muža, što je ubio ženu? Meni se čini, da vas je on podsjećao na vaš zločin... Noću su vas pozvali u grofovu kuću, i vi ste, mjesto da se odmah privatite posla, zatezali do dolaska policije gotovo cijela dvadeset i četiri sata, ne primjećujući to vjerojatno ni sami... Tako otežu jedino oni istražitelji, koji znaju zločinca... Vi ste ga znali... Da je ubica bio njen muž, ona bi ga imenovala. Kad je bila u stanju, da ga prokazuje svom ljubavniku grofu, onda joj ništa ne bi bilo ni da ga okrivi za umorstvo: ona ga nije voljela, i on joj nije bio mio... Voljela je vas, i baš ste joj vi bili mili... vas je čuvala... Dopustite mi također, da vas upitam, zašto ste odgađali, da joj postavite otvoreno pitanje, kad je na trenutak bila pri svijesti? Zašto ste joj postavljali pitanja, koja nisu uopće imala veze sa cijelim slučajem? Dopustite mi ipak da mislim, da ste vi to sve činili, kako biste dobili na vremenu, kako ona ne bi stigla da imenuje vas. Olga zatim umire... U svom romanu vi ni riječce ne govorite o dojmovima, koje je u vama izazvala njena smrt... U tome ja vidim oprez: ne zaboravljate da pišete o čašicama, koje ispijate, a tako važan događaj, kao što je smrt »djevojke u crvenome«, ostaje u romanu nezapažen... Zašto?

— Nastavite, nastavite...

— Istragu vodite očajno... Teško je držati, da vi, pametan i veoma lukav čovjek, niste to namjerno činili. Vaša istraga podsjeća na pismo, koje je hotimice pisano s gramatičkim griješkama — pretjerivanje vas izdaje... Zašto niste pregledali mjesto zločina? Ne zato, što ste zaboravili na to ili što ste to smatrali nevažnim, već zato, što ste čekali, da kiša opere vaše tragove. Vi malo pišete o preslušavanju posluge. Očito je, da Kuzmu niste ispitivali, dok nije bio ulovljen pri pranju zobunca... Zacijelo vam nije bilo stalo, da ga upetljate u cio slučaj. Zašto niste preslušali goste, koji su bančili s vama na rubu šume? Oni su vidjeli okrvavljena Urbenjina i čuli Olgin krik — njih je trebalo ispitati. Ali vi to niste učinili zato, što bi se bar jedan od njih mogao na preslušavanju prisjetiti, da ste se vi neposredno prije umorstva zaputili u šumu i nestali. Kasnije su oni, vjerojatno, ispitani, ali su već bili zaboravili tu činjenicu...

— Vješto! — izusti Kamišev trljajući ruke. — Nastavite, nastavite!

— Zar vam nije dosta sve ovo, što sam naveo?... Kako bih potpuno dokazao, da ste Olgu ubili baš vi, moram vas još podsjetiti, da ste vi bili njen ljubavnik, ljubavnik, kojega je ona napustila zbog čovjeka, koga ste vi prezirali!... Muž može ubiti iz ljubomore, ali mislim da može i ljubavnik... Sad prijeđimo na Kuzmu... Sudeći po posljednjem ispitivanju, koje ste obavili uoči njegove smrti, on je ciljao na vas; vi ste obrisali ruke o njegov zobunac i vi ste ga nazvali gadom... Ako vi to niste učinili, čemu ste onda morali prekinuti preslušavanje na najinteresantnijem mjestu? Zašto niste zapitali, kakve je boje ubičina kravata, kad vam je Kuzma saopćio, da se on sjetio, kakve je boje ta kravata? Zašto ste dali Urbenjinu slobodu baš onda, kad se Kuzma već bio sjetio ubičina imena? Zašto ne prije ili kasnije? Očito je, da vam je bilo potrebno da na nekoga svalite krivicu, da vam je bio potreban čovjek, koji će se noću slobodno kretati hodnikom... Tako ste vi ubili Kuzmu, bojeći se, da vas on ne oda.

— Dobro, dosta je! — prozbori Kamišev, smijući se. — Prestanite! Toliko ste se zanijeli i toliko ste problijedjeli, da biste još mogli pasti u nesvijest. Ne govorite dalje. Odista, vi ste u pravu: ja sam ubio.

Pade tišina. Prošetah se iz kuta u kut. Kamišev učini to isto.

— Ja sam ubio, — proslijedi Kamišev — vi ste uhvatili tajnu za rep — na svoju sreću. Rijetko kome će to uspjeti: više od polovice naših čitalaca će se okomiti na starca Urbenjina i čudit će se mom istražiteljskom veleumu...

U moju radnu sobu uđe suradnik i prekide naš razgovor. Primijetivši, da sam zauzet i uzbuđen, taj se suradnik neko vrijeme vrtio oko mog stola, zatim znatiželjno promotrio Kamiševa i izašao. Kad on izađe, Kamišev ode do prozora i stade puhati u staklo.

— Odonda je već prošlo osam godina, — reče on, pošto je neko vrijeme šutio — i osam sam ja godina nosio tajnu u sebi. Ali tajna i živa krv ne mogu zajedno opstojati u organizmu; ne može se nekažnjeno znati ono, što ostali ljudi ne znaju. Svih sam se osam godina osjećao mučenikom. Nije me savjest mučila, nije! Savjest je tu, razumije se... ali ja ne obraćam na nju pažnje: nju se može sjajno ušutkati razmišljanjima s temom o njenoj rastegljivosti. Kad razum ne radi, ušutkavam je pićem i ženama. Kod žena imam uspjeha kao i nekoć — kažem to *à propos*. Mučilo me nešto drugo: cijelo mi se vrijeme činilo neobičnim, što me ljudi drže za obična čovjeka; nijedna živa duša za svih ovih osam godina nije me sumnjičavo pogledala; činilo mi se neobičnim, da se ne moram skrivati: u meni je skrivena strašna tajna, a ja međutim hodam ulicama, idem na ručkove, udvaram se ženama! Za čovjeka zločinca takav je položaj neprirodan i mučan. Ja se ne bih mučio, kad bih se morao skrivati i vrdati. Psihoza je to, čiko! Na kraju krajeva me je spopao nekakav prkos, odjednom sam htio da se nekako iskalim: da svima skrešem u lice, pred sve tresnem svoju tajnu... da učinim nešto onako... osobito... I ja sam napisao tu pripovijest — spis, pomoću kojega će samo glupanu biti teško da otkrije u meni čovjeka s tajnom... Nema stranice, koja nije ključ za odgonetanje... Nije li tako? Vi ste, jasno odmah shvatili... Dok sam pisao, imao sam na umu razinu prosječna čitaoca...

Opet nas pometoše. Uđe Andrej i donese na poslužavniku dvije čaše čaja... Brzo ga poslah napolje.

— I sada kao da mi je lakše, — osmjehnu se Kamišev. — Sad vi vidite u meni neobična čovjeka, čovjeka s tajnom —

i ja se osjećam sasvim prirodno... Ali... međutim, već su tri sata, čekaju me vani s izvoščikom...

— Čekajte, odložite šešir... Vi ste mi ispričali, što vas je ponukalo da postanete piscem, a sad mi recite: kako ste ubili?

— Vi to želite saznati kao dopunu onome, što ste pročitali? Molim lijepo... Ja sam ubio u afektu. Pa danas već i puše i čaj piju u afektu. Vi ste, eto, u uzbuđenju zgrabili moju čašu mjesto svoje i pušite više nego obično... Život je sve sam afekt... tako se meni čini... Kad sam išao u šumu nisam ni pomišljao na ubistvo; išao sam onamo samo s jednim ciljem: da nađem Olgu i da je i dalje kinjim... Kad se opijem, u meni se uvijek javi potreba, da nekoga kinjim... Našao sam je dvjesta koračaja od ruba šume... Stajala je pod drvetom i zamišljeno motrila nebo... Zovnuh je... Ugledavši me, osmjehnu se i ispruži prema meni ruke...

— Ne psuj me, ja sam nesretna, — rekla je.

Te je večeri bila tako lijepa, da sam ja, onako pijan, zaboravio sve na svijetu i stegao je u zagrljaj... Počela mi se kleti, da nikada nije nikoga ljubila osim mene... i to je bila istina: ona me je voljela... I sred najvatrenijih zakletvi, odjednom joj padne na um da izrekne odvratnu rečenicu: »Kako sam nesretna! Da se nisam udala za Urbenjina, mogla bih se sada udati za grofa!« Ta rečenica bijaše za mene hladan tuš... Sve, što mi se u grudima nakupilo, uskipje... Obuze me osjećaj gađenja... odvratnosti... Zgrabih maleno gadno stvorenje za ramena i bacih ga o zemlju, kao što se baca loptica. Moj je bijes bio na vrhuncu... Pa... dotukao sam je... Naprosto je dotukao... Slučaj s Kuzmom vam je jasan.

Pogledah Kamiševa. Na njegovu licu ne primijetih ni kajanja, ni sućuti. »Naprosto dotukao«, bilo je rečeno isto tako, kao »naprosto zapušio«. Sad i mene isto tako obuze osjećaj bijesa i odvratnosti... Okrenuh glavu.

— A Urbenjin je tamo, na robiji? — upitah tiho.

— Jest... Kažu, da je umro putem, ali se to još ne zna... A zašto?

— A zašto?... Nevin čovjek pati, a vi pitate »zašto«.

— Pa šta da radim? Zar da odem priznati?

— Smatram.

— Onda, to ćemo samo smatrati!... Nemam ništa protiv toga, da zamijenim Urbenjina, ali se bez borbe ne ću predati... Neka me zgrabe ako hoće, ali ja sam ne idem njima. Zašto me nisu uhvatili, dok sam im bio u šakama? Na Olginom sam sprovodu tako tulio i takve napadaje dobivao, da bi čak i slijepi pogodili istinu... Ja nisam kriv, što su oni... glupi.

— Vi mi se gadite, — rekoh.

— To je prirodno... i ja se sam sebi gadim...

Zavlada muk... Ja otvorih računsku knjigu i počeh nesvijesno čitati brojeve. Kamišev se lati šešira.

— Vidim, da se gušite u mom prisuću, — izreče on — usput rečeno: hoćete li pogledati grofa Karnejeva? Eno ga, čeka me s izvoščikom!

Pridoh prozoru i pogledah kroza nj... U kočiji, okrenuta nama potiljkom, sjeđaše malena, pogurena prilika u pohabanom šeširu i s izlizanim ovratnikom. Teško bijaše poznati u njemu sudionika drame.

— Saznao sam, da ovdje u Moskvi, u Andrejevljevu svratištu stanuje Urbenjinov sin, — kaza Kamišev. — Htio bih tako urediti, da grof primi od njega milostinju... Neka bar jedan bude kažnjen! Ali, međutim, adieu!

Kamišev klimnu glavom i brzo izađe. Ja sjedoh za stol i prepustih se gorkim mislima.

Gušio sam se.

EH, TA PUBLIKA

»Svršeno je, ne ću više piti!... Ni... ni... za što! Vrijeme je već da se opametim. Treba raditi, truditi se... Želiš li da dobiješ plaću, onda i radi pošteno, vrijedno, savjesno, ne obraćajući pažnju na mir i san. Maženje ostavi... Naviknuti se, bratac, zabadava dobivati plaću nije lijepo... nije lijepo...

Očitavši sebi nekoliko ovakvih pouka, viši kontrolor Podtjagin počinje osjećati neodoljivu težnju za radom. Već su dva sata po ponoći, ali on budi konduktere i zajedno s njima ide po vagonima da kontrolira karte.

— Vaššu... kartu! — viče on, veselo zveckajući mamuzicama.

Sanjive prilike u polumraku vagona trzaju se, mašu glavom i daju svoje karte.

— Vaššu... kartu! — govori Podtjagin putniku II. razreda, mršavom, žilavom čovjeku, umotanom u bundu i pokrivač, i okruženom jastucima. — Vaššu... kartu!

Žilavi čovjek ne odgovara. On se predao snu. Viši kontrolor dodiruje njegovo rame i nestrpljivo ponavlja:

— Vaššu... kartu!

Putnik se trza, otvara oči i s užasom gleda Podtjagina.

— Šta? Tko? A?

— Govorim vam ljudski: Vaššu... kartu! Po-ožuri se!

— Bože moj! — ječi žilavi čovjek, praveći plačno lice. — Gospode bože moj! Patim od reumatizma... tri noći nisam spavao, hotimično sam uzeo morfij, da zaspem, a vi... tražite kartu! Ta to je bezdušno, nečovječno! Kad biste vi znali kako je meni teško zaspati, ne biste me uznemirivali s takvom ludorijom... To je bezdušno, ružno! I koga đavola vam treba moja karta? To je čak i glupo!

Podtjagin misli, da li da se nađe uvrijeđen ili ne, — i rješava, da se nađe uvrijeđen.

— Ne vičite ovdje! Ovo nije krčma! — veli on.

— I u krčmi su ljudi čovječniji... — kašlje putnik. — Neka ja sad zaspem po drugi put! I za čudo: putovao sam toliko po inostranstvu, i nitko mi tamo karte nije tražio, a ovdje, kao da ih đavo golica ispod lakta, svaki čas, svaki čas!

— Pa vi idite u inostranstvo, ako vam se tamo sviđa!

— Glupo, gospodine! I to još nije dosta, što putnici pate od smrada ugljena, pokvarenog zraka i propuha, nego još hoćete da ih dotučete formalnostima. Karta mu treba! Recite, kakva je to marljivost! Dobro bi bilo, kad bi se to učinilo zbog kontrole, ali ipak polovica putnika putuje bez karte.

— Čujte, gospodine! — planu Podtjagin. — Ako vi i dalje budete vikali i uznemiravali publiku, ja ću vas morati skinuti na prvoj stanici i napraviti o tom zapisnik!

— To je gadno! — ljuti se publika i pridružuje bolesnom čovjeku. — Čujte, imajte sažaljenja!

— Ta oni sami psuju! — plaši se Podtjagin. — Dobro, ja ne tražim karte... Kako hoćete... Samo, sami znate, moja služba to traži... Da ja nisam u službi, onda dabogme... Možete štoviše, i šefa stanice zapitati... Ako hoćete, zapitajte ga...

Podtjagin sliježe ramenima i odlazi od bolesnika. Isprva se osjeća uvrijeđen i malo posramljen, a zatim, prošavši jedno dva, tri vagona, počinje osjećati u svojim višekontrolorskim grudima neki nemir, nalik na grižnju savjesti.

»Zaista nije trebalo buditi bolesnika — misli on. — Uostalom, ja nisam kriv... Oni tamo misle, da ja nemam što da radim, a ne znaju, da mi je to dužnost... Ako ne vjeruju, onda im moram dovesti šefa stanice.«

Postaja. Vlak stoji pet minuta. Prije trećeg zvona u ovaj vagon II. razreda ulazi Podtjagin. Za njim korača šef stanice u crvenoj kapi.

— Evo, ovaj gospodin, — počinje Podtjagin, — veli da ja nemam punog prava da pitam za njihovu kartu, i... vrijeđaju. Molim vas, gospodine šefe, protumačite im — da li ja po službenoj potrebi tražim kartu, ili onako? Gospodine, — okreće se Podtjagin žilavom čovjeku. — Gospodine! Evo, možete šefa stanice zapitati, ako meni ne vjerujete.

Bolesnik se trza, kao ujeden, otvara oči i, načinivši plačno lice, ispravlja se na divanu.

— Bože moj! Uzeo sam i drugi prašak i tek što sam zadrijemao, kad on opet... opet! Molim vas, imajte sažaljenja!

— Evo, možete se porazgovoriti s gospodinom šefom stanice, imam li ja prava tražiti karte ili ne!

— To se ne može podnijeti! Evo vam vaša karta! Uzmite je! Kupit ću još pet karata, samo mi dajte da mirno umrem! Zar vi nikad niste bili bolesni! Ljudi, koji ništa ne osjećaju!

— To je prosto ismijavanje! — ljuti se neki gospodin u vojničkoj uniformi. — Drukčije ja ne mogu shvatiti ta dosađivanja!

— Manite... — mršti se šef stanice, vukući Podtjagina za rukav.

Podtjagin sliježe ramenima i polako odlazi sa šefom stanice.

»Ugodi ti tu! — gunđa on u nedoumici. — Ja sam radi njega pozvao šefa, da bi on razumio, umirio se, a on me... psuje.«

Druga stanica. Vlak stoji deset minuta. Prije drugog zvona, kad Podtjagin stoji kraj buffeta i pije seltersku vodu, k njemu prilaze dva gospodina, jedan u inženjerskoj uniformi, drugi u vojničkom kaputu.

— Čujte, viši kondukteru! — govori inženjer Podtjaginu. — Vaše ponašanje prema bolesnom putniku uzrujalo je sve očevidne. Ja sam inženjer Pužicki, ovo... gospodin pukovnik. Ako se vi ne ispričate putniku, mi ćemo se žaliti direktoru željeznica, našem dobrom poznaniku.

— Gospodo, ta ja... ta vi... — uplašio se Podtjagin.

— Objašnjenja nama ne treba. Ali vas opominjemo, ako se ne ispričate, mi ćemo putnika uzeti u zaštitu.

— Dobro, ja... ja ću se, molim vas, ispričati... Izvolite...

Za pola sata Podtjagin, smislivši ispriku, koja bi zadovoljila putnika i ne bi umanjila njegovo dostojanstvo, ulazi u vagon.

— Gospodine! — govori on bolesniku. — Čujte gospodine!

Bolesnik se trza i skače.

— Šta je?

— Ja ovaj ... onaj ... Nemojte se naći uvrijeđeni ...

— Ah ... vode ... — zadiha se bolesnik, hvatajući se za srce — Treći prašak morfija sam uzeo, zadrijemao i ... opet: Gospode bože, kad će se, napokon, svršiti ove muke?

— Ja ovaj ... Oprostite ...

— Čujte ... Skinite me na prvoj stanici ... ne mogu više trpjeti ... Ja ... ja umirem ...

— To je podlo, gadno! — uzruja se publika. — Odlazite odavde! Platit ćete za takvo ismijavanje! Napolje!

Podtjagin maše rukom, uzdiše i izlazi iz vagona. Ide u službeni vagon, sjeda klonuo na stolicu i žali se:

»Eh, ta publika! Izvolite joj ugoditi! Izvolite služiti, truditi se! I nehotice moraš pljunuti na sve i piti ... Ako ništa ne radiš — ljute se, počneš li raditi — opet se ljute ... Piti!«

Podtjagin ispija odjedamput pola boce i više ne misli o radu, dužnosti i poštenju.

ŠILO U VREĆI

Čuvajući najstroži inkognito, na seljačkoj trojci poljskim je putovima Petar Pavlović Posudin hrlio u kotarski gradić N., kamo ga je pozvalo jedno anonimno pismo.

»Banut ću im iznenada... Kao grom iz vedra neba... — sanjario je on, krijući svoje lice u ovratnik. — Napravili gadarija, zlotvori, pa uživaju, ko bajagi, zameli sve tragove... Ha-ha... Mogu zamisliti, kako će se zaprepastiti i začuditi, kad se u jeku njihova trijumfa začuje: »Dederte mi amo Petra i Pavla!« Što će to biti uzbuna! Ha-ha...«

Pošto se do sita nasanjario, Posudin zapodjene razgovor sa svojim kočijašem. Kao čovjek, koji žudi za popularnošću, on ga u prvom redu stane ispitivati o sebi samom: — A znaš li ti za Posudina?

— Kako ne bih znao! — nasmiješi se kočijaš. — Znamo mi za njega!

— A što se smiješ?

— Čudna mi čuda! Znaš za posljednjeg pisara, a za Posudina da ne bi znao! Pa zato su ga i poslali ovamo, da ga svi upoznaju.

— To je točno... No, pa šta? Kakav je on po tvom mišljenju? Je li dobar?

— Pa priličan... — zijevnu kočijaš. — Valjan je gospodin, zna svoj posao... Još nisu ni dvije godine, kako su ga poslali ovamo, a već je puno toga napravio.

— A što je osobito učinio?

— Mnogo je dobra učinio, daj mu bože zdravlja. Željeznicu nam je isposlovao, Hohrjukova je u našem kotaru otpustio... Nitko nije mogao stati na kraj tomu Hohrjukovu... Bio je bitanga i lopuža, svi su prijašnji držali s njim, a došao Posudin — otprtljao Hohrjukov k vragu, kao da ga nije nikad ni bilo... Jest, brate moj! Posudina, brate, ne možeš podmi-

titi, ne-e! Da mu daš makar i stotinu, makar i hiljadu, ne će ti on primiti grijeh na dušu ... Ne-e!

»Hvala bogu da su me bar s te strane shvatili — pomisli Posudin. To je dobro!«

— Obrazovan je gospodin ... — nastavi kočijaš — a nije ohol ... Odlaze naši k njemu da se potuže, a on s njima kao s gospodom: sa svima se rukuje, te »sjednite« ... Nagao ti je, brz ... Ništa ti ljudski ne kaže, nego sve samo — brrr! brrr! Da bi ti on hodao korakom, kao drugi čovjek, — ni govora, nego samo trkom, samo trkom! Naši još pravo nisu stigli da zinu, a on već »kola!« pa ravno ovamo ... Došao i sve uredio ... ni kopjejke ni od koga nije uzeo. Kudikamo bolji od prijašnjega! Doduše, i prijašnji je bio dobar. Onako naočit, otmjen, u cijeloj guberniji nitko nije jače vikao od njega ... Dešavalo se, vozi se, pa ga čuješ na deset vrsta; ali što se tiče vanjske strane, ili unutarnjih poslova, sadanji je kudikamo spretniji! Sadanji ima sto puta više toga mozga u glavi ... Samo je jedna žalost ... U svakom je pogledu valjan čovjek, ali ima jednu manu: pijanica je!

»Na zdravlje!« — pomisli Posudin.

— A odakle ti to znaš, — upita on — da sam ... da je on pijanica?

— Ma ja ga sàm, vaše blagorođe, dabome, nisam vidio pijana, ne ću da lažem, ali ljudi su kazivali. Pa ni ljudi ga nisu vidjeli pijana, ali takav se glas pronosi o njemu ... Pred svijetom, ili kad ide kuda u goste, recimo na zabavu, ili u društvo, onda nikad ne pije. Kod kuće pije kao duga ... Ujutro ustane, protare oči pa odmah — votke! Tek što mu sluga donese jednu čašu, a on već ište drugu ... Tako ti cijeli dan gasi žeđu. I molim te lijepo: pije, a ništa mu se ne pozna. Znači, da puno može izdržati. Dešavalo se, kad ti naš Hohrjukov okrene piti, da ne samo ljudi, nego i psi stanu zavijati. A Posudin — ma da mu samo nos pocrveni! Zaključa se u svom kabinetu pa loče ... Da ljudi ne bi primijetili, jednu je ladicu stola dao posebno udesiti s cjevčicom. U toj ladici uvijek ima votke ... Nagneš se nad cijev, potegneš, i napiješ se ... U kočiji isto tako — u torbi sa spise ...

»Odakle oni to znadu? — zgrane se Posudin. — Bože dragi, čak se i to zna! Kakva gnusoba ...«

— A onda također što se tiče ženskinja... Ugursuz! (Kočijaš se nasmije i zavrti glavom). Bruka jedna! Ima nekih desetak onih... švalerki... Dvije stanuju kod njega u kući... Jedna mu je, Nastasja Ivanovna, kano neka gazdarica, a druga — kako se ono zove, vrag je dao? — Ljudmila Semjonovna, neke vrsti pisarica... Najglavnija je Nastasja. Što god ona ushtjedne, on sve učini... Tako njime vrti kao lisica repom. Veliku ima moć. Ni njega se toliko ne boje kao nje... Ha-ha... A treća mu priležnica stanuje u Kačalnoj ulici... Sramota jedna!

»Čak ih po imenu zna« — pomisli Posudin i pocrveni. — I tko to zna? Seljak, kirijaš... koji valjda nikada i nije bio u gradu!... Kakva gnusoba... gnusoba... prostota!«

—A odakle ti sve to znaš? — upita on razdraženim glasom.

— Ljudi su pripovijedali... sȁm nisam vidio, ali sam čuo od ljudi. Pa zar je to teško doznati? Slugi ili kočijašu ne možeš jezik odrezati... Pa valjda i sama Nastasja hoda po svim sokacima, da se pohvali svojom babljom srećom. Od ljudskog se oka ne možeš sakriti... I taj ti se Posudin sad navikao da potajice putuje na istrage... Prijašnji, kad se dešavalo, da hoće nekuda putovati, već mjesec dana unaprijed to objavljuje, pa kad krene na put, ori se buka, tutnjava, zvonjava... da bog sačuva! I sprijeda mu jaše, i odostraga jaše, i sa strane jaše pratnja. Stigne na mjesto, naspava se, najede, napije, pa iz svega grla udari u službenu dernjavu. Izdere se, nalupa se nogama, opet se ispava, pa se na isti način vrati... A sadanji, čim nešto načuje, gleda da ode potajno, naglo, da nitko ne vidi i ne zna... Da pukneš od smijeha! Izađe on neopazice iz kuće, da ga činovnici ne vide, pa na mašinu... stigne na stanicu, kuda treba, i ne će da se vozi u poštanskim, ili ljepšim kolima, nego gleda da najmi seljačka kola. Sav se umota kao baba i cijelim putem reži kao stari pas, da mu se glas ne prepozna. Ma upravo ti se trbuh hoće rasprsnuti od smijeha, kad ljudi pripovijedaju... Vozi se zvekan i misli, da ga nitko ne može prepoznati. A prepoznat će ga svaki iole pametan čovjek — fuj, ma da pljuneš...

— A kako ga prepoznaju?

— Vrlo jednostavno. Prije, kad je naš Hohrjukov krišom putovao, prepoznavali smo ga po teškim rukama. Ako te putnik tuče po zubima, onda znaš, da to i jest Hohrjukov. A Posudina na prvi mah možeš prepoznati... Jednostavan putnik se i vlada jednostavno, a Posudin nije od te sorte, da bi se držao jednostavnosti. Stigne, recimo, makar na poštansku stanicu, pa počne... Te mu zaudara, te mu je zagušljivo, te mu je hladno... Na stanicama već znadu: čim netko zimi ište piliće i voće, onda je to sigurno Posudin. Ako netko nadstojniku stanice veli »dragi moj« i natjerava ljude po razne tričarije, onda se možeš zakleti da je to Posudin. I drugačije miriše od njega nego od drugih ljudi, i na spavanje liježe na svoj način... Legne na stanici na divan, poprska oko sebe mirisima i kraj uzglavlja mu moraju postaviti tri svijeće. Leži, pa čita spise... Tu već ne će samo nadstojnik, nego će i svaka mačka pogoditi, tko je taj čovjek...

»Istina, istina... — pomisli Posudin. — I kako da to prije nisam znao!«

— A kome treba, taj će ga i bez pilića i bez voća prepoznati. Preko telegrafa se sve zna... Ma koliko umatao surlu, ma koliko se sakrivao, već tu znadu da dolaziš. Čekaju te... Još Posudin nije iz svoje kuće izišao, a već tu — izvolite samo, sve je gotovo! Stigne on, da ih iznenadi, da ih preda sudu, ili da koga smijeni, a oni ga već ismijavaju. Makar si, reći će mu, vaša svjetlosti, i potajno došao, samo gledaj: sve je kod nas čisto!... On će se malo motati, motati i isto tako će otputovati kako je doputovao... I još će ih pohvaliti, svima će stisnuti ruke, zamolit će ih za oproštenje zbog uznemirenja... Eto tako? A šta si ti mislio? Ho-ho, vaše blagorođe? Spretan ti je svijet ovdje, jedan je spretniji od drugoga! Milina ih je gledati što su vražji! Pa eto, uzmi makar sadanji slučaj... Vozim ja danas praznim klima, a sa stanice mi juri u susret Židov restorater. »Kuda ćeš, pitam ga, vaše židovsko blagorođe?« A on mi veli: »Vozim rakiju i zakusku u grad N. Tamo danas očekuju Posudina.« Vješto, je li? Posudin se možda istom sprema da putuje, ili umata lice, da ga ne prepoznaju. Možda već putuje i misli da nitko živ ne zna da on putuje, a već je za njega, molim te lijepo, pripremljena rakija,

i losos, i sir, i svakojaka zakuska... Ha? Vozi se on i misli: »Dolijali ste, momci!«, a momcima ni po jada! Nek dolazi! Davno su već sve posakrivali!

— Natrag! — promuklo zavikne Posudin. — Vozi natrag, ssstoko!

I začuđeni kočijaš okrenu natrag.

KAZALIŠNI PODUZETNIK POD DIVANOM

Zakulisna pripovijest

Trajao je »vaudeville s presvlačenjem«. Klavdija Matvjejevna Doljskaja-Kaučukova, mlada, simpatična glumica, vatrena službenica svete umjetnosti, utrčala je u svoju garderobu i počela skidati sa sebe haljinu ciganke, kako bi u trenu navukla na se husarski kostim. Kako ne bi bilo previše nabora, kako bi joj taj kostim stajao što bolje i ljepše, darovita je umjetnica odlučila da zbaci sa sebe sve do posljednje niti i da ga navuče na Evinu odjeću. I gle, kad se već svukla i kad je, drhtureći od lake studeni, počela širiti husarske jahaće hlače, do uha joj dopre nečiji uzdah. Ona izbulji oči i stade prisluškivati. Opet je netko uzdahnuo, i kao da je, štoviše, prošaptao:

— Grijesi naši teški... Ohhh...

Umjetnica se ogledala u nedoumici. Ne opazivši u garderobi ništa sumnjiva, ona odluči da za svaki slučaj zaviri pod jedini komad svojega namještaja, pod divan. I što? Pod divanom ugleda dugačak ljudski lik.

— Tko je?! — kriknu ona odskočivši prestravljeno od divana i prikrivajući se husarskim haljetkom.

— To sam ja... ja... — začu se ispod divana drhtav šapat. — Ne plašite se, to sam ja... Pssst!

U unjkavu šaptu, nalik na šištanje masla na tavi, umjetnici nije bilo teško prepoznati glas kazališnoga poduzetnika Indjukova.

— Vi?! — uzruja se ona crveneći se kao božur. — Kako... kako ste se usudili? To znači, da ste, gade stari, cijelo vrijeme ležali ovdje? Samo je to još trebalo!

— Dušice... golubice moja! — zašištio je Indjukov izvlačeći svoju ćelavu glavu ispod divana. — Ne srdite se, najdraža! Ubijte, zgazite me kao zmiju, ali ne galamite! Ništa nisam vidio, ne vidim i ne želim da vidim. Nepotrebno se, štoviše, i prikrivate, golubice, ljepotice moja neopisiva! Poslušajte starca, koji jednom nogom stoji već u grobu! Ne valjam se ovdje ni zbog čega drugoga, nego zbog svojega spasa! Pogibam! Gledajte: kosa mi se na glavi digla! Iz Moskve je doputovao muž moje Glašenjke, Prindin. Sad hoda po kazalištu i traži moju propast. Strašno! Ta ne samo Glašenjki, i njemu, zlotvoru svojemu, dugujem pet tisuća!

— Što me se tiče? Tornjajte se smjesta napolje, inače ću... ne znam što ću učiniti s vama, s takvim gadom!

— Pssst! Dušice, psst! Na koljenima molim, pužem! A gdje da se sakrijem pred njim, ako ne kod vas! No, molim vas! Vidio sam ga prije dva sata! Stojim ja tako, za vrijeme prvoga čina, iza kulisa i gledam, a on ide iz partera na pozornicu.

— Vi ste se dakle i za vrijeme predstave ovdje valjali? — zgrozila se umjetnica. — I... i sve ste vidjeli?

Poduzetnik zaplaka:

— Dršćem! Tresem se! Majčice, tresem se! Ubit će me, prokletnik! Ta već je jedamput pucao u mene u Nižnjem... Bilo je i u novinama!...

— Ah, to je već nepodnosivo! Odlazite, vrijeme mi je da se obučem i da izađem na pozornicu! Nosite se, jer ću... zavikati, glasno zaplakati... Svjetiljku ću u vas baciti!

— Psst!... Nado moja... sidro spasa! Pedeset rubalja dodatka, samo ne tjerajte! Pedeset!

Pokrivši se hrpom haljina, umjetnica je potrčala k vratima, da zavikne. Indjukov dopuza za njom na koljenima i uhvati je za nogu iznad gležnja.

— Sedamdeset i pet rubalja, samo ne tjerajte! — prošišta on sopćući. — Još ću i polovinu korisnice dodati!

— Lažete!

— Ubio me bog! Zaklinjem se! Proklet bio zauvijek... Polovinu korisnice i sedamdeset i pet dodatka!

Doljskaja-Kaučukova kolebala se časak, a onda se odmaknula od vrata.

— Pa vi samo lažete... — reče ona plačljivim glasom. — Neka me zemlja proguta! Ne vidio carstva nebeskoga! Ta zar sam ja hulja neka?

— Dobro, ali pamtite... — pristade umjetnica. — No, zavucite se pod divan.

Indjukov teško uzdahnu i zavuče se sopćući pod divan, a Doljska-Kaučukova počela se brzo oblačiti. Stidjela se, bilo joj je mučno pri pomisli, da u garderobi, pod divanom, leži stran čovjek, ali je spoznala, da je popustila samo u interesu svete umjetnosti; ohrabrila se toliko, da čas kasnije nije više psovala zbacujući sa sebe husarsku odjeću, nego je, štoviše, i suosjećala:

— Vi ćete se tamo uprljati, golubiću Kuzma Aleksejiču! Što ja sve ne stavljam pod divan!

Vaudeville je svršio. Umjetnicu su jedanaest puta zvali pred zastor. Doniješe joj i kitu cvijeća s vrpcama, na kojima je pisalo: »Ostanite s nama!« Vraćajući se poslije ovacija u svoju garderobu, ona je iza kulisa naišla na Indjukova. Zaprljani, zgužvani i razbarušeni poduzetnik sav se sjao tarući ruke od zadovoljstva.

— Ha, ha!... Zamislite, golubice! — poče on pristupajući joj. — Izrugajte se starome panju! Zamislite, ono uopće nije bio Prindin! Ha, ha!... Đavo ga odnio! Dugačka, riđa brada sasvim me izbacila iz koncepta... I Prindin nosi dugu, riđu bradu... Prevario sam se, stari panj! Ha, ha... Samo sam vas bez potrebe uznemirio, ljepotice!...

— No pazite, ne zaboravite što ste mi obećali — reče Doljskaja-Kaučukova.

— Sjećam se, sjećam se, rođena moja, ali... golubice moja, ono i nije bio Prindin! Mi smo ugovorili samo s obzirom na Prindina, a zašto da izvršim obećanje, ako to nije Prindin? Da je to bio Prindin, no, onda bi, naravno, bila druga stvar, a tu, eto, i sami vidite, prevarih se... Čudaka nekog držao sam za Prindina!

— Kako je to gadno! — uzruja se glumica. — Gadno! Gnusno!

— Da je to bio Prindin, s potpunim biste pravom, naravno, mogli zahtijevati, da održim obećanje, ali đavo bi znao tko je ono bio. Možda postolar kakav, ili, da oprostite, krojač — pa zar da za njega platim? Ja sam čovjek čestit, majčice... Razumijem...

I on je, odlazeći, neprestano gestikulirao i govorio:

— Da je ono bio Prindin, morao bih naravno, no bio je neki neznanac... neki, bog te pitaj tko, riđokosi čovjek, Prindin nipošto.

USKLIČNIK

Božićna pripovijest

Badnje noći legao je Jefim Fomič Perekladin, koleški sekretar, zlovoljan, pa i uvrijeđen.

— Odstupi, nečista silo! — riknu on s mržnjom na ženu, kad ga je zapitala, što je tako tmuran.

Stvar je u tome, da se on upravo bio vratio iz kuće, gdje je bio u pohodima i gdje je čuo mnogo neugodnih stvari, za nj i uvredljivih. Isprva su govorili o koristi naobrazbe uopće, a onda su neopazice prešli na naobrazbu, koja se traži od službenika, pri čemu bijaše izgovoreno mnogo sažalnih riječi, prigovora, pa i poruga na račun niske razine. I tu su, kako to već biva u svim ruskim društvima, prešli od općenitoga na osobno.

— Da uzmemo kao primjer vas, Jefime Fomiču, — obratio se Perekladinu neki mladić. — Vi zauzimljete pristojno mjesto... a kakvu ste naobrazbu dobili!

— Nikakvu. Pa u nas naobrazbu i ne traže, — krotko je odgovorio Perekladin. — Piši pravilno, i to je sve.

— A gdje ste vi to naučili pravilno pisati?

— Navikao sam se... U četrdeset godina službe može čovjek sebi ruku da nabije... To jest, bilo je ispočetka teško, pravio sam pogreške, no onda sam se navikao... i eto, uspijeva...

— A interpunkcije?

— I interpunkcije su valjane... Stavljam ih gdje treba.

— Hm!... — smeo se mladić. No navika nije nipošto isto što i naobrazba. Nije dosta da valjano stavljate interpunkcije... premalo je to! Treba ih stavljati svijesno! Kad stavljate zarez, morate znati zašto ga stavljate... da! A taj vaš

nesvijesni, reflektorni pravopis ne vrijedi ni groša! To je strojna proizvodnja i ništa više.

Perekladin je ušutio, čak se i krotko nasmiješio (mladić je bio sin državnoga savjetnika, i sam je imao pravo na deseti činovni razred), ali se sada, liježući na počinak, sav pretvorio u negodovanje i mržnju.

»Četrdeset sam godina služio, — mislio je on, — i nitko me nije nazvao glupanom, a sad, gledaj samo, kakvi su se kritičari našli! Nesvijesno! Lefreksno! Strojna proizvodnja!... Ah, ti, đavo te odnio! A ja razumijem možda i više nego ti, premda nisam bio na tvojim sveučilištima!«

Izlivši u mislima, na adresu kritičarovu, sve psovke, što ih je znao, i ugrijavši se pod pokrivačem, Perekladin se počeo smirivati.

»Ja znam ... razumijem ... — mislio je on tonući u san. — Ne stavljam dvotočku ondje gdje je potreban zarez, spoznajem dakle, razumijem. Da ... Tako je to, mladi čovječe... Treba najprije poživjeti, služiti, onda istom možeš ocjenjivati starce« ...

U zatvorenim očima Perekladinovim proletje, kroz gomilu tamnih, nasmiješenih oblaka, poput meteora, ognjen zarez. Za njim drugi, treći ... Uskoro su cijelu beskonačnu, tamnu pozadinu, koja se rasprostrla u njegovoj mašti, prekrile guste gomile krilatih zareza.

»Evo, na primjer, ovi zarezi ... — misli Perekladin, osjećajući kako mu članci ugodno popuštaju pri dolasku sna. — Ja ih izvrsno razumijem ... Svakome od njih mogu da nađem mjesto, ako hoćeš ... i ... i svijesno, a ne samo onako ... Ispituj, pa ćeš vidjeti ... Zareze stavljamo na različitim mjestima, gdje treba i gdje ne treba. Što je spis zamršeniji, to više treba zareza. Stavljamo ih ispred »koji« i ispred »što«. Treba li u spisu nabrojiti činovnike, treba svakoga od njih odijeliti zarezom ... Znam!«

Zlatni se zarezi zavrtješe i odjuriše ustranu. Na njihovo mjesto doletješe plamene točke ...

»A točku stavljamo na kraju spisa ... Gdje je potreban velik odmor, gdje treba pogledati slušatelja, i tamo dolazi točka. Poslije svih dugih mjesta mora doći točka, da tajniku, koji će ih čitati, ne ponestane sline. Više nigdje ne stavljamo točku« ...

Opet dolijeću zarezi... Miješaju se s točkama, okreću se — i Perekladin vidi cijeli skup točaka sa zarezom i dvotočaka...

»I njih znam... — misli on. — Gdje je zarez nedovoljan, a točka previše, tamo treba staviti točku sa zarezom. Pred »no« i »prema tome« uvijek ću staviti točku sa zarezom... No, a dvotočka? Dvotočku stavljamo poslije riječi »odlučili« i »riješili«...

Točke sa zarezom i dvotočke izblijedješe. Došli su na red upitnici. Iskočili su iz oblaka i zaplesali...

»I to mi je neka nepoznanica: upitnik! Pa da ih je tisuću, naći ću im mjesto. Stavljamo ih uvijek, kad treba poslati upit, ili kad treba, recimo, tražiti obavijesti o spisu... Kamo je upisan ostatak svota za tu i tu godinu? ili — »Ne će li Uprava redarstva smatrati mogućim, da onu Ivanovu, i t. d.?...«

Upitnici odobriše kimajući svojim kvakama i namah se, kao na zapovijed, istegnuše u uskličnike...

»Đavo da ih nosi... Kad ih treba staviti? — pomisli on nastojeći da otjera nezvane goste iz svojega maštanja. — Zar sam zaboravio? Ili sam zaboravio, ili ih nikad nisam ni stavljao...«

Perekladin poče dozivati sebi u pamet sve spise, što ih je napisao u četrdeset godina svojega službovanja. Mislio je, mršteći se, ali nikako da nađe u svojoj prošlosti ma i jedan usklićnik.

»Kakav slučaj! Četrdeset sam godina pisao, i nikad nisam stavio uskličnik... Hm!... Pa kad ga treba staviti, đavla dugačkoga?«

Iza reda ognjenih uskličnika pokazala se zajedljiva, nasmiješena njuška mladića-kritičara. Nasmiješili se i uskličnici, pa se slili u jedan veliki uskličnik.

Perekladin je potresao glavom i otvorio oči:

»Đavo bi znao... — pomislio je. — Sutra treba da ustanem zbog jutrenja, a to prokletstvo iz glave ne izlazi... Tfu! No... kad ga treba staviti? Eto, to ti je navika! To ti je tvoje »nabio ruku«! U četrdeset godina nijednog uskličnika! A?«

Perekladin se prekrsti i zatvori oči, ali ih odmah i otvori: na tamnoj pozadini još je uvijek stajao veliki uskličnik...

»Tfu! Na taj način ne ćeš zaspati do jutra.« — Marfušo! — obrati se on svojoj ženi, koja se često hvalila, da je svršila školu u penzionatu. — Znaš li ti, dušice, kad treba u sastavku staviti uskličnik?

— Kako ne bih znala! Ta nisam badava sedam godina učila u penzionatu. Znam još napamet cijelu slovnicu. Taj znak treba staviti, kad se kome obraćamo, kod usklika, kod izraza oduševljenja, negodovanja, radosti, srdžbe i ostalih čuvstava.

»Tako... — pomisli Perekladin. — Oduševljenje, negodovanje, radost, gnjev i ostala čuvstva...«

Koleški sekretar se zamislio... Četrdeset je godina pisao spise, napisao ih je na tisuće, a ne sjeća se nijednoga retka, koji bi izražavao oduševljenje, negodovanje ili što slično...

»I ostala čuvstva... — mislio je on. — Pa zar su spisima potrebna čuvstva? Spise može da piše i čovjek bez čuvstava...«

Njuška mladića-kritičara opet je izvirila iza vatrenoga znaka i zlobno se nasmiješila. Perekladin se podignuo. Sjeo je na postelju. Glava ga je boljela, na čelu mu izbio hladan znoj... U kutu je prijazno gorjela svjetiljčica, namještaj je gledao blagdanski, čisto, sve je odisalo toplinom i nazočnošću ženske ruke, no jadnom je činovničiću bilo hladno, neudobno, upravo kao da je obolio od tifusa. Uskličnik nije više stajao u zatvorenim očima, on je stajao pred njim, u sobi, kod ženina toaletnog stolčića, i porugljivo mu namigivao...

— Pisaći stroj! Stroj! — šaptalo je priviđenje zapljuskujući činovnika suhom hladnoćom. — Klada bez osjećaja!

Činovnik se pokri pokrivačem, ali i pod pokrivačem ugleda sablast. Priljubi lice uz ženino rame, no iza toga ramena stršilo je isto... Cijelu se noć mučio ubogi Perekladin, no sablast ga nije ostavljala ni po danu. Vidio ju je svagdje: u cipelama, što ih je obuvao, u šalici s čajem, u Stanislavu[1]...

»I ostala čuvstva... — mislio je on. — To je istina, osjećaja nikakvih nije bilo... Poći ću odmah k pretpostavljenom u čestitare... A zar to rade s osjećajima? Samo onako... Stroj za čestitanje«...

---

[1] Odlikovanje najnižeg reda.

Kad je Perekladin izišao na ulicu i viknuo kočijašu, učinilo mu se, da se mjesto kočije dokotrljao uskličnik.

Došavši u poglavarovo predsoblje, on je mjesto vratara i opet ugledao uskličnik... I sve mu je to govorilo o zanosu, negodovanju, gnjevu. I držalo s perom gledalo je kao uskličnik. Perekladin ga uze, umoči pero u crnilo i napiše:

»Koleški sekretar Jefim Perekladin!!!«

I stavivši ta tri uskličnika on se zanosio, on je negodovao, on se radovao, on se pjenio od gnjeva.

— Evo ti! Evo ti! — mrmljao je pritišćući perom.

Ognjeni se znak zadovolji i nestade.

OGLEDALO

Jedna večer pred Novu Godinu. Nelli, mlada i ljepuškasta kći vlastelina-generala, koja dan i noć mašta o udaji, sjedi u svojoj sobi i umornim, poluzatvorenim očima gleda u ogledalo. Blijeda je, napeta i nepomična — kao i to ogledalo.

Nestvarna, ali vidljiva perspektiva, nalik na uzak, beskrajan hodnik, beskonačan niz svijeća, odraz njezina lica, ruku, okvira ogledala — sve se to već davno prevuklo maglom i slilo u jedno beskrajno, sivo more. More se talasa, krijesi, a od vremena do vremena plane u rumenilu sutona...

Tko bi pogledao na nepomične oči i otvorena usta Nellina, jedva bi razabrao, spava li ona, ili je budna. Ipak — ona vidi. Najprije vidi samo smiješak i mekan izraz nečijih očiju, pun draži, a onda se na sivoj, kolebljivoj pozadini postepeno pojavljuju obrisi glave, lice, obrve, brada. To je on, suđeni, predmet dugih sanja i nada. Suđeni je za Nelli sve: smisao života, osobna sreća, karijera, sudbina. Izvan njega, kao i na sivoj pozadini, svagdje je mrak, praznina, besmislica. Nije stoga čudo, što ona — videći pred sobom lijepu glavu i krotak smiješak — osjeća slast, neizrecivo slatku omamu, koju ne možeš izraziti ni usmeno ni pismeno. Zatim ona čuje njegov glas, vidi kako živi s njim pod istim krovom, kako se njezin život postepeno slijeva s njegovim. Na sivoj pozadini jure mjeseci, godine... i Nelli jasno vidi sve podrobnosti svoje budućnosti.

Na sivoj pozadini nižu se slike, jedna za drugom. Nelli, eto, vidi, kako u hladnoj zimskoj noći kuca na vratima kotarskoga liječnika Stepana Lukiča. Za vratima lijeno i promuklo laje stari pas. Liječnikovi su prozori u tami. Naokolo vlada tišina.

— Boga radi... boga radi! — šapće Nelli.

No eto, napokon škripe vrtna vrata, i Nelli vidi pred sobom liječnikovu kuharicu.

— Doktor je kod kuće?

— Spavaju... — šapće kuharica u rukav, upravo kao da se boji, da će probuditi svojega gospodina. — Netom su se vratili s epidemije. Zabranili su, da ih budim.

Ali Nelli ne sluša kuharicu. Uklonivši je rukom, ona juri kao luda u liječnikov stan. Protrčavši kroz nekoliko tamnih i zagušljivih soba, srušivši usput dva tri stolca, ona nalazi napokon liječnikovu spavaonicu. Stepan Lukič leži u svojoj postelji odjeven, ali bez kaputa; istegnuo je usnice i diše u svoj dlan. Kraj njega slabo svijetli noćno svijetlo. Nelli bez riječi sjeda na stolac i počinje plakati. Plače gorko, cijelo joj se tijelo trza.

— Mu-už mi je bolestan! — govori ona.

Stepan Lukič šuti. On se polagano diže, podupire glavu rukama i gleda gošću pospanim, nepomičnim očima.

— Muž mi je bolestan! — nastavlja Nelli suzdržavajući plač. Hajdemo, boga radi... Brže... što brže!

— A? — mumlja liječnik pušući u dlan.

— Pođimo! I to smjesta! Inače... inače... strašno je i reći... Boga radi!

I blijeda, izmučena Nelli počinje, gutajući suze i hvatajući dah, opisivati liječniku iznenadnu bolest svojega muža i svoj neizrecivi strah. Njegova bi patnja smekšala kamen, no liječnik je samo gleda, puše sebi u dlan i — ne miče se s mjesta.

— Sutra ću doći... — mrmlja on.

— To je nemoguće! — plaši se Nelli. — Ja znam, moj muž ima... tifus! Odmah... smjesta treba da pođete!

— Ja... ovaj... netom sam došao... — mrmlja liječnik. — Tri dana sam putovao zbog epidemije. I umoran sam, i sȃm sam bolestan... Nipošto ne mogu! Nipošto! Ja... ja sam se i sam zarazio... Eto!

I liječnik tura Nelli pod nos toplomjer, u kojemu se živa visoko popela.

— Temperatura ide prema četrdeset... Nipošto ne mogu! Ja... ja ne mogu, štoviše, ni da sjedim. Oprostite, leći ću...

Liječnik legne.

— Ali ja vas molim, doktore! — stenje Nelli sva očajna.

— Zaklinjem vas... Pomozite mi, boga radi. Skupite sve svoje sile, pođimo... Platit ću vam, doktore!

— Bože moj... ta rekao sam vam! Ah!

Nelli skače i nervozno korača po spavaonici. Htjela bi da razjasni liječniku, da ga uvjeri... Njoj se čini, da bi on zaboravio i na umor i na svoju bolest, kad bi znao kako joj je muž dragocjen, i kako je ona nesretna. No gdje da smogne rječitost?

— Idite k okružnom liječniku... — čuje ona glas Stepana Lukiča.

— To je nemoguće!... On stanuje dvadeset i pet vrsta odavle, a vrijeme je dragocjeno. A ni konja nema dosta: od nas dovle ima četrdeset vrsta, a odavle do okružnoga liječnika gotovo isto toliko... Ne, to je nemoguće! Hajdemo, Stepane Lukiču! Molim vas, da izvršite junačko djelo. No, izvršite junačko djelo! Smilujte se!

— Đavo neka zna... U vrućici sam... glava mi je teška, a ona ne razumije. Ne mogu! Okanite me se.

— Ali vaša je dužnost, da pođete! I vi ne možete da ne pođete! To je sebičnost! Čovjek mora da žrtvuje svoj život za bližnjega, a vi... vi ne ćete da pođete! Tužit ću vas sudu!

Nelli osjeća, da izgovara uvredljivu i nezasluženu laž, no, da spasi muža, sposobna je da smetne s uma i logiku, i takt, i samilost prema ljudima... Kao u odgovor na njezinu prijetnju liječnik požudno ispija čašu hladne vode. Nelli počinje opet zaklinjati, moliti za samilost — kao posljednja prosjakinja... Liječnik se napokon predaje. Polagano ustaje, puše, stenje i traži svoj kaput.

— Evo, tu je kaput! — pomaže mu Nelli. — Dopustite, ja ću vam ga navući... Eto, tako. Pođimo. Platit ću vam... cijeli svoj život bit ću vam zahvalna...

No eto ti muke! Navukavši kaput, liječnik opet leže. Nelli ga podiže, vuče ga u predsoblje... U predsoblju počinje dugo, mučno natezanje s kaljačama, s bundom... Nema kape... No eto, Nelli sjedi napokon u kočiji. Do nje sjedi liječnik. Sad preostaje samo da prevale tih četrdeset vrsta, i njezin će muž dobiti medicinsku pomoć. Na zemlju se spustila tama: ne vidiš ni prsta pred nosom... Puše hladan zimski vjetar.

Pod točkovima su smrznute kvrge. Kočijaš se svaki čas zaustavlja, da razmisli kojim putem da krene...

Nelli i liječnik cijelim putem šute. Strahovito se tresu, ali ne osjećaju ni studeni ni trešnje.

— Tjeraj! Tjeraj! — moli Nelli kočijaša.

Oko pet sati ujutro izmučeni konji ulaze u dvorište. Nelli vidi poznata vrata, bunar s đermom, dugi niz konjušnica i kolnica... Napokon je kod kuće.

— Pričekajte, odmah ću... govori ona Stepanu Lukiču posađujući ga na divan u blagovaonici. — Odahnite, a ja idem da pogledam što je s njim.

Vrativši se čas kasnije od muža, Nelli vidi, da liječnik leži. On leži na divanu i nešto mrmlja.

— Izvolite, doktore... Doktore!

— A? Zapitajte Domnu... — mrmlja Stepan Lukič.

— Što?

— Na sastanku su govorili... Vlasov je govorio... Koga? Što?

I Nelli se zaprepasti vidjevši da liječnik bulazni upravo kao i njezin muž. Što sada?

— K okružnom liječniku! — odlučuje ona.

I opet mrak, hladan vjetar, smrznute kvrge. Trpi još i duša i tijelo, a varalica-priroda nema ni sredstava ni načina da plati za tu muku...

Vidi ona dalje na sivoj pozadini kako njezin muž svakoga proljeća traži novac, da plati kamate banci, u kojoj je digao zajam na svoje imanje. Ne spava on, ne spava ona, i oboje do boli u mozgu razmišljaju kako da spriječe dolazak ovrhoviteljev.

Vidi ona djecu. Tu je vječni strah pred prehladom, šarlahom, difterijom, pred drugim redovima u školi, pred rastavom. Od pet šest »bumbara« jedan će zacijelo umrijeti.

Siva pozadina nije slobodna od smrti. To je i razumljivo. Muž i žena ne mogu umrijeti u isto vrijeme. Jedno od njih dvoje svakako mora preživjeti ukop drugoga. I Nelli vidi kako umire njezin muž. Ta čudna nesreća dolazi još pred oči u svim podrobnostima. Ona vidi lijes, svijeće, crkvenjaka, pa i tragove, što ih je u predsoblju ostavio ukopnik.

— Čemu to? Zašto? — pita ona tupo gledajući u lice mrtvoga muža.

I sav prošli život s mužem čini joj se samo glupim, nepotrebnim predgovorom toj smrti.

Nešto ispade iz Nellinih ruku i udari o pod. Ona se trgne, skoči i izbulji oči. Jedno ogledalo, vidi ona, leži do njezinih nogu, drugo stoji, kao i prije, na stolu. Ona se gleda u ogledalo i vidi blijedo, zaplakano lice. Sive pozadine više nema.

»Ja sam, čini se, zaspala . . .« — misli ona lako uzdišući.

UMJETNOST

Tmurno zimsko jutro.

Na glatkoj i blistavoj površini rječice Bistrjanke, tu i tamo pokrivene snijegom, stoje dva seljaka: kusi Serjoška i crkvenjak Matvej. Serjoška, momak od tridesetak godina, kratkonog, odrpan, potpuno ćelav, gleda u led. S njegove ponošene kratke kabanice vise čuperci vune, pa je nalik na olinjala psa. U rukama drži šestar načinjen od dvaju dugačkih, zaoštrenih štapova. Matvej, pristojan starac, u novom kožuhu i s pustenim čizmama na nogama, gleda krotkim plavim očima vrh visoke obale, gdje se slikovito smjestilo selo. U rukama mu je teška poluga.

— A što, zar ćemo do večeri stajati ovako skrštenih ruku? — prekida šutnju Serjoška bacajući srdite poglede na Matveja. — Jesi li došao ovamo da stojiš, stara budalo, ili da radiš?

— A ti, ovaj, pokazuj ... — mrmlja Matvej krotko trepćući očima.

— Pokazuj ... Sve ja: ja neka i pokazujem, ja neka i radim, a sam nema pameti! Mjeriti šestarom, eto što je potrebno! Dok nisi izmjerio, ne možeš lomiti led. Mjeri! Uzmi šestar!

Matvej uzimlje iz Serjoškinih ruku šestar i počinje — nespretno, vrteći se na mjestu i šireći laktove na sve strane — praviti kružnicu na ledu. Serjoška prezirno škilji i vidljivo uživa u njegovoj plahosti i u njegovu neznanju.

— E-e-e! — srdi se on. — Pa ni to ne možeš! Pravi glupi mužik, seljačina! Za tebe je da guske paseš, a ne da Jordan praviš! Daj ovamo šestar! Daj ovamo, kažem ti!

Istrgnuvši šestar iz ruku uznojenoga Matveja, Serjoška se u trenu spretno okrenu na peti i nacrta na ledu kružnicu.

Granice za budući Jordan već su povučene; sad treba samo još probiti led...

No prije nego što se primi posla, Serjoška se još dugo prenemaže i isprsuje, još dugo prigovara:

— Ja nisam dužan da radim mjesto vas! Ti služiš kod crkve, ti i radi!

On očito uživa u izuzetnom položaju, u koji ga je sada dovela sudbina, koja mu je dala rijedak dar — da jedamput u godini sve zadivljuje svojim umijećem. Ubogi, krotki Matvej mora slušati mnogo njegovih otrovnih, prezirnih riječi. Serjoška se daje na posao zlovoljno, srdito. Lijenost mu ne da da radi. Nije još ni nacrtao kružnicu, a već ga vuče gore u selo, da pije čaj, da se skiće, da mlati praznu slamu.

— Odmah ću doći... — govori on paleći cigaretu. — A ti bi dotle, mjesto da tako stojiš i brojiš vrane, mogao donijetu štogod, da čovjek sjedne, pa pomesti.

Matvej ostaje sam. Zrak je siv i oštar, ali tih. Iza kućica, razbacanih po obali, prijazno viri bijela crkva. Oko njezinih zlatnih krstova neprestano kruže čavke. Podalje od sela, gdje se obala strmo spušta, na samoj strmini, stoji nepomično, kao da je od kamena, sputan konj; bit će da spava, ili se zamislio.

I Matvej stoji nepomično, kao kip, i strpljivo čeka. Zamišljeno-snena rijeka, kruženje čavki i konj izazivlju kod njega drijemež. Prolazi sat, pa još jedan, a Serjoške još uvijek nema. Rijeka je već davno pometena, donesen je i sanduk mjesto stolca, a pijančina se ne pokazuje. Matvej čeka i samo tu i tamo zijeva. Čuvstvo dosade njemu je nepoznato. Nalože li mu, da stoji na rijeci dan, mjesec dana, cijelu godinu, on će stajati.

Napokon se Serjoška pokazao iza koliba. On se gega, jedva korača. Ići treba daleko, a on je lijen, pa se ne spušta cestom, nego izabire prečac, odozgo prema dolje, u ravnoj crti; pritom upada u snijeg, hvata se za grmlje, puzi na leđima — i sve to čini polako, na prekide.

— A što je s tobom? — navali on na Matveja. — Što stojiš bez posla? Kad ćeš probijati led?

Matvej se krsti, uzima u obje ruke polugu i počinje probijati led držeći se strogo nacrtane kružnice. Serjoška sjeda na sanduk i prati pogledom teške, nespretne pokrete svojega pomoćnika.

— Lakše na krajevima! Lakše! — zapovijeda on. — Ako ne znaš, ne hvataj se posla; ako si se dao na posao, radi. Ti!

Gore se skuplja gomila. Ugledavši gledaoce, Serjoška se poče uzrujavati još jače.

— Kad se dam na posao, ne ću prestati... — govori on paleći smrdljivu cigaretu i pljujući. — Vidjet ću kako ćete tu bez mene. Prošle godine dao se Stepka Guljkov u Kostjukovu na posao, da na moj način načini Jordan. Pa što? Izišla sprdnja i ništa drugo! Kostjukovčani onda i dođoše k nama — da vide što još nisu vidjeli! Iz svih sela navalio narod.

— Jer nigdje, osim kod nas, nema pravoga Jordana...

— Radi, nema vremena za razgovore... Da, u cijeloj guberniji ne ćeš više naći takva Jordana. Vojnici kažu, idi, potraži, gore je i u gradu. Lakše, lakše!

Matvej stenje i puše. Rad nije lagan. Led je čvrst i debeo; treba ga kalati, a komade treba odmah odnositi daleko ustranu, da se površina ne zakrči.

Ma kako rad bio težak, kako su god smušene Serjoškine zapovijedi, u tri sata poslije podne na Bistrjanki se već crnio veliki vodeni krug.

— Prošle je godine bilo bolje... — srdi se Serjoška. — Pa ni to nisi mogao da učiniš! E, glava! I takve glupane drže pri hramu božjem! Idi, daske donesi, treba praviti klinove! Nosi kolut, vrano! I... onaj... uhvati gdjegod kruha... krastavaca, i što drugo.

Matvej odlazi i začas se vraća noseći na ramenu golem drveni kolut, na kojemu su, još od prošlih godina, ostali naslikani ornamenti u različitim bojama. U središtu koluta nalazi se crveni krst, a na krajevima se vide rupe za klinove. Serjoška uzimlje taj kolut i pokriva njime usjeklinu.

— Pristaje kako treba... Obnovit ćemo samo boju, i to prve vrsti... No, što stojiš? Pravi analoj! Ili, ovaj... idi, donesi trupce, treba načiniti krst...

Matvej, koji još odjutra ništa nije ni jeo ni pio, opet se prti uzbrdo. Kako god bio lijen, Serjoška izrađuje klinove sam, svojom rukom. On zna, da ti klinovi imaju čudotvornu moć: tko se dočepa klinova poslije vodokršća, taj će cijelu godinu biti sretan. Zar je takav rad nezahvalan?

No pravi rad počinje idućega dana. Tu se Serjoška pokazuje pred neznalicom Matvejem u svoj veličini svoje nadare-

nosti. Njegovu brbljanju, korenju, njegovim mušicama i hirovima nema kraja. Sabija li Matvej, od dvaju velikih trupaca, visok krst, on je nezadovoljan i nalaže Matveju, da radi iznova. Ako Matvej stoji, Serjoška se srdi: zašto ne ide? Matvej ide, a Serjoška mu viče, da ne ide, već da radi. Ne zadovoljava ga ni alat, ni vrijeme, ni vlastiti talent; ništa mu se ne sviđa.

Matvej pili velik komad leda za analoj.

— A zašto si odlomio uglić? — viče Serjoška i strijelja ga očima. — Zašto si, pitam ja tebe, odlomio uglić?

— Oprosti, Krista radi.

— Radi iznova!

Matvej pili iznova... i nema kraja njegovim mukama! Oko proruba, pokrivenog obojenim kolutom, treba da stoji analoj; na analoju treba istesati krst i otvoreno evanđelje. No to nije sve. Iza analoja će stajati visok krst, vidljiv cijeloj gomili, krst koji će se iskriti na suncu kao da je posut dijamantima i rubinima. Na krstu će biti golub istesan iz leda. Put od crkve do Jordana bit će posut jelovim i smrekovim grančicama. Takva je zadaća.

Serjoška se daje najprije na izrađivanje analoja. Radi turpijom, dlijetom i šilom. Krst na analoju, evanđelje i epitrahilj, koji se spušta s analoja, uspijevaju mu posvema. Zatim počinje izrađivati goluba. Dok on nastoji da na licu goluba izrazi krotkost i smjernost, Matvej se, tešući krst zbijen od trupaca, okreće kao medvjed. On uzima krst i uranja ga u usjeklinu. Pošto je pričekao dok se voda smrzne na krstu, on ga uranja po drugi put, pa to ponavlja sve dok trupce ne pokrije gusti sloj leda... Rad nije lak, on zahtijeva mnogo snage i strpljivosti.

No fini je rad, eto, završen. Serjoška trči po selu kao mahnit. Spotiče se, psuje, kune se, da će smjesta poći na rijeku i polomiti sve što je izradio. To on traži prikladne boje.

Džepovi su mu puni žutila, plavila, crvenila i bakarnog zelenila; ne platívši ni kopjejke, on izleti iz jednoga dućana i trči u drugi. Iz dućana trkne preko puta u krčmu. Tu popije, odmahne rukom i, ne platívši, leti dalje. U jednoj kolibi uzima cikle, u drugoj ljuske luka, iz kojih dobiva žutu boju. On psuje, gura se, prijeti i... ni živa duša da se otrese na nj! Svi mu se smješkaju, svi suosjećaju s njim, svi ga časte

zovući ga Sergejem Nikitičem, svi osjećaju, da umjetnost nije njegova osobna stvar, nego opći, narodni posao. Jedan stvara, a drugi mu pomažu. Serjoška je sam po sebi nitko i ništa, lijenčina, pijanac i raspikuća, no kad mu je u ruci crvenilo ili šestar, on je već nešto više, božji sluga.

Svanulo je bogojavljensko jutro. Crkvena ograda i obje obale nadaleko vrve narodom. Sve što sačinjava Jordan pomno je sakriveno pod novom rogožinom. Serjoška pobožno obilazi rogožinu i nastoji da sakrije uzbuđenje. On vidi tisuće naroda: tu je mnogo svijeta i iz drugih parohija; svi ti ljudi prevalili su mnogo vrsta, pješačeći po studeni i snijegu, samo zato da vide njegov znameniti Jordan. Matvej, koji je svršio svoj grubi, medvjeđi posao, opet je u crkvi; njega nitko i ne vidi niti ne čuje; na nj svi zaboraviše... Vrijeme je krasno... Na nebu ni oblačka. Sunce sja i zasljepljuje oči.

Gore se oglasi crkveno zvono... Tisuće ljudi skidaju kape, tisuće se ruku dižu praveći znak krsta!

I Serjoška ne zna kamo bi sa sobom od nestrpljivosti. No, eto, konačno, zvone na »Dostojno«; pol sata kasnije zamjećuje se na zvoniku i u gomili neko komešanje. Iz crkve iznose zastave, jednu za drugom, odjekuje živahna, brza zvonjava triju zvona. Serjoška drhtavom rukom skida rogožinu... i narod vidi nešto neobično. Analoj, drveni kolut, klinovi i krst na ledu prelijevaju se u tisuću boja. Iz krsta i iz goluba izlaze takve zrake, da te zabole oči... Bože milostivi, kakva krasota! Gomilom proleti žamor udivljenja i zanosa; trostruka zvonjava postaje još jača, dan još jasniji. Zastave se njišu i kreću iznad gomile upravo kao po valovima. Procesija, u kojoj se sjaju rize, ikone i duhovnici, polako silazi putom i upućuje se prema Jordanu. Mašu rukama prema zvoniku, da tamo prestanu sa zvonjavom, i posveta vode počinje. Služe dugo, polako; očito je, da nastoje produžiti svečanost i radost opće narodne molitve. Tišina.

Eto, uranjaju krst, i zrak se ispunja neobičnim žamorom. Pucnjava iz pušaka, zvonjava triju zvona, oduševljenje, krika i gužva u trci za klinovima. Serjoška pozorno sluša sav taj žamor, vidi tisuće očiju uperenih u nj, i dušu toga lijenčine ispunja čuvstvo slave i pobjede.

NEUSPJEH

Ilja Sergejič Peplov i njegova žena Kleopatra Petrovna stajali su kod vrata i požudno su prisluškivali. Za vratima, u malom salonu, mladi je par, čini se, izjavljivao ljubav; očitovahu se: njihova kći Natašenjka i nastavnik kotarskog učilišta Ščupkin.

— Grize! — šaptao je Peplov dršćući od nestrpljivosti i tarući ruke. — Pazi, Petrovna, čim počnu govoriti o osjećajima, odmah skidaj sa zida ikonu, pa idemo da blagoslovimo... Pokrit ćemo ih ikonom... Blagoslov ikonom svet je i nepovrediv... Ne će se onda izvući, pa ni pred sudom.

A za vratima je tekao ovakav razgovor:

— Ostavite na miru svoj karakter, — govorio je Ščupkin paleći šibicu na svojim kariranim hlačama. — Ja vam uopće nisam pisao pisama!

— No pa! Kao da ja ne poznam vaš rukopis! — hihotala je djevojka pišteći izvještačeno i gledajući se svaki čas u ogledalu. — Odmah sam prepoznala! I kako ste čudni! Nastavnik pisanja, a rukopis svračji! Pa kako učite druge, kad sami ružno pišete?

— Hm!... To ništa ne znači. Kod pisanja nije glavno rukopis — glavno je da se učenici ne zaboravljaju. Jednoga udariš ravnalom po glavi, drugoga na koljena... Pa što je rukopis? Nevažna stvar! Njekrasov je bio pisac, a stid je čovjeka i pogledati kako je pisao. U ukupnim djelima prikazan je njegov rukopis.

— Jedno je Njekrasov, a drugo ste vi... (uzdah). Za pisca bih pošla s veseljem. On bi mi neprestano pisao stihove za uspomenu!

— Stihove vam mogu napisati i ja, ako želite.

— O čemu vi možete pisati?

— O ljubavima... o osjećajima... o vašim očima... Kad biste ih pročitali, zarazili biste se... Suze bi vas oblile! A ako vam napišem pjesničke stihove, hoćete li dopustiti, da vam poljubim ručicu?

— I to mi je nešto!... Možete je i odmah poljubiti, ako hoćete!

Ščupkin skoči, izbulji oči i pritisnu usnice na punašnu ručicu, koja je mirisala po sapunu s jajetom.

— Skidaj ikonu, — uzvrpoljio se Peplov. Blijedeći od uzrujanosti i zaboravljajući se, gurnuo je ženu laktom. — Idemo! No!

I Peplov nije čekao ni sekunde. Otvorio je vrata širom.

— Djeco... — promrmlja on podižući ruke i plačljivo trepćući očima. — Gospod će vas blagosloviti, djeco moja... Živite... plodite se... množite se...

— I... i ja blagoslivljem... — progovori mama plačući od sreće. — Budite sretni, mili! O, vi mi oduzimljete jedino blago! — obrati se ona na Ščupkina. — Pa volite moju kćer, čuvajte je...

Ščupkin zinu zapanjen i prestrašen. Nastup roditelja bijaše tako iznenadan i smion, da on nije mogao ni riječi da izgovori.

»Uhvatio sam se! Smotali me! — pomislio je trnući od strave. — Pokriše te, brate! Ne ćeš se iskopati!«

I on pokorno prignu svoju glavu kao da želi reći: »Uzmite, pobijeđen sam!«

— Bla... blagoslivljem... — nastavljao je tata, koji je također zaplakao. — Natašenjko, kćeri moja... stani uza nj... Petrovna, daj ikonu...

No tu otac najednom prestade plakati. Lice mu se iskrivi od srdžbe.

— Glupačo!! —reče on ženi srdito. — Luda glavo! Pa zar je to ikona?

— Ah, svi sveci!...

Što se dogodilo? Nastavnik pisanja plaho podiže oči. Vidio je, da je spašen: mama je, u žurbi, skinula sa zida, umjesto

ikone, sliku pisca Lažečnikova.[1] Starac Peplov i njegova žena Kleopatra Petrovna stajali su smeteni, s portretom u rukama, ne znajući što da rade, što da kažu. Nastavnik pisanja iskoristi priliku i uteče.

[1] Ivan Ivanović Lažečnikov (1792—1869), pisac uspjelih historijskih romana u stilu Waltera Scotta, autor libreta opere »Opričnik« od Čajkovskoga, koje je izvedbu zabranila cenzura.

DJEČURLIJA

Tate, mame i tete Nađe nema kod kuće. Odoše na krstitke k onom starom oficiru, što jaše na sivom konjiću. Čekajući dok se oni vrate, Griša, Anja, Aljoša, Sonja i kuharičin sin Andrej sjede u blagovaonici za stolom i igraju tombolu. Govoreći pravo, bilo bi vrijeme da pođu spavati, no zar bi mogli zaspati ne saznavši od mame kako se dijete držalo na krstu i što je došlo na stol kod večere? Stol, rasvijetljen visećom svjetiljkom, sav se šareni od brojaka, orahovih ljusaka, papirića i staklenih pločica. Pred svakim igračem leže po dvije karte i po jedna hrpica staklenih pločica za pokrivanje brojeva. Usred stola bijeli se pladnjić s komadima novca od pet kopjejaka. Kraj pladnjića leže: nedojedena jabuka, nožice i tanjirić, na koji su imali da stavljaju orahove ljuske. Djeca igraju za novac. Ulog je — kopjejka. Uvjet: tko bude varao, smjesta napolje. U blagovaonici nema nikoga osim igrača. Dadilja Agafja Ivanovna sjedi dolje u kuhinji i uči kuharicu krojiti, a stariji brat Vasja, učenik petoga razreda, leži u gostinjskoj sobi i dosađuje se.

Igraju sa žarom. Najveći žar čitaš na Grišinu licu. To je devetogodišnji dječačić, ošišan do kože, s bucmastim obrazima i s debelim usnicama kao u crnca. On već polazi pripravni razred, pa se smatra velikim i najpametnijim. Igra jedino zbog novca. Da na pladnjiću nema kopjejaka, on bi već odavna spavao. Njegove sive očice nemirno i ljubomorno lete po kartama suigrača. Strah pred gubitkom, zavist i financijski obziri ispunjaju njegovu ošišanu glavu, ne daju mu da sjedi mirno i da se sabere. Vrti se kao na iglama. Čim dobije u igri, pohlepno hvata novce i odmah ih skriva u džep. I njegova sestra Anja, djevojčica od kojih osam godina, s oštrim podbratkom i s pametnim, sjajnim očima, boji se, da tko ne dobije. Ona se crveni, blijedi i oštro pazi na igrače. Kopjejke

je ne zanimaju. Sreća u igri za nju je pitanje samoljublja. Druga sestra, Sonja, djevojčica od šest godina, s kovrčavom kosom i s bojom lica, kakvu nalazimo samo kod veoma zdrave djece, kod skupnih lutaka i na bonbonjerama, igra tombolu zbog procesa igre. Po licu joj se razlilo ganuće. Tko god dobio, ona jednako hihoće i plješće. Aljoša, dječak bucmast kao kuglica, dašće, sopće i gleda u karte široko otvorenim očima. U njega nema ni koristoljublja. Ne tjeraju ga od stola, ne stavljaju ga u postelju — pa hvala i za to. On je naoko ravnodušan, ali u duši priličan zvjerka. Sjeo je za stol ne toliko zbog tombole, koliko zbog nesporazuma, koji su kod igre neminovni. Silno mu je drago, ako tko koga udari ili izgrdi. Već bi davno morao da trči i ovamo i onamo, ali se ne miče od stola ni načas — boji se, da tkogod ne uzme njegova stakalca i njegove kopjejke. Budući da poznaje samo jedinice i brojeve, koji svršavaju ništicama, mjesto njega pokriva brojke Anja. Peti partner, kuharičin sin Andrej, crnomanjasti, boležljivi mališ u košulji od cica i s mjedenim križićem na prsima, stoji nepomično i sanjarski gleda u brojke. Prema dobitku i tuđim uspjesima on je ravnodušan, jer se sav udubio u aritmetiku igre, u njezinu nezamršenu filozofiju: koliko je na tom svijetu različitih brojeva, i kako se to one ne izmiješaju!

Brojke izvikuju svi redom, osim Sonje i Aljoše.

Prema sličnosti brojaka praksa je stvorila mnogo izraza i smiješnih naziva. Tako je kod igrača sedam — žarač, jedanaestica — palice, sedamnaest i sedam — Semjon Semjonič, devedeset — djedica, i t. d. Igra teče vrlo živo.

— Trideset i dva! Žarač! Dvadeset i osam — sijeno kosimo!

Anja vidi, je Andrej prečuo dvadeset i osam. U drugo vrijeme ona bi ga na to upozorila, a sad, kad na pladnjiću, zajedno s kopjejkom, leži njezino samoljublje, ona trijumfira.

— Dvadeset i tri! — nastavlja Griša. — Semjon Semjonič! Devet!

— Švaba! Švaba! — viče Sonja pokazujući žohara, koji je trčao preko stola. — Aj!

— Ne tuci ga! — govori u basu Aljoša. — Možda ima djece...

Sonja prati pogledom švabu i misli o njegovoj djeci: kakvi mora da su to mali švapčići!

— Četrdeset i tri! Jedan! — nastavlja Griša, pateći pri pomisli, da Anja ima već dvije kvaterne. — Šest!

— Tombola! Dobila sam partiju! — viče Sonja koketno zažmirujući i hihoćući.

Partnerima se otežu lica.

— Treba provjeriti! — govori Griša gledajući Sonju mrsko.

Po pravu najstarijega i najpametnijega Griša je sebi zadržao pravo odlučivanja. Što on hoće, to i rade. Dugo i pažljivo provjeruju Sonju, i na najveću žalost njezinih suigrača pokazuje se, da nije prevarila. Počinje nova partija.

— A što sam jučer vidjela! — govori Anja kao za se. — Filipp Filippič nekako je zavrnuo vjeđe, i oči su mu postale crvene, strašne, kao u nečastivoga.

— I ja sam vidio, — govori Griša. — Osam! A kod nas jedan učenik zna micati ušima. Dvadeset i sedam!

Andrej podiže oči na Grišu, misli i govori:

— I ja znam micati ušima . . .

— No, pa daj, miči!

Andrej miče očima, usnicama i prstima, i njemu se čini, da se i njegove uši nalaze u pokretu. Sveopći smijeh.

— Nije dobar čovjek taj Filipp Filippič, — uzdiše Sonja. — Jučer je ušao u našu dječju sobu, a ja sam bila samo u košuljici . . . I bilo mi je tako neugodno!

— Tombola! — kriknu najedamput Griša grabeći novac s pladnjića. — Dobio sam partiju! Provjeravajte, ako hoćete!

Kuharičin sin podiže oči i blijedi.

— Ja dakle ne mogu više da igram, — šapće on.

— Zašto?

— Zato što . . . zato što više nemam novaca.

— Bez novaca nema igre! — govori Griša.

Andrej za svaki slučaj još jedamput počeprka po džepovima. Ne našavši u njima ništa do mrvica i izgrizene olovčice, on krivi usta i počinje mučenički treptati očima. Sad će zaplakati.

— Ja ću staviti ulog za tebe! — govori Sonja ne mogući da podnese njegova mučeničkog izraza. — Samo pazi, vratit ćeš mi poslije.

— Negdje kao da zvoni, — reče Anja razrogačivši oči. Svi prestaju igrati. Otvorenih usta gledaju u taman prozor. Iza tame titra odraz svjetiljke.

— To ti se pričinilo.

— Noću samo na groblju zvoni... — govori Andrej.

— A zašto tamo zvone?

. — Da se razbojnici ne zavuku u crkvu. Zvonjave se oni boje.

— A zašto bi se razbojnici zavlačili u crkvu? — pita Sonja.

— Zna se zašto: da poubijaju čuvare!

Prolazi minuta u šutnji. Svi se gledaju, dršću i nastavljaju igru. Ovaj put dobiva Andrej.

— On je prevario, oglasi se, iz neba u rebra, svojim basom Aljoša.

— Lažeš, nisam prevario!

Andrej blijedi, usta mu se iskrivljuju i tuf! — on udari Aljošu po glavi! Aljoša izbulji oči s mržnjom i skoči, stane jednom nogom na stol i tuf! — udari sad on Andreja po obrazu! Obojica daju jedan drugome još po jednu pljusku i deru se. Sonja ne može da podnese takve strahote: ona počinje plakati, i soba odjekuje od raznoglasne dernjave. No nemojte misliti, da je igra zbog toga završila. Nije prošlo ni pet minuta, a djeca opet hihoću i mirno razgovaraju. Lica su zaplakana, no to im ne priječi da se smješkaju. Aljoša je, štoviše, i sretan: bio je nesporazum!

U blagovaonicu ulazi Vasja, učenik petoga razreda. Na licu mu se vidi, da je pospan, razočaran.

»To je strašno! — misli on gledajući kako Griša pipa džep u kojemu zveckaju kopjeke. — Zar djeci da daju novac? I zar im dopuštaju da igraju hazardne igre? Krasna pedagogija, nego što! Strašno!«

No djeca igraju tako zavodljivo, da i njega spopada želja, da im se pridruži i da pokuša sreću.

— Čekajte, sjest ću i ja da igram, — veli on.

— Stavi kopjejku!

— Odmah, — govori on čeprkajući po džepu. — Kopjeke nemam, ali evo, tu je rubalj. Stavit ću rubalj.

— Ne, ne, ne... kopjejku stavi!

— Glupani ste. Ta rubalj je svakako vredniji od kopjejke,— razjašnjuje gimnazijalac. — Tko dobije, vratit će mi ostatak.

— Ne, molim! Odlazi!

Učenik petoga razreda sliježe ramenima i ide u kuhinju, da od posluge uzme sitniša. Pokazuje se, da u kuhinji nitko nema ni kopjejke.

— Promijeni mi dakle, — navaljuje on na Grišu, došavši iz kuhinje. — Platit ću ti za mijenjanje. Ne ćeš? No, prodaj mi za rubalj deset kopjejki.

Griša sumnjičavo škilji na Vasju: nije li to kakva podvala, prijevara?

— Ne ću, — govori on držeći se za džep.

Vasju počinje spopadati gnjev. On psuje, nazivlje igrače bukvanima i tupoglavcima.

— Vasja, pa ja ću staviti na tebe! — govori Sonja. — Sjedni!

Gimnazijalac sjeda i stavlja pred sebe dvije karte. Anja počinje čitati brojeve.

— Ispala mi je kopjejka! — izjavljuje najedamput Griša uzbuđenim glasom. — Pričekajte!

Skidaju svjetiljku i podvlače se pod stol, da traže kopjejku. Hvataju rukama ispljuvke, orahove ljuske, sudaraju se glavama, ali kopjejke ne nalaze. Počinju opet tražiti i traže sve dotle, dok Vasja ne istrgne Griši iz ruku svjetiljku i ne stavi je na stol. Griša i dalje traži u mraku.

No, eto, napokon, kopjejka je nađena. Igrači sjedaju za stol i hoće da nastave s igrom.

— Sonja spava! — izjavljuje Aljoša.

Položivši kovrčavu glavu na ruke, Sonja je slatko zaspala. Spava mirno i čvrsto, kao da je zaspala prije jednog sata. Zaspala je iznenada, dok su ostali tražili kopjejku.

— Hajde, legni u maminu postelju! — govori Anja izvodeći je iz blagovaonice. — Idi!

Svi je vode gurajući se; kojih pet minuta kasnije mamina postelja pruža neobičnu sliku. Spava Sonja. Kraj nje pomalo hrče Aljoša. Glavama položenim na njihove noge spavaju Griša i Anja. Tu se ujedno pripio i kuharičin sin Andrej. Kraj njih leže razbacane kopjejke, koje izgubiše svoju moć sve do nove igre. Laku noć!

TUGA

Kome da iskažem žalost svoju?...

Večernji suton. Krupan i vlažan snijeg lagano kruži oko tek upaljenih svjetiljaka i kao tanak i mek sloj pokriva krovove kuća, leđa konja, ljudska ramena i kape. Kočijaš Jona Potapov sav se bijeli, kao priviđenje. Pognuo se toliko, kolikogod se može pognuti živo tijelo, sjedi na svom sjedištu i ne miče se. Da na njega napada i čitavo brdo snijega, on, izgleda, ni tada ne bi pomislio da ga strese... I njegov konjić također je bijel i nepomičan. Svojom nepomičnošću, ugaslim oblicima, ravnim i podbočenim nogama, on čak i izbliza liči na petparačkog licitarskog konjića. Po svemu sudeći, on se duboko zamislio. A kako da se i ne zamisli, kad su ga odvojili od pluga, od poznatih, čvrstih slika, i bacili ga ovamo, u ovaj vrtlog, pun čudovišnih plamenova, neumorne buke i užurbanih ljudi...

Jona i njegov konjić ne miču se s mjesta već odavno. Izišli su iz svog svratišta još u samo jutro, ali nisu zaradili ni dinara. A na grad se već spušta večernja magla. Blijedi sjaj svjetiljaka smjenjuje živa boja, a ulična vreva i gužva postaje sve jača.

— Kočijašu, u Viboršku ulicu! — začu Jona poziv. — Kočijašu!

Jona se trgnu i kroz trepavice, ulijepljene snijegom, ugleda čovjeka u vojnoj uniformi, u šinjelu i s kapuljačom.

— U Viboršku ulicu! — ponovi vojno lice. — Ti kanda spavaš? U Viboršku!

U znak pristanka Jona zategnu uzde, uslijed čega se osuše čitave snježne naslage sa konjskih leđa i njegovih pleća. Vojno lice sjede u saonice. Kočijaš pucka usnama, izvija vrat kao labud, pridiže se i maše bičem više iz navike nego od

potrebe. Kljuse također isteže svoju šiju, previja ukočene noge i neodlučno se kreće sa svog mjesta.

— Kud si nadro, đavole? — već na prvom koraku čuje Jona srdite uzvike iz tamne gomile, koja se kreće naprijed i nazad. — Kud te nosi đavo? Drži dess-no!

— Pa ti ne znaš ni da voziš! Vozi desno! — ljuti se vojno lice.

Sa jednih kola grdi kočijaš, a neki prolaznik, koji je pretrčavao preko ulice i udario ramenom o konjsku njušku, gleda ga ljutito i trese snijeg sa rukava.

— Sve su to mangupi! — govori vojno lice zajedljivo. — Samo traže priliku da se sudare s tobom i da padnu pod konja. To je dogovoreno!

Jona se osvrće na putnika i miče usnama... Htio bi, očito, nešto da kaže, ali iz grla ne izlazi ništa drugo osim šištanja.

— Što je? — pita vojno lice.

Jona razvlači usta u osmijeh, napreže grlo i šišti:

— Sin mi je, gospodine, ovaj... umro ove nedjelje.

— Hm?... A od čega je umro?

Jona se cijelim trupom okreće putniku i govori:

— A tko će ga znati? Od vrućice, sigurno... Tri dana je proležao u bolnici, pa umro...Božja volja...

— Skreći, đavole! — odjekuje u sumraku. — Jesu li ti iskapale, psino matora? Otvaraj oči!

— Potjeraj, potjeraj... — veli putnik. — Ovako ni do sutra ne ćemo stići. Ded ošini!

Kočijaš opet izvija vrat, popridiže se i nekom napornom gracijom uzmahuje bičem. Zatim se nekoliko puta osvrće na putnika, ali ovaj je zatvorio oči i, kako se čini, nije voljan da sluša. Skinuvši ga u Viborškoj ulici, Jona staje pred krčmu, pogne se na sjedištu i opet postaje nepomičan... Vlažni snijeg opet zavija u bijelo i njega i konjića. Prolazi jedan sat, prolazi drugi...

Pločnikom, jako trupkajući kaljačama i prepirući se, idu tri mladića: dvojica visoki i tanki, a treći malen i grbav.

— Kočijašu, Policijski most! — viče grbavko kreštavim glasom. — Troje!... dvadeset kopjejki.

Jona zateže uzde i pucka usnama. Istina, cijena je nepovoljna, ali njemu nije stalo do cijene... Rublja, peták, — sad

mu je to svejedno, samo da nekoga vozi... Mladići, gurajući se i psujući ružno, prilaze saonicama i sva trojica odjednom srljaju na sjedište. Počinje prepirka, tko će sjediti, a tko stajati? Poslije duge prepirke, nestašluka i predbacivanja, odlučuju da stoji grbavko, kao najmanji.

— Sad potjeraj! — kriješti grbavko, namještajući se i pušući Joni za vrat. — Raspali! A što imaš kapu, bratac! U cijelom Petrogradu se ne bi našla gora...

— Hi-hi-hi... — kikoće Jona. — Kakva je da je...

— Deder ti, kakva je da je, potjeraj! Misliš li isto tako i voziti? A? A ako ti dam po vratu?...

— Glava mi trešti, — priča jedan od dugonja. — Jučer smo kod Dukmasovih ja i Vaska popili četiri boce konjaka...

— Ne razumijem, zašto ljudi lažu! — ljuti se drugi dugonja. — Laže kao pas.

— Ubio me bog ako lažem...

— To je istina baš kao i ciganska zakletva.

— Hi-hi — smješka se Jona. — Ve-esela gospoda!

— Fuj, nek đavo nosi! — uzrujava se grbavko. — Hoćeš li potjerati, stara kugo, ili ne ćeš? Zar se ovako vozi? Ded, ožeži ga bičem! Deder đavole! Dede! Pobolje!

Jona osjeća za leđima nemirno grbonjino tijelo, podrhtavanje njegova glasa. Sluša grdnje, koje ga obasipaju, gleda ljude, i osjećanje osamljenosti počinje malo pomalo da se gubi iz duše. Grbavko grdi sve dotle, dok se ne zagrcnu nekom zapletenom, kilometarskom psovkom. Dugonje počinju razgovor o nekoj Nadeždi Petrovnoj. Jona se osvrnu na njih Počeka kratku pauzu, osvrnu se još jednom i mrmlja:

— A meni je ove nedjelje... ovaj... umro sin!

— Svi ćemo umrijeti... — uzdiše grbavko brišući usta poslije kašlja. — Nego ti potjeraj, potjeraj! Gospodo, ja apsolutno ne mogu više da se vozim ovako! Kad će nas on dovesti?

— A ti ga malko capni... za vrat!

— Čuješ li ti, stara kugo? Maznut ću te ravno po šiji! Ako se čovjek s ovakvim ljudima cifra, bolje je da ide pješke. Čuješ li ti, Zmaju Goriniču? Ili ti ne haješ za naše riječi?

I Jona više čuje, no što osjeća udarac po zatiljku.

— Hi-hi... — smije se on. — Vesela gospoda... bog im dao zdravlja!

— Kočijašu, jesi li oženjen? — pita dugonja.

— Ja? Hi-hi... ve-esela gospoda. Sadeka imam samo jednu ženu — crnu zemljicu... Hi-hi-ho!... Grob takoreći... Sin mi je umro, a ja ostao živ... Čudna stvar, smrt pogriješila vrata... Umjesto da nabasa na mene, ona pođe k sinu...

I Jona se okreće, da ispriča kako mu je sin umro, ali grbonja u taj čas lako uzdahne i promrmlja da su, hvala bogu, napokon stigli. Jona prima dvadeset kopjejki i dugo gleda za lumperašima, kojih nestaje u tamnim vratima. Opet ostaje sam i opet za njega nastaje tišina i mir... Tuga, stišana za kratko vrijeme, ponovno se javlja i razdire grudi jače nego prije. Njegove oči uznemireno i mučenički lutaju po svjetini, koja se vrzma s obje strane ulice: ne će li se između ovih tisuća ljudi naći barem jedan, koji bi htio da ga čuje. Ali svjetina prolazi, ne zapažajući ni njega ni njegovu tugu... A ta tuga je ogromna, bezgranična. Kad bi se otvorile Jonine grudi, i iz njih se izlila tuga, ona bi potopila cijeli svijet a ipak je neprimjetna, jer se, eto, smjestila u tako ništavnu ljusku, da se u po bijela dana ni pri svijeći ne može vidjeti.

Pojavljuje se sluga s torbom od rogožine; Jona se odlučuje da porazgovara s njim.

— Dragi prijatelju, koliko je sati? — pita on.

— Deset... A što si ti stao ovdje? Pomakni se dalje!

Jona se pomakne nekoliko koraka, pogne se i opet se preda svojoj tuzi... Obraćanje ljudima pričinja mu se već posve uzaludnim. Ne prođe ni pet minuta, a on se uspravlja, stresa glavom kao od osjećanja oštrog bola, i zateže uzde... Nije više mogao da izdrži.

»U svratište! — misli on. — U svratište!

I konjić, kao da je razumio njegovu misao, polazi kasom. Nakon sat i po Jona sjedi kraj velike, zaprljane peći. Na peći, na podu, na klupama, hrču ljudi. U zraku zadah i zapara... Jona pogledava spavače, češka se i žali što se vratio tako rano.

»Nisam zaradio ni za zob, — misli on. — Zato mi je i teško. Čovjek, koji zna što treba da radi... koji je sam sit i konj mu sit, uvijek je miran...«

Iz jednog kutka podiže se mlad kočijaš i, sanjivo stenjući, pruža ruku za vedrom s vodom.

— Jesi li žedan? — zapitkuje ga Jona.

— Ja, žedan.

— Tako... Na zdravlje... A meni je, brate, sin umro... Jesi li čuo, — ove nedjelje, u bolnici... Nesreća!

Jona promatra kakav su utisak ostavile njegove riječi, ali ne vidi ništa. Mladić se pokrio preko glave i već spava. Starac uzdiše i češka se... Kao što je mladić zaželio da se napije, tako on osjeća potrebu da se izgovori. Skoro će biti nedjelja dana kako mu je sin umro, a on još ni s kim nije čestito porazgovarao o tome... Trebalo bi porazgovarati ljudski, natenane... Trebalo bi ispričati kako se sin razbolio, kako se mučio, što je pred smrt rekao, kako je umro. Trebalo bi opisati sahranu i odlazak u bolnicu po pokojnikovo odijelo. U selu je ostala kćerkica Anisja... I o njoj bi trebalo porazgovarati... Uostalom, zar je bilo malo stvari, o kojima bi on sada mogao razgovarati? Slušalac bi morao samo da huče, uzdiše i nariče... A još bi bolje bilo razgovarati sa ženama. One su, istina, guske, ali plaču već kod prve riječi.

»Treba obići konja, — misli Jona. — Spavati se može i poslije... Naspavat ćeš se, nemaj brige...«

On se oblači i ide u konjušnicu. Misli o zobi, o sijenu, o nevremenu... O sinu, ovako sam, ne može da misli. Da porazgovara bilo s kim, — to bi mogao, ali da sam o njemu misli i da zamišlja njegovu sliku, to mu je nepodnosivo teško...

— Grickaš li? — pita on svog konja, videći njegove sjajne oči. — E, pa grickaj, grickaj. Kad nismo zaradili za zob, moramo jesti sijeno... Da... A star sam već i da vozim... Da imam sreće, vozio bi sin, a ne ja. Taj bi bio pravi kočijaš... Samo da je živ...

Jona malo pošuti, pa nastavi:

— Tako ti je to, kobilice, brate... Nema više Kuzme Joniča... Preminuo je... Razbolio se i umro na pravdi boga... Recimo, ti sadeka imadeš jedno ždrebence, i ti si tom ždrebencu rođena mati. I odjednom, recimo, tvoje ždrebence se rastavi sa životom... Je li da je to žalost?

Kobilica gricka sijeno, sluša i diše na ruke svojega gospodara.

Jona se zanosi i priča joj sve...

NOĆ PRIJE SUDSKE RASPRAVE

Optuženikova pripovijest

— Bit će zla, gospodine! — reče kočijaš obraćajući mi se i pokazujući mi knutom zeca, koji nam bijaše pretrčao preko puta.

Ja sam, i bez obzira na zeca, znao, da me čeka strahota. Vozio sam se u ...ski okružni sud, gdje sam imao da sjednem na optuženičku klupu zbog dvoženstva. Vrijeme bijaše strašno. Stigavši u noći na poštansku postaju, bio sam nalik na čovjeka, kojega su oblijepili snijegom, oblili vodom i silno išibali — tako bijah ozebao, mokar i omamljen od jednoličnoga drndanja kola. Na postaji me dočekao glavar, visok čovjek, s plavo ispruganim hlačama, ćelav, pospan, s brkovima, koji kao da su rasli iz nosnica smetajući njegovu njuhu. A treba priznati, da je bilo i što da pomirišiš. Kad je glavar, mrmljajući, sopćući i češući se za ovratnikom, otvorio vrata u »odaje« te postaje, i kad mi je laktom pokazao mjesto, na kojemu ću počivati, ovio me gust zadah kiseline, pečatnoga voska i zgnječene stjenice, te umalo što se ne uguših. Limena svjetiljčica, koja je stajala na stolu i rasvjetljavala drvene, neobojene zidove, pušila se kao luč.

— Pa kod vas dobrano smrdi, signor! — rekoh ja ulazeći i stavljajući kovčeg na stol.

Glavar pomirisa zrak i nepovjerljivo strese glavom.

— Miriše kao obično, — reče on i počeše se. — To vam se čini zbog studeni. Kočijaši kod konja smrde, a gospoda ne mirišu.

Otpustivši glavara, počeo sam se ogledavati po svojemu privremenom prebivalištu. Divan, na kojemu sam imao da ležim bio je širok kao postelja za dvoje, prevučen voštanim platnom i hladan kao led. Osim divana u sobi bijaše velika

željezna peć, stol sa spomenutom svjetiljčicom, nečije pustene čizme, nečija ručna putna torba i zaslon, koji ograđivaše kut. Iza zaslona netko je tiho spavao. Ogledavši se, prostrijeh sebi na divanu i stadoh se svlačiti. Nos mi se uskoro naviknuo na smrad. Skinuvši kaput, hlače i cipele, dugo sam se protezao smješkajući se i ježeći se, a onda stadoh poskakivati oko željezne peći visoko dižući svoje bose noge... To me poskakivanje još više ugrijalo. Poslije toga imao sam samo da se protegnem na divanu i da zaspim, no tu mi se dogodila neka sitnica. Pogled mi iznenada pade na zaslon i... zamislite moju stravu! Iza zaslona gledala me ženska glavica s raspuštenom kosom, s crnim očicama i s iskešenim zubićima. Crne su joj se obrve micale, na obrazima su joj poigravale dražesne jamice — bit će da se smijala. Zbunio sam se. Opazivši, da sam je ugledao, i glavica se zbunila, pa se sakrila. Oborivši oči poput krivca, uputih se tihano prema divanu, legoh i pokrih se bundom.

»Kakva smola! — pomislih. — Vidjela je, dakle, kako poskakujem! Smola...«

Prizvavši sebi u pamet crte dražesnoga lišca, prepustih se sanjarenju. Preda mnom se počeše nizati slike sve jedna ljepša i sablažnjivija od druge i... i — kao za kaznu zbog grešnih misli, osjetih nejedamput jaku bol: zapeklo me na desnom obrazu. Uhvatih se za obraz, ne uhvatih ništa, ali se domislih u čemu je stvar: smrdjelo je po zgnječenoj stjenici.

— Đavo bi znao što je ovo! — začuh u isto vrijeme ženski glasić. — Proklete stjenice, vjerojatno hoće da me pojedu!

Hm!... Sjetih se svojega dobrog običaja, da uzimam sa sobom perzijski prašak. Toj se navici ne iznevjerih ni ovaj put. Limenku s praškom izvukoh iz kovčega valjda u sekundi. Trebalo je još samo da ponudim dražesnoj glavici »enciklopedijsko« sredstvo i — poznanstvo je tu. No kako da ponudim?

— To je strašno!

— Gospođo, — rekoh što slađim glasom. — Koliko sam razumio vaš posljednji usklik, vas grizu stjenice. Imam perzijskoga praška. Ako izvolite...

— Ah, molim!

— Dakle, odmah... samo da ogrnem bundu, — obradovah se ja, — odmah ću donijeti...

— Ne, ne... dodajte mi preko zaslona, a ovamo ne zalazite!

— Znam i sam, dakako, preko zaslona. Ne plašite se: nisam ja neki bašibozuk.[1]

— A tko bi vas znao! Prolazni gosti ste...

— Hm... pa neka bude i preko zaslona... Nema u tom ništa neobična... to više, što sam ja liječnik, — slagah, — a liječnici, redarstveni pristavi i frizeri za žene imaju pravo, da se upliću u privatan život.

— Je li istina, da ste liječnik? Zaista?

— Na poštenu riječ. Dopuštate, dakle, da donesem prašak?

— No, ako ste liječnik, molim... Samo, čemu da se trudite? Mogu muža poslati k vama... Fedo! — reče brineta spustivši glas. Fedo! Ta probudi se, medvjede! Ustani i otiđi za zaslon. Liječnik je tako ljubazan, pa nam nudi perzijski prašak.

»Fedina« nazočnost iza zaslona za mene bijaše novost, koja me udarila po glavi. Kao da sam dobio udarac ušicom sjekire... Dušu mi ispuni čuvstvo, što ga, po svoj prilici, doživljuje puščano zrno, kad puška zataji: osjetih stid, zlovolju i žalost... U duši mi se smračilo, a kad je taj Fedа izašao iza zaslona, učinio mi se takvim gadom, te umalo te ne zaviknuh: u pomoć! Feđa bijaše visok, žilav čovjek od pedesetak godina, sa sijedim zaliscima, sa stisnutim činovničkim ustima i s plavim žilicama, što su u neredu tekle po njegovu nosu i njegovim sljepočicama. Bio je u kućnom kaputu i s papučama na nogama.

— Veoma ste ljubazni, doktore... — reče on uzimajući iz mojih ruku perzijski prašak i vraćajući se u svoj pregradak iza zaslona. — Merci...[2] I vas je zatekla mećava?

— Da! — promrsih liježući na divan i gnjevno navlačeći na se bundu. — Da!

— Tako... Zinočko, po tvojem nosu bježi stjeničica! Dopusti mi da je skinem!

---

[1] Pripadnik neredovite čete u turskoj vojsci, sastavljene od Albanaca, Čerkeza i Kurda, koje su bile na glasu zbog krvoločnosti i pljačkanja.

[2] Francuski: hvala

— Možeš, — nasmija se Zinočka. — Nisi je uhvatio! Državni si savjetnik, svi te se boje, a sa stjenicom ne možeš da izađeš na kraj!

— Zinočko, pred stranim čovjekom... (uzdah). Uvijek ti tako... Boga mi...

— Svinje, ne daju čovjeku da spava! — promrsih srdito ne znajući ni sam zašto.

No bračni par uskoro utihnu. Zatvorih oči i prestadoh misliti, ne bih li zaspao. No prošlo je pola sata, prošao je i sat... a ja nisam spavao. Napokon počeše i moji susjedi gunđati i psovati jedno drugo šaptom.

— Čudnovato, ni perzijski prašak ništa ne pomaže! — progunđa Feđa. — Tako ih je mnogo, tih stjenica! Doktore! Zinočka me moli, da vas zapitam, zašto stjenice tako strašno smrde?

Poče naš razgovor. Govorili smo o stjenicama, o vremenu, o ruskoj zimi, o medicini, o kojoj znam isto tako malo kao i o astronomiji; razgovarali smo o Edisonu...

— Ti se, Zinočko, ne stidi... Ta on je liječnik! — čuo sam šapat poslije razgovora o Edisonu. — Ne skanjuj se, zapitaj... Čega da se bojiš? Šervecov nije pomogao, a ovaj će ti možda pomoći.

— Upitaj sam! — prošapta Zinočka.

— Doktore, — obratio mi se Feđa, — zašto moja žena osjeća, da je steže u prsima? Kašalj, znate... steže je, upravo kao da se, znate, štogod zgrušalo...

— To je duga pripovijest, ne mogu odmah da kažem... — pokušah da se izvučem.

— No, pa što onda, ako je duga? Imamo vremena... ionako ne spavamo... Pregledajte je, golubiću! Moram vam reći, liječi je Šervecov... Čovjek je on dobar, ali tko bi znao? Ne vjerujem ja njemu! Ne vjerujem! Vidim, vama se ne će, ali budite tako dobri! Vi ćete je pregledati, a ja ću dotle do glavara, reći ću mu, da priredi samovar.

Feđa je zastrugao papučama i izašao, a ja sam pošao za zaslon. Zinočka je sjedila na širokom divanu, okružena mnogim jastucima, pridržavajući svoj čipkasti okovratnik.

— Pokažite jezik! — počeh ja sjedajući do nje i mršteći se.

Ona mi pokaza jezik i nasmija se. Jezik bijaše običan, crven. Počeh pipati bilo.

— Hm!... — promumljah ne našavši bila.

Ne sjećam se što sam još pitao gledajući u njezino nasmijeno lice, sjećam se samo, da sam potkraj svojega dijagnosticiranja bio tako glup i blesav, da mi nipošto nije bilo do pitanja.

Konačno sam sjedio zajedno s Feđom i Zinočkom uz samovar. Trebalo je napisati recept, i ja ga sastavih po svim pravilima liječničke znanosti:

Rp. Sic transit 0,05
Cloria mundi 1,0
Aquae destillatae 0,1[1]
Dva sata poslije objeda.
Za gđu. Sjelovu.
Dr. Zajcev.

Kad sam se ujutru, već sasvim spreman za odlazak, s kovčegom u ruci, opraštao zauvijek sa svojim novim znancima, Feđa me držao za dugme i uvjeravao, pružajući mi novčanicu od deset rubalja:

— Ne, morate uzeti! Vičan sam da platim za svaki pošteni trud. Učili ste, radili ste! Znanje ste stekli znojem i krvlju! Ja to razumijem!

Nije bilo druge, morao sam uzeti deset rubalja.

Tako sam uglavnom proveo noć prije sudske rasprave. Ne ću opisivati što sam osjećao, kad se preda mnom otvoriše vrata, i kad mi sudski pristav pokaza optuženičku klupu. Reći ću samo, da sam problijedio i da sam se smeo, kad sam, ogledavši se, ugledao tisuće očiju uprtih u mene. A kad sam pogledao na ozbiljne, svečano-dostojanstvene fizionomije porotnika, znao sam, da sam gotov...

No ja ne mogu da opišem, a vi ne možete da zamislite moju stravu, kad sam, podigavši pogled na stol, pokriven crvenim suknom, ugledao na mjestu državnog odvjetnika — što mislite, koga? — Feđu! Sjedio je i nešto pisao. Gledajući ga, sjetih se stjenica, Zinočke, svojega dijagnosticiranja, i leđima mi prostruji ne studen, nego cijeli Ledeni ocean...

---

[1] Sic transit gloria mundi. — Tako prolazi slava svijeta. — Aquae destill. — destilirane vode. (Op. ur.)

Svršivši s pisanjem, on diže oči na mene. U prvi me čas nije prepoznao, no onda mu se zjenice raširiše; donja mu se usnica malo objesila... Ruka mu zadrhtala. Polako se podigao, a onda je upro u mene svoj olovni pogled. Podigoh se i ja, ni sam ne znam zašto, i upih se očima u njega.

— Optuženiče, recite sudu svoje ime i t. d., — poče predsjednik.

Državni odvjetnik sjede i ispi čašu vode. Na čelu mu probi hladan znoj.

— No, robija me ne će mimoići! — pomislih.

Sva je prilika bila, da je državni odvjetnik odlučio da me smlavi. Cijelo se vrijeme razdraživao kopajući po iskazima svjedoka, svejednako je pokazivao mušičavost i gunđao...

Ipak, vrijeme je da završim. Pišem to u zgradi suda, u vrijeme podnevnoga prekida... Odmah će početi govor državnog odvjetnika.

Što će biti?

UZBUNA

Mlađahna Mašenjka Pavleckaja, koja je istom nedavno izišla iz instituta, vratila se sa šetnje u kuću Kuškinovih, u kojoj je živjela kao guvernanta, i naišla na neobičnu uzbunu. Vratar Mihajlo, koji joj je otvarao, bio je uzbuđen i crven kao rak.

Odozgo je dopirala buka.

»Vjerojatno je domaćicu uhvatilo... — pomislila je Mašenjka, — ili se posvadila s mužem...«

U predsoblju i u hodniku susrela je sobarice. Jedna je sobarica plakala. Zatim je Mašenjka vidjela kako je iz njezine sobe istrčao domaćin Nikolaj Sergejevič, nizak, još ne star čovjek s podbulim licem i velikom ćelom. Bio je crven. Sav je drhtao... Ne opažajući guvernante, prošao je kraj nje dižući ruke u zrak i vičući:

— O kako je to strašno! Bez takta! Kako glupo, divljački! Gadno!

Mašenjka je ušla u svoju sobu, i sad je morala, prvi put u svojem životu, da upozna, u svoj njegovoj oštrini, osjećaj, koji je tako dobro poznat ljudima ovisnim, nezaštićenim, koji žive na hrani kod bogatih i moćnih. U njezinoj sobi vršili su premetačinu. Domaćica Fedosja Vasiljevna, puna, plećata dama s gustim crnim obrvama, gologlava i uglata, s jedva vidljivim brčićima i crvenim rukama, licem i vladanjem nalik na prostu babu-kuharicu, stajala je kod njezina stola i trpala natrag u radnu torbu klupka vune, krpice, papire... Dolazak guvernantin očito ju je iznenadio. Ogledavši se i ugledavši blijedo, začuđeno lice, ona se ponešto smela, pa je promrsila:

— Pardon, ja... ja sam slučajno rasula... zapela sam rukavom...

Rekavši još nešto, madame Kuškina zašušta povlakom i iziđe. Mašenjka obuhvati začuđenim pogledom svoju sobu.

Ništa nije razumjela, nije znala što da misli. Slegnula je ramenima, a tijelom joj prođe studen. Prestrašila se. Što je Fedosja Vasiljevna tražila u u njezinoj torbi? Ako je, kako kaže, zaista slučajno zapela rukavom i rasula, zašto je onda istrčao iz sobe Nikolaj Sergejič, onako crven i uzbuđen? Zašto je iz stola malo izvučena jedna ladica? Kutija za štednju, u koju je guvernanta skrivala grivenjake[1] i stare marke, bila je otvorena. Otvorili su je, a nisu znali da je zatvore, premda su izubili cijelu bravu. Polica s knjigama, površina stola — sve je nosilo na sebi svježe tragove premetačine. I u košari s rubljem — isto. Rublje bijaše složeno uredno, ali ne onim redom, kako ga je bila složila Mašenjka odlazeći iz kuće. Bila je dakle prava, najpravija premetačina, ali zašto, zbog čega? Što se dogodilo? Mašenjka se sjetila vratarove uzrujanosti, uzbune, koja je još uvijek trajala, zaplakane sobarice; nije li sve to u vezi s tom premetačinom u njezinoj sobi? Nije li umiješana u kakvu strašnu stvar? Mašenjka je problijedjela; spustila se na košaru s rubljem. Bilo joj je hladno.

U sobu uđe sobarica.

— Lizo, vi ne znate zašto su me... pretražili? — upita je guvernanta.

— Gospođi je nestao broš vrijedan dvije tisuće... — reče Liza.

— Da, no zašto mene pretražuju?

— Sve su, gospođice, pretraživali... A ja, gospođice, kao pred bogom... Ne samo da nisam njihov broš, nego ni u blizinu toaletnog stolića nisam dolazila. Reći ću to i na redarstvu.

— No... zašto mene da pretražuju? — snebivala se i nadalje guvernanta.

— Broš je, kažu, ukraden... Gospođa je sama, vlastitim rukama, sve počeprkala. Čak je i vratara Mihajla sama pretraživala. Prava sramota! Nikolaj Sergejič samo gleda i kokodače kao kokoš. A vi, gospođice, nemate zašto da strepite ovdje. Kod vas ništa nisu našli! Kad niste uzeli broš, nemate čega da se bojite.

— No ipak je to, Lizo, ružno... uvredljivo! — reče Mašenjka teško dišući od negodovanja. — Pa to je podmuklost,

[1] Novac od deset kopjejaka

gadarija! Odakle joj pravo, da me sumnjiči i da kopa po mojim stvarima?

— Kod tuđih ljudi živite, gospođice, — uzdahnu Liza. — Premda ste gospođica, ipak ste... nešto kao posluga... Nije to isto kao kad živiš kod tate i mame...

Mašenjka se sruši na postelju i gorko zaplaka. Nikad još ne doživje takva nasilja, nikad je još tako duboko ne uvrijediše kao sada... Nju, dobro odgojenu, osjećajnu djevojku, kćer učiteljevu, osumnjičiše kao kradljivku, pretražiše je kao uličarku! Veće uvrede, čini se, ne može čovjek ni da zamisli. Tome čuvstvu uvrede pridružio se još i strah: što će biti sada?! U glavu joj se uvukoše svakojake misli. Kad su mogli da je osumnjiče zbog krađe, mogu je sada uhititi, svući dogola i pretražiti, pa zatim voditi pod pratnjom po ulici, mogu je baciti u tamnu, hladnu komoru s miševima i stonogama, upravo u onakvu, u kakvoj je sjedila kneginja Tarakanova.[1] Tko će se zauzeti za nju? Njezini roditelji žive daleko u pokrajini, nemaju novaca da dođu k njoj. U glavnom je gradu sama, kao u pustinji, bez rođaka i znanaca. S njom mogu da rade što hoće.

»Potrčat ću, obići ću sve suce i branitelje... — mislila je Mašenjka dršćući. — Razjasnit ću im, priseći ću... Oni će povjerovati, da ja ne mogu da budem kradljivka!«

Mašenjka se sjetila, da u njezinoj košari, pod ponjavama, leže slatkiši, što ih je, po staroj institutskoj navici, sakrivala, kod objeda, u džep i nosila u svoju sobu. Pri pomisli, da je ta njezina mala tajna već poznata domaćinima, ona se zažari, zastidi, i od svega toga — od straha, stida, uvrede — srce joj poče silno udarati; te je kucaje osjećala u sljepočicama, u rukama i duboko u trbuhu.

— Izvolite jesti! — pozvaše Mašenjku.

»Da pođem, ili da ne pođem?«

Mašenjka popravi kosu, obrisa se mokrim ručnikom i pođe u blagovaonicu. Ondje su već počeli objedovati... Na jednom kraju stola sjedila je Fedosja Vasiljevna, dostojanstvena, s tupim, ozbiljnim licem, a na drugom — Nikolaj Sergejič. Sa strane su sjedili gosti i djeca. Jela su donosila dva lakaja

---

[1] Ruska avanturistkinja iz 18. stoljeća, koja se izdavala za kćer carice Jelizavete Petrovne.

u frakovima i s bijelim rukavicama. Svi su znali, da je u kući uzbuna, i da je domaćica u nevolji, pa su šutjeli. Čulo se samo žvakanje i zveket.

Razgovor je počela sama domaćica.

— Što imamo kao treće jelo? — zapita ona lakaja muklim, patničkim glasom.

— Esturgeon a la russe![1] — odgovori lakaj.

— To sam, Fenjo, ja naručio... — požuri se da kaže Nikolaj Sergejič. — Zaželio sam se ribe. Ako se tebi ne sviđa, ma chere,[2] neka ne donose. Ta ja sam to onako... između ostaloga...

Fedosja Vasiljevna nije voljela jela, što ih nije sama naručila, pa joj se oči sada napuniše suzama.

— No, ne ćemo se sada uzrujavati, — reče slatkim glasom Manikov, njezin kućni liječnik dodirujući joj lako ruku i smješkajući se isto tako slatko. — Dosta smo nervozni i bez toga. Zaboravimo broš! Zdravlje je vrednije nego dvije tisuće!

— Nije mi žao dviju tisuća! — odvrati domaćica, i krupna joj suza poteče niz lice. — Uzbuđuje me činjenica sama po sebi! Ne ću trpjeti kradljivaca u svojoj kući. Nije mi žao, ničega mi nije žao, no da kod mene kradu — to je takva nezahvalnost! Tako mi uzvraćaju za moju dobrotu...

Svi su gledali u svoje tanjire, no Mašenjki se učinilo, da su nakon tih riječi domaćice svi pogledali nju. Iznenada je stisnu u grlu. Ona zaplaka i pritisnu rupčić na lice.

— Pardon, — promrmlja ona. — Ne mogu. Boli me glava. Otići ću. I ona ustade od stola nespretno praveći buku stolcem, te brzo iziđe smućujući se još više.

— Eto ti ga na! — reče Nikolaj Sergejič mršteći se. — Baš je trebalo praviti premetačinu kod nje! Kako li je to... ama upravo... neprilično.

— Ja ne kažem, da je ona uzela broš, — reče Fedosja Vasiljevna, — no možeš li ti jamčiti za nju? Ja, priznajem, malo vjerujem tim učenim siromašicama.

— Zaista, Fenjo, neprilično je... Oprosti, Fenjo, ali ti po zakonu nemaš nikakva prava, da praviš premetačine.

---

[1] Jesetra-moruna priređena na ruski način

[2] franc. — moja draga

— Ne poznajem ja vaših zakona. Ja samo znam, da mi je nestao broš, i to je sve. I ja ću naći taj broš! — reče ona i udari po tanjiru vilicom, pri čemu joj se oči zakrijesiše od srdžbe. — A vi jedite i ne miješajte se u moje poslove!

Nikolaj Sergejič krotko obori oči i uzdahnu. Mašenjka se međutim, došavši u svoju sobu, sruši u postelju. Nije više osjećala ni straha ni stida, mučila ju je samo silna želja, da pođe i da ispljuska tu oporu, tu nadutu, tupu, sretnu ženu. Ležala je dišući u jastuk i maštajući o tom, kako bi bilo dobro da sad pođe i kupi najskuplji broš, pa da ga baci u lice toj surovoj oholici. Dao bog da propadne ta Fedosja Vasiljevna, da ide po svijetu kao prosjakinja, pa da upozna svu strahotu bijede i robovanja, kad joj uvrijeđena Mašenjka pruži milostinju. O, da joj je veliko nasljedstvo, pa da kupi kočiju i da se bučno proveze pred njezinim prozorima, pa neka joj zavidi!

No sve su to sanjarije. Stvarnost je tražila samo jedno — da ode što prije, da ne ostane ovdje više ni časa. Istina, strašno je izgubiti mjesto, vratiti se roditeljima, koji ništa nemaju, ali što da radi? Mašenjka više nije mogla da vidi ni domaćicu ni svoju sobicu, njoj je ovdje bilo zagušljivo, strašno. Fedosja Vasiljevna, izludjela od bolesti i svojeg umišljenog aristokratizma, omrznu joj tako, da joj se sve na svijetu činilo surovim i mrskim zato, što živi ta žena. Mašenjka skoči s postelje i stade se spremati.

— Je li slobodno? — zapita na vratima Nikolaj Sergejič. Prišao je vratima nečujno, a govorio je tihim, mekim glasom. — Je li slobodno?

— Uđite.

On uđe i stane kod vrata. Oči mu bijahu mutne, a crveni mu se nos sjao. Poslije objeda pio je pivo, i to se poznalo po njegovu nosu, po slabim, mlohavim rukama.

— Što je? — upita on pokazujući na košaru.

— Pakujem se. Oprostite, Nikolaju Sergejiču, no ja ne mogu duže da ostanem u vašoj kući. Mene je duboko uvrijedila ta premetačina!

— Razumijem... samo, to nije potrebno... Zašto? Tražili su kod vas, a vi... pa što onda? Ne će vam biti štete od toga.

Mašenjka je mučke dalje pakovala. Nikolaj Sergejič je čupkao svoje brkove kao da razmišlja što bi još rekao, pa nastavi umilnim glasom:

— Razumijem, naravno, no treba opraštati. Znate, žena mi je nervozna, razmažena, ne valja strogo suditi...

Mašenjka je šutjela.

— Ako ste se već tako uvrijedili, — nastavi Nikolaj Sergejič, — molim, pripravan sam da vam se ispričam. Oprostite.

Mašenjka ništa ne odgovori, samo se dublje nagnu nad svoj kovčeg. Taj ispijeni, neodlučni čovjek nije značio savršeno ništa u kući. Igrao je žalosnu ulogu prišipetlje i suvišna čovjeka čak i u očima posluge, pa ni njegovo ispričavanje nije značilo ništa.

— Hm... Šutite? To vam nije dosta? Onda se ispričavam mjesto svoje žene. U ženino ime... Ona je postupala bez takta, priznajem, kao plemić...

Nikolaj Sergejič se prošeta, uzdahnu i nastavi:

— Htjeli biste, dakle, da mi svrdla tu, pod srcem... Htjeli biste, da me muči savjest...

— Znam, Nikolaju Sergejiču, da vi niste krivi, — reče Mašenjka upirući ravno u njegovo lice svoje velike, zaplakane oči. — Pa zašto biste se mučili?

— Dakako... No ipak, ovaj... nemojte otići... Molim vas.

Mašenjka zaniječe glavom. Nikolaj Sergejič zaustavi se kod prozora i zabubnja po staklu.

— Za me su takvi nesporazumi — prava muka, — javi se on. — Pa što, zar da kleknem pred vama? Povrijediše vam taštinu, a vi ste, eto, plakali, spremate se da odete, no i u mene je ponos, a vi ga ne štedite. Ili hoćete da vam kažem ono, što ne bih rekao ni na ispovijedi? Hoćete li? Slušajte, vi biste htjeli, da vam priznam ono, što ne bih priznao ni u času svoje smrti?

Mašenjka je šutjela.

— Ja sam ženi uzeo broš! — brzo reče Nikolaj Sergejič. — Jeste li sada zadovoljni? Je li vam to dosta? Da, ja... ja sam uzeo... Samo, naravno, pouzdajem se u vašu diskreciju... Zaboga, nikome ni riječi, ni da natuknete!

Mašenjka je, začuđena i prestrašena, dalje pakovala; hvatala je svoje stvari, gužvala ih i u neredu turala u kovčeg i košaru. Sad, nakon otvorenoga priznanja Nikolaja Sergejiča, nije mogla više ni časa da ostane; nije više mogla da razumije kako je i dosad mogla da živi u toj kući.

— I kakvo čudo... nastavi Nikloaj Sergejič nakon kratke šutnje. — Obična pripovijest! Meni je novac potreban, a ona... ne da. Ta ovu kuću i sve ovo stekao je moj otac, Marjo Andrejevna! Ta sve je ovo moje! A ona je uzela, prisvojila sve... Ne mogu ja da se svađam s njom, priznajte... Molim vas usrdno, oprostite i... i ostanite. Tout comprendre c'est tout pardonner[1]. Ostajete li?

— Ne! — reče Mašenjka odlučno. Počela je drhtati. — Ostavite me, molim vas.

— No, bog bio s vama, — uzdahnu Nikolaj Sergejič sjedajući na klupčicu kraj kovčega. Moram priznati, volim ljude, koji znaju da se vrijeđaju, da preziru i tako dalje. Do smrti bih sjedio i gledao u vaše uvrijeđeno lice... Vi, dakle, ne ostajete? Razumijem... Drukčije ne može ni da bude... Jest, naravno... Vama je dobro, a evo kako je meni — uh!... Ni koraka iz toga podruma. Da mi je poći na koje od naših imanja, ali svagdje sjede ti ženini lupeži... upravitelji, agronomi, đavo da ih odnese! Dižu hipotekarne zajmove, sve jedan za drugim... Ne smiješ hvatati ribu, gaziti travu, kršiti grane.

— Nikolaju Sergejiču! — začu se iz salona glas Fedosje Vasiljevne. — Agnijo, pozovi gospodina!

— Ne ostajete, dakle? — upita Nikolaj Sergejič ustajući brzo i idući prema vratima. — A mogli biste ostati, boga mi. Navečer bih dolazio k vama... ćaskali bismo. A? Ostanite! Odete li, u cijeloj kući ne će više biti nijednoga ljudskog lica. Pa to je strašno!

Blijedo, ispijeno lice Nikolaja Sergejiča zaklinjalo je, no Mašenjka je zanijekala glavom; on mahnu rukom i iziđe.

Pola sata kasnije već je bila na putu.

---

[1] Sve razumjeti znači sve oprostiti.

SMRT GLUMCA

Plemeniti otac i prostak[1] Ščipcov, visok, kršan starac, koji bijaše slavan ne toliko po svojemu glumačkom daru, koliko po svojoj neobičnoj tjelesnoj snazi, namrtvo se posvadio, za vrijeme predstave, s kazališnim poduzetnikom. Kad je svađa dosegla vrhunac, osjetio je najedamput, da mu se u prsima nešto otkinulo. Poduzetnik Žukov običavao je na koncu svake žestoke svađe histerički hihotati i padati u nesvijest, ali Ščipcov ovaj put nije čekao na takav završetak. Požurio se kući. Svađa i osjećaj, da mu je u prsima nešto puklo tako ga uzrujaše, da je, izlazeći iz kazališta, zaboravio da skine s lica šminku; skinuo je samo bradu.

Došavši u svoju sobu, Ščipcov je dugo koračao iz kuta u kut, a zatim je sjeo na postelju, podupro glavu šakama i zamislio se. Ne mičući se i ne dajući glasa od sebe, sjedio je tako do dva sata drugoga dana, kad je u njegovu sobu ušao komičar Sigajev.

— A zašto ti, Šute Ivanoviču, nisi došao na pokus? — navali na nj komičar hvatajući dah i napunjajući sobu zadahom vina. — Gdje si bio?

Ščipcov ne odgovara ništa, samo pogleda komičara mutnim očima podmazanim bojom.

— Da bar njušku opereš! — nastavi Sigajev. — Sramota je i gledati! Ili si se nalokao, ili... zar si bolestan? Što šutiš? Tebe pitam: bolestan si?

Ščipcov je šutio. Kako god bilo uprljano njegovo lice, komičar nije mogao, pogledavši ga pozornije, da ne opazi izvanredno bljedilo, znoj i podrhtavanje usnica. Drhtale su i ruke i noge, a i cijelo golemo tijelo nezgrapnoga prostaka bijaše nekako izgužvano, splošteno. Komičar se brzo ogleda

---

[1] Uloge u kazališnim komadima

po sobi, ali ne ugleda ni boce ni bilo kakve druge sumnjive posude.

— Znaš, Mišutka, ipak si bolestan! — uznemiri se on. — Kaznio me bog, ako nisi! Kakvo ti je lice!

Ščipcov je šutio i turobno gledao u pod.

— Prehladio si se! — nastavi Sigajev uzimajući ga za ruku. — Gle, kako ti gore ruke! Što te boli?

— Ku-kući hoću, — promrmlja Ščipcov.

— Pa zar nisi kod kuće?

— Ne... u Vjazmu bih...

— Ih, kamo bi htio! Do svoje Vjazme ne bi stigao ni za tri godine... Što? Htio bi k tatici i mamici? A oni su ti zacijelo već istrunuli, pa im ni grobova ne bi našao...

— Tamo mi je za-zavičaj...

— No, prestani mlatiti sve koješta. Ta psihopatija osjećaja, brate, posljednja je stvar... Treba da ozdraviš, ta sutra moraš u »Knezu Serebrjanom« Mitjku igrati. Nema tko da te zamijeni. Popij štogod vruće, pa ricinus uzmi. Imaš li novaca za ricinus? Ili, čekaj, ja ću otrčati i kupiti.

Komičar potraži u džepovima, nađe pol altina[1] i potrča u apoteku. Vratio se za četvrt sata.

— Na, pij! — reče on prinoseći k ustima plemenitog oca staklenku. — Pij izravno iz mjehurića... Na dušak! Eto, tako... Na, sad zagrizi malo klinčića, da ti duša ne bi zaudarala po toj gadariji.

Komičar je još neko vrijeme sjedio kraj bolesnika, a onda ga nježno poljubi i iziđe. Navečer se k Ščipcovu svratio jeune premier[2] Brama-Glinskij. Daroviti umjetnik nosio je pustene polucipele; na lijevoj je ruci nosio rukavicu, pušio je cigaru, mirisao je, štoviše, na posunak, a ipak je silno podsjećao na putnika bačena u daleki kraj, gdje nema ni kupaonica, ni pralja, ni krojača...

— Ti si, čuo sam, obolio? — obrati se on Ščipcovu okrenuvši se na peti. — Što ti je? No, reci, što ti je?

Ščipcov je šutio i nije se micao.

— A što šutiš? Muti ti se u glavi? No, pa šuti, ne ću navaljivati... šuti...

---

[1] Komad novca od tri kopjejke

[2] Nosilac uloge prvoga ljubavnika

Brama-Glinskij (to mu je kazališno ime, a u putnici mu stoji Guskov) pođe k prozoru, stavi ruke u džepove i poče gledati na ulicu. Pred očima mu se prostirala golema pustoš, ograđena sivim plotom, niz koju se protezala cijela šuma prošlogodišnjega lopuha. Iza pustoši crnila se nečija napuštena tvornica s porazbijanim prozorima. Oko dimnjaka kružila je zakašnjela čavka. Cijela ta dosadna slika bez života počinjala je već podrhtavati u sumraku večeri.

— Morao bih kući! — začu jeune premier.

— Kamo kući?

— U Vjazmu ... u zavičaj ...

— Do Vjazme je, brate, tisuću i pet stotina vrsta ... — uzdahnu Brama-Glinskij bubnjajući po staklu. — A zašto bi htio u Vjazmu?

— Tamo bih htio da umrem ...

— No, što ti pada na pamet! Umrijeti ... Obolio prvi put u životu, i već zamišlja, da je smrt došla ... Ne, brate, takva bivola, kao što si ti, nikakva kolera ne će odnijeti ... Živjet ćeš sto godina ... Što te boli?

— Ništa me ne boli, ali ... osjećam ...

— Ništa ti ne osjećaš, sve je to kod tebe zbog preobilja zdravlja. Snaga je u tebi nabujala. Trebalo bi sad da dobro potegneš, da popiješ, znaš, pa da ti po cijelome tijelu nastane perturbacija. Pijanstvo izvrsno osvježuje ... Sjećaš li se kako si se u Rostovu na Donu naljoskao? Gospode, strašno je, kad se samo sjetim! Ja i Saška jedva smo jedvice udvoje donijeli bačvicu, a ti si je sam ispio, još si i po rum poslao ... Napio si se tako, da si mahnitao, plinsku si svjetiljku s korijenom išupao. Sjećaš se? Išao si onda još da istučeš Grke ...

Pod dojmom takvih ugodnih uspomena lice se Ščipcovu ponešto razvedri, oči mu se zakrijesiše.

— A sjećaš li se kako sam ja tukao kazališnoga poduzetnika Savojkina? — promrmlja on podižući glavu. — Što da i govorim! Tukao sam ja u svojemu vijeku trideset i trojicu poduzetnika, a koliko k tome manje braće, i ne sjećam se. A i kakve sam sve poduzetnike tukao! Bilo je takvih, koji ne bi dopustili ni vjetru da ih dotakne! Dva sam znamenita pisca tukao, jednoga slikara!

— A što plačeš?

— U Hersonu sam konja šakom ubio. A u Taganrogu me noću napali lupeži, petnaestak skitnica. Poskidah im kape, a oni sve idu za mnom i mole: »Striče, daj kapu!« Tako je bilo.

— Pa što plačeš, budalo?

— A sad je svemu kraj ... osjećam. U Vjazmu bih htio!

Nastala je stanka. Nakon šutnje Ščipcov iznenada skoči i zgrabi kapu. Činilo se, da je poremećen.

— Zbogom. U Vjazmu putujem! — reče on ljuljajući se.

— A novac za put?

— Hm! ... Idem pješice.

— Poludio si ...

Obojica se pogledaše, vjerojatno zato, što je obojici sinula ista misao — o nepreglednim poljima, beskonačnim šumama, močvarama.

— Ne, ti si, vidim ja, ćaknut! — zaključi jeune premier. — Nego znaš što, brate ... Prva stvar, legni, zatim popij konjak s čajem, da se uznojiš. Pa i ricinusa, dakako. Čekaj, gdje da uzmem konjaka?

Brama-Glinskij razmisli i odluči da pođe do trgovkinje Citrinnikove i da pokuša na dug: možda će se baba smilovati — i dati na dug! Jeune premier se uputi. Pol sata kasnije vrati se s bocom konjaka i ricinusom. Ščipcov je, kao i prije, ležao nepomičan na postelji. Šutio je i gledao u pod. Ispio je, nesvijesno, kao automat, ricinus, što mu ga je ponudio drug. Kao automat sjedio je zatim za stolom i pio čaj s konjakom. Makinalno je ispio cijelu bocu i dopustio drugu, da ga položi u postelju. Jeune premier ga pokri njegovim pokrivačem i ogrtačem, savjetova mu, da se znoji, pa ode.

Pala je noć. Ščipcov je popio mnogo konjaka, ali još nije spavao. Ležao je nepomičan pod pokrivačem i gledao u tamni strop, a zatim je, ugledavši mjesec, koji je zavirivao kroz prozor, svrnuo pogled sa stropa na zemljina pratioca, i tako je ležao otvorenih očiju sve do jutra. Ujutru, oko devet sati, dotrča poduzetnik Žukov.

— Što ste se, anđele, sjetili da pobolijevate? — zakokodače on mršteći nos. — Aj, aj, zar može čovjek vaše građe da pobolijeva? Sramota! A ja sam se, znate, prestrašio! No zar je, mislio sam, naš razgovor djelovao na nj? Dušice moja, nadam se, da niste oboljeli zbog mene! Ta i vi ste mene ...

ovaj... A među drugovima ne može ni da bude bez toga. Vi ste me tamo i grdili i... šakama ste, štoviše, išli, a ja vas volim! Boga mi, volim vas! Poštujem i volim! I eto, razjasnite mi, anđele, zašto vas tako volim? Niste mi ni rod, ni svojta, niste ni žena, a kad sam saznao, da pobolijevate — kao da me tko nožem ubo!

Žukov je dugo očitovao ljubav, zatim ga poče ljubiti, te se na koncu tako raznježio, da je počeo histerički hihotati; htio je, štoviše, da padne u nesvijest, ali se vjerojatno sjetio, da nije ni kod kuće ni u kazalištu, pa je odgodio nesvjesticu do bolje prilike i otišao.

Malo zatim pojavio se tragičar Adabašev, ličnost mutna, slabovidna, s nosnim izgovorom... On je dugo gledao Ščipcova, dugo je razmišljao i najedamput iznio otkriće:

— Znaš što, Mifo? — upita on izgovarajući kroz nos »š« kao »f« i dajući svojemu licu tajanstven izražaj. — Znaš li što? Treba da popiješ ricinus!

Ščipcov je šutio. Šutio je i malo kasnije, kad mu je tragičar ulijevao u usta mrsko ulje. Koja dva sata poslije Adabaševa ušao je u sobu kazališni vlasuljar Evlampij ili — kako su ga glumci, bog zna zašto, zvali — Rigoletto. I on je, poput tragičara, dugo promatrao Ščipcova, a onda je uzdahnuo kao parobrod i polako stao razvezivati zavežljaj, što ga je donio sa sobom. U zavežljaju bijaše dvadesetak ćupova i nekoliko mjehurića.

— Da su poslali po mene. davno bih vam stavio pijavicu! — reče on nježno ogoljujući Ščipcovu prsa. — Zapustiti bolest nije teško!

Pritom Rigoletto pomilova dlanom široka prsa plemenitog oca i sva ih pokri pijavicama.

— Da... — govorio je, umatajući nakon te operacije svoje oruđe omašteno Ščipcovljevom krvlju. — Da su poslali po mene, bio bih došao... Što se tiče novaca, budite bez brige... Ja iz samilosti... Gdje da ih uzmete, ako onaj kip ne će da plati? A sad izvolite, uzmite ove kapljice. Dobra su okusa! A sad izvolite popiti ulja. Ricinus je najbolje vrsti. Eto, tako! U zdravlje! No, a sad zbogom...

Rigoletto uze svoj zavežljaj i udalji se zadovoljan, što je pomogao bližnjemu.

Kad je komičar Sigajev drugi dan ujutru došao k Ščipcovu, našao ga je u nada sve strašnom stanju. Ščipcov je ležao pod ogrtačem teško dišući i kružeći pogledom po stropu. Rukama je grčevito stiskao zgužvani pokrivač.

— U Vjazmu! — prošapta on ugledavši komičara. — U Vjazmu!

— E, brate, to mi se već ne sviđa! — raširi ruke komičar. — E... e... e..., to, brate, nije dobro! Oprosti, ali... to je, brate, već glupo...

— Moram u Vjazmu! Boga mi, u Vjazmu!

— Ne, nisam se tome nadao od tebe... — mrmljao je komičar izgubivši se posvema. — Đavo bi znao! Zbog čega si se raspekmezio! E... e... e... baš nije dobro! Trupina kao kula, a plače. Zar glumac može da plače?

— Ni žene, ni djece, — mrmljao je Ščipcov. — Da bar nisam otišao u glumce, da sam ostao u Vjazmi! Gotov sam, Semjone! Oh, da mi je u Vjazmu!

— E... e... e... baš loše! Glupo je... pa i gadno!

Umirivši se i sredivši svoja čuvstva, Sigajev stade tješiti Ščipcova, poče mu lagati, da su drugovi odlučili da ga na zajednički trošak otpreme na Krim, i tako dalje, ali Ščipcov nije slušao, neprestano je spominjao Vjazmu... Komičar napokon odmahnu rukom, pa i sam poče govoriti o Vjazmi, da utješi bolesnika.

— Lijep grad! — tješio ga je. — Krasan grad! Slavan po medenjacima. Medenjaci su klasični, ali — među nama govoreći — ovaj... neuspjeli. Poslije njih sam se cijelu nedjelju znojio... ovaj...; No trgovci, trgovci su ondje dobri! Nema im premca! Kad te goste, goste te!

Komičar je govorio, a Ščipcov je šutio i odobravajući kimao glavom.

Predvečer je umro.

PANIHIDA

U crkvi Odigitrijevske bogorodice, u selu Gornje Zaprude, služba se upravo svršila. Narod se pokrenuo, pokuljao iz crkve. Ne miče se samo trgovčić Andrej Andrejič, gornjozaprudski inteligent i starosjedilac. Naslonio se laktom na pregradu desnoga klirosa i čeka. Njegovo obrijano, tusto lice s tragovima nekadanjih prišteva odrazuje ovaj put dva suprotna čuvstva: poniznost pred nedokučivim sudbinama i tupu, beskrajnu oholost pred kaftanima i šarenim rupcima, koji prolažahu kraj njega. Povodom Uskrsa odjeven je kao gizdelin. Na njemu je suknen ogrtač sa žutim koštanim pucetima, na njemu su plave hlače do cipela, a na nogama mu čvrste kaljače, upravo onakve goleme, nezgrapne kaljače, kakve vidimo samo na nogama ljudi pozitivnih, razumnih, s vjerskim uvjerenjem.

Njegove razlivene, lijene oči uperene su u ikonostas. On vidi odavna poznate svece, čuvara Matveja, koji je, nadunuvši obraze, gasio svijeće, potamnjele kapke na prozorima, otrcani sag, crkvenjaka Lopuhova gdje juri iz oltara i nosi ktitoru prosforu. Sve je to već davno vidio i više nego vidio, kao pet vlastitih prstiju... Ponešto je čudnovato i neobično samo jedno: kod sjevernih vrata stoji otac Grigorij, koji još nije bio skinuo ornat i koji je srdito migao gustim obrvama.

»Kome on to miga, dao mu bog zdravlja? — misli trgovac. — Ah, i prstom je dao znak! I nogom je zatoptao, reci, molim te... Kakav slučaj, mati-carice? Kome on to?«

Andrej Andrejič se osvrće i vidi, da je crkva već posve prazna. Kod vrata se skupilo desetak ljudi, a i oni stoje okrenuti leđima oltaru.

— Ta idi, kad te zovu! Što stojiš kao kip? — čuje on srditi glas oca Grigorija. — Tebe zovem!

Trgovčić gleda crveno, razljućeno lice oca Grigorija i sad istom razumije, da se ono miganje obrvama i micanje prstom odnosi možda na njega. On se trza, odjeljuje se od klirosa i neodlučno, lupajući svojim čvrstim kaljačama, ide prema oltaru.

— Andreju Andrejiču, to si ti naručio proskomidiju[1] za pokojnu Mariju? — pita pop bacajući srdite poglede na njegovo debelo, uzrujano lice.

— Da, tako je.

— Ti si to, dakle, napisao? Ti?

I otac Grigorij srdito mu tura pred oči ceduljicu. A na toj ceduljici, što ju je predao Andrej Andrejič za proskomidiju zajedno s prosforom, krupnim je, klimavim slovima napisano:

»Za pokoj duše robinje božje bludnice Marije«.

— Kako si se usudio napisati ovo? — otegnuto šapće pop. U njegovu sipljivom šaptu osjeća se gnjev i zaprepaštenost.

Trgovčić ga gleda s tupim čuđenjem. Ne razumije i sam se plaši: nikad još otac Grigorij nije govorio takvim tonom s gornjozaprudskim inteligentima! Obojica stajahu časak šuteći i gledajući jedan drugome u oči. Nedoumica trgovčeva tako je velika, da mu se tusto lice raspuzlo na sve strane — kao razliveno tijesto.

— Kako si se usudio? — ponavlja pop.

— Ko-koga ... koga? — čudi se Andrej Andrejič.

— Ne razumiješ?! — šapće otac Grigorij i stupi u čudu korak natrag, pljesnuvši rukama. — A što ti je na ramenima: glava ili drugi neki predmet? Predaješ ceduljicu na oltar, a napisao si na njoj riječ, kakvu je i na ulici nepristojno izgovoriti! Što si izbuljio oči? Zar ne znaš smisla toj riječi?

— A, vi to o bludnici? — mrmlja trgovčić crveneći se i trepćući obrvama. — No ipak je gospod, po milosrđu svojemu, ovaj ... to jest ... oprostio bludnici ... mjesto joj pripravio, pa i iz žitija prepodobne Marije Egipatske razabiremo smisao te riječi, oprostite ...

Trgovčić hoće da navede za svoje opravdanje još koji argument, ali se sapleće i otire usnice rukavom.

[1] Molitva pred oltarom za vrijeme službe

— Gle, kako ti to razumiješ! — plješće rukama otac Grigorij. — No gospod je ipak oprostio — razumiješ? — oprostio, a ti osuđuješ, pogrđuješ, nepristojan naziv daješ, pa još kome! Rođenoj pokojnoj kćeri. Takva grijeha ne ćeš pročitati ni u svjetovnom, a kamo li duhovnom štivu! Ponavljam ti, Andreju: ne treba mudrovati! Da, mudrovati, brate, ne treba! Ako ti je bog dao razum koji istražuje, i ako ti ne znaš upravljati njime, bolje je da ne ispituješ... Ne ispituj i šuti!

— Ali ona je, ovaj... oprostite, bila glumica! — govori omamljeni Andrej Andrejič.

— Glumica! Pa bila ona što mu drago, poslije njezine smrti treba da zaboraviš, a ne da ovako pišeš na ceduljicama!

— To je istina... — saglasuje se trgovčić.

— Trebalo bi da platiš crkvenu kaznu, — javi se basom đakon iza oltara gledajući na zbunjeno lice Andreja Andrejiča, — pa bi prestao umovati! Kći ti je bila poznata glumica. O njezinoj su smrti i novine pisale... Filozof!

— Pa, dakako, zaista... — mrmlja trgovčić, — riječ nije na mjestu, ali ja nisam htio da osuđujem, oče Grigoriju, htio sam po božjemu... da bi bilo jasnije za koga treba moliti. Ta u kalendaru se nalaze različiti nazivi, na primjer djetešce Ivan, utopljenica Pelageja, Jegor ratnik, ubijeni Pavao i tako dalje. Tako sam i ja želio.

— Nerazumno, Andreju! Bog će ti oprostiti, no drugi put se čuvaj i, što je glavno, ne mudruj, nego misli kao i ostali ljudi. Izvrši deset poklona i idi.

— Hoću, — govori trgovčić radujući se, što je opomena prošla i praveći opet važno i dostojanstveno lice. — Deset poklona? Veoma dobro, hoću. A sad, batjuško[1], dopustite da vas zamolim... Kako sam joj ipak otac... znate i sami, i kako je ona, bila kakva bila, ipak moja kći, ja... ovaj... oprostite, spreman sam da vas zamolim, da danas odslužite panihidu. Dopustite, da i vas zamolim, oče đakone!

— E, to je dobro! — govori otac Grigorij skidajući ornat. — To je pohvalno. Možemo pristati na to... No, idi. Mi ćemo odmah izići.

---

[1] Naslov pravoslavnoga popa u Rusiji

Andrej Andrejič čvrstim korakom odlazi od oltara i zaustavlja se, crven, sa svečano-panihidnim izrazom na licu, usred crkve. Čuvar Matvej stavlja preda nj stolić s koljivom.[1]

U crkvi vlada tišina. Čuje se samo metalni zvuk kandila i otegnuto pjevanje... Kraj Andreja Andrejiča stoje čuvar Matvej, primalja Makarjevna i njezin sinak Mitjka, dječak s usahlom rukom. Više nikoga nema. Crkvenjak pjeva loše, neugodnim, muklim basom, no melodija i riječi tako su tužne, da se u trgovčića malo po malo gubi izražaj dostojanstva. Utonuo je u tugu i sjeća se svoje Mašutke... Sjeća se, da mu se rodila, kad je još služio kao lakaj kod gornjozaprudske gospode. Zbog svoje lakajske taštine nije ni opažao kako raste njegova djevojčica. To dugo razdoblje, kad se ona razvijala u ljupko biće sa svijetlom glavicom i sa zamišljenim očima velikim kao kopjejka, prošlo je za nj neopaženo. Odgajali su je, kao i svu djecu lakaja-miljenika, pažljivo, u društvu gospođica. Gospoda je, iz dosade, naučiše čitati, pisati, plesati, a on se u njezin odgoj nije miješao. Samo bi se rijetko kada, susrevši se s njom slučajno gdjegod kod vrata ili na stepeništu, sjetio, da mu je ona kći, pa bi je, koliko bi mu dopuštala dokolica, učio molitve i crkvenu povijest. O, i onda je već bio poznat kao pronalazač tipika[2] i svetoga pisma! Kako god bilo mrko i ukočeno očevo lice, djevojčica ga je rado slušala. Molitve je ponavljala za njim zijevajući, ali bi zato napregnula sluh, kad bi joj on stao, zapinjući i nastojeći da se izražava malo kićenije, pripovijedati događaje. Ezavljeva leća, propast Sodome i patnje maloga dječaka Josipa nagonile su je da blijedi i da širom otvara plave oči.

Kad je onda napustio lakajstvo i ušteđenim novcem kupio u selu dućančić, Mašutka je otišla s gospodom u Moskvu.

Tri godine prije svoje smrti doputovala je k ocu. On ju je jedva prepoznao. Bila je to mlada, vitka žena s držanjem gospođe i gospodski odjevena. Govorila je učeno, kao iz knjige, pušila je i spavala do podneva. Kad ju je Andrej Andrejič upitao čime se bavi, ona mu je, gledajući mu smiono ravno u oči, odgovorila: »Ja sam glumica!« Takva otvorenost učinila se bivšemu lakaju vrhunac cinizma. Mašutka se bila već

---

[1] Pšenična ili rižina kaša s medom i grožđem

[2] Crkveni ustav

počela hvaliti svojim uspjesima i glumačkim životom, ali je ušutjela vidjevši, da se otac samo crveni i da samo širi ruke. I tako su oni šutjeli, ne gledajući jedno drugo, još koje dvije nedjelje, sve do odlaska. Prije odlaska ona je zamolila oca, da pođe s njom na šetnju po obali. Koliko mu je god bilo neugodno da šeće usred bijela dana, pred očima cijeloga čestitog svijeta sa kćerkom-glumicom, on nije odolio njezinim molbama...

— Kako divnih mjesta ima u vas! — zanosila se ona šećući. — Kakvi jarci i močvare! Bože, kako je lijep moj zavičaj!

I ona je zaplakala.

»Ta mjesta samo zauzimaju mjesto... — mislio je Andrej Andrejič gledajući tupo u jarke i ne razumijevajući kćerina zanosa. — Od njih je korist kao od jarčeva mlijeka.«

A ona je plakala, plakala i požudno disala punim plućima, upravo kao da osjeća, da ne će više dugo disati...

Andrej Andrejič trese glavom kao konj, kojega je ubolo i počinje se brzo krstiti, da zagluši teške uspomene...

— Smiluj se, gospode, — šapće on, — preminuloj robinji svojoj bludnici Mariji i oprosti joj sve što je sagriješila svijesno ili nesvijesno...

Nepristojna riječ opet mu se omakla, no on to ne opaža: što je čvrsto zasjelo u svijest, to ne ćeš izbiti ni klinom, a kamo li poukama oca Grigorija! Makarjevna uzdiše i šapće nešto uvlačeći u sebe zrak, a Mitjka s usahlom rukom nešto se zamislio...

— ... ideže nest bolezni, pečalej i vozdihanija...[1] — tuli crkvenjak pokrivajući rukom desni obraz.

Iz kandila struji plavkast dim i kupa se u širokoj, kosoj zraci, što presijeca mračnu, beživotnu prazninu crkve. I čini se, da se u zraci, zajedno s dimom, diže i pokojničina duša. Tanke struje dima, nalik na dječje uvojke, viju se gore prema prozoru, upravo kao da se klone tuge i jada, što ispunja tu jadnu dušu.

---

[1] ... gdje nema bolesti, tuge i uzdisanja...

ANJUTA

U najjeftinijoj namještenoj sobi u »Lisabonu« koračao je iz kuta u kut student medicine treće godine Stepan Kločkov i živo bubao svoju medicinu. Od neprestanog napornog bubanja osušila mu se usta, a na čelu mu je probio znoj.

Kod prozora, pokrivenog na krajevima ledenim ornamentima, sjedila je na taburetu njegova sustanarka Anjuta, mala, mršava brineta od kojih dvadeset i pet godina, veoma blijeda, s krotkim, sivim očima. Zgrbivši se vezla je crvenim nitima uzorak na ovratniku muške košulje. Posao bijaše hitan ... Ura na hodniku muklo je odbila dva sata poslije podne, a soba još ne bijaše pospremljena. Zgužvani pokrivač, razbacani jastuci, knjige, haljine, veliki prljavi lavor, pun sapunice, u kojemu su plivali čikovi, smeće po podu — sve kao da bijaše nabacano u jednu hrpu, naumice izmiješano, zgnječeno ...

— Desno pluće sastoji se od triju dijelova ... — bubao je Kločkov. — Granice! Gornji dio na prednjoj stijenci grudi seže do četvrtog, odnosno petog rebra, na bočnoj površini do četvrtoga rebra ... straga do spina scapulae .. .

Nastojeći da zamisli sebi što je upravo pročitao, Kločkov je podigao oči prema stropu. Ne dobivši jasne predodžbe, počeo je pipati kroz prsluk vlastita gornja rebra.

— Ta rebra nalik su na tipke klavira, — reče on. — Da se ne spleteš u računu, treba nekako da se navikneš na njih. Morat ću da proučim na kosturu i na živu čovjeku ... Nude, Anjuto, daj da se orijentiram!

Anjuta prestade vesti, skinu bluzu i uspravi se. Kločkov sjedne prema njoj, namršti se i poče joj brojiti rebra.

— Hm ... Prvo rebro ne možemo napipati ... Ono je iza ključne kosti ... Na, to će biti drugo rebro ... Tako .. A ovo je treće ... Evo i četvrtoga ... Hm ... Tako ... Što se stiščeš?

— Prsti su vam hladni!

— No, no ... ne ćeš umrijeti, ne vrti se. Bit će da je ovo treće rebro, a ovo četvrto ... Tako si mršava naoko, a rebra jedva mogu da napipam. Ovo je drugo ... ovo treće ... Ne, tako se spleteš i ne predočiš sebi jasno ... Morat ću da nacrtam. Gdje mi je ugljen?

Kločkov uze ugljen i povuče njime na Anjutinim prsima nekoliko usporednih crta, koje su odgovarale rebrima.

— Izvrsno. Sve je kao na dlanu ... No, a sad mogu i da pokucam. Ustanider!

Anjuta ustade i podiže podbradak. Kločkov se dade na kuckanje, i tako se udubi u taj posao, da nije opazio kako usne i nos i prsti u Anujte poplaviše od studeni. Anjuta je drhtala i strahovala, da će medicinar opaziti kako se ona ježi, pa ne će više crtati ugljenom i kuckati, a onda će zacijelo slabo položiti ispit.

— Sad je sve jasno, — reče Kločkov prestavši s kuckanjem. — Ti sjedi ovako i ne otiri ugljen, a ja ću dotle još malo bubati.

I medicinar opet poče hodati i bubati. Anjuta je, onako upravo tetovirana, s crnom kosom na prsima, naježivši se od studeni, sjedila i razmišljala. Govorila je uopće veoma malo, uvijek je šutjela i samo razmišljala, razmišljala ...

U svih ovih šest, sedam godina, otkako se povlači po namještenim sobama, upoznala je petoricu takvih kakav je Kločkov. Sad su svi oni već završili studije, postali ljudi i, naravno, kao pristojni ljudi, već su je davno zaboravili. Jedan od njih živi u Parizu, dvojica su liječnici, četvrti je slikar, a peti je, štoviše, kažu, čak i profesor. Kločkov je šesti ... Uskoro će i on svršiti nauke, postat će svoj čovjek. Budućnost je, nema sumnje, krasna, Kločkov će vjerojatno postati velikim čovjekom, no sadašnjost je sasvim loša: Kločkov nema ni duhana, nema čaja, a i šećera ostadoše samo četiri komadića. Treba što skorije završiti vez, odnijeti ga naručiteljici, pa za dobivenu četvrticu kupiti čaja, i duhana.

— Mogu li ući? — záču se glas za vratima.

Anjuta brzo ogrnu ramena vunenim rupcem. Uđe slikar Fetisov.

— A ja k vama s molbom, — poče on obraćajući se Kločkovu i surovo gledajući ispod kose, što mu padaše na čelo. —

Budite tako dobri, posudite mi svoju krasnu djevojku na sat dva! Slikam, vidite, sliku, a bez modela nipošto ne mogu!

— Ah, rado! — pristade Kločkov. — Idi, Anjuto.

— Što sve nisam ondje vidjela! — tiho reče Anjuta.

— No, dosta! Čovjek moli radi umjetnosti, a ne zbog nekih besposlica. Zašto da ne pomogneš, ako možeš?

Anjuta se poče oblačiti.

— A što slikate? — upita Kločkov.

— Psihu. Dobar sujet, ali nekako ne uspijeva; morat ću da slikam sve po različitim modelima. Jučer sam slikao jednu s plavim nogama. Zašto su ti, pitam, noge plave? Čarape mi, kaže, puštaju boju. A vi neprestano bubate! Sretan čovjek. Strpljiv.

— Medicina je takva stvar, da bez bubanja nema ništa.

— Hm... oprostite, Kločkove, no živite strahovito svinjski. Đavo bi znao kako živite!

— A' kako? Drukčije čovjek ne može da živi... Od tatice dobivam samo dvanaest na mjesec, a s tim je novcem teško živjeti pristojno.

— Tako je to, tako... — reče slikar i gadljivo se namršti, — no čovjek bi ipak mogao bolje da živi... Razvijen čovjek treba svakako da bude estet. Nije li tako? A kod vas je ovdje strahota! Postelja nije uređena, splačine, smeće... jučerašnja kaša na tanjiru... tfu!

— Istina je, — reče medicinar i zbuni se, — ali Anjuta danas nije imala vremena da posprema. Cijelo je vrijeme zaposlena.

Kad je slikar s Anjutom izišao, Kločkov je legao na divan i počeo bubati ležeći. Zatim je nenadano zaspao. Probudivši se sat kasnije, podupro je glavu šakama i mračno se zamislio. Sjetio se što mu je slikar rekao: da inteligentan čovjek mora svakako da bude estet, pa mu se sadanje stanje zaista učini gadnim, odbojnim. Mogao je dobro da zamisli tu svoju budućnost: primat će pacijente u svojoj ordinaciji, piti čaj u prostranoj blagovaonici, u društvu žene, pristojne žene — a tu je, eto, taj lavor sa splačinama, u kojemu plivaju čikovi, nevjerojatno gadan. I Anjuta mu se učini ružnom, neurednom, jadnom... I on odluči da se rastane s njom, smjesta, uz svaku cijenu.

Kad je ona, vrativši se od slikara, skidala bundu, on se podiže i reče joj ozbiljno:

— Evo, draga... Sjedni i poslušaj. Treba da se rastanemo! Jednom riječi, s tobom više ne želim da živim.

Anjuta se vratila od slikara veoma umorna, iznemogla. Lice joj se od duga poziranja porušilo, omršavjela je, podbradak joj se zaoštrio. Na medicinarove riječi nije ništa odgovorila, samo joj usnice zadrhtaše.

— Priznaj i sama, da bismo svejedno morali da se rastanemo, prije ili poslije, reče medicinar. — Lijepa si, dobra, i nisi glupa, razumjet ćeš...

Anjuta opet navuče bundu, šutke umota svoj vez u papir, pokupi konce, igle; papirnatu vrećicu s četiri komadića šećera našla je na prozoru i stavila na stol, uz knjige.

— To je vaše... šećer... — reče tiho i okrenu se, da sakrije suze.

— No, pa što plačeš? — zapita Kločkov.

On se prošeta po sobi. Bio je smeten. Reče:

— Baš si čudna... Znaš i sama, da se moramo rastati. Ne možemo uvijek biti zajedno.

Već je uzela sve svoje zavežljaje i već se okrenula k njemu, da se oprosti, i njemu bi žao nje.

»Da ostane ovdje još jednu nedjelju? — pomisli on. — Pa da, neka još ostane, a za nedjelju dana reći ću joj, da ode.«

Uhvati ga zlovolja zbog vlastite nekarakternosti, i on viknu surovo:

— No, što stojiš? Ako hoćeš otiđi, a ako ne ćeš, skidaj bundu i ostani! Ostani!

Anjuta skinu bundu, šutke, polagano, zatim se useknu, isto tako tiho, uzdahnu i uputi se bez buke na svoje stalno mjesto — k taburetu kraj prozora.

Student privuče k sebi udžbenik i opet počne koračati od jednoga kuta do drugoga.

— Desno pluće sastoji se od triju dijelova... — bubao je on. — Gornji dio na prednjoj stijenci doseže do četvrtog, odnosno petog rebra...

A u hodniku netko viknu što ga grlo nosi:

— Grigoriju, samovar!

IVAN MATVEJIČ

Šest je sati uveče. Jedan od poznatih ruskih učenjaka — zvat ćemo ga naprosto učenjakom — sjedi u svojemu kabinetu i nervozno gricka nokte.

— To je naprosto strašno! — govori on gledajući svaki čas na sat. — To je vrhunac nepoštovanja tuđega rada i vremena. U Engleskoj ne bi takav subjekt zaradio ni groša, umro bi od gladi! No, čekaj samo, doći ćeš mi...

Osjećajući potrebu da na kome god iskali svoj gnjev i svoju nestrpljivost, učenjak prilazi k vratima, što vode u ženinu sobu, i kuca.

— Čuj, Katja, — govori on glasom punim negodovanja. — Ugledaš li Petra Daniliča, reci mu, da pristojni ljudi ne rade tako! To je gadarija! Preporuča prepisivača i ne zna koga preporuča! Deran upravo svaki dan zakasni za dva tri sata. Pa zar je to prepisivač? Meni su ta dva tri sata dragocjenija nego drugome dvije tri godine! Kad dođe, ispsovat ću ga kao psa, ne ću mu platiti i izbacit ću ga! S takvim ljudima nema mile lale!

— To govoriš svaki dan, a on ipak neprestano dolazi.

— A danas sam odlučio. Dosta sam već izgubio zbog njega. Oprosti, ali ja ću ga izgrditi, kočijaški ću ga izgrditi!

Uto se, konačno, začu zvono. Učenjak pravi ozbiljno lice, uspravljuje se i ide, zabacivši glavu, u predsoblje. Tamo već stoji, kraj vješalice, njegov prepisivač Ivan Matvejič, mladić od kojih osamnaest godina, s ovalnim licem bez brkova, u starom, otrcanom ogrtaču i bez kaljača. Usopljen je, pomno otire svoje velike, nezgrapne cipele o otirač nastojeći pritom da pred sobaricom sakrije rupu na cipeli, iz koje viri bijela čarapa. Ugleda učenjaka, i na njegovu se licu pojavi onaj dugi, široki, priglupi smiješak, kakav vidimo samo kod djece i veoma prostodušnih ljudi.

— A, zdravstvujte, — govori on pružajući veliku, mokru ruku. — Što, grlo vas više ne boli?

— Ivane Matvejiču! — govori učenjak uzdrhtalim glasom uzmičući i ukrštavajući prste obiju ruku. — Ivane Matvejiču!

Zatim on priskače k prepisivaču, hvata ga za rame i počinje ga lako drmati.

— Što vi radite sa mnom? — govori on s očajem. — Strašan ste, gadan čovjek, što radite sa mnom? Rugate mi se, ponizujete me, da?

Sudeći po smiješku, koji se još nije sasvim izgubio s njegova lica, Ivan Matvejič je očekivao sasvim drugi doček, pa mu se sad, kad je ugledao učenjakovo lice s izrazom negodovanja, ovalno lice još više oduljilo. U svojoj zapanjenosti otvorio je usta.

— Što... što je? — pita on.

— I vi još pitate! — pljesnu rukama učenjak. — Znate kako mi je vrijeme dragocjeno, a tako zakašnjujete! Zakasnili ste dva sata!... Nije vas boga strah!

— Ta ja ne dolazim sada od kuće, — mrmlja Ivan Matvejič neodlučno razvezujući šal. — Bio sam kod tetke, koja slavi imendan, a tetka stanuje šest vrsta odavle... Da sam išao ravno od kuće — bila bi to druga stvar.

— No, promislite, Ivane Matvejiču, ima li logike u vašim postupcima? Tu treba raditi, posao je hitan, a vi se povlačite po imendanima, idete k tetkama! Ah, razvezujte brže taj svoj strašni šal! Pa to je već nepodnosivo!

Učenjak opet priskače prepisivaču i pomaže mu da razuzla šal.

— Kakva ste vi baba... No idite... Brže, molim!

Useknjujući se u prljav, zgužvan rupčić i popravljajući svoj sivi kaputić, Ivan Matvejič ide kroz salon u kabinet. Tu ga već odavna čeka mjesto i papir, a čekaju ga štoviše, i cigarete.

— Sjednite, sjednite, — požuruje učenjak nestrpljivo taruči ruke. — Vi ste nesnosan čovjek... Znate, da je posao hitan, i tako zakašnjujete. I nehotice čovjek počne psovati. No, pišite... Gdje smo stali?

Ivan Matvejič gladi svoju čekinjavu, nejednako ostriženu kosu i uzima pero. Učenjak korača iz kuta u kut, usredotočuje se i počinje kazivati u pero:

— Suština je u tome... zarez... da neki, tako reći osnovni oblici... jeste li napisali? — ovise upravo o suštini načela... zarez... koja se odrazuju u njima i koja mogu da se utjelove jedino u njima... Novi redak.. Tamo je, naravno, točka... Najviše samostalnosti pokazuju... pokazuju oblici ne toliko političkog... zarez... koliko socijalnog karaktera...

— Učenici gimnazije nose sada drugu uniformu... sivu... — govori Ivan Matvejič. — Kad sam ja bio učenik, bilo je bolje: uniformu su nosili...

— Ah, ta pišite, molim vas! — srdi se učenjak. — Karakter... jeste li napisali? A govoreći o preobražajima, koji se odnose na uređenje... državnih funkcija, a ne na reguliranje narodnoga života... zarez... ne možemo reći da se odlikuju nacionalnošću svojih oblika... posljednje tri riječi u navodnicima... O... o... vaj... A što ste ono htjeli da kažete o gimnaziji?

— Da su u moje vrijeme nosili drukčiju uniformu.

— Aha, tako... A vi ste davno napustili gimnaziju?

— Pa rekao sam vam jučer! Već tri godine ne idem u školu... Izostao sam iz četvrtoga razreda.

— A zašto ste napustili gimnaziju? — pita učenjak zavirujući u retke Ivana Matvejiča.

— Tako, iz privatnih razloga.

— Opet vam moram govoriti, Avane Matvejiču! Kad ćete se napokon odučiti od rastezanja retka? U retku ne smije biti manje od četrdeset slova!

— A što? Zar mislite, da ja to činim namjerno? — vrijeđa se Ivan Matvejič. — Zato u drugim recima ima više od četrdeset slova... Prebrojte. A ako vam se čini, da natežem, možete mi smanjiti plaću.

— Ah, pa nije stvar u tome! Kako ste nedelikatni, zaista... Čim ja štogod... vi odmah o novcu. Glavno je urednost, Ivane Matvejiču, urednost je glavno! Treba da se naviknete na urednost.

Sobarica unosi u kabinet, na pladnju, dvije čaše čaja i košaricu sa dvopekom... Ivan Matvejič uzima nespretno, objema rukama, svoju čašu i odmah počinje piti. Čaj je previše vruć. Da ne oprži usnice, Ivan Matvejič nastoji da pije malim gutljajima. Pojede najprije jedan dvopek, pa drugi i

treći, a zatim, zbunjeno škiljeći na učenjaka, poseže plaho i za četvrtim... Njegovi glasni gutljaji, živo mljaskanje i izraz gladne pohlepe u podignutim obrvama razdražuju učenjaka.

— Svršavajte brže... Vrijeme je dragocjeno!

— Diktirajte! Mogu ja u isto vrijeme i piti i pisati... Moram priznati, da sam ogladnio.

— Kako ne, idete pješice.

— Da... A kako je ružno vrijeme! U našim krajevima u ovo vrijeme već miriše na proljeće... Svagdje su lokve, snijeg se topi.

— A vi ste, čini se, s juga?

— Iz donskoga područja... A u ožujku je kod nas proljeće već u jeku. Ovdje vlada studen, svi idu u bundama, a ondje je travica... svagdje je suho, može čovjek i tarantule[1] da hvata.

— A zašto da čovjek hvata tarantule?

— Tako... zbog dokonosti... — govori Ivan Matvejič i uzdiše. — To je veoma zabavno. Nalijepiš na nit komadić smole, spustiš smolu u rupicu i počneš smolom udarati tarantulu po leđima. A on se, prokletnik, rasrdi, uhvati se šapicama za smolu i zaglibi... A što smo radili s njima! Napunimo njima tako lavorić, pa pustimo k njima bihorku.

— Kakvu bihorku?

— To je pauk nalik na tarantulu. On može u tučnjavi sam da ubije sto tarantula.

— M-da... Ipak, hajde da pišemo... Gdje smo stali?

Učenjak je kazivao u pero još dvadesetak redaka, a onda je sjeo i utonuo u misli.

Čekajući dok učenjak smisli, Ivan Matvejič sjedi, isteže vrat i nastoji da dovede u red ovratnik svoje košulje. Kravata mu je olabavila, zaponci mu iskočiše, i ovratnik mu se svaki čas razilazi.

— M-da... — govori učenjak. — Tako... Što, zar još niste našli sebi mjesto, Ivane Matvejiču?

— Ne, a gdje bih ga i našao? Namislio sam, znate, da odem u dobrovoljce. A otac mi savjetuje, da stupim u apoteku.

---

[1] Veoma otrovan pauk

— M-da... A bilo bi bolje, da se upišete na sveučilište. Ispit je težak, ali uz strpljivost i ustrajan rad mogli biste položiti. Radite, čitajte više... Čitate li mnogo?

— Moram priznati, malo... — govori Ivan Matvejič i počinje pušiti.

— Jeste li čitali Turgenjeva?

— N-ne.

— A Gogolja?

— Gogolja? Hm!... Gogolja... Ne, nisam ga čitao.

— Ivane Matvejiču! I vi se ne stidite? Aj, aj! Tako ste naočit momak, tako je mnogo originalnog u vas, i najedamput... Pa ni Gogolja niste čitali! Izvolite pročitati! Ja ću vam dati! Svakako pročitajte! Inače ćemo se posvaditi!

Opet nastaje šutnja. Učenjak napol leži na mekom otomanu i razmišlja, a Ivan Matvejič, koji je ostavio na miru ovratnik, svraća svu svoju pažnju na cipele. Nije ni opazio kako mu se pod nogama stvoriše, od rastopljena snijega, dvije povelike lokvice. Stid ga je.

— Danas nekako ne ide od ruke... — mrmlja učenjak. — Ivane Matvejiču, vi, čini se, i ptice rado hvatate?

— Ujesen... Ovdje ne hvatam, a tamo, kod kuće, uvijek sam ih hvatao.

— Tako... lijepo. A ipak treba pisati.

Učenjak odlučno ustaje i počinje kazivati u pero, ali nakon deset redaka opet sjeda na otoman.

— Ne, odgodit ćemo, vjerojatno, do sutra ujutru, — kaže on. — Dođite sutra ujutru, samo malo ranije, oko devet sati. — Ne dao bog da zakasnite.

Ivan Matvejič stavlja pero na stranu, ustaje od stola i sjeda na drugi stolac. Prolazi kojih pet časaka u šutnji, i on počinje osjećati, da je vrijeme da ide, da je suvišan, no u kabinetu učenjakovu tako je udobno, svijetlo i toplo! On k tome osjeća još u ustima okus dvopeka, priređenog s jajima i mašću, i slatkoga čaja, pa mu se srce steže pri pomisli na kuću. Kod kuće je — siromaštvo, glad, studen, otac-gunđalo, prigovori, a ovdje je tako mirno i tiho, tu se ljudi zanimaju, štoviše, i za njegove tarantule i ptice.

Učenjak gleda na sat i uzima u ruku knjigu.

— Dat ćete mi, dakle, Gogolja? — pita Ivan Matvejič dižući se.

— Dat ću, dat ću. No kamo vam se žuri, golubiću? Sjednite malo, pripovijedajte štogod.

Ivan Matvejič sjeda i široko se smješka. Gotovo svako veče sjedi on u ovom kabinetu i svaki put osjeća u glasu i pogledu učenjakovu nešto neobično meko, privlačivo, upravo prisno. Na časove mu se, štoviše, čini, da mu se učenjak priljubio, da se navikao na njega i da ga grdi zbog zakašnjavanja samo zato, što je željan njegova brbljanja o tarantulama i o tome kako na Donu hvataju češljugare.

VJEŠTICA

Približavala se noć. Crkvenjak Savelij Gikin ležao je u svojoj čuvarskoj kućici uz crkvu, na golemoj postelji i nije spavao, premda bi obično uvijek zaspao s kokošima. Iz jednoga kraja masnoga pokrivača, saštvenog od raznobojnih krpica cica, virila je njegova riđa, tvrda kosa, iz drugog su stršile velike, odavna neoprane noge. On je slušao... Njegova se čuvarska kućica urezala u ogradu, a njezin jedini prozor gledao je u polje. A vani je bjesnio pravi rat. Teško je bilo razabrati tko koga ubija i na čiju se propast u prirodi zavarila kaša, no sudeći po neprekidnom, zlogukom urlanju, nekome je dobrano zagustilo. Neka pobjednička sila progonila je nekoga u polju, mahnitala u šumi i na krovu crkve, gnjevno udarala šakama po prozoru, bacala i trgala, a nešto pobijeđeno zavijalo je i plakalo... Turoban plač čuo se iza prozora, sad nad krovom, sad u peći. U njemu se nije razabirao zov u pomoć, u njemu se razabirala tuga, svijest, da je sve već kasno, da nema spasa. Snježni nanosi pokriše se ledenom korom; na njima i na drveću drhtale su suze, po putovima i stazama razlijevala se tamna juha od blata i snijega, što se topio. Jednom riječi, na zemlji je kopnio snijeg, ali nebo to, kroz tamnu noć, nije vidjelo, pa je svom silom sipalo na mokru zemlju krpe novoga snijega. A vjetar je hujio kao da je pijan... On nije dopuštao tom snijegu, što je padao, da legne na zemlju, nego ga je nosio u tami po miloj volji.

Gikin je, mršteći se, slušao tu glazbu. Ta znao je, ili se bar domišljao, na što smjera cijeli taj vrtlog vani i čijih je to ruku djelo.

— Ja zna-am! — mrmljao je prijeteći nekome pod pokrivačem prstom. — Sve ja znam!

Kod prozora je, na taburetu, sjedila crkvenjakova žena Raisa Nilovna. Limena svjetiljčica na drugom taburetu upravo

je bojažljivo, i ne vjerujući u svoje snage, lila oskudno, nemirno svijetlo po njezinim širokim ramenima, po lijepim i privlačivim oblicima tijela, po njezinoj gustoj kosi, koja je doticala zemlju. Crkvenjakova je žena šivala vreće od grubo-ga tkanja. Ruke su joj se brzo micale, a cijelo tijelo, izraz očiju, obrve, debele usnice, bijeli vrat — sve je zamrlo, utonulo u jednoličan, mehaničan rad, sve kao da je spavalo. Samo tu i tamo podigla bi glavu, da joj se odmori ukočeni vrat, bacala bi pogled na prozor, iza kojega je mahnitala mećava, pa bi se opet nagnula nad tkanjem. Ni želja, ni tuga, ni radost — ništa se nije odrazivalo na njezinu lijepom licu s prćastim nosom i s jamicama na obrazima. Tako ništa ne odrazuje ni fontana, kad iz nje ne izbija voda.

No gle, upravo je dovršila jednu vreću, bacila je ustranu i slatko se protegnula, a mutan joj se, nepomičan pogled zaustavio na prozoru... Na staklima su plivale suze, bijeljele se kratkovječne snježne pahuljice. Pahuljica padne na staklo, pogleda crkvenjakovu ženu i topi se...

— Hajde, lezi! — promrmlja crkvenjak.

Crkvenjakova je žena šutjela. Najedamput joj trepavice zatreptaše, u očima joj bljesnu pažnja. Savelij, koji je cijelo vrijeme ispod pokrivača promatrao izražaj njezina lica, proviri i zapita:

— Što?

— Ništa... Čini se, netko ide... — tiho odgovori crkvenjakova žena.

Crkvenjak zbaci sa sebe, rukama i nogama, pokrivač, kleknu na postelji i tupo pogleda ženu. Plaho svijetlo svjetiljčice rasvijetli njegovo kosmato, kozičavo lice i kliznu po razbarušenoj, tvrdoj kosi.

— Čuješ li? — upita žena.

Kroz jednolično zavijanje mećave razabra on jedva čujnu zvonjavu u visokim tonovima, nalik na zujanje komarčevo, kad komarac hoće da sjedne na obraz, pa se srdi, što mu smetaju.

— To je pošta... — promrmlja Savelij, sjedeći skupljenih nogu.

Tri vrste od crkve stajao je poštanski ured. Za vjetrovita vremena, kad je puhalo s glavne ceste na crkvu, čuli bi stanovnici čuvarske kućice tu zvonjavu.

— Gospode, kome je do putovanja po takvu vremenu! uzdahnu crkvenjakova žena.

— Državni posao. Hoćeš-ne ćeš, putuj...

Zvonjava se zadrža u zraku, pa zamre.

— Provezla se! — reče Savelij liježući.

Nije, međutim, dospio ni da se pokrije pokrivačem, kad mu do uha dopre jasan zvuk praporaca. Crkvenjak, uznemiren, pogleda ženu, skoči s postelje i ushoda se oko peći njišući se s boka na bok. Praporac se neko vrijeme čuo, a onda je opet zamro, kao odsječen.

— Ne čuje se... — promrmlja crkvenjak zastajkujući i škiljeći na ženu.

Uto vjetar udari o prozor i donese tanku zvonjavu... Savelij problijedje, hraknu i opet poče šljapkati bosim nogama po podu.

— Poštu zameće! — zahripje on gledajući ženu prijekim okom. — Čuješ li? Poštu zameće!... Ja... ja znam! Misliš li, da ja ne... ne razumijem? — promrmlja on. — Sve ja znam, nevolja te odnijela!

— Što ti znaš? — tiho zapita crkvenjakovica ne otkidajući očiju od prozora.

— Znam to, da su sve to tvoji poslovi, đavolice! Tvoji poslovi, odnijela te nevolja! I ova mećava, i to, što zameće poštu... sve je to tvoje djelo! Tvoje!

— Pomahnitao si, glupane... — mirno odgovori crkvenjakovica.

— Dugo ja to već opažam kod tebe! Čim sam se oženio, opazio sam, već prvoga dana, da je u tebi pasja krv!

— Tfu! — začudi se Raisa sliježući ramenima i krsteći se. — Ta prekrsti se, glupane!

— Vještica si, prava vještica, — nastavi Savelij muklim, plačnim glasom, useknjujući se užurbano u skut košulje. — Žena si mi, iz duhovnog si staleža, no ja ću za te i na samrti reći kakva si... Nego što? Očuvaj, bože, i smiluj se! Prošle godine, uoči proroka Danijela i troje dječice bješnjela je mećava i — što? — majstor došao da se ogrije. Zatim je na dan Alekseja, božjega čovjeka, led na rijeci pukao, i pandur je došao... Cijelu je noć ovdje, prokletnik, razgovarao s tobom, a kad je ujutru izlazio, ja pogledam i vidim: pod očima mu podočnjaci, a obrazi mu upali! A? Na Spasovo se

dvaput sručila oluja, i svaki je put došao na noćenje, namečio se. Sve sam ja vidio, nevolja ga odnijela! Sve! O, postala si crvenija od raka! Aha!

— Ništa nisi vidio.

— No da! A zimus, pred Božić, na dan desetorice kretskih mučenika, kad je melo dan i noć... sjećaš li se? — zalutao pisar predstavnika plemstva i ovamo je, pas, dospio... I za čim se polakomila! Tfu, za pisarom! Baš je vrijedilo zbog njega mutiti cijelu božju prirodu! Đavo, balonja, jedva da i viri iz zemlje, gubica sva bubuljičava, vrat kriv... Još, još, da je bio lijep, a ono — tfu! — sotona!

Crkvenjak je odahnuo, otro usnice i napeo sluh. Zvuk praporca izgubio se, ali je nad krovom navalio vjetar, pa je u mraku za prozorom opet zazvečalo.

— I sad isto! — nastavi Savelij. Ne mete to badava poštu! Pljuni mi u oči, ako pošta ne ište tebe! O, nečisti zna svoj posao, dobar je pomoćnik! Vrtjet će, vrtjet, i ovamo će dovesti! Zna-am! Vi-idim! Ne ćeš se sakriti, đavolji praporče, pohoto idolska!

— Prava budala! — nasmiješi se crkvenjakovica. — Što? Po tvojoj glupoj pameti ja pravim nepogodu?

— Hm... Smješkaj se! Pravila ti ili ne, ja opažam: kad u tebi krv počne igrati, eto nevremena, a čim dođe nevrijeme, odmah donese ovamo bilo kakva mahnica. Svaki put se tako događa! Dakle, valjda ti!

Da mu riječ bude uvjerljivija, crkvenjak stavi prst na čelo, pokri lijevo oko i reče pjevuckajući:

— O, mahnitosti! O, Judina prokletinjo! Ako si zaista čovjek, a ne vještica, morala bi promisliti u svojoj glavi: što onda, ako to nije bio ni majstor, ni pandur, ni pisar, nego đavo u njihovu obliku? A? Morala si pomisliti!

— Kako si glup, Saveliju! — uzdahnu crkvenjakovica gledajući muža. — Kad su tatica bili živi i ovdje živjeli, mnogo je različitih ljudi dolazilo k njima, da se liječe od groznice: i iz sela, i iz zaselaka, i iz armenskih naselja. Dolazili su valjda svaki dan, i nitko ih nije nazvao zlim dusima. A dođe li tkogod jedamput u godini k nama po nevremenu, da se ogrije, već ti je čudnovato, već ti se, glupane, vrzu svakojake misli po glavi.

Ženina je logika djelovala na Savelija. Raširio je bose noge, oborio glavu i zamislio se. Još nije bio čvrsto uvjeren, da su njegovi domišljaji valjani, a iskren, ravnodušan ton ženin sasvim ga je zbunio. Ipak je, nakon kratkoga razmišljanja, zabacio glavu i rekao:

— I ne dolaze starci, ili kakvi nezgrapnici, nego samo mladi i traže noćište... Zašto to? Pa još, da se samo griju, no oni đavla razveseljuju. Ne, babo, lukavijeg stvora od vašega babljeg roda nema na ovome svijetu! Prave pameti u vas je, bog da prosti, manje nego u čvorka, ali zato lukavosti đavolje — U-a-a! — oslobodi, carice nebeska! Evo, poštanski praporci! Mećava je istom počela, a već sam saznao sve tvoje misli! Način, ženko paukova!

— A što dodijavaš, prokletniče? — ne otrpje crkvenjakovica. — Što se lijepiš za mene, smolo?

— A evo zašto: dogodi li se noćas štogod... čuj me... dogodi li se štogod, sutra ću, čim svane, u Djakino k ocu Nikodimu i sve ću mu razjasniti. Tako je i tako, reći ću, oče Nikodime, oprostite velikodušno, ali ona je vještica. Zašto? Hm... želite znati zašto? Izvolite... Tako i tako. I jao tebi, babo! Ne samo na posljednjem sudu, nego i u zemaljskom životu bit ćeš kažnjena! Nisu badava u trebniku molitve napisane za nas!

Najedamput netko zakuca na prozor tako strašno i neobično, da je Savelij problijedio i sjeo od straha. I crkvenjakovica je skočila sva blijeda.

— Boga radi, dajte da se ogrijem! — začu se drhtav, taman bas. — Ima li koga? Budite tako dobri! Zalutasmo!

— A tko ste vi? — zapita crkvenjakovica bojeći se da pogleda kroz prozor.

— Pošta! — odvrati drugi glas.

— Nisi badava čarala! — mahnu rukom Savelij. — Upravo je tako. Govorio sam istinu... No, vidi samo!

Crkvenjak dođe u dva skoka do postelje, svali se na perinu i okrenu se, sopćući ljutito, licem prema zidu. Odmah zatim obli studen njegova leđa. Vrata zaškripješe, i na pragu se pokaza visok ljudski lik oblijepljen snijegom od glave do pete. Za njim se pojavi drugi, isto tako bijel...

— Da unesem i zamotke? — zapita drugi hripavim glasom.

— Pa ne ćeš ih ostaviti ondje!

Rekavši to, prvi poče sebi razvezivati kapuljaču, ali ne pričeka da se razveže, nego je strgnu s glave zajedno s kapom i srdito je baci prema peći. Zatim skinu sa sebe ogrtač pa i njega baci onamo, te poče koračati po vratarnici, i ne pozdravivši se.

Bijaše to mlad, bjeloputan poštar u izlizanom kaputu uniforme i s riđim, blatnim čizmama na nogama. Ugrijavši se hodanjem, on sjede za stol, protegnu blatne noge i podboči glavu šakom. Na njegovu blijedom licu s crvenim pjegama još su se vidjeli tragovi netom pretrpljene boli i straha. To je lice bilo lijepo, premda ga je izobličila srdžba i unatoč svježim tragovima nedavnih tjelesnih i duševnih patnji; na obrvama, na brkovima i na okrugloj bradici topio mu se snijeg.

— Pasji život! — promrmlja poštar kružeći pogledom po zidovima i ne vjerujući pravo, da je u toplome. — Umalo te ne propadosmo! Da nismo ugledali svijetlo kod vas, ne znam što bi bilo... I đavo bi znao, kad će sve ovo svršiti! Ni konca ni kraja tome pasjem životu! Kamo smo zašli? — zapita on snizivši glas i bacajući poglede na crkvenjakovicu.

— Na Guljajevski Hum, na imanje generala Kalinovskoga, — odgovori crkvenjakovica stresavši se i pocrvenjevši.

— Čuješ li, Stepane? — okrenu se poštar prema kočijašu, koji bijaše zastao kod vrata s velikom poštanskom vrećom na leđima. — Dospjeli smo na Guljajevski Hum!

— Da-daleko!

Izgovorivši tu riječ kao hripav, iskidan uzdah, kočijaš iziđe, pa čas kasnije unese drugu vreću, nešto manju. Zatim iziđe još jedamput. Ovaj put unese poštarovu sablju na širokom remenu, sličnu plosnatom maču, s kakvim prikazuju na jeftinim reprodukcijama Juditu kod loga Holofernova. Složivši vreće uza zid, on iziđe u trijem, sjede ondje i zapali lulu.

— Možda biste nakon putovanja popili malo čaja? — zapita crkvenjakovica.

— Kakav čaj! — namršti se poštar. — Treba da se brzo ugrijemo, pa na put, da ne zakasnimo na jutarnji vlak. Sjedit ćemo desetak minuta, pa na put. Samo nam, molim vas, pokažite put...

— Božja kazna, to vrijeme! — uzdahnu crkvenjakovica.

— M-da... A vi, tko ste vi?

— Mi? Ovdašnji, pri crkvi... Iz duhovnoga staleža... Eno, ondje leži moj muž! Ta ustani, Saveliju, idi, pozdravi se. Tu je prije bila parohija, ali je mjesto već podrug godine prazno. To jest, naravno, dok su tu bila gospoda, bilo je i ljudi, isplatilo se držati parohiju, a sad, kad nema ljudi, vidite i sami, od čega bi duhovnici živjeli, kad je najbliže selo ovdje Markovka, a i ona je pet vrsta daleko! Sad je Savelij u državnoj službi i... mjesto čuvara. Dužnost mu je da se brine za crkvu...

I poštaru odmah posta jasno, da bi Savelij dobio dobro mjesto, da je otišao do generalice i da ju je zamolio, da mu dade pismo za preosveštenoga, te da ne ide do generalice zato što je lijen i što se boji ljudi.

— Ipak pripadamo duhovnome staležu... — doda crkvenjakovica.

— Od čega živite? — upita poštar.

— Uz crkvu je vrt, tu su i povrtnjaci, samo što je malo koristi od njih... — uzdahnu crkvenjakovica. — Otac Nikodim iz Djadkina, zavidnik, služi ovdje na Nikolu ljetnoga, pa na Nikolu zimskoga, i za to uzima sve za se. Nemamo nikoga da se zauzme!

— Lažeš! — zahriplje Savelij. — Otac Nikodim sveta je duša, svijetlo crkve, a ako uzima, uzima po zakonu!

— Kako ti je goropadan! — nasmiješi se poštar. — A ti si već odavna udata?

— U nedjelju uskrsnoga posta bit će četiri godine. Ovdje su prije moj tatica bili crkvenjak, a onda, kad im je došlo vrijeme da umru, oni su, umjesto da ovo mjesto ostave meni, otišli u konsistorij i zamolili, da mi kao ženika pošalju kojega neoženjenog crkvenjaka. Tako sam se udala.

— Aha, ti si, dakle, jednim udarcem dvije muhe ubio! — reče poštar gledajući u Savelijeva leđa. I mjesto si dobio i ženu si uzeo.

Savelij samo zlovoljno trznu nogom i primače se bliže k zidu. Poštar usta od stola, protegnu se i sjede na poštansku vreću. Neko je vrijeme razmišljao, a onda je prignječio rukama vreće, premjestio sablju i protegnuo se, objesivši jednu nogu na pod.

— Pasji život... — promrmlja on stavljajući ruku pod glavu i zatvarajući oči. Ni zlu Tatarinu ne bih zaželio takav život.

Uskoro nasta tišina. Čulo se samo kako sopće Savelij, i kako poštar u snu diše polagano i odmjereno, ispuštajući duboko, otegnuto »k-h-h-h«... U grlu bi mu od vremena do vremena zaškripjelo neko kolo, a noga obješena niz vreću trzala se i izazivala šuštanje.

Savelij se okrenu pod pokrivačem i polako se ogleda. Crkvenjakovica je sjedila na taburetu i gledala, pritisnuvši oči dlanovima, u lice poštaru. Pogled joj bijaše nepomičan, kao u začuđena, prestrašena čovjeka.

— No, što si se zagledala? — srdito prošapta Savelij.

— A što te se tiče? Lezi! — odgovori mu žena ne otkidajući očiju od glave s plavom kosom.

Savelij srdito ispusti iz prsiju sav zrak i okrenu se k zidu. Tri časka kasnije nemirno se okrenuo; kleknuo je na postelji, upro se rukama o jastuk i prijekim je okom pogledao ženu. Ona je još uvijek, ne mičući se, gledala gosta. Obrazi joj problijedješe, a u očima joj planu čudna vatra. Crkvenjak hraknu, spusti se po trbuhu niz postelju, pristupi poštaru i pokri mu lice rupcem.

— Zašto ti to? — upita ga žena.

— Da mu svijetlo ne ide u oči.

— A ti ga sasvim ugasi.

Savelij nepovjerljivo pogleda ženu, približi usnice svjetiljčici, ali se odmah dosjeti i pljesnu rukama.

— No, nije li to đavolska lukavost? — uskliknu on. A? No, ima li stvora lukavijeg od babljega roda?

— A, sotono dugačkih skutova! — prosikta crkvenjakovica namrštivši se od zlovolje. — Čekaj malo!

I ona sjede udobnije i zagleda se u poštara.

Ništa zato, što je lice bilo pokriveno. Nju nije toliko zanimalo lice, koliko cijeli lik, novost toga čovjeka. Prsa bijahu u njega široka, jaka, ruke mu bijahu crvene i tanke, a mišićave i vitke noge bijahu mnogo ljepše i muževnije nego one dvije »dlakave klade« Savelijeve. Ni usporedbe tu nije bilo.

— Pa neka sam i nečastivi dugih skutova, — reče nakon kratke stanke Savelij, — no njima ovdje nije mjesto da spa-

vaju ... Da ... Državni je to posao, a mi ćemo odgovarati, jer smo ih ovdje zadržali. Kad voziš poštu, vozi, ne spavaj ... Ej, ti! — zaviknu Savelij u trijem. — Ti, kočijašu ... Kako li se zoveš? Da vas provedem? Ustaj, ne možeš s poštom spavati!

I Savelij, sad već razgiban, priskoči k poštaru i povuče ga za rukav.

— Ej, vaše blagorođe! Ako vam je putovati, putujte, ako ne, onda ... Ne valja spavati.

Poštar skoči, sjede, ogleda se mutnim okom po vratarnici, pa opet leže.

— A kad ćeš putovati? — zabubnja jezikom Savelij vukući ga za rukav. — Pošta i jest za to, da stigne na vrijeme, čuješ li? Ispratit ću.

Poštar otvori oči. Onako ugrijan i olabavljen u prvom slatkom snu, onako još ne sasvim probuđen, on ugleda, kao u magli, bijeli vrat i nepomični, žarki pogled crkvenjakove žene, pa zatvori oči i nasmiješi se: učini mu se, da sve to sanja.

— A kamo će po ovakvu vremenu? — začu on mekan ženski glas. — Neka samo spavaju, u zdravlje im!

— A pošta? — uznemiri se Savelij. — Tko će voziti poštu? Zar ćeš je ti voziti? Ti?

Poštar opet otvori oči, zagleda se u nemirne jamice na licu crkvenjakove žene, sjeti se gdje je, razumje Savelija. Pri pomisli, da mu je putovati po studeni i mraku prođoše mu ledeni trnci po cijelom tijelu, i on se naježi.

— Mogao bih spavati još pet časaka ... — zijevnu on. — I onako smo zakasnili ...

— A možda ćemo stići upravo na vrijeme! — začu se glas iz trijema. — Može se dogoditi, da i sam vlak, na našu sreću, zakasni.

Poštar se diže i poče se oblačiti, protežući se slatko.

Videći da se gosti spremaju na odlazak, Savelij čak i zarza od zadovoljstva.

— Ne bi li pomogao! — viknu mu kočijaš podižući vreću s poda.

Crkvenjak priskoči i zajedno s njim izvuče pred kuću poštanski teret. Poštar poče razuzlavati čvor na kukuljici. A crkvenjakova žena zagleda mu se u oči kao da se sprema da mu prodre u dušu.

— Mogli biste popiti čaj... — reče ona.

— Ja ne bih imao ništa protiv toga... ali eto, oni su se spremili! — pristajaše on. — I onako smo zakasnili.

— A vi ostanite! — šapnu ona oborivši oči i dodirnuvši mu rukav.

Poštar razveza napokon čvor i neodlučno prebaci kukuljicu preko lakta. Bijaše mu toplo u blizini crkvenjakove žene.

— Kakav je u tebe vrat...

I on dodirnu dvama prstima njezin vrat. Videći, da nema otpora, on joj prijeđe rukom po vratu, ramenu...

— Uh, kakva...

— Mogli biste ostati... da popijete čaj.

— Kamo stavljaš? Ti, bukvane, — začu se vani glas kočijašev, — stavi poprijeko.

— Ostanite... Na, kako huji nevrijeme!

Poštar se još nije bio razbudio, još mu nije bilo uspjelo da se otrese draži prvog, mučnog sna, i njega prevlada želja, zbog koje čovjek zaboravlja na vreće, poštanske vlakove... na sve na svijetu. Sav u strahu, upravo kao da bi htio da pobjegne, ili da se sakrije, on pogleda na vrata, obuhvati struk crkvenjakove žene, i već se nagnu nad svjetiljkom, da ugasi svijetlo, kad se u trijemu začuše koraci. Na pragu se pokaza kočijaš... Njemu za leđima navirivao se Savelij. Poštar brzo spusti ruke i zastade kao u nedoumici.

— Sve je gotovo! — reče kočijaš.

Poštar je neko vrijeme stajao, a onda je oštro trgnuo glavom, kao čovjek, koji se konačno probudio. Pošao je za kočijašem. Crkvenjakova žena ostade sama.

— No, što je, sjedni, pokazuj put! — začu ona.

Lijeno zazveči jedan praporac, pa drugi, i dugi niz sitnih zvukova poteče od čuvarove kućice.

Kad oni malo po malo utihnuše, crkvenjakovica se trgnu i poče nervozno koračati iz kuta u kut. Isprva bijaše blijeda, a zatim se sva zarumenje. Lice joj se iskrivi od mržnje, dah joj postade isprekidan, u očima joj bljesnu strašan gnjev. Koračala je kao u kavezu, poput tigrice, koju plaše usijanim željezom. Načas je zastala i ogledala se po prostoriji. Gotovo pola sobe zapremala je postelja, koja se protezala uzduž cijeloga zida i koja se sastojala od prljave perine, sivih, tvrdih

jastuka, pokrivača i od različitih bezimenih krpa. Bijaše to bezoblično, ružno klupko, gotovo sasvim onakvo, kakvo je stršilo na Savelijevoj glavi, kad bi mu god palo na pamet da namaže svoju kosu uljem. Od postelje do vrata, što su vodila u hladni trijem, protezala se tamna peć s loncima i obješenim krpama. Sve je, zajedno sa Savelijem, koji bijaše upravo izišao, bilo do krajnosti prljavo, masno, čađavo. U takvoj prostoriji bijaše upravo neobično vidjeti bijeli vrat i tanku, nježnu žensku kožu. Crkvenjakovica poletje k postelji i protegnu ruke kao da bi htjela da pokida, razgazi i satre u prah sve to, ali onda opet odskoči natrag, kao da se boji dodira s prljavštinom, i opet se ushoda...

Kad se Savelij, dva sata kasnije, vratio, pokriven snijegom i izmoren, ona je već ležala, svučena, u postelji. Oči joj bijahu zatvorene, ali se on, videći sitne trzaje na njezinu licu, dosjeti, da ona ne spava. Vraćajući se kući, sam je sebi dao riječ, da će šutjeti do jutra i da je ne će dotaknuti, ali sad nije mogao a da je ne ubode.

— Badava si toliko čarala: ode! — reče on nasmiješivši se zlurado.

Crkvenjakovica je šutjela, samo joj je podbradak zadrhtao. Savelij se polagano svuče, prekorači ženu i leže uza zid.

— Razjasnit ću ja sutra ocu Nikodimu kakva si ti žena! — promrsi on skupivši se u klupko.

Žena brzo okrenu lice prema njemu i pogleda ga užarenim očima.

— Dosta mi je i tebe i mjesta, — reče ona, — a ženu sebi potraži u šumi! Zar sam ti ja žena, grom u te! A još mi i dodijava, klada, lenguza, oprosti bože!

— No, no... Spavaj!

— Jao meni nesretnici! — zajeca crkvenjakovica. — Da nije bilo tebe, bila bih se možda udala za trgovca ili za kakvo blagorođe! Da nema tebe, sad bih ljubila muža! Što te nije zameo snijeg, što se nisi smrznuo tamo na glavnoj cesti, Herode!

Dugo je plakala crkvenjakovica. Na koncu je duboko uzdahnula i utihnula. Vani je još bjesnjela vijavica. U peći, u dimnjaku, iza svih zidova nešto je plakalo, a Saveliju se činilo, da plače nešto u njemu, u njegovim ušima. Večeras se

konačno uvjerio, da su njegove pretpostavke valjane: on više nije sumnjao, da njegova žena zapovijeda vjetrovima i noćnim trojkama. Da nevolja bude trostruka, ta je nadnaravna, divlja snaga davala toj ženi do njega posebnu, nepojmljivu draž, kakvu prije nije zapažao. Zato ju je, a da to u svojoj gluposti nije ni opazio, ovio aureolom poezije, i ona mu se učini još bjeljom, glađom, nepristupačnijom...

— Vještica! — negodovao je on. — Tfu, gad!

A međutim, kad se ona smirila, i kad je počela jednolično disati, dodirnu prstima njezin zatiljak... Neko je vrijeme držao u ruci njezinu gustu kosu. Ona nije osjećala... Onda on postade smjelijim, pa je pomilova po vratu.

— Ostavi! — viknu ona i tako ga udari laktom u korijen nosa, da mu se zaiskrilo pred očima.

Bol u korijenu nosa brzo je prošla, no muka je ostala.

MALA ŠALA

Vedro zimsko podne... Studen je čvrsta, sve puca, i u Nadenjke, koja me drži pod ruku, srebrnastim se injem pokrivaju uvojci na sljepočicama i dlačice nad gornjom usnicom. Stojimo na visokome brdu. Od naših nogu pa sve do zemlje vuče se strmina, u kojoj se sunce gleda kao u ogledalu. Kraj nas su male sanjke presvučene jarko crvenim suknom.

— Povezimo se nizbrdo, Nadeždo Petrovna! — vruće molim ja. — samo jedamput! Uvjeravam vas, ostat ćemo čitavi i neozlijeđeni.

No Nadenjka se boji. Sav prostor od njezinih malih kaljača do kraja ledenoga brda čini joj se strašnom, neizmjerno dubokom provalijom. Dah joj zastaje, kad gleda dolje, već sada kad joj samo predlažem, da sjedne na sanjke, a što će biti, odvaži li se da poleti u provaliju! Umrijet će, poludjet će.

— Molim vas! — kažem ja. — Što da se bojite! Nije li vam jasno, da je to malodušnost, kukavičluk!

Nadenjka napokon popušta, a ja po licu vidim, da popušta uz opasnost po život. Posađujem je blijedu, drhtavu, u sanjke, obuhvaćam rukom i, zajedno s njom, rušim se u bezdan.

Sanjke lete kao tane.

Zrak, što ga prosijecamo, šiba nam lice, urla, zviždi u ušima, kida, bolno štipa od srdžbe, hoće da otkine glavu s ramena. Pritisak vjetra tolik je, da je nemoguće disati. Nama je kao da nas je sam đavao obuhvatio šapama, pa nas urlajući vuče u pakao. Predmeti oko nas slijevaju se u jednu dugačku prugu, što promiče strelovitom brzinom... Na, još trenutak, i mi ćemo, čini se, poginuti!

— Ja vas volim, Nadjo! — govorim ja poluglasno.

Sanjke lete sve polaganije i polaganije, urlanje vjetra i zujanje saonica nije više tako strašno, dah više ne zastaje, i mi smo, konačno, dolje. Nadenjka — ni živa ni mrtva. Blijeda je, jedva diše. Pomažem joj da ustane.

— Ni za što ne ću poći drugi put, — govori ona gledajući me široko otvorenim očima punim strave. — Ni za što na svijetu! Umalo te nisam umrla!

Malo kasnije ona dolazi k sebi i već mi upitno zagleda u oči: jesam li ja ono izrekao te četiri riječi, ili joj se samo učinilo, da ih čuje kroz šum vjetra? A ja stojim kraj nje, pušim i pažljivo promatram svoju rukavicu.

Ona me uzima pod ruku, i mi dugo šećemo pod brdom. Zagonetka joj očito ne da mira. Jesu li te riječi bile izrečene ili ne? Da, ili ne? Da, ili ne? To je pitanje ponosa, časti, života, sreće, pitanje veoma važno, najvažnije na svijetu. Nadenjka mi nestrpljivo, tužno, prodorno gleda u lice, odgovara na krivome mjestu, čeka, ne ću li ja progovoriti. O, ta igra na tom dragom licu! Kakva igra! Vidim, ona se bori sa sobom, morala bi štogod da kaže, štogod da zapita, ali ne nalazi riječi, neugodno joj je, strašno, kvari joj radost...

— Znate što? — veli ona ne gledajući me.

— Što? — pitam ja.

— Dajte, još jedamput, da se spustimo.

Uspinjemo se po stepenicama na brdo. Opet posađujem blijedu, drhtavu Nadenjku na sanjke, opet letimo u strašnu provaliju, opet urla vjetar i zuje saonice i opet ja, za najveće brzine i kroz najveću buku govorim poluglasno:

— Ja vas volim, Nadenjko!

Sanjke se zaustavljaju, Nadenjka obuhvaća pogledom brdo, niz koje se netom spustismo, zatim dugo zaglèda u moje lice, sluša moj glas, ravnodušan i bez žara, i sva, sva njezina figurica, čak zajedno s njezinim mufom i kukuljicom, izražava krajnju nedoumicu. I na licu joj čitam:

— U čemu je stvar? Tko je izgovorio one riječi? On? Ili mi se samo pričinilo?

Ta je neizvjesnost muči, postaje joj nepodnosivom. Uboga djevojka ne odgovara na pitanja, mrgodi se, gotova je da zaplače.

— Ne bismo li pošli kući? — pitam ja.

— A meni... meni se sviđa to sanjkanje, — govori ona crveneći se.

»Sviđa joj se« to sanjkanje, a ipak i ovaj put, kao i dosad, sjeda blijeda, jedva diše od straha, dršće.

Spuštamo se po treći put, i ja vidim kako mi ona gleda u lice, kako prati micanje mojih usnica. No ja stavljam ruku na usta, kašljem, a kad se nađosmo na sredini strmine, uspje mi da izgovorim:

— Ja vas volim, Nadjo!

I zagonetka ostade zagonetkom! Nadenjka šuti, razmišlja o nečemu... Pratim je sa sanjkanja kući, ona nastoji da ide što polaganije, usporuje korake i sve čeka ne ću li ja ponoviti one riječi. I vidim kako joj duša trpi, kako se sili da ne kaže:

— Nije moguće, da je ono govorio vjetar! I ne ću, da to govori vjetar!

Drugi dan ujutru dobivam pismenu poruku: »Ako danas idete na sanjkanje, dođite po mene. N.« I od toga dana počinjem ići s Nadenjkom svaki dan na sanjkanje, i svaki put izgovaram, leteći na sanjkama nizbrdo, poluglasno jedne te iste riječi:

— Ja vas volim, Nadjo!

Nadenjka se naskoro navikla na tu rečenicu kao na vino ili morfij. Ne može da živi bez nje. Istina, strašno je, kao i prije, letjeti nizbrdo, ali strah i opasnost daju sada samo posebnu draž riječima o ljubavi, riječima, koje, kao i prije, ostaju zagonetkom i muče dušu. Sumnja pogađa uvijek isto dvoje: mene i vjetar... Tko joj od njih izjavljuje ljubav, ona ne zna, no njoj je to, očito, već svejedno: svejedno je iz kakve posude piješ, glavno je da si pijan.

Nekako oko podneva uputih se na sanjkanje sam. Pomiješavši se s gomilom, vidjeh kako se Nadenjka približuje brdu i pogledom traži mene... kako se zatim plaho uspinje stepenicama... Strašno joj je ići samoj, o kako strašno! Blijeda je kao snijeg, ide upravo kao na stratište, ali ide, ide ne osvrćući se, odlučno. Očito je napokon odlučila da se uvjeri: hoće li čuti te predivne, slatke riječi, kad mene nema? Vidim kako ona, blijeda s otvorenim ustima, puna strave, sjeda na sanjke, zatvara oči i kako se, oprostivši se zauvijek sa zemljom, otiskuje... »Žžžž«... zuje sanci. Čuje li Nadenjka one riječi, ne znam... Vidim samo kako se diže sa

sanjki iznemogla, slaba. I vidim joj na licu, da ni sama ne zna da li je što čula ili nije. Strah, što ga je proživljavala jureći nizbrdo, oduzeo joj je sposobnost da čuje, da razlikuje glasove, da razumijeva...

Dolazi proljetni mjesec svibanj... Sunce postaje prijaznije. Naše ledeno brdo tamni, gubi svoju blistavost, kopni na koncu. Više se ne sanjkamo. Uboga Nadenjka nema više gdje da sluša one riječi, a i nema nikoga tko bi ih izgovarao, jer nema vjetra, a ja se spremam u Peterburg — nadugo, po svoj prilici zauvijek.

Nekako dva dana prije odlaska sjedim ja, u sumraku, u vrtiću, a taj je vrtić od dvorišta, u kojemu stanuje Nadenjka, odijeljen visokim plotom s čavlima... Još je dosta hladno, pod gnojem još ima snijega, drveće je mrtvo, ali već miriše na proljeće, i vrane silno grakću spremajući se na počinak. Prilazim k plotu i dugo gledam kroz pukotine. Vidim kako Nadenjka izlazi na stepenice pred kućom i kako tužno i žalosno gleda u nebo... Proljetni vjetar puše joj ravno u blijedo, turobno lice... On je podsjeća na onaj vjetar, što nam je tada urlao na brdu, kad je slušala one četiri riječi, i lice joj postaje tužno, tužno; po obrazu joj klizi suza... I uboga djevojka ispruži obje ruke kao da moli taj vjetar, da joj još jedamput donese te riječi. A ja, dočekavši vjetar, govorim poluglasno:

— Ja vas volim Nadjo!

Bože moj, što je s Nadjom! Ona kliče, cijelo joj se lice smješka, ona širi ruke prema vjetru, vesela je, sretna, tako je lijepa!

A ja idem da pakujem...

To je bilo davno. Sad je Nadenjka već udata: udaše je, ili je sama pošla — svejedno je — za tajnika plemićke skrbi, pa sad ima već troje djece. Ono, kako smo nekad išli zajedno na sanjkanje, i kako je vjetar do nje donosio riječi »ja vas volim, Nadenjka«, nije zaboravljeno. Za nju je to sad najsretnija, najganutljivija i najljepša uspomena u životu...

A meni je sada, kad sam stariji, nepojmljivo zašto sam izgovarao one riječi, zašto sam se šalio...

AGAFJA

Dok sam živio u s-kom kotaru, često sam odlazio u dubovske povrtnjake Save Stukača ili naprosto Savkine povrtnjake. Ti povrtnjaci bijahu moje najmilije mjesto za takozvani »generalni ribolov«, kad — odlazeći od kuće — ne znaš ni dana ni sata, u koji ćeš se vratiti, pa uzimaš sa sobom sav pribor za ribolov i opskrbljuješ se hranom. Pravo da kažem, nije me toliko zanimao ribolov, koliko bezbrižno tumaranje, obroci izvan vremena, razgovor sa Savkom i dugi susreti s tihim ljetnim noćima. Savka bijaše momak od kojih dvadeset i pet godina, visok, lijep, zdrav kao kremen. Smatrali su ga čovjekom razumnim i pametnim, bio je pismen, votku je pio rijetko, ali kao radnik nije taj mladi i jaki čovjek vrijedio ni prebite pare. Mišice mu bijahu čvrste kao konop, ali se u njemu, zajedno sa snagom, razlijevala i teška, nepobjediva lijenost. Živio je, kao i svi, u selu, u vlastitoj kolibi, uživao je nasljedstvo, ali nije orao, nije sijao i nikakvim se zanatom nije bavio. Njegova stara mati prosjačila je pod prozorima, i on je živio sam kao ptica nebeska: ujutru nije znao što će jesti u podne. Nije u njega nedostajalo volje, energije ili samilosti prema majci, nego naprosto tako — on nije osjećao potrebe da radi, nije spoznavao korist od rada... Cijeli njegov lik odisao je tako bezbrižnošću, prirođenom, gotovo artističkom strašću za dangubljenjem, za dokonošću. Kad je pak mlado i zdravo tijelo Savkino fiziološki vuklo k radu mišica, momak se na kratko vrijeme predavao kakvoj slobodnoj, ali zdravoj i besmislenoj profesiji, kao što je tokarenje kakvih kolesa, koja nisu ničemu služila, ili bi se natjeravao sa ženama. Najmiliji mu položaj bijaše usredotočena nepomičnost. Mogao je da stoji cijele sate na jednom mjestu ne mičući se i gledajući u jednu točku. Kretao se pak samo po nadahnuću, i to samo onda, kad bi mu se pružila prilika, da

učini koju brzu, odsječenu kretnju: da uhvati za rep mačku što bježi, da strgne ženi rubac, da preskoči široku jamu. Razumije se samo po sebi, da je Savka, ovako škrt pokretima, bio gol kao sokol i da je živio gore od bilo kojega beskućnika. S vremenom su se morali nakupiti dugovi i zaostaci, pa ga je općina, onako zdrava i mlada, slala na posao staraca — da bude čuvar i strašilo u općinskim povrtnjacima. Koliko mu se god rugahu zbog njegove prerane starosti, on ni okom da bi trenuo. To tiho mjesto, na kojemu je mogao nepomično promatrati, upravo je odgovaralo njegovoj prirodi.

Kod toga istog Savke našao sam se jedne lijepe svibanjske večeri. Sjećam se, ležao sam u iskidanoj, isprljanoj udubini gotovo uz samu poljsku kolibu, odakle je dolazio gust, težak zadah suhe trave. Stavivši ruke pod glavu, gledao sam pred sebe. Do mojih nogu ležale su drvene vile. Iza njih udarao je u oči, poput pjege, Savkin pas Kutjka, a najviše dva sežnja od Kutjke počinjala je strma obala rječice. Ležeći nisam mogao da vidim rijeku. Vidio sam samo vrhove vrbika, što se stisnuo na toj obali vijugajući kao odgrizen kraj suprotne obale. Daleko iza obale, na tamnom brežuljku, stisnuše se jedna uz drugu, poput prestrašenih mladih jarebica, kolibe sela, u kojemu je živio Savka. Iza brežuljka dogorijevalo je večernje rumenilo. Ostala je samo jedna blijedogrimizna pruga, a i nju su već počeli prikrivati sitni oblačići, kao što pepeo prekriva ugljen.

Desno od povrtnjaka crnila se, tiho šapućući i tu i tamo podrhtavajući od iznenadne navale vjetra, šumica johe, a nalijevo se protezalo nepregledno polje. Tamo, gdje oko više nije moglo da razabere u tami crtu, što dijeli polje i nebo, jarko je svijetlucala vatrica. Malo dalje od mene sjedio je Savka. Podvivši noge na turski način i spustivši glavu, on je zamišljeno gledao u Kutjku. Naše udice s mekama odavna su već stajale u rijeci, i nama je preostajalo samo da počivamo, što je tako volio Savka, koji se nikad nije umarao, koji se pak, vječno odmarao. Večernje se rumenilo još nije bilo sasvim ugasilo, a ljetna je noć već obuhvaćala prirodu milujući je nježno i uspavljujući.

Sve je zamiralo u prvom snu, samo se neka, meni nepoznata, noćna ptica glasila u šumici otegnuto i lijeno, dugim, raščlanjenim zvukovima nalik na rečenicu: »Ti Ni-ki-tu vi-

dje?« Pritom je odmah i odgovarala sama sebi: »Vidjeh, vidjeh, vidjeh!«

— Zašto sad više ne pjevaju slavuji? — upitah Savku.

On se polako okrenu prema meni. Crte njegova lica bijahu krupne, ali čiste, izrazite i mekane, kao u žene. Svojim krotkim, zamišljenim očima pogledao je šumicu, vrbik, polako izvadio iz džepa sviralu-mamac, stavio je u usta i stao oponašati slavujevu ženku. I odmah se, kao u odgovor na tu pisku, oglasi na suprotnoj obali, drpavac.

— Eto vam slavuja... nasmiješi se Savka. — Drp-drp! Drp-drp! Kao da udicom trza, a i on, svakako, misli da pjeva.

— Sviđa mi se ta ptica... — rekoh. — Znaš li, da drpavac za vrijeme seobe ne leti, nego trči po zemlji? Prelijeće samo rijeke i mora, a inače putuje samo pješice.

— Vidi ti psa... — promrmlja Savka pogledavši s poštovanjem u pravcu odakle se javljao drpavac.

Znajući kako Savka rado sluša, ispripovjedih mu sve što sam znao o drpavcu iz knjiga o lovu. Od drpavca sam neopazice prešao na seobu ptica. Savka me slušao pažljivo, netremice, i cijelo se vrijeme, uživajući, smješkao.

— A koji je kraj prava domovina pticama? — upita on. — Naš ili tamošnji?

— Naš, dakako. Ovdje ptica dolazi na svijet, ovdje i djecu odgaja, ovdje joj je domovina, a onamo leti samo zato da se ne smrzne.

— Zanimljivo! — protegnu se Savka. Govorio čovjek o čemu bilo, sve je zanimljivo. Uzmi sad pticu, pa čovjeka... ili ovaj kamenčić — u svemu je svoj smisao!... Eh, da sam znao, gospodaru, da ćete doći, bio bih rekao babi, da sada ne dolazi... Sama je željela da dođe sada...

— Ah, molim te! Ja ne ću smetati! — rekoh. Mogu ja i u šumici leći.

— Ah, što još ne! Ne bi umrla, kad bi došla sutra... Da ona ovdje sjedne, pa da sluša razgovor, samo bi joj sline tekle. U njezinoj nazočnosti ne može čovjek voditi pametne razgovore.

— Darju čekaš? — zapitah nakon kratke šutnje.

— Ne... Sad je nova molila da dođe... Agafja Streljčiha...

Savka je to izrekao svojim običnim, bestrasnim, ponešto muklim glasom, kao da govori o duhanu ili kaši, a ja poskočih od začuđenja. Poznavao sam Agafju Streljčihu... Bijaše to još posve mlada ženica od devetnaest ili dvadeset godina, koja se bila prije godinu dana, ne više, udala za željezničara-skretničara, mladog i pristalog momka. Živjela je u selu, a muž je dolazio k njoj na noćenje, s pruge, svaku noć.

— Loše će, brate, svršiti sve te tvoje bablje pripovijesti! — uzdahnuh.

— Pa neka...

I, nakon kratka razmišljanja, Savka doda:

— Govorio sam babama, ne slušaju... Njima je, glupačama, i nevolje malo!

Nastade šutnja... Mrak je međutim postajao sve gušćim, i predmeti su gubili svoje obrise. Pruga iza brežuljka sasvim se ugasila, a zvijezde postajahu sve jarče, blistavije... Melankolično-jednolično cvrčanje cvrčaka, čegrtanje drpavčevo i prepeličin krik ne prekidahu noćnu tišinu; oni joj, naprotiv, davahu još veću monotonost. Činilo se, da se to ne oglašuju čarobnim zvucima ni ptice ni kukci, nego zvijezde, što nas gledahu s neba...

Prvi je prekinuo šutnju Savka. Polako svrnu pogled s crnoga Kutjke na mene i reče:

— Vama je, gospodine, vidim, dosadno. Hajde da večeramo.

I ne čekajući na moj pristanak, on otpuza potrbuške u poljsku kolibu, počeprka ondje tako, da je cijela koliba zatreperila poput lista; zatim dopuza natrag, te stavi preda me moju votku i glinenu zdjelu. U zdjeli bijahu pržena jaja, masne ražene pogačice, kriška crnoga kruha i još štošta... Gucnusmo iz nakrivljene šalice, koja nije mogla da stoji i prihvatismo se jela... Siva, krupna sol, prljave, masne pogačice, jaja žilava kao guma, sve nam je to ipak tako prijalo!

— Živiš kao beskućnik, a koliko je u tebe svakojakoga dobra, — rekoh pokazujući zdjelu. — Odakle ti sve to?

— Žene nose... — promumlja Savka.

— A zašto ti to nose?

— Tako... iz samilosti...

Ne samo jelo — i Savkina odjeća nosila je na sebi tragove »samilosti«. Tako sam, na primjer, te večeri opazio na

njemu tkanicu i jarku tamnocrvenu vrpcu, o kojoj mu je na prljavu vratu visio mjedeni križić. Znao sam koliko je krasni spol slab prema Savki, a znao sam i to, da on nerado govori o njima, pa nisam dalje ispitivao. A nije k tome bilo ni vremena za razgovor... Kutjka, koji se tro o nas, strpljivo čekajući zalogaj, najedamput naćuli uši i zaštekta. Iz daljine dopre isprekidano bućkanje vode.

— Netko gazi preko rječice... — reče Savka.

Koje tri minute kasnije Kutjka opet zaštekta i ispusti glas nalik na kašalj.

— Mir! — viknu na njega njegov gospodar.

U mraku muklo zamniješe plahi koraci, i na rubu šumice pokaza se obris žene. Prepoznah je usprkos tami — bijaše to Agafja Streljčiha. Plaho nam je pristupila i zaustavila se teško dišući. Usopila se, ali ne toliko od hodanja, koliko, vjerojatno, od straha i neugode, što je osjeća svatko gazeći noću preko vode. Ugledavši kraj kolibe dvojicu mjesto jednoga, ona slabo kriknu i učini korak natrag.

— A... to si ti! — reče Savka trpajući u usta pogačicu.

— Ja... ja sam, — promrmlja ona spuštajući na zemlju zavežljaj s nečim i škiljeći na mene. — Pozdravlja vas Jakov, on vam ovo šalje... evo, ovdje je nešto...

— No, čemu da lažeš: Jakov! — nasmiješi se Savka. — Nije potrebno da lažeš, gospodin zna zašto si došla! Sjedni, bit ćeš gost.

Agafja zaškilji na mene i neodlučno sjede.

— A već sam mislio, da te više ne će biti... — reče Savka nakon duge šutnje. — Što da sjediš samo tako? Jedi! Ili bi možda votke?

— Što ti pada na pamet! — progovori Agafja. — Kao da si neku pijanicu našao...

Savka pruži Agafji iskrivljenu čašicu. Ona polako ispi votku. Jela nije, samo je glasno puhnula.

— Donijela nešto... — nastavi Savka razvezujući zavežljaj i dajući svojemu glasu prizvuk omalovažavanja i šale. — Žena ne može, a da ne donese štogod. A, kolač i krumpir... Dobro žive! — uzdahnu on okrećući se licem prema meni. — U cijelom selu jedino je kod njih ostalo krumpira od zime!

U mraku ne vidjeh Agafjina lica, ali mi se, po micanju njezinih ramena i glave učini, da ne skida oka sa Savkina lica. Da ne budem treće lice pri sastanku, odlučih da se prošećem, pa ustadoh. Uto ispusti slavuj u gaju iznenada dvije donje kontraaltovske note, a pol minute kasnije zabiglisa visoko i sitno; iskušavši tako svoj glas, poče pjevati. Savka skoči i stade slušati.

— To je jučeranji! — reče on. — Pričekaj!...

I on se otrgnu s mjesta i tiho potrča prema gaju.

— A što će ti on? — viknuh za njim. — Ostavi ga!

Savka odmahnu rukom — kao da kaže: ne vičite! — i nestade u mraku. Kad je htio, Savka je bio izvrstan i lovac i ribič, ali je i tu svoje sposobnosti, kao i svoju snagu, tratio bez koristi. Za šablonu bio je lijen, i svu je svoju lovačku strast izdovoljavao u majstorijama. Tako je slavuje hvatao samo rukama, pucao na štuke sitnom sačmom za šljuke, ili je, stojeći cijele sate na obali, nastojao da uhvati velikom udicom sitnu ribicu.

Ostavši sa mnom, Agafja zakašljuca i prijeđe nekoliko puta preko čela dlanom... Votka, što ju je bila popila, počinjala je djelovati.

— Kako živiš, Agafjo? — upitah je nakon duge šutnje, kad je muk bio postao već neprilićan.

— Hvala bogu... A vi nikome ne kazujte, gospodine... — doda ona najedamput šapćući.

— No, no, — umirih je. — Kako si, ipak, neustrašiva, Agašo... A dozna li Jakov?

— Ne će doznati...

— Ali ako se dogodi!

— Ne... Bit ću prije njega kod kuće. Sad je na pruzi, vratit će se, kad poštanski vlak prođe, a odavle se čuje, kad vlak ide...

Agafja još jedamput prijeđe rukom preko čela i pogleda u pravcu, u kojem je otišao Savka. Slavuj je pjevao. Neka noćna ptica nisko proletje tik iznad zemlje; ugledavši nas, uzdrhta, zašumi krilima i poletje prema drugoj obali.

Slavuj naskoro umuknu, ali Savke još uvijek nije bilo. Agafja ustade, nemirno učini nekoliko koraka i opet sjede.

— A što on to? — ne izdrža ona. — Ta vlak ne će doći sutra! Ja moram sada otići!

— Savka! — viknuh. — Savka!

Ne odgovori mi ni jeka. Agafja se uzvrpolji i opet ustade.

— Vrijeme mi je da odem! — reče ona uzbuđenim glasom. — Vlak samo što nije stigao! Znam kad prolaze vlakovi!

Uboga ženica nije se prevarila. Ne prođe ni četvrt sata, kad se začu buka u daljini.

Agafjin se pogled dugo zadržavao na gaju; nemirno je micala rukama.

— Ta gdje je već? — reče ona smijući se nervozno. — Kamo ga je odnijela nevolja? Otići ću! Boga mi, gospodine, otići ću!

Buka postajaše međutim sve jača. Mogao si već razlikovati štropot točkova od teških uzdaha lokomotive. Začu se, eto, i zvižduk, vlak muklo protutnja po mostu... još časak, i sve se stiša.

— Pričekat ću još časak... — uzdahnu Agafja i odlučno sjede. — Baš ću pričekati!

Konačno se u mraku pokaza Savka. Nečujno je koračao bosonog po rahloj zemlji povrtnjaka i nešto tiho preo kao mačak.

— To ti je sreća, molim te! — nasmija se on veselo. — Priđem ti ja tako grmu i počnem pružati ruku prema njemu, a on ušutje! Ah, ti, pseto olinjalo! Čekao sam, čekao, ne će li opet zapjevati, a onda sam pljunuo...

Savka nespretno bubnu o zemlju kraj Agafje i uhvati je objema rukama za struk, da održi ravnotežu.

— A što si se namrgodila, kao da te rodila tetka? — zapita on.

Kraj sve mekoće srca i prostodušnosti Savka je prezirao žene. Vladao se prema njima nehajno, svisoka, pa se, štoviše, srozavao i do prezirna ruganja njihovim osjećajima prema njemu. Bog zna, možda je upravo to nehajno, prezirno postupanje i bilo jedan od uzroka njegova silnog, neodoljivog djelovanja na seoske Dulcineje. Bio je lijep i vitak, oči mu uvijek sjahu tihom nježnošću, pa i onda, kad bi gledao žene, koje je prezirao. Nemoguće je međutim razjasniti to neodoljivo djelovanje samo vanjskim svojstvima. Osim sretne vanjštine i svojevrsnoga načina u vladanju mora da je žene dirala i Savkina uloga opće priznata smolkovića i nesretna prognanika, koji je morao ostaviti rodnu kolibu i otići u povrtnjake.

— Pa reci gospodinu zašto si došla ovamo! — nastavi Savka držeći još uvijek Agafju oko pasa. — Hajde, reci, udata ženo! Ho-ho! Ne bismo li, brate Agašo, još malo votke?

Ja ustadoh i pođoh niz povrtnjak provlačeći se između gredica. Tamne gredice bijahu nalik na velike, spljoštene grobove. Od njih se širio miris iskopane zemlje i nježne vlage biljki, koje bijaše počela pokrivati rosa... Lijevo je još uvijek svijetlilo crveno svjetalce. Ono je prijazno, titralo, upravo kao da se smješka.

Začuh sretni smijeh. To se smijala Agafja.

— A vlak? — sjetih se. — Vlak je već davno došao.

Pričekavši još malo, vratih se k poljskoj kolibici. Savka je sjedio nepomično, podvivši noge, i tiho je, jedva čujno, pjevušio neku pjesmu, koja se sastojala samo od jednosložnih riječi kao: »Fu ti, uh ti... ja pa ti...« Agafja, pijana od votke, prezirnog milovanja Savkina i noćne sparine, ležala je kraj njega na zemlji, grčevito pripijena licem uz njegovo koljeno. Osjećaji je tako obuzimahu, da nije ni opazila, da sam došao.

— Agašo, ta vlak je već davno došao! — rekoh.

— Vrijeme ti je, vrijeme, — prihvati moju misao Savka tresući glavom. — Što si se tu razvaganila? Bestidnice! Ti!

Agafja se strese, odmakne glavu od njegova koljena, pogleda me i opet klonu uza nj.

— Već je odavna vrijeme! — rekoh.

Agafja se okrenu i podiže na jedno koljeno... Patila je... Pol minute cijela je njezina pojava, koliko sam mogao da razaberem u tami, izražavala borbu i kolebanje. U trenu kao da se prenula; uspravila se, da ustane, ali neka nepobjediva i neumoljiva sila kao da joj gurnu tijelo, i ona klonu uz Savku.

— Vidi ga! — reče ona uz divlji, grudni smijeh, u kojemu se osjećala luda odlučnost, nemoć, bol.

Zaputih se tiho u gaj, a odanle se spustih k rijeci, gdje stajahu naše udice. Rijeka je spavala. Neki mekani, resasti cvjetić na visokoj stabljici nježno mi dotaknu obraz, kao dijete, koje hoće da upozori, da ne spava.

Onako dokon napipah jednu uzicu i potegoh je. Ona se slabo nape i opet popusti — ništa se nije uhvatilo... Suprotnu obalu i selo nisam mogao da razaberem. U jednoj

kolibi zasja svijetlo, ali se brzo ugasi. Ja počeprkah po obali, nađoh udubinu, što sam je bio pronašao još za dana, pa sjedoh u nju kao u naslonjač. Dugo sam sjedio... Vidio sam kako se zvijezde zamagljuju, kako gube svoj sjaj, osjetio sam kako je zemljom, poput lakog uzdaha, prošla hladnoća, kako je pokrenula lišće iva, što su se budile...

— A-ga-fjo!... — dopre nečiji muli glas iz sela. — Agafjo!

To je muž, koji se bijaše uznemirio vrativši se, tražio po selu svoju ženu. A s povrtnjakā je u isto vrijeme dopirao nesuzdržavan smijeh: žena se opojila, opila: u nekoliko časaka sreće htjela je da nađe naknadu za muku, što je sutra čeka.

Zaspao sam...

Probudivši se, ugledah kraj sebe Savku, koji me lako drmao za rame. Rijeka, gaj, obje obale, zelene i umivene, drveće i polje — sve se kupalo u jarkom jutarnjem svijetlu. Kroz tanko stabalje probijahu se zrake sunca, što bijaše upravo izišlo, i padahu na moja leđa.

— Tako vi to hvatate ribu? — nasmiješi se Savka. — No, ustajte!

Ustadoh, slatko se protegnuh, i moje probuđene grudi počeše požudno piti vlažan, mirisan zrak.

— Agaša je otišla? — upitah.

— Eno je, — pokaza mi Savka ustranu, gdje se nalazio plićak.

Pogledah i ugledah Agafju. Podigavši haljinu, gazila je preko rječice, sva raščupana. Rubac joj bijaše spuznuo s glave. Njezine su noge jedva jedvice koračale...

— Zna mačka čije je meso pojela! — mrsio je Savka škiljeći na nju. — Ide podvita repa. Štetne su te babe, kao mačke, plašljive — kao zečevi... Nije otišla, budala, jučer, kad si joj govorio! Sad će dobiti svoje, a i mene će u općini... opet tući zbog babe...

Agafja je stupila na obalu i uputila se poljem prema selu. Ispočetka je išla dosta smjelo, ali strah uskoro učini svoje: plašljivo se okrenula, zastala je i odahnula.

— Eto na! Strah ju je! — tužno se nasmiješi Savka gledajući živo zelenu prugu, što se protezala po rosnoj travi za

Agafjom. — Nerado ide! Muž već cijeli sat stoji i čeka... Jeste li ga vidjeli?

Savka je posljednje riječi izrekao smješkajući se, a mene je zazeblo oko srca. Kod kolibe na kraju sela stajao je Jakov na putu i uporno gledao u ženu, što mu se vraćala. Nije se micao, bio je nepomičan kao stup. Što je mislio gledajući je? Kakve je riječi pripremio za doček? Agafja je neko vrijeme stajala, još se jedamput okrenula, kao da traži pomoć od nas, a onda je pošla dalje. Takva hoda ne vidjeh još nikad, ne vidjeh ga ni kod pijanaca ni kod trijeznih ljudi. Agafja kao da se kočila pod pogledima svojega muža. Išla je krivudajući, zastajkivala je klecajući i šireći ruke, uzmicala. Učinivši još stotinjak koraka, ona se osvrnu još jedamput i sjede.

— Bar da se za grm sakriješ... — rekoh Savki. — Može te opaziti muž.

— On i onako zna od koga Agafja ide... Na povrtnjake žene ne idu noću po kupus — to znaju svi.

Pogledah Savkino lice. Bilo je blijedo, gadljivo se mrštilo od samilosti, kakvu vidimo kod ljudi, kad vide kako muče životinje.

— Mački smijeh, mišu suze... — uzdahnu on.

Agafja iznenada skoči, zabaci glavu i hrabro se uputi prema mužu. Skupila je očito sve sile i odlučila se.

U PROLJEĆE

Sa zemlje još nije nestao snijeg, a duša već čezne za proljećem. Ako ste se kad oporavljali nakon teške bolesti, bit će vam poznato blaženo čuvstvo, kad zamireš od mutnih slutnji, pa se smješkaš bez ikakva uzroka. Takvo stanje proživljuje sada, čini se, i priroda. Zemlja je hladna, blato sa snijegom šljapka pod nogama, a ipak je svagdje naokolo tako veselo, umiljato, prijazno! Zrak je tako čist i proziran, da ti se čini, da ćeš, uspneš li se na golubinjak ili na zvonik, ugledati svemir od jednoga kraja do drugog. Sunce silno sja, i njegove se zrake, poigravajući i smješkajući se, kupaju u lokvama zajedno s vrapcima. Rječica se nadima i crni; ona se već probudila, pa će već danas ili sutra zaurlati. Drveće je golo, ali već živi, diše.

Po takvu vremenu lijepo je tjerati metlom ili lopatom prljavu vodu u kanalima, puštati po vodi lađice ili dupsti petom tvrdokoran led. Lijepo je i tjerati golube pod samo nebo ili penjati se na drveće i ondje vezati kućice za čvorke. Jest, sve je lijepo u to sretno doba godine, osobito ako ste mladi, ako volite prirodu, ako niste ni mušičavi ni histerični i ako zbog službe ne morate sjediti između četiri zida od jutra do večeri. Nije lijepo, ako ste bolesni, ako kržljavite u kancelariji, ako ste se upoznali s muzama.

Jest, u proljeće ne valja poznavati muze.

Pogledajte, kako se dobro, kako divno osjećaju obični ljudi. Eno vrtlar Pantelej Petrovič već se ranim jutrom okitio slamnatim šeširom širokih oboda i nikako da se rastane s malim opuškom cigare, što ga je još ujutru bio pobrao u aleji; pogledajte: on stoji, podbočio se pred kuhinjskim prozorom i pripovijeda kuharu kakve je čizme sebi kupio jučer. Cijeli njegov dugački i uski lik, zbog kojega ga sva posluga zove »rđom«, izražava zadovoljstvo samim sobom i dosto-

janstvo. Na prirodu gleda svijestan svoje nadmoći nad njom: u njegovu je pogledu nešto što odaje gospodara, nešto zapovjedno, pa i prezirno, upravo kao da je, sjedeći tamo u svojemu stakleniku, ili kopajući u vrtu, saznao nešto iz carstva bilja, što ne zna nitko.

Bilo bi uzaludno razjašnjavati mu, da je priroda veličanstvena, strašna i puna divnih čarolija, pred kojima treba da prigne glavu oholica. Njemu se čini, da zna sve, sve tajne, čarolije i čudesa, a krasno proljeće za njega je isto takva boginjava pojava, kakva je i ona uskogrudna, izmršavjela žena, koja sjedi u prigradnji kod staklenika i hrani njegovu djecu posnom juhom.

A lovac Ivan Zaharov? Taj sjedi, u otrcanom suknenom haljetku i s kaljačama navučenim na bose noge, kod konjušnice na prevrnutoj bačvici i pravi zatvarače — od starih čepova. Sprema se u lov. U svojoj mašti vidi put, kojim će poći, zajedno sa svim stazama, jamama ispunjenim vodom od otopljena snijega, potocima; zaklopio je oči, pa vidi dugačak, ravan red visokih, vitkih stabala, pod kojima će stajati s puškom, dršćući od večernje svježine i od slatkog uzbuđenja i naprežući svoj fini sluh; on kao da čuje zvukove — opor glas šumske šljuke; on već čuje kako u susjednom manastiru troglasno zvone, poslije svenoćne[1], sva zvona, dok on stoji na čeki ... Lijepo mu je, neizmjerno je, ludo sretan.

Pogledajte sad, međutim, Makara Denisiča, mladoga čovjeka, što služi kod generala Stremouhova, u neku ruku kao pisar, u neku ruku kao upraviteljev pomoćnik. On dobiva dvaput više nego vrtlar, nosi bijele manšete, puši duhan po dva rublja, uvijek je sit i odjeven, a pri susretu s generalom uvijek mu se pruža zadovoljstvo, da stisne bijelu, mekanu ruku s krupnim prstenom s briljantom, a ipak, uza sve to, kako je nesretan! Vječno je uz knjigu, naručuje časopisa za dvadeset i pet rubalja i piše, piše ... Piše on svaku večer, svako poslijepodne, dok svi spavaju, a sve što napiše sakriva u svoj veliki sanduk. U tom sanduku leže, sasvim na dnu, pomno složene hlače i prsluci; na njima leži nedirnut omot duhana, desetak kutijica za pilule, tamnocrveni šal, komad

[1] Rus. »vsenoščnaja« — večernja i jutrenje odsluženo zajedno uoči nedjelja ili blagdana

glicerinskoga sapuna u žutom papiru i mnogo drugoga dobra svake vrsti; uz krajeve sanduka plaho se tiskaju kupovi ispisana papira, a tu su i dva tri broja »Naše gubernije«, gdje su tiskane pripovijesti i pisma Makara Denisiča. Cijeli ga kotar smatra literatom, pjesnikom, svi vide u njemu nešto osobito, ne vole ga, kažu, da ne govori, ne hoda, ne puši kako treba, a on je i sam jedamput, na općinskom skupu, kamo bijaše pozvan kao svjedok, neprilično izlanuo, da se bavi književnošću. Pritom je pocrvenio kao da je ukrao kokoš.

I eto, ide on tiho alejom... Na njemu je plavi ogrtač, na glavi mu baršunasta kapica, a u ruci trstika. Načini kojih pet koraka, zaustavi se i upre oči u nebo ili u staru vranu, što sjedi na jeli.

Vrtlar stoji podbočen, lovčevo je lice strogo, a Makar Denisič se pogrbio, pa plaho kašlje i kiselo gleda — kao da ga proljeće pritište i guši svojim isparinama, svojom ljepotom!... Duša mu je puna plahosti. Umjesto zanosa, radosti i nada proljeće izaziva u njemu samo neke mutne želje, koje ga uznemiruju, i on hoda, eto, ne znajući ni sam što mu treba. A što mu zapravo treba?

— A, zdravstvujte, Makare Denišiču! — čuje on iznenada glas generala Stremouhova. — Što, s pošte još nisu došli?

— Ne još, vaše prevoshoditeljstvo[1] — odgovara Makar Denisič promatrajući kočiju, u kojoj sjedi zdravi, veseli general sa svojom kćerkicom.

— Divno vrijeme! Pravo proljeće! — govori general. — A vi šećete? Tražite nadahnuće, je li?

A oči mu govore:

»Nenadarenost! Oponašanje!«

— Ah, brate! — govori general hvatajući uzde. — Kakvu sam krasnu stvar pročitao danas pijući kavu! Sitnica, na dvije stranice, ali kako dražesno! Šteta, što ne vladate francuskim jezikom, dao bih vam da pročitate...

General ukratko, preskačući pojedinosti, pripovijeda sadržaj pripovijesti, što ju je bio pročitao, a Makar Denisič sluša i osjeća se neugodno, kao da je njegova krivnja, što on nije francuski pisac, koji piše sitne stvari.

---

[1] Titula, koja odgovara našoj »presvijetli«

»Ne razumijem što mu je ondje dobro? — misli on gledajući za kočijom, što se gubi s vida. — Sadržaj je banalan, nategnut... Moje su pripovijesti mnogo sadržajnije.«

I Makara počinje gristi crv. Autorska taština — bol je, katar duše; tko boluje od nje, taj više ne čuje cvrkut ptica, ne vidi sunčeva sjaja, ne vidi proljeća... Dovoljno je da samo takneš to bolno mjesto, pa da se bolećivo stisne cijeli organizam. Otrovni Makar ide dalje i kroz vrtna vratašca izlazi na blatnu cestu. Ondje se, odskakujući cijelim tijelom, na visokoj, poluotvorenoj kočiji, žuri nekamo gospodin Bubencov.

— A, gospodinu piscu, — viče on, — naše poštovanje!

Da je Makar Denisič samo pisar ili upraviteljev pomoćnik, nitko se ne bi usudio govoriti s njim ovako nehajnim tonom, no on je »pisac«, on je »nenadarenost, oponašanje«!

Ljudi poput gospodina Bubencova ništa ne znaju o umjetnosti i malo se zanimaju za nju, ali su zato neumoljivi, nemilosrdni, kad se susretnu s nenadarenostima i oponašanjima. Oprostit će pripravno kome bilo, samo ne Makaru, tome smolkoviću-čudaku, koji u sanduku čuva rukopise. Vrtlar je slomio stari fikus, njegovom je krivnjom sagnjilo mnogo dragocjenih biljki, general ništa ne radi i troši tuđe, gospodin Bubencov bio je sudac zajednice, ali je uzimao spise u ruke samo jedamput na mjesec, a i onda je zapinjao, brkao zakone i pravio gluposti. Sve se to ipak oprašta, nitko to ne zarezuje, ali svak zapaža i nipošto ne može da prođe šutke kraj nenadarenoga Makara, koji piše tričave stihove i pripovijesti, svak mora da mu dobaci štogod uvredljivo. Svast generalova pljuska služavke i psuje kod kartanja kao pralja; popadija nikad ne plati, kad izgubi, a vlastelin Fljugin ukrao je vlastelinu Sivobrazovu psa, pa nikome ništa, ali svi znaju, da je »Naša gubernija« nedavno vratila Makaru lošu pripovijest, pa mu se smiju, vode duge razgovore o tom i negoduju. I Makara Denisiča već zovu Makarkom.

Piše li tkogod kako ne valja, nitko ne nastoji da razjasni zašto »ne valja«, već naprosto kažu:

— Opet je taj kujin sin napisao besmislicu!

Makar ne može da uživa u prirodi, jer ga progoni misao, da ga ne razumiju, da ne će i ne mogu da ga razumiju. Njemu se, tko zna zašto, čini, da bi sve bilo krasno, kad bi ga

razumjeli. No kako da i razumiju, je li on nadaren ili nije, kad nitko u cijelom kotaru ništa ne čita, ili čita tako, da bi bilo bolje, da uopće ne čita. Kako ćeš dokazati generalu Stremouhovu, da je ta francuska stvarčica tričava, plitka, banalna, nategnuta, kako ćeš mu dokazati, kad on, osim takvih plitkih stvarčica, nikad nije čitao ništa drugo!

A kako razdražuju Makara žene!

— Ah, Makare Denisiču! — govore mu one obično. — Kakva je šteta, što vas danas nije bilo na tržnici! Da ste vidjeli kako su se smiješno počupala dva mužika, vi biste ih zacijelo opisali!

Sve su to, naravno, trice, filozof se ne bi obazirao na njih, ne bi mario, no Makar se osjeća kao na žeravici. Duša mu je puna osjećaja samoće, napuštenosti, tuge, onakve tuge, kakvu osjećaju samo veoma osamljeni ljudi i veliki grešnici. Nikad, nikad u životu nije on stajao podbočen kao ovaj vrtlar. Samo bi rijetko kada, tako, jedamput u pet godina, sastavši se gdjegod u šumi ili na cesti, ili u vagonu sa smolkovićem-čudakom, kakav je i sam, najedamput oživio zagledavši mu u oči; oživio bi i njegov subesjednik, i oni bi dugo razgovarali, dugo bi se prepirali, zanosili, oduševljavali, i dugo bi hihotali, tako da bi ih ljudi, gledajući ih obojicu sa strane, mogli držati za luđake.

No ni ti rijetki časovi obično ne bi prošli neotrovani.

Kao za porugu, i Makar i smolković, s kojim bi se susreo, osporavali bi jedan drugome talent, ne bi priznavali jedan drugoga, zavidjeli bi, mrzili, razdraživali bi se i razilazili kao neprijatelj. Tako blijedi, tako se topi i njihova mladost bez radosti, bez ljubavi i prijateljstva, bez duševnoga mira i bez onoga, što tako rado opisuje, za večernjih časova nadahnuća, mračni Makar.

A s mladošću prolazi i proljeće.

MNOGO PAPIRA

Arhivski pabirci

»Čast mi je izvijestiti 8. prosinca o. g. primijećena je bolest na dva dječaka, koja su djeca dovedena rastumačila da u školi i druga djeca boluju od grla upaljenog i po cijelome tijelu imaju osip, polaze oni Žarovsku zemsku školu. Dne 19. studenoga 1885. g. Općinski načelnik Jefim Kirilov.«

»M. U. P.[1]

N-ska kotarska Zemska uprava.[2]

Zemskomu liječniku g. Radušnomu. Na temelju izvještaja općinskog načelnika sela Kurnosova od 19. studenoga, pozivate se, da se uputite u Kurnosovo i da se po svim pravilima znanosti pobrinete za što skorije suzbijanje epidemije bolesti, po svim znacima sudeći, šarlaha. Iz spomenutoga izvještaja proizlazi, da su oboljenja započela u Žarovskoj školi, na koju i izvolite obratiti pažnju. 4. prosinca 1885. godine. Za predsjednika: S. Parkin.«

»G. Pristavu 2. odjeljka N-skoga kotara. Povodom akta kotarske zemske uprave pod br. 102 od 4. o. mj., koji ovime prilažem, molim Vas za naređenje, da se škola u selu Žarovu zatvori, dok ne prestane epidemija šarlaha. 13. prosinca 1885. g. Zemski liječnik Radušni.«

»M. U. P.

Pristavu 2. odjeljka n-skoga kotara.

Br. 1011

Žarovskoj zemskoj školi. Zemski liječnik g. Radušni saopćio mi je 13. prosinca, da je u selu Žarovu kod djece

---

[1] M. U. P. — Kratica za Ministarstvo unutrašnjih poslova.

[2] Zemstvo — u carskoj Rusiji prividna samouprava, uvedena poslije ukinuća kmetstva.

zapazio epidemiju bolesti šarlaha (ili, kako je u narodu nazivaju, difterije). Da se spriječi izbijanje težih posljedica od spomenute bolesti, koja se progresivno širi, i vodeći računa o potrebi, da se poduzmu zakonom predviđene mjere za predusretanje i suzbijanje slučajeva daljnjih oboljenja, ja Vas sa svoje strane moram moliti: da u slučaju mogućnosti učenike Žarovske škole raspustite, dok bolest, koja hara, sasvim ne prestane, i da me o učinjenom izvijestite u svrhu daljnjih naređenja. 2. siječnja. 1886. g. Pristav Podprunjin.

»Direkciji narodnih škola X-ske gubernije. G. Inspektoru narodnih škola. Izjava ravnajućega učitelja žarovske škole Fortjanskoga. Čast mi je Vašemu Visokoblagorođu staviti do znanja, da se na temelju akta g. Pristava 2. odjeljka pod br. 1011 od 2. o. mj. u selu Žarovu pojavila epidemija šarlaha, o čemu vas imam čast izvijestiti. 12. siječnja 1886. g. Ravnajući učitelj Fortjanski.«

»G. Pristavu 2. odjeljka -skoga kotara. Budući da je epidemija šarlaha prestala već prije mjesec dana, to s moje strane nema zapreka, da se u školi u selu Žarovu, koja je privremeno bila zatvorena, ponovno nastavi obuka, o čemu sam već dva puta pisao upravi, a sada pišem Vama i najpokornije Vas molim, da se ubuduće s Vašim aktima obraćate kotarskomu liječniku, a ja imam dosta i od zemske uprave. Zauzet sam od jutra do mraka pa nemam vremena da odgovaram na sve Vaše kancelarijske izmišljotine. 26. siječnja 1886. g. Zemski liječnik Radušni.«

»M. U. P.

Visokoblagorodnomu Gospodinu N-skomu Ispravniku.[1] Raport Pristava 2. odjeljka. Čast mi je ovime dostaviti akt g. Zemskoga liječnika Radušnog od 26. siječnja pod br. 31 na nahodjenje Vašega Visokoblagorođa, da se liječnik Radušni preda sudu zbog neumjesnih i u najvećoj mjeri uvredljivih izraza, kojima se služio u oficijelno-zvaničnom aktu, i to: »kancelarijske izmišljotine«. Dne 8. veljače 1886. Pristav Podprunjin.«

Iz privatnog pisma g. Ispravnika pristavu 2. odjeljka: »Alekseju Manujloviču, vraćam vam vaš raport. Molim vas, obustavite ta vječna Vaša trvenja s doktorom Radušnim.

[1] Ispravnik — upravnik kotarske policije. (Op. prev.)

Takav je antagonizam u najmanju ruku nezgodan u položaju policijskoga činovnika, koji u svom ophođenju prije svega mora paziti na takt i umjerenost. Što se tiče akta Radušnoga, ja u njemu ne nalazim ništa osboitoga. O šarlahu u selu Žarovu već sam čuo, pa ću na idućem školskom vijećanju izvijestiti o neispravnim postupcima učitelja Fortjanskoga, kojega smatram glavnim krivcem cijele ove neugodne prepiske.«

»M. N. P.[1]

Inspektor narodnih škola X-ske gubernije Br. 810. G. ravnajućem učitelju žarovske škole. Na Vašu predstavku od 12. siječnja o. g. stavljam Vam do znanja, da se obuka u povjerenoj Vam školi ima smjesta obustaviti, a učenici se imaju smjesta raspustiti, kako bi se spriječilo daljnje širenje šarlaha. 22. veljače. 1886. g. Inspektor narodnih škola I. Žiletkin.«

Kad čitalac pročita sve te dokumente, koji se odnose na epidemiju u selu Žarovu (a osim ovdje odštampanih ima ih još dvadeset i osam), postat će mu jasno mnogo toga iz slijedećeg opisa, uvrštenog u br. 36. X-skog Gubernijskog Vjesnika:

...svršili s prekomjernim pomorom djece, prijeđimo sada na nešto veselije i utješnije. Jučer je u crkvi sv. Mihaila Arhistratiga obavljeno svečano vjenčanje kćerke poznatoga tvorničara papira M., s nasljednim počasnim građaninom K. Vjenčanje je obavio protojerej o. Kliopa Gvozdjev uz asistenciju ostalog svećenstva katedrale. Pjevao je kor Krasnoperova. Mladenci su sjali od ljepote i mladosti. Kako se čuje, g. K. dobiva miraz od oko *jedan milijun* i osim toga imanje Blagodušnoje s konjskom ergelom i oranžerijom, u kojoj rastu ananasi i cvatuće palme, koje prenose vašu maštu daleko na jug. Mladenci su odmah nakon vjenčanja otputovali u inozemstvo.«

Kako je lijepo biti tvorničar papira!

---

[1] M. N. P. — Kratica za Ministarstvo narodne prosvjete.

MORA

Stalni član Ureda za stvari seljaštva, Kunin, mlad čovjek od tridesetak godina, vratio se iz Peterburga u svoje Borisovo, i prvo mu je bilo, da pošalje glasnika na konju u Sinkovo s pozivom za tamošnjega svećenika, oca Jakova Smirnova.

Kojih pet sati kasnije otac Jakov stiže.

— Veoma mi je drago da vas upoznam! — dočeka ga u predsoblju Kunin. — Već godinu dana živim i služim ovdje, pa bi, čini se, bilo vrijeme, da se upoznamo. Molim, izvolite! No, gle, kako ste mladi! — začudi se Kunin. — Koliko vam je godina?

— Dvadeset i osam... — izusti otac Jakov slabo stiščući Kuninovu ruku i, tko zna zašto, crveneći se.

Kunin uvede gosta u svoj kabinet i stade ga promatrati.

»Kakvo sirovo, bablje lice!« — pomisli on.

U licu oca Jakova bijaše doista veoma mnogo »babljega«: prćast nos, jarko crveni obrazi i velike sivo-plave oči s rijetkim, jedva vidljivim obrvama. Duga, riđa kosa, suha i glatka, spuštala se na ramena u obliku ravnih štapića. Brkovi mu bijahu istom na putu da se razviju u prave muške brkove, a bradica mu bijaše od onih, koje nisu ni na što nalik i koje kod bogoslova zovu, tko zna zašto, »skubinom«: rijetka, s golim mjestima; ne možeš je prigladiti i počešljati češljem, možeš je možda samo malo poštipnuti... Sve to oskudno raslinje bijaše raspoređeno nejednako, u grmićima, kao da je otac Jakov, naumivši da se preruši u svećenika, počeo lijepiti bradu, pa ga usred posla prekinuše. Na njemu bijaše riza boje rijetke kave s cikorijom, s velikim zakrpama na laktovima.

»Čudan tip... — pomisli Kunin gledajući njegove skutove poprskane blatom. — Dolazi u kuću prvi put i ne može pristojnije da se obuče.«

— Sjednite, batjuško, — poče on više nehajno nego prijazno, primičući k stolu naslonjač. — Ta sjednite, molim vas!

Otac Jakov se nakašlja u šaku, spusti se nespretno na kraj naslonjača i položi dlanove na koljena. Onako onizak, uskogrudan, oznojena čela i crvena lica u prvi se čas najneugodnije dojmio Kunina. Kunin prije ne bi nikad bio povjerovao, da u Rusiji ima takvih neuglednih svećenika jadne vanjštine, a u pozi oca Jakova, u tome kako on drži dlanove na koljenima i kako sjedi na kraju naslonjača, vidio je nedostajanje dostojanstva, pa i lukavo dodvoravanje.

— Pozvao sam vas, batjuško, zbog posla... — poče Kunin zabacujući se na naslon fotelja. — Zapala me ugodna dužnost, da vam pomognem u jednom vašem korisnom pothvatu... Stvar je u ovome. Vrativši se iz Peterburga, našao sam na svojemu stolu pismo predstavnika plemstva. Jegor Dmitrijevič predlaže mi, da preuzmem skrbništvo nad parohijskom školom, što je grade kod vas u Sinjkovu. Meni je, batjuško, veoma drago, od srca se veselim... štoviše, s oduševljenjem prihvaćam taj prijedlog!

Kunin ustade i poče hodati po kabinetu.

— Jegoru Dmitrijeviču je, naravno, poznato, a i vi zacijelo znate, da ja ne raspolažem velikim sredstvima. Imanje mi je založeno, pa živim jedino od plaće stalnoga člana. Na veliku pomoć ne možete prema tome računati, no ja ću učiniti sve što je u mojoj moći... A kad mislite, batjuško, otvoriti školu?

— Kad bude novaca... — odgovori otac Jakov.

— A sad raspolažete nekim sredstvima?

— Gotovo nikakvim... Seljaci su na skupu odlučili da daju godišnje trideset kopjejaka po svakoj muškoj duši, a i to je samo obećanje! A za prve potrebe, za uređenje, potrebno je najmanje dvjesta rubalja...

— M-da... Sad, nažalost nemam toliko novaca... — uzdahnu Kunin. — Sasvim sam se istrošio na putu... čak sam se i zadužio. Hajde da zajedničkim silama smislimo štogod.

Kunin poče glasno razmišljati. Izricao je svoja mišljenja i promatrao lice oca Jakova tražeći na njemu izraz odobravanja ili suglasnosti. No to je lice bilo bez strasti, nepomično; ono nije izražavalo ništa do sramežljive plahosti i nemira. Gledajući ga, čovjek bi pomislio, da Kunin govori o zakučastim stvarima, koje otac Jakov ne razumije, pa sluša samo iz pristojnosti bojeći se pritom, da ne opaze njegovo nerazumijevanje.

»Momak očito nije baš osobito pametan... — mislio je Kunin. — Previše je plah, priglup je.«

Otac Jakov ponešto oživje, pa se, štoviše, i nasmiješi, kad je u kabinet ušao sluga noseći na pladnju dvije čaše čaja i zdjelicu sa suhim pecivom. Uzeo je svoju čašu i odmah je počeo piti.

— Ne bismo li pisali preosveštenomu? — razmišljao je dalje glasno Kunin. Ta pitanja parohijskih škola, ako ćemo pravo da kažemo, nije potakla općinska zajednica, nismo ga potakli mi, nego više crkvene oblasti. One su zapravo dužne da dadu i sredstva. Sjećam se, čitao sam, da je na račun toga već i bila određena neka svota. Vama nije ništa poznato?

Otac Jakov tako se udubio u srkanje čaja, da nije domah odgovorio na to pitanje. Podigao je na Kunina svoje sivoplave oči, malo je razmislio, pa je, kao da se sjetio njegova pitanja, zanijekao glavom. Po njegovu nelijepu licu razli se, od uha do uha, izraz uživanja i najobičnijega, najprozaičnijeg apetita. Pio je tražeći okus svakome gutljaju. Ispivši sve do posljednje kapi, stavi čašu na stol, pa je uze natrag, ogleda joj dno i opet je stavi na stol. Izraz uživanja spuznu s njegova lica... Kunin je nadalje vidio kako njegov gost uzima iz zdjelice pecivo, kako je odlomio komadić, kako ga premeće u rukama i kako ga brzo tura u džep.

»No, to već nije nimalo svećenički! — pomisli Kunin gadljivo sliježući ramenima. — Što je ovo? Popovska pohlepa ili djetinjarija?«

Davši gostu da popije još jednu čašu čaja i ispративši ga do predsoblja, Kunin leže na sofu i sav se preda neugodnu osjećaju, što ga u njemu izazva pohod oca Jakova.

»Čudna li, glupa li čovjeka! — mislio je. — Prljav je, neuredan, sirov, glup, a vjerojatno i pijanac... Bože, i to je svećenik, otac duhovni! To je učitelj naroda! Mogu zamisliti

svu ironiju u đakonovu glasu, kad mu prije svake podnevne službe zapjeva: »Blagoslovi, vladiko!« Krasan vladika! Vladika, u kojemu nema ni truna dostojanstva, koji je neodgojen, koji skriva pecivo u džepove, kao đačić... Fi! Gdje su arhijereju bile oči, kad je posvećivao toga čovjeka? Što oni misle o narodu dajući mu takve učitelje? Tu bi bili potrebni ljudi, koji...«

I Kunin se zamisli: kakvi bi morali da budu narodni svećenici...

»Da sam, na primjer, ja pop. Naobražen pop, koji voli svoje zvanje, može mnogo da učini... Ja bih već davno otvorio školu. A propovijed? Ako je pop iskren, i ako ga nadahnjuje ljubav za njegov poziv, kakve divne, vatrene propovijedi može da održi!«

Kunin zatvori oči i stade u mislima sastavljati propovijed. Malo kasnije sjedio je za stolom i brzo zapisivao.

»Dat ću tome riđokosom, neka to izgovori u crkvi...« — mislio je on.

Prve nedjelju, ujutru, otputio se Kunin u Sinjkovo, da izvede na čistac pitanje škole i da se tom prigodom upozna s crkvom, jer se smatrao pripadnikom te parohije. Premda su putovi u to vrijeme bili loši, jutro bijaše veličanstveno. Sunce je jarko sjalo, svojim zrakama rezalo je plohe zaleđana snijega, koji se još tu i tamo bijelio. Na oproštaju sa zemljom snijeg se prelijevao u takvim briljantima, da su čovjeka zaboljele oči, a mladi zimski usjevi oko njega žurili su se da se zazelene. Vrane su sigurno letjele nad zemljom. Leti vrana, spusti se na zemlju i, prije nego što čvrsto stane na noge, učini nekoliko skokova...

Drvena crkva, do koje se doveze Kunin, bijaše stara i siva; stupići pred ulazom, nekada obojeni bijelo, sad bijahu posve oguljeni i nalik na dvije ružne toljage. Svetački lik nad vratima bijaše samo tamna mrlja. To je siromaštvo ipak ganulo i dirnulo Kunina. Skrušeno oborivši oči, ušao je u crkvu i zaustavio se kod vrata. Služba bijaše upravo počela. Stari crkvenjak, sav pogrbljen, pojao je iz časoslova muklim, nerazgovijetnim tenorom. Otac Jakov, koji je služio bez đakona, hodao je po crkvi i kadio. Da se Kunin, ulazeći u bijednu crkvu, nije onako skrušio, bio bi se svakako nasmiješio ugledavši oca Jakova. Na niskom jereju bila je zgužvana i

uvelike predugačka riza od nekoga žutog, izlizanog materijala. Donji kraj rize povlačio se po tlu.

Crkva ne bijaše puna. Kunin se, ugledavši parohijane, već u prvom času zapanjio zbog jedne okolnosti: vidio je samo starce i djecu... A gdje su trudbenici? Gdje je mladež, gdje su muževi? Pošto je, međutim, neko vrijeme stajao i malo bolje promotrio staračka lica, Kunin je ustanovio, da je mlade ljude držao za starce. Toj maloj optičkoj varci nije on, uostalom, pridao osobito značenje.

Crkva bijaše i iznutra isto tako stara i siva kao i izvana. Na ikonostasu i na mrkim zidovima ne bijaše nijednoga mjestanca, koje ne bi bilo začađilo i izgreblo vrijeme. Prozora bijaše mnogo, no sivilo bijaše opći kolorit, pa je u crkvi vladao sumrak.

»Tko je u duši čist, lijepo mu je moliti ovdje... — mislio je Kunin. — Kao što u Rimu, u crkvi svetoga Petra, zapanjuje veličanstvenost, tako ovdje dira smjernost i jednostavnost.«

No njegovo se pobožno raspoloženje razišlo kao dim, kad je otac Jakov zašao za oltar i počeo službu. Kako bijaše mlad i kako je dospio u svećenike ravno iz bogoslovije, ocu Jakovu još ne bijaše uspjelo da stekne određen način služenja. On kao da je izabirao, pojući, na kakvom glasu da se zaustavi, na visokom tenoru ili na tankom basiću; klanjao se nespretno, hodao je brzo, vrata je svetohraništa otvarao i zatvarao naglo... Stari crkvenjak, očito bolestan i gluh, krivo bi čuo njegove pjevane riječi, pa nije prolazilo bez malih nesporazumaka. Otac Jakov još nije dospio da otpoje što je potrebno, a crkvenjak već pjeva svoje, ili je otac Jakov već odavno završio, a starac primiče uho prema oltaru, prisluškuje i šuti, dok ga ne potegnu za skut. U starca bijaše mukao, boležljiv i sipljiv glas, drhtav i šušljav... Da neskladnost bude potpuna, crkvenjakovo je pjevanje pratio dječak, kojemu je glava jedva virila iza ograde klirosa. Dječak je pjevao visokim, piskavim diskantom i kao da je nastojao da ne pogodi ton. Kunin je kratko vrijeme stajao i slušao, a onda je izišao, da zapuši. Već je sad bio razočaran, pa je gotovo mrzovoljno gledao staru crkvu.

— Tuže se, da u narodu opada vjersko čuvstvo... — uzdahnu on. — Kako i ne bi! Ta oni bi ovdje namjestili još više ovakvih popova!

Kunin je zatim valjda triput ulazio u crkvu, i svaki put ga je nešto silno gonilo iz nje na svjež zrak. Dočekavši svršetak službe, on se uputi k ocu Jakovu. Svećenikova kuća nije se izvana ničim razlikovala od seljačkih koliba, samo je slama na krovu bila izjednačenija, a i na prozorima bijeljeli su se mali zastori. Otac Jakov uvede Kunina u svijetlu sobicu s glinenim podom, u kojoj su zidovi bili oblijepljeni jeftinim tapetama. Unatoč nekoj težnji za raskoši, kakva se očitovala u uokvirenim fotografijama, pa u zidnom satu s nožicama pričvršćenim za uteg, iznenađivala je oskudnost te prostorije. Gledajući namještaj, mogao si pomisliti, da je otac Jakov obilazio majure i svagdje ponešto pokupio: na jednome mjestu dadoše mu okrugao stol na tri noge, na drugom taburet, na trećem stolac s naslonom silno nagnutim natrag, na četvrtom — stolac s ravnim naslonom, ali s uleknutim sjedalom, a na petom — gdje bijahu široke ruke — dadoše mu nešto nalik na divan s plosnatim naslonom i s rešetkastim sjedalom. Taj privid bijaše tamnocrven i silno je mirisao po boji. Kunin najprije htjede da sjedne na koji stolac, ali je, razmislivši, sjeo na taburet.

— U našem ste hramu sada prvi put? — zapita otac Jakov vješajući svoj šešir na velik, nakazan čavao.

— Jest, prvi put, ali, batjuško... Prije nego pristupimo poslu, ponudite me čajem, jer mi se sva duša osušila.

Otac Jakov trepnu očima, iskašlja se i pođe za pregradu. Čulo se šaputanje...

»Bit će da govori s popadijom... — pomisli Kunin. — Bilo bi zanimljivo vidjeti kakva je popadija u toga riđobradog...«

Malo kasnije iziđe otac Jakov iza pregratka crven, znojan. Nastojeći da se nasmiješi, sjede na kraj divana, nasuprot Kuninu.

— Odmah će prirediti samovar, — reče on ne gledajući svojega gosta.

»Bože moj, još nisu priredili samovar! — zgranu se u sebi Kunin. — Izvoli, sad čekaj!«

— Donio sam vam, — reče on, — koncept pisma, što sam ga sastavio za arhijereja. Pročitat ću poslije čaja... Možda ćete htjeti da dodate štogod...

— Dobro.

Nastade šutnja. Otac Jakov plašljivo je gledao prema pregratku. Popravio je kosu i useknuo se.

— Vrijeme je divotno... — reče on.

— Jest. Jučer sam pročitao, između ostaloga, zanimljivu stvar. Voljska je samouprava odlučila da preda sve svoje škole svećenstvu. To je značajno.

Kunin se diže i poče, koračajući po glinenom podu, izricati svoja mišljenja.

— Ništa zato, — govorio je on, — samo kad bi svećenstvo bilo na visini svojega poziva, i kad bi mu njegove zadaće bile jasne. Poznam, nažalost, svećenika, koji po svojoj inteligenciji i moralnim svojstvima nisu ni za pisare u vojsci, a kamoli za svećenike. A loš učitelj, priznat ćete, nanijet će školi mnogo manje štete nego loš svećenik.

Kunin pogleda oca Jakova, koji je sjedio pognut i uporno mislio o nečemu, očito ne slušajući gosta.

— Jašo, dođider ovamo! — začu se ženski glas iza pregratka.

Otac Jakov se strese i pođe za pregradak. Opet poče šaputanje.

Kunin je silno čeznuo za čajem.

»Ne, ovdje ne ću dočekati čaj! — pomisli on gledajući na sat. — Ovdje i nisam, čini se, nipošto dobrodošao gost. Domaćin se nije udostojao nijedne riječi da mi kaže, samo sjedi i trepće očima.«

Kunin posegnu za šeširom, pričeka oca Jakova i oprosti se s njim.

— Propade mi jutro ni za što! — Klada! Panj! Škola ga zanima kao lanjski snijeg. Ne, s njim ne ću ništa postići! S njim ne ću ništa izvršiti! Da predstavnik plemstva zna kakav je ovdje pop, ne bi požurivao pitanje škole. Treba najprije da se pobrinemo za dobra popa, pa onda istom za školu!

Kunin je sad gotovo mrzio oca Jakova. Taj čovjek, ta jadna pojava, ta karikatura u dugačkoj, zgužvanoj rizi, to bablje lice, taj način služenja, način života i ta kancelarijska, sramežljiva poniznost — sve je to vrijeđalo onaj komadić

vjerskoga čuvstva, što bijaše još preostao u Kuninovu srcu grijući ga zajedno s dadiljinim pričama. A Kuninovoj taštini bijaše teško podnijeti hladnoću i nepažnju, kojom je pop primao njegovo iskreno, vruće zauzimanje...

Naveče istoga dana Kunin je dugo hodao po sobama i razmišljao, a onda je odlučno sjeo za stol i napisao pismo za arhijereja. Zamolivši novac za školu, i blagoslov, on je, između ostaloga, iskreno, kao sin, iznio svoje mišljenje o sinjkovskom svećeniku. »On je mlad, — pisao je Kunin, — po svoj prilici nedovoljno inteligentan; nije trezvenjak i uopće ne odgovara pojmovima, kakve je sebi ruski narod u nizu vjekova stvorio o svojim pastirima.« Napisavši to pismo, Kunin lako uzdahnu i leže na počinak svijestan da je učinio dobro djelo.

U ponedjeljak ujutro, dok je još ležao u postelji, najaviše mu oca Jakova. Nije mu se dalo ustati, pa je poručio, da ga nema kod kuće. U utorak je otputovao na skupštinu, a kad se vratio, u subotu, saznao je, da je otac Jakov za njegova izbivanja dolazio svaki dan.

»Ipak, kako su mu se dopale moje zamisli!« — pomislio je Kunin.

U nedjelju, podvečer, dođe otac Jakov. Ovaj put bijahu mu poprskani blatom ne samo skutovi, nego i šešir. Bio je crven i znojan kao i pri svojemu prvom pohodu; sjeo je, kao i onda, na rub naslonjača. Kunin odluči da ne zapodijeva razgovor o školi, da ne prosipa biser.

— Donio sam vam, Pavle Mihajloviču, popis školskih potrepština... poče otac Jakov.

— Zahvaljujem.

Vidjelo se ipak po svemu, da otac Jakov nije došao zbog popisa. Cijela njegova pojava odražavala je silnu smućenost. Na licu mu se ipak vidjela odlučnost čovjeka, kojega je iznenada obasjala misao. Htio je da kaže nešto važno, nadasve potrebno, pa se sada silio da nadvlada svoju plahost.

»A što on šuti? — srdio se Kunin. — Ugnijezdio se ovdje, a ja nemam vremena, da se natežem s njim!«

Da bar nečim zagladi neprilićnost svoje šutnje i da sakrije svoju unutrašnju borbu, svećenik se poče prisiljeno smješkati. Taj dugi smiješak, što se s mukom probio kroz znoj i boju na licu, bez veze s nepomičnim pogledom sivo-

plavih očiju, nagnao je Kunina da odvrati pogled. Zgadilo mu se.

— Oprostite, batjuško, moram ići... — reče on.

Otac Jakov se strese kao sanen čovjek, kojega su udarili, pa poče, smješkajući se svejednako, u zabuni, pribirati skutove svoje rize. Koliko mu se god gadio taj čovjek, Kuninu se najedamput sažalio, pa zaželje da ublaži svoju oštrinu.

— Molim, batjuško, drugi put... — reče on, — a na rastanku bih vas još nešto zamolio... Tu sam se nekako nadahnuo, znate, pa sam napisao dvije propovijedi... Dajem vam ih da ih pregledate... Ako vam se učini, da što vrijede, pročitajte.

— Dobro... — reče otac Jakov pokrivajući dlanom Kuninove propovijedi, što ležahu na stolu. — Uzet ću...

Neko je vrijeme stajao tako smeten, još uvijek pribirući skutove rize, a onda se najedamput prestade prisiljeno smješkati, pa odlučno podiže glavu.

— Pavle Mihajloviču, — reče on vidljivo nastojeći da govori glasno i razgovijetno.

— Što zapovijedate?

— Čuo sam, da ste izvoljeli... ovaj... otpustiti svojega pisara i... i da sada tražite novoga...

— Da... A vi biste nekoga preporučili?

— Ja, vidite... ja... Ne možete li tu službu dati... meni?

— Pa zar vi ostavljate svećeničku službu? — zapanji se Kunin.

— Ne, ne, — odgovori brzo otac Jakov blijedeći i dršćući nekako po cijelom tijelu. — Sačuvaj bože! Ako sumnjate, nije potrebno. Ta ja to samo onako, uzgredice... da povećam svoje dividende... Nije potrebno, ne uznemirujte se!

— Hm... dividende... Ali ja plaćam pisaru samo dvadeset rubalja na mjesec!

— Gospode, pa ja bih pristao i na deset! — prošapta otac Jakov ogledajući se. — I deset bi bilo dovljno! Vi... vi se čudom čudite, i svi se čudom čude. Pohlepni, požudni pop, kamo on s novcem? I sam osjećam, da sam pohlepan... i kažnjavam sebe, osuđujem... stid me gledati ljudima u oči... Vama ja, Pavle Mihajloviču, po savjesti... bog mi je svjedok...

Otac Jakov skupi dah i nastavi:

— Pripremio sam vam, idući k vama, cijelu ispovijed, a sad ne nalazim riječi. Parohija mi nosi sto i pedeset rubalja na godinu, i svi se čude... kamo ja to s novcem... Ali ja ću vam razjasniti sve po savjesti... Četrdeset rubalja na godinu plaćam za brata Petra u bogosloviji. On tamo ima sve besplatno, a ja se brinem samo za papir i pera...

— Ah, istina je, istina! No čemu sve to? — mahnu rukom Kunin osjećajući strašnu težinu zbog te otvorenosti svojega gosta i ne znajući kamo da se sakrije pred suznim blijeskom njegovih očiju.

— A onda, ni u konsistoriju još uvijek nisam položio cijelu svotu za svoje mjesto. Za mjesto su mi odredili dvjesta rubalja; po deset rubalja imam da platim svaki mjesec... Prosudite dakle sada što mi ostaje? A usto moram davati ocu Avraamiju najmanje tri rublja na mjesec!

— Kakvom ocu Avraamiju?

— Ocu Avraamiju, koji je prije mene bio svećenik u Sinjkovu. Njega su lišili mjesta zbog... slabosti, a on ipak i sad živi u Sinjkovu! Kamo će? Tko će ga hraniti? Star je, ali i njemu je potreban kutić, kruh i odjeća! Ne mogu dopustiti, da on, kraj svojega svećeničkog dostojanstva, ode u prošnju! Ta na mene će pasti grijeh, ako se što dogodi! Grijeh će pasti na mene! On... je svima dužan, a moj je grijeh, što ne plaćam za nj.

Otac Jakov skoči s mjesta i stade koračati iz kuta u kut, luđački gledajući u pod.

— Bože moj, bože moj! — mrmljao je, sad podižući sad spuštajući ruke. — Očuvaj nas, gospode, i smiluj nam se! I što je trebalo uzimati na se taj čin, ako je čovjek slabe vjere, i ako snage u njega nema! Nema kraja mojem očaju! Spasi, carice nebeska!

— Umirite se, batjuško! — reče Kunin.

— Izmučila me glad, Pavle Mihajloviču! — nastavi otac Jakov. — Oprostite velikodušno, ali više nemam snage... Znam, da zamolim, da se poklonim, svak bi mi pomogao, ali... ne mogu! Stid me! Kako bih mogao moljakati kod seljaka? Vi služite ovdje, pa vidite i sami... Tko bi tu ispružio ruku, da prosi kod prosjaka? A prositi kod malo bogatijega, kod vlastele ne mogu! Ponos! Stid!

Otac Jakov odmahnu rukom i nervozno počeša objema rukama glavu.

— Stidim se! Bože, kako se stidim! Ne mogu, ponos ne dopušta, da ljudima pokažem svoju bijedu. Ta kad ste me pohodili, čaja uopće nije ni bilo, Pavle Mihajloviču! Ni mrvice nije bilo, a ponos mi nije dao, da vam to priznam! Stidim se svoje odjeće, evo ovih zakrpa... Riza se svojih stidim, glad... A priliči li oholost svećeniku?

Otac Jakov zastade usred kabineta i poče raspravljati sam sa sobom kao da ne opaža, da je Kunin tu.

— Eto, recimo, podnijet ću glad, i stid, ali ja imam, gospode, i popadiju! A uzeo sam je iz dobre kuće! Ona nije navikla na rad, nježna je, navikla je k tome da pije čaj i da jede bijele hljepčiće, da leži na bijelim ponjavama... Dok je bila kod roditelja, i u klavir je udarala... Mlada je, nema joj ni dvadeset godina... Rado bi se, dakako, i nakitila i razveselila, i u goste bi rado išla... a kod mene je ona... nijedna kuharica nije takva, stid ju je i na ulicu da iziđe. Bože moj, bože moj! Sva joj je utjeha, kad joj donesem, vrativši se iz pohoda, koju jabučicu ili suhi hljepčić...

Otac Jakov opet objema rukama počeša glavu.

— I sva se naša ljubav pretvara u samilost... Ne mogu da je gledam bez samilosti! I što se ovo radi na svijetu, gospode, što se radi na svijetu. Događaju se stvari, da ljudi ne bi povjerovali, kad bi to izišlo u novinama... I kad će svemu tome biti kraj!

— Dosta, batjuško! — gotovo zavika Kunin bojeći se njegova tona. — Zašto biste tako mračno gledali na svijet?

— Oprostite velikodušno, Pavle Mihajloviču... — promrmlja otac Jakov kao da je pijan. — Oprostite, sve je to... koješta, i ne poklanjajte pažnje... Samo sebe krivim i krivit ću... Hoću!

Otac Jakov se ogleda i prošapta:

— Idem ja tako rano ujutru iz Sinjkova u Luškovo, gledam, a na obali stoji neka žena i nešto radi... Prilazim bliže i ne vjerujem vlastitim očima... Strahota! Sjedi liječnikova žena, žena Ivana Sergejiča, i ispire rublje... Liječnikova žena, institut je svršila! Požurila se, dakle, da ustane ranije, kako je ljudi ne bi vidjeli. Vidjevši, da sam blizu nje i da sam opazio njezinu bijedu, sva se zacrvenjela... Ja

se zbunih, uplaših se, potrčah k njoj, hoću da joj pomognem, a ona sakriva rublje preda mnom, boji se, da ne bih vidio kako su košulje poderane...

— Sve je to nekako i nevjerojatno... — reče Kunin sjedajući i gotovo sa stravom gledajući blijedo lice oca Jakova.

— Jest, upravo nevjerojatno! Nikad se nije događalo, Pavle Mihajloviču, da bi žena nekoga liječnika na rijeci ispirala rublje! Ni u kojoj zemlji nema toga! Kao pastir i otac duhovni ne bih smio dopustiti, da ona spadne na to, ali što mogu? I sam k tome navaljujem na njezina muža, da me liječi badava! Zacijelo ste izvoljeli zaključiti, da je sve to nevjerojatno! Čovjek ne vjeruje ni vlastitim očima! Za vrijeme službe, znate, izviriš iz oltara, pa kad ugledaš svoju publiku, gladnog Avraamija i popadiju, pa kad se sjetiš liječnikove žene, kako joj ruke od hladne vode poplaviše, čovjek se zaboravi, hoćete li mi vjerovati, pa stoji kao budala, tup za sve, dok crkvenjak ne pozove... Strahota!

Otac Jakov se opet ushoda.

— Gospode Isuse! — zalomi on rukama. — Sveti ugodnici! Ni služiti ne mogu... Eto, govorite mi o školi, a ja stojim kao kip, ništa ne razumijem i samo na jelo mislim... I pred prijestoljem... Uostalom... što ja to govorim? — trgnu se otac Jakov. — Vi morate na put. Oprostite, ja to samo onako... oprostite...

Kunin šuteći stisnu ruku ocu Jakovu, isprati ga do predsoblja i vrati se u svoj kabinet, pa stane pred prozorom. Vidio je kako je otac Jakov izišao iz kuće, kako je natukao na glavu svoj šešir boje rđe i širokih oboda i kako je, oborene glave, kao da se stidi svoje otvorenosti krenuo cestom.

»A njegova konja nigdje ne vidim«, — pomisli Kunin.

Kunin se bojao da misli o tome kako je svećenik sve te dane dolazio k njemu pješice: do Sinjkova bijaše sedam ili osam vrsta, a cesta bijaše neprohodna zbog blata. Kunin je nadalje vidio kako su kočijaš Andrej i dječak Paramon, preskakujući lokve i prskajući oca Jakova blatom, dotrčali k njemu, da ih blagoslovi. Otac Jakov skinu šešir i polako blagoslovi Andreja. Zatim blagoslovi dječaka i pomilova ga po glavi.

Kunin prijeđe rukom preko očiju, i njemu se učini, da mu se ruka pritom ovlažila. Otišao je od prozora i mutnim je očima obuhvatio sobu, u kojoj još kao da je čuo plah, prigušen glas... Pogledao je na stol...

Otac Jakov je srećom, u brzini, zaboravio da uzme sa sobom njegove propovijedi... Kunin priskoči, podere ih na komadiće i baci ih s gađenjem pod stol.

— I ja nisam znao! — zastenja on padajući na sofu. — Ja, koji već više od godinu dana služim ovdje kao stalni član, kao počasni općinski sudac, član školskog odbora! Slijepa lutka, gizdelin! Brže, u pomoć k njima! Brže!

Vrpoljio se mučno, stiskao je sljepočice i naprezao svoj um.

— Dvadesetoga ću dobiti plaću, dvjesta rubalja... Naći ću neku spretnu izliku, da utisnem u ruku i njemu i liječnikovoj ženi... Kod njega ću naručiti moleben, a za liječnika ću tobože oboljeti... Na taj način ne ću im provrijediti ponos. I Avraamiju ću pomoći...

Računao je na prste koliko će novaca dobiti i bojao se da prizna sam sebi, da će mu tih dvjesta rubalja jedva doteći da plati upravitelju, posluzi, mužiku, koji mu dovozi meso... I protiv volje morao je da se sjeti one nedaleke prošlosti, kad je nerazumno rasipao očevinu, kad je, još kao zelen dvadesetgodišnjak, poklanjao prostitutkama skupocjene lepeze, kad je kočijašu Kuzmi davao po deset rubalja na dan, kad je iz taštine donosio glumicama darove. Ah, kako bi mu sada dobro došli svi ti bačeni rublji, te novčanice od tri rublja, od deset rubalja!

»Otac Avraamij troši za hranu samo tri rublja na mjesec, — mislio je Kunin. — Za rubalj može popadija da sašije sebi donju košulju, a liječnikova žena može da uzme pralju. Ipak ću pomoći! Svakako ću pomoći!«

Uto se Kunin najedamput sjeti prijave, što ju je poslao arhijereju, i sav se zgrči, kao da ga je iznenada zazeblo. Sjećajući se toga, osjeti u duši pritisak stida pred samim sobom i pred nevidljivom pravdom...

Tako je počela i svršila iskrena težnja za korisnom djelatnošću kod čovjeka dobrih namjera, koji je išao u red ljudi tako sitih, da ne razmišljaju.

RAZGOVOR ČOVJEKA S PSOM

Bijaše studena noć, obasjana mjesečinom. Aleksej Ivanič Romansov otjera od sebe zelenog vražićka[1], oprezno otvori dvorišna vrata i uđe u dvorište.

— Čovjek, — filozofirao je on, zaobilazeći đubrište — jest prah, tlapnja i pepeo... Pavao Nikolajič je gubernator, ali i on je pepeo. Vidljiva njegova veličina je fantazija, dim... Samo puhneš na njega i — nema ga!

— Rrrr!... — dopre do filozofova uha.

Romansov svrne pogledom ustranu i na dva koraka od sebe spazi golema crna psa iz pasmine stepskih ovčara, velika kao priličan vuk. Sjedio je pred pazikućinom kućicom i zveckao lancem. Romansov ga pogleda, malo promisli i lice mu poprimi začuđen izraz. Zatim slegne ramenima, mahne glavom i sjetno se nasmiješi.

— Rrrr... — ponovi pas.

— Ne shvaćam! — raširi Romansov ruke. — I ti —... ti možeš režati na čovjeka? Ha? To prvi put u životu čujem. Bog te ubio... Pa zar tebi nije poznato, da je čovjek kruna stvorenog svijeta? Pogledaj... Prići ću ti bliže... Evo gle... Dakle jesam li čovjek? Šta ti misliš? Jesam li čovjek, ili nisam? Izjasni se!

— Rrrr... Hav!

— Capicu! — pruži Romansov psu ruku. — Capicu! Ne date? Ne ćete? I ne treba. To ćemo si zapisati. A međutim, dopustite da vas po njušci... To je od milja...

— Hav! Hav! Rrr... hav! Avav!

— Haaa... ti grizeš? Vrlo dobro, u redu. To ćemo zapamtiti. Dakle, ti pljuckaš na to da je čovjek kruna stvo-

---

[1] Znači: otimati se halucinacijama, u deliriju ili teškom pijanstvu.

renog svijeta... kralj živih bića? Dakle, iz toga slijedi, da i Pavla Nikolajiča možeš ugristi? Da? Pred Pavlom Nikolajičem svi padaju ničice, a tebi je on kao svaki drugi predmet — je li? Treba li da te tako shvatim? Haaa... Onda si, prema tome, socijalist? Čekaj, odgovori mi... Jesi li socijalist?

— Rrrr... Hav! hav!

— Stani, ne grizi... O čemu sam ono govorio?... Ah, da, o pepelu. Samo puhneš i — nema ga! Pff!... A zašto smo na svijetu, pitam ja tebe? Rađamo se u mukama materinim, jedemo, pijemo, školujemo se, umiremo... a radi čega je sve to? Pepeo? Ništa čovjek ne vrijedi! Ti si, eto, pas, pa ništa ne shvaćaš, ali da se možeš... uvući u dušu! Da možeš prodrijeti u psihologiju!

Romansov zavrti glavom i pljune.

— Kaljuža... Tebi se čini da sam ja Romansov, koleški sekretar[1]... kralj prirode... Varaš se! Ja sam besposličar, podmitljivac, licemjer!... hulja sam!

Aleksej Ivanič se udari šakom u prsa i zaplače.

— Doušnik sam, denuncijant... Misliš, da Jegorku Konjuškina nisu na moju prijavu prognali? Ha? dopustite da vas upitam, tko je žicnuo odborskih dvjesta rubalja, pa onda svalio krivnju na Surgučova? Zar nisam ja? Hulja, farizej... Juda! Čankoliz, zelenaš... nitkov!

Romansov obriše rukavom suze i zajeca.

— Grizi! Jedi me! Otkad sam živ, nitko mi nije rekao razumnu riječ... Svi me samo u duši smatraju podlacem, a u lice osim pohvala ni osmijeha — ni ovoliko! Da me je makar jedamput netko odalamio po njuški ili da me je ispsovao! Jedi, psino! Grizi! Trrrgaj prokletnika! Žderi provokatora!

Romansov zatetura i padne na psa.

— Tako, baš tako! Kidaj mi njuškoslovlje! Ne mari! Makar i boli, nemaj smilovanja! Na, i ruke mi grizi! Aha, curi krv! Tako i treba, Švabo! Tako! Hvala ti, Garove... ili kako se zoveš? Hvala... Trgaj i bundu. Svejedno, od mita potječe... Bližnjega svoga sam prodao i za primljene novce kupio bundu... I kapu s kokardom isto... Ali o čemu sam

---

[1] Koleški sekretar — u carskoj Rusiji jedan od najnižih državnih činovnika, X. čin. razred. Prev.

ono govorio, ha? ... Vrijeme je da pođem ... Zbogom, psiću ... obješenjače jedan ...

— Rrrr.

Romansov pogladi psa, dade mu da ga još jedamput ugrize za list noge, pa se umota u bundu i teturajući se odvuče k svojim vratima ...

Kad se sutradan o podne probudio, Romansov ugleda nešto neobično. Glava, ruke i noge bili su mu u povojima. Kraj kreveta stajala je zaplakana žena, a uz nju zabrinuti liječnik.

O OŽUJKU

Filološka napomena

Mjesec mart dobio je svoje ime od Marsa, koji bijaše, ako je vjerovati udžbeniku Ilovajskoga, bog rata. Formular s podacima toga vrlog vojnika bio se izgubio, pa o njegovoj ličnosti ne znamo gotovo ništa. Sudeći po karakteru njegovih ljubavnih pothvata i po kreditu, što ga je uživao kod Bakha, moramo zaključiti, da je vršio dužnost boga rata, da je pripadao pješadiji, i da je bio po činu najmanje štabski kapetan. Na njegovoj je posjetnici vjerojatno stajalo: »Štabski kapetan Mars, bog rata«. Ožujak je dakle mjesec vojnika i svih onih, koji su u vezi s vojskom: intendanata, vojnih liječnika, ratnih slikara, učenica instituta, i t. d. Po uredbi o rangovima on je treći mjesec u godini, te ima, po dopuštenju poglavara, trideset i jedan dan. Rimljani su u tome mjesecu slavili takozvane hilarije — svečanosti u slavu Nikite Hiljarova-Platonova i boginje Cibele. Cibela je boginja zemlje. Iz njezina izvatka u stihovima razabiremo, da je bila kći Sunčeva, žena Saturnova, majka Jupiterova — jednom riječi, osoba astronomska, koja je imala pravo na državni stan u Pulkovskom opservatoriju. Pronašla je bubanj, trombon, sviralu i veterinarsku umjetnost. Bila je, dakle, i glazbenik i samouki liječnik za životinje — kombinacija, koja je savremenim glazbenicima nepoznata. U istome mjesecu Rimljani su slavili i imendan Venere, boginje ljubavi, braka (zakonitog i nezakonitog), ljepote, turnira i živinih masti. Rodila se ta Venera iz morske pjene, onako kako se naše gospođice rađaju iz muslina. Bila je žena hromoga Vulkana, koji je za bogove kovao krivi novac i izrađivao tanke mreže za hvatanje hrabrih ljubavnika. Bila je na stanu i hrani kod svih bogova, a nesebično je voljela samo Marsa. Kad bi joj dodijavali bogovi,

silazila bi na zemlju i ljubakala s civilnim činovnicima Enejem, Adonom i drugima. Pokroviteljica je frizera za dame, nastavnika književnosti i doktora Tarnovskoga. O martovskim blagdanima žrtvovali bi joj mačke i učenike gimnazije, koji se počinju zaljubljivati obično od ožujka. Naši su preci ožujak zvali brezolugom. Karamzin je mislio, da su naši preci palili u ožujku ugljen od breze, pa je, po njegovu mišljenju, tako i nastao Brezolug. Ljudi pak, koje su mnogo šibali, znaju, da ta riječ potječe od riječi »breza« i »zla«[1], jer breza nikada ne radi tako ljuto i energično kao prije ispita. Kod našega Nestora[2] ožujak bijaše prvi mjesec u godini. Kod Rimljana isto tako.

---

[1] U izvorniku igra riječi: berezozol (zola — pepeo, lug, ali i »zao«.)

[2] Prvi ruski ljetopisac.

PRAVILA ZA PISCE-POČETNIKE

Dar za jubilej — umjesto poštanskoga sandučića

Svako novorođenče treba pažljivo oprati, a onda, pošto je odahnulo od prvih dojmova, pošteno išibati: »Ne piši, ne piši! Ne budi pisac!« Počne li takvo novorođenče, usprkos takvoj egzekuciji, očitovati književne sklonosti, treba pokušati na lijep način. Ne pomogne li ni nježnost, odmahnite rukom i pišite »propalo«. Književni je svrbež neizlječiv.

Put književnikov posut je, od početka do kraja, trnjem, čavlima i koprivom. Čovjek zdrava razuma mora, dakle, na sve moguće načine nastojati da se drži podalje od pisanja. Gurne li neumoljiva kob čovjeka, usprkos svemu oprezu, na put autorstva, neka se takav nesretnik, kako bi ublažio svoj udes, drži ovih pravila:

1. Valja pamtiti, da je slučajno autorstvo i autorstvo à propos[1] bolje od stalnoga pisanja. Kondukter, koji piše stihove, živi bolje nego stihotvorac, koji ne služi kao kondukter.

2. Treba dobro utuviti sebi u glavu, da je neuspjeh na književnom poprištu tisuću puta bolji od uspjeha. Neuspjeh donosi kao kaznu samo razočaranje i uvredljivu otvorenost poštanskoga sandučića, a uspjeh povlači za sobom mučno trčanje za honorarom, koji se isplaćuje u kuponima iz godine 1899., pa »posljedice« i nove pokušaje.

3. Pisanje kao »umjetnost zbog umjetnosti« korisnije je od stvaranja za prezreni metal. Pisci ne kupuju kuće, ne putuju u kupeu prvoga razreda, ne igraju na ruletu i ne jedu juhu od kečige. Hrana im je — med i skakavci iz Savrasenkovljeve kuhinje, stanuju u namještenim sobama, a kreću se — pješice.

---

[1] Između ostaloga

4. Slava je izazovna zakrpa na staroj odjeći pjesnikovoj, a književno ime zamislivo je samo u zemljama, gdje riječ »literat« ne traže u »Rječniku od trideset tisuća stranih riječi«.

5. Pisati mogu da pokušaju svi ljudi, bez obzira na zvanje, vjeroispovijest, dob, naobrazbu i obiteljsko stanje. Pisanje nije zabranjeno, štoviše, ni luđacima, kazališnim diletantima, pa ni ljudima lišenim svih prava. Dobro je, uostalom, ako su ljudi, koji se četveronoške penju na Parnas, po mogućnosti ljudi zreli, ljudi koji znaju, da se riječi »jehat'« i »hljeb«[1] pišu s »jat«.

6. Dobro je, ako, po mogućnosti, nisu ni junkeri[2] ni učenici gimnazije.

7. Pretpostavka je, da čovjek koji piše posjeduje, uz obične umne sposobnosti, i iskustvo. Najveći honorar dobivaju ljudi, koji su prošli kroz sito i rešeto, a najmanji — prirode čiste i nepokvarene. U red prvih idu: ljudi koji su se oženili po treći put, ljudi kojima nije uspio pokušaj samoubojstva, ljudi koji su prokockali sve, ljudi koji su se tukli u dvoboju, ljudi koji su bježali pred vjerovnicima, i t. d. U red drugih idu: ljudi bez dugova, ženici, trezvenjaci, pitomice instituta, i t. d.

8. Veoma je lako postati piscem. Nema nakaze, koja ne bi našla sebi para, i nema besmislice, koja ne bi našla čitatelja kakvi joj odgovaraju. Zato i ne budi plah... Stavi pred sebe papir, uzmi u ruke pero, prodrmaj misao što osvaja i niži retke. Drljaj o bilo čemu: o suhoj šljivi, o vremenu, govorovskom kvasu[3], o Tihom oceanu, o kazaljci na satu, o lanjskome snijegu... Nanizavši retke, uzmi u ruke rukopis i pođi, osjećajući u žilama sveti trepet, u uredništvo. Skinuvši u predsoblju kaljače i zapitavši »je li ovdje gospodin urednik?«, uđi u svetište i predaj, pun nade, svoju umotvorinu... Nakon toga ostani kod kuće ležeći nedjelju dana na divanu, pljuj u strop i naslađuj se sanjarijama; kad prođe nedjelja dana, pođi u uredništvo, da ti vrate rukopis. Zatim obijaj pragove ostalih uredništava... A kad si već obišao sva

---

[1] Riječ jehat' (putovati) i hljeb (kruh) pišu se, po dorevolucionarnom pravopisu, s »jat« za »e«.

[2] Pitomci podoficirske škole za plemiće.

[3] Domaće rusko piće od crna kruha i slada.

uredništva i kad vidiš, da ti nigdje ne primaju rukopis, izdaj svoj proizvod u vlastitoj nakladi. Čitatelja ćeš naći.

9. Veoma je teško, međutim, postati piscem, kojega štampaju i čitaju. Zato budi svakako pismen i imaj talent velik barem kao zrno leće. Gdje nema velikih talenata, dragocjeni su i mali.

10. Budi pristojan. Ne izdaj ukradeno kao svoje, ne štampaj jednu te istu stvar u dva izdanja u isti mah, ne predstavljaj se kao Kuročkin i ne predstavljaj Kuročkina pod svojim imenom, inozemno ne nazivaj originalnim, i t. d. Uopće, drži na pameti deset zapovijedi.

11. U svijetu štampe postoje pristojnosti. Ni ovdje, kao ni u životu, nije dobro stati na dragi žulj, useknuti se u tuđi rubac, turati šaku u tuđi tanjir, i t. d.

12. Ako hoćeš da pišeš, postupaj ovako. Najprije izaberi temu. Tu ti je dana potpuna sloboda. Možeš raditi samovoljno, pa i nezakonito, no kloni se tema, koje su već odavna iscrpljene, kako ne bi po drugi put otkrivao Ameriku, kako ne bi po drugi put pronalazio puščani prah.

13. Izabravši temu, uzmi u ruku nezarđalo pero i piši što želiš, čitljivim rukopisom, ne škrabajući kako bilo, i to na jednoj strani. Druga mora ostati čista, ne toliko zbog toga, da dohoci tvorničara budu veći, koliko iz ostalih, viših razloga.

14. Puštajući maha fantaziji, zadržavaj ruku. Ne dopuštaj joj da se otimlje za broj redaka. Što kraće i što rjeđe pišeš, to te češće štampaju. Kratkoća uopće ne udi stvari. Rastegnuta guma ne briše olovku nipošto bolje od nerastegnute.

15. Kad si napisao, potpiši se. Ako ti nije do glasovitosti i ako se bojiš napadaja, posluži se pseudonimom, ali pamti: skrivao te pred publikom ne znam kakav vizir, tvoje prezime i tvoju adresu uredništvo mora znati. To je prijeko potrebno, jer se može dogoditi, da ti urednik zaželi čestitati Novu godinu.

16. Honorar podigni, čim knjiga iziđe. Čuvaj se predujmova. Predujam je zakidanje budućega.

17. Primivši honorar, radi s njim što te volja: kupi sebi parobrod, isuši močvaru, daj se fotografirati, naruči kod Fin-

ljandskoga zvono, potrostruči ženin podmetač... jednom riječju, radi po miloj volji. Dajući ti honorar, uredništvo ti daje potpunu slobodu djelovanja. Uredništvu, uostalom, ne će biti nimalo krivo, ako suradnik zaželi da mu pošalju obračun, iz kojega će razabrati kako je on, i u što, utrošio svoj honorar.

18. Na koncu napominjem: pročitaj još jedamput prve retke ovih »Pravila«.

ČESTITARINA

Iz zapisaka provincijskoga tulumaša

Opisujem po redu:

Kuća br. 113. U stanu br. 2 sreli smo se s čovjekom naobraženim i očito dobrih namjera, ali veoma čudnim. Dajući nam čestitarinu, rekao je:

— Budući da sam imućan, dajem rado, no budući da sam u isto vrijeme i čovjek znanosti, navikao da promatra predmete i postupke po uzrocima i razlozima, želio bih znati, postoji li moralno pravo, po kojem obilazite kuće i ubirete čestitarinu, ili radite bez prava, à vol d'oiseau?[1]

Videći u tom pitanju korisnu radoznalost, sjeo sam kod stola sa zakuskom i razjasnio:

— Zahvalnost je vrlina svojstvena dušama uzvišenim i plemenitim. Ta je vrlina čovjeku prirođena, i naša je dužnost da je na svaki način podupiremo kod stanovništva, kako ne bi zakržljala. Dajući čestitarinu, stanovnik se ujedno vježba u podizanju čuvstva zahvalnosti, a mi smo zapravo dužni da vam pružimo priliku za to uvijek, i radnim danom i na blagdane. Kako imamo, međutim, osim ubiranja čestitarine, i mnogo drugih dužnosti, stanovnik se mora zadovoljiti samo nekim danima u godini nadajući se, da će čestitarina jednom, u budućnosti, kad odnosi među ljudima postanu jednostavnijima, ubirati svaki dan.

Kuća br. 114. Pružajući deset rubalja, vlasnik kuće Švein sladunjavo se smješkao i živo je stiskao ruku. Bit će da gadu dvorište nije čisto, ili da kod njega tkogod stanuje neprijavljen.

Kuća br. 115. Žena titularnoga savjetnika Perehudova uvrijedila se, jer sam u gostinjsku sobu ušao s blatnim ka-

[1] Iz ptičje perspektive

ljačama. Uostalom, dala je tri rublja. Stanar Brjuhanskij odbio je moj poziv, da izvrši svoju građansku dužnost, jer da nema novaca, pa sam mu razjasnio:

— Prije nego što, kao obično, uoči blagdana, izda novac za predmete raskoši, svaki stanar razmišlja koliko će kome dati, te se tom prilikom savjetuje sa članovima svoje obitelji; zatim uzima novce, dijeli ih na dijelove, prema broju onih koji imaju da ih dobiju. Ako nema novaca, diže zajam; ako iz bilo kojega razloga nema gdje da uzajmi, uzima svoju obitelj i bježi u Egipat... Čudim se kako još možete i da govorite sa mnom!

Zapisao sam njegovo prezime.

Kuća br. 116. General Brindin, koji stanuje u stanu br. 3, donio nam je pet rubalja i rekao:

— Nekad sam se u svojoj guberniji borio protiv toga zla, pa sam nastradao: na koncu sam dobio po glavi. Zlo je, znate, nepobjedivo. Na, uzmite! Đavo da vas nosi...

General je, a kakvi su u njega čudni pojmovi o građanskoj dužnosti!

OBOJE SU BOLJI LJUDI

Svakako pođite, mes enfants[1], do barunice Scheppling (sa dva »p«)... — ponovila je po deseti put punica, posađujući mene i moju mladu ženu u kočiju. Barunica je moja stara prijateljica... Pohodite tom zgodom i generalicu Žerebčikovu... Ona će se uvrijediti, ako je ne pohodite...

Sjeli smo u kočiju i odvezli smo se, da obavimo vizite kao novi bračni par. Učinilo mi se, da je lice moje žene dobilo svečan izražaj, a ja sam objesio nos i pao u melankoliju... Razlikovao sam se od svoje žene u mnogočemu, no ništa mi nije zadavalo toliko duševne muke, koliko ta nepodudarnost u pogledu naših poznanstava i veza. U popisu ženinih znanaca nalazio se šaren niz pukovnikovica, generalica; tu bijahu i barunica Scheppling (sa dva »p«), grof Derzaj-Čertovščinov i cijela hrpa drugarica iz instituta, sve samih aristokratkinja, a s moje strane bijaše tu sve samo movetonstvo[2]: tetak, umirovljeni uzničar, sestrična-vlasnica modnoga salona, činovnički kolege — sve sami ljuti ispičuture i lole, od kojih nijedan nije bio više nego titularni, pa trgovac Plevkov i drugi. Bilo me stid... Da se uklonim sramoti, ne bismo uopće smjeli da pođemo k mojim znancima, ali ne poći značilo bi navući svu silu prijekora i neugodnosti. Sestričnu bih još, hajde, mogao i da prekrižim, ali tetka i Plevkova nisam mogao da mimoiđem. Od tetka sam uzajmio novaca za vjenčanje, a Plevkovu sam dugovao za namještaj.

— Odmah, dušice, — stadoh pripravljati svoju ženu, — sad ćemo stići do tetka Pupkina. Čovjek je iz stare plemićke obitelji... stric mu je vikar u nekoj eparhiji, ali je čudak i živi svinjski, to jest, svinjski živi on sam, Pupkin, a ne

[1] Moja djeco

[2] Prema franc. mauvais ton = loš ton, ovdje u značenju: niže društvo

vikar... Vodim te, da ti dam priliku, da se nasmiješ... Strahovit je tikvan...

Kočija se zaustavila kod kućice s tri prozora i sa sivim, zarđalim kapcima. Iziđosmo iz kočije i pozvonismo. Začu se bučan lavež, pa sugestivno »pst, prokletniče!«, skičanje, natezanje za vratima... Nakon duga natezanja vrata se otvoriše, i mi uđosmo u predsoblje... Dočekala nas moja sestrična Maša, mala djevojčica u majčinu haljetku i s uprljanim nosom. Učinih se kao da je ne poznam i uputih se k vješalici, na kojoj su uz tetkovu bundu od lisičjega krzna visjele i nečije hlače i uškrobljena suknja. Skidajući kaljače plaho zavirih u salon. Ondje je za stolom sjedio moj tetak u kućnom kaputu i s papučama na bosim nogama. Nada, da ga ne ću zateći kod kuće, raspala se u prah... Žmirkajući i sopćući, da je odjekivalo po cijeloj kući, on je žicom izvlačio narančine kore iz bočice za votku. Lice mu je izražavalo zabrinutost i usredotočenost, kao da se bavi pronalaženjem telefona. Uđosmo... Ugledavši nas, Pupkin se zastidje, žica mu ispade iz ruku, i on, skupivši skutove kućnoga kaputa, istrča naglavce iz salona.

— Evo me odmah! — uzviknu on.

— Dao se u bijeg... — nasmijah se, izgarajući od stida i bojeći se da pogledam ženu. — Smiješno, Sonjo, zar ne? Strašan čudak... A pogledaj kakav je namještaj! Stol na tri noge, paralitičan klavir, sat s kukavicom... Čovjek bi pomislio, da ovdje žive mamuti, a ne ljudi...

— A što je ovdje nacrtano? — upita žena razgledajući slike, što su visjele izmiješane s fotografijama.

— To pustinjak Serafim u Sarovskoj pustinji hrani medvjeda... A ovo je vikarov portret, iz vremena dok je još bio nadzornik sjemeništa... Vidiš, ima »Anu«[1]... Ličnost poštovana... Ja... (useknuh se).

Ničega se, međutim, nisam stidio toliko, koliko zadaha... Vonjalo je po votki, ukiseljenim narančama, po terpentinu, kojim se tetak spasavao od moljaca, i po kavinu talogu, a sve zajedno slijevalo se u prodoran miris kiseline... Uđe moj sestrić Mitja, gimnazijalčić s velikim, klapavim ušima, i strugnu nožicom... Pokupivši narančine kore, uze s divana

---

[1] Odlikovanje u carskoj Rusiji.

jastuk, obrisa rukavom prašinu na klaviru i iziđe... Poslaše ga, očito, da »pospremi«...

— A evo i mene! — oglasi se napokon tetak ulazeći i zakapčajući prsluk. — Evo i mene! Veoma mi je drago... veoma! Sjednite, molim! Samo ne sjedajte na divan: stražnja je noga slomljena. Sjedni, Sonjo!

Sjedosmo... Nasta šutnja. Pupkin je prelazio rukom po koljenu, a ja sam, u zabuni, nastojao da ne gledam ženu.

— Ma-da... — poče tetak paleći cigaru (pred gostima je uvijek pušio cigare). — Oženio si se, dakle... Tako... U jednu ruku to je dobro... Drago biće u blizini, ljubav, romance; a s druge strane, kad dođu djeca, zavijat ćeš gore nego vuk! Jednom cipele, drugom hlače, trećem školarina u gimnaziji... bože sačuvaj! Moja je žena, hvala bogu, polovinu mrtvih rađala.

— Kako vaše zdravlje? — upitah želeći da promijeni temu razgovora.

— Loše, brate! U posljednje vrijeme po cijeli sam dan ležao... Prsa da se raskinu, zimica, vrućica... Žena kaže: uzmi kinina i ne razdražuj se... A kako da se ne razdražujem? Jutros naložih, da počiste snijeg pred kućom, a nitko ni da se pomakne! Nijedan gad ni s mjesta... Pa ne mogu sam da čistim! Ja sam čovjek boležljiv, slab... U meni se pritajiše hemeroidi.

Zbunih se i počeh se glasno useknjivati.

— Ili je to kod mene, možda, od kupanja... — nastavi tetak zamišljeno gledajući kroz prozor. — Možda! Bio sam, znaš, u četvrtak, u kupaonici... tri sam se sata pario. A hemeroidi se u pari još jače razigraju... Liječnici kažu, da kupelj nije dobra za zdravlje... To, gospođo, nije istina... Odmalena sam navikao, jer je moj otac imao u Kijevu, na Kreščatiku[1] kupalište... Znao sam se tako cijeli dan pariti... Ta nisam morao plaćati...

Nisam mogao da izdržim od stida. Ustao sam i počeo se opraštati zapinjući u govoru.

— A kamo ćeš samo ovako? — začudi se tetak. — Odmah će doći tetka! Založit ćemo što nam je bog dao, popit ćemo čašicu rakije!... Usoljene govedine imamo, a Mitjka je otr-

[1] Glavna ulica u Kijevu

čao po kobasicu... Kako se cifrate, zaista! Uzoholio se, Senja! Nije lijepo! Vjenčanu haljinu nisi naručio kod Glaše? Moja kći, gospođo, ima modni salon... Šivala vam je, znam, madam Stepanid, a zar Stepanidka može da se usporedi s nama! Mi bismo i jeftinije izradili...

Ne sjećam se kako sam se oprostio s tetkom, kako sam došao do kočije... Osjećao sam se uništenim, popljuvanim, i samo sam čekao ne ću li najedamput začuti preziran smijeh svoje žene, koja je bila u institutu... »A kakav nas mauvais-genre[1] čeka kod Plevkova! — razmišljao sam sleđujući se od strave. — Da mi ih se riješiti što prije, đavo ih odnio zauvijek! I — na moju nesreću — nijednoga generala među znancima! Imam znanca umirovljenoga pukovnika, a i taj vodi pivnicu!! Takva mi je već sreća!«

— Ti, Sonječko, — obratih se ženi plačnim glasom, — oprosti, što sam te malo prije vodio u onu staju... Mislio sam, dat ću ti priliku, da se nasmiješ, da promatraš tipove... Nisam kriv, što je svršilo tako banalno, ružno... Oprosti...

Plaho pogledah ženu i ugledah više nego što sam mogao očekivati kraj sve svoje sumnjičavosti. Ženine oči bijahu pune suza, obrazi joj bijahu crveni i užareni, ne znam da li od stida ili od srdžbe, a njezine su ruke grčevito čupkale rese na prozoru kočije... Mene podiđe vrućina, nešto kao da me probolo...

»Eto, počinje moja sramota!« — pomislih osjećajući olovnu težinu u svojim rukama i nogama. — Ali nisam ja kriv! — ote mi se vapaj. — Baš je glupo od tebe, zaista! Svinje su, movetoni, no nisam ih ja učinio svojim rođacima!

— Ako se tebi ne sviđaju tvoji prostaci, — zajeca Sonja zaklinjući me pogledom, — moji ti se pogotovo ne će svidjeti... Stid me, teško mi je i da ti kažem... Golubiću, dragi... Barunica Scheppling će ti odmah pripovijedati, da je moja mama služila kod nje kao gazdarica, te da smo i ja i mama nezahvalne, da joj ne zahvaljujemo za prošla dobročinstva sada, kad se ona našla u nevolji... No ti joj ne vjeruj, molim te! Ta bezobraznica rado laže... Prisežem ti, da joj za svaki blagdan šaljemo glavu šećera i funtu čaja!

— Pa ti se šališ, Sonjo! — začudih se osjećajući kako olovna težina ostavlja moje zglobove, i kako mi se po cije-

---

[1] Loše vladanje

lome tijelu razlijeva životvorna lakoća. — Barunici glava šećera i funta čaja!... Ah!

— A kad ugledaš generalicu Žerebčikovu, nemoj joj se smijati, golubiću! Tako je nesretna! Neprestano plače i melje, i to zato, što ju je opljačkao grof Derzaj-Četrtovščinov. Tužit će se na svoju sudbinu i zatražit će, da joj posudiš novaca, ali ti... ovaj... ne daj... Pa još kad bi potrošila za se, hajde de, ali ona će ionako dati grofu!

— Dušice... anđele! — stadoh od oduševljenja grliti ženu. — Bombončiću moj! Pa to je iznenađenje! Da mi kažeš, da tvoja barunica Scheppling (sa dva »p«) ide ulicom gola golcata, još bi mi lakše bilo! Daj ručicu!

I bi mi najedamput žao, što sam odbio tetku, kad me nudio slaninom, što nisam malo prebirao po njegovu paralitičnom klaviru i što nisam popio čašicu rakije... Uto se sjetih, da kod Plevkova nude dobar konjak i svinjetinu s hrenom.

— Vozi k Plevkovu! — viknuh kočijašu što me grlo nosilo.

CRVENO BRDO

Tako se u nas zove Tomina nedjelja[1], a u starih Rusa tako se zvao blagdan proljeća, koji je padao upravo u isto vrijeme kad i Tomina nedjelja. Proljeće nije činovnička osoba i ne zaslužuje nikakvu počast. Drevljani, Kriviči, Merjani i ostali naši praroditelji nisu, međutim, imali u svojim redovima zaslužnih državnih savjetnika i ravnatelja redarstva, pa su bili prisiljeni da slave godišnja doba i druge apstrakcije, a ne ljude. Budući da smo od neprosviježenosti odmakli i budući da se civilizaciji, hvala bogu, još nismo primakli, tako da se nalazimo na zlatnoj sredini, taj se poganski blagdan potpuno sačuvao i do našega vremena. Slavi se na gorama i brdima pod gorom, gdje najprije kopni snijeg, gdje se najprije pokazuje zelena travica; odatle i ime blagdanu. Trebalo bi ga zapravo nazvati zelenim brdom, no naši se preci ugledaše u naše savremenike: silno su voljeli crveno obojiti sve što se isticalo.

Djevojke, proljeće, najljepše trgove, najukusniju ribu — sve su to nazivali crvenim i smatrali sumnjivim. U naše vrijeme Crveno brdo svetkuju ovako. Momci i djevojke, s licima posutim, u čast proljeća, sunčanim pjegama[2], sastanu se gdjegod na brdu pod gorom, igraju kolo i pjevaju pjesme. Pjesme pjevaju svakojake, i bez ikakva sistema. Jedni pjevaju: »Ah-ah, ptičice, tanarinko«, a drugi, koji su neko vrijeme služili u gradu kao sluge ili sluškinje, zaurlaju »Naša Kina, svijet slobode«, ili »Kad se mužu prohtije« — mješavina poganskih i humanih nazora... U stankama između pjesama gruvaju jedan drugoga u leđa, u čast proljeća, poslije svake riječi spominju roditelje i govore o zaostacima. Stvar svršava time, da gomili prilazi pandur; koreći ih zbog

[1] Prva nedjelja po Uskrsu.
[2] Prema rus. vesna — proljeće.

zaostalosti, on ih poziva, da se povuku. U davnini se, međutim, Crveno brdo svetkovalo s razumijevanjem. Kavaliri i gospođice skupili bi se u tijesno kolo, stali bi ozbiljno i otmjeno pjevati — pjesme o proljeću, u kojima bi spominjali svaroga[1], Ivana Sergejeviča Aksakova[2], grmljavinu, jesenji dažd i ostalo. Tko bi zapjevao chanson[3], ili tko bi počeo svirati na usnicama, bio bi sramotno protjeran. Sadržaj »proljetnih pjesama« mogao si tada smatrati potpuno pristojnim: sunce, utjelovljeno u liku kneza, ide k svijetloj kneginji Vesni, uništavajući usput ledene prepreke; na koncu, kad su sve prepreke već zaobiđene, sunce prima u svoj zagrljaj oslobođeno proljeće — ni kapitala nema, ni nedužnost nije sačuvana, a ipak je ganutljivo... A sada, kad svi ljudi koji dobro misle žigošu građanski brak prezirom, kad ljude, koji sebi nepovlasno prisvajaju kneževski naslov, kažnjavaju najvećom strogošću po zakonu, takve pjesme ne mogu ni da se štampaju ni da se pjevaju.

U naše vrijeme stanovnici Crvenoga brda idu na groblje i tamo — tobože za pokoj duše svojih rođaka — priređuju cijele piknike[4]. Sjećajući se pokojnika toče piće i obilno dijele »kuglof«, što se silno sviđa ekstraordinarnim đakonima i udovicama pojaca, koje ne znaju gdje da glavu sklone i »gdje da nađu kutić za uvrijeđeno čuvstvo«.[5] Ničim nije, međutim, Crveno brdo ugodilo Rusima toliko, koliko svadbenim svrbežem. Nakon osmonedjeljne zabrane stanovnici padaju u takav marjažni žar, da djevojke jedva dospijevaju da odahnu, a očevi — da očitaju bukvicu... Udaju se sve, na malo i na veliko, te dospijevaju u red mudrih djevica, i to ne samo dostojne, nego i »škartirane«, pa i one koje preživješe požare i poplave... Takvu svadbenu epidemiju možeš razjasniti samo atmosferskim utjecajima i dugim postom... Čudnovato: u nas su vjenčanja u korizmi zabranjena, a poslije Uskrsa dopuštena, a u Židova je obratno: u vrijeme posta

---

[1] Bog sunca u starih Slavena
[2] Ruski pjesnik slavenofil u 19. st.
[3] Pjesma na francuski način
[4] Gozbe u prirodi
[5] Citat iz Gribojedovljeve komedije »Nevolja zbog pameti«

možeš, a poslije Uskrsa ne; bit će da Židovi gledaju na brak kao na posnu stvar.

Dvadeset vrsta od Kronštata nalazi se uzvisina posuta crvenim pijeskom, a zove se Crveno brdo. Ne njemu sagradiše telegrafsku postaju, i na tom se Crvenom brdu žene samo telegrafisti. Kad smo već kod toga, evo anegdote. Neki Nijemac, član naše Akademije znanosti, prevodio je nešto s ruskoga na njemački, pa je rečenicu »oženio se na Crvenom brdu« preveo ovako: »Er heiratete die m-lle Krasnaja Gorka«.[1]

---

[1] Oženio se gopođicom Krasnom Gorkom. Šala je u tome, što glagol 'ženiti se' u ruskom jeziku dolazi s prijedlogom 'na' (kome).

O TRAVNJU

Filološka napomena

April je dobio svoje ime po latinskom glagolu četvrte sklonidbe *aperire*, što znači *otvarati, otvarati se*, jer se zemlja u tome mjesecu otvara, da propusti biljke. Tako se kod mladića otvara podbradak, da propusti bradu željnu rasta. U vrijeme cara Nerona taj se mjesec zvao *Neroneus* — zbog usluga, što ih je Neron iskazao domovini, ali je kasnije, zbog nepažnje redarstva i zbog ohlađenja rimskoga patriotizma izgubio to ime. Ima trideset dana — po broju Judinih srebrnjaka. Na spomenicima iz davnine taj je mjesec prikazan kao danguba, koji plače i namiguje lijevim okom. Skutove je podigao, u rukama su mu kastanjete, do nogu mu leži svirala, a iz džepa mu viri boca. Bio je, očito pijanac, znao je mnogo prostačkih šala, a živio je — tko bi znao od čega. Obično bi pred njegov lik stavili Venerin kip. Na podnožju toga kipa mladi bi čitatelj mogao ugledati podosta geometrijskih likova, koji su se odnosili na trokute i na nauku o konačnosti. Kako ni April ni Venera nisu imali ni pojma o geometriji, ovdje valja vidjeti alegoriju: da se čovjek nasladi ljubavlju, može zgaziti čak i geometriju! Smisao je poguban, uzmemo li u obzir blizinu ispita! Preci naši imali su za travanj naziv Cvjetanj, u čast cvijeća, što raste u tome mjesecu u loncima na Peterburškoj strani i na junkerskim licima.

Običaj varanja bližnjih prvoga dana travnja nalazimo svagdje, pa i na obali Maklajevoj.[1] O podrijetlu tog običaja postoji više verzija. Jedni kažu, da je došao iz Istočne Indije, gdje se Hindusi toga dana bave bezazlenim varanjem: šalju

---

[1] Mikluho Maklaj — ruski putnik i istraživač — istražio je u dva navrata (1871/2 god. i 1876/7 god.) oko 300 km obale sjeveroistočne Nove Gvineje.

jedan drugoga na različita mjesta, pod različitim izlikama, i smiju se prevarenom. Drugi opet dovode taj običaj u vezu s godišnjim obračunima, što su ih u davnini sastavljali činovnici konsistorija za prvi travnja. Kako je uzajamno varanje postalo u naše vrijeme svakidanjom pojavom, taj je običaj izgubio svoju sol, pa se postepeno gubi; u davnim vremenima, kad su ljudi manje lagali, on je, međutim, bio uvelike u modi. Pripovijedaju, da je jedne godine, prvoga dana travnja, za vrijeme Petrovo, njemačka glumačka družina, koja je davala predstave u Peterburgu, obećala »sjajnu predstavu«, a kad je publika izvoljela doći, ugledala je na zastoru transparent s natpisom »Prvi april«. Predstave nije bilo. Petar se nije rasrdio zbog te šale, samo je, izlazeći iz kazališta, rekao: »Sloboda komedijanata!« Ako ta družina nije zaboravila prije predstave ubrati od publike novac, treba požaliti, što tu povijesnu šalu ne poznaju svi naši suvremeni glumci.

BEZNADAN ČOVJEK

Skica

Predsjednik općinske uprave, Jegor Fjodorič Šmahin, stajao je kraj prozora i zlovoljno bubnjao po staklu prstima. Sporost, kojom su sati i časovi odlazili u vječnost, tjerala ga je u mračan očaj ... Dvaput je lijegao na počinak i budio se, dvaput je valjda sjeo da objeduje, šest puta je valjda pio čaj, a dan se još uvijek istom približavao večeri.

Vidik, što se pružao pred predsjednikovim očima, činio mu se sivim i dosadnim. Kroz golo drveće zapuštena vrta vidjela se strma, glinasta obala ... Pol aršina niže od nje brzo je tekla rijeka, kojoj bijaše ostavljena sloboda. Ona se žurila i otimala kao da se boji, da je ne vrate i da je opet ne sapnu ledenim okovima. Tu i tamo Šmahin bi ugledao zakašnjelu bijelu santu, koja se isto tako žurila ne ogledajući se.

— Da mi je sjesti na tu santu, pa da mi je kamo... k đavlu ...

Obalom je, spuštene glave, široko koračao čuvar Andrijan, s dugačkim ostima u ruci. On bi se svaki čas zaustavljao i s dosadom bi se zagledao u rijeku. U blizini drveća hodala je crna krava i onjuškivala prošlogodišnje lišće ... Cijelu tu sličicu, zajedno sa Šmahinom i njegovim imanjem, pokrivahu — poput velike, dlakave kape — teški, nepomični oblaci, a ipak je ona odisala proljećem ... Šmahinu je, međutim, bilo dosadno, gušilo ga. Stajao je pred prozorom, gledao je dosadnu sliku i sjećao se, da se podvečer kod stalnoga člana Rjablova sastaje društvo, da igra vint,[1] da kod Marje Nikolajevne danas slave rođendan maloga Petje ... Da pođe na koje od tih mjesta, ne bi ni opazio kako je prošlo dosadno

[1] Igra na karte

vrijeme... No kako da pođe, kad se rijeka prelila tako, da su sve ceste pod vodom, i kad je cijelo imanje opkoljeno nizom jama i jaraka punih vode? Šmahin se osjećao kao u tamnici... Dugo je stajao pred prozorom... Napokon mu posta nepodnosivom misao, da kod Rjablova društvo već sjedi za stolom igrajući vint, a kod Marje Nikolajevne da već sjede, piju čaj i razgovaraju o koleri i Geratu.

— Tfu! — pljunu on na vrijeme, udalji se od prozora i sjede za okrugao stol. Na stolu je, uz svjetiljku i pepeljaru, ležao album. Šmahin je već milijun puta vidio taj album, ali ga je sad, od dosade, privukao k sebi; milijun i prvi put počeo je razgledati slike. Pred očima mu zatitraše sestrice, izblijedjele tetice, oficir tanka struka, bakica s bijelom kapicom na glavi, otac Jefimij s mamicom, neka glumica u trikou, on sam, pokojna žena s bolonjskim psićem na rukama... Pogled mu se načas zaustavi na ženi... uzdignute obrve, začuđene oči, težak chignon, broš na prsima — sve to izazva u njemu uspomene...

— Tfu!

Sat odbi šest i pol. Šmahin se diže s divana, prošeta se iz kuta u kut i zasta, bez ikakva cilja, usred sobe.

»Kad sjediš u čekaonici na postaji i čekaš, — pomisli on, — ipak se nadaš: eto, vlak će sad na doći, i ti ćeš otputovati, a ovdje nemaš na što da čekaš... kraja nema... da se objesiš, đavle... Da večeram? Ne, još je rano, žderati mi se ne da... Zapušit ću, dok...«

Idući prema limenki s duhanom, pogleda u kut i spazi, na okruglom stoliću, dasku za igru dama.

— Da malo igram? A?

Rasporedivši na daski crne i bijele koštane pločice, Šmahin sjede za okrugli stolić i poče igrati sam sa sobom. Partneri bijahu desna i lijeva ruka.

— Ti si ovako pošao... Hm... Pričekaj, braco... A ja ovako! D-dobro... vidjet ćemo...

No lijeva je ruka znala što hoće desna, i sam je Šmahin ubrzo pobrkao ruke i zapleo se.

— Iljuška! — viknu on.

Uđe visok, mršav momak u otrcanom, masnom kaputu i s poderanim čizmama, s gospodarovim sarama, na nogama.

— Što ti tamo radiš? — upita gospodar.

— Ništa... na sanduku sjedim...

— Dođi, odigrat ćemo partiju! Sjedni!

— Što vi to?... — nasmiješi se Iljuška. — Je li moguće?

— Dođi, glupane! Sjedni!

— Ništa, stajat ćemo...

— Kažem ti, sjedni! Sjedni, dakle! Misliš li, da će mi biti ugodno, budeš li stršio kao toljaga?

Iljuška sjede neodlučno, smješkajući se i dalje, na kraj stolca i sramežljivo zatrepta očima.

— Vuci potez!

Iljuška razmisli i pomakne pločicu malim prstom.

— Vi ovako... — zamisli se Šmahin prikrivajući rukom podbradak. — Tako... No, a ja ovako! Vuci, rđo!

Iljuška izvede drugi potez.

— Tako... Znamo kamo smjeraš, njuško... Razumijemo... Ah, kako smrdiš po luku! Ti tako, a ja... ovako!

Igra se otegnula... Šmahinu je uspijevalo već u početku... uzimao je pločicu za pločicom, ulazio je već u dame, ali nije mogao da razmišlja i da se udubljuje u igru: smetala mu je uporna misao...

»Ugodno je boriti se s čovjekom sebi ravnim i pobijediti ga, — mislio je on, — čovjeka, koji ti je na društvenoj ljestvici ravan... A kakvo mi je veselje pobjeđivati Iljušku? Pobijedio ga ili ne pobijedio — isti je đavo: nikakva užitka... O, uzeo je pločicu i smješka se! Ugodno je nadigrati gospodara! Još i to! Smrdi po luku, a starijemu bi napakostio!« — Napolje! — viknu Šmahin.

— Što?

— Napolje!! — viknu Šmahin zajapurivši se. — Zasjeo ovdje trupina!

Iljuški ispade pločica iz ruku. Začuđeno je pogledao gospodara i izišao, hodajući natraške, iz sobe. Šmahin pogleda na sat: bilo je istom za deset sedam... Do večere i do noći ostajalo je još oko pet sati... Po prozoru zabubnjaše krupne kapi kiše... U vrtu je hripavo i tužno zamukala crna krava, a brza je rijeka bučila isto onako monotono i melankolično kao i sat maločas. Šmahin odmahnu rukom i pođe, udarajući o vratnice, bez ikakva cilja u svoj kabinet.

»Bože moj, — mislio je on, — drugi pile, ako im je dosadno, bave se spiritizmom, seljake liječe ricinusom, pišu

dnevnike, samo sam ja ovako nesretan — nikakva talenta u mene nema... No, pa što da radim sada? Što? Predsjednik sam općinske uprave, počasni sudac, seoski gazda, a... ipak ne znam čime da utučem vrijeme... Da možda pročitam štogod?

Šmahin priđe polici natovarenoj stareži. Bijahu tu sve moguće sudske upute, priručnici, bio je tu i otrcan, ali još nerazrezan časopis »Vrtlarstvo«, bila je tu knjiga kuhinjskih recepata, bilo je tu i propovijedi i starih časopisa... Šmahin neodlučno privuče k sebi »Savremenik« za godinu 1859. i poče listati po njemu...

— »Plemićko gnijezdo«... Čije je to? Aha! Od Turgenjeva! Čitao sam... Sjećam se. Zaboravio sam o čemu se tu pripovijeda, mogao bih, dakle, još jedamput čitati... Turgenjev izvrsno piše... m-da.

Šmahin se protegnu na sofi i stade čitati... I njegova duša, puna čežnje, nađe smirenje u velikom piscu. Deset časaka kasnije uđe u kabinet, na prstima, Iljuška. Stavivši gospodaru pod glavu jastuk, skide mu s prsiju otvorenu knjigu...

Gospodar je hrkao...

ŽIVOT JE KRASAN

Za kandidate samoubojstva

Život je krajnje neugodna stvar, no veoma je lako učiniti ga krasnim. U tu svrhu nije dovoljno da dobiješ u igri dvjesta tisuća, da primiš red Bijelog orla, da uzmeš za ženu ljepoticu, da iziđeš na glas kao čovjek dobrih namjera — sva ta blaga podvrgnuta su truljenju, i čovjek se navikne na njih. Zato je, kako bi se čovjek trajno, pa i u časovima tuge i jada, osjećao sretnim, potrebno ovo: a) znati da se zadovoljiš malim, b) veseliti se spoznaji, da bi »moglo biti i gore«. A to nije teško:

Kad ti se u džepu zapale šibice, veseli se i zahvaljuj nebu, što u džepu nemaš barutanu.

Kad ti na selo dođu siromašni rođaci, ne blijedi, nego kliči likujući: »Dobro je što to nisu redarstvenici!«

Kad ti pod nokat dospije špranja, veseli se: »Srećom nije u oko!«

Kad ti žena ili svast svira ljestvice, ne raspaljuj se, nego skači od veselja, što slušaš svirku, a ne zavijanje šakala ili mačji koncert.

Raduj se, što nisi tramvaj, što nisi ni Kochov bacil, ni trakavica, ni svinja, ni magarac, ni medvjed, što ga vode cigani, ni stjenica... Raduj se, što nisi ni hrom, ni slijep, ni glup, ni nijem, što ne boluješ od kolere... Veseli se, što u danom času ne sjediš na optuženičkoj klupi, što ne vidiš pred sobom vjerovnike i ne razgovaraš o honoraru s Turbom.

Živiš li u mjestima, koja nisu baš toliko udaljena, ne ćeš li biti sretan pri pomisli, da te nije zapalo da živiš u toliko udaljenim?

Boli li te jedan zub, likuj, što te ne bole svi zubi.

Veseli se, što ne moraš čitati »Građanina«, što ne moraš sjediti na bačvi za nečist, što ne moraš u isti mah biti oženjen trima ženama...

Kad te vode na policiju, skači od oduševljenja, što te ne vode u pakao.

Ako te šibaju brezovim prućem, ne lomataj nogama, nego kliči: »Kako sam sretan, što me ne šibaju koprivom!«

Ako ti se žena iznevjerila, veseli se, što se iznevjerila tebi, a ne domovini.

I tako dalje... Postupaj, čovječe, po mojemu savjetu, i tvoj će se život sastojati od samog likovanja.

NA PUČKOJ SVEČANOSTI U SOKOLJNICIMA[1]

Dan prvoga svibnja približavao se večeri. Šapat sokoljničkih borova i pjevanje ptica ne čuješ u buci kočija, razgovora i glazbe. Pučka je svečanost u punom jeku. Za jednim od čajnih stolova na Starom šetalištu sjedi par: muškarac sa sjajnim cilindrom i dama s plavim šeširićem na glavi. Na stolu stoji pred njima samovar, u kojemu kipi, pa prazna boca za votku, šalice i čašice, narezana kobasa, kore naranče i drugo. Muškarac je dobrano pijan... Zamišljeno gleda u kore naranče i besmisleno se smješka.

— Nalokao se, gad! — mrmlja dama srdito i osvrće se sva smetena. — Da ti je, prije nego što počneš piti, pogledati svoje bestidne oči! Ljudima se gadi, kad te gledaju, i ne samo to, i sam sebi sav si užitak pokvario. Piješ, na primjer, čaj, a kakav ti je sad okus? Tebi je sad svejedno, ne razlikuješ što je marmelada, što kobasa... A ja sam se trudila, izabirala sam što je najbolje...

Besmisleni smiješak na muškarčevu licu ustupio je mjesto izrazu krajnje boli.

— M-mašo, kamo to vode ljude?

— Nikamo ih ne vode, oni sami šeću.

— A zašto ide stražar?

— Stražar? Zbog reda, a možda i šeće... Eto, dokle ga je dovelo piće, ništa više ne razumije!

— Ja... ja... ništa... Ja sam slikar... slikam prizore...

— Šuti! Nalokao si se, pa šuti... Bolje bi bilo da promisliš prije nego što počneš brundati... Svagdje naokolo zeleni se drveće, travica, ptičice pjevaju u zboru... A ti ne opažaš, kao da te tu i nema... Gledaš kao da si u magli...

[1] Izletište u okolici Moskve

Slikari sada nastoje da zapažaju u prirodi, a ti — kao plačljivko...

— Priroda... — govori muškarac i vrti glavom. — Pr-riroda... Ptičice pjevaju... krokodili puze... lavovi... tigrovi...

— Melji, melji... Svi ljudi, kao ljudi... šeću pod ruku, glazbu slušaju, samo si ti u gadariji. I kad si samo dospio? Kako ja to nisam vidjela?

— M-mašo, — gunđa cilindar blijedeći. — Brže...

— Što ti je?

— Htio bih kući... Brže...

— Čekaj malo... Smračit će se, pa ćemo poći, a sad me stid ići: teturat ćeš... Ljudi će se smijati... Sjedi i čekaj...

— Ne-ne mogu! Htio bih... kući...

Muškarac se brzo diže i odlazi, teturajući, od stola. Publika što sjedi za drugim stolovima počinje se smješkati... Dama se zbunjuje...

— Ubio me bog, pođem li još jedamput s tobom, — mrmlja ona pridržavajući muškarca. — Samo me sramotiš... Još, još, da si mi zakoniti, a ovako... vjetar te donio...

— M-mašo, gdje smo?

— Šuti! Može te biti stid, svi prstom pokazuju. Tebi to nije ništa, a kako je meni? Još i bože pomozi, da si mi zakoniti, a ovako... Dat će rubalj, i cijeli će mjesec prigovarati: »Ja te hranim! Ja te uzdržavam!« Baš mi je i potrebno! Htjela sam već i da pljunem na tvoj novac! Odlučit ću se i otići k Pavlu Ivaniču...

— M-mašo... kući... Uzmi kočiju...

— No, idi... Idi ravno alejom, a ja ću postrance... Stid me ići s tobom... Idi ravno!

Dama okrenu svojega »nezakonitog« licem prema izlazu i lako ga udari u leđa. Muškarac poskoči. Teturajući, udarajući o prolaznike i o klupe, žuri se naprijed... Dama ide za njim i prati njegove pokrete. Zbunjena je i uznemirena.

— Ne biste li trebali štapova, gospodine? — obraća se muškarcu što ide čovjek sa snopom štapova i trstike. — Najbolji... pareni... bambus...

Muškarac glupo gleda u prodavača štapova, zatim se okreće i brza na protivnu stranu. Na licu mu se ocrtava strava.

— Kamo te nevolja nosi? — zaustavlja ga dama hvatajući ga za rukav. — No, kamo?

— Gdje je Maša? ... M-maša je otišla ...

— A tko sam ja?

Dama uzima muškarca pod ruku i vodi ga prema izlazu. Stidi se.

— Ubio me bog, pođem li još jedamput s tobom, — mrsi ona, sva crvena od stida. — Posljednji put podnosim takvu sramotu ... Neka me bog kazni ... Već sutra idem k Pavlu Ivaniču!

Dama plaho podiže oči na publiku, da vidi, ne će li se na licima pojaviti porugljiv podsmijeh. No svagdje vidi samo pijana lica. Svi teturaju i udaraju nosovima. I njoj postaje lakše.

ŽENA S GLEDIŠTA PIJANCA

Žena je opojni proizvod, na koji još ne udariše trošarinu, ne dosjetiše se. Za slučaj, da se jednom dosjete, predlažem proračun jakosti označenoga proizvoda u različitim razdobljima njegova života uzimajući kao osnovu ne maligane nego usporedbu s više manje poznatim pićem:

Žena do 16 godina — destilirana voda
16 godina — lanjski voćni sok
Od 17 do 20 — Chablis i Château d'Iquème
Od 20 do 23 — tokajac
Od 23 do 26 — šampanjac
Od 26 i 27 godina — madeira i xeres
28 — konjak s limunom
29 | likeri
30 |
31 |
32 |
Od 32 do 35 — pivo pivovare »Wien«
Od 35 do 40 — kvas
Od 40 do 100 godina — eterično ulje.

Uzmemo li kao jedinicu mjere, umjesto godina, položaj u obitelji, onda je:

Žena — selterska voda.
Punica — rasol od krastavaca.
Dražesna neznanka — čašica votke prije zajutarka.
Udovičica od 23 do 28 godina — muskat-tunel i marsala.
Udovičica od 28 godina dalje — porter.
Stara djevojka — limun bez konjaka.
Zaručnica — ružina voda.
Tetica — ocat.

Sve žene uzete zajedno — zakiseljeno, zašećereno »kahetinsko« braće Jelisejevá, obojeno minijem i silno razrijeđeno.

O SVIBNJU

Filološka napomena

Mjesec ljubavi, jorgovana i bijelih noći. Mjesec, kad pjesnici optužuju slavuje zbog nezakonitog suložništva s ružama, kad se čak i umirovljeni zarđali narednici predaju nježnoj strasti. Ime je dobio po Romulovu nalogu, od *majores* — starješina ili senatora, koji su zbog svojih godina sjedili u rimskom senatu i posipali pijeskom službene spise. Drugi kažu, međutim, da je tako nazvan u čast plejade Maje, kćeri Atlantove. Sitno, ali škakljivo pitanje: kako je Atlant mogao postati ocem, ako je morao dan i noć, ne odmarajući se ni sekunde, držati na ramenima svod nebeski? To pitanje ostavljam otvorenim... Maja je pak rodila burzovnoga lisca i gešeftmahera Merkura.

Kod starih je svibanj bio posvećen starosti, pa je u tom mjesecu bilo najstrože zabranjeno stupati u brak. Tko bi se ženio u tome mjesecu, toga bi zvali asinusom, stultusom[1] i krpetinom. »Svibanj je mjesec ljubavi, a ne braka«, piše Kornelij Nepot. »Ne raznježujte se, građani, i nemojte da vas uhvate na udicu! Znajte, da svibanjska ljubav svršava početkom lipnja, te da će vam se on, što vam se u svibnju, u vašoj užarenoj mašti, činilo eterom, u lipnju činiti bromom«.

U starih Rusa vrijedilo je mišljenje: tko se ženi u svibnju, cijeli će se život mučiti[2] — i to je istina. Kod astronoma svibanj zauzima u ekliptici treće mjesto, i sunce ulazi u znak blizanaca; kod stanara u ljetnikovcima on, međutim, stoji na prvome mjestu, jer vojnici odlaze na taborovanje. Ako se tabor nalazi u blizini ljetnikovaca, znak blizanaca može da služi kao upozorenje: ne zaljubljujte se u svibnju, da ne biste zimi imali posla s blizancima! U svibnju se rađaju hruštevi, majori i pjesnici a la Majkov.

---

[1] lat. magarac, glupan

[2] Igra riječi, jer u originalu stoji *majatjsja* (mučiti se).

SEZONA ŠEŠIRA

Bio jednom na svijetu budala Ivan Ivanič. Kad je došlo proljeće, on je sebi kupio šešir à la Van Dyck, i bio je veoma veseo, jer takav šešir vrlo dobro stoji ljudima kestenjave kose. Bio je, međutim, nažalost, hipohondar i brzo je podlijegao tuđim utjecajima.

— Vi ste, braco, poludjeli! — reče mu neki njegov prijatelj. — Zar ne znate? Tko danas još nosi šešir široka oboda? Vi biste još i frigijsku kapu stavili na glavu!!

Ivan Ivanič se prestrašio, pa je sebi kupio kapu sa štitom, ali nije bio dugo miran.

— Zapisaste se u narodnjake? — prodrma ga neki znanac, starčić. — He, he, he... pripovijedat ću ja to već na pravome mjestu!

Znanac se šalio, ali Ivan Ivanič za svaki slučaj sakri kapu sa štitom i kupi sebi cilindar. Cilindar, kako vidite, veoma dobro pristaje njegovu licu... — no što mu je trebalo da se sretne s bratancem!

— Što si se ti, strašilo, okitio cilindrom? — reče bratanac. — Tko sad nosi cilindar? Starci i gizdelini!

Da ga ne smatraju gizdelinom, Ivan Ivanič kupi sebi bijelu službenu kapu sa štitom i kokardom. Kako je bio u činu koleškoga registratora, imao je pravo, da nosi kokardu...

— Kakav li ste častoljubac! — rekoše mu gospođice.

— Birokrat! — promrsi neki bogoslov, koji je čitao Milla[1] i Bucklea.[2]

---

[1] James Mill (1773—1836), engleski povijesnik i nacionalni ekonom.

[2] Henry Thomas Buckle (1821—1862), engleski povijesnik kulture.

Što sad? Ivan Ivanič ostavi kapu s kokardom, poče obilaziti trgovine šeširima i kupovati prikladne šešire. Kupio je polucilindar — ali mu rekoše, da ne pristaje njegovu licu. Kupio je šešir od panamske slame — ali ga postidješe rekavši mu, da u naše vrijeme nije patriotski nositi šešir engleske izradbe, pa još k tome od republičke slame; stavio je na glavu trorogi šešir, ali mu rekoše, da troroge šešire nose samo na državne praznike... Dugo se povlačio po trgovinama, dugo je mijenjao šešire, napokon je izludio, pljunuo i počeo hodati po gradu bez šešira. Dva je dana tako hodao, kadli ga treći dan stražar uljudno upozori, da je to nemoguće, da u dobro uređenoj državi građani ne hodaju po ulici gologlavi: što će pomisliti stranci?

Ne znajući što da radi, on dođe kući, sav očajan, zaustavi se pred slikom dragoga bića i ispali sebi hitac u sljepočicu. Mir prahu tvojemu, čestiti trudbeniče!

Zla sudbina nije ga ostavila na miru ni poslije smrti. U njegovu se stanu pojavio sudski pristav, koji je na dražbi prodao sve šešire, što ih je pokojnik ostavio. Ubrao je 101 rubalj i 82 kopjejke.

DIPLOMAT

Mala scena

Žena titularnoga savjetnika Ana Ljvovna Kuvaldina ispustila je dušu.

— A što ćemo sada? — počeli vijećati rođaci i znanci. — Trebalo bi muža obavijestiti. Nije doduše živio s njom, ali je volio pokojnicu. Nedavno je bio došao k njoj, na koljenima je puzao svejednako ponavljajući: »Anočka! Kad ćeš mi konačno oprostiti časove slabosti?« I sve tako, znate. Treba ga obavijestiti...

— Aristarh Ivanič! — obrati se zaplakana tetica pukovniku Piskarevu, koji se našao u vijeću rođaka. — Prijatelj ste Mihajlu Petroviču. Budite tako dobri, odvezite se k njemu u upravu i priopćite mu tu nesreću... samo, golubiću, oprezno, ne najedamput, da mu se što ne dogodi: boležljiv je. Najprije ga pripremite, a onda...

Pukovnik Piskarev stavi kapu na glavu i uputi se prema zgradi, u kojoj je služio novopečeni udovac. Zatekao ga je pri sastavljanju bilance.

— Mihajlo Petroviču, — poče on sjedajući uz Kuvaldinov stol i brišući znoj. — Zdravo, golubiću! Ah, ta prašina na ulici, bože prosti! Piši, piši... Ne ću ti smetati... Malo ću sjediti, pa ću otići... Prolazio sam, znaš, mimo, pa pomislih: ta ovdje služi Miša! Pa hajde da uđem! Uostalom... ovaj... i po posliću...

— Sjednite, Aristarh Ivaniču... Pričekajte... Svršit ću za četvrt sata, pa ćemo se porazgovoriti.

— Piši, piši... Ta ja samo onako, usput... Na dvije riječi, pa hajde!

Kuvaldin stavi pero na stol i pripremi se da sluša. Pukovnik se počeša za ovratnikom i nastavi:

— Sparno je ovdje kod vas, a na ulici, je pravi raj ... Sunašce, vjetrić neki, znaš ... ptičice ... Proljeće! Idem ti ja tako bulvarom, i tako mi je, znaš, lijepo! ... Čovjek sam neovisan, udovac ... Idem kamo mi se prohtije ... Zaželim li — uđem u vinaru, prohtije li mi se, prosanjkam se tamo i natrag, i nitko se ne usuđuje da me zadrži, nitko kod kuće ne zavija za mnom ... Nema ti, brate, života do samačkog ... Sloboda! Prostor! Dišeš i osjećaš, da dišeš! Sad ću kući, i nikakvih ... Nitko se ne će usuditi da me zapita, gdje sam bio ... Sam sam svoj gospodar ... Mnogi ti, braco moj, hvale obiteljski život, a ja mislim, da je on gori od robije ... Te mode, ti podlošci, spletke, cika ... svaki čas gosti ... pa djeca što neprestano izlaze na svijet božji, jedno za drugim ... rashodi ... Tfu!

— Odmah ću, — reče Kuvaldin uzimajući pero u ruku. — Svršit ću, i onda ...

— Piši, piši ... Još i kako tako, namjeriš li se na ženu, koja nije đavolica, no ako je sotona u suknji ... ako je takva, da cijeli dan samo zvrnda i brunda? ... Onda ti je da urlaš! Evo, na primjer ti ... Dok si bio neženja, bio si nalik na čovjeka, a kad si se oženio, zahirio si, pao u melankoliju ... Osramotila te pred cijelim gradom ... iz kuće te istjerala ... Pa što je tu lijepo? Što da i žališ za takvom ženom? ...

— Zbog našega raskida kriv sam ja, a ne ona, — uzdahnu Kuvaldin.

— Ostavi to, molim te! Poznam ja nju! Oštrokondža, svojeglava, lukava! Svaka joj je riječ otrovan žalac, svaki pogled — oštar nož ... — A koliko je u njoj, u pokojnici, bilo žuči, ne može čovjek ni da iskaže!

— Kako, u kakve pokojnice? — izbulji oči Kuvaldin.

— Pa zar sam rekao: u pokojnice? — trgnu se Piskarev i pocrvenje. — To uopće nisam rekao ... Što ti je, bog s tobom ... Već si i problijedio. He, he ... Slušaj uhom, ne trbuhom!

— Bili ste danas kod Anjute?

— Svratio sam se jutros ... Leži ... Poslugu »muštra« ... Ovo joj ne dodaše kako treba, ono isto tako ... Nesnosna žena! Ne znam zašto je voliš, bog bio s njom ... Dao bog, da te sasvim oslobodi, nesretnika ... Poživio bi ti na slobodi, po-

veselio bi se... uzeo bi drugu... No, no, ne ću! Ne mršti se! Pa ja to samo tako, staračkí... Što se mene tiče, kako ti drago... Ako hoćeš, voli je, ako ne ćeš, nemoj je voljeti, a ja to samo tako... želeći ti dobro... Ne živi s tobom, ne će da zna za tebe... pa kakva je to žena? Ružna je, ocvala, zloćudna... I nemaš za čim da žališ... Kad bi bar...

— Lako je vama govoriti, Aristarh Ivaniču! — uzdahnu Kuvaldin. — Ljubav nije vlas, ne možeš je tako brzo iščupati.

— Baš i imaš zašto da je voliš! Osim žuči ništa nisi od nje dočekao. Oprosti meni, starcu, ali ja je nisam volio... Nisam mogao da je vidim! Vozim se mimo njezina stana i oči zatvaram, da je ne vidim... Bog bio s njom! Carstvo joj nebesko, pokoj vječni, ali... ja je, grešnik, nisam volio!

— Slušajte, Aristarh Ivaniču... problijedje Kuvaldin. — Već se po drugi put zarekoste... Zar je umrla?

— Što? Tko je umro? Nitko nije umro, samo, kažem, nisam je, pokojnicu, volio... tfu! To jest, ne pokojnicu, nego nju... tvoju Anušku...

— Ta što je? Je li umrla? Aristarh Ivaniču, ne mučite me! Nekako ste čudno uzbuđeni, zaplećete se... momački život hvalite... Umrla je? Da?

— Pa jest, umrla je! — promrmlja Piskarev kašljući. — Kako ti to, brate, sve najedamput... Pa što onda, ako je umrla. Svi ćemo umrijeti, a njoj je valjda došlo vrijeme da umre... I ti ćeš umrijeti, i ja...

Kuvaldinove oči pocrvenješe i napuniše se suzama.

— U koliko sati? — upita on tiho.

— Ni u koliko... Već i cmizdriš! Ta nije valjda umrla! Tko ti reče, da je umrla?

— Aristarh Ivaniču, ja... ja vas molim. Ne štedite me!

— S tobom, brate, ne može čovjek ni da razgovara, kao da si dijete. Ta nisam ti rekao, da je preminula! Nisam rekao! Pa što onda sliniš? Idi, nagledaj se... živa je živcata! Kad sam došao k njoj, s tetkom se svađala... Otac Matvej panihidu služi, a tetka galami, da odjekuje po cijeloj kući.

— Kakvu panihidu? Čemu panihida?

— Panihidu?Pa tako... nekako umjesto molebstvija. To jest... nikakve panihide nije bilo, nego nešto slično... ničega nije bilo.

Aristarh Ivanič se zapleo. Ustao je, okrenuo se k prozoru, počeo je kašljati.

— Kašljem ti ja, braco... Ne znam gdje sam se prehladio...

Ustade i Kuvaldin i nervozno se ušeta oko stola.

— Zamazujete mi oči, — reče on čupkajući drhtavim rukama svoju bradicu. — Sad razumijem... sve razumijem. I ne znam čemu sva ta diplomacija! Zašto niste odmah rekli? Umrla je, zar ne?

— Hm... Kako da ti kažem? — slegnu ramenima Piskarev. — Ne baš da je umrla, nego tako... No gle, ti već plačeš! Ta svi ćemo umrijeti! Nije samo ona smrtna, svi ćemo mi na ovom svijetu... Što da plačeš pred ljudima? Bolje bi bilo da je se spomeneš! Da se prekrstiš!

Pol minute Kuvaldin je tupo gledao u Piskareva, zatim je strašno problijedio, klonuo u naslonjač i zapao u histeričan plač... Svi njegovi kolege poskakaše iza stolova i pohitaše mu u pomoć. Piskarev počeša svoj zatiljak i namršti se.

— Teško je s takvom gospodom, boga mi! — promrsi on šireći prste. — Dere se, a pitaš se, zašto se dere? Miša, jesi li pri sebi? Miša! — poče on lupati Kuvaldina. — Ta još nije umrla! Tko ti reče, da je umrla? Naprotiv, liječnici kažu, da još ima nade! Miša! Kažem ti, da nije umrla! Zajedno ćemo k njoj, hoćeš li? Upravo ćemo stići i na panihidu... to jest, što ja to? Ne na panihidu, nego na objed. Mišenjka! Uvjeravam te, da je još živa! Bog neka me kazni! Oči mi iscurile! Ne vjeruješ? Pa onda hajdmo k njoj... Nazovi me čim hoćeš, ako... I odakle mu to, ne razumijem! Sâm sam danas bio kod pokojnice, to jest ne kod pokojnice, nego... tfu!

Pukovnik odmahnu rukom, pljunu i iziđe iz uprave. Došavši u pokojničin stan, klonu na divan i uhvati se za glavu.

— Idite k njemu sami! — reče on u očaju. — Sami ga pripremajte, a mene oslobodite! Ne želim! Samo sam mu dvije riječi rekao... Jedva sam mu i natuknuo, a gle što se s njim događa! Umire! U nesvjetici je! Drugi put ni za kakav kolačić... Sami idite!

KULAČKO GNIJEZDO

Oko zabačenoga vlastelinstva srednje ruke nanizaše se koja dva desetka drvenih ljetnikovaca, površno slupanih, u ravnoj crti. Na najvišem i najistaknutijem od njih plavi se natpis »Gostionica«, na suncu se zlati naslikani samovar. Tu i tamo turobno strše, izmiješani s crvenim krovovima ljetnikovaca, krovovi vlasteoskih konjušnica, staklenika i hambara, nahereni i obrasli mahovinom boje rđe.

Svibanjsko je jutro. U zraku se osjeća miris posne juhe i čađi od samovara. Upravitelj Kuzma Fedorov, visok, stariji seljak u izvučenoj košulji, s čizmama, poput harmonike na nogama, obilazi ljetnikovce i pokazuje ih došljacima, koji žele da ih unajme. Na licu mu čitaš tupu lijenost i ravnodušnost: hoće li ih unajmiti ili ne, njemu je potpuno svejedno. Za njim korača troje: riđokosi gospodin u uniformi inženjera-građevinara, mršava dama u drugom stanju i djevojka-učenica gimnazije.

— Kako su, ipak, skupi ti vaši ljetnikovci, — mršti se inženjer. — Sve po četiri stotine ili po trista rubalja... strahovito! Pokažite vi nama štogod malo jeftinije.

— Ima i malo jeftinijih... Od jeftinih ostale su samo dvije... Izvolite!

Fedor vodi reflektante kroz vlasteoski vrt. Tu strše panjevi, tu stoji rijedak, slab borik; ostalo je čitavo samo jedno visoko drvo — vitki, stari jablan, što ga je poštedjela sjekira, kao da je željela, da on oplakuje nesretnu sudbinu svojih vršnjaka. Od zidane ograde, sjenica i spilja ostadoše samo tragovi u obliku porazbacanih opeka, vapna i trulih trupaca.

— Kako je sve zapušteno! — govori inženjer tužno gledajući tragove nekadanje raskoši. — A gdje sad živi vaš vlastelin?

— On nije vlastelin, on je iz trgovačkoga staleža. U gradu iznajmljuje namještene sobe... Izvol'te!

Reflektanti se sagiblju i ulaze u malu zidanicu s tri prozorčića s rešetkama, kao na tamnici. U nos im udari vlaga i zadah truleži. U kućici je jedna kvadratna sobica pregrađena u dvije — novim tesanim pregratkom. Inženjer škilji na tamne zidove i čita na jednom od njih natpis ispisan olovkom: »U ovoj obitelji mrtvih pao je u melankoliju i pokušao samoubojstvo poručnik Filjdekosov«.

— Ovdje, vaše blagorođe, nije dopušteno stajati s kapom na glavi, — obraća se Fedor inženjeru.

— Zašto?

— Ne smije se. Tu je bila nadsvođena prostorija, tu su pokapali vlastelu. Podignete li koju dasku, pa zavirite ispod poda, vidjet ćete lijesove.

— Kakve novosti, — zgraža se mršava dama. — Tu bi čovjek umro već od samoga straha, a da ne govorimo o vlazi! Ne želim stanovati s mrtvacima!

— Mrtvaci se, gospođo, ne će pomaknuti. Nisu tu pokopane skitnice neke, nego vaša braća, gospoda. Prošloga ljeta stanovali su ovdje, upravo u ovom podrumu, gospodin oficir Filjdekosov, i bili su veoma zadovoljni. Obećali su, da će doći i ove godine, ali ih nekako nema.

— Pokušao je samoubojstvo? — zapita inženjer zbog natpisa na zidu.

— A odakle znate? Zaista, to se dogodilo, gospodine. I iz čega se izlegla sva ta dugačka pripovijet! Nije znao, da ovdje, ispod poda, carstvo im nebesko, pokojnici leže, pa mu je tako jedne noći palo na pamet da pod daskom sakrije četvrt litre votke. Podigao je tu dasku i skamenio se ugledavši tamo lijesove. Istrčao je i počeo urlati. Sve stanare ljetnikovaca nagnao je u strah. Onda je počeo venuti. Nema novaca da se iseli, a živjeti je strašno. Na koncu, gospodine, nije izdržao, i na se je ruku podigao. Sreća moja, što sam od njega bio unaprijed uzeo za ljetnikovac sto rubalja, jer bi, onako u strahu, jamačno bio otputovao. Dok je ležao, dok se liječio, pomalo se i navikao... pa ništa... Obećao je, da će opet doći: »Ja, kaže on, strašno volim takve događaje!« Čudak!

— Ne, samo vi nama pokažite drugi ljetnikovac.

— Izvolite. Još je tu jedan, samo malo lošiji.

Kuzma vodi reflektante podalje od imanja, prema mjestu gdje stoje trošni ambari... Iza ambara blista se trava, kojom je obraslo malo jezero, crne se vlasteoske šupe.

— Tu čovjek može pecati? — pita inženjer.

— Po miloj volji... Platit ćete pet rubalja za cijelu sezonu, pa pecajte koliko vas volja. To jest, možete udicom u rječici, a želite li pecati karase u jezeru, treba platiti posebno.

— Riba nije važna, — primetnu dama, — možemo biti i bez nje, nego, kako je s opskrbom. Nose li seljaci ovamo mlijeko?

— Seljaci ne smiju dolaziti ovamo, gospođo. Stanari ljetnikovaca moraju uzimati kod nas na gospodarstvu. Takvi su naši uvjeti. Ne uzimljemo mnogo. Mlijeko po četvrticu za dvoje, jaja, kao obično. tri grivenika za deset komada, maslac pol rublja... Povrće i voće treba uzimati kod nas.

— Hm... A možemo li kod vas gdjegod brati gljive?

— Ako je ljeto kišovito, ima i gljiva. Možete ih brati. Platit ćete za sezonu šest rubalja po osobi, pa berite ne samo gljive, nego i jagode. To možete. Do naše šume put vodi preko rječice. Želite li, možete je pregaziti, ne želite li. idite preko brvna. Za taj prijelaz platit ćete samo pet kopjejaka. Pet onamo, pet natrag. A žele li gospoda u lov, da se zabave puškom, naš se gazda ne protivi. Strijeljaj koliko ti drago, samo drži kod sebe potvrdu. da si platio deset rubalja. I kupanje je kod nas divno. Obala je čista čistacata, na dnu je pijesak, dubine su različite, a ako je za cijelu sezonu, stoji četiri i pol rublja. Možeš, ako hoćeš. i cijeli dan sjediti u vodi.

— A slavuji kod vas pjevaju? — pita djevojčica.

— Nedavno je iza rijeke jedan pjevao, ali ga je moj sin uhvatio i prodao gostioničaru. Izvolite!

Kuzma uvodi reflektante u staru šupu s novim prozorima. Unutra je šupa pregrađena u tri komorice. U dvjema komoricama stoje prazna okna životnog ambara.

— Ne, gdje bi tu čovjek stanovao! — izjavljuje mršava dama ogledajući s gađenjem tamne zidove i okna. — To je ambar, a ne ljetnikovac. Što da i gledamo, George... Tu zacijelo i prokapljuje i puše. Nemoguće je tu stanovati!

— Ljudi stanuju! — uzdiše Kuzma. — Kad nema ptica, i tava je slavuj, kako se veli, a kad nema ljetnikovaca, i ovaj će biti dobar. Ne unajmite li vi, unajmit će drugi, netko će

u njemu već stanovati. Ovaj je ljetnikovac, po mojemu mišljenju, za vas najprikladniji, pa što da... ovaj... slušate svoju ženu. Boljega nigdje ne ćete naći. A ja bih vam ga dao malo jeftinije. Mogao bih dobiti za nj sto i pedeset, a vama bih ga dao za sto i dvadeset.

— Ne, dragi, ne možemo. Zbogom, oprostite, što smo vas uznemirili.

— Ništa zato. Zdravi bili.

I Kuzma, prateći izletnike očima, kašlje i dodaje:

— Vaša bi mi milost mogla dati za čaj. Ta dva sam vas sata vodio. Ne će vam valjda biti žao poltinika.[1]

---

[1] Komad novca od pol rublja.

LISNICA

Tri putujuća glumca, Smirnov, Popov i Balabajkin, išla su jednoga krasnog jutra po željezničkim pragovima i našla lisnicu. Otvorivši je, silno se začudiše i obradovaše: u njoj ugledaše dvadeset banknota, šest obveznica drugoga zajma i ček na tri tisuće. Prvo im je bilo da viknu »hura«, a zatim sjedoše na nasip i stadoše se predavati oduševljenju.

— Pa koliko tu otpada na svakoga? — reče Smirnov brojeći novac. Braćo, po pet tisuća četiri stotine četrdeset i pet rubalja! Golubići, pa to je tolik novac, da umreš!

— To mi je drago, ne toliko zbog mene, — reče Balabajkin, koliko zbog vas, golubići moji dragi. Ne ćete sad gladovati, niti ćete ići bosi. Veselim se zbog umjetnosti... U prvome redu, braćo, otputovat ću u Moskvu, pa ravno k Aji: šij ti meni, braco, garderobu... Ne ću da igram seljake, prijeći ću u »fah« gizdelina i varalica. Kupit ću cilindar i chapeau claque. Za gizdeline sivi cilindar.

— Sad bi to trebalo proslaviti, pa štogod popiti i založiti, — dometnu jeune premier Popov. Ta gotovo tri dana živjeli smo samo od suhe hrane, trebalo bi sad štogod onako... A?

— Jest, ne bi bilo loše, golubići moji dragi... — složi se Smirnov. — Novaca imamo mnogo, a nemamo šta da jedemo, predragi moji. Evo, Popove, dragoviću, ti si među nama najmlađi, i lagan si, pa uzmi iz novčarke rubalj i pođi po hranu i piće, anđele moj dobri... E-e-no sela! Vidiš, bijeli se crkva iza humka. Bit će do nje pet vrsta, ne više... Vidiš li? Selo je veliko, pa ćeš ondje naći sve... Kupi bocu votke, funtu kobasa, dva hljeba i sleđeva, a mi ćemo te pričekati ovdje, golubiću, dragoviću moj...

Popov uze rubalj i spremi se da ode. Smirnov ga, sa suzama u očima, zagrli i poljubi, prekrsti ga i nazva golu-

bićem, anđelom, dušom... Ogrli ga i Balabajkin i prisegnu mu vječnu vjernost. Istom nakon cijeloga niza najčuvstvenijih i najdirljivih izljeva Popov se spusti s nasipa, pa upravi korake prema selu, što se crnjelo u daljini.

»To ti je sreća! — razmišljao je putem. — Nismo imali ni groša, a sad najedamput altin.[1] Sad ću u rodnu Kostromu, skupit ću družinu i urediti ondje svoje kazalište... Uostalom, za pet tisuća ne možeš danas sagraditi ni pristojan ambar. E, da je cijela novčarka moja, bila bi to druga stvar... Bilo bi to kazalište i pol, kapa dolje! Pa i kakvi su mi glumci, pravo govoreći, taj Smirnov i taj Balabajkin? To su antitalenti, svinje s jermolkama[2]... Novac će izdati... Novac će izdati za gluposti, a ja bih koristio domovini, postao bih besmrtnim... Evo što ću učiniti... Uzet ću otrova i stavit ću ga u votku. Oni će umrijeti, no zato će u Kostromi biti kazalište, kakvo Rusija još nije vidjela. Netko je, čini se Mac Mahon,[3] rekao, da cilj opravdava sredstva, a Mac Mahon je bio veliki čovjek.

Dok je on tako išao i razmišljao, njegovi su suputnici, Smirnov i Balabajkin sjedili i vodili ovakav razgovor:

— Naš prijatelj Popov sjajan je momak, — govorio je Smirnov sa suzama u očima, — volim ga, duboko cijenim njegov talent, zaljubljen sam u njega, ali... znaš što? Taj će ga novac upropastiti... ili će ga on propiti, ili će upasti u aferu, pa će sebi slomiti vrat. Tako je mlad, da za njega još nije novac, golubiću moj dobri, rođeni moj...

— Jest, — složi se Balabajkin i poljubi se sa Smirnovom. — Što će tom deranu novac? Drugo smo nas dvojica... Imamo obitelj, pozitivni smo ljudi. Za nas dvojicu rubalj već mnogo znači... (Stanka). Znaš li što, brate? Ne ćemo dugo razgovarati, ne ćemo biti sentimentalni: ubit ćemo ga!... Onda će na nas dvojicu otpasti po osam tisuća. Ubit ćemo ga, a u Moskvi ćemo reći, da je dospio pod vlak... I ja ga volim, obožavam, ali interesi umjetnosti preči su, mislim, od svega. U njega k tome nema talenta, a glup je kao ovaj željeznički prag.

---

[1] Komad novca od tri kopjejke.

[2] Kapice što ih ispod prave kape nose Židovi i Tatari.

[3] Patrice Maurice de Mac Mahon (1808—1893), vojskovođa, a zatim i predsjednik Francuske republike.

— Što ti govoriš, što?! — prestraši se Smirnov. — To je tako sjajan, čestit... premda je, s druge strane, golubiću moj, prilična svinja, glupan, spletkar, protuha... Ako ga doista ubijemo, bit će nam i sam zahvalan, mili moj, dragi moj... A da mu ne bude tako krivo, uvrstit ćemo u moskovske novine ganutljiv nekrolog. To će biti drugarski.

Rečeno-učinjeno... Kad se Popov vratio iz sela s hranom i pićem, drugovi ga ogrliše sa suzama u očima. Dugo ga uvjeravahu, da je velik umjetnik, a onda se iznenada baciše na njega i ubiše ga. Da sakriju tragove zločina, položiše pokojnika na tračnice... Podijelivši nalaz, Smirnov i Balabajkin počeše, razdragani, izmjenjujući ljubazne riječi, jesti — potpuno uvjereni, da će zločin ostati nekažnjen... No vrlina uvijek pobjeđuje, a porok stiže kazna. Otrov, što ga je Popov bacio u bocu s votkom, bio je silno jak: drugovi ne dospješe da popiju drugu, i već su bez daha ležali na željezničkim pragovima... Sat kasnije nad njima su, grakćući, kružile vrane.

Pouka: kad glumci sa suzama u očima, govore o svojim dragim drugovima, o prijateljstvu i o uzajamnoj »solidarnosti«, kad vas grle i ljube, nemojte se odviše oduševljavati.

PRIJETNJA

Nekom gospodinu ukradoše konja. Drugi dan izišla je u svim novinama ova objava: »Ne bude li mi konj vraćen, bit ću prisiljen da poduzmem krajnje mjere, kakve je nekad, u takvom slučaju, poduzeo moj otac.« Prijetnja je djelovala. Ne znajući što mu prijeti, ali očekujući nešto neobično strašno, tat se uplašio i kradomice vratio konja. Gospodin je, obradovan zbog takva ishoda stvari, priznao svojim prijateljima, da je veoma sretan što nije morao da se povede za primjerom svojeg oca.

— A što je zapravo učinio vaš otac? — zapitaše ga.

— Pitate, što je učinio moj otac? Molim, reći ću vam... Kad su mu bili u konačištu ukrali konja, naprtio je sebi na leđa sedlo i vratio se kući pješice. I ja bih, prisežem, učinio isto, da tat nije bio tako dobar i susretljiv!

SITNICE

Neki ruski samodur[1], neki grof Rubec-Otkačalov, strašno se hvalisao starinom svojega roda, te je dokazivao, da je njegov rod jedan od najstarijih... Ne zadovoljavajući se povijesnim podacima o svojim precima, iščeprkao je negdje dva stara, zabačena portreta, koji prikazivahu muškarca i ženu, pa je dao da pod jednim stave oznaku »Adam Rubec-Otkačalov«, a pod drugim oznaku — »Eva Rubec-Otkačalov«...

*

Drugoga grofa, koji je svoje grofovstvo dobio za osobne zasluge, zapitaše, zašto na njegovoj kočiji nema grba.

— Pa zato, — odgovorio je, — što je moja kočija mnogo starija od mojega grofovstva...

*

Upravitelj imanja nekoga vlastelina priopćio je svojemu gospodaru, da na njegovim imanjima love susjedi, pa je molio za ovlast, da više ne dopušta takve samovolje...

— Ostavi to, brate! — odmahnu rukom vlastelin. — Mnogo mi je milije, da imam prijatelje nego zečeve.

*

Općinski sudac, koji je rado davao očinske savjete, premda bijaše veoma rastresen, zapitao je jednom tata, koji je pred njim odgovarao:

— Što vas je nagnalo na to da kradete?

— Glad, vaše visokorođe! Ta glad i vuka tjera iz šume!

— Nema toga, on treba da radi! — strogo mu reče sudac.

*

[1] Naziv za silovita, obično nenaobražena čovjeka.

Državni odvjetnik okružnoga suda prepoznao je u jednom od optuženika svojega školskog druga, pa ga je između ostaloga zapitao, zna li što je s ostalim njegovim drugovima.

— Izuzevši vas i mene, svi su u kažnjeničkim četama, — odgovorio je optuženik.

MOJA »ONA«

Ona se, kako s autoritetom tvrde moji roditelji i pretpostavljeni, rodila prije mene. Ne znam imaju li pravo ili ne, ali znam, da se ne sjećam dana u svojemu životu, kad ne bih pripadao njoj, kad ne bih osjećao njezinu vlast nad sobom. Ona me ne ostavlja ni danju ni noću, a ni ja ne pokazujem namjeru, da pobjegnem od nje. Veza je, dakle, čvrsta, trajna... Nemojte, međutim, zavidjeti, mlada čitateljice!... Ta dirljiva veza donosi mi jedino nesreću. Prvo, moja »ona« ne da mi, ne mičući se od mene ni danju ni noću, da radim. Ona mi ne dopušta da čitam i pišem, da šećem i uživam u prirodi... Ja pišem ove retke, a ona mi gura lakat i svaki me čas mami da legnem na log, kao što je drevna Kleopatra mamila ne manje drevnog Antonija. Drugo, ona me upropašćuje kao francuska kokota. Zbog njezine privrženosti žrtvovao sam sve: karijeru, slavu, udobnost... Po njezinoj milosti hodam neodjeven, stanujem u jeftinoj sobi, hranim se koječim, pišem blijedim tintama. Sve ona proždire, nezasitnica, sve! Ja je mrzim, prezirem... Već sam davno trebao da se rastanem s njom, no dosad se nisam rastavio, i to ne zbog toga što moskovski odvjetnici uzimaju za rastavu četiri tisuće... Djece zasad nemamo... Želite li znati kako se zove? Molim... Njezino je ime pjesničko, podsjeća na Lilju, Lelju i Nelli...

Zove se — L i j e n o s t.

O RIBOLOVU

Gusti traktat o rijetkom pitanju

1. Ribu love u oceanima, morima, jezerima, rijekama i ribnjacima, a kraj Moskve i u barama i kanalima.

Napomena. Najkrupniju ribu love u ribarnicama.

2. Pecati treba podalje od naseljenih mjesta, inače ti prijeti opasnost, da uhvatiš za nogu kupačicu iz ljetnikovca, ili da začuješ rečenicu: Kojim pravom pecate ovdje ribu? Želite li možda da dobijete po glavi?«

3. Prije nego baciš udicu treba da nadjeneš na udicu meku, bilo kakvu, već prema vrsti ribe... Možeš pecati i bez meke, jer ionako ne ćeš ništa uhvatiti.

Napomena. Ljepuškaste izletnice mogu, sjedeći na obali s udicom samo zato da privuku pažnju ženika, pecati i bez meke. Ružne izletnice treba da upotrebljavaju meku: sto, do dvjesta tisuća, ili štogod slično...

4. Sjedeći s udicom, ne maši rukama, ne trzaj nogama i ne zovi u pomoć, jer riba ne voli buku. Pecanje ne zahtijeva posebnu vještinu: ako je plovak nepomičan, to znači, da riba još ne grize; ako se miče, veseli se: tvoju su meku načele; ako je potonuo, ne trudi se izvlačeći, jer ionako ne ćeš ništa izvući.

5. U okolici Moskve love ove vrste riba:

a) Štuka. Riba nije lijepa, nije ni ukusna, ali je razumna, pozitivna i svijesna svojih štučjih prava. Guta sve što joj se nađe na putu: ribe, rakove, patke, djecu... Svaka štuka za se pojede mnogo više ribe nego svi gosti u Jegorovljevoj gostionici. Sita nije nikad i neprestano se tuži, da joj poslovi nazaduju. Kad joj spomenu njezinu pohlepu i nesretan položaj sitne ribe, ona kaže: »Samo još pisni, odmah ćeš se naći u mojemu želucu!« A kad joj to isto kažu ribe

više po činu, ona izjavljuje: »I-i, batjuško, pa tko sve danas ne jede ribu! Tako je uređeno već od iskona, kako bismo mi štuke uvijek bile site!« Kad joj zaprijete, da će je staviti u novine, ona kaže: »Pljujem ja na to!«

b) Klen. Riblji inteligent. Galantan je, spretan, lijep i ima lijepo čelo. Član je mnogih dobrotvornih društava, čita s osjećajem Njekrasova, grdi štuke, ali ipak jede ribu s jednakim tekom kao i štuka. Istrebljivanje krkuša i uklija smatra, uostalom, gorkom potrebom vremena... Kad ga u intimnim razgovorima prekore zbog toga što mu se riječi ne slažu s činima, on uzdiše i veli:

— Što da radim, brate! Krkuše još nisu zrele za život bez opasnosti, pa ne budemo li ih jeli, priznajte i sami, što ćemo im pružiti u zamjenu?

c) Minić. Težak je, nepokretan i flegmatičan kao blagajnik u kazalištu. Glasovit je zbog svoje goleme jetre, što svjedoči očito, da pije ljutu[1]. Živi pod čvorastim panjevima u vodi i hrani se svime i svačime. Po prirodi je grabežljiv, ali se zadovoljava strvinom, crvima i travom. »Gdje bismo se mi uspoređivali sa štukama i klenovima? Što nađemo, to i jedemo. Hvala i za to.« Kad ga, uhvaćena na udicu, izvlače iz vode, izlazi kao panj, bez ikakva prosvjeda... Pljuje on na sve...

d) Grgeč. Lijepa ribica s prilično oštrim zubima. Grabežljivac je. Mužjaci su priređivači, a ženke izvođači koncerata.

e) Slinjak. Živahan i pametan individuum, koji sebi uobražava, da ga od štuka i klenova zaštićuju »povlastice«, što mu ih daje priroda. Uza sve to najpropisnije dospijeva u riblju juhu.

f) Karas. Sjedi u mulju, drijema i čeka, kad će ga pojesti štuka. Odmalena se navikava na misao, da je dobar samo pečen. Uzrečicu: »Štuka i jest u moru zato, da karas ne bi drijemao« razumijeva onako, kako prija štuki...

— Dan i noć moramo biti pripravni da ugodimo gospođi štuki... Bez njihovih dobročinstava...

g) Krkuša. Nadasve korektan posjetilac zalagaonica, loših ljetnih zabava i predsoblja. Služi na moskovsko-kurskoj

[1] Prostu rakiju.

cesti, podnosi poklonstvene adrese štukama i dan i noć radi, kako bi klenovi hodali u bundama od ljusaka.

h) C r v e n p e r k a. Sitna, napol sušičava ribica, koja vječno samo statira ili šalje loše prijevode u debele časopise. Štuke i grgeči jedu ih u izobilju. Ženke uzdržavaju minići i linjaci.

i) L i n j a k. Lijena, slinava i troma riba u crno-zelenoj uniformi, koja služi do mirovine. Šmrče duhan kroz jednu nozdrvu, nasamaruje karase i liječi se od tvrde stolice.

k) U k l i j a. Love je na muhu. Bijednica.

l) D e v e r i k a. Drži gostionice na glavnoj cesti i bavi se poduzetništvom. Pravi se kao da se hrani posnom hranom. Kad pojede ribicu, brzo briše usta, da »gospoda« ne opaze...

UZA STEPENICE

Provincijski savjetnik Dolbonosov, koji bijaše jednom došao po službenom poslu u Piter[1], dospio je slučajno na večernju zabavu kod kneza Fingalova. Uvelike se začudio, kad je na toj zabavi susreo, između ostalih, studenta prava Ščepotkina, koji je prije pet godina bio instruktor njegove djece. Kako na toj zabavi nije našao znanaca, prišao je, iz dosade, Ščepotkinu.

— Vi ste to... ovaj... a kako ste se našli ovdje? — upitao je zijevnuvši u šaku.

— Na isti način kao i vi...

— To jest, recimo, ne tako kao ja... — namršti se Dolbonosov mjereći Ščepotkina. — Hm... ovaj... kako vaši poslovi?

— Pa tako... Svršio sam nauke na fakultetu, i sad sam činovnik za izvanredne poslove kod Podonikova...

— Da? Nije loše za početak... No... e-e, oprostite, što neskromno pitam, koliko vam nosi ta vaša služba?

— Osam stotina rubalja...

— Pf!... Nije ni za duhan... — promrmlja Dolbonosov upadajući opet u prezirno-pokroviteljski ton.

— Naravno, nije dosta za život u Peterburgu, no ja sam usto tajnik uprave Ugaro-Deboširske željeznice. To mi nosi podrug tisuće...

— Daaa, e pa onda, naravno... — prekinu ga Dolbonosov, kod čega mu se lice nekako zasjalo. — A da! Kako ste se, najmiliji moj, upoznali s vlasnikom ove kuće?

— Veoma jednostavno, — ravnodušno odgovori Ščepotkin. — Susreo sam ga kod državnoga tajnika Lodkina...

— Vi zalazite k Lodkinu? — iskolači oči Dolbonosov.

---

[1] Pučki naziv za Peterburg

— Veoma često. Oženio sam se njegovom nećakinjom...

— Ne-ća-ki-njom? Hm... Recite... Ja sam, znate... ovaj... uvijek sam vam želio... proricao sjajnu budućnost, vrlo poštovani Ivane Petroviču...

— Petr Ivanič...

— To jest, Petre Ivaniču... A ja, eto, gledam upravo i vidim — lice mi je nekako poznato... U sekundi sam vas prepoznao... Hajde, mislim, da ga pozovem k sebi na objed... He-he... Starcu, mislio sam, valjda ne će odbiti! Hotel »Evropa«, broj 33... od jedan do šest...

STRAŽA POD STRAŽOM

Mala scena

Jeste li kada vidjeli kako natovaruju magarce? Na jadna magarca obično navale sve što kome padne na pamet, bez obzira na količinu i glomaznost: kuhinjske potrepštine, namještaj, postelje, boce, dojenčad u jastucima... tako da se natovareni asinus pretvara u glomazno klupko bez oblika, iz kojega jedva vire krajevi magarećih kopita. Sličnu je sliku pružao i državni odvjetnik hlamovskoga okružnog suda, Aleksej Timofejevič Balbinskij, kad je nakon trećega znaka zvonom zauzeo mjesto u vagonu. Bio je natovaren od glave do pete. Sam bi đavo znao što sve nije bilo na njemu: zavežljaji s hranom i pićem, kartonske kutije, limenke, kovčežići, butelja s nečim, ženski ogrtač... S njegova crvenog lica curkom je curio znoj, noge su mu klecale, u očima mu se vidjela muka. Za njim je, sa šarenim suncobranom, išla njegova žena Nastasja Ljvovna, mala plavuša sa sunčanim pjegama, s istaknutom donjom čeljusti i s izbuljenim očima, posve nalik na mladu štuku, kad je na udici izvlače iz vode. Zauzevši, nakon duga lutanja po vagonima, mjesto i zbacivši na klupe prtljagu, državni je odvjetnik otro znoj s čela i uputio se prema izlazu.

— Kamo ćeš? — upita ga žena.

— Htio bih, dušice, da siđem, da na kolodvoru ispijem čašicu votke...

— Nema tu mudrovanja... Sjedi...

Balbinskij uzdahnu i pokorno sjede.

— Uzmi na ruke ovu košaru... Tu je posuđe.

Balbinskij uze na ruke veliku košaru i čeznutljivo pogleda kroz prozor... Na četvrtoj postaji žena ga posla po vrelu vodu, i tu se on, kod točionice, susretnu sa svojim prijateljem, pomoćnikom predsjednika plinskog okružnog suda,

Fljažkinom, s kojim se bijaše dogovorio, da će zajedno putovati u inozemstvo.

— Što je ovo, brate? — naletje na njega Fljažkin. — Pa to je, najblaže rečeno, svinjarija. Dogovorili smo se, da ćemo zajedno putovati u istom vagonu, a vas je nesreća odnijela u treći razred! Zašto putujete u trećem razredu? Nemate novaca, je li?

Balbinskij odmahnu rukom i zatrepta očima.

— Sad mi je svejedno... — progunđa on, — pa putovao i na tenderu. Gledam, i svršit ću, čini mi se, tako, da ću obračunati sam sa sobom... pod vlak ću se baciti... Vi, golubiću, ne možete ni da zamislite kako me izmučila moja najvjernija! To jest, izmorila me tako, da je čudo, što sam uopće još i živ. Bože moj! Vrijeme je divno... taj zrak... prostor, priroda . svi su uvjeti za mirno živovanje tu. Već pri samoj pomisli, da putujemo u inozemstvo morao bi čovjek, mislim, pasti u teleći zanos... Ali ne! Zla kob morala mi je navaliti na vrat to blago! I kako mi se samo narugala sudbina! Da se otarasim žene, posebno sam izmislio bolest jetara... htio sam da strugnem u inozemstvo... Cijelu sam zimu sanjao o slobodi, i u snu i na javi vidio sam sebe samim. I što? Navalila da putuje sa mnom! Ja njoj ovo, pa ono, ali — badava! »Idem pa idem« — da pukneš!... Zar da tako razbacujemo? Ja joj navodim sve razloge... Velim joj, da imamo novaca, da će nauditi našem ugledu, budemo li putovali u trećem razredu, da je i zagušljivo, da smrdi... ne sluša! Opsjeo je bijes štednje... Pa sad još i ta prtljaga! Zašto vučemo sa sobom toliko toga? Čemu svi ti zavežljaji, kartonske kutije, sandučići i ostala krama? Nije dosta, što smo u vagon za prtljagu predali deset pudi[1], nego smo još i u našem vagonu zapremili četiri klupe. Kondukteri svaki čas mole, da raščistimo mjesto za publiku, putnici se srde, a ona se s njima prepire... Stidim se! Vjerujete li? U ognju gorim! A da se maknem od nje — sačuvaj bože! Ne pušta me ni korak od sebe. Sjedi uz nju i drži košaretinu na koljenima. Upravo me, eto, poslala po vrelu vodu. No, pa priliči li državnom odvjetniku da hoda s mjedenim čajnikom? Pa tu se u vlaku voze valjda i svjedoci i moji optuženici! Ode mi ugled do đavola!

[1] Ruska mjera za težinu (16,38 kg).

Na, brate, ovo mi je pouka za drugi put, kako bih znao što znači osobna sloboda! Znaš se zanijeti, pa čovjeka ni kriva ni dužna staviš pod ključ. No, sad razumijem... prozreo sam... Znam što znači biti pod stražom! O, kako razumijem!

— Htio bi, zacijelo, da položiš jamčevinu? — nasmiješi se Fljažkin.

— S oduševljenjem! Vjerujete li? Kraj svega svojeg siromaštva položio bih deset tisuća jamčevine... No moram juriti... Jamačno je već bijesna... Oprat će ona meni glavu!

U Vjeržbolovu Fljažkin je, šećući rano ujutru po peronu, ugledao, na prozoru vagona trećega razreda, pospano lice Balbinskoga.

— Samo načas, — kimnu mu državni odvjetnik. — Moja još spava, nije se ni budila. Kad ona spava, ja sam razmjerno slobodan. Izići iz vagona ne smijem, ali zato mogu košaru staviti, na neko vrijeme, na pod... Hvala već i za to. Ah, da! Nisam vam rekao? Doživio sam radost!

— Kakvu?

— Ukradoše nam dvije kartonske kutije i jednu torbicu... Ipak je lakše. Jučer smo pojeli gusku i sve piroške[1]... Navlaš sam mnogo jeo, da ostane manje prtljage... A kakav nam je zrak u vagonu! Mogao bi čovjek i sjekiru da objesi... Pff... To nije putovanje, već prava muka...

Državni se odvjetnik okrenu i pogleda prijekim okom svoju ženu, koja je spavala.

— Barbarko moja! — prošapta on. — Mučitelju, Herodijado! Hoću li te se naskoro riješiti, Ksantipo? Vjerujete li mi, Ivane Nikitiču? Znam tako zatvoriti oči i sanjariti: eh, da mi jednom padne u šake kao optuženica? Mislim, da je robija ne bi mimoišla! No... budi se... Pssst...

Državni odvjetnik u tren oka načini nedužno lice i uze u ruke košaru.

U Eidkunenu je, idući po vrelu vodu, gledao veselije.

— Još su dvije kartonske kutije ukrali! — pohvali se on pred Fljažkinom. — A pojeli smo već i sve kolače... Ipak je lakše...

U Königsbergu se pak sasvim preobrazio. Utrčavši ujutru u vagon k Fljažkinu, on se baci na divan i počne se sretno smijati.

---

[1] Kruh s mesom.

— Golubiću! Ivane Nikitiču! Daj da te zagrlim! Oprosti, što ti govorim »ti«, no tako sam razdragan, tako pakosno sretan! Slo-bo-dan sam! Razumiješ li? Slo-bo-dan! Žena je utekla!

— Što? Kako utekla?

— Izišla je noćas iz vagona, i dosad se nije vratila. Da li je pobjegla, ili je pala pod vagon, ili je možda ostala na kojoj postaji... ne znam... Jednom riječju, nema je!... Anđele moj!

— No, slušaj, — uznemiri se Fljažkin, — onda treba telegrafirati!

— Stvoritelj neka me sačuva! To jest, tek sad osjećam tu slobodu, da ne mogu ni da ti opišem! Hajde da se prošećemo peronom... da usrknemo malo zraka na slobodi!

Prijatelji iziđoše iz vagona i stadoše koračati po peronu. Državni je odvjetnik koračao uzdišući, i svaki je svoj uzdah popraćivao usklikom: Kako je lijepo! Kako je lako disati! Ima li zaista ljudi, koji uvijek ovako žive?«

— Znaš što, brate? — odluči on. — Odmah ću prijeći u tvoj vagon. Raširit ćemo se i poživjet ćemo kao neženje.

I državni odvjetnik poletje kao tane u svoj vagon po stvari. Koje dvije minute kasnije iziđe iz svojega vagona, ali ne više sjajući se od radosti, nego blijed, poklopljen, s mjedenim čajnikom u rukama. Teturao je i držao se za srce.

— Vratila se! — mahnu on rukom uhvativši Fljažkinov upitni pogled. — Noću je, eto, pobrkala vagone, i zabunom je ušla u tuđi vagon. Gotovo je, brate!

Državni odvjetnik stade pred Fljažkinom i upre u nj svoj pogled pun tuge i očaja. Na oči mu navriješe suze. Minuta je prošla u šutnji.

— Znaš što? — reče mu Fljažkin hvatajući ga nježno za puce. Na tvojemu mjestu... ja bih sam bježao...

— A kako?

— Bježi — to je sve... Ta čovjek bi svisnuo gledajući te!

— Bježati.... bježati, — zamisli se državni odvjetnik. — Pa to je ideja! Evo, brate, što ću učiniti: sjest ću u prvi vlak, koji nam dođe ususret, pa putuj! Reći ću joj kasnije, da sam zabunom sjeo. No, zbogom... Sastat ćemo se u Parizu...

MOJE ŽENE

Pismo Raoula Modrobrada uredništvu

Poštovani gospodine!

Opereta »Modrobrad«, koja izazivlje smijeh kod vaših čitatelja i koja donosi lovorike g g. Lodiju, Černovu i dr., u meni izazivlje samo gorčinu. Nije to čuvstvo uvrede, ne, to je sažaljenje... Žao mi je uistinu, što i štampa i kazalište posljednjih desetljeća poseže za plijesni Adamova grijeha, za laži. Ne obazirući se na samu operetu, ne ulazeći ni u činjenicu, da autor nije imao nikakva prava, da se upleće u moj privatni život i da otkriva moje obiteljske tajne, dotaknut ću se samo pojedinosti, po kojima publika prosuđuje mene — Raoula Modrobrada. Sve te pojedinosti — gadna su laž, pa držim, poštovani gospodine, da je moram ispraviti putem vašeg uvaženog lista — prije nego što mi sudski progon pruži mogućnost, da raskrinkam bezočnu laž piščevu, i prije nego što raskrinkam g. Lentovskoga, koji dopušta i prikriva taj sramotni porok. Prvo, poštovani gospodine, ja nisam ljubitelj žena, kakvim me autor izvolio prikazati u svojoj opereti. Ja ne volim žene. Volio bih, da ih uopće ne poznam, no jesam li ja kriv? Homo sum et humani nihil a me alienum puto[1]. (Napominjem usput, da sam kao đak u gimnaziji uvijek dobivao peticu iz latinskoga.) Čovjeka opterećuje, osim prava izbora, još i »zakon potrebe«. Morao sam da odaberem jedno od dvoga: ili da uđem u red ljudi na sve spremnih, što ih tako vole liječnici, kojima izlaze izvještaji na prvim stranama novina, ili da stupim u brak. Sredine između tih dviju besmislica nema. Kao čovjek praktičan ostao sam kod druge alternative. Oženio sam se. Da, oženio sam se, i od toga vre-

[1] Čovjek sam i ono, što je ljudsko, nije mi strano.

mena dan i noć zavidim onoj životinji iz roda mekušaca, što sama u sebi sadrži muža, ženu, pa vjerojatno i punicu, tasta, svekrvu... te ne mora tražiti žensko društvo. Priznajte, da sve to nije slično ženoljublju. Dalje autor pripovijeda, da sam trovao svoje žene već drugi dan poslije vjenčanja — post primam noctem.[1] Da ne natovaruje na me takve nemoguće besmislice, autoru je trebalo samo da pogleda u matične knjige ili u moj službenički list, no on to nije učinio, pa se našao u položaju čovjeka koji govori laž. Svoje žene nisam trovao drugoga dana medenoga mjeseca, nisam ih trovao pour plaisir,[2] kako bi to autor htio, i ne improvizirajući. Bog vidi koliko sam moralnih muka, teških sumnji, mučnih dana i sedmica morao da proživim prije nego što bih se odlučio na to, da koje od tih malih, krhkih bića pogostim morfijem ili fosfornim šibicama! Ni razuzdanost, ni tjelesna požuda lijena i sita viteza, ni bezdušnost nije me silila da se pred svojim liječnikom pozovem na njegovu ljubaznost, ne, na to me silio cijeli kompleks vrištavih uzroka i posljedica. U mojoj se duši nije odigravala opereta, nego cijela dramatska, potresna opera, kad sam, nakon mučna zajedničkog života i nakon dugih, plamenih razmišljanja, slao u dućan po šibice. (Neka mi žene oproste! Držim, da revolver kao oružje ne pristaje njihovu činu. Štakore i žene truju fosforom — takav je običaj.) Iz niže navedenih karakteristika svih sedam žena, što sam ih otrovao, razabrat će i čitatelj, a razabrat ćete i vi, poštovani gospodine, koliko su neoperetni bili uzroci, koji su me prisilili da posegnem za posljednjim adutom obiteljske sreće. Opisujem svoje žene po redu, kako su unesene u moju bilježnicu, u rubriku: rashod za kupanje, cigare, vjenčanja i za brijača.

Br. 1. Mala brineta s dugačkom, kovrčavom kosom i s velikim očima kao u ždrebeta. Vitka, gipka kao pero i lijepa. Ganula me smjernost i krotkost u njezinim očima, dirnula me njezina sposobnost, da neprestano šuti, a taj talent, rijedak kod žene, cijenim više od svih umjetničkih talenata! To je bilo biće priglupo, ograničeno, ali puno istinitosti i iskrenosti. Miješala je Puškina s Pugačevom, Evropu s Ame-

---

[1] Poslije prve bračne noći.
[2] Zbog užitka.

rikom, rijetko je kada čitala, nikad nije ništa znala, uvijek se svemu čudila, ali zato do konca svojega postojanja nije svijesno izrekla nijednu laž, nije učinila nijednoga prijetvornog pokreta; kad je trebalo da plače — plakala je, kad je trebalo da se smije — smijala se, bez obzira na mjesto i vrijeme. Bila je prirodna kao glupo jarence. Snaga mačje ljubavi postala je poslovičnom, no kladim se o što hoćete, da nijedna mačka nije ljubila svojega mačka tako, kako je mene ljubila ta sićušna žena. Cijele dane, od jutra do večeri, išla je za mnom, nije se micala od mene, netremice mi je gledala u lice — kao da su mi na čelu ispisane note, po kojima je disala, kretala se, govorila... Dane i sate, kad me njezine velike oči nisu gledale, smatrala je zauvijek izgubljenima, izbrisanima iz knjige života. Gledala me mučke, zanosila se, divila se... Noću, kad sam hrkao kao posljednja lijenčina, ona je, ako je spavala, sanjala o meni, a ako joj je uspjelo da otjera san od sebe, stajala je u kutu i molila. Da sam bio romantik, bio bih svakako nastojao da doznam od kakvih se riječi i izraza sastoje molitve, što ih žene koje ljube šalju, u satima mraka, nebu za svoje muževe. Što one žele i što mole? Zamišljam koliko ima logike u tim molitvama!

Ni kod Testova ni u Novomoskovskom nikad nisam jeo ono, što su umjeli zgotoviti njezini prstići. Presoljena juha bijaše u njezinim očima smrtni grijeh, a u zagorenu bifteku vidjela je demoralizaciju svojega sitnog morala. Bojazan, da sam gladan ili nezadovoljan jelom, za nju bijaše jedna od strašnih muka... Ništa je, međutim, nije bacalo u takav očaj kao moje bolesti. Kad sam kašljao, ili kad sam se pravio, da mi je želudac pokvaren, ona je, blijeda, s hladnim znojem na čelu, hodala iz kuta u kut i lomila rukama... Moje izbivanje, pa i najkraće, navodilo ju je na misao, da me pregaziše saonice, da sam pao s mosta u rijeku, da me udarila kap... i koliko bi mučnih sekundi zasjalo u njezinu sjećanju! Kad bih se poslije pijanke u društvu prijatelja vraćao kući pripit, i kad bih se, u ružičastom raspoloženju, razvaganio na divanu s romanom od Gaboriaua, nikakve me grdnje, pa ni buboci, ne bi spasili od glupih obloga na glavi, od topla, vatirana pokrivača i od čaše lipova čaja!

Zlatna muha godi oku i ugodna je samo onda, kad nam pred očima leti minutu-dvije, pa odleti u prostor. Počne li

vam, međutim, šetati po čelu, škakljati vam nožicama obraze, ulaziti u nos, i sve to ustrajno, koliko je god tjerali rukama, na koncu ćete nastojati da je uhvatite i da joj onemogućite da vam dodijava. To vječno gledanje u moje oči, taj neprekidni nadzor nad mojim tekom, to neumorno praćenje mojih hunjavica, mojega kašlja, lake glavobolje, dodija mi. Konačno više ne izdržah. A i njezina ljubav prema meni bila je samo patnja. Vječna šutnja i golubinja krotkost njezinih očiju odavahu njezinu nezaštićenost. Otrovah je...

Br. 2. Žena s vječno nasmijanim licem, s jamicama na obrazima i sa žmirkavim očima. Simpatična figurica, odjevena nadasve raskošno i ukusno. Koliko je moja prva žena bila tiha i vezana uz kuću, toliko je ova bila nemiran duh; bila je bučna i pokretna. Romantik bi je nazvao ženom, koja se sva sastoji samo od živaca, a ja se nisam nimalo varao nazivajući je tijelom, što se sastoji podjednako od sode i kiseline. To bijaše boca dobre kisele juhe u času odčepljenja. Fiziologija ne pozna organizama, kojima se žuri živjeti, a optok krvi moje žene bio je brz kao poseban vlak, što ga je unajmio američki čudak; bilo joj je udaralo brzinom od 120 čak i onda kad je spavala. Ona nije disala, nego je dahtala, nije pila, nego je grcala. Žurila se dišući, govoreći, ljubeći. Cijeli joj se život sastojao od ubrzana trčanja za osjetima. Voljela je ukiseljeno povrće, gorušicu, papar, muškarce-gorostase, hladne duše, divlji valcer... Od mene je tražila neprestano puškaranje, vatromet, dvoboje, pohode na jadnika Bobeša... Kad bi me vidjela u kućnom kaputu, s papučama na nogama i s lulom u ustima, bila bi sva izvan sebe, proklinjala bi dan i sat, kad se udala za »medvjeda« Raoula. Nikako da joj dokažem kako sam već davno preživio ono, što je za nju bila sol života, kako meni sad bolje pristaje majica nego valcer. Na sve moje argumente odgovarala je odmahujući rukama i histeričkim napadajima. Volens nolens[1] morao sam plesati valcer, pucati, tući se, kako ona ne bi cičala i prigovarala... Takav me život naskoro izmorio, pa sam pozvao liječnika...

Br. 3. Visoka, vitka plavuša s plavim očima. Na licu izraz pokornosti, ali ujedno i dostojanstva. Uvijek je sanjarski gledala u nebo i svaki čas patnički uzdisala. Živjela je uredno,

---

[1] Htio, ne htio.

imala je »vlastitoga boga« i vječno je govorila o principima. U svemu što se odnosilo na njezine principe nastojala je da bude neumoljiva...

— Nije pošteno — govorila bi mi — nositi bradu, kad bi od nje bilo moguće načiniti jastuk za siromaha!

— Bože, zbog čega ona trpi? Kakav je tu razlog? — pitao sam se slušajući njezino uzdisanje. — Oh, te građanske boli!

Čovjek voli zagonetke — zato i zavoljeh plavušu. Zagonetka bijaše, međutim, brzo riješena. Slučajno mi dospje u ruke plavušin dnevnik, u kojemu se namjerih na ovaj biser: »Da spasim jednoga dragog, koji se zapleo u intendantskom procesu, morala sam prinijeti žrtvu i poslušati glas razuma — udala sam se za bogatoga Raoula. Oprosti mi, moj Paul!« Paul je, kako se kasnije pokazalo, služio u geodetskom uredu, a pisao je k tome i loše stihove. Svoje Dulcineje nije više vidio... Zajedno sa svojim principima otišla je ad patres[1].

Br. 4. Djevojka s pravilnim, ali vječno preplašenim i začuđenim licem. Trgovačka kći. Zajedno s dvjesta tisuća miraza donijela mi je u kuću i ubitačnu naviku, da svira ljestvice i da pjeva romancu »Opet sam pred tobom...« Kad nije ni spavala ni jela, svirala je, a kad nije svirala, pjevala je. Ljestvice izvukoše iz mene sve moje jadne žile (pa ih ni sad nemam), a riječi omiljele romance »Stojim očaran« pjevala je tako strašno zavijajući, da mi se u ušima odlijepila sva štukatura, i da mi se rasklimao slušni aparat. Dugo sam to podnosio, ali samilost prema sebi samome morala je prevladati prije ili kasnije: došao je liječnik, i ljestvice prestadoše...

Br. 5. Dugonosa žena glatke kose, sa strogim licem, koje se nikad nije smiješilo. Bila je kratkovidna, pa je nosila naočale. Kako nije imala ukusa, i kako ju je taština nagonila da traži način da se svidi, odijevala se jednostavno i neobično: crna haljina s uskim rukavima, sve glatko, nigdje reljefa, nigdje nehajna nabora! Svidjela mi se zbog svoje originalnosti: nije bila glupa. Škole je polazila u inozemstvu, negdje kod Nijemaca, progutala je sve Buckle i Mille i sanjala o učenjačkoj karijeri. Govorila je samo o »umnom«... Spiritualiste, pozitiviste, materijaliste samo je sipala kao iz

---

[1] K praocima.

rukava... Razgovarajući s njom prvi put, treptao sam očima i smatrao sam se glupanom. Po izrazu mojega lica pogodila je, da sam glup, ali nije počela gledati na me svisoka. Naprotiv, počela me, u svojoj naivnosti, učiti kako ću prestati da budem glupan... Pametni ljudi izvanredno su simpatični, kad omalovažavaju glupane!

Kad smo se vraćali iz crkve, s vjenčanja, ona je zamišljeno gledala kroz prozor kočije i pripovijedala mi o svadbenim običajima u Kini. Prve je noći otkrila, da moja lubanja podsjeća na mongolsku. Pritom me odmah naučila mjeriti lubanje. Dokazala mi je, da frenologija kao znanost ništa ne vrijedi. Slušao sam, slušao... Sav naš kasniji život sastojao se od slušanja... Ona je govorila, a ja sam treptao očima bojeći se da pokažem kako ništa ne razumijem... Kad bih se noću probudio, vidio bih dva oka uperena u strop ili u moju lubanju...

— Ne smetaj mi... Razmišljam... — govorila je ona, kad bih joj počeo uporno iskazivati nježnosti...

Nedjelju dana poslije vjenčanja u mojoj je tikvi zasjalo uvjerenje: pametne žene teške su za ljude mojega kova, strahovito teške! Osjećati se vječno kao na ispitu, gledati pred sobom ozbiljno lice, bojati se da ne izlaneš kakvu glupost strahovito je teško, priznajte! Jednom joj se prišuljah kao tat i gurnuh joj u kavu komadić cijankalija. Šibice su nedostojne takve žene!

Br. 6. Djevojka, koja me osvojila svojom naivnošću i čistom prirodom. Bijaše to malo dijete, bez lukavosti. Mjesec dana poslije vjenčanja pokazala se kao vjetrenjasto čeljade, koje luduje za modom, za spletkama u velikome svijetu, za manirama i pohodima. Bijaše to mala ništica, koja je nemilice trošila moj novac, pri čemu je ujedno strogo provjeravala dućanske knjižice. Trošila je kod modistica stotine i tisuće, a kuharicu bi strogo korila zbog kopjejke preplaćene za kiselicu. Česti napadaji histerije, teške migrene i pljuskanje sluškinja smatrala je grand chicom[1]. Udala se za me samo zato što sam plemić, a iznevjerila mi se dva dana prije vjenčanja. Trujući jednom štakore u svojoj ostavi, otrovao sam ujedno i nju...

---

[1] Načinom velike gospode.

Br. 7. Ta je umrla pomutnjom: ispila je nenadano otrov, što sam ga bio priredio za punicu. (Punice trujem amonijevim spiritom.) Da se to nije dogodilo, ona bi možda živjela još i danas...

Završio sam... Mislim, poštovani gospodine, da ovi moji navodi u dovoljnoj mjeri otkrivaju čitatelju svu nesavjesnost operete i g. Lentovskoga, koji je nasjeo vjerojatno zbog neznanja. U svakom slučaju očekujem od g. Lentovskoga razjašnjenje putem štampe. Primite, i t. d.

Raoul Modrobrad
Ratificirao: A. Čehonte

BRVNO INTELIGENCIJE

Mala scena

Arhip Jelisejič Pomojev umirovljeni kornet[1], stavio je na nos naočale, namrštio se i pročitao: »Mirovni sudac... okružja... kvarta pozivlje vas, i t. d., i t. d., kao optuženika u stvari uvrede, nanesene činom, na štetu seljaka Grigorija Vlasova... Mirovni sudac P. Šestikrilov«.

— Tko ovo šalje? — podiže Pomojev oči na raznosača.

— Gospodin mirovni sudac Petr Sergejič... Šestikrilov...

— Hm... Petr Sergejič? A zašto me zove?

— Valjda na sud... Tamo piše...

Pomojev pročita još jedamput poziv, pogleda začuđeno raznosača i slegnu ramenima.

— Pss... kao optuženik... Šaljiv je svat taj Petr Sergejič! No dobro, reci: dobro! Neka samo dobro priredi zajutrak... Reci: doći ću! Pozdrav Nataliji Jegorovnoj i dječici!

Pomojev se potpisa, pa ode u sobu, gdje je stanovao brat njegove žene, poručnik Nitkin, koji je došao k njemu na dopust.

— Pogledajder, kakvu mi cedulju šalje Petjka Šestikrilov, — reče on pružajući Nitkinu poziv. — Zove me, da dođem k njemu u četvrtak... Hoćeš li sa mnom?

— Pa ne zove te u goste, — reče Nitkin pročitavši poziv. Zove te na sud kao optuženika... Sudit će ti...

— Zar meni? Pss... Mlijeko mu se na usnama još nije osušilo, pa da mi on sudi... Treba još da jede žganaca... On to onako, u šali...

---

[1] Konjanički zastavnik.

— Ne šali se on nipošto! Zar ne razumiješ? Tu je jasno rečeno: uvreda nanesena činom... Izudarao si Grišku, i eto ti sada.

— Čudak si, bogami! Pa kako bi mogao da mi sudi, ako smo, mogu da kažem, prijatelji? Kako da mi sudi, kad smo zajedno kartali, kad smo zajedno pili i đavo bi znao što sve nismo radili? I kakav mi je on sudac? Ha-ha! Petjka — sudac! Ha-ha!

— Smij se, smij se, a kad te baci, ne zbog prijateljstva, nego po zakonu, u zatvor, ne će ti biti do smijeha!

— Pošašavio si, brate! Gdje je tu zakon, ako je krsni kum mojemu Vanji? Poći ćemo k njemu u četvrtak, pa ćeš vidjeti te zakone...

— A ja ti savjetujem, da nipošto ne ideš k njemu, jer ćeš i sebe i njega dovesti u nepriliku... Neka sudi iz ogluhe...

— Ne, zašto iz ogluhe? Poći ću, pogledat ću kako će on to suditi... Zanimat će me, da vidim kakav je sudac postao Petjka... I onako me već dugo nije bilo kod njega... neprilično je...

U četvrtak se Pomojev uputio s Nitkinom k Šestikrilovu. Mirovnoga suca zatekoše u pisarnici mirovnoga suda, na raspravi.

— Zdravo, Petjuha! — reče Pomojev prilazeći k sudačkome stolu i pružajući ruku. — Sudiš pomalo? Paragrafiraš? Sudi samo, sudi... ja ću pričekati, pogledat ću... Ovo je, predstavljam ti ga, brat moje žene... Žena ti je zdrava?

— Da... zdrava je... Sjednite tamo, među publiku...

Promrsivši te riječi, sudac pocrvenje. Suci-početnici uopće se zbunjuju uvijek, kad vide u svojoj pisarnici znance, a kad moraju suditi znancima, nalik su na ljude, koji propadaju u zemlju od zbunjenosti. Pomojev ode od stola i sjede na prednjoj klupi do Nitkina.

— Kako se, bestija, pravi važan! — šapnu on u uho Nitkinu. — Ne možeš ga prepoznati! Ni da se nasmiješi! Ima zlatan lanac! Vidi ti njega! Kao da nije kod mene u kuhinji crnilom namazao bunovnu Agašku. Šaljivac! Pa zar takvi ljudi da sude? Pitam te: mogu li takvi ljudi da sude? Tu je potreban čovjek na položaju, ugledan... kako bi, znaš, izazivao strah, a tu postaviše nekakva... i na, sudi! He-he...

— Grigorij Vlasov! — pozva mirovni sudac. — Gospodin Pomojev.

Pomojev se nasmiješi i priđe k stolu. Iz publike iziđe momak u ponošenom kaputu s visokim pasom, u prugastim hlačama utaknutim u kratke, riđe sare, i stade uz Pomojeva.

— Gospodine Pomojev, — poče mirovni oborivši oči. — — Optuženi ste, da ste... uvrijedili činom svojega slugu... ovoga Grigorija Vlasova. Osjećate li se krivim?

— Još i to! Otkad si ti tako ozbiljan? He-he...

— Ne osjećate se? — prekinu ga sudac vrpoljeći se u neprilici na stolcu. — Vlasove, pripovijedajte kako je bilo!

— Veoma jednostavno. Vidite, kod njih sam bio sluga, zapravo nešto kao kameljdiner... Zna se, naša je služba robija, vaše v-e...[1] Oni ustaju u devet sati, a ti budi na nogama čim svane... Bog će znati, hoće li oni navući čizme ili štiblete[2], ili će možda cijeli dan hodati u papučama, ali ti čisti sve: i čizme, i štiblete, i cipele... Dobro... Zovu ti oni mene ujutru zbog oblačenja. Ja, dakako, pošao. Navukao na njih košulju, navukao hlače, cipele... sve kako treba... Počeo sam navlačiti prsluk... A oni vele: »Podaj, Griška, češalj. U bočnom je džepu — kaže — u kaputu.« Dobro... Čeprkam ja tako po bočnom džepu, a češlja nema, kao da ga je đavo proždro! Rujem ja, rujem i velim: »Pa tu nema češlja, Arhipe Jelisejiču!« Oni se namrštili, prišli kaputu i izvadili iz njega češalj, ali ne iz bočnoga džepa, kako su rekli, nego iz prednjega. »A što je ovo? Zar to nije češalj?« — kažu, pa tuk! mene po nosu češljem. Svi su mi zupci tako prešli preko nosa. Cijeli mi je dan onda krv išla iz nosa. Izvolite vidjeti i sami kako mi je nos nabujao... Imam i svjedoke. Svi su vidjeli.

— Što imate vi da kažete u svoju obranu? — podiže mirovni oči na Pomojeva.

Pomojev pogleda upitno najprije suca, pa Grišku, pa opet suca, i sav se zacrvenje.

— Kako da to razumijem? — promrmlja on. — Kao šalu?

— Tu nema nikakve šale kod nas, — primetnu Griška, — govorim vam samo po savjesti. Ne puštajte maha rukama.

---

[1] U brzu izgovoru skraćeno: vaše blagorođe.
[2] njem. Stiefel — visoke cipele s vrpcama.

— Šuti! — lupnu Pomojev štapom o pod. — Glupane! Smeće!

Mirovni sudac brzo skide lanac, odskoči od stola i otrča u svoju kancelariju.

— Prekidam raspravu na pet minuta! — viknu on usput.

Pomojev pođe za njim.

— Slušaj, — poče mirovni pljesnuvši rukama. — Hoćeš sablazan da izazoveš, je li? Ili ti je možda ugodno slušati kako će te tvoje kuharice i sluge ribati u svojim iskazima, magarče ter magarče! Zašto si došao? Bez tebe nisam mogao riješiti stvar, je li?

— Sad sam ti još i kriv! — raširi ruke Pomojev. — Sam je priredio tu komediju, i još se srdi na mene! Zatvori toga Grišku, i... i gotovo!

— Grišku da zatvorim! Tfu! Glupan si bio, glupan si i ostao! Pa kako bih mogao Grišku da zatvorim?

— Zatvori ga, i gotovo. Ne ćeš valjda mene zatvarati!

— Zar su ovo stara vremena? Grišku udario, i Griška u zatvor! Čudna logika! Imaš li ti uopće pojma o sadanjem sudovanju?

— U svojemu životu nisam odgovarao pred sudom, niti sam bio sudac, a moje je mišljenje ovo: da je taj Griška došao k meni da se prituži na tebe, bacio bih ga niz stepenice tako, da bi on i unucima zabranio da se tuže, a kamoli da bih mu još dopustio da daje svoje prostačke izjave. Reci jednostavno, da hoćeš da se našališ, da pokažeš svoju okretnost... i to je sve! Pročitavši poziv i vidjevši da si svim kuharicama i govedarkama poslao poziv, moja se žena začudila. Nije očekivala takve stvari od tebe. Ne valja tako, Petjo! Tako prijatelji ne rade.

— No prenesi se u moj položaj!

I Šestikrilov poče prikazivati Pomojevu svoj položaj.

— Ti sjedi ovdje, — završi on, — a ja ću poći i riješit ću stvar bez tebe. Ako boga znaš, ne izlazi! Kraj svojih pretpotopnih pojmova bubnut ćeš štogod, ne lezi vraže, pa će trebati zapisnik sastavljati.

Šestikrilov pođe u sudnicu i nastavi s raspravom. Sjedeći u kancelariji za jednim od stolića i čitajući iz dosade netom zgotovljene formulare, Pomojev je čuo kako mirovni

nagovara Grišku da se nagodi. Griška se dugo opirao, ali je na koncu pristao tražeći kao naknadu za uvredu deset rubalja.

— No, hvala bogu! — reče Šestikrilov ulazeći u kancelariju, pošto je bio pročitao presudu. — Hvala bogu, da se stvar ovako svršila... Kao da mi se tisuću pudi svalilo s ramena. Platit ćeš Griški deset rubalja, pa si miran.

— Ja, Griški... deset... rubalja! — klonu Pomojev. — Jesi li pri pameti?...

— No, dobro, dobro, ja ću platiti za tebe, — odmahnu rukom Šestikrilov smrknuvši se — Spreman sam da dam i tisuću rubalja, samo da ne bude nezadovoljstva. Ne dao mi bog, da još jedamput sudim znancima. Mjesto da tučeš Griške, bolje će biti, brate: dođi svaki put k meni, pa udari mene! To je tisuću put lakše. Hajdemo k Nataši da založimo!

Deset časaka kasnije prijatelji su sjedili kod mirovnoga i jeli za zajutrak pečene karase.

— No, dobro, — reče Pomojev ispijajući treću, — ti si Griški dosudio deset rubalja, a na kako si ga dugo zatvorio?

— Nisam ga zatvorio. Zašto bih ga zatvorio?

— Kako zašto? — izbulji oči Pomojev. — Pa zato, da ne predaje tužbe! Zar on smije predavati tužbe protiv mene?

Mirovni i Nitkin stadoše dokazivati Pomojevu, ali on nije razumijevao. Uporno je ostajao kod svojega.

— Rekao ti što ti drago, Petjka nije za suca! — uzdahnu on razgovarajući na povratku s Nitkinom. — Čovjek je on dobar, naobražen, susretljiv, ali... nije za suca! Ne zna suditi kako treba... Šteta je, no bit će potrebno da ga za naredno trogodište uklonimo! Morat ćemo!...

IZ IDEALISTOVIH USPOMENA

Desetoga svibnja uzeo sam dopust od 28 dana, izmolio sam u našega blagajnika sto rubalja predujma i odlučio da »poživim«, bilo što bilo, da poživim svojski, kako bih onda još deset godina živio od samih uspomena.

A znate li što znači »poživjeti« u najboljem smislu te riječi? To ne znači poći u ljetno kazalište na operetu, večerati i vratiti se ujutru kući pripit. To ne znači poći na izložbu, pa odatle na konjske utrke i vrtjeti se ondje s novčarkom u ruci, kod totalizatora. Želite li poživjeti, sjednite na vlak i uputite se onamo, gdje je zrak zasićen mirisom jorgovana i sremze, gdje đurđice i velebilje bujno cvjetaju i ugađaju vašem oku nježnom bjelinom i dijamantnim blijeskom kapljica rose. Ondje, u slobodi, pod plavim svodom, razumjet ćete, gledajući zelene šume, slušajući brbljave potočiće i nalazeći se u društvu ptica i zelenih kukaca, što je život! Dodajte tome dva tri susreta sa šeširićem široka oboda, s brzim očicama i bijelom pregačicom... Priznajem, sanjario sam o svemu tome, kad sam, imajući dopust u džepu, i usrećen blagajnikovom dobrotom, odlazio na selo.

Ljetnikovac sam unajmio, po savjetu nekoga prijatelja, kod Sofje Pavlovne Knigine, koja je u svojemu ljetnikovcu izdavala slobodnu sobu, zajedno s hranom, namještajem i ostalim udobnostima. Pogodba bijaše sklopljena brže što sam mogao i da mislim. Stigavši u Perezvu i našavši Kniginin ljetnikovac, uspeh se, sjećam se, na terasu i... zbunih se. Terasa bijaše udobna, dražesna i predražesna, no još je dražesnija i (dopustite, da se tako izrazim) udobnija bila mlada, puna damica, koja je sjedila za stolom na terasi i pila čaj. Ona me pogledala žmireći.

— Što izvolite?

— Oprostite, molim... — počeh ja. — Ja... ja, vjerojatno, nisam došao na pravo mjesto... Tražim Kniginin ljetnikovac...

— Pa ja i jesam Knigina... Što izvolite?

Izgubih se... Gazdarice u ljetnikovcima obično sam zamišljao kao osobe starije, reumatične, koje mirišu na kavin talog, a ovdje... — »spasite nas, o kerubi nebeski!« — kako je rekao Hamlet — ovdje je sjedila divna, veličanstvena, prekrasna, čarobna osoba. Razjasnih joj, zapinjući, što mi je potrebno.

— Ah, veoma mi je drago! Sjednite, molim! Vaš mi je prijatelj već pisao. Ne biste li čaja? Želite li s vrhnjem ili s limunom?

Ima žena (najčešće plavuša), s kojima je dosta sjediti dvije tri minute, pa da se osjetiš kao kod kuće, kao da se poznate već odavna. Upravo je takva bila i Sofja Pavlovna. Ispijajući prvu čašu, već sam znao, da nije udata, da živi od kamata i da očekuje u goste tetu. Znao sam i zašto Sofja Pavlovna iznajmljuje jednu sobu. Prvo, teško joj je samoj platiti sto i dvadeset rubalja za ljetnikovac, a drugo, nekako je neugodno: može se noću, najedamput, uvući tat, može danju ući strašan mužik! I ništa ne će biti zazorno, bude li u sobi na uglu stanovala kakva osamljena dama ili muškarac.

— No radije muškarac! — uzdahnu domaćica oblizujući žličicu sa slatkim. — S muškarcem je malo posla, i ne moram tako strahovati...

Jednom riječju, u roku od jednog sata bili smo, ja i Sofja Pavlovna, već prijatelji.

— Ah, da! — sjetih se ja praštajući se s njom. — O svemu smo se porazgovorili, samo o glavnom ne progovorismo ni riječi. Koliko ću vam plaćati? Stanovat ću kod vas samo 28 dana... Objed, naravno... čaj i ostalo.

— No, baš ste i našli temu za razgovor! Koliko možete, toliko i dajte... Ta ja ne izdajem sobu iz računa, nego onako... da nisam tako sama... 25 rubalja možete dati?

Pristadoh, dakako, i moj je ladanjski život počeo... Taj je život zanimljiv po tome, što je dan sličan danu, a noć noći, i — koliko je draži u toj jednoličnosti, kakvi dani, kakve noći! Čitatelju, ja sam u zanosu, dopustite mi da vas zagrlim! Ujutru bih, ustavši i nimalo ne misleći na službu, pio čaj

s vrhnjem. U jedanaest sati odlazio bih k domaćici, da joj kažem dobro jutro, pa bih kod nje pio kavu s masnim skorupom. Od kave do objeda mi bismo brbljali. U dva sata bio je objed, i to kakav objed! Zamislite, da sjedate za stol gladni kao pas, da hvatate veliku čašicu likera i jedete vruću slaninu s hrenom. Zatim zamislite okrošku[1] ili šči od zeleni s vrhnjem, i t. d. i t. d. Poslije objeda nesmetano ležanje, čitanje romana, pri čemu svaki čas skočiš, jer se gazdarica neprestano mota kod vrata i govori »ležite, ležite!«... Onda kupanje. Naveče, do kasno u noć, šetnje sa Sofjom Pavlovnom. Zamislite, da uvečer — kad spava sve osim slavuja i čaplje, što se tu i tamo javlja krikovima, kad lak povjetarac jedva donosi do vas buku daleka vlaka — šećete u gaju ili po željezničkom nasipu s punom plavušom, koja se koketno stišče zbog večernje svježine, koja vam svaki čas okreće lišce obasjano blijedom mjesečinom... Strahovito lijepo!

Nije prošla ni nedjelja dana, kad se dogodilo nešto što vi, čitaoče, već davno očekujete od mene, nešto bez čega nema pristojne pripovijesti... Ja nisam odolio... Moja priznanja Sofja je Pavlovna saslušala ravnodušno, gotovo hladno, kao da ih je već odavna očekivala, pa je učinila samo dražesnu grimasu usnama, kao da želi reći:

— Čemu tolike riječi, ne razumijem!

28 dana projurilo je kao sekunda. Kad mi je dopust istekao, meni još nije bilo dosta, pa sam se s čežnjom rastajao s ljetnikovcem i sa Sonjom. Dok sam spremao kovčeg, gazdarica je sjedila na divanu i brisala očice. Ja sam je, teškom mukom suzdržavajući plač, tješio obećanjem, da ću o praznicima dolaziti k njoj na ladanje i da ću joj zimi dolaziti u pohode u Moskvi.

— Ah, kad ćemo, dušice, obračunati? — sjetih se ja. — Koliko sam dužan?

— Poslije, jednom zgodom... — izusti moj »predmet« jecajući.

— Zašto poslije? Prijateljstvo je jedno, a novac je drugo, kaže poslovica, a osim toga nipošto ne želim da živim na tvoj račun. Ne prenemaži se, Sonjo... Koliko?

---

[1] Hladna juha od kvasa, krastavaca, krumpira, izrezanog mesa, i t. d.

— Pa... sitnice neke... — poče gazdarica jecajući i izvlačeći iz stola ladicu. — Mogao bi i poslije platiti...

Sonja je malo čeprkala po laditi, zatim je iz nje izvukla papirić i pružila mi ga.

— To je račun? — zapitah. — No, eto, izvrsno... (stavih naočale na nos) izravnat ćemo račune i sve će biti uređeno... (preletjeh okom račun). Ukupno... Gle, što je ovo? Ukupno... Pa to nije pravi račun, Sonjo! Ovdje stoji »ukupno 212 r. 44. k.« To nije moj račun.

— Tvoj je, Dudočka! Pogledaj samo!

— Ali... otkud toliko? Za stan i hranu 25 r. — dobro. Za poslugu 3 r. — no, pa neka je i to, pristajem...

— Ne razumijem, Dudočka, — reče gazdarica otežući i gledajući me začuđeno, zaplakanim očima. — Zar mi ne vjeruješ? Pa računaj sam! Pio si liker... ta nisam ti za istu cijenu mogla davati votku kod objeda! Vrhnje uz čaj i kavu... pa vrtne jagode, krastavci, višnje... A tu je i kava... Ona nije stajala u ugovoru, a pio si je svaki dan! Uostalom, sve su to takve sitnice, da ti mogu, eto, smanjiti za 12 r. Neka ostane samo 200.

— No tu stoji 75. r., a nije označeno za što... Za što je to?

— Kako za što? Pa to je za sapun!

Pogledah joj u lišce. Gledalo je tako iskreno, jasno i začuđeno, da moj jezik nije više mogao ni riječi da izgovori. Dao sam Sonji 100 r. i mjenicu na isto toliko, naprtio na leđa kovčeg i pošao na kolodvor.

Ne bi li tkogod od vas, gospodo, mogao da mi posudi sto rubalja?

U APOTECI

Bijaše kasna večer. Domaći nastavnik Jegor Aleksejič Svojkin zaputio se, odlazeći od liječnika, ravno u apoteku, kako ne bi uzalud gubio vrijeme.

»Kao da ideš k bogatoj ljubavnici ili u ured državnih željeznica, — mislio je on penjući se po ulaštenim stepenicama pokrivenim skupocjenim sagovima. — Bojiš se i stati!«

Ušavši u apoteku, Svojkin osjeti kako ga je zapljusnuo miris svojstven svim apotekama svijeta. Znanost i lijekovi mijenjaju se u nizu godina, a miris apoteke vječan je kao materija. Mirisali su ga naši djedovi, a mirisat će ga i unuci. Kako već bijaše kasno, u apoteci ne bijaše ljudi. Za žutim, ulaštenim uredskim pultom, ukrašenim lončićima sa signaturama, stajao je visoki gospodin s dostojanstveno zabačenom glavom, sa strogim licem i s njegovanim zaliscima — po svoj prilici magister. Počevši od male ćele na glavi, pa sve do dugačkih, ružičastih nokata sve je na tom čovjeku bilo pomno izglačano, očišćeno i upravo zalizano — mogao je odmah na vjenčanje. Njegove oči s namrštenim obrvama gledale su odozgo prema dolje, u novine, što ležahu na pultu. Čitao je. Postrance je, iza žičane rešetke, sjedio blagajnik i lijeno brojio sitniš. S onu stranu tezge, koja je dijelila latinsku kuhinju od hrpe, pomicahu se u polumraku dvije tamne figure. Svojkin priđe k pultu i preda izglačanom gospodinu recept. Ne gledajući ga, gospodin uze recept, pročita u novinama do točke, okrenu lako glavu poludesno i promrsi:

— Calomeli grana duo, saccari albi grana quinque, numero decem.

— Ja![1] — začu se u dubini ljekare oštar, kovan glas.

Magister izdiktira istim muklim, odmjerenim glasom miksturu.

---

[1] Da! (njem.)

— Ja! —raču se glas iz drugoga kuta.

Magister napisa nešto na receptu, namršti se i, zabacivši glavu, spusti pogled na novine.

— Za jedan sat bit će gotovo, — procijedi on kroz zube tražeći očima točku, kod koje bijaše stao.

— Ne bi li bilo moguće prije? — promrmlja Svojkin. Ne mogu nipošto da čekam.

Magister ne odgovori. Svojkin se spusti na divan i stade čekati. Izbrojivši sitniš, blagajnik duboko uzdahnu i škljocnu ključem. Jedna od tamnih figura u dubini bavila se oko mramorna mužara. Drugi je lik nešto miješao u plavoj staklenci. Negdje je odmjereno i oprezno otkucavao sat.

Svojkin bijaše bolestan. U ustima mu je gorjelo, u nogama i rukama osjećao je jake boli, u otežaloj glavi izmjenjivale su se mutne slike nalik na oblake i zakukuljene ljudske prikaze. Magistra, police s lončićima, plinske pipce, police... vidio je kao kroz koprenu, a jednolično udaranje o mramorni mužar i polagano tiktakanje sata kao da nije dolazilo izvana: činilo mu se, da mu to udara u glavi... Razbijenost i mutež u glavi sve se više širile u njegovu tijelu, tako da je, nakon kratka čekanja i osjećajući da ga hvata mučnina od udaranja mramornoga tučka, odlučio da stupi u razgovor s magistrom, ne bi li održao duh budnim...

— Mora da kod mene počinje vrućina, — reče on. — Liječnik je rekao, da je još teško reći kakva je moja bolest, ali sam već silno oslabio... Još je sreća za me, što sam obolio u prijestolnici. Ne dao bog, da čovjeka snađe takva napast na selu... gdje nema liječnika ni apoteka!

Magister je stajao nepomično. Zabacio je glavu i čitao. Na Svojkinove riječi nije odgovorio ni riječju ni kretnjom, kao da nije čuo... Blagajnik glasno zijevnu i potegnu šibicom po hlačama. Tučak u mramornome mužaru udarao je sve jače i bučnije. Videći da ga ne slušaju, Svojkin podiže oči na police s lončićima i stade čitati natpise... Pred njim zatitraše najprije svi mogući »radiksi«: genciana, pispinella, sedoaria i t. d. Za radiksima zatitraše tinkture: oleum, semen, s nazivima, što bijahu sve jedan zakučastiji i pretpotopniji od drugoga.

»Koliko tu ima, zacijelo, nepotrebna balasta! — pomisli Svojkin. — Koliko šablone ima u tim lončićima, što tu stoje samo zbog tradicije, a kako je ipak sve to ozbiljno i uvjerljivo!«

Svojkin svrnu pogled s polica na stakleni ormarić u blizini. Tu spazi gumene kružiće, kuglice, štrcaljke, lončiće s pastom za zube, Pierrotove i Adelsheimove kapljice, toaletne sapune, masti za rast kose...

U apoteku uđe dječak u prljavu kaputu i zatraži za deset kopjejaka bičje žuči.

— Recite, molim, za što služi bičja žuč? — obrati se nastavnik magistru poveselivši se temi za razgovor.

Ne dobivši odgovora na svoje pitanje, Svojkin poče promatrati strogo, naduto lice magistrovo.

»Čudni ljudi, bogami! — pomisli on. — Zašto se drže tako učeno? Ogule bližnjega trostruko, prodaju masti za rast kose, a kad ih gledaš, pomislio bi, da su doista žreci znanosti. Pišu latinski, govore njemački... Srednji vijek kriju u sebi... Dok si zdrav, ne zapažaš uopće ta suha, tvrda lica, a čim oboliš, kao ja, eto sada, hvata te strava pri pomisli, da je sveta stvar dospjela u ruke toj izglačanoj pojavi bez osjećaja...«

Promatrajući nepomično lice magistrovo, Svojkin najedamput osjeti želju da legne, uz svaku cijenu, što dalje od svijetla, od učenoga lica i od udaranja mramornoga tučka...

Bolećiv umor ovlada cijelim njegovim bićem... On pristupi tezgi, načini grimasu punu molbe i zapita:

— Budite tako ljubazni, dopustite da odem! Ja... ja sam bolestan...

— Odmah... Molim, ne naslanjajte se laktom!

Nastavnik sjede na divan. Tjerajući iz glave maglovite prikaze, poče gledati kako blagajnik puši.

»Prošlo je istom pol sata, — pomisli on. — Još ostaje isto toliko... Nepodnosivo!«

Uto, konačno, pristupi magistru malen, crnomanjast farmaceut i stavi kraj njega kutijicu s prašcima i staklenku s ružičastom tekućinom... Magister pročita do točke, polako se udalji od pulta, uze bočicu u ruke i potrese je pred očima... Zatim napisa signaturu, priveza je za grlić bočice i posegnu za žigom...

»Čemu sve te ceremonije? — pomisli Svojkin. — Gubitak vremena, a i skuplje je zbog toga.«

Zamotavši, zavezavši i zapečativši miksturu, magister poče isto raditi i s prašcima.

— Uzmite! — progovori on konačno, ne gledajući Svojkina. — Platite na blagajni rubalj i šest kopjejaka.

Svojkin posegnu u džep, da izvuče novac, izvuče rubalj i sjeti se, da osim toga rublja nema više ni kopjejke...

— Rubalj i šest kopjejaka? — promrmlja on zbunjujući se. — A ja imam samo rubalj. Mislio sam, da će rubalj biti dosta... Što ću sad?

— Ne znam! — odsiječe magister uzimljući novine.

— Onda oprostite... Šest kopjejaka donijet ću vam sutra, ili ću poslati...

— To ne možete... Kod nas kredita nema...

— Pa što ću onda?

— Otiđite kući, donesite šest kopjejaka, i dobit ćete lijek.

— Jest, ali... meni je teško hodati, a nemam koga da pošaljem...

— Ne znam! — odsiječe magister uzimajući novine.

— Hm... — zamisli se nastavnik. — Dobro, otići ću kući...

Svojkin iziđe iz apoteke i pođe kući... Dok je stigao do svoje kuće, pet puta je sjeo da se odmori... Došavši kući i našavši na stolu nekoliko komada sitna novca, sjede na postelju da odahne... Neka sila pritegnu mu glavu k jastuku... Legao je načas... Magloviti likovi, nalik na oblake i zakukuljene prikaze, stadoše mu mutiti svijest... Dugo se sjećao, da mora u apoteku, dugo se silio da ustane, ali bolest bijaše jača. Sitniš ispade bolesniku iz šake, i njemu se učini, da je već otišao u apoteku i da ondje razgovara s magistrom.

NIJE SUĐENO!

Oko deset sati ujutru dva su vlastelina, Gadjukin i Šilohvostov, putovali na izbore kotarskoga mirovnog suca. Vrijeme bijaše prekrasno. Cesta, kojom su se prijatelji vozili, zelenjela se koliko god bijaše duga. Mlado lišće starih breza i s jedne i s druge strane ceste tiho je šaptalo. I lijevo i desno prostirahu se bujne šumice, iz kojih dopirahu dozivanja prepelica, vivaka i šumskih šljuka. Na horizontu bijelile su se tu i tamo crkve i gospodski dvorovi sa zelenim krovovima.

— Trebalo bi dovesti ovamo našega predvoditelja, pa mu ovdje zabosti nos... — progunđa Gadjukin, debeli, sijedi gospodin s prljavim slamnatim šeširom na glavi i s razvezanom šarenom kravatom, kad je kočija poskakujući i zveckajući u svim svojim zglavcima obilazila mostić. — Naše općinske mostove samo zato i grade, da ih obilazimo. Istinu je rekao na skupu prošle godine grof Dubleve, da općinski mostovi služe za ispitivanje umnih sposobnosti: tko obiđe most, pametan je, tko zaveze na mostić, pa slomi vrat kako treba, budala je. A svemu je kriv predsjednik. Da nam je predsjednik tko drugi, a ne pijanac, pospanac, mlitavac, ne bi bilo takvih mostova. Tu je potreban čovjek koji razumije, čovjek energičan, zubat, kao ti, na primjer... Nevolja te nosi u mirovne suce, a trebao bi, zaista bi trebao kandidirati za predsjednika!

— Pričekaj samo, kad ih danas provezu vranci, — skromno dočeka Šilohvostov, visok, crvenokos čovjek s novom plemićkom kapom na glavi, — trebat ćeš hoćeš ne ćeš kandidirati za predsjednika.

— Ne će se provesti... — zijevnu Gadjukin. — Nama su potrebni naobraženi ljudi, a akademsku naobrazbu imaš ti jedini u cijelome kotaru. Koga da i biramo, ako ne tebe? Tako

smo već i učinili... Što da se guraš u mirovne... Kao predsjednik bio bi potrebniji...

— Svejedno je, prijatelju... I mirovni dobiva 2400 i predsjednik dobiva 2400. Mirovni pak sjedi kod kuće, a predsjednik se svaki čas dronca u kočiji vozeći se u upravu. Mirovnome je kudikamo lakše, a osim toga...

Šilohvostov ne dovrši... Najedamput se uzvrpolji i uperi pogled ravno pred sebe na cestu. Zatim se živo zacrvenje, pljunu, pa se zabaci na naslon.

— Znao sam! Slutilo mi srce! — promrsi skidajući kapu i otirući s čela znoj. — Opet me ne će izabrati!

— Što je? Zašto?

— Pa zar ne vidiš, da nam ide ususret otac Onisim? To je kao na dlanu... Susretneš li na putu takvu figuru, možeš okrenuti natrag, jer — ništa ne ćeš postići. Znam već! Mitjka, okreći natrag! Gospode, navlaš sam se izvezao ranije, da se ne sretnem s tim jezuitom, ali da! Nanjušio je, da putujem! Ima on osjetilo za to!

— Dosta, dosta! Izmišljaš, bogami!

— Ne izmišljam.

— Susretneš li putem svećenika, nesreća je gotova, a on baš hoće da mi iziđe ususret, kad god putujem na izbore. Starac je jedva još živ, sprema se za smrt, a zloban je da te bog očuva! Nije on badava već dvije godine u mirovini! I zbog čega se osvećuje? Bili smo, znaš, jedamput kod Uljeva. Poslije objeda popio sam, naravno, i sjeo za klavir, pa počeo, znaš, onako, bez ikakve primisli, pjevati »Travaricu«, pa »Zapjevajmo složno pred cijelim čestitim narodom«, a on čuo, pa kaže: »Ne priliči sucu da tako misli o hijerarhiji. Ne ću dopustiti, da vas izaberu!« I odonda mi uvijek izlazi ususret... Već sam se i svađao s njim, i putove sam mijenjao — ništa ne pomaže! Osjeća on, kad se ja izvezem... Što mogu? Sad valja okrenuti! Ionako me ne će izabrati! To je kao na dlanu... Dosad me nisu izabrali — a zašto? Po njegovoj milosti!

— No, dosta, — naobražen čovjek, sveučilišne je nauke završio, a u bablje priče vjeruje...

— Nisam praznovjeran, ali prepoznajem zao znak: čim što započnem trinaestoga, čim sretnem tu figuru, uvijek zlo po mene. Sve je to, dakako, besmislica, ne treba u to vjero-

vati, ali ... reci mi, zašto se uvijek ispunja ono što kaže znak? Eto, ne možeš da razjasniš. Vjerojatno ne valja, kažem, ali u svakom slučaju ne smeta da se čovjek pokori tim prokletim znacima ... Vratimo se! Ni mene ni tebe, brate, ne će izabrati, samo će još osovina puknuti, ili ćemo izgubiti u igri. Vidjet ćeš!

Kočiju dostigoše seljačka kola, u kojima je sjedio sitni, drhtavi svećenik s cilindrom širokih oboda, pozelenjelim od vremena i u rizi od konopljanoga platna. Našavši se uz kočiju, on skinu cilindar i nakloni se.

— Ne valja vam posao, batjuško! — mahnu mu rukom Šilohvostov. — Takvi pakosni postupci ne priliče vašemu zvanju! Da! Za to ćete odgovarati na sudnji dan ... Vratimo se! — obrati se on Gadjukinu. — Badava se vozimo ...

Ali Gadjukin nije htio da se vrati ...

Navečer istoga dana prijatelji se vraćahu kući ... Obojica bijahu crveni kao rak i mračni kao večernje rumenilo prije nevremena.

— Govorio sam ja tebi, da treba da se vratimo! — gunđao je Šilohvostov. — Rekao sam ti, pa zašto me nisi poslušao? Eto ti praznovjerja! Ne ćeš li sada povjerovati! Provezli ih vranci, gadove, a još me i ismijaše, prokletnici! »Krčmu držiš, kažu, na svojoj zemlji!« Da, držim, pa što onda? Držim, da!

— Ništa zato, za mjesec dana kandidirat ćeš za predsjednika ... umirivaše ga Gadjukin. — Danas su te ispreskakali upravo zato, da te izaberu za predsjednika ...

— Samo ti pjevaj! Uvijek me, zlobniče, tješiš, a sam se prvi guraš da baciš crnu kuglicu! Danas nije bilo nijedne bijele, sve same crne. I ti si, dakle, bacio crnu ... Merci ...[1]

Mjesec dana kasnije prijatelji su se vozili istom cestom na izbore predsjednika općinske uprave, samo što ovaj put nisu krenuli u deset sati ujutru, nego u sedam sati. Šilohvostov se trzao u kočiji i nemirno je svaki čas promatrao cestu ...

— On ne misli, da smo se tako rano izvezli, — govorio je on, — ali treba ipak da se požurimo ... Đavo bi znao, možda on ima špijune! Tjeraj, Mitjka! Brže! ... Jučer sam,

---

[1] Franc. »hvala«

brate, — obrati se on Gadjukinu, — poslao ocu Onisimu dvije vreće zobi i funtu čaja... Mislio sam, da ću ga smekšati miloštom, a on prima darove i govori Fedoru: »Pozdravi gospodara i zahvali mu za dar, ali mu reci, kaže, da sam nepodmitljiv. Ni zlatom me ne ćeš sklonuti da promijenim svoje mišljenje, a kamoli zobi.« Kakav je! No čekaj malo! Poći ćeš i ni đavla pišljivog ne ćeš susresti... Tjeraj, Mitjka!

Kočija je ušla u selo, u kojemu je živio otac Onisim... Vozeći se kraj njegove kuće, prijatelji se zagledaše u vrata... Otac Onisim vrtio se oko seljačkih kola i žurio se da upregne konja. Jednom je rukom pritezao sebi pojas, a drugom rukom i zubima stavljao je na konja ormu...

— Zakasnio je! — zahihota Šilohvostov. — Dojaviše mu špijuni, ali prekasno! Ha-ha! Evo ti, jedi! Što! Pojeo si? To ti je tvoja nepodmitljivost! Ha-ha!

Kočija poletje iz sela, i Šilohvostov osjeti, da nema više opasnosti. Trijumfirao je.

— No, kod mene ne će više biti ovakvih mostova! — poćeo se hvaliti budući predsjednik namigujući. — Pritegnut ću ja te poduzetnike! Kod mene će, brate, škole biti malo drukčije! Čim opazim, da je koji učitelj pijanac ili socijalist — gubi se, brate! Ne bilo ti traga! Kod mene, brate, općinski liječnici ne će smjeti da idu u crvenim rubaškama! Ja, brate... Tjeraj, Mitjka, da nam se drugi koji pop ne nađe na putu! No, čini se, sretno smo sti... Aj!

Šilohvostov najedamput problijedje i skoči kao da ga je ubolo.

— Zec! Zec! — kriknu on. — Zec je pretrčao preko ceste! Aa... đavle, raspao se, da bog da!

Šilohvostov odmahnu rukom i obori glavu. Kratko je vrijeme šutio i razmišljao, a onda je, prešavši rukom preko blijedog, znojnog čela, prošaptao:

— Nije mi, dakle, suđeno da dobivam 2400... Okreni, Mitjka! Nije suđeno!

PRIJEKO POTREBAN PREDGOVOR

Mladi par, netom vjenčan, vraća se iz crkve kući.

— No, Varjo, — veli muž, — uzmi me za bradu i povuci što jače možeš.

— Što sve ne izmišljaš!

— Ne, ne, daj, molim te! Uhvati i potegni, ne ustručavaj se nimalo.

— Dosta. Što će ti to?

— Varjo, molim te... pa i zahtijevam! Ako me voliš, uhvatit ćeš me za bradu i povući ćeš... Evo ti moja brada, povuci!

— Ni za što! Zar da zadam bol čovjeku, kojega volim više nego svoj život... ne, nikada!

— Ali ja molim! — počinje se srditi novopečeni muž. — Razumiješ li? Molim... zahtijevam!

Nakon dugoga razmišljanja žena konačno, u nedoumici, uvlači svoje sitne ručice u bradu svojega muža i vuče je koliko joj to dopušta snaga... Muž se ni ne namršti...

— Zamisli, nimalo me ne boli! — veli on. — Bogami, ne boli me. A sad, čekaj, sad ću ja tebe...

Muž uhvati rukama nekoliko vlasi na ženinoj sljepoočici i čvrsto povuče. Žena vrišti.

— Sad vidiš, draga, da sam mnogo jači i izdržljiviji od tebe. Potrebno je da to znaš za slučaj, da jednom digneš na me šake ili da mi zavičeš, da ćeš mi iskopati oči... Jednom riječju, neka se žena boji muža svojega!

U VAGONU

Bitka riječima

— Susjede, ne biste li cigaru?

— Merci!... Krasna cigara! Koliko stoji deset takvih?

— Da pravo kažem, ne znam, ali mislim, da je jedna od skupih... ta havana je! Poslije boce Elle-de-Perdrix, što sam je nedavno ispio na kolodvoru, i poslije srdela nije loše zapaliti takvu cigaru! Pff!

— Kakav imate masivni privjesak!

— M-da... Trista rubljića! Sad, poslije te cigare, ne bi bilo loše, znate, popiti malo rajnskoga... Schloss Johannisberga, možda, broj 85 1/2, po deset rubalja... A? Ili crvenoga... Od crvenih pijem Clo de Bougeot vieux sec, ili možda Clo de Roi Carton... Uostalom, ako već hoćemo burgundac, onda jedino Chambertin broj 38 3/4. To je najzdraviji burgundac...

— Oprostite, molim, što neskromno pitam: vi pripadate, vjerojatno, ovdašnjim krupnim posjednicima, ili ste... bankar?

— N-ne-e, kakav bankar! Ja sam nadzornik skladišta carinarnice u W.

*

— Moja žena čita »Novosti« i »Novo vrijeme«, a ja više volim moskovske novine. Ujutro čitam novine, a naveče zapovjedim kojoj od svojih kćeri da čita naglas »Rusku starinu« ili »Vjesnik Evrope«. Moram priznati ne volim debele časopise, dajem ih znancima da ih čitaju, a sam se radije sladim ilustracijama... Čitam »Njivu«, »Svemirnuju«... pa, naravno, i humorističke...

— Zar se pretplaćujete na sve te novine i časopise? Vi vjerojatno imate biblioteku?

*

— Putovanje konjskom zapregom nemoguće je, naravno, usporediti s putovanjem željeznicom, no i konji su, braco, dobra stvar... Upregneš tako pet šest trojki, natovariš ženice i — »ah, vi, konji, moji konji, letite brže od sokola!« Voziš se, a iskre vrcaju! Prevališ tako, jureći, tridesetak vrsta, pa natrag... Većeg užitka ne možeš ni da zamisliš, osobito zimi... Dogodilo se, znate, ovo... Zapovjedih jednom ljudima, da upregnu deset trojki... imao sam goste...

— Oprostite, vi ste vlasnik ergele?

— Ne, ja sam pomoćnik zapovjednika vatrogasaca.

*

— Nisam koristoljubiv, ne volim novac... pljujem na nj!... Mnogo sam zbog toga poganog novca pretrpio, a ipak govorim i govorit ću: novac je dobra stvar! Stojiš tako okom u oko s čovjekom i najedamput osjetiš neki, da tako kažem, papirnati dodir... Samo ti iskre prolete žilama, kad u šaci osjetiš papirinu...

— Vi ste, jamačno, liječnik?

— Sačuvaj bože! Ja sam šef kotarskoga redarstva...

*

— Kondukteru! Gdje sam? U kakvu sam društvu? U kojemu vijeku živim?

— A tko ste vi?

— Postolarski majstor Jegorov...

*

— Rekli vi što mu drago, težak je naš spisateljski posao! (veličanstveni uzdah). Nije badava collega Njekrasov rekao, da je u našoj sudbini nešto kobno... Istina, dobivamo mnogo novaca, svagdje nas poznaju, postajemo slavni, ali... sve je to taština... Slava je, po riječima jednog od mojih kolega, izazovna zakrpa na prljavim dronjcima slijepčevim... Tako je teško i naporno, da me katkada spopada želja, vjerujte, da tu slavu i taj novac zamijenim za oračev život...

— A gdje izvolijevate pisati?

— Pišem u »Luči« članke o evropskom pitanju...

*

— Moj je muž svake subote odlazio k ministru, pa sam ostajala sama... Jedne subote dođoše iznenada ljudi grofa Fikina i zapitaše za muža. »Potreban nam je, moramo ga naći uz svaku cijenu... Nađite nam svojega muža, pa morali ga i iz zemlje iskopati!« Takvi su bili, bogami... A gdje da nađem muža, kažem im. Sad je kod ministra, odanle će po svoj prilici do kneginje Hronske-Zapjate...

— A-a-a... U kojemu ministarstvu izvolijeva služiti vaš muž, gospođo?

— On je brijač... Radi kao brijač...

OZBILJNO

Dobro bi bilo revidirati Kazneni zakonik i unijeti u nj članke:

O osnivačima društava ljubitelja scenske umjetnosti, kao i o onima, koji znaju za takva društva, a ne prijavljuju ih na nadležnome mjestu.

O ljudima bez talenta i dara, koji zbog koristi, tašte slave ili drugog osobnog probitka dopuštaju sebi da na javnim koncertima i kućnim zabavama pjevaju romance ili kuplete. (Najbolja popravna mjera za njih bila bi brnjica.)

O učenicima gimnazije, koji se u ljubavnim pismima služe citatima iz djela poznatih autora (Proudhon, Buckle, i dr.) ne naznačujući izvora.

O ljudima, koji boluju od književnoga svrbeža i o društvenom izoliranju takvih bolesnika.

O podizanju zgrada s debelim zidovima, izvan grada, na općinski trošak, specijalno za djevojke uhvaćene u zloupotrebi glazbenih ljestvica.

O izgonu iz domovine osoba, koje se izdaju za ženike, pa objeduju svaki dan na račun otaca, koji imaju kćeri.

O predavanju recenzenata sudu zbog lihve.

O državnim savjetnicima, koji sebi prisvajaju naslov »presvijetli«.

O pedagozima, koji se bave uništavanjem šuma.

O ženama vicegubernatora, izaslanika i viših savjetnika, koji iskorišćuju darežljivost i uslužnost tajnika, egzekutora i redarstvenih činovnika, pa neprestano razašilju potpisane arke u korist jedne siromašne obitelji, »za objed u čast Ivana Ivanoviča«, i t. d., čime izazivaju kod stanovništva malodušnost i strah pred filantropijom.

O djevojkama, koje iz bilo kojih razloga sakrivaju svoje godine.

O braku muza s budalastim i ludim pjesnicima.

O LIPNJU I SRPNJU

Filološka napomena

U svibnju i kolovozu ruski ljudi idu u bundama i cvokoću zubima, pa se rusko ljeto prema tome sastoji od lipnja i srpnja. Usred ladanjskih bura i tišina, u vihoru Zucca i Montbazonovica[1] ta dva mjeseca prolaze tako brzo, da je već vrijeme da ih smatramo jednim mjesecom, to više, što oba počinju s iju-[2], što u kalendaru stoje jedan do drugoga i što oba izazivaju znojenje... Spajanje obaju mjeseca u jedan donijelo bi smanenje rashoda: datum dvadeseti došao bi jedamput, a ne dvaput.[3] Lipanj je dobio svoje ime po riječi junior, što znači mladić, učenik gimnazije, jer učenici gimnazija u tome mjesecu sazrijevaju; sazrevši, ne daju, doduše, ploda, ali ipak dobivaju svjedodžbe zrelosti.

Kod Rimljana je lipanj bio posvećen Merkuru, bogu drugoga reda, koji se bavio trgovinom. Toga Merkura smatraju pokroviteljem kamatnika, varalica na kartama i trgovaca-samodura. Posuđivao je bogovima novac uz kamate, plesao je u salonima kadrilu i pio po deset samovara čaja na dan; imao je kolajnu za rad u dobrotvornim ustanovama, kojima je besplatno nabavljao drva zarađujući pritom rubalj na rubalj; volio je Moskvu, gdje je držao krčmu, jeo je pod šatorima golube i izdavao dobronamjerno-prijevarne novine. U lipnju se dogodilo ovo: izišao je ukaz o zabrani prodavanja živih ljudi na trgu, osnovano je učilište pravnih nauka sa svrhom, da po Rusiji rasturi zamjenike državnih odvjetnika... U istom su mjesecu, po svjedočanstvu Ilovajskoga, u

---

[1] Zucci — talijanska balerina; Montpazon — franc. operetna glumica; obje su gostovale u Moskvi 1885. god.

[2] Ijunj, ijulj

[3] U carskoj Rusiji plaće su se isplaćivale 20. u mjesecu.

Parizu zabilježeni krvavi događaji (vjerojatno griža). Srpanj je pak, protekcijom Marka Antonija, dobio svoje ime po Juliju Cezaru, dragome momku, koji je prešao Rubikon i napisao »De bello gallico«,[1] djelo, koje zaslužuje, po mišljenju nastavnika latinskoga jezika, dvanaest sati nedjeljno. Bilo je posvećeno presvijetlom g. ravnatelju nebeske pisarnice, pravom državnom savjetniku i vitezu Jupiteru. Premda je g. Jupiter bio božanskoga podrijetla, bavio se samo ljudskim poslovima: igrao je vint, pio je »ljutu« i trčao za suknjama. Mladim klasicima nije nepoznato njegovo udvoravanje kravi Io. U srpnju sunce ulazi u znak Lava, pa svi vitezovi »Lava i Sunca« slave u srpnju imendan. Za pisce je srpanj nesretan mjesec. Smrt je svojom neumoljivom olovkom prekrižila u srpnju šestoricu ruskih pjesnika i jednoga Pamvu Berindu. Kod nas u Rusiji knez Meščerski piše, zbog silne srpanjske vrućine, svoja zapamćenja, što ih na pokrajinskim pozornicama čita Andrejev Burlak. Poslije srpnja dolazi jesen.

---

[1] O galskom ratu

ŽENIK I TATICA

Suvremeno

Mala scena

— A, vi se, čujem, ženite! — obrati se Petru Petroviču Milkinu na ladanjskome plesu jedan od njegovih znanaca. — Pa kad ćete uređivati dječji dom?

— Odakle vam vijest, da se ženim? — planu Milkin. — Koja vam je budala to rekla?

— Svi kažu, a i vidi se po svemu... Čemu da skrivate, dragoviću... Mislite, da ništa ne znamo, a progledasmo vas i znamo! He-he-he... Vidi se po svemu... Cijele dane sjedite kod Kondraškinih, objedujete ondje, večerate, romance pjevate... Šećete samo s Nastenjkom Kondraškinom, samo njoj vučete i kite cvijeća... Sve mi vidimo! Nedavno sam se sreo i sa samim taticom Kondraškinom. On mi kaže, da je ovo s vama već gotova stvar i da ćete se vjenčati, čim se vratite s ljetovanja u grad... Pa što? Dao bog! Ne veselim se toliko zbog vas, koliko zbog samoga Kondraškina... Ta jadnik ima sedam kćeri! Zar je to šala? Dao bog, da bar jednu udomi...

»Do đavola... — pomisli Milkin. — To mi već deseti govori o ženidbi s Nastenjkom. I po čemu su zaključili, đavo ih odnio! Po tome što svaki dan objedujem kod Kondraškinih, što šećem s Nastenjkom... Ne-e, vrijeme je da prekinem to govorkanje, jer će me još i oženiti, prokletnici!... Otići ću sutra i reći ću tom glupanu Kondraškinu, da se ne podaje neopravdanim nadama i... hajde!«

Drugi dan po opisanom razgovoru Milkin je, osjećajući se smetenim i nekako prestrašenim, ulazio u ladanjski kabinet dvorskoga savjetnika Kondraškina.

— Petre Petroviču! — dočeka ga domaćin. — Kako živimo? Zaželjeste se, anđele? He-he-he... Nastenjka će odmah doći... Samo je načas otrčala do Gusjevih...

— Ja, da pravo kažem, nisam došao k Nastasji Kirilovnoj, — promrmlja Milkin češući u neprilici oko, — nego k vama... Moram se s vama porazgovoriti o koječemu... Nešto mi je dospjelo u oko...

— O čemu vi to mislite govoriti? — namignu Kondraškin. — He-he-he... Što ste tako smeteni, dragoviću? Ah, muškarac, muškarac! Nevolja je s vama, s mladeži! Znam o čemu hoćete da govorite! He-he-he... Već je i vrijeme... davno je trebalo...

— Zapravo, na neki način... stvar je, vidite, u tome, da sam... došao da se oprostim s vama... Sutra putujem...

— Kako? Putujete? — upita Kondraškin iskolačivši oči.

— Veoma jednostavno... Putujem, i to je sve... Dopustite da vam zahvalim za ljubazno gostoprimstvo... Vaše su kćeri tako drage... Nikad ne ću zaboraviti časove, što sam ih...

— Dopustite... — pocrvenje Kondraškin. — Ne razumijem vas do kraja... Svaki čovjek, naravno, ima pravo da otputuje... i vi možete raditi što vas je volja, no vi se, poštovani gospodine, vi se... izvlačite... Nije pošteno!

— Ja... ja... ja ne znam kako se ja to izvlačim?

— Zalazili ste ovamo cijelo ljeto, jeli ste, pili, davali nadu, šalili ste se s djevojkama od zore do mraka, i najedamput, eto ti, putujem!

— Ja... ja nisam davao nade...

— Naravno, očitovali se niste, no nije li se vidjelo kamo smjeraju vaši postupci? Svaki ste dan bili na objedu, cijele ste noći hodali s Nastjom pod ruku... pa zar to čovjek radi samo onako? Samo zaručnici dolaze na objed svaki dan. Zar bih ja hranio čovjeka, koji nije ženik? Da! Nije pošteno! Ne želim ni da vas slušam! Izvolite se očitovati, inače ću... ovaj...

— Nastasja Kirilovna je veoma dražesna... dobra djevojka... Ja je poštujem i... bolje žene ne bih mogao ni da poželim, no naša se uvjerenja, nazori razilaze.

— To je razlog? — nasmiješi se Kondraškin. — Samo to? Pa zar je moguće, dušice, naći ženu, koja bi po nazorima

bila slična mužu? Ah, mladac, mladac! Zelen, zelen! Kad iziđe s nekom teorijom... bogami... he-he-he... pada čak i u vatru... Sad vam se nazori razilaze, a kad budete živjeli zajedno, sve će se te hrapavosti izgubiti... Dok je cesta nova — ne možeš putovati, a kad je malo izvoze, svaka joj čast!

— Tako je, tako, ali... ja nisam vrijedan Nastasje Kirilovne...

— Vrijedan, vrijedan! Koješta! Ti si sjajan momak!

— Vama nisu poznati svi moji nedostaci... Siromašan sam...

— Sve koješta! Plaću dobivate, pa hvala bogu...

— Ja... ja sam pijanac...

— No-no-no!... Nijedamput vas nisam vidio pijana!... — uzmahnu rukama Kondraškin. — Mladež ne može da ne pije... I ja sam bio mlad, znao sam se napiti, bez toga nema...

— Ali ja se opijam do besvijesti. Kod mene je to nasljedni porok!

— Ne vjerujem! Takva ružica, pa da pije po nekoliko dana uzastopce! Ne vjerujem!

»Ne ćeš prevariti đavla! — pomisli Milkin. — Kako bi se ipak rado otarasio kćeri!« — Ne samo da se opijam, — nastavi on glasno, — nego sam i drugim porocima opterećen. Primam mito...

— A tko ga, dragoviću, ne prima? He-he-he. I to mi je neko iznenađenje!

— Osim toga nemam prava da se ženim sve dotle, dok ne bude odlučena moja sudbina... Tajio sam to pred vama, ali sad morate sve saznati... Ja... ja sam pod sudom zbog rasipništva...

— Pod su-dom? — klonu Kondraškin. — N-da... novost... To nisam znao. Zaista, ženiti se ne možeš, dok se stvar ne riješi... A vi ste mnogo prorajtali?

— Sto četrdeset i četiri tisuće.

— N-da, svota! Da, zaista, stvar miriše po Sibiru... Na taj način djevojka može propasti ni za što. Pa onda tu nema pomoći, bog s vama...

Milkin uzdahnu olaškan i posegnu za šeširom...

— Uostalom, — nastavi Kondraškin nakon kratkoga razmišljanja, — ako vas Nastenjka voli, može doći za vama

onamo. Kakva bi to ljubav bila, kad bi se bojala žrtava? A tomska je gubernija k tome rodna. U Sibiru je, brate, život bolji nego ovdje. I sam bih pošao, da nemam obitelji. Možeš se očitovati!

»Ne možeš na kraj s đavlom! — pomisli Milkin. — Spreman je da uda kćer i za nečastivoga, samo da je skine s vrata.« — No to još nije sve... — nastavi on glasno. — Odgovarat ću pred sudom ne samo zbog rasipništva, nego i zbog prijevare.

— Svejedno! Kazna je ista.

— Tfu!

— Zašto tako glasno pljujete?

— Tako... Čujte, još vam nisam otkrio sve... Nemojte me siliti da vam kažem ono što čini tajnu mojega života... strašnu tajnu!

— Ne želim znati vaših tajni! Tričarije!

— Nisu tričarije, Kirile Trofimiču! Kad čujete... kad saznate tko sam, ustuknut ćete... Ja... ja sam odbjegli robijaš!!

Kondraškin odskoči od Milkina, kao da ga je tko ubo, i skameni se. Časak je tako stajao šuteći, nepomičan; njegove oči, pune strave, gledale su u Milkina, a onda je, srušivši se u naslonjač, zastenjao.

— Nisam to očekivao... — promrmlja on. — Koga sam grijao na svojim grudima! Idite! Idite, zaboga! Da vas više ne vidim! Oh!

Milkin uze šešir i uputi se pobjedonosno prema vratima...

— Čekajte! — zaustavi ga Kondraškin. — A zašto vas već dosad nisu zatvorili?

— Živim pod tuđim imenom... Teško je zatvoriti mene...

— Možda ćete tako živjeti i do smrti, i nitko ne će saznati tko ste. Čekajte! Ta sad ste čestit čovjek, davno ste se pokajali... Bog bio s vama, pa neka, ženite se!

Milkina obli znoj... Slagao je, da je robijaš. Gore slagati više nije mogao. Preostalo mu je samo jedno: da sramotno bježi ne opravdavajući svoj bijeg... I već je bio spreman da šmugne kroz vrata, kad mu u glavi sinu misao...

— Slušajte, vi još ne znate sve! — reče on. — Ja... ja sam lud, a mahnitima i luđacima brak je zabranjen...

— Ne vjerujem! Luđaci ne zaključuju tako logično...

— Bit će da ne razumijete, kad tako zaključujete! Zar ne znate, da su mnogi luđaci ludi samo u određenom razdoblju, a u međuvremenu da se ničim ne razlikuju od običnih ljudi?

— Ne vjerujem! I ne govorite mi!

— Onda ću vam poslati liječničku svjedodžbu!

— Svjedodžbi ću vjerovati, a vama ne... Lijep luđak!

— Za pol sata donijet ću vam svjedodžbu... a dotle zbogom...

Milkin zgrabi šešir i izletje. Kojih pet časaka kasnije već je ulazio u stan svojega prijatelja doktora Fitjueva, ali nesreća htjede, da je k njemu pogodio upravo u vrijeme, kad je on popravljao svoju frizuru nakon male svađe sa svojom ženom.

— Prijatelju moj, dolazim ti s molbom! — obrati se on liječniku. — Evo u čemu je stvar... Hoće silom da me ožene, puklo kud puklo... Da se riješim te napasti, palo mi je na pamet, da se prikažem kao slaboumnik... Hamletovski način, u neku ruku... Luđaci, znaš, ne mogu da se žene... Budi mi prijatelj, izdaj mi svjedodžbu, da sam lud!

— Ti ne ćeš da se ženiš? — upita liječnik.

— Ni za kakve kolačiće!

— E, onda ti ne dam svjedodžbu, — reče liječnik i pozabavi se opet svojom frizurom. — Tko ne će da se ženi, nije lud, nego je, naprotiv, najpametniji čovjek... A eto, kad zaželiš da se ženiš, dođi po svjedodžbu... Onda će biti jasno, da si poludio...

GOST

Mali prizor

Ravnatelju redarstvene ispostave Zeljterskom sklapahu se oči. Priroda je utonula u tamu. Utihnuše vjetrići, umuknuše ptičji zborovi, polegoše stada. Žena Zeljterskoga već je davno legla na počinak, spavala je i posluga, pozaspalo je sve živo, samo Zeljterski nije mogao da ode u spavaonicu, premda mu je vjeđe pritiskivao uteg od tri puda. Stvar je u tome, što je kod njega sjedio gost iz susjednoga ljetnikovca, umirovljeni pukovnik Peregarin. Otkako je došao, poslije objeda, i sjeo na divan, nije više nijedamput ustao, kao da se prilijepio. Sjedio je i pripovijedao hripavim, nosnim glasom, kako ga je godine 1842. u gradu Kremenčugu ujeo pas. Svršivši, počinjao bi opet ispočetka. Zeljterski bijaše sav očajan. Što sve nije radio, da se riješi gosta! Svaki je čas gledao na sat, govorio je, da ga boli glava, svaki je čas izlazio iz sobe, u kojoj je sjedio gost, ali ništa nije pomagalo. Gost nije razumijevao, nego je i dalje govorio o bijesnom psu.

»Taj stari panj sjedit će do jutra! — srdio se Zeljterski. — Takva trupina! No, pa kad već ne razumije običnih aluzija, morat ću da se poslužim jačim sredstvima.« — Slušajte, — reče on glasno, — znate zbog čega mi se sviđa ladanjski život?

— Zbog čega?

— Zbog toga, što ovdje možemo sebi život urediti. U gradu je teško provoditi određeni režim, a ovdje je obratno. U devet ustajemo, u tri objedujemo, u deset večeramo, u dvanaest spavamo. U dvanaest sam uvijek u postelji. Ne dao bog da legnem kasnije: drugi dan ne mogu da se riješim migrene!

— Recite... Zaista, to je stvar navike. Neki moj znanac, neki Ključkin, štabni kapetan, znate... upoznao sam se s njim u Serpuhovu, i eto, upravo taj Kljuškin...

I pukovnik poče, zapinjući i gestikulirajući debelim prstima, pripovijedati o Kljuškinu. Odbilo je dvanaest, kazaljka na satu pomaknula se prema dvanaest i pol, a on je još uvijek pripovijedao. Zeljterskoga obli znoj.

»Ne razumije, glupan! — srdio se on. — Zar misli, da mi je njegov posjet uživanje? No kako da ga se riješim«? — Slušajte, — prekinu on pukovnika, — što da radim? Strašno me boli grlo! Đavo me odnio jutros k nekom znancu, čije dijete leži u difteriji. Sva je prilika, da sam se zarazio. Jest, osjećam, da sam se zarazio. Imam difteriju!

— Događa se! — mirno procijedi kroz nos Peregarin.

— Bolest je opasna, a mogu k tome i druge zaraziti. Bolest je silno priljepčiva! Ne bih htio da vas zarazim, Parfeniju Saviču!

— Zar mene? He-he! Živio sam u bolnici za ljude oboljele od tifusa, i nisam se zarazio, a kod vas ću se najednom zaraziti! He-he!... Mene, braco, staru koreniku, bolest ne će zgrabiti. Starci su žilavi. Bio kod nas u brigadi neki drevni starac, potpukovnik Trebien... francuskoga podrijetla. No, i taj Trebien...

I Peregarin poče pripovijedati o Trebienovoj žilavosti. Sat odbi dvanaest i pol.

— Oprostite, što vas prekidam, Parfeniju Saviču, — zastenja Zeljterski. — U koliko sati idete vi spavati?

— Kadgod u dva, kadgod u tri, a događa se, da uopće i ne legnem na počinak, osobito ako sjedim u ugodnom društvu, ili ako mi se razigra reumatizam. Danas ću, na primjer, leći u četiri sata, jer sam se naspavao poslije objeda. Ja mogu da uopće i ne spavam. U ratu po cijele nedjelje nismo spavali. To nam se dogodilo. Nalazili smo se pred Ahalcihom...

— Oprostite. A ja, eto, liježem na počinak uvijek u dvanaest. Ustajem u devet sati, pa moram, htio ne htio, ranije da legnem.

— Naravno. Rano je ustajanje i za zdravlje dobro. No, eto, stojimo mi tako pred Ahalcihom...

— Đavo bi znao što je ovo, zimica, pa vrućica. Uvijek mi je tako prije napadaja. Moram vam reći, da od vremena do

vremena dobivam čudne živčane napadaje. Tako, oko jedan sat u noći... danju tih napadaja nema... najedamput počinje šum u glavi: žžž... Gubim svijest, skačem i počinjem bacati u ukućane sve što mi dođe pod ruku. Dođe li mi pod ruku nož, nabacujem se nožem, nađe li se stolac — bacam stolac. Sad me upravo hvata zimica, vjerojatno prije napadaja. Zimicom uvijek počinje.

— Gle! A što se ne liječite?

— Liječio sam se, ne pomaže... Ograničujem se samo na to da neposredno prije napadaja upozoravam znance i ukućane, da odu, a liječenje sam već davno napustio...

— Psss... Kakvih sve bolesti nema na svijetu! I kuga, i kolera, i napadaji kojekakvi...

Pukovnik potrese glavom i zamisli se. Nasta šutnja.

»Čitat ću mu malo svoj sastavak, — domisli se Zeljterski. — Tamo negdje leži zabačen roman, pisao sam ga još u gimnaziji... Možda mi posluži...« — Ah, da, — prekinu Zeljterski Peregarina u razmišljanju, — ne ćete li da vam pročitam svoj sastavak? U dokolici sam ga nekako sklepao... Roman u pet dijelova s prologom i epilogom...

I Zeljterski skoči, ne čekajući odgovora, te izvuče iz stola stari, požutjeli rukopis s naslovom ispisanim krupnim slovima: »Mrtvo more. Roman u pet dijelova«.

»Sad će zacijelo otići, — pomisli Zeljterski listajući po grijesima svoje mladosti. — Čitat ću mu dok mu se ne smuči...« — No, slušajte, Parfeniju Saviču...

— Vrlo rado... ja volim...

Zeljterski poče. Pukovnik stavi nogu preko noge, sjede udobnije i uozbilji se. Očito se spremio da sluša dugo i pažljivo... Čitač poče opisom prirode. Kad je odbio jedan sat, priroda je ustupila mjesto opisu dvorca, u kojemu je živio junak romana, grof Valentin Blenski.

— Da mi je živjeti u takvu dvorcu! — uzdahnu Peregarin. — I kako je dobro napisano! Sjedio bih i slušao vječno!

»Čekaj samo! — pomisli Zeljterski. — Smučit će ti se!«

U jedan i pol dvorac je ustupio svoje mjesto lijepoj vanjštini glavnoga junaka... Ravno u dva čitač je tihim, prigušenim glasom čitao:

»Pitate, što bih htio? O, htio bih, da tamo, daleko, pod svodom južnoga neba, vaša drhtava ručica počiva u mojoj

ruci... Samo ondje, ondje će življe zakucati moje srce pod svodovima moje duševne zgrade... Ljubavi, ljubavi!« — Ne, Parfeniju Saviču... nemam snage... Izmučio sam se!

— Vi ostavite! Sutra ćete završiti, a sad ćemo se porazgovoriti... Gle, još vam nisam ispripovjedio što se dogodilo pred Ahalcihom...

Izmučeni Zeljterski zavalio se na naslon divana i, zatvorivši oči, počeo slušati...

»Sva sam sredstva iskušao, — mislio je on. — Nijedna kugla nije probila toga mastodonta. Sad će sjediti do četiri... Gospode, dao bih sto rubalja, da mogu ovaj čas da se ispružim i da zaspim. Aha! Zamolit ću ga, da mi posudi novaca! Izvrsno sredstvo... Parfeniju Saviču! — prekinu on pukovnika. — Opet vas moram prekinuti. Htio bih da vas zamolim za malu uslugu... Stvar je ova: u posljednje sam se vrijeme, živeći na ladanju, strahovito istrošio. Nemam ni kopjejke, ali koncem kolovoza očekujem novčanu pošiljku.

— Ipak... zasjeo sam kod vas... — propišta Peregarin tražeći očima kapu. — Već su tri sata... O čemu smo ono?...

— Htio bih da u koga uzajmim dvjesta, trista rubalja... Ne znate li tko bi mi ih posudio?

— Odakle da znam? Ipak... vrijeme vam je paji-paji... Da ste mi zdravi... Vašoj ženi...

Pukovnik uze kapu i učini korak prema vratima.

— A kamo ćete?... — reče Zeljterski trijumfirajući. — A ja sam htio da vas zamolim... Poznavajući vašu dobrotu, nadao sam se...

— Sutra, a sad k ženi, stupaj! Jedva čeka, zacijelo, svojega bračnog druga po srcu... He-he-he... Zbogom, anđele... Spavati!

Peregarin brzo stisnu Zeljterskom ruku, stavi kapu na glavu i iziđe. Domaćin je trijumfirao.

KONJ I OSJETLJIVO LANE

Tri su sata u noći. Bračni par Fibrov ne spava. On se premješta s boka na bok i svaki čas pljucka, a mala, mršava brineta leži nepomično i zamišljeno gleda na otvoren prozor, u kojemu se nedrugarski i neprijazno ogleda osvit...

— Ne mogu da spavam! — uzdiše ona. — Tebi je mučno?

— Da, pomalo.

— Ne razumijem, Vasja, kako ti ne dodija dolaziti kući svaki dan u takvu stanju! Nema noći da nisi bolestan. Sramota!

— No, oprosti... To je slučajno. Popio sam u redništvu bocu piva, a onda sam i u »Arkadiji« malo gucnuo. Oprosti.

— A što da oprostim? Sam bi morao osjećati kako je to odbojno i gadno. Pljucka, štuca... Bože, na što li je nalik. I tako svaku noć, cijelu noć! Već i ne znam kad si došao kući trijezan.

— Ne želim piti, no to se događa nekako samo po sebi. Služba mi je takva, prokleta. Cijeli dan trčkaraš po gradu. Tu ispiješ čašicu rakije, tamo čašu piva, a zatim, eto ti na, sretneš prijatelja koji pije... Ne možeš da ne popiješ. A katkad i do vijesti ne možeš doći a da s kakvom svinjom ne istrusiš butelju votke. Danas, na primjer, kod požara, nisam mogao da ne popijem s agentom.

— Jest, prokleta služba! — uzdiše brineta. — Zašto je ne napustiš, Vasja?

— Da je napustim? Kako bih to mogao?

— Mogao bi, i te kako. Još i bože pomozi, da si pravi pisac, da pišeš dobre stihove ili pripovijesti, a ovako... samo si neki reporter, o krađama i požarima pišeš. Takve tričarije pišeš, da me je katkad stid i da ih čitam. Pa još, hajde de, da dobro zarađuješ, tako... bar dvjesta trista rubalja na mjesec, ali ti dobivaš nekih jadnih pedeset rubalja, pa i to

ne redovito. Živimo bijedno, u prljavštini. Stan zaudara kao praonica, oko nas žive sve sami majstori i pokvarene žene. Cijeli dan čuješ samo nepristojne riječi i pjesme. Nemamo ni namještaja ni rublja. Ti si obučen jadno, bijedno, tako da gazdarica upire u te prstom, a ja sam jadnija od bilo koje kitničarke. Jedemo gore od bilo kojega nadničara ... Ti negdje posebno jedeš, u kakvoj gostionici, kakvo smeće, i to, vjerojatno, ne na svoj račun, a ja ... sam bog zna što ja jedem. Pa da smo neki plebejci bez naobrazbe, još bih se i pomirila s tim životom, ali ti si plemić, svršio si nauke na sveučilištu, govoriš francuski. Ja sam svršila nauke u institutu, razmažena sam.

— Pričekaj, Katjušo, mene će pozvati u »Kokošji mrak«, u odjel za dnevne vijesti, pa ćemo drukčije živjeti. Uzet ću onda sobu u hotelu.

— To mi obećaješ već treću godinu. A kakva korist, ako te i pozovu? Koliko god zaradio, sve ćeš propiti. Družit ćeš se i dalje sa svojim piscima i glumcima! Ali znaš što, Vasja? Mogla bih pisati ujaku Dmitriju Fedoriču u Tulu. On bi ti našao krasno mjesto u kakvoj banci ili državnom uredu. Bilo bi dobro, Vasja. Išao bi, kao čovjek, u ured, dobivao bi svakoga dvadesetog plaću — i ne bi bilo nevolje! Unajmili bismo obiteljsku kuću s dvorištem, sa šupama i sa sjenikom. Tamo može čovjek za dvjesta rubalja godišnje uzeti u najam krasnu kuću. Nakupovali bismo namještaja, posuđa, stolnjaka, uzeli bismo kuharicu i objedovali bismo svaki dan. Ti bi došao iz ureda u tri sata, pogledao bi na stol, a na njemu je čist pribor, rotkvica, različita jela. Uzgajali bismo kokoši, patke, golube, kupili bismo kravu. U pokrajini može čovjek, ne živi li raskošno i ne pije li, sve to imati za tisuću rubalja na godinu. Ni djeca nam ne bi umirala zbog vlage kao sada, ni ja ne bih morala svaki čas u bolnicu. Vasja, kumim te bogom, preselimo se u pokrajinu!

— Tamo ćeš, među divljacima, crknuti od dosade.

— A zar je ovdje veselo? Nemamo ni društva ni poznanstva ... S ljudima urednim i bar donekle pristojnim veže te samo poslovno poznanstvo, a obitelji nijedne ne poznaš. Tko dolazi k nama? No, tko? Ta Kleopatra Sergejevna. Po tvojemu mišljenju ona je znamenitost, piše podliske o glazbi, a po mojemu mišljenju — ona je suložnica, pokvarena žena.

Ta može li žena piti votku i skidati korset pred muškarcima? Piše članke, govori neprestano o čestitosti, a prošle je godine uzajmila od mene rubalj, i dosad još nije vratila. Zatim dolazi k tebi onaj tvoj dragi pjesnik. Ti se ponosiš poznanstvom s takvom znamenitošću, a reci po duši: je li on toga vrijedan?

— Čovjek je nadasve pošten!

— No veseloga je u njemu malo. Dolazi k nama samo zato da se napije... Pije i pripovijeda nepristojne šale. Tako je, na primjer, prije tri dana dobro potegnuo i cijelu je noć prospavao ovdje na podu. A glumci! Kao djevojka obožavala sam te znamenitosti, a otkako sam se udala za tebe, ne mogu ravnodušno da gledam na kazalište! Vječno su pijani, surovi su, ne znaju se vladati u ženskom društvu, naduti su, hodaju u blatnim čizmama. Strahovito teški ljudi! Ne razumijem što ti je veselo u njihovim šalama, što ih popraćuju glasnim, promuklim smijehom! A ti ih gledaš pobožno, kao da ti te znamenitosti iskazuju čast družeći se s tobom... Fi!

— Ostavi to, molim te!

— A tamo, u pokrajini, dolazili bi k nama činovnici, gimnazijski nastavnici, oficiri, sve sami naobraženi, blagi, skromni ljudi. Popiju čaj, ispiju po čašicu, ako im ponudiš, i odu. Nema buke, nema šala, sve je tako dostojanstveno, fino. Sjede, znaš, u naslonjačima i na divanu i raspravljaju o svemu i svačemu, a služavka ih poslužuje čajem, slatkim i prepečencem. Poslije čaja udaraju u klavir, pjevaju, plešu. Vasja! Oko dvanaest laka zakuska: kobasa, sir, pečenje od objeda... Poslije večere pratiš dame, a ja ostajem kod kuće i spremam.

— Dosadno je, Katjušo!

— Ako ti je dosadno kod kuće, ideš u klub ili na zabavu... Ovdje na zabavama nikoga poznatog ne ćeš sresti, silom prilika počneš piti, a ondje, s kim se god sretneš, znanac ti je. Razgovaraš s kim hoćeš... Tamo ima nastavnika, pravnika, liječnika — imaš s kime pametnu riječ da izmijeniš... Za naobražene ljude ondje se silno zanimaju, Vasja! Ti bi ondje bio među prvima...

I Katjuša dugo sanjari tako naglas... Olovnosivo svjetlo u prozoru pomalo prelazi u bijelo... Noćna tišina neopazice ustupa mjesto jutarnjoj živosti. Reporter ne spava, sluša i svaki čas pridiže svoju tešku glavu, da ispljune...

Najedamput učini, neočekivano za Katjušu, nagao pokret i skoči s postelje... Lice mu je blijedo, na čelu mu je izbio znoj...

— Đavolski mi je mučno, — prekida on Katjušino sanjarenje. — Čekaj, samo čas...

Ogrnuvši ramena pokrivačem, on istrči iz sobe. Događa mu se jutarnja neugodnost, tako dobro poznata ljudima koji piju. Koje dvije minute kasnije vraća se blijed, izmučen... Posrće... Na licu mu je izraz gađenja, očaja, gotovo strave, kao da je istom sada razumio svu vanjsku rugobu svojega življenja. Danje svijetlo otkriva pred njim svu bijedu i prljavštinu njegove sobe, i izraz beznađa na njegovu licu još se i pojačava.

— Katjušo, piši ujaku! — mrmlja on.

— Da? Pristaješ? — likuje brineta. — Pisat ću već sutra, i dajem ti riječ, da ćeš dobiti krasno mjesto! Vasja, ti ovo... nisi samo onako?

— Katjušo, molim, boga radi...

I Katjuša opet počinje sanjariti naglas. Uz zvuk svojega glasa ona i zaspa. Sanja o obiteljskoj kući, o dvorištu, po kojemu ozbiljno koračaju njezine kokoši i patke. Vidi kako je s prozorčića na krovu gledaju golubi i čuje kako muču krave. Naokolo je sve tiho: nema ni sustanara, ni promukla smijeha, ne čuje se ni ona mrska škripa pera pri brzom pisanju. Vasja dostojanstveno i otmjeno korača uz drvenu ogradu prema vratašcima. To on ide u ured. I dušu joj ispunja čuvstvo smirenja, kad čovjek ništa ne želi i kad malo razmišlja...

Oko podneva budi se ona u najboljem raspoloženju. San ju je okrijepio. Protrla je oči i gleda na mjesto, gdje se tako nedavno vrpoljio Vasja, i čuvstvo radosti, što bijaše ovladalo njome, spada s nje kao teška kugla. Vasja je otišao, a vratit će se kasno u noći pijan, kao što se vratio jučer, prije tri dana... uvijek... Opet će ona sanjariti, opet će se na njegovu licu pojaviti gađenje.

— Nemam za što da pišem ujaku! — uzdiše ona.

POSLOVAN ČOVJEK

On je meštar, burzovni lisac, dirigent na plesovima, komisionar, djever, kum, naricatelj kod ukopa i teklić. Ivanovu je poznat kao zagriženi konzervativac, a Petrovu — kao okorjeli nihilist. Veseli se tuđim vjenčanjima, nosi djeci bonbone i strpljivo razgovara sa staricama. Odjeven je uvijek po modi i počešljan a la Capouille. Tajnovit je. Ima veliku knjigu bilježaka, koju sakriva. Evo nekoliko izvadaka iz nje:

»Potrošeno na gošćenje kneževa sobara 5 r. 20 k. Snizio cijenu Lozovo-sevastopoljske željeznice i pritom pretrpio gubitak od 14 k.«

»Ne smijem zaboraviti da pokažem grofici Dirin novi patience zvan »Princesa«: dvanaest prvih karata, izvučenih iz snopa, razmjesti u krugu; naredne stavljaj, kako bilo, na ovu ili onu od tih karata, bez obzira na boju, dok se ne pojavi crvena dama, i t. d. Pritom treba podsjetiti na Petju Sivuhina, koji želi da stupi u Drimadersku pukovniju. Ujedno treba govoriti sa sobaricom Oljom o kroju za trgovkinju Vibuhinu.«

»Za prosidbu Jerigin nije dodao 7 r. Istoga dana, na krstitkama, pratio sam Kucina, liberalno sam razgovarao s njim o politici, ali ništa sumnjivo nisam izvukao iz njega. Morat ću da pričekam.«

»Inženjer Funin povjerio mi je, da nađem stan za njegovu novu ljubavnicu i zamolio me, da staru, t. j. Jelenu Mihajlovnu, komugod naprtim. Obećao sam, da ću i jedno i drugo izvršiti do 20. kolovoza.«

»Kneginja Hlidina daje za svoja ljubavna pisma poručniku Skotovu tisuću rubalja. Treba tražiti pet tisuća, pa popustiti za tri tisuće, ali nipošto ne treba predati sva. Pismo, u kojemu je opisan sastanak u vrtu, treba joj posebno prodati kasnije.«

»Bio sam svjedok na sudu. Podvalio sam tužitelju, a kad me onda branitelj počeo čupati, predsjednik me uzeo u zaštitu.«

»Ne smijem zaboraviti da maznem po gubici agenta Jankelja, kako ne bi lagao.«

»Jučer su kod Bukašinovih, dok smo igrali vint, pazili na me. Morao sam, da ih zavaram, izgubiti 15 r. Ipak sam dobio pljusku.«

»Gusin je dao 25 r., da ih predam novinama »Svinjska njuška« zato što nisu štampali sudski račun. Bit će im dosta i deset« ...

UTOPLJENIK

Mala scena

Na obali velike, plovne rijeke vlada vreva, kakva obično biva za ljetnoga popodneva. Utovarivanje i istovarivanje barki u punom je jeku. Psovanje i zavijanje parobrodskih sirena ne prestaje.

— Tirli... tirli... — stenju dizalice.

U zraku se osjeća zadah sušene ribe i katrana... Agentu parobrodskoga društva »Piskaralo«, koji sjedi na obali, tik uz vodu, i čeka otpremača tereta, prilazi nizak čovjek strašno ispijen, podbuhla lica, u poderanom kaputu i u zakrpanim prugastim hlačama. Na glavi mu je izblijedjela kapa s oguljenim štitnikom i s pjegom na mjestu, na kojemu je nekoć bila kokarda... Kravata mu je spuznula s ovratnika, pa klizi po vratu...

— Vivat gospodinu trgovcu! — hriplje taj ljudski lik salutirajući. Živio! Ne želi li vaše gospodstvo vidjeti utopljenika?

— A gdje je utopljenik? — pita agent.

— Nema ga zapravo, ali mogu da vam ga prikažem. Skok u vodu — i pred vama je prizor utapljanja čovjeka! Prizor nije toliko žalostan, koliko je ironičan u smislu komičnosti... Dopustite, gospodine trgovče, da vam prikažem!

— Ja nisam trgovac.

— Oprostite... Mille pardons...[1] Danas su i trgovci počeli ići u civilnom odijelu, pa ni sam Noa ne bi mogao da razlikuje čiste i nečiste. Ali vi ste inteligent, a to je još i bolje... Razumjet ćemo jedan drugoga... I ja sam iz plemićkoga staleža... sin sam višeg oficira, a u svoje vrijeme bio sam predložen za čin četrnaestoga razreda... Dakle, mi-

---

[1] franc: oprostite tisuću put.

lorde, artist umjetnosti nudi vam svoje usluge... Skok u vodu, i slika je pred vama.

— Ne, hvala vam.

— Ako vas uznemiruju razlozi materijalne prirode, žurim se da vas umirim... Ne ćete platiti mnogo... Za utapljanje s čizmama — dva rublja, bez čizama — samo rubalj...

— Zašto takva razlika?

— Zato što su čizme najskuplji dio odjeće i što ih je veoma teško osušiti. Ergo,[1] dopuštate da zaradim?

— Ne, ja nisam trgovac i ne volim takve jake dojmove...

— Hm... Koliko vas razumijem, vi niste upućeni u suštinu stvari... Mislite, da vam nudim nešto surovo, prosto, ali tu ne će biti ničega osim humorističkog i ironičkog... Samo ćete se još posebno nasmiješiti, i to je sve... Ta smiješno je, kad čovjek pliva u odjeći boreći se s valovima! A osim toga... dat ćete mi da zaradim.

— Ne bi li bilo bolje da se prihvatite posla, umjesto da prikazujete utopljenika?

— Posla?... A kakva posla? Boljega posla ne mogu da dobijem zbog svoje sklonosti alkoholizmu, a i zato što je tu potrebna protekcija, a prost, nadničarski posao nije za me, jer sam plemić.

— A vi pljunite na svoje plemstvo.

— Da pljunem? Kako vi to mislite? — pita ljudski lik ponosno dižući glavu i smješkajući se. — Ako ptica zna, da je ptica, kako ne bi plemić znao gdje mu je mjesto? Ja sam doduše i bijedan, i otrcan, i jadan, no ja sam i ponosan... Krvlju se svojom ponosim!

— A ipak vam ponos ne priječi da plivate u odjeći...

— Crvenim se! U vašoj napomeni ima gorke istine. Odmah se vidi čovjek prosviječen! Ali prije nego što se nabacite kamenom na grešnika, treba da ga saslušate... Istina, ima među nama mnogo subjekata, koji zaboravljaju na svoje dostojanstvo, pa popuštaju neprosviječenim trgovcima da im mažu glavu gorušicom, koji mažu sebe u kupaonici čađu, pa prikazuju đavla, koji navlače na sebe ženske haljine i izvode nepristojnosti, ali ja... meni je sve to daleko! Da mi trgovac da ne znam koliko novaca, ne bih mu dopustio, da mi namaže

[1] lat: dakle

glavu gorušicom i drugom, pa bilo to i plemenitijom tvari. A u prikazivanju utopljenika ne vidim ništa sramotnog... Voda je predmet mokar, čist. Kad se zamočiš, ne uprljaš se, naprotiv, još si čistiji. Ni medicina se tome ne protivi... Uostalom, ako ne pristajete, mogu vam dati i popust... Izvolite, ja ću za rubalj u čizmama...

— Ne, nije potrebno...

— A zašto?

— Nije potrebno, i gotovo...

— Mogli biste pogledati kako grcam... Nitko duž cijele rijeke ne zna se utapljati bolje od mene... Kad bi se gospoda liječnici uvjerili kako ja pravim mrtvačko lice, hvalili bi me... Izvolite, uzet ću od vas samo šest grivenika![1] Početak je vredniji od novca... Drugome ne bih učinio ni za tri rublja, ali po licu vidim, da ste dobar gospodin... Učenima nudim jeftinije...

— Dajte mi mira, molim vas!

— Kako vas je volja!... Slobodnome sloboda, spašenome raj, no šteta je, što ne pristajete... Drugi put ćete nuditi i deset rubalja, ali utopljenika ne ćete naći...

Ljudski lik sjeda na obali poviše agenta i počinje, glasno sopćući, kopati po džepovima...

— Hm... đavle... — mrmlja on. — Gdje mi je duhan? Bit će da sam ga zaboravio na pristaništu... Počeo sam se prepirati s oficirom o politici, pa sam u žestini nekamo turnuo kutiju... Sad se u Engleskoj mijenja ministarstvo... Ljudi se čude! Dopustite, vaše visokoblagorođe, cigaretu!

Agent daje tom liku cigaretu. Uto se na obali pokaza trgovac-otpremač robe, na kojega je čekao agent. Lik skače, skriva cigaretu rukama i salutira.

— Vivat, vaše gospodstvo! — hriplje on. — Živio!

— A-a-a, to ste vi! — govori agent trgovcu. — Dali ste dugo čekati na se! A ovdje me, za vašeg izbivanja, izmučio ovaj dokonjak! Navalio sa svojim predstavama! Nudi se, da će za šest grivenika prikazati utopljenika...

— Šest grivenika? Eh, brate, prežderao bi se, — govori trgovac. — Četvrtak[2] je krasna cijena. Jučer nam je trideset

---

[1] Grivenik = 10 kopjejaka

[2] Četvrt rublja

ljudi na rijeci predstavljalo brodolom, a dali smo im samo peticu, a ti... gle ti njega! Šest grivni! Neka ti bude, za tri grivenika!

Figura napuhuje obraze i prezirno se smješka.

— Tri grivenika... Danas toliko stoji kočanj kupusa, a vi biste htjeli utopljenika... Bit će previše! Baš ću se omastiti...

— No, pa ne treba... Nemam vremena da se s tobom ovdje...

— Pa neka bude, za početak... Samo ne recite trgovcima, da sam tako malo zacijenio.

Figura skida čizme, namršti se, trgne uvis podbradak, priđe k vodi i nespretno izvede skok... Čuje se pad teškoga tijela u vodu... Isplivavši na površinu, figura besmisleno razmahuje rukama, udara nogama i nastoji da mu lice dobije izraz straha. No mjesto straha pokazuje se drhtanje od studeni...

— Toni! Toni! — viče trgovac, dosta je plivanja, toni!...

Figura trepće očima, širi ruke i roni naglavce. U tom i jest cijela predstava. »Utopivši se«, lik izlazi iz vode, prima svoja tri grivenika i ide dalje obalom mokar i dršćući od studeni.

ZVIŽDAČI

Aleksej Fjodorovič Vosmerkin vodio je po svojem imanju brata-magistra, koji mu bijaše doputovao u goste. Pokazivao mu je svoje gospodarstvo. Obojica su malo prije doručkovali, obojica su bili pomalo »dobre volje«.

— Ovo ti je, brate, kovačnica... — tumačio je Vosmerkin. — Na ovoj vješalici konje potkivaju... A evo, braco moj, i kupaonice... Tu je u kupaonici dugačak divan, a pod divanom, u kavezima, tuke sjede na jajima... Kad pogledaš divan, odmah ti toliko toga pada na pamet... Kupaonicu grijem samo zimi... Važna je to, brate, stvarčica! Samo ruski čovjek mogao je izmisliti kupaonicu! U jednom satu proživiš na gornjoj polici toliko, koliko Talijan ili Nijemac ne će proživjeti ni u sto godina... Ležiš, kao u paklu, a Avdotja te metlicom, metlicom... čiki-čiki... čiki-čiki... Ustaneš, popiješ hladan kvas, pa opet čiki-čiki... Spustiš se onda s police, crven kao sotona... A evo, ovo je prostorija za čeljad... Tu su moji najamnici... Hoćemo li ući?

Vlastelin i magistar sagnuše se i uđoše u naherenu, neožbukanu podrtinu s probijenim krovom i razbijenim prozorom. Na ulazu im udari u nos miris variva. U prostoriji za čeljad ljudi su objedovali... Seljaci i seljakinje sjedili su za dugačkim stolom i jeli, velikim žlicama, grahovu juhu s krupicom. Ugledavši gospodu, oni prestadoše žvakati i poustajaše.

— Evo, to su oni, moji, — poče Vosmerkin obuhvaćajući pogledom ljude kod objeda. — Hljeb i sol, djeco!

— Alalablblbl...

— Evo ih! Rusija, brate moj! Prava Rusija! Narod po izbor! I kakav narod! Može li kakav skot, bože oprosti, kakav Nijemac ili Francuz da se usporedi s njim? Prema našemu narodu sve su to svinje, gnjide!

— No! Ne govori... — promrsi magister paleći cigaru, da pročisti zrak. — Svaki narod ima svoju povijest, svoju prošlost... svoju budućnost...

— Ti si zapadnjak! Što ti razumiješ? To i jest ono žalosno: vi, ljudi učeni, tuđe ste naučili, a za svoje ne ćete da znate! Prezirete, tuđite se! A ja sam čitao i slažem se: inteligencija se pokvarila, a ako je kod koga još moguće tražiti ideala, možemo ih tražiti jedino još kod njih, eto, kod ovih protuha... Uzmimo, ako hoćeš, na primjer Filjku...

Vosmerkin priđe pastiru Filjki i prodrma ga za ramena. Filjka se nasmiješi i oglasi se s »hi-i«...

— Da uzmemo kao primjer ma i ovoga Filjku... No, što se smiješ, glupane? Ja ozbiljno govorim, a ti se smiješ... Uzmimo, ako hoćeš, i ovoga glupana... Pogledaj, magistre! U ramenima — saženj[1] u opsegu, dobar saženj! Prsa kao u slona! Ne možeš ga, prokletnika, ni pomaknuti! A koliko se moralne snage krije u njemu! Koliko se krije! Bilo bi je dosta za desetoricu vas, inteligenata!... Budi smion, Filjka! Ne odstupaj od svojega! Čvrsto se drži! Bude li ti tko štogod govorio, da te odvrati od tvojega puta, pljuni, ne slušaj... Ti si jači, bolji! Mi treba da se povodimo za tobom!

— Gospodari naši milostivi! — zatrepta očima dostojanstveni kočijaš Antip. — Zar on osjeća? Zar razumije gospodsko milovanje? Ti padni pred noge, pokloni se i ručicu poljubi... Milostivi gospodari naši. Nema čovjeka goreg od Filjke, pa i njemu praštate, a ako je čovjek osobit, ako nije nemirnjak, onda je tu za nj raj, a ne život... dao bog to svakome... I nagrađujete i ne kažnjavate.

— Ettto! Progovorila je čista istina! Patrijarh šuma! Razumiješ li, magistre? »I nagrađujete i ne kažnjavate«... U jednostavnim riječima — ideja pravednosti!... Klanjam joj se! Vjeruješ li? Učim od njih! Učim!

— Istina je... — reče Antip.

— Što je istina?

— Ovo o učenju...

— O kakvom učenju? Što melješ?

— Govorim o vašim riječima... o učenju... Zato i jeste gospoda, da svakojake nauke postižete... Mi smo neznalice!

---

[1] Ruska mjera za dužinu (2,134 m)

Vidimo natpis, a što piše, kakav je tu smisao, mi i ne naslućujemo... Ne znamo dalje od nosa... Miriše li po votki, to znači, da je to krčma, miriše li po katranu, onda je to — dućan...

— A, magistre? Što kažeš? Kakav narod? Svaka je riječ zakvačica, svaka je rečenica duboka istina! Gnijezdo istine, brate, u Antipkinoj je glavi! A pogledajder Dunjašku! Dunjaško, dođi ovamo!

Govedarica Dunjaša, djevojka sa sunčanim pjegama, s prćastim nosom, zastidjela se, pa je zaderala stol noktom.

— Dunjaško, tebi kažem, dođi ovamo! Što se, glupačo, stidiš? Ne ćemo te ugristi!

Dunjaša ode od stola i stane pred gospodarom.

— Pogledaj je! Sve puca od snage! Jesi li vidio takve tamo u svojemu Piteru? Tamo su kod vas šibice, sve same žile i kosti, a gle ovu: krv i mlijeko! Jednostavnost, širina! Pogledaj smiješak, rumenilo na obrazima! Sve je to priroda, istina, stvarnost, ne onako kako je kod vas! Što su ti obrazi tako naduveni?

Dunjaša sažvaka i proguta nešto...

— A pogledajder, brate moj, ta ramena, te noge! — nastavljaše Vosmerkin. — Budi bez brige, kad grune tom šačetinom u leđa svojega dragog, odjeknut će kao iz bačve... Što? Još se uvijek mlatiš s Andrjuškom? Čuvaj me se, Andrjuška, zapaprit ću ja tebi. Smij se, smij se... Magistre, a? Ti oblici, oblici...

Vosmerkin se nagnu k magistrovu uhu i šapnu mu nešto... Posluga se poče smijati.

— Na, dočekala si da ti se narugaju, nevrednice... — dobaci Antip gledajući Dunjašu prijekorno. — Što? Crvenija si od raka? O pristojnoj djevojci ne bi ovako govorili.

— Sad, magistre, pogledaj Ljubku! — nastavi Vosmerkin. — To ti je naša najbolja pjevačica u zboru... Ti tamo obilaziš svoje Čuhonce i skupljaš narodno blago... ali da čuješ naše! Neka ti naši zapjevaju, sve će ti sline poteći! Nuder, djeco, nuder! Ljubko, počinji! No, što je, svinje! Da ste poslušali!

Ljuba se stidljivo nakašlja u šaku, pa povede, reskim, sipljivim glasom, otegnutu pjesmu. Ostali su je pratili...

Vosmerkin mahnu rukama, zatrepta očima i poče kokodakati nastojeći da pročita oduševljenje na magistrovu licu.

Magister se namrgodi, stisnu usta i poče slušati s izrazom poznavača na licu.

— M-da ... — reče on . — Inačica ove pjesme nalazi se kod Kirejevskoga[1], sedmo izdanje, treća knjiga, pjesma jedanaesta ... Mda ... Treba zapisati ...

Magister izvadi iz džepa knjižicu, još se jače namršti i poče zapisivati ... Otpjevavši jednu pjesmu, »čeljad« započe drugu ... Juha se međutim ohladila, a kaša, što je izvadiše iz peći, nije se više pušila.

— Tako je to! — reče Vosmerkin udarajući nogom takt. — Tako je to. Vrijedno. Sagibljem glavu!

Vjerojatno bi bili počeli i plesovi, da nije u prostoriju za čeljad ušao kočijaš Petar s viješću, da je jelo na stolu.

— I mi otpadnici, otpaci, mi se još smatramo nečim višim i boljim! Mi se to usuđujemo! — negodovaše plačljivim glasom Vosmerkin izlazeći s bratom iz prostorije za čeljad. — Što smo mi? Tko smo mi? Ni ideala, ni nauke, ni truda ... Čuješ li, oni hihoću! Nadmoćni su nam! ... Imaju i pravo! Osjećaju neiskrenost! Imaju pravo tisuću put i ... i ... A jesi li vidio Dunjašku? To ti je cura, đavo! Ali čekaj, pozvat ću je poslije objeda ...

Kod objeda su braća cijelo vrijeme razgovarala o samobitnosti, netaknutosti i cjelovitosti — grdeći sebe i tražeći smisao u riječi »inteligent«.

Poslije objeda legoše na počinak. Naspavavši se, iziđoše na stepenište, dadoše da im donesu selterske vode, pa opet počeše o istom ...

— Petjka! — viknu Vosmerkin slugi. — Idi i dozovi Dunjašku, Ljubku i ostale! Reci im, da će pjevati u kolu! Ali brže! U mene treba da je brzo!

---

[1] Petar Vasiljevič Kirejevskij (1808—1856), zajedno za svojim bratom Ivanom jedan od prvaka »slavenofila«. Ovdje je citirana njegova vrijedna zbirka ruskih narodnih pjesama, što ih je Bessonov izdao u vremenu od 1860.—1874.

O KOLOVOZU

Filološka napomena

Mjesec plodova svake vrste. Seljak skuplja u žitnice plodove svojega truda cijele godine i stavlja zube na policu. Krčmari utjeruju dugove, gazde se odmaraju od poslova. Obilje zemaljskih plodina iznenađuje stranca toliko, da se on trga za njih: jabuka srednje vrsti stoji 50 kop., kruška — rubalj, a kupovanje lubenica povlači za sobom džepnu sušicu. Gospođe putuju u Jaltu, da se liječe grožđem, koje je ondje samo dvostruko skuplje nego u Helsinkiju... Kolovoz je plodan u svakom pogledu. Ono olujno veče, kad je djevica prolazila pustinjskim krajevima držeći u drhtavim rukama plod, spustilo se upravo u kolovozu, ali plodovi pakosti sazrijevaju u nas svaki mjesec. Kod Rimljana je kolovoz bio šesti mjesec u godini, pa se zvao sextilis, a kod nas je osmi i zove se august, u čast rimskog imperatora Augusta, koji je, kako je poznato, osnovao augustinski red i napisao romancu »O mein lieber Augustin«. U tome mjesecu sunce ulazi u znak Djevice, pa priroda postaje sumornom, kiselom, melankoličnom. Sve, u čemu nam je oko uživalo ljeti, u kolovozu izazivlje turobnost. Lišće žuti, trava vene, ljudi se u ljetnikovcima dosađuju, pa bježe sa sela u gradove, gdje ih vlasnici kuća jedu žive. Dani postaju kraći, kao da danje svijetlo ulazi u nadležnost intendanture; jetre, reumatizam i zle žene razularuju se kao nepodmazana vrata na propuhu. Svijetle hlače, slamnate šešire, prsluke od pikea, ljetne kaputiće, pelerine — sve to ljudi posiplju smrdljivim naftalinom protiv moljaca i spremaju na vraški dugo vrijeme u mamine ili bakine sanduke. Počinje sezona kazališta, škole, vjenčanja, sva u vatiranim činovničkim ogrtačima s kukuljicama. Tko je ljenčario, izvodio nestašluke i pokazivao neposlušnost prema roditeljima, u kolo-

vozu mora da uči ili da se ženi... Najviše pameti pokazuju u kolovozu ptice i medvjedi. Ptice se skupljaju u jata i nastoje da odlete što dalje od zime s njezinim veselim zabavama, recenzijama, jedinicama i bljuzgavicama, a medvjedi stavljaju šape u gubice, mirno tonu u san, i spavat će bez obzira na sve; ne će se probuditi ni onda, ako Zucchi pristane na to da ostane cijelu zimu u Rusiji. U kolovozu počinje takozvano »bablje ljeto«, kad je priroda — prava baba: sad se smješka, sad mrgodi. Naši preci zvali su kolovoz srpnjem. »Prvih dana toga srpnja, — pisali su preci, — tajnik Obdivenskij i poslovođa Oblupanjskij zajednički zadjenuše za pas Mamaja[1].

[1] Mongolski vojskovođa, poglavar »Zlatne Orde«. Njegov pohod na Moskvu završio je porazom u bici na Kulikovom polju god. 1380.

SEOSKI KNEZ

Mali prizor

U jednoj od prljavih krčmica kotarskog gradića N. sjedi za stolom seoski knez Šeljma[1] i jede masnu kašu. On jede i poslije svake treće žlice ispija »posljednju«.

— Tako ti je to, dušo draga! Teško je voditi seoske poslove! — govori on krčmaru zakapčajući ispod stola hlače, što mu se neprestano otkapčaju. — Jest, dragoviću! Seoski su poslovi takva politika, da ni Bismarck nije dovoljan. Da ih vidiš, moraš biti osobito pametan, snalažljiv. Eto, zašto mene mužici vole? Zašto grnu k meni kao muhe? A? Zašto ja jedem masnu kašu, a zašto je drugi advokati jedu bez masti? Zato što u mojoj glavi ima talenta, dara.

Šeljma ispija čašicu šapćući i dostojanstveno isteže svoj prljavi vrat. U toga čovjeka nije prljav samo vrat. Ruke, košulja, hlače, ubrus, uši — sve je prljavo.

— Nisam učen. Što da lažem? Nauka nisam svršio, u frakovima nisam hodao poput ljudi učenih, ali mogu ti reći, brate, bez ikakvih represalija, da ni za milijun ne ćeš naći još jednoga takvog pravnika. Skopinsku stvar[2] ne ću ti, doduše, riješiti, i stvar Sarre Becker ne ću preuzeti, ali kad se nađe stvar u vezi sa seoskim poslovima, nikakvi mi branitelji, nikakvi mi tužitelj ... nitko mi nije dorastao. Bogami! Seljačke stvari mogu rješavati samo ja i nitko više. Da si baš Lomonosov ili Beethoven, bolje je da se ne miješaš, ako nemaš mojega talenta. Uzmimo kao primjer stvar replovskoga seoskog kneza. Jesi li čuo za tu stvar?

— Ne, nisam čuo.

---

[1] Rus. 'lupež'

[2] Gradić u bivšoj rjazanskoj guberniji, s ugljenokopima u okolici.

— Fina stvar, politična! Plevako bi se našao u škripcu, a meni je uspjelo. Jest. Stoji ti, brate moj, nedaleko Moskve, ljevaonica zvona. U toj ljevaonici, dušo moja, radi kao viši majstor naš replovski mužik Jevdokim Petrov. Radi on tamo već dvadesetak godina. U putnici mu, naravno, stoji, da je mužik, da nosi opanke, da je kacap[1], no vanjština mu nije nipošto seljačka. U dvadeset godina on se i istesao i izbrusio. Hoda, razumiješ, u tkanom odijelu, na rukama mu prstenje, zlatan lanac preko cijele drobine — ne prilazi mu! Nije on nipošto mužik. Kakav mužik, braco moj! Podrug tisuće plaće, stan, hrana, gazda mu je pobratim. Na taj način, htio ne htio, dospiješ među gospodu. I fiziomordija[2] mu je... ovaj... znaš, takva (govornik ispija), uvjerljiva. Samo što je, eto, braco moj, tome Jevdokimu Petrovu palo na pamet da dođe u pohode zavičaju, to jest u naše Replovo. Boravio je, boravio, i najedamput se zaželio. Život je u ljevaonici zvona meden, viši majstor, rekao bi čovjek, nema za čim da čezne, ali, znaš, dim kućnog ognjišta... Da odeš u Ameriku, pa da plivaš u stotinjarkama, vući će te u zavičajnu krčmu. Tako je, eto, i njega jadnika privuklo. I eto, izmolio je u gazde nedjeljicu dana dopusta i krenuo na put. Stiže u Replovo. Prvo mu je da pohodi rodbinu. »Ovdje sam — veli — nekad živio. Ovdje sam, eto, pasao stada oca svojega, a ovdje sam spavao, i tako dalje«... jednom riječju, uspomene iz djetinjstva. I pohvalio se, naravno, kako ne bi: »Evo, braćo, gledajte! Hodao sam u opancima kao i vi, a uzdigao sam se radom i znojem, bogat sam i sit. Trudite se, kaže, i vi«... Prostaci neko vrijeme slušaju i hvale, a onda misle: »Pa i jest, čovjek je mio, sve je to, štoviše, i divno, samo koja korist nama od toga? Već nedjelju dana boraviš kod nas, pa da bi barem rakiju«... Poslaše k njemu seoskog pandura...

— Daj, Jevdokine, sto rubalja novca!

— Zašto?

— Općini za votku... Općina hoće da popije za tvoje zdravlje... A Jevdokim je čovjek ozbiljan, božji... Ne pije votku, ne puši duhan, pa to ni ostalima ne da.

— Za votku? — kaže — ne dam ni pol rublja.

— Kako to? Kojim pravom? Zar nisi naš?

---

[1] Porugljiv naziv za Ukrajinca
[2] 'Morda' u rus. znači 'njuška, gubica'

— Pa što onda, ako sam vaš? Nikome ništa ne dugujem... sve je kako treba, pa zašto da plaćam?

I počelo je, počelo. Jevdokim svoje, a općina njemu svoje. Rasrdili se općinari. Ta znaš kakve su budale! Ne možeš im dokazati. Prohtjelo im se pijanke, pa tumačio im i na dvanaest jezika ili pucao iz topova, ništa ne će razumjeti. Hoće da popiju, i gotovo! A i krivo im je: bogati zemljak — pa ni parice ne da! Stadoše izmišljati načine kako da od Jevdokima iscigane sto rubalja. Mislila cijela općina, mislila, i ništa nije smislila. Obilaze oko njegove kolibe i samo plaše: »Mi ćemo tebe« i »Ja ću tebi!« A on sjedi kod kuće, i ni brige ga. »Čist sam — misli — i pred bogom, i pred zakonom, i pred općinom, pa čega da se bojim? Slobodna sam ptica!« Dobro. Vide mužici, da novaca ne će vidjeti kao ni svojih ušiju, pa počeli razmišljati kako da podrežu krila toj slobodnoj ptici, koja ih ne poštuje. Vlastite pameti u njih nema, pa šalju po mene. Dolazim u Replovo. »Tako je i tako — kažu — Denise Semjoniču, ne da novaca! Izmislider kvačicu!« Pa što, brate moj? Nema tu šta izmišljati, sve je jasno kao na dlanu, Jevdokimova su prava tu. Nikakav državni odvjetnik ne može tu da izmisli kvake, pa da razmišlja tri godine... ni sam đavo ne bi imao za što da se zakvači.

Šeljma ispija čašicu i namiguje.

— A ja sam pronašao za što ću se zakvačiti! — hihoće on. — Jest! Pogodider što sam smislio! Nikad ne ćeš pogoditi! »Evo, djeco, velim, izaberite ga za svojega seoskog kneza«. Oni se dosjetiše, pa ga i izabraše. Sad slušaj. Jevdokimu donose limenu pločicu seoskoga kneza. Jevdokim se smije. »Šalite se, veli, ja ne želim da budem ovdje seoski knez.«

— A mi želimo!

— A ja ne želim. Ta sutra putujem.

— Ne, ne ćeš otići. Nemaš prava. Seoski knez, po zakonu, ne može ostaviti svoje mjesto.

— Onda se ja, — kaže Jevdokim, — odričem te časti.

— Nemaš prava. Seoski knez mora ostati na svojemu mjestu barem tri godine, i samo sudska osuda može da ga liši te časti. Sad si već izabran, i nitko te ne može ukloniti, ni mi, a ni ti sam sebe!

Zaurlao je moj Jevdokim. Leti kao lud k općinskom poglavaru, a poglavar i pisar pokazuju mu sve zakone.

— Po tim i tim paragrafima ne možeš se odreći te časti, dok ne prođu tri godine. Ostani u službi tri godine, pa onda idi.

— Kakve tri godine? Ni mjesec dana ne mogu da čekam! Bez mene je gazda kao bez ruku! On gubi tisuće! A osim tvornice, ondje mi je kuća, obitelj!

I tako dalje. Prolazi mjesec. Jevdokim gura općini ne sto, nego već i trista rubalja, samo me pustite, Krista radi. Općina bi rado uzela novac, ali tu više nema pomoći, kasno je. Putuje Jevdokim do gospodina stalnog člana.

— Tako i tako, vaše visokoblagorođe, s obiteljskih razloga ne mogu da služim. Otpustite me, bogom vas kumim!

— Nemam prava. Nema zakonskog osnova da te oslobodim. Prvo, ti nisi bolestan, drugo nema krivice, zbog koje bi mogao biti uklonjen. Moraš služiti.

Moram ti pritom reći, da tamo svakome govore »ti«. Općinski poglavar ili seoski knez nisu istom štogod u državi, viši su i važniji od bilo koga u kancelariji, a ipak mu govore ti kao sluzi. Kako je moralo biti Jevdokimu u suknenom kaputu, kad je čuo kako mu govore ti! Kumi on stalnoga člana Kristom bogom.

— Nemam prava, — kaže član. — Ako ne vjeruješ, pitaj na kotaru. Svi će ti reći. Ne samo ja, ni gubernator ne može da te oslobodi. Protiv rješenja općinske skupštine nema priziva, ako forma nije povrijeđena.

Putuje Jevdokim k predvodniku, od predvodnika k upravitelju kotarskoga redarstva. Cijeli je kotar obišao, i svagdje čuje isto: služi, nemamo prava. Što da tu počneš? A iz tvornice pismo za pismom, brzojavka za brzojavkom. Rodbina savjetova Jevdokimu, da pošalje po mene, a on — hoćeš li mi vjerovati — ne da je poslao, nego je i sam dojurio. Stigao je, i ne govori ni riječi, nego mi tura u ruku crvenu[1]. Jedina sam mu, kaže, nada.

— Pa što? — kažem. — Molim, za sto rubalja isposlovat ću vam oslobođenje.

Uzeo sam sto rubalja i uredio sam stvar.

— Kako? — pita krčmar.

---

[1] Narodni izraz za novčanicu od deset rubalja.

— Kutija se jednostavno otvara[1]. Odgonetka zagonetke nalazi se u samom zakonu.

Šeljma prilazi krčmaru i šapće mu u uho hihoćući:

— Savjetovao sam mu, da ukrade štogod, tako da dođe pred sud. A? Kakva kvaka! U prvi se čas, braco moj, zbunio. Kako to, ukrasti? Pa tako, velim, ukradi mi, evo, prazan portmonet[2], pa te ne će mimoići podrug mjeseca zatvora. On se isprva razmetao: dobar glas i drugo. Koga će ti đavla, kažem, dobar glas? Zar o tebi vode službenički list? Odsjedit ćeš podrug mjeseca, i stvar je svršena, imat ćeš zato potvrdu o poročnosti, pa će ti skinuti limenu pločicu! Razmislio ljudina, odmahnuo rukom i ukrao mi portmonet. Sad je već odsjedio svoju kaznu i moli se bogu za mene. Eto ti, braco moj, pameti! Na cijeloj zemaljskoj kugli ne ćeš više naći takve politike kao u seljačkim stvarima, a rješavati ih mogu jedino ja. Nitko ne može kasirati, a ja mogu. Jest.

Šeljma naručuje sebi još jednu butelju votke. Počinje druga pripovijest — o tome kako su replovski seljaci propili tuđe žito, još nepožnjeveno.

---

[1] Rečenica je uzeta iz Krilovljevih basana, a smisao je: stvar je riješena bez velikoga mudrovanja.

[2] Iskrivljeno francuski: porte-monnaie — novčarka.

HRID

... ljudi koji su završili posebne studije sjede bez posla, ili rade na mjestima, koja nemaju ništa zajedničko s njihovom strukom. Zato je viša tehnička naobrazba u nas još neproduktivna...

(Iz uvodnika)

— Ovdje, vaša presvijetlosti, po dvaput na dan dolazi neki Maslov i pita za vas..., — govorio je sobar Ivan brijući svojega gospodara Bukina. — I danas je došao i rekao, da bi htio dobiti mjesto upravitelja... Obećao je, da će danas doći u jedan sat... Čudan čovjek!

— Zašto?

— Sjedi u predsoblju i neprestano mrmlja. Ja nisam, kaže, sluga, nisam ni molitelj, da u predsoblju čubim po dva sata. Ja sam, veli, čovjek naobražen... Tvoj je gospodar, kaže, general, no reci mu, da je neuljudno puštati ljude da se muče u predsoblju...

— I ima beskrajno pravo! — namrgodi se Bukin. — Kako ti, brate, znaš biti netaktičan! Vidiš, da je čovjek naobražen, uredan, pa si mogao da ga uvedeš nekamo... u svoju sobu ili drugamo...

— Nije važna ptica! — nasmiješi se Ivan. — Nisi došao da se unajmiš kao general, pa sjedi u predsoblju. Sjede ljudi i malo uredniji, pa se ne vrijeđaju... Ako si upravitelj, sluga svojega gospodara, budi upravitelj, a ne izmišljaj koješta, ne guraj se među naobražene... A htio je, vidi ti njega, i u salon... njuška neoprana... Mnogo se, vrlo mnogo smiješnih ljudi danas nakotilo, vaša presvijetlosti!

— Dođe li danas još jedamput taj Maslov, zamoli ga...

Točno u jedan sat pojavio se Maslov. Ivan ga uvede u kabinet.

— Vas je grof poslao k meni? — dočeka ga Bukin. — Veoma mi je drago! Sjednite! Ovdje sjednite, mladiću, ovdje će vam biti mekše... Vi ste već bili ovdje, kako mi rekoše, ali, pardon, ja vječno izbivam, ili sam zauzet. Zapušite, najdraži... Jest, meni je zaista potreban upravitelj... S prijašnjim se nekako nisam slagao... Ja nisam odobrio njemu, a on nije ugodio meni, zaredale su, znate, nesuglasice... He-he-he... Jeste li već gdjegod upravljali imanjem?

— Jest, godinu sam dana služio kod Kirschmachera kao upraviteljev pomoćnik... Imanje je prodano na dražbi, pa sam morao da se povučem... Iskustva, naravno, gotovo i nemam, no ja sam završio agronomske nauke na Petrovskoj poljodjelskoj akademiji. Mislim, da će mi moje škole bar donekle nadomjestiti praksu...

— A što će tu, brate, nauke? Treba nadzirati radnike, lugare... prodavati žito, jedamput na godinu polagati račune... nikakvih tu nauka ne treba! Tu treba imati oštre oči, dobre zube, glasinu... Uostalom, znanje ne smeta... — uzdahnu Bukin. — No moje se imanje nalazi u orlovskoj guberniji. Kako, što i zašto, razabrat ćete, evo, iz ovih osnova i računa. Mene nikad nema na imanju, u poslove se ne miješam, i od mene, kao i od Raspljujeva, doznat ćete jedino to, da je zemlja crna, a šuma zelena... Uvjeti, mislim, ostaju prijašnji, to jest tisuću rubalja plaće, stan i hrana, kočija i najpotpunija sloboda djelovanja.

»Pa to je dušica!« — pomisli Maslov.

— Samo još jedno, brate... Oprostite, no bolje je da unaprijed ugovorimo, nego da se kasnije svađamo. Radite ovdje što vas je volja, samo da vas bog očuva od novotarija! Ne zbunjujte seljake i, što je najvažnije, ne ukradite više od tisuću rubalja na godinu.

— Oprostite, nisam dobro čuo posljednju rečenicu... — promrsi Maslov.

— Ne ukradite više od tisuću rubalja na godinu... Bez krađe, dakako, ne može proći, ali, dragi moj, mjera, mjera! Vaš se prethodnik zaletio, pa me na samoj vuni zakinuo za pet tisuća, i... i mi smo se razišli. On, naravno, ima pravo na svoj način... čovjek traži gdje je bolje, a košulja je bliža tijelu od kaputa, ali priznajte, meni je to poteško. Upam-

tite, dakle: tisuću možete... No, pa neka su i dvije tisuće, ali više ne!

— Vi govorite sa mnom kao s lupežem! — planu Maslov ustajući. — Oprostite, na takve riječi nisam navikao...

— Da? Kako vam drago... Ne zadržavam vas...

Maslov uze kapu i brzo iziđe.

— No, tata, jesi li uzeo upravitelja? — upita Bukina njegova kći, pošto je Maslov otišao.

— Ne... Momak je... ovaj... i previše čestit...

— Pa to je sjajno! Što bi ti još htio?

— Ne, očuvao me bog od čestitih ljudi... Ako je čestit, onda jamačno ne zna svoj posao, ili je pustolov, brbljavac... budala. Oslobodi bože... Čestit upravitelj ne krade, ne krade, ali kad jedamput zagrabi punom šakom, samo zineš... Ne, dušice, očuvao me bog od tih čestitih...

Bukin porazmisli, pa reče:

— Dosad su se javila petorica, sve takvi kao i ovaj... Baš sam sretan, đavo odnio takvu sreću! Morat ću, zacijelo, pozvati prijašnjeg upravitelja...

POSLIJE BENEFISA

Mali prizor

Tragik Unilov i plemeniti otac[1] Tigrov sjede u gostionici »Venecija«, u sobi broj 37, i uživaju plodove benefisa. Pred njima je na stolu votka, loše crveno vino, bočica konjaka, a tu su i sardine. Tigrov, debeljuškasti čovječuljak s bubuljičavim licem ispitljivo gleda u bočicu i mračno šuti. Unilov, naprotiv, sav gori. Držeći u jednoj ruci snop novčanica, a u drugoj olovku, vrpolji se na stolcu kao na iglama i izlijeva svoju dušu.

— Tješi me i ohrabruje, Maksime, — govori on, — jedino to, što me voli mladež. Učenici gimnazija i realci sićušna su čeljad, nemaš ih što vidjeti, no ne smij se, brate! Sjedi bestija na galeriji, visoko pod nebom, za trideset kopjejaka, ali samo njih i čuješ, te stjenice. Prvi kritici i ocjenjivači! Nađe se takav momčić kao vrapčić, glava mu jedva proviruje iznad stola, a pogledaš li mu njuškicu — pravi Dobroljubov[2]. Kako su jučer vikali! Unilov! Unilov!! Ne, brate, tome se nisam nadao! I empocher[3] nije loš: 123 rublja 30 kopjejaka! Pijmo!

— A ti mi, Vasečka, ovaj... — promrmlja Tigrov trepćući u zabuni očima, — pozajmi danas dvadeset talira. Moram putovati u Jelec. Ondje mi je umro stric. Možda je štogod ostavio. Ne daš li mi, morat ću pješice. Hoćeš li mi dati?

— Hm... Ali ti mi ne ćeš vratiti, Maksime!

— Ne ću vratiti, Vasečka... — uzdahnu plemeniti otac. — Gdje da i smognem? Nego, daj ti meni onako... iz prijateljstva.

---

[1] Oznaka za glumački »fah«.

[2] Nikolaj Aleksandrovič Dobroljubov (1836—1861), jedan od prvaka ruske kritike svojega vremena, socijalist.

[3] franc 'staviti u džep' — blagajnički uspjeh.

— Čekaj, možda mi ne će doteći. Moram štošta kupiti, štošta i naručiti. Hajde da izračunamo.

Unilov primaknu k sebi papir, u koji bijaše umotan konjak, pa poče na njemu pisati olovkom.

— Tebi dvadeset, sestri moram poslati dvadeset i pet... Uboga žena, već tri godine moli, da joj pošaljem štogod. Poslat ću joj, svakako! Tako je draga... dobra. Za dva nova odijela — oko trideset rubalja. Sobu i objed zasad još ne ću platiti, dospjet ću. Duhan — oko tri funte... pa cipele. Što još? Moram iskupiti frak... sat. Tebi ću kupiti novu kapu, s ovom si na đavla nalik... Stid me ići s tobom ulicom. Čekaj, što još?

— Kupi, Vasečka, revolver za »Vatre-lutalice«. Naš ne puca.

— Jest, tako je. Poduzetnik, gad, ne će ga nipošto kupiti. Za rekvizite ne će da zna, antikrist. Dakle, šest do sedam rubalja za revolver. Što još?

— Potrebno je kupanje, pranje... sapun.

— Kupanje, sapun i drugo — rubalj.

— Ovuda, Vasečka, Tatarin prolazi, krasno krzno s lisičjom glavom prodaje. Mogao bi ga kupiti!

— A što će mi lisica?

— Tako. Staviš je na stol. Ujutru se probudiš, pogledaš i vidiš... na stolu ti stoji zvjerka i... i duša ti se tako razveseli!

— Raskoš! Kupit ću ti radije novu kutiju za cigarete. Uopće, znaš, morao bih obnoviti svoju garderobu. Trebalo bi kupiti košulje s uspravnim ovratnikom. Uspravni su ovratnici sad u modi. Ah, da, gotovo zaboravih! Prsluk od pikea!

— Prijeko potrebno. U Krilovljevim komadima ne možeš nastupiti bez prsluka od pikea. Cipele s pucetima... trstika. Hoćeš li platiti pralji?

— Ne, pričekat ću. Rukavice trebam... bijele, crne i u boji. Što još? Sode i kisele vode. Ricinusa dvije tri doze... papira, omotnica. Što još?

Unilov i Tigrov zagledaše se u strop, namrštiše čela i stadoše razmišljati.

— Perzijskoga praška! — sjeti se Unilov. — Ne daju živjeti crvenokošci. Što još? Gospode, ogrtač! Najvažnije za-

boravismo, Maksime! Kako bismo zimi bez ogrtača? Pišem četrdeset. No... ne će mi doteći! Mogao bi pljunuti na svojega strica, Maksime!

— Ne mogu. Jedini mi je rođak, pa da pljunem! Jamačno je štogod ostavio.

— Što? Lulu od morske pjene, tetkinu sliku? Bogami, pljuni!

— Ne razumijem kakav je to kod tebe ego... egoi... egoisticizam, Vasečka! — zatrepta očima Tigrov. — Da ja imam novaca, bilo bi mi ih žao, misliš? Sto... trista... tisuću... uzmi koliko hoćeš! Meni su roditelji ostavili deset tisuća. Sve sam razdao glumcima!

— Dobro, dobro, uzmi svojih dvadeset!

— Merci. Svi su mi džepovi poderani, nemam kamo da stavim. No već je šest sati, moram na kolodvor.

Tigrov teško ustade i poče navlačiti na svoje kuglasto tijelo ogrtač pretijesan u ramenima.

— A ti, Vasečka, ne reci našima, da sam otputovao, — reče on. — Naš će gad podići bunu, sazna li, da sam otputovao ne javivši se. Neka misle, da sam mrtav pijan. Mogao bi me pratiti, Vasečka, na kolodvor, inače ću još skrenuti u gostionicu i profućkati sve tvoje talire. Znaš kako sam slab! Isprati me, golubiću!

— Dobro.

Glumci navukoše ogrtače i iziđoše na ulicu.

— Što da kupimo? — mrmljao je Unilov zavirujući putem u izloge trgovina i dućana. — Pogledaj, Maksime, divan sušeni but! Da je kazalište bilo rasprodano, kupio bih, kaznio me bog, ako ne bih. A znaš zašto nije bilo rasprodano? Zato što je kod trgovca Čudakova bila svadba. Svi plutokrati bili su tamo. Baš su pogodili, đavli, pravo vrijeme za ženidbu! Pogledaj onaj cilindar u izlogu! Da kupim! Uostalom, đavo s njim.

Došavši na kolodvor, prijatelji sjedoše u sali prvoga razreda i zapališe cigare.

— Do đavola, — namršti se Unilov, — htio bih štogod da popijem. Hajde da popijemo pivo. Konobaru, piva! Još nije ni prvi put zvonilo, pa što da se žuriš. A ti, debeljko, nemoj dugo da izbivaš. Oderi mrtvoga strica za sitnicu, pa

natrag. Tako, ej, konobaru! Ne treba piva! Daj butelju Nuita! Popit ćemo za oproštaj crvenoga... pa putuj.

Pol sata kasnije glumci su dovršavali već i drugu butelju. Podbočivši svoju užarenu glavu šakama, Unilov je gledao, očima punim ljubavi, Tigrovljevo tusto lice i mrmljao zaplećući jezikom:

— Najveće zlo na ovom svijetu, to ti je kazališni poduzetnik... poduzetnik. Glumac će stajati čvrsto na svojim nogama istom onda, kad se u svojem poslu bude dr... držao načela kolektivnosti.

— Na udjele.

— Jest, na udjele. Gadno vino. Znaš što, popit ćemo rajnskoga!

— Vasečka, drugo zvono.

— Baš te briga. Putovat ćeš noćnim vlakom, a sada... da ti kažem. Konobaru, butelju rajnskoga! Poduz... zetnik gleda u glumcu stvar, meso za topove. On je gazda. Gdje bi on razumio glumca. Evo, na primjer, ti. Nisi nadaren... ali si koristan glumac. Treba te cijeniti. Čekaj, što si navalio s ljubljenjem, nepristojno je!... Zbog čega te volim? Zbog tvoje duše... pravo glumačko srce. Maksime, sutra naručujem za tebe dva odijela! Sve za tebe. Pa i lisicu ćeš dobiti. Daj ruku!

Prošao je sat. Glumci još uvijek sjede i razgovaraju.

— Dao bog samo da stanem na vlastite noge, — govori Unilov, — pa ćeš vidjeti... Pokazat ću onda što je pozornica! Kod mene ćeš dobivati dvjesta na mjesec... Samo da mi je za početak tisuću rubalja... da uredim ljetno kazalište... Pa što, ne bismo li štogod pojeli? Hoćeš li jesti? Reci otvoreno... Hoćeš? Konobaru! Par pečenih šljuka močvarica!

— Sad nema šljuka, — reče konobar.

— Do đavola, u vas nikad ničega nema! Pa onda, tikvane, daj... Kakvu divljač imate? Daj sve! Navikli su, gadovi, da hrane trgovce svakojakim smećem, pa misle, da će i glumci jesti to njihovo smeće! Nosi sve ovamo! Daj i likere! Maksime, hoćeš li cigara? Donijet ćeš i cigara.

Malo kasnije prijateljima se pridruži komičar Dudkin.

— Baš ste našli mjesto gdje da pijete! — začudi se Dudkin. — Pođimo u »Bellevue«. Ondje su sada svi naši.

— Platiti! — viknu Unilov.

— Trideset i šest rubalja i dvadeset kopjejaka...

— Uzmi... ne uzvraćaj sitniš! Idemo, Maksime! Pljuj na strica! Neka ubogi Jorik[1] ostane bez nasljednika! Daj ovamo dvadeset rubalja! Sutra ćeš putovati!

U »Bellevue« prijatelji naručiše ostrige i rajnskoga vina.

— A cipele ću sutra kupiti, — govori Unilov natačući Tigrovu. — Pij! Tko voli umjetnost, taj... Za umjetnost!

Zaredaše zdravice: za umjetnost, za načelo kolektivnosti, za udjele, za slogu, drugarstvo i ostale glumačke ideale... A put u Jelec, kupovanje čaja, duhana i odjeće, iskupljivanje zaloga i ulaganje — sve je to odgođeno na dalek... veoma dalek rok. Račun u »Bellevue« pojeo je cijeli benefis.

---

[1] Dvorska luda, što se spominje u Shakespearovoj tragediji »Hamlet«.

OPĆA NAOBRAZBA

Posljednji rezultati u zubarstvu

— Nije mi uspijevala zubarska praksa, Osipe Franciču! — uzdisao je nizak, mršav čovječac u potamnjelu ogrtaču, sa zakrpanim cipelama na nogama i sa sivim, upravo oskubljenim brkovima, gledajući sa strahopoštovanjem svojega kolegu, masnog, tustog Nijemca u novom, skupom ogrtaču i s havanom u ustima. — Nikako mi nije uspijevala, pas bi znao zašto! Ili zato što zubara danas ima više nego zuba... ili u mene nema pravoga talenta, kuga neka zna! Teško je razumjeti sreću. Evo, na primjer, vi. Zajedno smo svršili kotarsko učilište, zajedno smo radili kod Židova Berke Schwachera, a kakva razlika! Vi imate dvije kuće i ljetnikovac, u kočiji se vozite, a ja sam, kako vidite, i gol i bos. A zašto je tako?

Nijemac Osip Francič svršio je kotarsko učilište, glup je kao tetrijeb, ali je sit i debeo, a dvije mu kuće k tome daju silnu samosvijest. Govori autoritativno i misli, da smije, po neotuđivom pravu, filozofirati i izricati mudre rečenice.

— Sva je nevolja u nama samima, — uzdahnu on autoritativno odgovarajući na jadikovku svojega kolege. — Sam si kriv, Petre Iljiču! Nemoj se srditi, ali ja govorim i govorit ću: nas specijaliste ubija nedostatak opće naobrazbe. Zakopasmo se do ušiju u svoju struku, a sve što je izvan nje nas se ne tiče. Ne valja to, brate! Nipošto ne valja! Naučio si vaditi zube i misliš, da već možeš koristiti društvu? Ne, ne, brate, kraj tako uskih i jednostranih pogleda ne ćeš doći daleko... nipošto, ni u kojem slučaju. Potrebna je opća naobrazba!

— A što je opća naobrazba? — plaho upita Petr Iljič.

Nijemac nije znao što da odgovori, pa je mljeo ovo ono, ali se zatim, popivši malo vina, otkravio, pa je svojemu ru-

skom kolegi natuknuo što razumijeva pod »općom naobrazbom«. Nije razjasnio izravno, nego posredno, govoreći o drugom.

— Za nas je najvažnija stvar — pristojno stanovanje. — Publika i prosuđuje samo po njemu. Ako je ulaz kod tebe prljav, ako su sobe tijesne, a namještaj jadan, to znači, da si siromašan, a ako si siromašan, to znači, da nemaš pacijenata. Nije li tako? Zašto da se ja liječim kod tebe, kad se kod tebe nitko ne liječi? Radije ću poći k zubaru s velikom praksom! A postaviš li namještaj od baršuna, ugradiš li svagdje električna zvonca, bit ćeš iskusan, i praksa će ti biti velika. Urediti elegantan stan — najlakša je stvar. Danas su trgovci pokućstvom u škripcu, pali su duhom. Kredita — koliko hoćeš, možeš dobiti i sto tisuća, osobito ako pod račun staviš potpis »doktor taj i taj«. I odijevati se moraš pristojno. Publika zaključuje ovako: ako si otrcan i ako živiš u prljavštini, dosta ti je i rubalj, a nosiš li naočale sa zlatnim okvirom i s debelim lančićem, pa ako je sve oko tebe baršun, bit će pacijenta stid, da ti da rubalj, mislit će — mora dati pet ili deset. Nije li tako?

— Istina je... — potvrdi Petr Iljič. Moram priznati, da sam u početku uredio sebi stan. Imao sam sve: i baršunaste stolnjake i časopise u čekaonici, i Beethoven je visio kraj ogledala, ali... đavo bi znao. Na me se spustila neka glupa pomrčina. Idem po svojemu raskošnom stanu, i sve me nekako stid, kao da sam dospio u tuđi stan ili kao da sam sve to ukrao... ne mogu! Ne umijem sjediti u baršunastom naslonjaču, i gotovo! A onda, i moja žena... jednostavna je, i nikako da drži stan u redu. Sad ispuni cijeli stan mirisom kisele juhe ili guščetine, sad počne opekom stalke čistiti, sad počne prati pod u čekaonici, pred pacijentima... i đavo bi znao što sve ne! Hoćete li mi vjerovati? Upravo sam se preporodio, kad smo sav taj namještaj prodali na dražbi.

— Nisi, dakle, navikao na pristojan život... Što ćeš? Treba da se navikneš! Zatim je, osim stana i namještaja, potrebna i ploča. Ona mora da bude to veća, što je čovjek manji. Zar nije tako? Ploča mora biti velika, kako bi bila vidljiva i izvan grada. Kad se približavaš Petrogradu ili Moskvi, ugledat ćeš ploče zubara prije nego zvonike. A tamošnjim liječnicima nas dvojica nismo par. Na ploči treba da su naslikani

zlatni i srebrni krugovi, kako bi publika mislila, da posjeduješ kolajne i više će te poštovati. Osim toga potrebna je i reklama. Prodaj posljednje hlače, a plaćaj oglas. Neka izlazi svaki dan u svim novinama. Ako ti se čini, da jednostavni oglasi nisu dovoljni, navali s neobičnima: neka budu štampani naglavce, naruči klišeje »sa zubima« ili »bez zuba«, moli publiku, da te ne zamjenjuje s drugim zubarima, objavi, da si se vratio iz inozemstva, da siromahe i đake liječiš besplatno... Objavu treba istaknuti i na kolodvoru i u buffetima... Ima mnogo načina!

— Istina je! — uzdahnu Petr Iljič.

— Mnogi govore k tome, da je svejedno kako se držiš prema publici... Ne, nije svejedno! Moraš znati kako ćeš postupati s publikom. Publika je danas, doduše, naobražena, ali i čudna i bez razumijevanja. Ni sama ne zna što hoće, pa joj je veoma teško ugoditi. Možeš biti i profesor nad profesorima, ona će radije poći k veterinaru nego k tebi, ne budeš li znao kako ćeš se prilagoditi njezinu karakteru... Dolazi k meni, recimo, gospođa, koju boli zub. Mogu li je primiti bez opsjene? Nipošto! Odmah se namrštim kao učenjak i šutke pokazujem na naslonjač: učen čovjek nema vremena za razgovor. A i naslonjač kod mene nije običan: to je naslonjač sa zavrtnjima. Okrećeš zavrtnje, a gospođa se sad diže sad spušta. Zatim počneš kopati po bolesnom zubu. Sa zubom nema mnogo posla, treba ga izvaditi i više ništa, ali ti kopaj dugo, na prekide... desetak puta guraj ogledalo u usta, jer gospođe vole, kad se dugo baviš njihovim bolestima. Gospođa ciči, a ti joj kažeš: »Gospođo, dužnost mi je, da vam olakšam strašne boli. Zato vas molim, imajte povjerenja u mene.« Izreci to, znaš, onako veličanstveno, tragično... A na stolu pred gospođom neka leže čeljusti, kosturi, različite kosti, svi mogući instrumenti, ćupovi s Adamovim jabučicama — sve strašno, tajanstveno. Ja sam pak u crnoj kuti, kao neki inkvizitor. Blizu naslonjača stoji i stroj s plinom za nasmijavanje. Taj stroj nikad ne upotrebljavam, no ipak je strašno! Zub vadim golemim kliještima: uopće, što je instrument krupniji i strašniji, to je bolje. Vadim brzo i ne zapinjući.

— Ni ja ne vadim loše, Osipe Franciču, ali đavo bi znao! Samo, znate, čim izvršim trakciju i počnem vući zub, odne-

kale se pojavi misao: što onda, ako ne izvučem, ili ako slomim? Od misli ruka dršće. I to neprekidno!

— Ako se zub slomi, nisi ti kriv.

— Tako je, tako, a ipak. Nevolja je, ako nema srčanosti! Najgore je, kad ne vjeruješ sebi, ili kad sumnjaš. To mi se dogodilo. Namjestih kliješta. Vučem... vučem, i najedamput, znate, osjećam, da veoma dugo vučem. Bilo bi već vrijeme, da je zub vani, a ja još uvijek vučem. Skamenih se od strave! Morao bih pustiti i početi iznova, a ja vučem, vučem kao mahnit! Videći po mojemu licu... ovaj... da sam schwach[1], da sumnjam, pacijent skoči, pa me, od boli i srdžbe, dohvati taburetom! A jednom sam isto tako pomahnitao, pa sam, mjesto bolesnoga, iščupao zdravi zub.

— Koješta. To se događa svakome. Vadeći zdrave zube doći ćeš i do bolesnoga, ali imaš pravo, bez srčanosti nema ništa. Učen čovjek treba da se drži učeno. Ta publika ne zna, da nas dvojica nismo svršili nauke na sveučilištu. Za nju su svi liječnici. I Botkin je liječnik, i ja sam liječnik, i ti si liječnik. Zato se i drži kao liječnik. Da se pokažeš učenijim i da baciš pijesak u oči, izdaj brošuru »O čuvanju zuba«. Ako ne znaš sastaviti sam, naruči kod studenta. On će ti za desetak rubalja i predgovor nadrljati i citate povaditi. Ja sam izdao već tri brošure. Što još? Otkrij i prašak za zube. Naruči kutijice sa žigom, naspi u njih što znaš, priveži plombu i goni: »Cijena dva rublja, čuvajte se patvorina«. Izmisli i eliksir. Izmiješaj štogod, da miriše i da štiplje, i eto ti eliksira. Ne stavljaj okrugle cijene, nego ovako: eliksir br. 1 stoji 77 k., br. 2 — 82 k., i t. d. To je tajanstvenije. Četke za zube prodavaj, sa svojim žigom, po rubalj komad. Jesi li vidio moje četke?

Petr Iljič nervozno počeša svoj zatiljak i ushoda se kraj Nijemca...

— Hajde, molim te! — poče on gestikulirati. — Tako je to, ali ja ne umijem, ne mogu! Ne kažem, da je to šarlatanstvo ili nevaljalstvo, ali ne mogu, nisam za to! Stoput sam pokušao, pa ništa. Vi ste, eto, siti, odjeveni, imate kuću, a mene — taburetom! Da, zaista je slabo bez opće naobrazbe! Imate pravo, Osipe Franciču! Veoma je slabo!

[1] njem.: slab

MIŠLJENJA POVODOM KATASTROFE ZBOG ŠEŠIRA

Mišljenje žene trgovca Pjatirilova. Sadeka, ako koja i pođe u keater[1], onda je to takva najraspuštenija... kakva neobična, beščuvstvena... Ozbiljna ne će poći, jer našu listokratkinju[2] možeš samo po šeširu razlikovati od razuzdanica... Ta ne će po njuški znati, da sam iz ceha prvoga reda!

Mišljenje kočijaševo. Što su šeširi? Šeširi su — thu! Eh, kad bi izišao ukaz, koji bi zabranjivao podmetač na ženskim haljinama! Nije dosta da jedna zaprema tri mjesta, nego još i sjedalo kvari ribljim kostima...

Mišljenje žene štabnoga kapetana Pižikova. Ka-ako?! U kazalištu da ne nosimo šešire? A zašto sam onda naručila nov šešir? Kamo ću ići s njim? Neka me đavo odnese, budem li išla u kazalište bez šešira! Što da radim ondje bez šešira? Zar današnji muškarci vole gologlave? Pljujem ja na muškarce, udata sam, ali ipak...

Mišljenje kćeri siromašnih roditelja, ali iz bolje kuće. Izvrsno! Barem ću i ja polaziti kazalište. Nitko ne će opaziti, da nemam šešira.

Mišljenje moje tetke. Ja sam udova državnoga savjetnika! Ne dopuštam! Nije dosta što mi se zbog vlasulje ruga zet, htjeli bi, da još i drugi vide moju »golotinju«! Nema toga!

Mišljenje gospođica Clémence i Angélique Blanche. Vidi! Baš mi trebamo državna kazališta! Možemo i u privatnom...

Mišljenje Ivana Ivanoviča Ivanova[3]. Tom mjerom ne će ništa postići, vjerujte mojoj riječi... Žena je — nevolja! Zabranite joj da nosi šešir, a ona će vam, zbog prkosa, urediti

---

[1] mj. teatar
[2] t. j. aristokratkinju.
[3] Naziv za prosječnoga Rusa.

na glavi takvu babilonsku kulu od svoje kose, da ne ćete vidjeti ni svijetla, a kamoli glumce! Vjerujte mojoj riječi!

Židovkino mišljenje. He-he-he... Uvrijediše moje golubice! I čemu raditi protiv karaktera! Umjesto da skidaju šešire, mogli bi učiniti ovako: muškarcima prepustiti parter, a damama — galeriju, pa su i šeširi cijeli, i svi vide... He-he...

DVA NOVINARA

Nevjerojatna pripovijest

Ribkin, suradnik novina »Baš nas briga za vas!«, čovjek podbuhao, siv i mutan, stajao je usred svoje sobe u hotelu i sa zanimanjem bacao poglede na strop, gdje je stršila kuka udešena za svjetiljku. U rukama mu se njihao konopac.

»Hoće li izdržati ili ne će? — mislio je on. — Može puknuti, i kuka me može udariti po glavi... Prokleti život! Nemaš gdje ni da se objesiš!«

Ne znam čim bi završilo razmišljanje ovog luđaka, da se nisu otvorila vrata, i da u sobu nije ušao Ribkinov prijatelj Šljepkin, suradnik novina »Izdajica Juda«, živ, veseo, crven.

— Zdravo, Vasja! — poče on sjedajući. Ja po tebe. Idemo! Pokušaj ubojstva u Viborskoj, bit će za tridesetak redaka... Neki lupež klao i ne doklao. Da je klao bar za cijelih sto redaka, gad! Često mislim, brate, i spremam se da pišem o tome kako bi čovječanstvo bilo humano, kad bi znalo kako mi želimo žderati, pa bi se vješalo, pogorijevalo i sudilo se stoput češće. I stoput bi češće izlazilo pred sud. Gle! Što je ovo? — raširi on ruke ugledavši konopac. — Valjda nisi namislio da se objesiš?

— Jest, brate... — uzdahnu Ribkin. — Gotovo... Zbogom! Omrznuo mi život! Vrijeme je već...

— E, pa zar to nije idiotski? A zbog čega je život mogao da ti omrzne?

— Pa tako, zbog svega... Oko mene sve neka magla, neodređenost... neizvjesnost... nemam o čemu da pišem. Već zbog jedne misli čovjek bi mogao deset puta da se objesi: na sve strane ljudi jedan drugoga jedu, pljačkaju, utapljaju, jedan drugome pljuju u gubicu, a nemaš o čemu da pišeš! Život kipi, buči, pjeni se, a nemaš o čemu da pišeš! Dualizam neki prokleti...

— Kako ne bi imao o čemu da pišeš? Da imaš deset ruku, bilo bi dosta i za svih deset.

— Ne, nemam o čemu da pišem! Moj je život svršen! No, pa o čemu bih, po tvojemu mišljenju, imao da pišem? O blagajnicima su već pisali, o apotekama su pisali, o istočnom su pitanju pisali... toliko su pisali, da su sve pobrkali, pa tu ništa više ne možeš da razabereš... Pisali su o nevjerovanju, o punicama, o jubilejima, o požarima, ženskim šeširima, opadanju morala, o Zucchijevoj... Cijeli su svemir istražili, i ništa nije ostalo. Ovaj čas si, eto, govorio o ubojstvu: zaklaše čovjeka... Nečuveno, zar ne! Ja znam za ubojstvo, gdje su čovjeka objesili, zaklali, polili petrolejem i spalili, sve najedamput, pa šutim! Pljujem ja! Sve je to već bilo, i ništa tu nije neobično. Recimo, da si ti ukrao dvjesta tisuća, ili da si Nevski[1] potpalio na dva kraja — pljujem ja i na to! Sve je to obično, i o tom su već pisali. Zbogom!

— Ne razumijem! Takva gomila pitanja... takva raznolikost pojava! Baciš kamen u psa, a pogodiš u pitanje ili pojavu...

— Ništa ne vrijede ni pitanja ni pojave... Ja se, na primjer, sada vješam... Po tvojemu mišljenju to je pitanje, događaj, a po mojem je to pet redaka petita — i ništa više. I nemaš zbog čega da pišeš. Crkavali su, crkavaju i crkavat će — ništa tu nije novo... Sve te raznolikosti, brate, sva ta vrenja, pjenušenja silno su već jednolična... Smuči ti se, kad pišeš, a i čitatelja ti je žao: zašto da ga, jadnika, tjeraš u melankoliju?

Ribkin uzdahnu, zakima glavom i gorko se nasmiješi.

— A eto, — reče on, — kad bi se dogodilo štogod osobito, štogod potresno, znaš, štogod nadasve mrsko, nadasve podmuklo, tako da bi i đavli pocrkali od straha, no, onda bih živio! Da zemlja prođe kroz rep kometa, na primjer, da Bismarck prijeđe na islam, ili da Turci zauzmu na juriš Kalugu... ili, znaš, da Notovič postane tajnim savjetnikom... jednom riječju, štogod plameno, očajno — ah, kako bih onda oživio!

— Ti voliš daleke horizonte, ali pokušaj da budeš malo skromniji. Zagledaj se u biljku, u zrno pijeska, u kakvu sitnu

---

[1] t. j. Nevski prospekt — glasovito šetalište u Petrogradu.

pukotinu... svagdje ćeš naći život, dramu, tragediju! U svakoj je trijesci, u svakoj je svinji drama!

— Lako tebi, kad si takva priroda, da možeš pisati i o pojedenom jajetu. Ja to ne mogu!

— Pa što? — razljuti se Šljepkin. — Što misliš, zašto je pojedeno jaje loše? Gomila pitanja! Prvo, kad vidiš pred sobom pojedeno jaje, zahvaća te negodovanje, buniš se!! Priroda je odredila jaje za to, da se iz njega razvije život jedinke... razumiješ: život!... život koji će opet i sam dati život tisućama budućih pokoljenja, i gle: pojedoše ga, postalo je žrtvom ugađanja trbuhu, proždrljivosti! To bi jaje dalo kokoš, a kokoš bi opet za svojega života snijela tisuću jaja... — eto ti, kao na dlanu, potkopavanje osnova ekonomije, izjedanje budućega! Drugo, gledaš pojedeno jaje i raduješ se: jaje je pojedeno, a to znači, da se ljudi u Rusiji dobro hrane... Treće, pada ti na pamet, da ljuske jajeta služe za gnojenje zemlje, pa savjetuješ čitatelju, da cijeni otpatke. Četvrto, pojedeno te jaje navodi na misao o prolaznosti svega na zemlji: živjelo je, i nema ga! Peto... Ali što da nabrajam? Bilo bi dosta za sto brojeva!

— Ne, gdje bih ja! A izgubio sam i vjeru u sebe, pao sam u melankoliju... Dosta mi je, neka đavo nosi sve!

Ribkin stade na taburet i pričvrsti konopac za kuku.

— Ne bi trebao, bogami, ne bi trebao! — uvjeravaše ga Šlepkin. — Pogledaj samo: imamo dvadeset novina, i sve su pune! Bit će, dakle, da imamo o čemu da pišemo! Pa i pokrajinske novine, i one su pune!

— Ne... Gradski vijećnici, koji spavaju, blagajnici... — mrmljao je Ribkin, kao da traži za što bi se uhvatio, — plemićka banka, sistem putnica... ukidanje činova, Rumelija... Bog s njima!

— No, kako te volja...

Ribkin prebaci sebi petlju oko vrata i s užitkom se objesi. Šlepkin sjede za stol i začas sastavi vijest o samoubojstvu, nekrolog o Ribkinu, podlistak povodom učestalih samoubojstava, uvodnik o strožem kažnjavanju samoubojica i još nekoliko članaka s istom temom. Napisavši sve to, stavi rukopis u džep i veselo otrči u uredništvo, gdje ga je čekala nagrada, slava i čitalačka publika.

PSIHOPATI

Mala scena

Titularni savjetnik Semjon Aleksejevič Njanin, koji je nekoć služio kod jednog od trgovačkih sudova u pokrajini, i njegov sin Griša, poručnik u ostavci, ličnost bezbojna, koja živi kod tate i mame, njima na teret, sjede u jednoj od svojih sobica i objeduju. Griša, po običaju, ispija čašicu za čašicom i bez predaha govori; tata, blijed, vječno uznemiren i začuđen, plaho gleda u njegovo lice i zamire od nekoga neodređenog osjećaja slična strahu.

— Bugarska i Rumelija — to je još cvijeće, — govori Griša ljutito, vrteći vilicu u svojim zubima. — To su sitnice, trice! No čitaj što rade u Srbiji i Grčkoj, pa kakav razgovor teče u Engleskoj! Grčka i Srbija ustat će. Ustat će i Turska... Engleska će se zauzeti za Tursku.

— Ne će otrpjeti ni Francuska. — doda nekako nesigurno Njanin.

— Gospode, opet su počeli o politici! — kašlje u susjednoj sobi stanar Fjodor Fjodorič. — Ni prema bolesniku nemaju obzira!

— Jest, ni Francuska ne će otrpjeti, — pristaje uz oca Griša, kao da ne čuje Fjodora Fjodoriča gdje kašlje. — Ona, brate, još nije zaboravila onih pet milijardi. Ona, brate, ti Francuzi, brate, misle na sebe, pa samo čekaju, da Bismarcku zapapre i da mu ogorče život! A ustane li Francuz, Nijemac ne će čekati — kommen sie her, Ivane Andrejeviču, sprechen sie deutsch!«[1]... Ho-ho-ho! Za Nijemcima Austrija, pa Madžarska, a zatim, pazi samo, i Španija zbog Karolinških otoka... Kina s Tonkinom, Afganci... i kolo se zavrtjelo, za-

[1] Dođite ovamo. Govorite li njemački?

vrtjelo! Bit će, brate, svega, o čemu nisi ni sanjao! Sjeti se samo što sam ti rekao! Samo ćeš ruke širiti...

Starac Njanin, po prirodi sumnjičav, bojažljiv i zatucan, prestaje jesti i još više blijedi. I Griša prestaje jesti. I otac i sin — obojica su plašljivi, malodušni i mistični; obojici dušu ispunja neki neodređeni, bezimeni strah, što u neredu lebdi u prostoru i vremenu: što će biti!! No što će upravo biti, gdje i kada, ne zna ni otac ni sin. Starac se obično prepušta strahu šutke, a Griša ne može a da ne razdražuje i sebe i oca dugim govorima; ne će se umiriti, dok na koncu ne zaplaši i sebe.

— Vidjet ćeš ti! — nastavlja on. — Ne ćeš dospjeti ni da zineš, a u Evropi će se već sve okrenuti naglavce. Bit će tuče! Tebi je to, recimo, svejedno, pa da ni trava ne raste, a za me to znači — izvolite u rat! Ja, uostalom, pljujem... i to sa slašću.

Zaplašivši sebe i oca politikom, Griša počinje govoriti o koleri.

— Ondje, brate, ne će istraživati, jesi li živ ili mrtav, nego će s tobom odmah na kola, pa — hajde u grad! Leži tamo s mrtvacima! Ne će imati vremena da ispituju, jesi li bolestan, ili si već umro!

— Gospode! — kašlje za predgratkom Fjodor Fjodorič. — Nije dosta, da su duhanom zadimili i rakijetinom zasmrdili, hoće još i razgovorom da dotuku čovjeka!

— A zašto vam se, dopustite da vas zapitam, ne sviđaju naši razgovori? — pita Griša povisujući glas.

— Ne volim zaostalosti... Već mi je veoma mučno.

— Ako vam je mučno, ne slušajte... Tako će se, brate, tata, odvijati stvari! Raširit ćeš ruke, no bit će kasno. A onda još i kradu u bankama, u općinama... Tamo su, čuješ, milijun ukrali, ovdje sto tisuća, na trećemu mjestu tisuću... svaki dan! Nema dana, da koji blagajnik ne pobjegne.

— Pa što onda?

— Kako pa što onda? Probudiš se jednoga krasnog jutra, pogledaš kroz prozor, i vidiš, ničega nema, sve je ukradeno. Pogledaš, a ulicom bježe blagajnici, blagajnici, blagajnici... Hoćeš da se obučeš, a hlača nemaš — ukrali ih! Eto ti tvoje što onda!

Griša se na koncu uhvati za Mironovičev proces.

— Nemoj ni misliti, ni sanjati, — govori on ocu. — Taj proces ne će biti gotov ni do sudnjega dana. Osuda, brate, ne znači apsolutno ništa. Neka je ne znam kakva, sve je samo dim i magla. Recimo, da je Semjonova kriva, dobro, neka bude, ali kamo ćeš s indicijama, koje govore protiv Mironoviča? Ako je, recimo, Mironovič kriv, kamo ćeš sa Semjonovom i Bezakom? Magla, braco... Sve je tako beskrajno i maglovito, da se ne će zadovoljiti osudom, nego će filozofirati u beskraj... Ima li sudnjega dana? Ima... A što dolazi za tim danom? Opet konac svijeta... A što je za tim drugim koncem? I tako dalje... Tako je i u tom procesu... Bit će još dvadesetak rasprava, i ni do čega ne će doći, samo će baciti prašinu u oči... Semjonova je danas priznala, a sutra će poreći — ni luk jela ni lukom mirisala. Karabčevski će opet povuci pa potegni... Skupit će deset pomoćnika, pa će s njima svrdlati, svrdlati...

— Kako to, svrdlati?

— Pa tako: poslat će po ronilački uteg pod Tučkov most! Dobro, a Ašanin će odmah izići s papirom: nisu našli utega! Karabčevski će se rasrditi... Kako to da nisu našli? Zato što kod nas nema pravih ronilaca i dobra ronaličkog aparata! Iz Engleske treba pozvati ronioce, a iz New Yorka treba naručiti aparat! Dok tamo traže uteg, stranke udri po ekspertima. A eksperti se vrte, vrte, vrte. Mišljenja im se razilaze, jedan drugome čita lekciju... Tužilac se ne slaže s Erhardom, a Karabčevski sa Sorokinom... i kolo se okreće! Treba pozvati nove eksperte, iz Francuske treba pozvati Charcota![1] Charcot dođe i odmah veli: ne mogu dati svoj sud, jer kod otkrića nije bila pregledana leđna kost! Treba opet iskopati Saru! A onda, brate, o kosi... Čija je to bila kosa? Ta nije mogla izrasti iz poda, a nečija je morala biti! Zbog ekspertize treba pozvati dva vlasuljara! I najedamput se pokaže, da je jedna vlas posve slična vlasi gospođice Montbazon! Treba pozvati Montbazonku! I vreteno se opet odvija. Sve će se okrenuti, zamagliti. A Englezi-ronioci naći će k tome u Nevi ne jedan, nego pet utega. Ako nije ubila Semjonova, onda je pravi ubojica jamačno bacio onamo desetak utega.

---

[1] Jean Martin Charcot (1825—1893), najveći fancuski neurolog.

Počet će da pregledavaju utege. Prvo je pitanje: gdje su kupljeni? Kod trgovca Podskokova! Ovamo s trgovcem! Gospodine Podskokov, tko je kod vas kupio utege? Ne sjećam se. Onda nam dajte imena svojih mušterija! Podskokov počinje razmišljati, pa se sjeti, da si ti kod njega nekad kupovao. Eto, reći će, kod mene su kupovali robu ti i ti, među njima i titularni savjetnik Semjon Aleksejev Njanin! Neka odmah dođe taj titularni savjetnik Njanin! Izvolite!

Njanin štuca, ustaje od stola. Blijed je i izgubljen, nervozno hoda sitnim koracima po sobi.

— No, no, — mrmlja on. — Sve koješta!

— Jest, ovamo s Njaninom! Ti dođeš, a Karabčevski te prostrijeli pogledom! Gdje ste bili, upitat će, u noći toga i toga datuma? A tebi se jezik zalijepio za grkljan. Odmah će usporediti one vlasi s tvojima, poslat će po Ivanovskoga, i molim, izvolite, gospodine Njanin, na raport!

— Kako... kako?... Svi znaju, da nisam ubio. Što govoriš!

— Svejedno! Nisi ubio! Nije nužno! Počet će da te vrte, i tako će te dugo vrtjeti, da ćeš pasti na koljena i reći: ubio sam! Eto, tako!

— No, no, no...

— Ali ja to samo kao primjer. Meni je svejedno. Ja sam čovjek slobodan, neoženjen. Prohtije li mi se, mogu već sutra u Ameriku! Traži me onda, Karabčevski! Vrti!

— Gospode! — stenje Fjodor Fjodorič. — Grlo im presušilo! Đavli, hoćete li već jednom umuknuti ili ne?

Njanin i Griša ušutješe. Objed je svršio, i obojica odlaze u postelju. Obojicu toči crv.

TUKAC

Mali nesporazum

— Strašilo, ti strašilo! Gola obrazino! — govori Pelageja Petrovna svojemu mužu, umirovljenom koleškom sekretaru Markelu Ivanoviču Lohmatovu. — Sve imaju muževe na svojemu mjestu, samo je mene gospod kaznio davši mi takvo blago, takvu dangubu! Muž moje sestre Glašenjke i čarape krpa, i kokoši hrani, i na trg odlazi. A muž Praskovje Ivanovne? To je čovjek! Neprestano traži čim će ugoditi ženi: sad furi stjenice u posteljama, sad isprašuje bundu, da je ne pojede moljac, sad ribu čisti. Samo si ti takav! Đavo bi znao u koga si se uvrgao! Dan na dan ležiš, kao prokletnik, na divanu, pa ločeš rakiju i mlatiš praznu slamu o Rumeliji. To je sve što znaš!...

— A što da radim? — upitao je plaho Markel Ivanovič.

— Što da radiš? Zar je posla malo! Kamo se god okrenuo u kućanstvu, svagdje ima posla. Eno, na primjer onaj tukac! Živinče već nedjelju dana ne pije, ne jede... svaki čas može uginuti, a tebi ni nevolje nije dosta, kazno moja! Uh, tako ću te tresnuti! A kakav je ono tukac! Gora, a ne tukac! Takva ne ćeš više dobiti ni za pet rubalja!

— A što da radim s tukcem? Ne ću valjda k liječniku s njim!

— Zašto k liječniku? Liječnici nisu učili kako treba liječiti ptice... Raspitaj se kod ljudi... Ljudi sve znaju. A i sam bi, glupane, mogao napregnuti mozak i dokučiti što i kako. Mogao bi otići u apoteku. U apoteci ima mnogo lijekova!

— Molim, otići ću u apoteku, — pristade Lohmatov. — Molim.

— Pa i idi! Dajte mi, reci, za deset kopjejaka sredstva za jačanje.

Markel Ivanovič se lijeno diže s divana, uzdahnu i stade navlačiti hlače (kod kuće on sjedi samo u gaćama, jer je Pelageja Petrovna štedljiva). Bio je mamuran, u glavi mu se, od sljepočice do sljepočice, kotrljala olovna kugla, ali je oživio pri pomisli, da ide po poslu. Obukavši se, uzeo je trstiku i dostojanstveno se uputio prema apoteci.

— Što izvolite? — upita ga u apoteci debeo, ćelav magister s velikim, bujnim zaliscima.

— Trebao bih štogod... poče plaho Markel Ivanovič gledajući s poštovanjem bujne zaliske. — Pravo da kažem, recepta nemam, a sam ne znam što je potrebno. Možda mi možete dati kakav savjet.

— Da, a što se dogodilo?

— Stvar je u tome, što on već nedjelju dana ne pije, ne jede i neprestano, znate, slabi. Tužan je nekako, turoban, kao da je što izgubio, ili kao da mu savjest nije čista.

Magister podiže kutove usta, zažmiri i stade napeto slušati. Farmaceuti uopće vole kad ih ljudi pitaju za medicinski savjet.

— A... hm... — progunđa on. — Ima li vrućicu?

— To ne mogu da vam kažem, ne znam... ali budite tako dobri, dajte mi štogod. Vjerujte mi, teško je i gledati! Bio je zdrav, hodao je po dvorištu, a sad, eto ti! — najedamput se smračio, nakostriješio i ne izlazi iz šupe.

— U šupi je nemoguće boraviti... Sad je hladno.

— Dobro, uzet ćemo ga u kuhinju... A bit će nam žao, ako... ovaj... ugine. Bez njega tuke ne mogu da žive.

— Kakve tuke? — iskolači oči magister.

— Obične... s perjem.

— A o kome vi tu govorite?

— O tukcu.

Lice magistrovo govorilo je: »tfu!« Kutovi usta spustiše se, a preko strogoga lica preletje crn oblak.

— Ja... ne razumijem, — uvrijedio se magister.

— Ne razumijete kakav je tukac? — ne razumje sad ni Lohmatov. — Ima običnih pijetlova, što hodaju s kokošima, a ovo je puran... velik je, znate, sa surlom na kljunu... Kad mu zazviždiš, on raširi krila, našešuri se i — bli-bli-bli...

— Mi tukce ne liječimo... — promrmlja magister uvrijeđeno, odvraćajući pogled ustranu.

— Pa nije ih ni potrebno liječiti... Treba im samo dati bilo kakvu tricu... Ta nije to čovjek, nego ptica... i trica će pomoći.

— Oprostite, nemam vremena.

— Znam, da nemate vremena, ali budite tako dobri! Što vas stoji, ako mi date štogod? Dajte što bilo, bit ću zadovoljan. Budite tako ljubazni!

Umolni ton Markela Ivanoviča ganu magistra. On se opet namršti, podiže kutove usta i zamisli se.

— Kažete, da ne pije, ne jede... da slabi?

— Jest... Štogod za jačanje...

— Pričekajte časak.

Magister pođe k ormariću, izvadi iz njega neku knjigu i zadubi se u čitanje. Lice mu dobi sokratovski izražaj, a na licu mu se nakupilo toliko bora, da se Markel Ivanovič, gledajući ga, pobojao, da koža na magisterskoj čeli ne pukne od naprezanja.

— Dat ću vam prašak, — reče magister pročitavši do kraja.

— Najljepša hvala. Samo, oprostite zbog izraza, kako da mu dam taj prašak? Ta on ne zoblje! Kad bi on razumio kakva mu korist od toga! No to je ptica glupa, nerazumna. Staviš preda nj prašak, a on ga i ne gleda.

— Onda ću vam dati kapljice.

— E, kapljice su nešto drugo. Kapljice može čovjek uliti silom.

Magister okrenu glavu i viknu nešto njemački.

— Ja! — ozva se mali, crnomanjasti farmaceut.

Lohmatov pođe prema farmaceutu, koji se zabavio poslom. Ondje se nasloni laktom na pult i stade čekati.

»Kako on to, pas, spretno radi! — mislio je on prateći pogledom pokrete farmaceutovih prsta, dok je farmaceut raspoređivao prašak na dijelove. — Za sve je, ipak, potrebna nauka!«

Svršivši posao s prašcima, farmaceut uze bočicu, promućka u njoj neku smeđu tekućinu, umota bočicu u papir i priđe Lohmatovu.

— Treba vam za deset kopjejaka kapljica? — upita on.

— Tukcu.

— Što? — izbulji oči farmaceut.

— Tukcu.

— S vama govorim ljudski, — planu farmaceut, — pa i vi odgovarajte ljudski.

— A kako drukčije da vam odgovorim? Kad kažem, da trebam za tukca, onda to znači, da je za tukca. Valjda ne za orla!

— Ja to mogu uzeti na svoj račun — planu farmaceut.

— Zašto da uzmete na svoj račun? Sam ću platiti.

— Nemam vremena da se šalim s vama.

Farmaceut stavi na stranu bočicu s kapljicama, ode ustranu i poče, pušući srdito, trti nešto u mužaru.

Markel Ivanovič počeka neko vrijeme, a onda slegnu ramenima, uzdahnu i iziđe iz apoteke. Došavši kući, skinu kaput, hlače i prsluk, počeša se, zastenja i leže na divan.

— No, što je? Jesi li bio u apoteci? — otrese se na nj Pelageja Petrovna.

— Bio sam ... i neka idu dođavola!

— A gdje je lijek?

— Ne daju! — odmahnu rukom Markel Ivanovič i pokri se poplunom.

— Uh ... tako ću te zviznuti!

KONTRABAS I FLAUTA

Mali prizor

Na jednom od pokusa provlačio se flautist Ivan Matveič između stalaka i tužio se uzdišući:

— Naprosto nesreća! Nikako da nađem sebi prikladan stan. U hotelu ne mogu da stanujem, jer je skupo, a obitelji i privatnici ne primaju glazbenike.

— Preselite se k meni! — ponudi mu neočekivano kontrabas. — Za sobu plaćam dvanaest rubalja, a budemo li stanovali zajedno, doći će nas po šest rubalja.

Ivan Matveič prihvati tu ponudu objeručke... Nikad još nije ni s kim zajedno stanovao, iskustva u tom pogledu nije imao, ali je a priori zaključio, da sustanarstvo pruža veoma mnogo udobnosti i draži: prvo, imaš s kime da se porazgovoriš, da izmijeniš dojmove, drugo, sve je upola: čaj, šećer, plaća posluzi. S kontrabasistom Pjotrom Petrovičem bio je u najprijateljskijim odnosima, poznavao ga je kao čovjeka skromna, trijezna i čestita; i sam je miran, trijezan i pošten — dobro će se dakle slagati. Prijatelji udariše dlanom o dlan, i već istoga dana flautina je postelja stajala uz kontrabasovu postelju.

Ne prođoše međutim ni tri dana, i već se Ivan Matveič morao uvjeriti, da za zajedničko stanovanje nisu dovoljni samo prijateljski odnosi, da nisu dovoljna ni takva »opća mjesta«, kao što su trijeznost, poštenje i miran značaj.

Ivan Matveič i Pjotr Petrovič vanjštinom su nalik jedan na drugoga koliko i instrumenti, na kojima sviraju. Pjotr Petrovič je visok, dugonog i plavokos, velika glava mu je ošišana, a nosi nezgrapan frak s kratkim repovima. Govori muklim basom, hoda bočno, a kiše i kašlje tako silno, da podrhtavaju stakla. Ivan Matveič je, naprotiv, nizak, mršav

čovječuljak. Hoda samo na prstima, govori sitnim tenorićem i nastoji da se pokaže kao čovjek obziran, odgojen. Prijatelji se silno razilaze i u navikama. Tako je kontrabas volio uz čaj grickati šećer; flauta je međutim pila čaj zaslađen. Kako je čaj i šećer bio zajednički, morale su se pritom pojaviti sumnje. Flauta je spavala pri zapaljenoj svjetiljci, kontrabas u mraku. Prva je svako jutro prala sebi zube i umivala se mirisnim glicerinskim sapunom, a drugi ne samo da je zabacivao i jedno i drugo, nego se, štoviše, i mrštio, kad bi čuo šuštanje četkice za zube ili vidio nasapunano lice.

— Manite se tih kerefeka! — govorio je on. — Mrsko je i gledati! Lickati se kao baba!

Nježnu, odgojenu flautu počeo je hvatati grč odmah u početku. Osobito joj se nije sviđalo to, što je kontrabas svako veče, prije spavanja, mazao sebi trbuh nekom mašću, od koje je sve do jutra zaudaralo po pokvarenoj guščjoj pečenki, i što je poslije mazanja cijelih pol sata, pušući i sopćući, gimnasticirao, to jest metodički dizao uvis sad ruke sad noge.

— Zašto vi to radite? — pitala je flauta ne podnoseći soptanje.

— Poslije mazanja to je prijeko potrebno. Mast se mora razići po cijelome tijelu... To je, brate, divna stvar. Namažite se i vi!

— Ne, hvala.

— Ta namažite se. Kaznio me bog, ako to ne pomaže! Namažite se! Vidjet ćete kako je to dobro! Bacite knjigu!

— Ne, navikao sam da uvijek čitam prije spavanja.

— A što čitate?

— Turgenjeva.

— Poznam ga... čitao sam... Dobro piše! Samo, znate, ne sviđa mi se kod njega to... kako da kažem sviđa mi se to, što on upotrebljava mnogo stranih riječi. A onda, kad počne opisivati prirodu, kad se zanese, najradije bih bacio knjigu! Sunce... mjesec... ptičice pjevaju... đavo bi znao! Razvlači, razvlači...

— Ima kod njega prekrasnih mjesta!...

— Kako ne, pa to je Turgenjev. Nas dvojica ne ćemo tako napisati. Čitao sam, sjećam se, »Plemićko gnijezdo«... Smijao sam se kao lud! Sjećate li se, na primjer, onoga mjesta, gdje Lavrecki očituje ljubav onoj... kako se ono zove...

Lizi... U vrtu... sjećate li se? Ho-ho! On sve obilazi... na sve moguće načine, a ona se, đavo, prenemaže, previja, pretvara... malo je i ubiti je!

Flauta bi skakala iz postelje, oči bi joj se zakrijesile, napela bi svoj tenorić, pa bi počela pobijati, dokazivati, razjašnjavati...

— A što vi tu meni govorite! — oponirao bi kontrabas. — Zar ne znam i sam? Baš se našao čovjek naobražen! Turgenjev, Turgenjev... Pa što je Turgenjev? Uopće nije potreban.

I Ivan Matveič, klonuo, ali ne i pobijeđen, šuti. Kloneći se svađe, gleda, stisnuvši zube, svojega sustanara, koji se omata pokrivačem, a velika glava kontrabasova čini mu se pritom tako mrskom, glupom kladom, da bi mnogo dao, kad bi smio bar jedamput da je kvrcne.

— Uvijek samo svađu zamećete — govorio je kontrabas namještajući svoje dugačko tijelo na kratkoj postelji. — Karakter! No, laku noć! Gasite svjetiljku!

— Ja bih još čitao...

— Vi biste čitali, a ja bih spavao.

— Ali ja mislim, da ne smijemo jedan drugome ograničivati slobodu...

— Pa onda ne ograničujte moju slobodu... Gasite!

Flauta bi ugasila svjetiljku i dugo ne bi mogla da zaspi osjećajući mržnju i nemoć poput čovjeka, koji se sukobio s tvrdoglavošću neznalice. Nakon svađe s kontrabasom Ivan Matveič bi se svaki put tresao kao u groznici. Kontrabas bi se ujutru obično rano budio, oko šest sati, a flauta je voljela spavati do jedanaest. Probudivši se, Pjotr Petrovič bi, iz dosade, stao popravljati omotač svojega kontrabasa.

— Ne znate gdje je naš čekić? — budio bi on flautu. — Slušajte, vi, pospanče, ne znate gdje je naš čekić?

— Ah... Hoću da spavam!

— No, pa spavajte... Tko vam prijeći? Dajte čekić, pa spavajte.

Osobito je gorka flauti bila subota. Svake subote kontrabas bi nakovrčao kosu, vezao kravatu kao vrpcu i odlazio nekamo da gleda bogate udavače. Vraćao bi se odanle kasno u noći, veseo, uzbuđen i pripit.

— Eh, brate, reći ću vam! — počeo bi on priopćivati svoje dojmove spuštajući se teško na postelju zaspale flaute. — Dosta vam je spavanja, dospjet ćete! Kakav ste vi pospanac! Ho-ho-ho... Vidio sam udavaču... Razumijete li? Plavuša s takvim očima... debeljuškasta... Nije loša, droljica... Ali mati! Stara varalica! Diplomacija! Smotat će te, ako joj se prohtije, sve bez odvjetnika! Obećava šest tisuća, a ne će dati ni tri, bogami! Ali mene ne ćeš prevariti, ne-e!

— Golubiću... hoću da spavam... — mrmlja flauta skrivajući glavu pod pokrivač.

— Ta slušajte! Kakva ste vi svinja, bogami! Molim vas kao prijatelja za savjet, a vi okrećete njušku... Slušajte!

I uboga je flauta morala slušati sve do jutra, kad bi se kontrabas opet dao na popravljanje omotača.

— Ne, ne mogu da stanujem s njim! — tužila se flauta na pokusima. Vjerujte, bolje je stanovati u potkrovlju nego s njim... Sasvim sam se izmorio!

— Pa zašto ne odete od njega?

— Neugodno mi je nekako... Uvrijedit će se... Čime mogu da opravdam svoj odlazak? Recite, čime? O svemu sam već razmislio!

Nije prošao ni mjesec sustanarskoga života, a flauta je već počela venuti i tužiti se na sudbinu. Život je međutim postao još nesnosniji, kad je kontrabas, iznenada, iz neba u rebra, predložio flauti, da se zajedno presele.

— Ovaj nije prikladan... Pakujte! Nema tu cmizdrenja! Od ovoga stana do menze, u kojoj objedujete, malo je daleko, ali ništa zato, mnogo hodanja koristi.

Pokazalo se, da je novi stan vlažan i mračan, ali uboga flauta bila bi se pomirila i s vlagom i s tamom, da kontrabas nije po preseljenju pronašao nove muke. Zbog štednje je počeo kuhati sebi objed na primusu, pa je soba uvijek bila puna pare. Jutarnje popravljanje omotača zamijenio je struganjem po kontrabasu.

— Ne mljaskajte! — napadao je Ivana Matveiča, kad bi Matveič štogod jeo. — Ne mogu podnijeti, kad mi tko mljaska pred ušima! Iziđite na hodnik, pa ondje mljaskajte!

Prošao je još jedan mjesec, i kontrabas je predložio, da se presele u treći stan. Ovdje je počeo nositi velike čizme, koje su vonjale po katranu, a u literarnim se svađama stao

služiti novim načinom: trgao bi flauti knjigu iz ruku i sam bi gasio svjetiljku. Flauta je trpjela i izgarala od želje, da kvrcne po velikoj, ošišanoj glavi; patila je i tjelesno i duševno, ali je ipak bila suzddržljiva i obzirna.

— Ako mu kažem, da ne ću više stanovati s njim, on će se uvrijediti! Nije drugarski! Podnosit ću, dakle!

Takav nenormalni život nije, međutim, mogao da potraje. Završio je na način nadasve čudnovat za flautu. Kad su se prijatelji jednom vraćali iz kazališta, kontrabas uze flautu pod ruku i reče:

— Oprostite, Ivane Matveiču, ali ja vam napokon moram reći... to jest moram vas zamoliti... Recite, zašto vam se tako sviđa da stanujete sa mnom? Značajevi nam se ne slažu, vječno se svađamo, omrznusmo jedan drugome... Ne znam kako vi, ali ja sam već sasvim otupio... Pokušavao sam već i ovo i ono... i stanove sam mijenjao, samo da odete od mene, i na kontrabasu sam ujutru svirao, a vi nikako da odete! Otiđite, golubiću! Budite tako dobri! Oprostite, ali ja više ne mogu da to podnosim.

Flauti je samo to i trebalo.

UPUTE KANDIDATIMA ZA ŽENIDBU

Povjerljivo

Budući da je predmet ovoga članka muška tajna, i budući da zahtijeva ozbiljan umni napor, za koji mnoge dame nisu sposobne, molim očeve, muževe, glavare ispostava i ostale, da paze, kako gospođe i djevojke ne bi čitale ovaj članak. Ovaj vodič nije plod pojedinačnog uma, ali sadrži kvintesenciju svih proročišta, fizionomika, kabalistika i dugogodišnjih razgovora s iskusnim muževima i s najkompetentnijim vlasnicima modnih salona.

U v o d. — Obiteljski život ima mnogo dobrih strana. Da nema obiteljskoga života, kćeri bi cijeli život visjele na grbačama svojih očeva, a mnogi glazbenici ostajali bi bez kruha, jer onda ne bi bilo svadbi. Medicina uči, da neženje obično umiru ludi, a oženjeni ljudi da umiru ne dospjevši da polude. Neženji veže kravatu služavka, a oženjenu čovjeku žena. Brak je dobar i zbog svoje pristupačnosti. Ženiti se mogu ljudi bogati, siromašni, slijepi, mladi, stari, zdravi i bolesni, ženiti se mogu i Rusi i Kinezi... Iznimku čine samo slaboumnici i luđaci, ali glupani i tikvani mogu da se žene koliko ih volja.

P r v a u p u t a. — Udvarajući se djevojci, pazi u prvome redu na vanjštinu, jer po vanjštini spoznaješ značaj osobe. Kod vanjštine razlikuj: boju kose i očiju, hod i posebne znakove. Po boji kose žene se dijele na plavuše, brinete, kestenjave i t. d. *Plavuše* su obično blage, skromne, sentimentalne, vole tatu i mamu, plaču nad romanima i žao im je životinja. Karaktera su otvorena, uvjerenja strogo konzervativnih, a sa slovom jat nisu na dobroj nozi. Za tuđu su ljubav veoma osjetljive, a u vlastitoj su ljubavi hladne kao ribe. U najpatetičnijem času plavuša može zijevnuti i reći: »Da ne

bismo zaboravili poslati sutra po cic!« Udavši se, brzo se ukisele, brzo se udebljaju i brzo uvenu. Plodne su, vole djecu i plačljive su. Muževima ne opraštaju nevjeru, no same se rado iznevjeruju. Plavuše su obično mistične i sumnjičave, a sebe smatraju patnicama. *Brinete* nisu tako proračunate kao plavuše. Pokretne su, nestalne, mušičave, lako planu, često se svađaju s mamama i pljuskaju služavke. Počinju »ne gledati« mrske muškarce već sa dvanaest godina, uče slabo, mrze svoje razrednice, a vole romane, pri čemu opise prirode preskakuju, a ljubavna očitovanja čitaju po peti put. Vatrene su i strastvene, pa ljube žestoko, sa zanosom, gubeći dah... Brineta je — gotova inkvizicija. S jedne strane tu je takva strast, da bi i đavlu pozlilo, a s druge strane tu su takve mušice, takvi zahtjevi, takva neumorna logika, cika, krika... S nevjerom muževa brzo se mire uzvraćajući im na isti način. *Kestenjave* nisu više plavuše, a brinetama još nisu postale. One su nešto srednje između jednih i drugih. Smatraju se brinetama. *Riđokose* su lukave, lažljive, zlobne, podmukle... Ne poznaju ljubavi bez podmuklosti. Obično su veoma dobro građene, a koža im je po cijelome tijelu prekrasna. Kažu, da se đavli i zli duhovi žene samo riđokosima. Gdje je lažljivost, tamo je i plašljivost i malodušnost. Dosta je da se dobro izdereš na riđokosu (»Dat ću ja tebi!«), pa da se ona skupi i da te počne ljubiti. Ne zaboravljaj, da su Mesalina i Nana bile riđokose. *I način češljanja* veoma je važan kod izbora žene. Glatko pričešljana, zalizana kosa, s bijelom stazom, označuje jednostavnost, organičenost želja... Najčešće se tako češljaju švelje, pomoćnice u dućanima i trgovačke kćeri. Podrezan pramen kose, spušten na čelo, označuje taštu sitničavost, ograničenost i pohotnost. Tim pramenom žena obično nastoji da sakrije nisko čelo... Chignon i uopće ukrasi od tuđe kose znakovi su nedostajanja ukusa i mašte, a pokazuju i to, da se u češljanje umiješala mama. Kosa počešljana prema naprijed svjedoči o ženinoj želji, da se svidi ne samo sprijeda, nego i straga. Ne završava li teškom babilonskom kulom, takva frizura odaje ukus i lakoću. Kovrčava kosa odaje nemirnu i umjetničku prirodu. Neuredna, razbarušena frizura odaje sumnju i duševnu lijenost. Pod ošišanom kosom krije se način mišljenja. Ako je žena sijeda ili ćelava, a ujedno želi da se uda, onda to znači, da ima mnogo novaca. Što je manje u kosi

ukosnica, to je žena domišljatija, a ti si sigurniji, da ne nosi tuđu kosu. Sad o *boji očiju*. Plave, nježne oči, označuju vjernost, pokornost i krotkost. Plave, izbuljene oči nalazimo najčešće u žena-varalica i u žena, koje se prodaju. Crne oči odaju strastvenost, vatrenost i podmuklost. Sjeti se, da rijetko koja pametna žena ima crne oči. Sive oči imaju gizdelinke, žene koje se rado smiju i glupače. Smeđe oči pretpostavljaju sklonost spletkarenju i zavist zbog tuđega nakita... *Stas* odaberi srednji. Visoke su žene opore i silno tuku, a niske su u većini slučajeva prevrtljivke, koje rado zavijaju, grebu i zajedaju. Grbavih se kloni: zle su i pakosne. *Hod* brz, s ogledavanjem, odaje ženu vjetrenjastu, lakoumnu. Lijeno hodaju žene, kojima je srce već zauzeto — tu ne ćeš ništa postići. Ptičji hod s geganjem i micanjem stražnjicom znak je dobrodušnosti i podatnosti, a katkad i tuposti. Ponosan, labuđi hod vidimo kod *onih* žena i kod suložnica. Što je taj hod ponosniji, to je bogatiji uzdržavatelj. Kod djevojaka takav hod označuje umišljenost i ograničenost. Ako dama ne ide, nego pliva kao paun, okreći rudo: nahranit će te, utješit će te, no svakako ćeš dospjeti pod papuču. *Osobiti znaci* nisu mnogobrojni. Jamice na obrazima označuju koketnost, sitne tajne grijehe i dobrodušnost. Jamice na obrazima i namigivanje mnogo obećavaju, ali ne platonski. Brčići govore o neplodnosti. Dugačke nokte imaju žene, koje ništa ne rade. Slivene obrve kazuju, da će odnosna osoba biti stroga mati i žestoka punica. Sunčane pjege nalazimo kod riđokosih đavolica, ropkinja i glupača. Punašne i debeljuškaste gospođice s napuhnutim obrazima i crvenim rukama naivne su, u riječi *još*[1] prave četiri pogreške, ali zato brzo nauče peći ukusne kolače i šiti mužu baršunaste prsluke.

Druga uputa. — Nemoj se ženiti bez miraza. Ženidba bez miraza isto je što i med bez žlice, Šmule[2] bez zolufa, cipele bez potplata. Ljubav je jedno, a miraz je drugo. Zatraži odmah dvjesta tisuća. Omamivši brojkom, počni se pogađati, previjati, cjenkati. Miraz uzmi svakako prije vjenčanja. Ne primaj mjenice, kupone, dionice, a svaku stotinjarku opipaj, onjuši i pregledaj prema svijetlu, jer roditelji

---

[1] U ruskom 'ješčo'
[2] Židovsko ime (Samuel)

nerijetko daju svojim kćerima krivotvoren novac. Osim novaca izmami i što više stvari. Žena, pa i loša, treba da ti donese: a) što više namještaja i klavir; b) jednu perinu s labuđim perjem i tri pokrivača: svilen, vunen i papirnat; c) dva krznena kaputa, jedan za blagdane, a drugi za svaki dan; d) što više posuđa za kuhinju, za čaj i za blagovaonicu; e) osamnaest košulja od najboljega nizozemskog platna, s ukrasima; šest bluza od isto takva platna, s čipkama; šest bluza od kineskoga pamuka; šest pari hlača od isto takve tkanine i isto toliko pari od engleskoga šifona; šest sukanja od indijskoga pamuka, proširenih i opšivenih; ogrtač od najboljega batista; četiri poluogrtača od isto takva batista; šest pari prugastih lanenih hlača. Ponjava, navlaka, ženskih noćnih kapica, čarapa, sukanja od barheta, podvezica, stolnjaka, rupčića i drugoga treba da bude dosta. Sve to sam pregledaj i prebroji, pa ako što nedostaje, odmah zahtijevaj. Dječje rublje ne uzimaj, jer kažu: kad ima rublja, nema djece, a kad ima djece, nema rublja; f) umjesto odijela, kojima se kroj često mijenja, zahtijevaj tkaninu u komadima; g) bez pribora za jelo nemoj se ženiti.

Oženivši se, budi prema ženi strog i pravedan, ne daj joj da se uznese, a kod svakoga nesporazuma reci joj: »Ne zaboravi, da sam te usrećio!«

NINOČKA

Roman

Tiho se otvaraju vrata, i u moju sobu ulazi moj dobar prijatelj Pavel Sergejevič Vihlenjev, čovjek mlad, ali staromodan i boležljiv. Poguren je, duga nosa i mršav, uopće ružan, ali zato mu je lice tako jednostavno, meko, razliveno, da se u meni, kad ga samo pogledam, rađa čudna želja, da ga uzmem u ruke, pa da nekako opipam svu mekoću srca i tjestenu duševnost svojega prijatelja. Kao i svi kabinetski radnici, i on je tih, plah i sramežljiv, a ovaj put on je, k tome, i blijed i silno uzbuđen zbog nečega.

— Što je s vama? — pitam ga, promatrajući njegovo blijedo lice i usnice, što mu lako podrhtavaju. — Da niste bolesni, ili da se niste opet posvadili sa ženom? Kakvo vam je lice!

Sabravši se nešto i nakašljavši se, Vihlenjev odmahnu rukom i reče:

— Opet imam neprilika... s Ninočkom! Takva nevolja, brate, da cijele noći nisam spavao i da sam, kako vidite, jedva još živ... Đavo bi znao kakav sam! Druge ne može da obori nikakva nevolja, lako podnose i uvrede, i gubitke, i bolesti, a kod mene je dovoljna sitnica, pa da se oneraspoložim i rasklimam!

— Pa što se dogodilo?

— Sitnica... mala obiteljska drama. Ispripovjedit ću vam, ako hoćete. Jučer moja Ninočka nije izišla, nego je ostala kod kuće. Htjela je da večer provede sa mnom. Ja sam se, dakako, obradovao. Naveče ona obično odlazi kamogod u društvo, a ja sam kod kuće samo naveče. Po tome možete prosuditi kako sam se... ovaj... obradovao. Uostalom, vi nikad niste bili oženjeni, pa ne možete znati kako se čovjek

toplo i ugodno osjeća, kad se vrati s posla kući, pa nađe ono za što živi... Ah!

Vihlenjev opisuje draži obiteljskoga života, otire znoj s čela i nastavlja:

— Ninočka je htjela da provede večer sa mnom... A vi već znate kakav sam! Ja sam čovjek dosadan, težak, neduhovit. Kakvo je veselje sa mnom! Uvijek sam zabavljen svojim nacrtima, filtrom i uzorcima tla. Ni poigrati se, ni zaplesati, ni našaliti se... ništa ja ne znam, a Ninočka je, priznajte, mlada, svjetska... Mladost ima svoja prava... Nije li tako? I eto, stadoh joj pokazivati sličice, različite stvarčice, pa ovo, pa ono... ispripovjedih joj štošta... Tu se sjetih, da u mojemu stolu leže stara pisma, među kojima se nađu i nadasve smiješna! Dok sam bio student, imao sam prijatelja: bili su spretni na peru, bestije! Čitaš, i da pukneš od smijeha. Izvukoh iz stola ta pisma i počeh ih čitati Ninočki. Pročitah joj jedno pismo, pa drugo i treće... i najedamput, — stop! U jednom pismu, znate, našla se rečenica: »Pozdravlja te Katja«. Za ljubomornu ženu takve su riječi oštar nož, a moja je Ninočka — Othelo u suknji. Na moju nesretnu glavu prosuše se pitanja: tko je ta Katenjka? pa kako? pa zašto? Ja joj kažem, da je ta Katja bila nešto kao prva ljubav... nešto onako studentsko, mlado, zeleno, čemu ne treba poklanjati nikakvu pažnju. Svaki mladac, velim joj, ima svoje Katenjke, bez toga nema... Ne sluša moja Ninočka! Uvrtjela sebi u glavu tko zna što, pa u plač. Poslije suza napadaj histerije. »Gadni ste«, viče ona, »mrski! Skrivate preda mnom svoju prošlost! Jamačno imate«, viče ona, »i sad kakvu Katju, ali tajite!« Uvjeravao sam, uvjeravao sam je, ali ništa ne pomaže... Muška logika nikad ne će nadvladati žensku. Na koncu sam je na koljenima molio za oproštenje... puzao sam, pa ništa. Onako histerična pošla je i spavati. Ona u svoju sobu, a ja u svoju na divan... Jutros me nije ni pogledala, samo se rogušila i govorila mi vi. Veli, da će se preseliti k majci. A ona će se i preseliti, poznam ja njezin značaj!

— M-da, neugodna pripovijest.

— Ne razumijem ja žene. Pa neka bude, recimo, Ninočka je mlada, moralna, gadljiva: takva proza, kao što je Katenjka, mora je dovoditi do grča, dopuštam... ali zar je teško opro-

stiti? Neka sam i kriv, no molio sam za oproštenje, na koljenima sam puzao! A, želite li baš da znate ... čak sam i plakao!

— Da, žene su velika zagonetka.

— Golubiću, dragi, vi možete mnogo kod Ninočke, ona vas poštuje, vi ste za nju autoritet, molim vas, otiđite k njoj, upotrebite sav svoj utjecaj i razjasnite joj kako se vara ... Ja trpim, dragi moj! ... Potraje li ta histerija još jedan dan, ne ću izdržati. Pođite, golubiću! ...

— No priliči li to?

— A zašto bi bilo neprilično? Vas dvoje prijatelji ste gotovo iz djetinjstva, ona vam vjeruje ... Pođite, budite mi prijatelj!

Suze i molbe Vihlenjevljeve diraju me ... Oblačim se i odlazim k njegovoj ženi. Nalazim Ninočku u njezinu najmilijem poslu: sjedi na divanu položivši nogu preko noge, gleda u zrak svojim lijepim, pritvorenim očicama i ništa ne radi ... Ugledavši me, skoči s divana i trči k meni ... Zatim se obazire, brzo zatvara vrata i, s lakoćom perca, pade mi oko vrata. (Neka čitatelj ne pomisli, da je ovo tiskarska pogreška ... Već više od godinu dana dijelim s Vihlenjevom njegove bračne dužnosti.)

— A što si, bestijo, opet izmislila? — pitam Ninočku sjedajući kraj nje.

— Što?

— Opet si pronašla čime ćeš izmučiti svojega lakovjernog muža! Danas je već bio kod mene i sve mi je ispripovjedio o Katenjki.

— Ah ... to! Baš je imao i kome da se potuži! ...

— Što je bilo među vama?

— Tako, gluposti ... Jučer navečer bilo je dosadno, bila sam zlovoljna, što nemam kamo da pođem, pa sam se tako iz dosade i zakvačila za njegovu Katenjku. Zaplakala sam od zlovolje, a kako ćeš mu ti razjasniti taj plač?

— Ali to je okrutno, dušo, nečovječno. On je ionako nervozan, a ti hoćeš da ga i dotučeš svojim scenama.

— Ništa zato, on voli, kad sam ljubomorna ... Ničim ne možeš tako zamazati oči kao hinjenom ljubomorom ... No ostavimo taj razgovor ... Ne volim, kad započinješ razgovor o toj mojoj krpi ... On mi je ionako već dojadio ... Daj da radije pijemo čaj.

— Ipak, nemoj ga više mučiti... Teško mi ga, znaš, gledati... Tako iskreno i pošteno opisuje svoju obiteljsku sreću, i tako vjeruje u tvoju ljubav, da mi već postaje neugodno... Svladaj se nekako, priljubi se, slaži... Dovoljna mu je jedna tvoja riječ, pa da se osjeti u sedmom nebu.

Ninočka prći usnice i mršti se. Malo kasnije ulazi Vihlenjev i plaho mi gleda u lice, a ona se ipak veselo smješka i miluje ga pogledom.

— Došao si upravo na čaj! — kaže mu ona. — Ti si moj pametni muž, nikad ne zakasniš... Hoćeš li sa skorupom ili s limunom?

Ne nadajući se takvu dočeku, Vihlenjev se smješka. S osjećajem ljubi ženi ruku, grli me. Taj zagrljaj tako je apsurdan i neprilični, da se oboje crvenimo — i ja i Ninočka.

— Blaženi mirotvorci! — veselo kokodače sretni muž. — Vama je, eto, uspjelo da uvjerite — a zašto? Zato što ste svjetski čovjek. Kretali ste se u društvu, pa poznate sve suptilnosti ženskoga srca! Ha-ha-ha! Ja sam medvjed, trupina! Potrebna je jedna riječ, a ja sam ih izrekao deset... Treba poljubiti ruku, ili što drugo, a ja počinjem piti! Ha-ha-ha!

Poslije čaja Vihlenjev me vodi u svoj kabinet, hvata me za puce i mrmlja:

— Ne znam kako da vam zahvalim, dragi moj! Hoćete li mi vjerovati? Tako sam patio, tako sam se mučio, a sad sam tako sretan, da mogu dati i od svojega suviška! I nije prvi put, što me izbavljate iz strašna položaja. Prijatelju, ne odbijte mi! Imam stvarcu... malu lokomotivu, sàm sam je izradio... zlatnu sam kolajnu dobio za nju na izložbi... Uzmite je u znak moje zahvalnosti... prijateljstva!... Učinite mi to veselje!

Branio sam se, dakako, na sve moguće načine, ali Vihlenjev ne popušta, i ja, hoćeš ne ćeš, primam njegov skupocjeni dar.

Prolaze dani, tjedni, mjeseci... Ranije ili kasnije prokleta se istina mora otkriti pred Vihlenjevom u svoj svojoj poganoj veličini. Saznavši slučajno istinu, strašno je problijedio. Legao je na divan i tupo se zagledao u strop... Duševna bol morala se odraziti u nekim kretnjama, i on se poče na svojemu divanu mučno okretati s boka na bok. Te kretnje bijahu ujedno sve: on je slabić po prirodi.

Nedjelju dana kasnije, oporavivši se ponešto od porazne vijesti, Vihlenjev dođe k meni. Obojica smo zbunjeni, ne gledamo jedan drugoga... Ja počinjem govoriti besmislice o slobodnoj ljubavi, o egoizmu u braku, o pokoravanju sudbini.

— Nisam došao, da o tom... — prekide me on krotko. — Sve ja to itekako razumijem. Zbog svojih osjećaja nitko nije kriv, ali mene zanima druga strana stvari, posve praktična. Ja, golubiću, nimalo ne poznam život. Gdje je riječ o običajima, nazorima u svijetu, sasvim sam schwach.[1] Vi ćete mi, dragi, pomoći. Recite, što da radi sada Ninočka? Treba li da i dalje živi sa mnom, ili da se preseli k vama? Što mislite, što je bolje?

Mi kratko vrijeme vijećamo, a onda ostajemo kod ovoga rješenja: Ninočka ostaje kod Vihlenjeva, ja odlazim k njoj kad hoću, a Vihlenjev uzima sebi sobu na uglu, koja je prije služila kao soba za ostavu. Ta je soba pomalo vlažna i mračna, ulazi se u nju kroz kuhinju, ali zato čovjek može izvrsno da se osami u njoj i da nikoga ne bode u oči.

---

[1] Slab (njem.)

MUZIKANT

Dva su sata u noći. Sjedim u svojoj hotelskoj sobi i pišem naručeni podlistak u stihovima. Najedamput se otvaraju vrata, i u sobu ulazi, sasvim neočekivano, moj sustanar, nekadanji učenik m-skoga konzervatorija Pjotr Rubljev. Na glavi mu cilindar, bunda mu je raskopčana, pa me u prvi mah podsjeća na Repetilova[1], ali čas kasnije, kad promotrih njegovo blijedo lice i njegove neobično oštre, upravo upaljene oči, sličnosti s Repetilovom nestade.

— Kako to, da tako rano dolaziš? — pitam ga. — Ta istom su dva sata! Zar je svadba već svršila?

Sustanar ne odgovara. Mučke odlazi za pregradak, brzo se svlači i liježe u postelju pušući.

— Ta spavaj, marvo! — čujem nakon deset časaka njegov šapat. — Legao si, pa spavaj! A ako ne ćeš da spavaš... idi do đavola!

— Ne možeš zaspati, Petja? — pitam.

— Jest, đavo bi znao... nekako mi ne ide san na oči... Smijeh me spopada. Ne mogu od smijeha da zaspim! Ha-ha!

— Što ti je smiješno?

— Dogodila se smiješna stvar. Baš je i morala da se dogodi ta prokleta stvar!

Rubljev izlazi iza pregratka i sjeda kraj mene smijući se.

— I smiješno mi je... i stidim se... — govori on mrseći svoju kosu. — Otkako sam na svijetu, takvih pasaža nisam doživio... Ha-ha... Sablazan — prvoga reda! Svjetska sablazan!

Rubljev se udara šakom po koljenu, skače i počinje hodati bos po hladnome podu.

---

[1] Repetilov — lice iz Gribojedovljeve drame »Teško pametnom«.

— Zgrabiše za šiju! — govori on. — Zato sam i došao rano.

— Dosta je, što lažeš!

— Bogami... Zgrabiše za šiju u pravom smislu riječi! Gledam Rubljeva... Lice mu je ispijeno i iscijeđeno, no u cijeloj njegovoj vanjštini ostalo je još toliko čestitosti, gospodske mekoće i pristojnosti, da se ono »zgrabiše za šiju« nikako nije slagalo s njegovom inteligentnom pojavom.

— Sablazan prvoga reda... Išao sam kući i cijelim sam putom hihotao. Ah, ostavi tu svoju pisaniju! Izreći ću, izlit ću sve iz duše, možda... možda ne će biti tako smiješno!... Stvar je zanimljiva... Ta slušaj... Na Arbatu[1] stanuje neki Prisvistov, umirovljeni potpukovnik, muž nezakonite kćeri grofa von Kracha... dakle aristokrat. Udaje kćerku za trgovačkoga sina Eskimova... Taj Eskimov je skorojević i mauvais genre, svinja u rubaški i mauvais ton, ali tata i kći hoće manger[2] i boire[3], pa tu nema mjesta raspravljanju o mauvais genre. Idem ti ja tako danas u devet sati k Prisvistovu da sviram. Na ulicama blato, kiša, magla... Pri duši, kao obično, gadno.

— Budi kraći, — kažem Rubljevu. — Bez psihologije...

— Dobro... Dolazim ti ja k Prisvistovu... Mladenci i gosti žderu voće poslije vjenčanja. Očekujući ples, idem na svoje mjesto — prema klaviru — i sjedam.

— »A-a... došli ste! — spazi me domaćin. — Pazite, dakle. dragoviću, svirajte kako treba i — što je glavno — nemojte se napiti«...

— Ja sam, brate, navikao na takve pozdrave, ne vrijeđam se... Haha... Kad si rekao a, reci i be. Nije li tako? Što sam ja? Muzikant, posluga... konobar, koji zna svirati!... Kod trgovaca ti govore ti i daju ti napojnicu, i... nije nimalo uvredljivo!... I ja tako, nemajući drugoga posla, prije plesa, počinjem, onako istiha prebirati, da mi se, znaš, prsti razgibaju. Sviram, i čas kasnije čujem, brate moj, kako mi netko iza leđa pripijeva. Okrenem se — gospođica! Stoji, bestija, iza mene i čeznutljivo gleda u klavir. — »Nisam, gospođice«, govorim joj, »znao, da me slušate.« A ona uzdiše i govori:

---

[1] Ulica u Moskvi.
[2] Franc. 'jesti'.
[3] Franc. 'piti'.

»Lijepa stvar.« — »Da,« kažem ja, »lijepa. A vi volite muziku?« I počeo je razgovor... Pokazalo se, da je gospođica razgovorljiva. Nisam je vukao za jezik, sama se razbrbljala. »Kako mi je,« kaže, »žao, što se današnja mladež ne bavi ozbiljnom muzikom.« Meni glupanu, tikvanu bijaše drago, što mi ona poklanja pažnju... u meni je još ostalo te gnusne taštine!... Zauzmem ti ja, znaš, takvu pozu i razjašnjujem joj kako je mladež ravnodušna zato, što naše društvo nema estetskih potreba... Upustih se u filozofiranje!

— A u čemu je sablazan? — pitam ja Rubljeva. — Zaljubio si se?

— Što ti pada na pamet! Ljubav je sablazan osobnoga karaktera, a ovdje se dogodilo nešto sveopće, svjetsko, da! Razgovaram ja s gospođicom i najedamput počinjem osjećati neku nelagodnost. Iza mojih leđa sjede neke figure, šapuću... Čujem riječ »muzikant« i prigušen smijeh... Govore, dakle o meni... Što je ovo? Da mi se nije odvazala kravata? Pipam kravatu — ništa... Ne poklanjam tome pažnje i nastavljam razgovor... A gospođica se ugrijala, prepire se, sva je crvena... i samo kreše! Tako se oborila na skladatelje, da bi morali držati kape, da im ne odlete! U »Demonu« je instrumentacija dobra, ali nema motiva, Rimski-Korsakov je bubnjar, Varlamov nije mogao da stvori ništa cjelovito, i tako dalje. Današnji dječaci i djevojčice jedva ljestvice sviraju, plaćaju četvrticu za sat, a već bi pisali kritike o glazbi... Tako i moja gospođica... Slušam je i ne prepirem se... Drago mi je, kad se mlado, zeleno napuhuje, kad napinje mozak... Straga, međutim, neprestano mrmljaju, mrmljaju... I što se događa? K mojoj gospođici dogega se najedamput debela punica, iz roda mamica ili tetica, čvrsta, crvena, omašna... ne gleda me i šapće joj nešto u uho... slušaj samo... Gospođica planu, hvata se za glavu i bježi od klavira... Što se događa? Mudri Edipe, razriješi! No, mislim ja, zacijelo mi je frak puknuo na leđima, ili se djevojci dogodio neki kvar u toaleti, inače je teško razumjeti stvar. Za svaki slučaj idem na deset časaka u predsoblje, da se pogledam... Gledam kravatu, frak, tralala... sve je na svome mjestu, ništa nije puknulo! Na moju sreću, brate, u predsoblju je stajala neka starica sa zavežljajem. Sve mi je razjasnila. Da nije bilo nje, bio bih tako i ostao u blaženome neznanju. »Naša gospo-

đica ne može a da ne pokaže svoj značaj — pripovijeda ona nekom slugi. — Spazila za klavirom mladića, pa udri, ćeretaj s njim kao da je to neki pravi... uzdiše, smije se s njim, a taj mladac, pokazalo se, nije gost, nego muzikant... Imala je i s kim da razgovara! Srećom joj je Marja Stepanovna šapnula, inače bi se ona bila još i pod ruku prošetala s njim... Sad se stidi, no već je kasno... riječ se ne vraća«... A? Kako ti se ovo sviđa?

— I djevojka je glupa, — velim ja Rubljevu, — i starica je glupa. Ne vrijedi ni misliti na to.

— Ja i nisam poklanjao pažnju tome... Samo mi je smiješno, i više ništa. Davno sam se već navikao na takve pasaže... Prije me zaista boljelo, a sad pljujem na to! Djevojka je glupa, mlada... nije mi je žao! Sjednem ja i počnem svirati plesove... Tu nije potrebno ništa ozbiljno... Nižem ti ja tako valcere, monstre-kadrile i bučne koračnice... A kad se smuči tvojoj muzikalnoj duši, idi, ispij čašicu, pa se i sam razigraš od Boccaccija.

— Pa u čemu je zapravo sablazan?

— Udaram ja po tipkama i... ne mislim na djevojku. Smijem se samo, i ništa više... no nešto kopka u meni, kao da mi pod žličicom sjedi miš i gricka državni dvopek... Ni sam ne razumijem zašto mi je mučno, zašto mi se gadi... Uvjeravam sebe, grdim sebe, rugam se sebi... svirajući pripijevam, no nešto me grize, nekako neobično grize... Zavrti tako u prsima, zasvrdla, ugrize, pa se najedamput otkotrlja u grlo, tako... kao neki grč... Stisneš zube, pa malo i popusti, a onda opet ispočetka... Kakva napast! A u glavi, kao uprkos, najgadnije misli... Pada mi na pamet — kakvo sam smeće postao... Putovao sam u Moskvu, dvije tisuće vrsta daleko, težio sam za tim, da postanem skladateljem i pijanistom, a postao sam muzikantom... A to je zapravo i prirodno... štoviše, i smiješno, a meni dolazi mučnina... Sjetih se i tebe... Mislim, moj sustanar sjedi sada i niže retke... Opisuje, jadnik, gradske vijećnike, koji spavaju, žohare u pekarama, jesenju nepogodu... opisuje upravo ono što je već davno opisano, prežvakano, probavljeno... Mislim ja, i nekako mi te žao... žao mi te do suza!... Sjajan si momak, ima u tebe duše, ali nema, znaš, one vatre, žuči, snage... nema zanosa, pa zašto nisi ljekarnik, postolar? Zašto si pisac,

Krist bi znao! Sjetih se svih svojih prijatelja, promašenih ljudi, svih tih pjevača, slikara, diletanata... Sve je to nekad kipjelo, bilo u pokretu, težilo za visinama, a sad... đavo bi znao! Zašto su mi dolazile u glavu upravo takve misli, ne razumijem! Tjeram li iz glave *sebe*, ulaze prijatelji, tjeram li prijatelje, ulazi djevojka... Djevojci se rugam, omalovažujem je, ali mi ona ne da mira... I kakva je to, mislim, crta u ruskoga čovjeka! Dok si slobodan, dok učiš, ili dok lunjaš bez posla, možeš s njim i piti, možeš ga i po trbuhu potreptati, možeš i s njegovom kćeri očijukati, no čim si dospio u imalo podređen položaj, već si nitko i ništa, pa treba da znaš gdje ti je mjesto... Prigušujem, znaš, nekako tu misao, a ipak mi dolazi do grla... Dokotrlja se, stisne i... zdrobi... Na koncu osjećam u svojim očima tekućinu, moj se Boccaccio prekida i... sve ide do đavola! U bogatoj sali odjekuju drugi zvukovi... Napadaj histerije...

— Lažeš!

— Bogami... — govori Rubljev crveneći se i sileći se da se nasmije. — Kakva sablazan! Onda osjećam kako me vuku u predsoblje... kako mi navlače bundu... Čujem domaćinov glas: »Tko je opio muzikanta? Tko se usudio, da mu da votke?« Na koncu... zgrabili me za šiju... Kakva pasaža? Ha-ha... Onda mi nije bilo do smijeha, a sad mi je strahovito smiješno... strahovito! Zdrav, krupan klipan, visok kao toranj, i najedamput — napadaj histerije! Ha-ha-ha!

— A što je smiješno — pitam gledajući kako se Rubljevu ramena i glava tresu od smijeha. — Petja, zaboga... što je tu smiješno? Petja! Golubiću!

No Petja hihoće, i meni je u njegovu hihotu lako prepoznati napadaj histerije. Počinjem se natezati s njim i psujem, što u moskovske hotelske sobe ne stavljaju vodu za noć.

BEZ MJESTA

Kandidat prava Perepelkin sjedio je u svojoj sobi u hotelu i pisao:

»Dragi striče Ivane Nikolajeviču!... Đavo neka te nosi s tvojim preporučnim pismima i praktičnim savjetima. Tisuću je puta plemenitije i čovječnije sjediti bez posla i hraniti se nadama na račun neke maglovite budućnosti, nego biti prisiljen da se kupaš u hladnom, smradnom blatu, u koje me guraš svojim pismima i savjetima. Neizdrživo mi je mučno, kao da sam se otrovao ribom. Mučnina je to najgnusnija, mozgovna, koje se ne možeš riješiti ni votkom, ni snom, ni spasonosnim razmišljanjem. Znaš, striče, starac si, doduše, ali vèlika marva. Zašto me nisi upozorio, da ću doživljavati takve gadarije! Sramota!

»Opisujem ti redom sve svoje muke. Čitaj i ubij se. S tvojim preporučnim pismom otišao sam najprije k Babkovu. Našao sam ga u upravi željezničkoga društva N. To je malen, potpuno ćelav staračac sa žuto-sivim licem i s obrijanim, krivim ustima. Gornja mu usnica gleda nadesno, a donja nalijevo. Sjedi za posebnim stolom i čita novine.

»Oko njega, kao oko Apolona na Parnasu, sjede, na visokim uredskim taburetima, nad debelim knjigama, neke dame. Te su dame otmjeno odjevene: podloge straga, lepeze, masivne narukvice. Kako znaju pomiriti vanjsku eleganciju s bijednom ženskom plaćom, teško je razumjeti. Ili služe ovdje da utuku vrijeme, jer im je predobro, po protekciji tatica i tetaka, ili je tu knjigovodstvo samo objekt, a subjekt i predikat razumiju se sami po sebi. Zatim sam doznao, da ne rade upravo ništa; njihov posao pada na leđa različitih vanrednih službenika, tihih muškaraca s mjesečnom plaćom od deset do petnaest rubalja. Predao sam Babkovu tvoje pismo.

Ne ponudivši mi da sjednem, polako je stavio na nos pretpotopni cviker, još je polaganije otvorio omotnicu i počeo čitati.

— »Vaš stric moli, da vam nađem mjesto, — rekao je on češući svoju ćelu. — Praznih mjesta kod nas nema, a jedva da će ih tako skoro i biti, no ja ću svakako nastojati, zbog vašega strica... reći ću ravnatelju našega društva. Možda i nađemo štogod.

»Umalo te ne poskočih od veselja, i već sam htio da se rastopim od zahvalnosti, kadli, brate moj, začuh ovakvu rečenicu:

— »No, mladiću, da je to mjesto za vašega strica osobno, od njega ne bih primio, ali budući da je za vas, uvjeren sam... ovaj... da ćete mi se zahvaliti... kako treba... Razumijete?...

»Upozorio si me, da mi badava ne će dati mjesto, da ću morati da platim, ali mi ni riječi nisu rekao o tome, da se te opake kupnje i prodaje vrše tako glasno, javno, slobodno... pred damama! Ah, striče, striče! Posljednje riječi Babkovljeve tako me poklopiše, da umalo te ne umrijeh od gađenja. Zastidio sam se, kao da sam sam primio mito. Pocrvenio sam, progunđao sam nešto nesuvislo i pošao pod konvojem dvadeset nasmijanih ženskih očiju, prema izlazu, idući natraške. U predsoblju me sustigla neka mračna, ispijena osoba, koja mi šapnu, da mogu i bez Babkova naći sebi mjesto.

»Dajte mi pet rubalja, pa ću vam upriličiti sastanak sa Sahar-Medovičem. Oni doduše ne služe, ali nalaze mjesta. I ne traže za to mnogo: polovinu plaće za prvu godinu.

»Trebao sam pljunuti, izrugati se, a ja sam zahvalio i poletio niza stepenice kao oparen. Od Babkova sam pošao k Šmakoviču. To je mekan, podbuhao debeljko crvena, dobrodušna lica i malih očiju maslinaste boje, tako maslinaste, da te hvata mučnina: čini ti se, da su namazane ricinusovim uljem. Saznavši, da sam ti nećak, on se strašno obradovao, čak je i zarzao od veselja. Ostavio je svoj posao i počeo me pojiti čajem. Predobar čovjek! Cijelo mi je vrijeme gledao u lice tražeći sličnost s tobom. Tebe je spominjao sa suzama u očima. Kad sam mu rekao zbog čega dolazim, potreptao me po ramenu i rekao:

— »Još ćemo se dosita narazgovarati... Posao nije medvjed, ne će uteći u šumu. Gdje objedujete? Ako vam je sve-

jedno gdje ćete objedovati, pođimo k Palkinu! Ondje ćemo i čavrljati.

»Ovom pismu prilažem račun Palkinova restorana na sedamdeset i šest rubalja za ono, što je pojeo i popio tvoj prijatelj Šmakovič, koji se pokazao velikim ugađačem želucu. Račun sam, dakako, platio ja. Od Palkina me Šmakovič odvukao u kazalište. Ulaznice sam kupio ja. Što još? Poslije kazališta tvoj mi je gad predložio, da se provezemo po okolici, no ja sam taj poziv otklonio, jer mi je novac već na izmaku. Opraštajući se sa mnom, Šmakovič mi reče, da te pozdravim i da ti kažem, da mi mjesto može naći najranije za pet mjeseci.

— Ne dajem vam mjesto namjerno! — našalio se on tapšući me milostivo po trbuhu. — A i zašto vi, čovjek sa sveučilišnom naobrazbom, želite služiti u našemu društvu? Bolje bi bilo, bogami, da stupite u državnu službu!

— Za mjesto u državnoj službi znam i bez vas, no dajte mi ga!

»S trećim tvojim pismom zaputih se k tvojemu kumu Halatovu u upravi Živodero-hamske[1] željeznice. Tu se dogodilo nešto mrsko, što je nadmašilo i Babkova i Šmahoviča zajedno. Ponavljam: đavo te odnio! Mučno mi je, da povratim, a kriv si ti... Tvojega Halatova nisam zatekao. Primio me neki Odekolonov — mršava, osušena pojava s boginjavim, jezuitskim licem. Saznavši, da tražim mjesto, posadio me na stolac i očitao mi cijelu lekciju o tome kako je danas teško dobiti mjesto. Poslije lekcije obećao mi je, da će govoriti, obilaziti, zagovarati i t. d. Držeći na umu tvoju zapovijed, da gurnem novac gdje god mogu, i videći, da boginjavo lice ne bi imalo ništa protiv mita, ja mu na oproštaju tutnuh u šaku... Ruka koja je primala stisnu mi palac, lice se iscerilo, i obećanja opet zaredaše, ali... Odekolonov se obazre i ugleda iza sebe tuđe ljude, koji su morali vidjeti to rukovanje. Jezuit se zbunio, pa je promrsio:

— Mjesto vam obećajem, ali... zahvalnosti ne primam... Nipošto! Uzmite natrag! Nipošto! Vrijeđate...

»I on otvori šaku i vrati mi novac, ali ne novčanicu od dvadeset i pet rubalja, što sam mu je dao, nego novčanicu od

[1] Ham — rus. 'pokvarenjak'.

tri rublja. Kakva vještina! U rukavima tih đavola mora da se nalazi cijeli sistem pera i konaca, inače ne razumijem kako se moja uboga novčnica od dvadeset i pet rubalja pretvorila u jadnu novčanicu od tri rublja.

»Razmjerno čistim i pristojnim učinio mi se objekt četvrtoga preporučnog pisma — Grizodubov.

»To je čovjek još mlad, lijep, plemenita držanja, elegantno obučen. Primio me doduše lijeno, očito preko volje, ali ljubazno. Iz razgovora s njim razabrah, da je završio nauke na sveučilištu i da se u svoje vrijeme jednako borio za komadić kruha. Moju je molbu saslušao s mnogo osjećaja, to više, što su naobraženi službenici — njegova najmilija sanja... Pohodio sam ga već triput, i nijedamput mi nije rekao ništa određeno. Sve nekako mumlja, oklijeva, uklanja se izravnim odgovorima, kao da se stidi ili skanjuje... Dao sam sebi riječ, da ne ću biti sentimentalan. Uvjeravao si me, da svi varalice obično pokazuju plemenito držanje i da se najviteškije zanose... Možda je to i istina, ali daj, razlikuj ti varalicu od pristojnih ljudi. Možeš se opeći, da sve cvrči... Danas sam četvrti put pohodio Grizodubova... Mumljao je kao i prije, i nije rekao ništa određeno... Ja sam eksplodirao... Đavo me naveo da spomenem kako sam ti dao poštenu riječ, da ću svakome dati novaca. Kao da mi je tko gurnuo lakat... Kao ljudi koji su odlučili da zarone u hladnu vodu, ili da se uspnu u visine, odlučih da se izvrgnem opasnosti i da tutnem...

»Eh, neka bude što mu drago! — odlučih. — Jedamput u životu mogu da pokušam...

»Odlučih da se izvrgnem opasnosti, ne toliko zbog mjesta, koliko zbog novosti osjeta. Bar jedamput u životu da vidim kako na pristojne ljude djeluje »zahvalnost«! No moj je »osjet« otišao do đavola. Izvršio sam to neznalački, nespretno... Izvadih iz džepa novčanicu... Crveneći se i dršćući cijelim tijelom, ugrabih priliku, kad me Grizodubov nije gledao, i položih je na stol. Srećom je Grizodubov u to vrijeme stavio na stol neke knjige i njima pokrio novčanicu... I tako mi nije uspjelo... Grizodubov nije vidio novčanicu... Ona će se izgubiti među papirima, ili će je ukrasti podvornici...

---

[1] moj striče.

A ako je on ugleda, svakako će se uvrijediti ... Tako je to, mon oncle[1]. I novac je propao i stidim se ... strahovito se stidim! I sve to zbog tih tvojih prokletih praktičnih savjeta! Pokvario si me ... Prekidam pismo, jer netko zvoni ... Idem da otvorim vrata ...

Ovaj čas primih od Grizodubova pismo. Piše, da u kontroli robnih prihoda ima prazno mjesto. Plaća iznosi šezdeset rubalja na mjesec. Moju novčanicu mora da je vidio«.

BRAK ZA DESET DO PETNAEST GODINA

Sve se na ovom svijetu usavršava: švedske šibice, operete, lokomotive, vina Després i odnosi među ljudima. Usavršuje se i brak. Kakav je bio i kakav je sada, znate. Kakav će biti za deset do petnaest godina, kad odrastu naša djeca, nije teško pogoditi. Evo vam sheme romana te bliske budućnosti.

U gostinjskoj sobi sjedi djevojka od dvadeset do dvadeset i pet godina. Obučena je po posljednjoj modi: sjedi u isti mah na tri stolca, kod čega jedan stolac zaprema sama, a dva druga — njezin podmetak. Na prsima nosi broš velik kao poveća tava.

Počešljana je, kako i priliči naobraženoj djevojci, skromno: dva tri puda kose, začešljane prema gore, a na kosi se nalaze male ljestve za služavku koja češlja. Na pijaninu leži djevojčin šešir. Na šeširu je vješto izrađena, u naravnoj veličini, tuka što sjedi na jajima.

Zvoni. Ulazi mlad čovjek u crvenom fraku, uskim hlačama i s golemim cipelama, koje su nalik na skije.

— Čast mi je da se predstavim, — govori mladić klanjajući se pred djevojkom i stružući pritom nogom, — ja sam pomoćnik državnog odvjetnika Balalajkin!...

— Veoma mi je drago... Čime mogu da služim?

— Uputilo me na vas »Društvo za sklapanje sretnih brakova«.

— Veoma mi je drago... Sjednite!

Balalajkin sjede i reče:

— »Društvo« mi je preporučilo nekoliko udavača, ali mislim, da će mi vaši uvjeti biti najprihvatljiviji. Iz ove ceduljice, što mi je dade tajnik »Društva«, razabirem, da mužu

donosite kuću na Pljuščihi, četrdeset tisuća u gotovu i oko pet tisuća u pokretninama... Je li tako?

— Ne... Dobivam samo dvadeset tisuća, — koketira djevojka.

— Onda, gospođice, oprostite... ne zamjerite, što sam vas uznemirio... Sluga sam pokoran...

— Ne, ne... našalila sam se! — smije se djevojka. — Sve je na vašoj ceduljici istinito... Novac, kuća i pokretnine... U »Društvu« su vam, dakako, rekli, da će kuću popraviti muž na svoj trošak... i... — strašno sam sramežljiva! — i muž ne će dobiti sav novac odmah, nego za tri godine, u obrocima...

— Ne, gospođice, — uzdiše Balalajkin, — danas se nitko više ne ženi na obroke! A ako već tako čvrsto ostajete kod obroka, molim, dajem vam rok od godinu dana...

Djevojka i Balalajkin počinju se cjenkati. Djevojka se napokon predaje i pristaje na rok od godinu dana.

— A sad mi, molim, izvolite reći svoje uvjete! — govori ona. — Koliko vam je godina? Gdje službite?

— Da pravo kažem, ne ženim se ja. Ženi se moj klijent. Ja posredujem za nj. Ja sam posrednik...

— Ali ja sam molila »Društvo«, da mi ne šalje posrednike! — vrijeđa se djevojka.

— Nemojte se srditi, gospođice... Moj je klijent stariji čovjek, trpi od reumatizma, slabokrvan je... Ne može da obilazi udavače, preslab je za to, pa mora volens nolens[1] raditi putem trećega lica. No ne uzrujavajte se, ja nisam skup...

— Prilike vašega klijenta?

— Mojem su klijentu pedeset i dvije godine... Unatoč toj dobi on nalazi ljude koji mu pozajmljuju. Tako ima dva krojača, koji mu šiju na kredit. U dućanima mu daju na knjižicu koliko god želi. Nitko ne zna tako kao on izmicati fijakeristima na suprotan izlaz, i t. d. Ne ću naširoko govoriti o njegovoj poduzetnosti. Da ga potpuno okarakteriziram, reći ću samo to, da mu uspijeva čak i u apoteci kupovati na kredit.

— Zar živi samo od zajmova?

---

[1] lat. — hoćeš ne ćeš

— Zajmovi... To je njegovo glavno zanimanje, a kako je on široka, a ne skučena priroda, ne zadovoljava se jedino tom djelatnošću... Ne preuveličavajući, mogu da kažem, da se nitko ne zna tako riješiti krivotvorena kupona kao on... On je osim toga skrbnik svoje nećakinje, a to mu nosi oko tri tisuće na godinu... U kazalištima se k tome izdaje za recenzenta, i na taj način dobiva od glumaca besplatne večere i besplatne ulaznice... Dvaput je bio suđen zbog pronevjere, a i sad je još pod sudom zbog prijevare...

— Zar još postoji sud?

— Jest, kao ostatak sredovječnoga morala, koji još nije do kraja preživio... Nadajmo se, međutim, gospođice, da će se kulturan čovjek za godinu dana, ili za dvije godine, osloboditi i toga zastarjelog obreda... Kakav odgovor, dakle, mogu isporučiti svojemu klijentu?

— Recite, da ću razmisliti...

— A o čemu da razmišljate, gospođice? Ne usuđujem se da vam savjetujem, ali ne mogu, želeći vam dobro, a da ne izrazim svoje čuđenje... Čovjek je pristojan, blista u svakom pogledu, a... a vi ne pristajete odmah, premda znate kako to otezanje može da bude pogubno za vas. Dok vi budete razmišljali, on će se sporazumjeti s drugom udavačom!

— To je istina... Pa onda, pristajem...

— Trebali ste odmah tako! Mogu li zamoliti za kaparu?

Djevojka daje posredniku deset do dvadeset rubalja. On uzme novac, zastruže nogom i uputi se prema vratima.

— A potvrda? — zaustavlja ga djevojka.

— Mille pardon[1], gospođice! Sasvim sam zaboravio! Ha-ha...

Balalajkin napiše potvrdu, zastruže još jedamput nogom i ode. Djevojka pokriva lice i pada na divan.

— Kako sam sretna! — kliče ona zahvaćena novim, dosad nepoznatim čuvstvom. — Kako sam sretna! Ljubim... i ljubljena sam!!

Konac. Tako će se sklapati brakovi u bliskoj budućnosti. A nisu li, čitatelju, naše udavače još do nedavna išle u krino-

---

[1] Tisuću puta oprostite!

linama? Nisu li ženici još nedavno paradirali u ispruganim hlačama i blistavim frakovima? Zar je daleko vrijeme, kad je mladić, prije nego što će se zaljubiti u djevojku, morao razgovarati s tatom i mamom?

Slavuji, ruže, noći s mjesečinom, namirisana pisamca, romance ... sve je to otišlo daleko, daleko. Šaptati u tamnim alejama, patiti, čeznuti za prvim poljupcem, i t. d. danas je isto tako nesuvremeno kao i nositi oklop i otimati Sabinjanke. Sve se usavršuje!

SLABIĆ

Mala scena

Bila je večer. Tajnik pokrajinskih novina »Guščji vjesnik«, Pantelej Diomidič Kokin, išao je u kuću tvorničara i komercijalnoga savjetnika Bludihina, gdje se te večeri imala održati diletantska predstava; poslije predstave imao je biti ples s večerom.

Tajnik bijaše veseo, sretan i zadovoljan. Činilo mu se, da ga čeka sjajna budućnost... Zamišljao je kako će, namirisan, nakovrčan i galantan, ući u veliku rasvijetljenu dvoranu. Načinit će melankolično i ravnodušno lice, slijegat će ramenima i hodati dostojanstveno; govorit će nehajno, preko volje, gledat će umorno, porugljivo, jednom riječju, vladat će se kao predstavnik štampe! Gospođice i kavaliri, koji će prolaziti kraj njega, zgledavat će se i šaptat će:

— Taj je od uredništva. Nije ružan!

On je u »Guščjem vjesniku« samo tajnik. Njegov je posao, da ne brka adrese, da prima pretplatu i da pazi, da tipografsko osoblje ne krade šećer, no kome je u društvu poznat krug njegove djelatnosti? U uredništvu je, dakle mora da je literat, čuvar uredničkih tajni. A kako uredničke tajne djeluju na dame, bože! Kokin će na večeri zacijelo susresti Klaudiju Vasiljevnu. On će namjerno pet puta proći kraj nje praveći se, da je ne vidi. Kad je ostavi strpljivost, ona će ga prva zazvati, a on će se onda nehajno pozdraviti s njom, lako će zijevnuti, pogledat će na sat i reći:

— Kakva dosada! Da samo što prije svrši ta besmislica... Već je dvanaest sati, a ja moram još izdati broj i pregledati neke članke...

Klaudija Vasiljevna će ga pogledati sa strahopoštovanjem, odozdo prema gore, kako ljudi gledaju u spomenike. Veoma

se lako može dogoditi, da ga zapita tko je u posljednji broj uvrstio onako uvredljive stihove o glumici Kiškinoj-Brandahlickoj? Onda će se on zagledati u strop, tajanstveno će promrmljati i reći: »M-da« ... Neka misle, da je on to napisao! Zatim ples, večera, pijanka ... Poslije pijanke blaženo raspoloženje ... Pratit će Klaudiju Vasiljevnu do njezine kuće, i sanjarit će, sanjariti ... Naravno, sve je to tašto i sitničavo, nije ozbiljno, ali mladost valjda ima svojih prava, gospodo!

Pred rasvijetljenim ulazom Bludihinove kuće tajnik ugleda dva reda kočija. Vrata je otvarao i zatvarao debeo vratar sa »žezlom« u ruci. Gornju odjeću primali su lakaji u plavim frakovima i crvenim prslucima. Ulaz bijaše ukrašen cvijećem, sagovima i ogledalima. Tajnik nehajno zbaci svoju bundu na ruke lakaju, prijeđe rukom po kosi i dostojanstveno podiže glavu ...

— Iz uredništva! — reče on došavši do dvojice lakaja, koji su stajali na prvoj stepenici kod ulaza i otkidali odreske ulaznica ...

— Ne može! Ne može! Ne puštajte! — odjeknu u isto vrijeme odozgo oštar, metalan glas. — Ne pu-štaj-te!

Kokin pogleda gore. Ondje je na vrhu stepeništa stajao debeo čovjek u fraku i gledao ravno u njega. Tajnik je bio uvjeren, da se taj oštri povik ne odnosi na njega, pa je već zakoračio na stepenicu, kadli, na svoje zaprepaštenje, opazi, kako lakaji čine pokret, da mu preprieče put.

— Ne puštajte! — ponovi debeljko.

— Kako? Zašto da me ne puste? — klonu Kokin. — Ja sam iz uredništva!

— Upravo zato i ne možete ući! — odgovori debeljko pozdravljajući se s nekom damom. — Ne možete!

Tajnik stade omamljen, kao da ga je tkogod toljagom maznuo po glavi. U prvome redu strahovito se zbunio. Rekli vi što mu drago, ali težak miris violette de parme, nove rukavice i nakovrčana kosa slabo su u skladu s uvredljivom ulogom čovjeka kojega ne puštaju, pred kojim lakaji šire ruke, pa još pred damama, pred poslugom! Osim stida, nedoumice i čuđenja tajnik osjeti i prazninu u duši, razočaranje, kao da mu je tko nožicama odrezao sanje o budućim radostima. Tako mora da se osjećaju ljudi, koji mjesto zahvalnosti dobivaju po glavi.

— Ne razumijem... ja sam iz uredništva! — promrmlja Kokin. — Pustite me!

— Ne smijemo! — reče lakaj. — Uklonite se sa stepeništa, priječite prolaz.

— Čudnovato! — promrsi tajnik nastojeći da se dostojanstveno nasmiješi. — Veoma čudnovato... Hm.

Kraj njega su, jedna za drugom, smijući se i veselo šušteći modnim haljinama, prolazile gospođice i gospođe... Svaki bi čas zalupila vrata, u predvorju bi nastao propuh, i uz stepenice bi se penjala nova partija gostiju...

— A zašto vam je zabranjeno da me pustite? — čudio se tajnik ne mogući još uvijek da dođe k sebi zbog neočekivane uskrate i ne vjerujući, štoviše, vlastitim očima. — Onaj debeljko rekao je, da ne mogu ući, jer sam iz uredništva. Ali zašto, do đavola... Ne dao bog, ali znanci mogu opaziti kako se ovdje smrzavam, pa će zapitati, što je... Sramota!

Kokin još jedamput pokuša da zakorači na stepenicu, pa opet priđe lakajima... Opet ga potisnuše. Gore je zasvirao orkestar. Tajniku nešto zatreperi u grudima, zastade mu dah od želje, da se što prije nađe u velikoj dvorani, da visoko drži glavu, da se poigra sa strpljivošću Klaudije Vasiljevne. Glazba odmah izazva i uzbuni u njemu sve sanje, kojima se naslađivao idući na večernju zabavu...

— Čujte! — viknu on debeljku, koji se gore čas pojavljivao, a čas gubio. — Zašto me ne puste?

— Što? Iz uredništva nitko ne smije ući!

— Ali... ali zašto? Razjasnite barem!

— Gospodin Bludihin je zabranio! Ne tiče me se! Zabranjeno mi je, i ja ne puštam!... Dopustite dami, da prođe! A ti, Andreju, pazi, iz uredništva nikoga! Gazda je zabranio!

Kokin slegnu ramenima i ode od stepenica osjećajući kako je to slijeganje glupo i neprilično... Što sada? Najbolje bi bilo, u takvoj prilici, dakako, da je Kokin što brže potrčao u uredništvo i obavijestio urednika, da je glupan Bludihin izdao takav nalog. Urednik bi se začudio, nasmijao bi se i rekao bi:

— No, pa zar nije idiot? Pronašao je način kako da se osveti za recenzije! Ne razumije, magarac, da mi pravimo uslugu njemu, a ne on nama, kad dolazimo na njegove zabave!

Ah, baš je glupan, bože mi prosti! No, čekaj malo, zabit ću ti ja klin u sutrašnjem broju!

Tako bi na taj događaj gledao urednik... No, i što dalje? Tajnik je, kao čovjek na svome mjestu, trebao da ostane kod kuće i da prezre Bludihina. To bi zahtijevao njegov ponos, to bi zahtijevalo i dostojanstvo uredništva. No, gospodo, sve je to lijepo u teoriji, ali u praksi nije nimalo lijepo, kad je čovjek već kupio nove rukavice, platio brijaču za kovrčanje kose, i kad gore čeka Klaudija Vasiljevna...

»Dva sam mjeseca čekao na tu zabavu, sanjario sam, spremao sam se! — mislio je Kokin. — Puna dva mjeseca hodao sam po gradu tražeći novi kaput... dao sam Klaudiji riječ, i gle, najedamput... Ne, to je nemoguće! Tu mora da je po srijedi neki nesporazum... Bogami, nesporazum! Čemu da idem u uredništvo, bit će dovoljno da se porazgovorim s redateljem...

— Čujte! — obrati se Kokin debeljku, — dopustite mi bar da dođem gore... U dvoranu ne ću ući, samo ću se porazgovoriti s redateljem ili s gospodinom Bludihinom!

— Idite, ali znajte, da vas u dvoranu nipošto ne će pustiti!

»Bože moj! — mislio je Kokin penjući se uz stepenice. — Ove dvije dame što idu čule su njegove riječi... Sramota! Sramota! Morao bih otići, bogami.

Gore je, pred ulazom u dvoranu, stajao crvenokosi redatelj s vrpcom na reveru. Tu je za stolićem sjedila i neka dama s velikim izrezom i prodavala programe.

— Recite, molim vas, — obrati se na njih plačljivim glasom tajnik, — zašto je određeno da ne puštaju nikog iz uredništva? Zbog čega?

— Sami ste, gospodo, krivi! — odgovori riđokosi. — Šalju vam počasne ulaznice, daju vam mjesta u prvome redu, a vi paskvile pišete...

Uto za vratima odjeknu silan pljesak, a zatim se začu simpatični glas kneginje Rožkine, koja je pjevala »Opet sam pred tobom«... Tajnik opet osjeti treperenje ispod srca. Tantalove muke bijahu mu nepodnosive.

— Kakvi paskvili? — obrati se on dami. — Recimo, gospođo, da su paskvili i izišli u novinama, ali što sam ja tu kriv? Kriv je urednik, suradnici su krivi, a što sam ja kriv?

Ja sam samo tajnik... nešto kao knjigovođa. Ja uopće ne pišem... Bogami, ne pišem! Čujte, na poštenu riječ, ne pišem!

— Mi tu ne možemo ništa, — uzdahnu dama. — To je nalog samoga Bludihina. Uostalom, možete kupiti ulaznicu!

»Do đavola, kako mi to već prije nije palo na pamet?« — pomisli Kokin i odmah se sjeti, da u džepu ima samo četrdeset kopejaka, što ih je uzeo za slučaj, da Klaudija Vasiljevna zaželi da je isprati u kočiji. — Pa onda ću se porazgovoriti s Bludihinom! — reče on.

— Pričekajte, dok svrši čin...

Kokin je čekao... Iza vrata odjekivao je pljesak, pjevali su poznati ženski glasovi, smijali se... Tamo kipi život! Ubogi tajnik stoji pred vratima u pozi pokajnika, kao Henrik u Canossi[1], i gleda u vrata kao konj, koji osjeća blizinu zobi, ali je ne vidi... Dugo je čekao na stanku. Napokon se za vratima pomakoše stolci, nastade žamor i razgovor; vrata se otvoriše, i u hodnik navali publika.

»A sreća bijaše tako blizu, na dohvat!« — pomisli tajnik zavirivši kroz odškrinuta vrata. — Ne, ne mogu više podnijeti misao, da me ne puštaju«...

Naskoro se pojavi sam Bludihin, razblažen, sjajući se... Kokin se motao oko njega, no dugo je oklijevao. Konačno se odluči na razgovor s njim...

— Oprostite... što vas uznemirujem... Vi ste, Anisime Ivaniču, naložili, da ne puštaju nikog iz uredništva...

— Jest, pa onda?

— Došao sam, i evo... No ja ne razumijem! Recite i sami! Što sam ja kriv? Krivi su urednici ili suradnici, pa njima uskraćujte pristup, ali ja... poštene mi riječi, ne pišem!...

— Aaa... vi ste, dakle, iz uredništva? — upita Bludihin raširivši noge u obliku slova A i zabacivši glavu. — Ljutite se, naravno? Ali slušajte! Neka publika bude svjedokom! Gospodo, budite suci! Evo, gospodin dopisnik ljuti se na me, tako reći, zato što sam... eee... na neki način pokazao protest... Moje je gledanje na štampu, nadam se, poznato. Ja

---

[1] Henrik IV. (1050—1106), njemački car, koji je proglasio svrgnutim papu Grgura VII. Kad ga je papa na to udario prokletstvom, došao je u Canossu, da se javno pokaje pred papom, kako bi spasio krunu.

sam uvijek za štampu! Ali, gospodo! (Bludihin načini molećivo lice.) Gospodo, treba znati gdje je granica! Grdite glumce, komad, inscenaciju, ali čemu pisati nezgrapnosti? Čemu? U posljednjem broju naših novina izišao je prekrasan članak... pre-kra-san! No, opisujući živu sliku »Judita i Holoferno«, u kojoj je sudjelovala moja kći, on je... bog te pitaj što... Mač, što ga je u ruci držala Judita, bio je, veli, tako dugačak, da bi čovjek njime mogao zaklati samo izdaleka, ili popevši se na krov... Čemu je tu potreban krov? Moja je kći pročitala i... zaplakala! To, gospodo, nije kritika! Ne-e, to nije kritika! To su osobnosti! Zakvačio se čovjek za mač, samo da mi zasoli...

— Ja... ja se slažem s vama! — zamuca Kokin osjećajući na sebi stotine očiju. — Ja sam uvijek protiv grdnji, bogami... ali što sam ja tu kriv? Ja ne pišem, poštene mi riječi! Ja sam tajnik... Reći ću vam, štoviše, ali, naravno, među nama... taj je članak napisao sam urednik (»Čemu ja to govorim, baš sam marva!« — pomisli Kokin.) No on je dobar... čestit čovjek. Ako je i napisao štogod takvo, učinio je to slučajno... ne misleći...

Krotki ton tajnikov ganu Bludihina. Komercijalni savjetnik uze Kokina za puce i stade mu opet iznositi svoje poglede na štampu. U tajnikovim grudima odmah se uskomeša tisuću osjećaja. Laskalo mu je, što s njim otvoreno govori tako važna zvijer, kao što je Bludihin. Osjećao je, da će ga sad zacijelo pustiti u dvoranu, da je nesporazum uklonjen, da može opet sanjariti... U isto vrijeme osjećao je strašan stid, gađenje, mrzovolju... Osjećao je, da je svojom kukavnošću izdao sebe, urednika, »Guščji vjesnik«, da je izdao javno, pred znancima, kao najgori Juda! Trebao je da pljune, da izgrdi, da se naruga, a on je molio, ponizivao se, umalo te nije i zaplakao... Ah!

Bludihin je govorio, Pošto se do mile volje naprenemagao i naprevijao, uzeo je već tajnika pod ruku, i tajnik bijaše već pri ulazu u zemaljski raj, kad se začu povik:

— Anisime Ivanoviču! General je stigao!

Bludihin se trgnu, ostavi Kokina i na vrat na nos poletje niz stepenice. Tajnik je neko vrijeme stajao, šetkao, popravljao kravatu. Ništa više nije ni očekivao ni želio. Kad je počeo drugi čin, i kad je on prišao vratima, redatelj ga nije pustio.

— Bludihin nam nije ništa rekao. Ne možete!

Deset časaka kasnije tajnik je svojim velikim kalošama strugao smrznutu zemlju... Išao je kući, no bilo bi mu draže, da se led pod njim gdjegod prolomio! Stidio se, gadio se sam sebi. Gadio mu se i parfem, kojim se bio poprskao, gadile su mu se i nove rukavice i nakovrčana kosa. Najradije bi se bio udario po toj glavi!

DOMAĆA SREDSTVA

D a s e m a s l a c n e u p a l i, brže ga pojedi.

P r o t i v s t j e n i c a. Uhvati stjenicu i razjasni joj, da biljna hrana, po sadržaju dušičnih tvari i masti, nipošto ne zaostaje za mesom, i prijateljski joj savjetuj, da promijeni režim. Ne uvaži li ona ni posljednje rezultate znanosti, preostaje ti samo da digneš prst uvis i da usklikneš: »Pa ustraj u zločinima, krvopijo!« i da pustiš hulju. Prije ili poslije dobro će trijumfirati nad zlom.

P r o t i v š v a b a. Poznato je, da su švabe došli k nama iz Njemačke. Zato je potpuno zakonito i opravdano poraditi na tome, da budu protjerani u svoju domovinu.

P r o t i v b u h a. Sve tvoje buhe prijeći će na ženu, jer je poznato, da buhe radije grizu dame nego muškarce. One to ne čine toliko zbog toga, što bi ova ili ona krv bila bolje kakvoće, koliko zbog toga, što je ženska odjeća prikladnija za ukonačivanje gamadi: i prostrano je i udobno.

P r o t i v m o l j a c a. Stavi u svoju bundu po dva desetka tarantela i skorpiona, te svakom skupu odredi njegovo područje.

P r o t i v j e č m e n c a n a o k u. Pokaži bolesniku figu. Ako je subjekt, ukrašen ječmencem, po činu viši od tebe, pokaži mu figu držeći ruku u džepu.

P r o t i v n e i m a š t i n e. Uzmi Rotschilda, baruna Ginsburga i Poljakova, posadi ih za stol, da igraju s tobom poker i udri na krupno. Izgubiš li, ne plaćaj, jer tvoji partneri ionako imaju mnogo novaca; dobiješ li, sretan si.

P r o t i v s r d ž b e t v o j e g a p r e t p o s t a v l j e n o g. Uzmi svojega pretpostavljenog, povedi ga u kupaonicu i stavi mu glavu pod hladan tuš. Ako to ne pomogne, zagrli pretpo-

stavljenog, poljubi ga, prolij suzu i reci: »Zaboravimo sve što je bilo među nama!« Ne pomogne li ni to, potapši pretpostavljenog po trbuhu i reci: »Eh, striko, striko, zar da se nas dvojica svađamo!« i tako dalje.

P r o t i v b r a č n e n e v j e r e. Uzmi nevjerna muža i objesi mu na čelo natpis: »Stranim osobama najstrože je zabranjeno ... i t. d.«

P r o t i v v l a g e u k u ć i. Pospi zidove praškom za djecu, ili ih oblijepi starim novinama ...

MOJ RAZGOVOR S EDISONOM

Od našega vlastitog dopisnika

Bio sam kod Thomasa Edisona. To je veoma drag, pristojan momak. Sve su sobe kod njega zakrčene telefonima, mikrofonima, fotofonima i ostalim »fonima«.

— Ja sam Rus! — predstavih se Edisonu. — Mnogo sam slušao o vašoj nadarenosti. Vaši pronalasci nisu još doduše ušli u program naših srednjih škola, no vaše se ime ipak često spominje u novinama, u rubrici »Različito«.

— Veoma mi je drago, ali vas upoozravam, da vam novaca ne mogu posuditi, bogami, ne mogu!

— Ja i ne molim! — Zbunih se pri toj neočekivanoj uvredi.

— Oprostite, čitao sam, a i čuo sam, da je nacionalna crta kod Rusa, da posuđuju od svakoga.

— Što govorite, zaboga!

Neko smo vrijeme sjedili, čavrljali.

— No, što ste lijepo pronašli? — zapitah. — Zacijelo ste pronašli svu silu svega i svačega! Što je, na primjer, ovaj privjesak?

— To je gastonomofon... Pred ovaj otvor stavite užaren ugljen... zakrenete ovaj zavrtanj, pritisnete ovu stvarčicu, otklonite struju, i sto ili dvjesta milja odavle dobivate povećan odraz ugljena. Na tom odrazu možete kuhati i peći što vas je volja...

— Aaaa... recite! A što je ovo?

— To je stvar prijeko potrebna turistima. Preporučam je vašoj pažnji. U našem novcu stoji rubalj, u vašem tri rublja. Putujete, recimo, iz Rusije u Ameriku i ostavljate kod kuće ženu. Putujete godinu dana, dvije godine, tri godine... i kako možete jamčiti, da na putu ne ćete zaželjeti da dobi-

jete sina, kojemu biste mogli ostaviti svoje dobro ime? U tom slučaju potrebno je samo da priđete ovoj žici, da izvedete neke manipulacije, i već drugi dan dobivate brzojav: sin se rodio!

— Aaaa ... no u nas se to, Tomase Ivaniču, jednostavnije radi. Otputuješ u Ameriku, a kod kuće ostaviš prijatelja ... Telegrama, dakako, ne dobiješ, ali zato po povratku nađeš kod kuće ne jednoga nego četiri: zdravo, tata! Jednog od naših liječnika poslaše u inozemstvo, u stvari znanosti. Čovjek se vratio, pa našao devet kćeri.

— I?

— I ništa. Razjasnio je to sebi nekako učeno: titravi epitel, tlak krvi, pa ovo, pa ono ... A kakva je ovo mudrolija?

— To je pločica za istraživanje misli. Dovoljno je samo da je pritisnemo na čelo ispitaniku, da pustimo struju — i tajne su otkrivene ...

— Aaaa ... Uostalom, u nas se to radi jednostavnije. Provališ u pisaći stol, otvoriš pismo, pa drugo, pa treće — i sve je kao na dlanu! U nas je bišopizam[1] uvelike u modi!

Na taj način pregledah sve nove pronalaske. Moje se pohvale silno svidješe Edisonu. Praštajući se sa mnom, ne izdrža i reče mi:

— No, pa neka bude, bog s vama! Evo vam zajam!

---

[1] V. o tome u bilješci na kraju knjige!

SVETA OGRANIČENOST

Pripovijest

K ocu Savi Žezlovu, ostarjelom nadstojniku crkve Svete Trojice u gradu P., iznenada je doputovao iz Moskve njegov sin Aleksandar, poznati moskovski odvjetnik. Ugledavši svoje jedino čedo, koje nije vidio već dvanaest ili petnaest godina, upravo otkako ga je bio otpratio na sveučilište, stari i osamljeni udovac zadrhta cijelim tijelom i skameni se. Radosti i oduševljenju ne bijaše kraja.

Navečer su toga dana otac i sin razgovarali. Odvjetnik je jeo, pio, raznježivao se.

— Ovdje je kod tebe lijepo, drago! — oduševljavao se on vrpoljeći se na stolcu. — Ugodno je, toplo i odiše pravom patrijarhalnošću. Bogami, lijepo je!

Sklopivši ruke straga i ponoseći se vidljivo pred starom kuharicom svojim odraslim, tako galantnim sinom, otac Sava je hodao oko stola i nastojao da se pokaže »učenim«, kako bi ugodio gostu.

— Takve su ti, brate, činjenice... — govorio je on. — Sve se dogodilo upravo onako, kako sam želio u srcu svojemu: i ti i ja — obojica smo pošli putem nauke. Ti si svršio nauke na sveučilištu, a ja u kijevskoj akademiji, da... Jest, upravo po istoj stazi... Jedan drugoga razumijemo... Samo, eto, ne znam kako je sad u akademijama. U moje vrijeme silno su jahali na klasicizmu, učili smo, štoviše, i stari hebrejski jezik. A sada?

— Ne znam. A u tebe, oče, ima kečige. Već sam sit, no još ću pojesti.

— Jedi, jedi. Moraš više jesti, jer radiš duševno, a ne fizički... hm... ne fizički... Ti si čovjek sa sveučilištem, glavom radiš. Hoćeš li dugo ostati u gostima?

— Nisam došao kao gost. Došao sam k tebi, oče, slučajno, kao deus ex machina. Doputovao sam ovamo po poslu, branit ću vašega bivšeg načelnika... Vjerojatno znaš, da će sutra ovdje biti rasprava.

— Tako... Dakle, ti zbog suda? Jurisprudent?

— Da, ja sam zaprisegnuti branitelj.

— Tako... Pomozi, bože. A u kojemu si činu?

— Bogami, ne znam, oče.

»Da ga zapitam za plaću, — pomisli otac Sava, — po njihovu poimanju to je neskromno pitanje... Sudeći po odijelu i zlatnom satu, mogao bih reći, da dobiva više od tisuću rubalja.«

Starac i odvjetnik neko su vrijeme šutjeli.

— Da sam znao, da imaš takve kečige, bio bih došao k tebi prošle godine, — reče sin. — Prošle godine bio sam tu u blizini, u vašemu gubernijskom gradu. Smiješni su ti vaši gradovi!

— Jest, upravo smiješni... da pljuneš! — pristade uz sina otac Sava. — Što ja mogu! Daleko od središta intelekta... predrasude... Civilizacija još nije prodrla...

— Nije stvar u tome... Čuj, kakvu sam šalu doživio. Ulazim u kazalište u vašem gubernijskom gradu, idem na blagajnu po ulaznicu, ali mi kažu: predstave ne će biti, jer još nijedna ulaznica nije prodana! A ja pitam: koliko vam donosi puna kuća? Kažu: trista rubalja! Recite, velim ja, neka igraju: ja ću platiti trista rubalja... Platio sam iz dosade trista rubalja, a kad sam počeo gledati njihovu ganutljivu dramu, osjetio sam još veću dosadu... Ha-ha...

Otac Sava nepovjerljivo pogleda sina, pogleda kuharicu i nasmija se u šaku...

»Baš laže! — pomisli on. — Odakle li si, Šurenjka uzeo tih trista rubalja? — upita on plaho.

— Kako, gdje sam uzeo? Iz svojega džepa, naravno...

— Hm... A kolika ti je, oprosti, što neskromno pitam, plaća?

— Zarađujem... kako kada. Jedne godine i trideset tisuća zaradim, a druge se ne nakupi ni dvadeset... Kako koja godina donese.

»Baš laže! Ho-ho-ho! Baš laže! — pomisli otac Sava hihoćući i zaljubljeno gledajući uvelo lice svojega sina. —

Lažljiva mladost! Ho-ho-ho... Bubnuo: trideset tisuća!« — Nevjerojatno, Sašenjka! — reče on. — Oprosti, ali... ho-ho-ho... trideset tisuća! Tim bi novcem sagradio dvije kuće...

— Ne vjeruješ?

— Ne da ne vjerujem, nego onako... kako da kažem... silno ti to... Ho-ho-ho... No kamo ti s novcem, ako tako mnogo dobivaš?

— Trošim, oče... U glavnom je gradu, brate, život skup. Ovdje potrošiš tisuću, a ondje pet. Konje držim, kartam se... katkada bančim.

— Tako... A što ne štediš?

— Ne mogu... Nemam živaca da štedim... (Odvjetnik uzdahnu.) Ne znam kamo bih sam sa sobom. Prošle godine kupio sam sebi na Poljanki kuću za šezdeset tisuća. Ipak, bit će mi za starost! I, što misliš? Nisu prošla ni dva mjeseca kako sam je kupio, a već sam morao da je založim. Založio sam je, a sav novac — fuć! Što zakartao, a što zapio.

— Ho-ho-ho! Baš laže! — uskliknu starac. — Zanimljivo laže!

— Ne lažem, oče.

— Pa zar je moguće kuću zakartati ili zapiti?

— Možeš zapiti ne samo kuću, nego i zemaljsku kuglu. Sutra ću vašega načelnika oguliti za pet tisuća, ali osjećam, da ih ne ću donijeti do Moskve. Takva mi je planida[1].

— Ne planida, nego planeta, — ispravi otac Sava kašljucnuvši i dostojanstveno pogledavši staricu-kuharicu. — Oprosti, Šurenjka, ali ja sumnjam u tvoje riječi. Ta za što dobivaš takve svote?

— Za talent...

— Hm... Tri tisuće možda i dobivaš, ali da bi dobivao trideset tisuća, ili da bi, recimo, kuću kupovao, oprosti... sumnjam... Ali ostavimo te prepirke. Sad mi reci, kako je kod vas u Moskvi? Veselo, zar ne? Znanaca imaš mnogo?

— Veoma mnogo. Cijela me Moskva pozna.

— Ho-ho-ho! Baš laže! Čudesa ti pripovijedaš, brate.

Otac i sin dugo su još razgovarali na ovaj način. Odvjetnik je još pripovijedao o svojoj ženidbi s mirazom od četr-

---

[1] U narodnom govoru »udes«.

deset tisuća, opisao je svoj put u Nižnji,[1] svoju rastavu, koja ga je stajala deset tisuća, a starac je slušao, udarao dlanom o dlan i hihotao.

— Baš laže! Ho-ho-ho! Nisam znao, Šurenjka, da si takav majstor u bajanju! Ho-ho-ho! Ne kažem ti to, da te korim. Slušam te sa zanimanjem. Govori, govori.

— No ja sam se zabrbljao, — završi odvjetnik ustajući od stola. — Sutra je rasprava, a ja još nisam pročitao stvar. Zbogom.

Ispratiivši sina u spavaonicu, otac Sava se sav predao zanosima.

— Jesi li vidjela kakav je, a? — prošapta on kuharici. — To ti je ono... Sa sveučilišta, humanitarac, emancipé,[2] a nije se ustručavao da pohodi oca. Zaboravio oca, i najedamput ga se sjetio. Iznenada ga se sjetio. Hajde, pomislio je, da se sjetim svojega starog panja. Ho-ho-ho... Valjan sin! Dobar sin! A jesi li opazila? On sa mnom kao sa sebi ravnim... u meni gleda svojega brata po učenosti. Razumije, dakle. Šteta što nismo pozvali đakona, da vidi.

Izlivši svoju dušu pred kuharicom, otac Sava priđe na prstima svojoj spavaonici i pogleda kroz ključanicu. Odvjetnik je ležao na postelji, pušio cigaru i čitao omašan rukopis. Kraj njega je na stoliću stajala boca s vinom, koju otac Sava prije nije vidio.

— Ja samo na čas... da vidim je li ti udobno, — promrmlja starac ulazeći k sinu. — Udobno? Meko? Pa mogao bi da se svučeš.

Odvjetnik nešto promrmlja i namrgodi se. Otac Sava sjede do njegovih nogu i zamisli se.

— Tako... — poče on nakon kratke šutnje. — Neprestano mislim o onome što si mi govorio. S jedne strane hvala ti, što si razveselio starca, a s druge strane, kao otac i... i naobražen očvjek ne mogu da prešutim, ne mogu a da ti ne kažem. Znam, šalio si se kod večere, ali, znaš, i vjera i znanost osuđuju laž, pa i u šali... khm... Kašljem... khm... Oprosti, ali govorim kao otac. A odakle ti vino?

— Donio sam ga sa sobom. Hoćeš li? Vino je dobro, butelja po osam rubalja.

---

[1] Nižnji Novgorod.
[2] Slobodouman.

— O-osam? Gle, baš laže! — udari otac Sava dlanom o dlan. — Ho-ho-ho! A zašto da tu čovjek plati osam rubalja? Ho-ho-ho! Ja ću ti za rubalj kupiti najboljega vina. Ho-ho-ho!

— No, idi, starče, smetaš mi... Hajde!

Smiješeći se prigušeno i udarajući dlanom o dlan, starac iziđe i zatvori za sobom vrata. Izmolivši, u ponoć, »pravila« i rekavši starici što će sutra kuhati za objed, otac Sava se još jedamput navrati k sinu.

Sin je još uvijek čitao, pio i dimio.

— Vrijeme je da spavaš... Svuci se i ugasi svijetlo... — reče starac unoseći u sobu miris tamjana i izgorjele svijeće. — Već je dvanaest sati... A ti ,evo, već drugu butelju? Oho!

— Bez vina ne mogu, oče... Ne razdramiš li se, ne ćeš obaviti posao.

Sava sjede na postelju. Neko je vrijeme šutio, a onda poče:

— Takva ti je, brate, stvar... M-da... Ne znam, hoću li ti biti živ, hoću li te još jedamput vidjeti, pa je bolje da ti danas priopćim svoju posljednju volju... Vidiš... U svih četrdeset godina službe uštedio sam za tebe podrug tisuće rubalja. Kad umrem, uzmi taj novac, ali...

Otac Sava svečano se useknu, pa nastavi:

— Ali nemoj da raspeš novac, čuvaj ga... I pošalji, molim te, poslije moje smrti, nećakinji Varenjki sto rubalja. Ako ti ne bude žao, pošalji dvadesetak rubalja i Zinaidi. Sirote su.

— Ti im pošalji svih tisuću i pet stotina rubalja. Taj mi novac ne treba, oče...

— Lažeš?

— Ozbiljno... Ionako ću ga profućkati.

— Hm... A ja sam štedio! — uvrijedi se Sava. — Svaku sam kopjejku stavljao na stranu za tebe...

— Molim, stavit ću tvoj novac pod staklo, kao znak roditeljske ljubavi, no budući da mi nije potreban... Podrug tisuće — fi!

— No, kako te volja... Da sam znao, ne bih štedio, ne bih pazio... Spavaj!

Otac Sava prekrsti odvjetnika i iziđe. Bio je pomalo uvrijeđen... Nehajno, ravnodušan odnos njegova sina prema

njegovoj četrdesetogodišnjoj štednji zbunio ga. No brzo ga prođe taj osjećaj uvrede i ta zbunjenost... Starac opet osjeti želju, da ode k sinu i da malo brblja s njim, da se s njim »učeno« porazgovori, da se sjeti prošlosti, ali sad više nije smogao hrabrosti, da uznemiri zauzetog odvjetnika. Hodao je, hodao po mračnim sobama, mislio je, mislio, pa pošao u predsoblje, da pogleda bundu svojega sina. Sav izvan sebe od roditeljskoga zanosa uhvati bundu objema rukama i stade je grliti, ljubiti i krstiti — kao da to nije bunda nego njegov sin »sa sveučilišta«... Spavati nije mogao.

CINIK

Podne. Upravitelj »zvjerinjaka braće Pichnau«, bivši portepée-junker Jegor Sjusin, zdrav momak podbuhla, ispijena lica, u prljavoj košulji i masnom fraku, već je pijan. Pred publikom se vrti kao đavo pred tamjanom: trči, izvija se, prigušeno se smije, igra očima i upravo koketira svojim uglatim kretnjama i otkopčanim pucetima. Publika ga voli, kad je njegova velika, ošišana glava puna »vinske pare«. Onda on ne pokazuje zvijeri jednostavno; pokazuje ih na nov, jedino njemu svojstven način.

— Kako da razjašnjujem? — pita on publiku namigujući. — Jednostavno ili sa psihologijom i tendencijom?

— Sa psihologijom i tendencijom!

— Bene[1]. Počinjem. Afrički lav! — govori on ljuljajući se i porugljivo gledajući lava, što sjedi u kutu kaveza i krotko žmirka. — Sinonim snage spojene s gracijom, ukras i ponos faune! Nekoć, dok je bio mlad, osvajao je svojom snagom. Svojom rikom širio je strah po okolici, a sada ... Ho-ho-ho ... a sada ... taj tikvan sjedi u kavezu ... Što je, braco lave? Sjediš? Filozofiraš? A kad si kasao šumama, tko bi se s tobom? Mislio si, da snažnije zvijeri nema, da ti đavo nije brat, a gle, pokazalo se, da je glupa sudbina jača ... glupača je, a ipak je jača ... Ho-ho-ho! I kamo te đavli zanijeli iz Afrike! Jamačno nisi ni sanjao, da ćeš dospjeti ovamo! I mene su, braco moj, đavli nosili, i te kako! Bio sam i u gimnaziji, i u kancelariji, i zemlju sam mjerio, služio sam i na telegrafu, i u vojnoj sam službi bio, radio sam i u tvornici makarona ... i sam đavo neka zna gdje sve nisam bio! Na koncu sam dospio u zvjerinjak ... u smrad ... Ho-ho-ho!

[1] Lat. 'dobro'

I publika, zaražena iskrenim smijehom pijanoga Sjusina, udri u smijeh.

— Htio bi na slobodu, je li? — škilji na lava momak, od kojega se širi miris boje. Odjeća mu je pokrivena masnim mrljama različitih boja.

— Gdje bi on izišao! Da ga pustiš, vratio bi se u kavez. Pomirio se. Ho-ho-ho. Vrijeme ti je da umreš, lave, to ti je ono! Nema ti druge! Samo da legneš i crkneš! Ta nemaš što da očekuješ! Što me gledaš? Istinu govorim!

Sjusin odvodi publiku do narednoga kaveza, gdje se otimlje, udarajući o rešetke, divlja mačka.

— Divlja mačka! Praroditelj naših micana i macana! Nisu prošla još ni tri mjeseca otkako je uhvaćena i stavljena u kavez. Puše, baca se, oči joj sijevaju, ne da nikome blizu. Dan i noć grebe rešetku: traži izlaz! Sad bi dala milijun, pol života, svoju bi djecu dala, samo da joj se dokopati svoje kuće... Ho-ho-ho... No, što se bacaš, glupačo? Što sanjaš? Ta nema ti izlaza odavle! Crknut ćeš, a izići ne ćeš! Naviknut ćeš se ti još, smirit ćeš se! I ne samo da ćeš se naviknuti. Još ćeš i ruke lizati nama, svojim mučiteljima! Ho-ho-ho... Ovo ti je, brate, onaj Danteov pakao: ostavite svu nadu!

Sjusinov cinizam počinje malo po malo razdraživati publiku.

— Ne razumijem što je tu smiješno! — javlja se nečiji bas.

— Kesi se, a ni sam ne zna čemu... kaže ličilac.

— Ovo je majmun! — nastavlja Sjusin prilazeći k narednom kavezu. — Smeće među životinjama! Znam, da nas, evo, mrzi, rado bi nas razderao na komade, a smješka se, liže ruke! Mazna priroda! Ho-ho-ho... Za komadić šećera do zemlje će se pokloniti svojemu mučitelju i pravit će budalu od sebe... Ne volim takve!... A ovdje vam, evo, predstavljam gazelu! — govori Sjusin dovodeći publiku do kaveza, u kojemu sjedi mala, mršava gazela s velikim, zaplakanim očima. — Ta je već gotova! Nije još pravo ni dospjela u kavez, a rasplet je već tu: u posljednjem je stadiju sušice! Ho-hi-ho... Pogledajte: oči su u nje posve ljudske — plaču! A to je i razumljivo. Mlada je, lijepa... htjela bi da živi! Da joj je sada skakati u slobodi i onjuškivati se s mužjacima! Mjesto toga sjedi tu na prljavoj slami, gdje smrdi po psima

i po konjušnici. Čudna stvar: umire, a ipak joj je u očima nada! Što znači mladost, a? Smiješni ste vi mladi! Badava se nadaš, majčice! Zajedno sa svojom nadom otegnut ćeš papke. Ho-ho-ho...

— A ti je, brate, ne ubij do kraja riječima... — veli ličilac škiljeći. — Tjeskobno je!

Publika se više ne smije. Hihoće i puše jedino još Sjusin. Što je publika mračnija, to je glasniji i oštriji njegov smijeh. I svi nekako počinju opažati, da je on gadan, prljav, ciničan, svima se u očima pojavljuje mržnja, ogorčenje.

— Ovo je, eto, upravo ždral! — neumorno nastavlja Sjusin prilazeći ždralu, što stoji kraj jednoga kaveza. — Rodio se u Rusiji, selio se na Nil, gdje je razgovarao s krokodilima i tigrovima. Prošlost nadasve blistava... Gledajte: zamislio se, usredotočio se! Tako je zabavljen mislima, da ništa ne opaža... Sanjarije! Ho-ho-ho... »Gle, misli, svima ću probiti glavu kljunom, izletjet ću kroz prozor i — hajde u plavetnilo, u azur nebeski! A u plavetnilu sad povorke ždralova lete u toplije krajeve i krl... krl... krl...« O, gledajte, perje mu se našešurilo! Usred maštanja sjetio se, eto, da su mu krila podrezana... i uhvatila ga strava, očaj. Ho-ho-ho... Nepomirljiva priroda. Perje će ti vječno tako stajati, dok ne crkneš. Nepomirljivi! Ponosni! A mi, ždrale nad ždralovima, pljujemo na to, što si ti nepomirljiv. Ponosan si i nepomirljiv, a ja ću te, eto, ako mi se prohtije, pred publikom povući za kljun. Ho-ho-ho...

Sjusin uhvati ždrala za kljun i vodi ga.

— Ne izruguj se! — čuju se glasovi. — Ostavi ga! Što je ovo? Gdje je gazda? Kako to dopuštaju pijanu čovjeku... da muči životinje!

— Ho-ho-ho... A čime ih mučim?...

— Time... evo, tim... različitim... šalama... Ne smiješ!

— Pa sami ste tražili, da bude sa psihologijom!... Ho-ho-ho...

Publika se prisjeća, da je upravo zbog »psihologije« i došla u zvjerinjak, da je nestrpljivo čekala, kad će iz svoje komorice izići pijani Sjusin i početi s razjašnjivanjem. Da bar nečim opravda svoje ogorčenje, ona počinje prigovarati zbog loše hrane, tjesnoće kaveza i tako dalje.

— Hranimo ih, — govori Sjusin porugljivo škiljeći na publiku. — Ovaj čas ćemo ih, štoviše, hraniti... molim vas! Slegnuvši ramenima, on poseže pod tezgu i vadi iz ugrijanih pokrivača malog udava.

— Hranimo ih... nego što! Kao glumci: ne budeš li ih hranio — pocrkat će! Gospodine kuniću, venez ici[1]. Izvolite! Na sceni se pojavljuje bijeli kunić crvenih očiju.

— Moje poštovanje! — govori Sjusin gestikulirajući prstima pred njegovom njuškicom. — Čast mi je da se predstavim! Predstavljam gospodina udava, koji želi da vas pojede! Ho-ho-ho! Neugodno, brate? Mrštiš se? Što ćeš, nema druge! Nisam ja tu kriv! Ne bude li danas, bit će sutra, ne bude li mene, bit će drugi... svejedno. Filozofija, brate kuniću! Sad si živ, njuškaš zrak, misliš, a za čas ćeš biti masa bez oblika! Izvolite. A život je, brate, tako lijep! Bože, kako je lijep!

— Ne treba hranjenja! — čuju se glasovi. — Dosta je! Ne smiješ!

— Šteta! — nastavlja Sjusin, kao da ne čuje roptanje publike. — Ličnost, individuum, cijeli život... ima žensku, dječicu i... i najedamput — ham! Izvolite! Veoma mi je žao, ali nema druge!

Sjusin uzimlje kunića i stavlja ga, smijući se, pred ralje udavu. Kunić ne dospijeva ni da se ukoči od strave, a već ga hvataju deseci ruku. U publici se čuju povici na adresu društva za zaštitu životinja. Ljudi žamore, mašu rukama, lupaju. Sjusin bježi, smijući se, u svoju komoricu.

Publika izlazi iz zvjerinjaka ogorčena. Osjeća mučninu, kao da je progutala muhu. Prođe, međutim, jedan dan, pa drugi, i stalni se posjetioci umiriše. Opet ih počinje privlačiti Sjusin — kao votka ili kao duhan. Opet su željni njegova izazovnog cinizma, od kojega im kralježnicom prolazi studen.

---

[1] Franc.: Dođite ovamo.

MARI D'ELLE

Noć prije blagdana. Operetna pjevačica Natalija Andrejevna Bronina, po mužu Nikitkina, leži u svojoj spavaonici i cijelim se svojim bićem predaje odmoru. Ona slatko drijema i misli o svojoj maloj kćeri, koja živi negdje daleko kod bake ili tete... Ta joj djevojčica bijaše draža od publike, cvijeća, recenzija, poklonika... i ona bi s uživanjem mislila o njoj sve do jutra. Sretna je, mirna i želi samo jedno: da je puste da mirno leži, drijema i sanjari o kćerkici.

Najedamput se pjevačica trgne i široko otvori oči: u predsoblju odjekne oštar, odsječan glas zvonca. Ne prođe ni deset sekundi, a već zvono zazvrči po drugi put, po treći put. Bučno se otvaraju vrata, i netko ulazi u predsoblje lupajući nogama kao konj, pušući od studeni i frkćući.

— Do đavola, nemaš gdje da objesiš bundu! — čuje pjevačica hripav bas. — Poznata umjetnica, vidi! Dobiva pet tisuća na godinu, a ne može da sebi nabavi poštenu vješalicu!

»Muž... mršti se pjevačica. — I vodi, čini se, sa sobom na noćenje jednog od svojih prijatelja... Gadarija!«

Propade mir. U predsoblju se više ne čuje glasno useknjivanje i skidanje kaljača, ali pjevačica sad čuje oprezne korake u svojoj spavaonici... To je ušao njezin muž, mari d'elle, Denis Petrovič Nikitkin. Od njega se širi studen i zadah konjaka. On dugo hoda po spavaonici, teško diše i nešto traži spotičući se u mraku...

— No, što tražiš — stenje pjevačica, kojoj je dodijalo to hodanje. — Probudio si me.

— Šibice tražim, dušice. Ti... ti... valjda ne spavaš? A ja sam ti donio dar. Pozdravlja te taj... kako se ono zove... onaj riđokosi, što ti neprestano nosi kite cvijeća. Zagvozdkin... Upravo sam bio kod njega.

— Zašto si bio kod njega?

— Pa tako... Malo smo sjedili, čavrljali... pili. Kako ti drago, Natalie, no meni se taj subjekt ne sviđa. Ne sviđa mi se nimalo! Tikvan kao malo tko. Bogataš, kapitalist, ima oko šesto tisuća, no to mu se nimalo ne pozna. Njemu je novac što i psu rotkvica. Sam ga ne troši, a ni drugima ne daje. Kapital treba stavljati u promet, a on se uhvatio za nj i ne može da se rastane od njega... A kakva je korist od kapitala koji leži? Mrtav kapital isto je što i trava.

Mari d'elle napipa rub postelje i spušta se, pušući, do ženinih nogu.

— Kapital koji leži — šteta je... — nastavlja on. — Zašto Rusija nazaduje? Zato, što u nas mnogo kapitala leži. Ljudi se boje kredita... Nismo mi Engleska... U Engleskoj, brate, nema takvih gusana, kakav je Zagvozdkin... Tamo svaka kopjejka odlazi u promet... Da... Tamo ne drže novac u sanducima...

— No dobro. Hoću da spavam.

»Odmah ću... O čemu sam ono počeo? Da, objesiti Zagvozdkina premalo je za naše vrijeme... Gad i glupan... Glupan i ništa više. Sve da sam ga i zamolio za zajam bez jamstva, i djetetu bi bilo jasno, da tu nema nikakva rizika. Ne razumije, magarac! Za deset tisuća dobio bi sto. Za godinu dana imao bi još sto tisuća! Molio sam, dokazivao... i nije mi dao, tikvan!

— Nadam se, da nisi u moje ime tražio zajam u njega!

— Hm... Čudno pitanje... — vrijeđa se mari d'elle. — On bi svakako dao deset tisuća prije meni nego tebi. Ti si žena, a ja sam ipak muškarac, poslovan čovjek. A kakvu sam mu osnovu predlagao! Ne neke balone, himere, nego posao, stvarnost! Da se namjeriš na čovjeka koji razumije, već bi za samu zamisao dobio dvadesetak tisuća! I ti ćeš, štoviše, razumjeti, ako ti ispripovjedim o čemu je riječ. Samo, ovaj, nemoj da razbrbljaš... ni... nipošto. A već sam ti, čini mi se, i govorio. Jesam li ti govorio o crijevima?

— Mn... kasnije...

— Govorio sam, čini mi se... Razumiješ li u čemu je stvar? Trgovine delikatesa i kobasičari kupuju sada crijeva na licu mjesta za skupe novce. No, a kad bih dopremao ovamo crijeva s Kavkaza, gdje ih prodaju u bescijenje, gdje ih ljudi bacaju, što misliš, kod koga bi kobasičari kupovali: u ovda-

šnjim klaonicama ili kod mene? Naravno, kod mene! Ta ja ću ih prodavati desetput jeftinije! Evo računa: svake godine kupuju u prijestolnicama i u središtima tih crijeva, na... recimo, za pet stotina tisuća. To je minimum. No, pa ako...

— Sutra ćeš pripovijedati... kasnije...

— Da, istina... Ti bi spavala, pardon... Odmah ću otići... Rekla ti što mu drago, s kapitalom možeš, kamo se god utisnuo, napraviti posao... S kapitalom možeš i na čikovima zaraditi milijun... Evo, recimo, vaš kazališni posao. Zašto je, na primjer, Lentovski propao? Veoma jednostavno! Odmah u početku pogrešno je vodio stvar. Kapitala nema, a on bezglavo goni svoje... najprije osigurati sebi kapital, a onda sve pomalo, polagano... Danas može čovjek izvrsno zaraditi na privatnom ili narodnom kazalištu... Pronađeš li prave komade, udariš li niske cijene, i napipaš li žilicu publici, možeš već prvu godinu sto tisuća staviti u džep... Ti to ne razumiješ, ali ja govorim istinu... Pa i ti voliš mrtav kapital, nisi bolja od onoga glupana Zagvozdkina... Štedi, a ni sama ne zna zašto... Ne slušaš, ne želiš da slušaš... Da pustiš u promet, ne bi se potucala od nemila do nedraga... Ta eto, da osnuješ privatno kazalište, bilo bi za početak dosta i pet tisuća... Ne onako, naravno, kao Lentovski, nego skromno... polagano... Poduzetnika već imam, i prostorije sam već pogledao, samo novaca nemam... Da u tebe ima razumijevanja, već bismo se davno bili rastali s tim svojim različitim petpostotnim... postotnim, s tim postocima...

— Ne, merci... Dosta si ionako iscijedio iz mene... Dosta mi je, kažnjena sam...

— Prosuđujući na bablji način, dakako... — uzdiše Nikitkin ustajući. — Naravno!

— Dosta mi je... No, idi, ne smetaj mi, hoću da spavam... Dosadiše mi tvoja buncanja.

— Hm... Tako... Naravno! Iscijedio... opljačkao... Što sami dajemo, pamtimo, a što primamo, toga se ne sjećamo.

— Od tebe nisam nikad ništa primila.

— Tako? A dok još nismo bili poznata umjetnica, na čiji smo račun živjeli? A tko vas je, dopustite da zapitam, izvukao iz bijede i usrećio? Toga se ne sjećate?

— No, idi, spavaj. Idi, ispavaj se.

— Ako vam se čini, da sam pijan... ako sam za takvu personu nizak, mogu i sasvim da odem.

— Pa otiđi. Izvrsno ćeš učiniti.

— I otići ću. Dosta sam se već ponizivao. Otići ću ja.

— Ah, bože moj! Ta otiđi! Bit će mi veoma drago!

— Dobro. Vidjet ćemo.

Nikitkin nešto mrmlja sebi u bradu i izlazi iz spavaonice spotičući se na stolac. Zatim iz predsoblja dopire šaputanje, struganje kaljačama i zvuk od zatvaranja vrata. Mari d'elle ozbiljno se uvrijedio. Otišao je.

»Hvala bogu, otišao je... — misli pjevačica. — Sad mogu da spavam.« I ona, tonući u san, razmišlja o svojemu mari d'elle: tko je on, odakle ta pokora? Nekad je živio u Černigovu, gdje je radio kao knjigovođa. Kao običan, prosječan građanin, a ne mari d'elle, bio je veoma podnošljiv: odlazio je u ured, dobivao je plaću, i njegovi prohtjevi nisu išli dalje od nove gitare, modnih hlača i jantarnoga piska. Postavši »mužem znamenitosti«, sasvim se promijenio. Pjevačica se sjeća, kako se on dugo protivio, uzrujavao, kako se tužio roditeljima, kako ju je tjerao iz kuće, kad mu je ona rekla, da će se posvetiti pozornici. Morala je tamo nastupiti bez njegove privole. A kasnije, kad je iz novina i od ljudi doznao, da ona krasno zarađuje, on joj je »oprostio«, napustio je knjigovodstvo i postao njezinim prirepkom. Umjetnica se čudom čudila gledajući taj svoj prirepak: kad mu je i gdje uspjelo da stekne nov ukus, sjaj i nove navike? Gdje je upoznao okus ostriga i burgundca? Tko ga je naučio da se odijeva i češlja po modi, da joj govori Natalie mjesto Nataša?

»Čudnovato... — misli pjevačica. — Prije je znao, primivši plaću, skrivati novac, a sad mu ni sto rubalja na dan nije dosta. Nekad se bojao da govori i pred srednjoškolcima, da ne izvali glupost, a sad intimno razgovara i s knezovima... Krpa, a ne čovjek!«

Ali gle, pjevačica se opet trza: u predsoblju opet brenca zvonce. Služavka ide, psujući i srdito kloparajući papučama, da otvori vrata. Opet netko ulazi i lupa kao konj.

»Vratio se! — misli pjevačica. — Kad će mi već jedamput dati mira? To je strašno!«

Umjetnicu spopada srdžba.

»Čekaj malo... Pokazat ću ja tebi što znači igrati komediju! Otići ćeš ti već! Prisilit ću te da odeš!«

Bronina skoči i bosa trči u mali salon, gdje obično spava njezin mari. Nalazi ga u času, kad se on svlači i pomno slaže svoju odjeću na naslonjač.

— Pa ti si otišao! — veli ona gledajući ga s blijeskom mržnje u očima. — A zašto si se vratio?

Nikitkin šuti i samo sopće...

— Pa ti si otišao! Izvoli, nosi se smjesta! Ovoga časa! Jesi li čuo?

Mari d'elle kašlje, ne gleda ženu i skida naramenice.

— Ne odeš li ti, bezobrazniče, otići ću ja! — nastavlja pjevačica udarajući bosom nogom o pod i sijevajući očima. — Ja ću otići! Čuješ li, bezobrazniče... nevaljalče, slugane? Napolje!

— Zar te nije stid, ovako, pred stranim ljudima? — mrmlja muž.

Pjevačica se obazre i sad istom ugleda nepoznato glumačko lice... lice, koje je vidjelo njezina ogoljela ramena i njezine bose noge. Zbunila se, bijaše joj da propadne u zemlju.

— Predstavljam ga... — mrmlja Nikitkin. — Bezbožnikov, kazališni poduzetnik iz pokrajine.

Pjevačica kriknu i pobježe u svoju spavaonicu.

— Eto... — reče mari d'elle protežući se na divanu. — Sve je teklo kao namazano. Dragi, preljubljeni moj, dragi... Da se zagrlimo i poljubimo... A čim sam se dotaknuo pitanja novca... vidite i sami... Novac je velika stvar!... Laku noć.

Čas kasnije čuje se hrkanje.

SAN

Božićna pripovijest

Zima kao da se katkad razljuti na ljudsku nemoć, pa zove sebi u pomoć oštru jesen, da zajednički rade. U neprozirnom, maglovitom zraku mete snijeg i kiša. Vlažan, hladan, prodiran vjetar udara mahnitom žestinom o prozore i o krovove. On zavija u dimnjacima i plače u cijevima. U zraku, tamnom kao čađa, lebdi tuga... Priroda je uzmućena... Vlažno je, hladno i tjeskobno...

Upravo takva noć bijaše uoči Božića 1882., kad još nisam bio u kažnjeničkim četama, kad sam još služio kao procjenitelj u zalagaonici umirovljenoga štabnog kapetana Tupajeva.

Bilo je dvaanest sati. Spremište, koje bijaše, po gazdinoj volji, moje noćno prebivalište, u kojemu sam vršio dužnost psa čuvara, slabo je rasvjetljivala, plavkastim svijetlom, noćna svjetiljka. Bijaše to velika, kvadratna prostorija, zakrčena zamocima, sanducima, etažerama... Na sivim, drvenim zidovima, gdje je iz pukotina virila raščupana kučina, visjele su bundice od zečjega krzna, visjeli su kožusi, pa puške, slike, lusteri, gitara... Moja dužnost bijaše, da čuvam to blago, pa sam ležao na velikom crvenom sanduku iza vitrine s dragocjenostima i zamišljeno gledao u plamečak svjetiljke...

Bilo me nekako strah. Stvari u spremištima zalagaonice nekako su strašne.. U noćnoj tami, pri mutnom svijetlu svjetiljčice one kao da su žive... A sad, kad je iza prozora šibala kiša, kad je u peći i nad stropom tužno zavijao vjetar, meni se činilo, da te stvari zavijaju. Sve su one, prije nego što su dospjele ovamo, morale proći kroz procjenjiteljeve, to jest kroz moje ruke, pa sam znao sve o svakoj od njih... Znao sam, na primjer, da su za novac, dobiven za ovu gitaru, kupljeni prašci protiv kašlja sušičava čovjeka... Znao sam,

da se ovim revolverom ustrijelio neki pijanac; žena je sakrila revolver pred policijom, založila ga kod nas i kupila lijes. Narukvicu, što me gleda iz vitrine, založio je čovjek, koji ju je ukrao... Dvije čipkaste košulje, obilježene brojem 178, založila je djevojka, kojoj je trebao rubalj, da uđe u salon, gdje je namjeravala zaraditi... Kraće rečeno, na svakoj sam stvari čitao bezizlazan jad, bolest, zločin, raspuštenost za novac...

One noći uoči Božića te su stvari bile nekako osobito rječite.

— Pustite nas kući!... — plakale su, kako mi se činilo, zajedno s vjetrom. — Pusti!

Nisu, međutim, samo stvari budile u meni osjećaj straha. Kad bih provirio iza vitrine i bacio plah pogled na taman, oznojen prozor, učinilo bi mi se, da s ulice gledaju u spremište ljudska lica.

»Kakva besmislica! — hrabrio sam sebe. — Kakvo glupo raznježivanje!«

Stvar je u tome, da je čovjeka, kojemu je priroda dala živce procjenitelja, u noći uoči Božića mučila savjest. Događaj je to nevjerojatan, štoviše, fantastičan. Savjest je u zalagaonicama samo pod zalogom. Ona je ovdje samo predmet kupnje i prodaje, druge joj funkcije nisu priznate. Čudnovato je kako je ona mogla da se javi u meni! Okretao sam se s boka na bok na svojemu tvrdom sanduku, žmirkao sam zbog titravoga svijetla svjetiljke i nastojao svim silama da zaglušim u sebi novo, neželjeno čuvstvo. No moja nastojanja ostadoše uzaludna...

Tome bijaše kriv, dakako, tjelesni i moralni umor nakon teškoga rada cijeloga dana. Uoči Božića sirotinja je hrpimice navaljivala u zalagaonicu. Na veliki blagdan, pa još k tome za ružna vremena, siromaštvo nije grijeh, nego strašna nesreća! U to vrijeme jadnik koji tone traži u zalagaonici slamku spasa, mjesto koje dobiva kamen... Na Badnjak se kod nas zadržavalo toliko ljudi, da nismo imali mjesta u spremištu, pa smo morali tri četvrtine zaloga odijeti u šupu. Od ranoga jutra do kasne večeri pogađao sam se, ne prestajući ni načas, s odrpancima, cijedio sam iz njih groše i kopjejke, gledao sam suze, slušao uzaludne molbe... Pri koncu dana jedva sam stajao na nogama: iznemogoh i duševno i tjelesno.

Nije čudo, što sad nisam spavao, nego sam se okretao s boka na bok, osjećajući tjeskobu.

Netko oprezno pokuca na moja vrata... Odmah za kucanjem začuh gazdin glas:

— Spavate li, Petre Demjaniču?

— Još ne, a što je?

— Mislim, znate, ne bismo li sutra ranim jutrom otvorili vrata? Veliki je blagdan, a vrijeme je strašno. Sirotinja će navaliti kao muha na med. Pa ne idite onda sutra u crkvu, ostanite u zalagaonici... Laku noć!

»Tjeskobno mi je zato, — zaključih, pošto je gazda otišao, — što svjetiljka titra... Treba je ugasiti...«

Ustadoh s postelje i pođoh prema kutu, gdje je visjela svjetiljka. Plavi plamičak slabo je plamsao i titrao: očito se borio sa smrću. Svaki titraj rasvijetlio bi ikonu, zidove, zamotke, mračni prozor... A dva blijeda lica pred prozorom, pripijena uz stakla, gledala su u spremište.

»Tamo nema nikoga... — zaključih. — To mi se samo čini.«

Ugasivši svjetiljku, provlačio sam se tapkajući k svojoj postelji, kad se dogodilo nešto, što je kasnije nemalo utjecalo na moje raspoloženje... Nad mojom glavom nešto je iznenada strahovito prasnulo, zaurlalo. Taj prasak nije trajao dulje od sekunde. Nešto je puklo i zaurlalo kao od strašne boli.

To je na gitari pukla kvinta. Mene zahvati strah. Začepih uši i potrčah k postelji spotičući se o sanduke i zamotke... Zabih glavu pod jastuk i počeh prisluškivati jedva dišući i zamirući od straha.

— Pusti nas! — zavijaše vjetar zajedno sa stvarima. — Ta i sam si siromah, razumiješ li? Sam si iskusio što je glad i studen! Pusti!

Da, i sâm sam siromah. Znao sam što znači glad i studen. Siromaštvo me gurnulo na to prokleto mjesto procjenitelja, siromaštvo me prisililo da prezirem nevolju i suze — zbog komadića kruha. Zar bih smogao hrabrosti, da procjenjujem grošima ono, što je stajalo zdravlja, topline, blagdanjih radosti, da nije bilo siromaštva? Zbog čega me okrivljuje vjetar, zbog čega me muči savjest?

No koliko mi god udaralo srce, koliko me god mučio strah i grizla savjest, umor bijaše jači. Zaspah. San bijaše lak... Čuo sam, kad je gazda ponovno pokucao, kad je zazvonilo na jutrenje... Čuo sam kako zavija vjetar i kako kiša udara po krovu. Oči su mi bile zatvorene, a ipak sam vidio stvari, vitrinu, taman prozor, ikonu. Stvari su se natiskivale oko mene i molile me dršćući, da ih pustim kući. Na gitari su s praskom pucale žice, jedna za drugom, pucale bez kraja... Kroz prozor su gledali prosjaci, starice i bludnice čekajući da otvorim spremište i da im vratim stvari.

Čuo sam kroz san kako je nešto zagreblo, kao da je miš. Greblo je dugo, jednolično. Smotah se i skupih, jer me obli silna studen i vlaga. Navukavši na se pokrivač, čuo sam šuštanje i ljudski glas.

»Ružna li sna! — pomislih. — Kakva tjeskoba! Da mi se probuditi!«

Nešto stakleno pade i razbi se. Iza vitrine zatitra plamičak, i na stropu zaigra svijetlo.

— Ne lupaj! — čuo se šapat. — Probudit ćeš toga Heroda... Skini čizme!

Netko je prišao vitrini, pogledao me i prodrmao obješen lokot. Bijaše to bradat starac blijeda, ispijena lica, u otrcanom vojničkom kaputu i sa škornjama na nogama. Priđe mu visok, mršav momak sa strahovito dugim rukama, u izvučenoj košulji i u kratkom, poderanom kaputiću. Obojica su nešto šaptali, a zatim se zabaviše vitrinom.

»Pljačkaju!« — sinu mi u glavi.

Premda sam spavao, sjećao sam se, da pod svojim jastukom uvijek držim revolver. Tiho ga napipah i stisnuh u ruci. U vitrini zazveči staklo.

— Tiše, probudit ćeš ga, pa ćemo morati da ga ubijemo.

Dalje sam sanjao, da sam kriknuo dubokim, neljudskim glasom, da sam se prestrašio vlastitoga glasa i da sam skočio. Starac i mladi momak raširiše ruke i baciše se na mene, ali ugledaše revolver, pa uzmakoše. Sjećam se, da su časak stajali preda mnom blijedi i da su me, trepćući suznim očima, zaklinjali, da ih pustim. Kroz razbijen prozor provaljivao je vjetar i igrao se plamenom svjećice, što je bijahu zapalili tati.

— Vaše blagorođe! — progovori netko pod prozorom plačnim glasom. — Dobrotvori naši milostivi!

Pogledah kroz prozor i ugledah lice starice, blijedo i omršavjelo, prokislo.

— Ne diraj ih, pusti ih! — plakala je zaklinjući me očima. — Ta siromasi smo!

— Siromasi! — potvrdi starac.

— Siromasi! — zapjeva vjetar.

Meni se srce stisnu od samilosti, i ja se uštinuh, ne bih li se probudio... No mjesto da se probudim, stajao sam kraj vitrine, vadio sam iz nje stvari i grčevitim sam ih pokretima turao u džepove onoga starca i onoga momka.

— Uzimljite, brže! — govorio sam usopljen. — Sutra je blagdan, a vi ste siromasi! Uzimljite!

Nabivši džepove siromasima, zamotah ostale dragocjenosti i dobacih ih starici. Dodao sam starici kroz prozor bundu, omot s crnim odijelom, čipkaste košulje, pa usput i gitaru. Ima takvih čudnih snova! Zatim se, sjećam se, s bukom otvoriše vrata. Kao da je iz zemlje izrastao, pojavio se preda mnom gazda, redarstveni pristav sa stražarima. Gazda stoji kraj mene, a ja, kao da ih i ne vidim, i dalje zamatam stvari.

— Što radiš, lupežu?

— Sutra je blagdan, — odgovaram. — Treba da jedu.

Tu se zastor spušta. Zatim se opet diže, i ja vidim nove dekoracije. Nisam više u spremištu, nego na nekom drugom mjestu. Blizu mene hoda stražar, stavlja mi vrč vode za noć i mrmlja: »Vidi. vidi, što je namislio za blagdan.« Kad sam se probudio, bilo je već svijetlo. Kiša više nije udarala o prozor, vjetar nije zavijao. Na zidu je veselo igralo blagdanje sunašce. Prvi mi je čestitao blagdan stražar.

— Čestitam i povodom preseljenja... — dodao je.

Mjesec dana kasnije osudiše me. Zašto? Uvjeravao sam suce, da je to bio san, da nije pravo da osude čovjeka zbog ružna sna. Prosudite i sami. da li sam mogao ni pet ni šest predati tuđe stvari tatima i lupežima? A i tko je vidio, da je ikad itko vraćao stvari bez otkupa? No sud je primio san za stvarnost i osudio me. Nalazim se u kažnjeničkoj četi, kako vidite. No može li vaše blagorođe reći gdjegod dobru riječ za mene? Bogami, nisam kriv.

NOVOGODIŠNJI VELIKOMUČENICI

Na ulicama slika pakla u zlatnu okviru. Da nema blagdanjeg izraza na licima kućnih slugu i stražara, čovjek bi pomislio, da se prijestolnici približuje neprijatelj. Saonice i kočije jure amo tamo dižući buku... Pločnicima trče čestitari isplažena jezika i izbuljenih očiju... Trče tako zanosno! Kad bi žena Pantefrijeva uhvatila kojega koleškog registratora za nabor, u rukama bi joj ostao ne samo nabor, nego i cijeli činovnički bok s jetrima i slezenima...

Najedamput se začuje prodiran zviždduk redarstva. Što se dogodilo? Sluge ostavljaju svoja mjesta i trče u pravcu, iz kojega dolazi zviždduk...

— Raziđite se! Mičite se! Nemate ovdje šta da gledate! Mrtvace niste nikada vidjeli, je li? Narrrode...

Kod jednog ulaza leži na pločniku pristojno obučen čovjek u bundi od dabrovine i s novim gumenim kaljačama na nogama... Do njegova mrtvački blijedoga, svježe izbrijanog lica, leže razbijene naočale. Bunda se na prsima raskopčala, pa gomila, što se skupila, vidi komadić fraka i Stanislava trećega reda[1]. Čovjek polako i teško diše, a oči su mu zatvorene...

— Gospodine! — drma stražar činovnika. — Gospodine, ovdje je zabranjeno ležati! Vaše blagorođe!

Ali od gospodina — ni glasa ni uzdaha... Čuvari reda bavili su se njime kojih pet minuta, ali ga ne dozvaše k svijesti, pa ga sad stavljaju u kočiju i voze u redarstvenu ambulantu...

— Dobre hlače! — govori stražar pomažući ranarniku da svuče bolesnika. Jamačno stoje kojih šest rubalja! I prsluk je fin... Sudeći po hlačama, mora da je odličnik...

[1] Najniže odlikovanje za činovnike u carskoj Rusiji.

Pošto je u ambulanti ležao oko pol sata i ispio cijelu bočicu valerijane, činovnik dolazi k svijesti. Saznaju, da je on titularni savjetnik Gerasim Kuzmič Sinkletejev.

— Što vas boli? — pita ga redarstveni liječnik.

— Sretna Nova godina... — mrmlja on gledajući tupo u strop i teško dišući.

— I vama isto tako... Ali... što vas boli? Zbog čega ste pali? Sjetite se! Jeste li štogod pili?

— Ne... ne...

— Ali od čega vam je pozlilo?

— Omamilo me... Ja... ja sam bio u čestitarima...

— Mora da ste mnogo kuća pohodili?

— Ne... ne, ne mnogo... Vrativši se iz crkve... popio sam čaj i pošao k Nikolaju Mihajliču... Ondje sam se, naravno, upisao u knjigu čestitara... Odanle sam pošao u Oficirsku ulicu... do Kačalkina... I ondje sam se upisao u knjigu čestitara... Još me, sjećam se, propuhalo ondje u predsoblju... Od Kačalkina sam otišao u Viborgsku, k Ivanu Ivaniču... Upisao sam se...

— Još su jednoga činovnika dovezli! — izvješćuje stražar.

— Od Ivana Ivaniča, — nastavlja Sinkletejev, — do trgovca Hrimova samo je toliko, da bi mu ruku pružio... Navratio sam se, da čestitam cijeloj obitelji... Nude mi da popijem povodom blagdana... A kako da ne popijem? Bit će uvrede, ako ne popiješ... I popio sam koje tri čašice... prizalogajio sam kobasice... Odanle na Peterburgsku stranu k Lihodejevu... Dobar čovjek...

— I sve pješice?

— Pješice... Čestitao sam Lihodejevu... Od njega sam pošao k Pelageji Jemeljanovnoj... Tu mi ponudiše zajutrak, dadoše mi kavu. Kava me ugrijala, mora da mi je udarilo u glavu... Od Pelageje Jemeljanovne pođoh k Obleuhovu... Obleuhov se zove Vasilij, imendan mu je... Ne pojedeš li imendanski kolač, bit će uvrede...

— Dovezli su umirovljenog oficira i dva činovnika! — izvješćuje stražar...

— Pojeo sam komadić kolača, popio malo oskorušovače i pošao u Sadovu k Izjumovu... Kod Izjumova sam pio piva... u grlo mi udarilo... Od Izjumova do Koškina, pa do Karla Karliča... odanle k ujaku Petru Semjoniču... Ne-

ćakinja Nastja napojila me čokoladom... Onda sam se svratio k Ljapkinu... Ne, lažem, ne k Ljapkinu nego k Darji Nikodimovnoj... Od nje sam onda pošao k Ljapkinu... No, i svagdje sam se dobro osjećao... Onda sam bio kod Ivanova, Kurdjukova i Schillera, pa kod pukovnika Poroškova. I ondje sam se dobro osjećao... Bio sam kod trgovca Danjkina... Navaljivao je na me, da pijem konjak i da jedem kobasicu s kupusom... Popio sam valjda tri čašice... pojeo par kobasica — i opet ništa... Istom sam kasnije, kad sam izlazio iz Rižovljeve kuće, osjetio u glavi... titranje... Oslabio sam... Ne znam od čega...

— Umorili ste se... Odmorite se malo, a onda ćemo vas poslati kući.

— Ne mogu kući... — stenje Sinkletejev. — Moram još do zeta Kuzme Vaviliča... do ovrhovoditelja, do Natalije Jegorovne... Mnoge još nisam pohodio...

— Pa i nemojte.

— Kako!... Kako bih mogao da ne čestitam Novu godinu? Moram... Ne odem li do Natalije Jegorovne, nema mi života... Samo vi mene pustite, gospodine doktore, nemojte me zadržavati...

Sinkletejev se diže i vuče se k odjeći.

— Otiđite kući, ako hoćete, — veli liječnik, — ali ni misliti na pohode...

— Ništa, bog će pomoći... — uzdiše Sinkletejev. — Polako ću ići...

Činovnik se polako oblači, umata se u bundu, pa izlazi, teturajući, na ulicu.

— Još su pet činovnika dovezli! — izvješćuje stražar. — Kamo da ih položim?

ŠAMPANJAC

Misli s novogodišnje terevenke

Ne vjerujte šampanjcu... Iskri se kao dijamant, bistar je kao šumski potok, sladak kao nektar; cijene ga više nego radnikov rad, pjesnikovu pjesmu, žensko milovanje... ali... što dalje od njega! Šampanjac je — blistava bludnica, u koje je draž pomiješana s laži i bezočnošću Gomore; to je pozlaćen lijes pun mrtvačkih kostiju i svake nečistoće. Čovjek ga pije samo u časovima muke, tuge i optičke varke.

Pije ga, kad je bogat, prezasićen, to jest kad mu je teško da se probije do svijetla, kao što je devi teško da se provuče kroz ušicu igle.

Šampanjac je vino nepoštenih blagajnika, gigoloa, neobuzdanih bogataša, razbludnika, bludnica... Gdje je pijanka, raspuštenost, varanje bližnjega, trgovački posao, tamo, u prvome redu, tražite šampanjac. Plaćaju ga novcem, koji nije zaslužen radom, plaćaju ga ludim, suvišnim, mahnitim, često tuđim novcem...

Stupajući na sklizak put, žena uvijek počinje šampanjcem. Zato on i šišti kao zmija, koja je sablaznila Evu!

Piju ga kod zaruka i vjenčanja, kad ljudi za dvije tri iluzije uzimlju na se teške verige za cijeli život.

Piju ga kod jubileja — razrjeđujući ga laskanjem i vodenastim govorima — u zdravlje slavljenika, koji je obično jednom nogom već u grobu.

Kad ste umrli, piju ga vaši rođaci od radosti, što ste im ostavili nasljedstvo.

Piju ga dočekujući Novu godinu: s peharom u ruci kliču joj »hura«, potpuno uvjereni, da će toj godini, točno dvanaest mjeseci kasnije, dati po glavi i da će je popljuvati. Kraće

rečeno: Udovu Clicquot[1] naći ćete uvijek ondje, gdje nalazite veselje po narudžbi, kupljeno oduševljenje, laskanje, zloupotrebu govora, prezasićenost, gotovanstvo i gadariju. Ne, samo što dalje od šampanjca!

---

[1] Poznata marka šampanjca.

POSJETNICE

Preda mnom su na stolu posjetnice, kojima me počastiše za Novu godinu moji dobri znanci. Poslaše mi ih zato, da poštar podere nove potplate i još jedamput namigne mojoj služavci. Neki je stari mudrac rekao: »Reci mi od koga dobivaš posjetnice, pa ću ti reći tko su tvoji znanci.« Ako koga zanima tko su moji znanci, eto mu mojih posjetnica:

Grofovska kruna. Pod njom slova pomalo u gotskom, a pomalo u pošehonskom[1] stilu: »Nasljedni počasni građanin Klim Ivanovič Oboldejev«.

Posjetnica sa zlatnim obrubom i zavrnutim uglom: »Jean Pificoff«. Taj je Jean — muškarac zdrav kao dren, govori hripavim basom, zaudara po octu, vječno traži utjehu za svoju uvrijeđenu dušu... čašicu votke i rubalj na zajam.

»Dvorski savjetnik i vitez Hemoroj Dioskorovič Lodkin«.

»Savatij Panikadilovič Piščik-Zabludovski, član Društva za zaštitu životinja, povjerenik »Salamandra«, društva za osiguranje protiv požara, dopisnik časopisa »Val«, posrednik za prodaju šivaćih strojeva tvrtke Singer i drug, i t. d.«

»Franc Emilijevič Antr-Nu-Suadi[2], učitelj baleta i francuskoga jezika«.

»Jeromonah Jeremija«.

Kneževska kruna. »Učenik VI. razreda Valentin Sisojevič Bumažkin«.

Kruna neodređenoga značenja. »Pravi državni savjetnik Erast Krinolinovič Stremglavov«.

---

[1] Pošehonski kraj — zaostala, primitivna pokrajina u carskoj Rusiji.

[2] Franc.: Entre nous soit dit (Među nama rečeno).

»Knez Agop Minajevič Obšiavišili. Trgovina južnih i kahetinskih vina«. Dalje: zamjenik državnog odvjetnika Mitrofan Aleksejevič Krasnih, Dizenterija Aleksandrovna Gromozdkaja,[1] Nikita Spevsipovič Uehal[2]... Đakon Petr Hlebonosuščenskij... Suradnik časopisa »Rebus« Ivan Ivanovič Đavolov... Urednik časopisa »Luč« Judofobovič Okrejc, i t. d.

[1] Rus. 'Glomazna'
[2] Rus. 'Otputovao'

NOĆ NA GROBLJU

Božićna pripovijest

— Ispripovjedite, Ivane Ivaniču, štogod strašno!
Ivan Ivanič zasuka brk, nakašlja se, cmoknu ustima, primaknu se gospođicama i poče.

— Moja priča počinje onako, kako počinju uopće sve najbolje ruske priče; bio sam, priznajem, pri vinu... Dočekivao sam Novu godinu kod jednoga svojeg starog prijatelja, pa sam se naljoskao kao četrdeset tisuća pijanaca. Za svoje opravdanje mogu reći, da se nipošto nisam napio zbog veselja. Veseliti se takvoj gluposti, kao što je Nova godina, po mojemu je mišljenju besmisleno i nedostojno ljudske pameti. Nova je godina isto takvo smeće kao i stara, samo što je stara godina bila loša, a nova biva uvijek još gora... Ja mislim, da pri dočeku Nove godine treba patiti, plakati, pokušati samoubojstvo, a ne veseliti se. Ne valja zaboraviti ovo: što je godina novija, to je bliža smrt, to je šira ćela, to su dublje bore, to je starija žena, to je više djece, a manje novaca...

Napio sam se, dakle, zbog toga... Kad sam izišao iz kuće svojega prijatelja, na sabornoj su crkvi odbila dva sata. Vrijeme je na ulici bilo nadasve gadno... Ni sam đavo ne bi znao reći da li je to bila zima ili jesen. Mrak bijaše naokolo takav, da ne vidiš ni prsta pred nosom, koliko god naprezao oči: kao da te staviše u limenku s mašću za postole. Kiša je pljuštila... Hladan i oštar vjetar izvodio je strahovite note, zavijao je kao da orkestrom prirode dirigira sama vještica. Pod nogama je tužno jecala bljuzgavica; ulične svjetiljke izgledale su tužno kao zaplakane udovice... Jadna priroda proživljavala je stravu... Kraće rečeno, vrijeme bijaše takvo, da bi mu se poveselio tat i razbojnik, ali ne ja, krotki

građanin, pijan kao zemlja. Mene je ono dovelo u gadno raspoloženje...

»Život je dosada... — filozofirao sam šljapkajući po blatu i teturajući. — Prazna, siva studen, obmana... Vuku se dani za danima, godine za godinama, a ti ostaješ marva kakva si i bio... I opet će proći godine, a ti ćeš ostati onaj isti Ivan Ivanovič, koji pije, jede, spava... Na koncu će te zakopati, tikvana, pa ćeš ležati u grobu, a na karminama će, jedući na tvoj račun bline[1], reći: bio je dobar čovjek, ali je, gad, ostavio, nažalost, malo novaca...«

Išao sam s Meščanske na Presnju — udaljenost je za pripita čovjeka prilična... Probijajući se tamnim i uskim uličicama, nisam susreo žive duše, nisam čuo živa stvora. Bojeći se, da mi voda ne uđe u kaljače, išao sam isprva pločnikom, a kad su mi kaljače stale, kraj sve moje pažnje, tužno jecati, skrenuo sam na cestu: tamo je manje vjerojatno, da ćeš zapeti za kvrgu ili pasti u kanal...

Moj put bijaše ovijen hladnom, neprobojnom tamom; isprva sam susretao ulične svjetiljke, koje su bacale mutno svijetlo, a kad sam prošao dvije tri uličice, nestalo je i te udobnosti. Morao sam da se probijam pipajući... Zureći u tamu i slušajući tužno zavijanje vjetra nad sobom, ja sam se žurio... U dušu mi je postepeno ulazio nepojmljiv strah... Taj se strah pretvorio u stravu, kad sam počeo opažati, da sam zalutao, da sam skrenuo s puta.

— Kočija! — viknuh.

Odgovora nije bilo... Onda odlučih da idem ravno: kud bilo, nasumce, s nadom, da ću prije ili poslije doći do velike ulice, gdje ima svjetiljaka i kočija. Ne osvrćući se, bojeći se da pogledam ustranu, potrčah... U lice mi je puhao oštar, hladan vjetar, a oči mi je šibao krupan dažd... Trčao sam sad pločnikom sad cestom... Ne razumijem ni danas kako mi je čelo ostalo čitavo, koliko sam put njime dodirivao kvrge i stupove svjetiljaka.

Ivan Ivanič ispi čašicu rakije, zasuka drugi brk i nastavi:

— Ne sjećam se kako sam dugo trčao... Sjećam se samo, da sam se napokon spotaknuo i da sam snažno udario o neki čudni predmet... Vidjeti ga nisam mogao, a kad sam ga

---

[1] Vrst palačinki

opipao, osjetio sam nešto hladno, mokro, izbrušeno... Sjeo sam na taj predmet, da se odmorim... Ne ću iskorišćivati vašu strpljivost, reći ću samo ovo: kad sam, čas kasnije, upalio šibicu, da popušim cigaretu, vidio sam, da sjedim na grobnoj ploči...

Ne videći tada oko sebe ništa osim tame i ne čuvši nijednoga ljudskoga glasa, ja sam, ugledavši grobnu ploču, u stravi zatvorio oči i skočio... Učinivši korak od ploče, spotaknuh se o drugi predmet... I zamislite moju stravu! Bio je to drveni krst...

»Bože moj, dospio sam na groblje! — pomislih pokrivajući lice rukama i spuštajući se na ploču. — Umjesto da idem u Presnju, pošao sam u Vaganjkovo!«

Ne bojim se ja ni groblja ni mrtvaca... Nema u mene predrasuda, davno sam se već oslobodio i dadiljinih priča, ali mi se kosa na glavi stade dizati, a studen mi prođe hrptenjačom, kad se nađoh usred nijemih grobova, u mrkloj noći, u kojoj je stenjao vjetar. Glavom mi prolažahu misli, sve jedna mračnija od druge...

— Nemoguće! — tješio sam sebe. — To je optička varka, halucinacija... Sve mi se to samo čini, jer mi u glavi sjedi Desprès, Bauer i Arabagie[1]... Kukavica!

I dok sam se tako hrabrio, začuh tihe korake... Netko je polagano išao, ali... to ne bijahu ljudski koraci... za čovjeka bijahu previše tihi i sitni...

»Mrtvac!« — pomislih.

Taj tajanstveni Netko priđe napokon k meni, dotaknu moje koljeno i uzdahnu... Zatim začuh urlik... Urlik bijaše jezovit, grobni, hvatao je za dušu... Strašno vam je, kad vam dadilje pričaju o mrtvacima koji urlaju, a kako je strašno čovjeku koji čuje sam taj urlik! Otupjeh, skamenih se od strave... Desprès, Bauer i Arabagie izletješe iz glave, pijanstvo iščeznu bez traga... Činilo mi se, da ću, otvorim li oči i usudim li se da pogledam u tamu, ugledati blijedožuto, koštano lice, polusagnjilu mrtvačku ponjavu...

— Bože, samo da već dođe jutro, — molio sam.

Prije svanuća morao sam, međutim, da proživim još jednu neizrecivu i neopisivu strahotu. Sjedeći na ploči i slušajući

---

[1] Marke vina

urlanje stanovnika groba, začuh najedamput nove korake... Netko je, koračajući teško i odmjereno, išao ravno prema meni... Došavši do mene, došljak iz groba uzdahnu. Čas kasnije na moje se rame spusti teška, koščata ruka... Izgubih svijest.

Ivan Ivanič ispi čašicu rakije i iskašlja se.

— No? — upitaše gospođice.

— Osvijestih se u maloj, kvadratnoj sobi... Kroz jedino okance s rešetkama probijalo je slabo svijetlo zore... »No, — pomislih, — to znači, da su me mrtvaci odvukli k sebi u grobnicu«... Kako se obradovah, međutim, kad začuh ljudske glasove s druge strane zida:

— Gdje si ga našao? — ispitivaše nečiji bas.

— Kod Belobrisovljeve trgovine grobnih spomenika, vaše blagorođe, odgovaraše drugi bas, — gdje su izloženi spomenici i krstovi. Gledam, a on sjedi i grli spomenik, a u blizini zavija nečiji pas... Mora da je pripit...

Kad se, ujutru, probudih, pustiše me...

PRVI NASTUP

Pripovijest

Pomoćnik zaprisegnutoga branitelja Pjaterkin vraća se na prostim seljačkim kolima iz kotarskoga gradića N., kamo je bio došao da brani trgovca optuženog zbog paleža. Pri duši mu bijaše gadno kao nikada. Osjećao se uvrijeđenim, propalim, popljuvanim. Činilo mu se, da je prošli dan, dan njegova prvog nastupa, na koji je dugo čekao i koji je mnogo obećavao, za sve vjekove uništio njegovu karijeru, vjeru u ljude, njegov nazor o svijetu.

Prvo, ružno ga je i okrutno prevario optuženik. Prije rasprave trgovčić je iskreno treptao očima i tako srdačno, jednostavno glumio svoju nedužnost, da su sve indicije protiv njega dobile u očima psihologa i fizionomista (kakvim je sebe smatrao mladi branitelj) značenje bezobzirnih natezanja, cjepidlačarenja predrasuda. Na raspravi se, međutim, trgovčić pokazao kao lupež i smet, i jadna je psihologija otišla do đavola.

Drugo, on, Pjaterkin, vladao se, kako mu se čini, nemoguće: zapinjao je, zapletao se u pitanjima, ustajao je pred svjedocima i glupo se crvenio. Jezik ga nipošto nije slušao, pa se spoticao ne samo u brzu, nego i u jednostavnom govoru. Govorio je mlako, kao u magli, gledajući preko glava porotnika, i cijelo mu se vrijeme činilo, da ga porotnici gledaju podrugljivo, prezirno.

Treće, i najgore, zamjenik državnog odvjetnika i zastupnik civilne strane, stari, matori odvjetnik, nisu se vladali drugarski. Oni se, kako mu se činilo, dogovoriše, da se ne će obazirati na branitelja: ako bi i podigli oči na nj, učinili bi to samo zato da na njemu pokažu svoj nehaj, da se uzrujavaju, da mu efektno pokažu zube. U njihovim govorima

bilo je ironije i omalovažavanja. Govorili su tako, kao da mole za oproštenje, što je branitelj takva luda i budala. Pjaterkin na koncu nije izdržao. Za vrijeme odmora pritrčao je zastupniku civilne strane i izgovorio mu, dršćući po cijelome tijelu, niz bezočnosti. Zatim je, po završetku rasprave, dostignuo na stepenicama zamjenika državnog odvjetnika, pa je i njemu dao pilulu.

Četvrto... Uostalom, kad bih htio nabrojiti sve što je sada zbunjivalo i grizlo mojega junaka, morao bih spomenuti petu, šestu... sve do stote točke.

»Sramota... svinjarija! — mučio se on, sjedeći u seljačkim kolima i skrivajući svoje uši u ovratnik. — Svršeno je! Do đavola advokatura! Zavući ću se kamogod u zabit, u samoću... što dalje od te gospode... što dalje od tih spletaka.«

— Ta potjeraj, đavo te odnio! — okosi se on na kočijaša. — Što se vučeš kao da voziš mrtvaca na vjenčanje? Tjeraj!

— Tjeraj, tjeraj... — ponovi kočijaš porugljivo. — Zar ne vidiš kakva je cesta? Da potjeraš đavla, i on bi se izmučio. To nije vrijeme, to je kazna božja.

Vrijeme bijaše gadno. Ono kao da je negodovalo, mrzilo i patilo zajedno s Pjaterkinom. U zraku, neprozirnom poput čađe, puhao je i zviždao na sve moguće načine hladan, vlažan vjetar. Kišilo je. Pod točkovima je jecao snijeg pomiješan s ljepljivim blatom. Jazovima, udubinama i podlokanim mostićima ne bijaše kraja.

— Ne vidiš ni prsta pred nosom... — nastavljao je kočijaš. — Tako ne ćemo stići ni do jutra. Morat ćemo da stanemo kod Luke, da prenoćimo kod njega.

— Kod kakvoga Luke?

— Na ovom putu, u šumi, živi takav starac. Drže ga mjesto lugara. A eno i njegove kolibe.

Začu se hripav lavež; između golih grana zatitrao je mutan plamičak. Kad u gluhoj noći ugledate plamičak u šumi, svakako će vas želja vući k ljudima, pa da ste ne znam kakav mizantrop. Isto se dogodilo i s Pjaterkinom. Kad su kola stala kod kolibe, gdje je iz jedinoga prozorčića plaho i prijazno izbijalo svijetlo, njemu odlanu.

— Zdravo, starče! — reče on ljubazno Luki, koji je stajao u trijemu i objema se rukama češao po trbuhu. — Možemo li kod tebe noćiti?

— Mo... možete... — promrmlja Luka. — Tu se već nalaze dvojica... Izvolite u sobu za goste...

Pjaterkin se sagnu, uđe u sobu i... mizantropija mu se vrati u svoj svojoj snazi. Za stolićem su sjedila, pri svijetlu voštanice, dva čovjeka, koja su tako silno utjecala na njegovo raspoloženje: zamjenik državnog odvjetnika von Pach i zastupnik civilne strane Semečkin. I oni se, poput Pjaterkina, vratiše iz N., i oni dospješe k Luki. Ugledavši branitelja, koji je ulazio, obojica se ugodno iznenadiše, pa poskočiše.

— Kolega! Kakva prilika! — oglasiše se oni. — I vas je ovamo dotjeralo nevrijeme? Izvolite samo! Sjednite.

Pjaterkin je mislio, da će mu oni, kad ga ugledaju, okrenuti leđa, da će se osjećati nevoljko i da će ušutjeti, pa mu se ovakav prijateljski doček učini u najmanju ruku bezobrazlukom.

— Ne razumijem... — promrmlja on dostojanstveno sliježući ramenima. — Nakon svega što se dogodilo među nama, ja... ja se, štoviše, čudim!

Von Pach začuđeno pogleda Pjaterkina, slegnu ramenima, okrenu se k Semečkinu i nastavi prekinuti razgovor:

— No, čitam ja spis o istrazi... A u spisu, brate, protivurječje za protivurječjem... Piše tako glavar kotarskoga redarstva, da je pokojna seljakinja Ivanova, u času kad je izišla iz kuće, u kojoj je bila u gostima, bila pijana kao zemlja i da je umrla pošto je pješice prevalila tri vrste. Kako je mogla da propješači tri vrste, ako je bila pijana kao zemlja? Nije li to protivurječnost? A?

Dok je von Pach ovako glagoljao, Pjaterkin je sjeo na klupu i stao se ogledavati po svojemu privremenom prebivalištu... Plamičak u šumi romantičan je samo izdaleka. Izbliza je on — jadna proza... Ovdje je on rasvjetljivao sivu komoricu s krivim zidovima i sa začađenim stropom. U desnom kutu visjela je tamna ikona, a iz lijevog je mračnom šupljinom gledala nezgrapna noć. Na stropu se uz grede vukla dugačka motka, na kojoj se nekada ljuljala kolijevka. Stari stolić i dvije uske, klimave lupe bijahu sav namještaj.

Bilo je tamno, zagušljivo i hladno. Zaudarala je gnjilež, zaudarala je i svijeća, koja je izgarala.

»Svinje ... — pomisli Pjaterkin gledajući prijekim okom svoje neprijatelje. — Uvrijediše čovjeka, baciše ga u blato i potaptaše ga, a ovdje govore kao da ništa nije bilo.« — Čuj, — obrati se on Luki, — nemaš li drugu sobu? Ne mogu da budem ovdje.

— Imam trijem, no ondje je hladno.

— Đavolski hladno ... — promrmlja Semečkin. — Da sam znao, uzeo bih bio sa sobom piće i karte. Da popijemo čaj? Djedice, stavi-der samovarčić!

Pol sata kasnije Luka donese prljav samovar, čajnik s odbijenim grljkom i tri šalice.

— Čaja imam ... — reče von Pach, — samo da nam je još šećera ... Djede, dajder šećera!

— Eto ti ga na! Šećera ... — nasmiješi se u trijemu Luka. — U šumi im se prohtjelo šećera! Ovo nije grad.

— Pa što? Pit ćemo bez šećera, — odluči von Pach.

Semečkin skuha čaj i napuni tri šalice.

»I meni nališe ... — pomisli Pjaterkin. — Baš mi je potrebno! Najprije mi pljuju u gubicu, a onda mi nude čaj. U tih ljudi naprosto nema ponosa. Zatražit ću od Luke još jednu šalicu i pit ću samo vrelu vodu. A imam baš i šećera.«

Četvrta se šalica u Luke nije našla. Pjaterkin izli iz treće šalice čaj, nali u nju vrele vode i stade srkati griskajući šećer. Začuvši glasno griskanje, njegovi se neprijatelji zgledaše, pa prasnuše u smijeh.

— Bogami, to je dražesno! — reče von Pach. — Mi nemamo šećera, a on nema čaja ... Ha-ha! ... Veselo! Ipak je on još dječak! Dugajlija, a u njemu ostalo još toliko djeteta, da se zna mrgoditi kao pitomica instituta ... Kolega! — okrenu se on Pjaterkinu. — Čemu da prezirete naš čaj, nije od najjeftinijih ... A ako ne pijete zato što se ustručavate, mogli biste nam za čaj platiti šećerom!

Pjaterkin ne odgovori.

»Bezobraznici ... — pomisli. — Uvrijediše, oklevetaše čovjeka, i još se nameću! I to su ljudi! Očito ih se ne primaju sve one drzovitosti, što im ih dobacih na sudu ... Ne ću se obazirati na njih ... Leći ću.«

Kraj peći bijaše na podu razastrt zobunac... Kod uzglavlja je ležao dugačak jastuk nabijen slamom... Pjaterkin se ispruži na zobuncu, položi svoju usijanu glavu na jastuk i pokri se bundom.

— Kakva dosada! — zijevnu Semečkin. — Hladno je i mračno, ne možeš čitati, a nemaš gdje da spavaš... Brrr!... Recite mi, Osipe Osipiču: pojede li Luka u gostionici objed, a ne plati ga, što će to biti: krađa ili prijevara?

— Ni jedno ni drugo... To je samo predmet za građansku parnicu...

Nasta prepirka, koja se vukla pol sata. Pjaterkin je slušao dršćući od gnjeva... Petput ga je valjda podbolo da skoči i da se umiješa u prepirku.

»Kakva glupost! — mučio se on slušajući ih. — Kako su zaostali, kako nelogični!«

Prepirka je svršila tako, da je von Pach legao uz Pjaterkina. Pokrivši se bundom, reče:

— No, dosta je... Svojom prepirkom ne dajemo gospodinu branitelju da spava. Lezite...

— On već spava, čini se... — reče Semečkin liježući uz Pjaterkina s druge strane. — Kolega, spavate li?

»Dodijavaju... — pomisli Pjaterkin. — Svinje!...«

— Šuti, dakle spava... — promumlja von Pach. — Dosjetio se da zaspi u toj staji... Kažu, da je život juristov kabinetski... Nije kabinetski, nego je pasji... Jeste li vidjeli kamo nas đavli zanijeli! No meni se, znate, sviđa naš susjed... kako mu je ono ime? Šesterkin? Žestok je, vatren...

— Mda... Za kojih pet godina bit će dobar odvjetnik... Ima dečko načina. Još mu se mlijeko na ustima nije osušilo, a već govori kićeno i voli vatromet riječi... Samo nije trebalo da u svoj govor uplete Hamleta.

Blisko susjedstvo neprijatelja i hladnokrvan, nehajan ton gušili su Pjaterkina. Pucao je od srdžbe i stida.

— A ona pripovijest sa šećerom... — nasmiješi se von Pach. — Prava pitomica instituta! Čime smo ga uvrijedili? Znate li vi?

— Ah, đavo bi ga znao...

Pjaterkin ne izdrža. Skoči, otvori usta, da zausti, ali muke, što ih je pretrpio toga dana, bijahu prevelike: umjesto riječi iz grudi mu se ote histeričan plač.

— Što mu je? — uplaši se von Pach. — Golubiću, što vam je?

— Bo... bolesni ste? — skoči Semečkin. — Što vam je? Novaca nemate? Ta što je?

— To je ružno... prljavo! Cijeli dan... cijeli dan!

— Dušice draga, a što je prljavo i ružno! Osipe Osipiču, dajte vode! Što je, anđele moj? Zašto ste danas tako srditi? Vjerojatno ste danas branili prvi put? Da? No, pa onda je to i razumljivo! Plačite samo, dragi... Ja sam u svoje vrijeme htio da se objesim, a bolje je plakati nego vješati se. Plačite samo, odlanut će vam.

— Prljavo... ružno!

— Pa ničega prljavog nije bilo! Sve je bilo kako treba. Dobro ste govorili, lijepo su vas i slušali. Sumnjičavost, braco moj! Sjećam se kako sam prvi put nastupio kao branitelj. Riđe hlače i frak posudio mi muzikant. Sjedim ja tako, i sve mi se čini, da se publika smije mojim hlačama. I optuženik kao da me nasamario, i državni odvjetnik kao da mi se ruga, a i sam se sebi činim glupim. Zacijelo ste već odlučili da advokaturu pošaljete do đavola? Svima se to događa! Niste vi ni prvi ni posljednji. Skupo se, braco, plaća prvi nastup!

— A tko me ismijavao? Tko mi se rugao?

— Nitko! Vama se to samo činilo. Svim se početnicima čini, da je tako. A nije li vam se isto tako činilo, da vam i porotnici prezirno gledaju u lice? Da? No eto! Ispijte, golubiću. Pokrijte se.

Neprijatelji pokriše Pjaterkina bundama. Cijelu su noć pazili na njega kao na dijete. Pokazalo se, da su muke prošloga dana bile varave.

KOD TELEFONA

— Što izvolite? — pita ženski glas.

— Spoj sa »Slavenskom tržnicom«.

— Gotovo!

Tri časka kasnije čujem zvonjavu... Prislanjam slušalicu na uho i čujem neke neodređene zvukove: kao da puše vjetar, ili kao da se prosiplje grah... Netko nešto šušlja...

— Ima li slobodnih kabineta? — pitam.

— Nikoga nema kod kuće... — odgovara isprekidan dječji glas. — Tata i mama otišli su k Serafini Petrovnoj, a Lujza Francovna ima gripu.

— Tko ste vi? Iz »Slavenske tržnice«?

— Ja sam Serjoža... Moj tata je doktor... Prima ujutru...

— Dušice, ne trebam doktora, nego »Slavensku tržnicu«...

— Kakvu tržnicu? (Smijeh). Sad znam tko ste vi... Vi ste Pavel Andrejič... A mi smo primili Katjino pismo! (Smijeh). Ona se udaje za oficira... A kad ćete mi kupiti boje?

Odlazim od telefona, pa nakon pet časaka opet zvonim.

— Molim spoj sa »Slavenskom tržnicom!« — molim.

— Napokon! — odgovara promukao bas. — I Fuchs je s vama?

— Kakav Fuchs? Ja molim spoj sa »Slavenskom tržnicom«!!

— Vi ste u »Slavenskoj tržnici«! Dobro, doći ću... Danas ćemo onda svršiti naš posao... Evo me odmah... Naručite mi, golubiću, porciju juhe od jesetre... Još nisam objedovao...

»Tfu! Đavle! — mislim ja odlazeći od telefona. — Možda ne znam postupati s telefonom, pa brkam... Čekaj malo,

kako treba postupati? Najprije treba tu stvarcu okrenuti, pa onda ovu stvarcu skinuti i prisloniti na uho... Jest, a onda? Onda tu stvarcu objesiti na ovu stvarcu, pa onda okrenuti triput ovu stvarcu... Čini se, da je tako!«

I opet zvonim. Odgovora nema. Zvonim luđački izvrgavajući se opasnosti da polomim stvarcu. U slušalici čujem šum — kao kad miševi trče po papiru...

— S kim govorim? — vičem. — Ta odgovarajte! Glasnije!

— Manufaktura Timofeja Vaksina i sinova...

— Najpokornije zahvaljujem... Ne treba mi vaša manufaktura...

— Vi ste Sičov? Pamučno platno već vam je poslano...

Vješam slušalicu i opet počinjem ispitivati sebe: ne brkam li? Čitam »upute«, pušim cigaretu, pa opet zvonim. Odgovora nema...

»Mora da se telefon u »Slavenskoj tržnici« pokvario, — mislim ja. — Pokušat ću da govorim s »Ermitažem«...

Čitam još jedamput uputu za razgovor s centralom, pa zvonim...

— Spojite s »Ermitažem« — vičem ja. — S »Ermitažem«!

Prolazi pet minuta, deset minuta... Strpljivost me počinje malo po malo ostavljati, ali gle — hura! čuje se zvono.

— S kime govorim? — pitam.

— Centrala...

— Tfu! Spojite me s »Ermitažem«! Zaboga!

— S Vereinom?

— S »Ermitažem«!

— Gotovo.

»No, čini se, da je svršila moja muka... — mislim. — Uh, već sam se i uznojio!«

Zvono. Hvatam slušalicu i zovem:

— Imate li posebnih kabineta?

— Tata i mama otišli su k Serafimi Petrovnoj, Lujza Francovna ima gripu... Nikoga nema kod kuće!

— To ste vi, Serjožo?

— Da... A tko ste vi? (Smijeh)... Pavel Andrejič? Zašto niste jučer došli k nama? (Smijeh). Tata je pokazivao kineske sjene... Stavio je na glavu mamin šešir i predstavljao Avdotju Nikolajevnu...

Serjožin se glas najedamput prekida. Nastaje tišina. Vješam slušalicu i zvonim koje tri minute, da me već prsti bole.

— Spojite me s »Ermitažem«! — vičem. — S restoranom na Cijevnom trgu! Čujete li me ili ne?

— Izvrsno čujem ... Ali ovdje nije »Ermitaž«, nego »Slavenska tržnica«.

— »Slavenska tržnica«?

— Jest ... »Slavenska tržnica« ...

— Uh, ništa ne razumijem! Imate li slobodnih kabineta?

— Odmah ću saznati ...

Prolazi jedna minuta, pa druga ... Slušalicom leti lagan drhtaj glasa ... Napeto slušam, ali ništa ne razumijem ...

— Ta odgovarajte: ima li kabineta?

— A što trebate? — pita ženski glas.

— Vi ste iz »Slavenske tržnice«?

— Iz centrale ...

(Nastavak do nec plus ultra[1],

[1] Lat.: u beskraj

OTKRIĆE

> Čeprkajući po hrpi gnoja,
> Pijetao nađe zrno bisera...
>
> Krilov

Inženjer, državni savjetnik Bahromkin sjedio je kod kuće, za svojim pisaćim stolom. Nemajući nikakva posla, predavao se tuzi. Večeras, ne prije, bio je na plesu kod znanaca i neočekivano je susreo gospođu, u koju je prije dvadeset do dvadeset i pet godina bio zaljubljen. U svoje vrijeme bijaše to izvanredna ljepotica, u koju si se mogao lako zaljubiti, isto tako lako kao i stati susjedu na žulj. Osobito se silno usjekoše u pamet Bahromkinu njezine duboke oči, na dnu kojih kao da bijaše razastrt plavi baršun, i dugačka, zlatno-kestenjava kosa slična dozreloj raži na polju, kad se ona talasa na vjetru pred olujom... Ljepotica bijaše nepristupačna, gledala je neprijazno, rijetko se smijala, no kad bi se nasmiješila, »oživljavala bi smiješkom plamen svijeća na izdisaju«... Sad to bijaše slabokrvna, brbljava starica s mutnim očima i žutim zubima... Fi!

»Strašno! — mislio je Bahromkin šarajući makinalno olovkom po papiru. — Nikakav neprijatelj ne može da napakosti čovjeku tako kao priroda. Da je ljepotica znala, da će se s vremenom prometnuti u takvu glupost, bila bi umrla od jeze«...

Dugo je Bahromkin tako razmišljao. Najedamput skoči kao uboden...

— Gospode Isuse! — zgrozi se on. — Kakva je ovo novost? Ja znam crtati!

Na listu papira, po kojemu je makinalno prolazio olovkom, pojavila se iz nezgrapnih poteza i zafrkača dražesna ženska glavica, i to upravo ona, u koju je nekad bio zalju-

bljen. Crtež je uglavnom hramao, ali mračan, surov pogled, mekoća obrisa i neuredno valovlje guste kose bijahu prikazani savršeno...

— Vidi, vidi! — divio se i dalje Bahromkin. — Znam crtati! Pedeset i dvije godine živim na svijetu ne sluteći, da bi u mene bio ikakav talent, i gle, najedamput, pod starost — hvala lijepa, nisam očekivao — talent se pojavio! Nemoguće!

Ne vjerujući sebi, Bahromkin zgrabi olovku i nacrta, kraj lijepe glavice, staričinu glavu... I ta mu je glava uspjela jednako dobro kao i mlada...

— Čudo! — slegnu on ramenima. — Pa nije ni loše, do đavola! Vidi! Ja sam, dakle, umjetnik! To znači, ima dara u mene! Kako ja to prije nisam znao? Vidi čuda!

Da je Bahromkin u svojemu starom prsluku našao novaca, ne bi se tako ugodno iznenadio kao sada, kad je u sebi otkrio sposobnost stvaranja. Cijeli je sat proveo za stolom crtajući glave, drveće, požar, konje...

— Izvrsno! Bravo! — zanosio se on. — Još da malo proučim tehniku, bilo bi sasvim sjajno.

To crtanje i zanošenje prekinu sluga unijevši u kabinet stolić s večerom. Pojevši lještarku i ispivši dvije čaše burgunca, Bahromkin se raznježi i zamisli... Sjeti se, da u sve pedeset i dvije godine nijedamput nije ni pomislio, da bi u njega bio bilo kakav talent. Istina, ljepota ga je privlačila cijeli život. U svojoj mladosti izlazio je na diletantsku pozornicu, plesao je, pjevao, slikao dekoracije... Zatim je, sve do starosti, neprestano čitao, volio je kazalište, rado je ispisivao, za uspomenu, lijepe stihove... Bio je duhovit, govorio je dobro, kritizirao oštroumno. Plamičak je, očito, bio tu, ali ga je taština na sve moguće načine krila...

»Čime li se sve ne šali đavo, — pomisli Bahromkin, — možda bih mogao još i stihove i romane da pišem? Pa zaista, što bi bilo, da sam u sebi otkrio talent, dok sam bio mlad, dok još nije bilo kasno. Bio bih postao slikarom ili pjesnikom? A?«

I pred oči mu iziđe život nimalo nalik na milijune drugih života. Potpuno je nemoguće uspoređivati ga sa životima običnih smrtnika.

»Pravo imaju ljudi, kad im ne daju činova, odlikovanja ... — pomisli on. — Oni stoje izvan svih rangova i kapitula ... A i prosuđivati mogu njihovu djelatnost samo odabrani ...«

Tu se Bahromkin sjeti slučaja iz svoje daleke prošlosti ... Njegova mati, nervozna, ekscentrična žena, išla je jednom s njim i na stepenicama srela nekoga pijanog čovjeka. Poljubila mu je ruku. »Mama, zašto to radiš? — začudio se on. — »To je pjesnik!« — odgovorila je ona. I imala je, po njegovu mišljenju, pravo. Da je poljubila ruku generala ili senatora, bilo bi to sluganstvo, samoponizivanje, da gore kod inteligentne žene ne možeš ni zamisliti, ali poljubiti ruku slikaru ili kompozitoru — sasvim je prirodno ...

»Slobodan, neobičan život ... — mislio je Bahromkin idući k postelji. — A slava, znamenitost? Kako god ja široko stupao u službi, kako se god visoko penjao, moje ime ne će nadvisiti mravinjak ... A kod njih je sasvim drukčije ... Pjesnik ili slikar spava ili bezbrižno pijančuje, a ljudi po gradovima i selima — dotle, a da on to i ne opaža, bubaju njegove stihove ili razgledaju slike ... Nepoznavanje njihovih imena javnost smatra neodgojenošću, zaostalošću ... lošim odgojem ...«

Bahromkin se, sasvim raznježen, spusti na postelju i kimnu sluzi ... Sluga mu pristupi i poče oprezno skidati s njega komad po komad odjeće.

»Mda ... neobičan život ... Željeznice će jednom biti zaboravljene, a Fidije i Homera svijet će se uvijek sjećati ... Tredjakovskij[1] je itekako loš, pa i njega pamte ... Brrr ... hladno je! ... No, da sam sad slikar? Kako bih se osjećao?«

Dok je sluga skidao s njega dnevnu košulju i dok mu je navlačio noćnu, on je sebi naslikao sliku ... Eto, on je slikar ili pjesnik; mrkla je noć, a on tapka kući ... konja talenti nemaju; hoćeš ne ćeš, idi pješice ... Ide on, jadan, u izblijedjelu ogrtaču, možda i bez kaljača ... Kod ulaza u namještene sobe drijema vratar; ta surova marva otvara vrata i ne gleda ... Tamo, negdje u gomili, ime je pjesnikovo ili slikarovo čašćeno, ali njemu od te časti ni toplo ni hladno: vra-

---

[1] Vasilij Kirilovič Tredjakovskij (1703—1769), profesor govorništva, teoretik književnosti i pjesnik pseudoklasičnoga smjera.

tar nije pažljiviji, posluga nije ljubaznija, ukućani nisu prijazniji... Ime je poštovano, no ličnost je zabačena... Evo, umoran je i gladan, ulazi napokon u svoju mračnu i zagušljivu sobu. Htio bi da jede i pije, ali — jao! — lještarki i burgunca nema... Strahovito je pospan, tako pospan, da mu se oči sklapaju; glava mu pada na prsa, a postelja je tvrda, hladna, podsjeća na prenoćište. Vodu nalijevaj sebi sam, svlači se sam... hodaj bos po hladnom podu... Napokon, dršćući, tone u san znajući da nema cigara, konja... da u srednjoj ladici stola nema ni Ane ni Stanislava,[1] a u donjoj da nema čekovne knjižice...

Bahromkin zatrese glavom, izvali se na madracu s perima i brzo se pokri perinom.

»No, do đavola s njim! — pomisli on protežući se slatko i tonući u sladak san. — No, do đavola s njim... Dobro je, što... ovaj... u mladosti nisam otkrio...«

Sluga je ugasio svjetiljku i izišao na prstima.

[1] Odlikovanja u carskoj Rusiji.

NAJVEĆI GRAD

Stanovnici Tima, grada u kurskoj guberniji, pamte legendu, koja je laskava za njihovo samoljublje. Jednom je zla sudbina nanijela u grad Tim engleskoga dopisnika. Dospio je u nj na proputovanju.

— Koji je ovo grad? — upitao je kočijaša ulazeći u ulicu.

— Tim! — odgovori kočijaš oprezno lavirajući između dubokih lokava i kvrga.

Čekajući dok se kočijaš izvuče iz blata, Englez klonu prema kozliću i zaspa.

Probudivši se sat kasnije, ugleda velik, blatan trg s dućančićima, svinjama i vatrogasnim tornjem.

— A koji je ovo grad? — upita.

— Ti... Tim! Eh, ti, prokletniče! — odgovori kočijaš skačući s kola i pomažući konjiću da se izvuče iz jame.

Dopisnik zijevnu, zaklopi oči i opet zaspa. Koja dva sata kasnije probudi ga silan udarac. On protrlja oči i ugleda ulicu s bijelim kućicama. Stojeći u blatu do koljena, kočijaš je grdio i svom snagom vukao konja za uzdu.

— A koji je ovo grad? — upita Englez gledajući kuće.

— Tim.

Zaustavivši se malo kasnije u prenoćištu, dopisnik sjede i napisa: »Najveći grad u Rusiji nije ni Moskva ni Peterburg, nego Tim.«

RAZGOVOR PIJANA ČOVJEKA S TRIJEZNIM ĐAVLOM

Bivši činovnik intendantske uprave, umirovljeni koleški sekretar Lahmatov, sjedio je kod kuće za svojim stolom, ispijao šesnaestu čašicu i razmišljao o bratstvu, jednakosti i slobodi. Najedamput izviri iza svjetiljke đavo... No nemojte se, čitateljice, plašiti. Znate li što je đavo? To je mlad čovjek ugodne vanjštine, s obrazinom crnom kao čizma i s crvenim, izražajnim očima. Premda nije oženjen, na glavi nosi rošćiće... Češlja se à la Capouille. Tijelo mu je pokriveno zelenom dlakom i pasji zaudara. Niže od leđa njiše mu se rep, koji završava strelicom... Umjesto prstiju — čaporci, umjesto nogu — konjska kopita. Ugledavši đavla, Lahmatov se pomalo zbuni, ali se sjeti, da je u zelenih đavola glup običaj, da se javljaju svim pripitim ljudima, pa se brzo umiri.

— S kim imam čast da razgovaram? — obrati se on nepozvanom gostu.

Đavo se smete i obori očice.

— Ne ustručavajte se, — nastavi Lahmatov. — Pristupite bliže... Ja sam čovjek bez predrasuda, pa možete govoriti sa mnom iskreno... po duši... Tko ste vi?

Đavo neodlučno priđe Lahmatovu, podvuče rep i uljudno se nakloni.

— Ja sam nečastivi ili đavo... — predstavi se on. — Činovnik sam za osobite poslove kod osobe njegove presvijetlosti ravnatelja paklene kancelarije, gospodina Sotone!

— Čuo sam, čuo... Veoma mi je drago. Sjednite! Ne ćete li votke? Veoma mi je drago... A čime se bavite?

Đavo se još više zbuni.

— Određena zanimanja zapravo nemam... — odgovori on u zabuni, kašljući i useknjujući se u »Rebus«. — Prije smo doista imali zanimanje... Iskušavali smo ljude... odvraćali smo ih od puta dobra i navraćali ih na put zla... A sad

taj zanat, među nama rečeno, ne vrijedi ni lule duhana... Put dobra više ne postoji, pa ne možemo s njega ni odvraćati. Ljudi su k tome postali lukaviji od nas... Izvolite vi dovesti u napast čovjeka, koji je završio sve nauke na sveučilištu, koji je prošao kroz sito i rešeto! Kako mogu da vas učim kako ćete ukrasti rubalj, ako ste već i bez moje pomoći tisuće zgepili?

— Tako je... No nečim se ipak bavite?

— Jest... Naša prijašnja služba sada može da bude samo nominalna, ali ipak imamo posla... Napastujemo razrednice, potičemo mladež da piše stihove, nagonimo pijane trgovce da razbijaju ogledala... A u politiku, u literaturu i u znanost mi se već odavna ne miješamo... Tu smo potpune neznalice... Mnogi od nas surađuju u »Rebusu«, a neki su, štoviše, napustili pakao, stupili među ljude... Ti bivši đavli, koji su stupili među ljude, oženili su se bogatim trgovkinjama, pa sad krasno žive. Jedni se od njih bave advokaturom, drugi izdaju novine, uopće, veoma su radini i uvaženi ljudi!

— Oprostite, što neskromno pitam: kolika vam je plaća?

— Položaj nam je isti kao prije... — odgovori đavo. — Status se nije nimalo izmijenio... Dobivamo, kao i prije, besplatan stan, svijetlo i ogrjev... Plaće nemamo, jer nas smatraju neredovitim službenicima, i jer je služba đavla — počasna služba... Otvoreno govoreći, uopće slabo živimo, samo što ne prosjačimo... Hvala ljudima, oni nas naučiše primati mito, inače bismo već davno pocrkali... Jedino od takvih dohodaka i živimo... Stavljaš grešnicima namirnice, i... zgepiš... Sotona je ostario, neprestano ide samo da gleda Zucchijevu, nije mu sada do računa...

Lahmatov napuni đavlu čašicu votkom. Đavo ispi i razbrblja se. Ispripovjedio je sve tajne pakla, otkrio svoju dušu plačući, i tako se svidio Lahmatovu, da ga je on zadržao, štoviše, da i noći kod njega. Đavo je spavao u peći i svu je noć bulaznio. Predjutro se izgubio.

GLUPI FRANCUZ

Clown iz cirkusa braće Hintz, Henri Pourquoi[1], ušao je u Testovljevu gostionicu u Moskvi, da zajutarkuje.

— Dajte mi juhu! — zapovjedi on konobaru.

— Zapovijedate li s dodatkom ili bez dodatka?

— Ne, s dodatkom je previše zasitno... Dvije kriške pržena kruha možete dati...

Čekajući na juhu Pourquoi se dade na promatranje. Najprije mu udari u oči neki puni, bolji gospodin, koji je sjedio za susjednim stolom i koji se spremao da počne jesti bline.

»Kako li su velike porcije u ruskim restoranima! — pomisli Francuz gledajući kako susjed polijeva svoje bline vrućim maslacem. — Pet blina! Zar jedan čovjek može da pojede toliko tijesta?«

Susjed je međutim namazao bline kavijarom, izrezao ih na polovice i progutao za nepunih pet časaka...

— Konobaru! — okrenu se on prema konobaru. — Daj još jednu porciju! Kakve su vam to porcije? Daj odmah desetak ili petnaestak komada! Daj morunin hrbat... ili lososa!

»Čudnovato... — pomisli Pourquoi promatrajući susjeda. — Pojeo je pet komada tijesta i još traži! Uostalom, takve su pojave rijetke... I moj ujak François u Bretagni znao je za okladu pojesti po dva tanjura juhe i pet ovnujskih kotleta... Kažu, da ima i bolesti, kod kojih bolesnik mnogo jede...«

Konobar stavi pred susjeda brdo blina i dva tanjira s morunom i lososom. Bolji gospodin ispi čašicu rakije, pojede ribu i dade se na bline. Pourquoi se silno čudio gledajući kako jede žureći se, jedva i žvačući, kao da je gladan...

[1] Franc. ‚Zašto'

»Očito je bolestan... — pomisli Francuz. — Pa zar taj čudak misli, da će pojesti cijelo to brdo? Ne će pojesti ni tri komada, a želudac će mu već biti pun. Ipak će morati da plati cijelo brdo!«

— Daj još kavijara! — viknu susjed otirući ubrusom masne usnice. — Ne zaboravi zelenoga luka!

»No... ipak nije više ostala ni polovina brda! — zgrozi se clown. — Bože, pa pojeo je i svu lososovinu? Pa to je neprirodno... Zar je čovječji želudac tako rastezljiv? Nemoguće! Koliko god bio rastezljiv, ne može se rastegnuti više nego dopušta trbuh... Da se taj gospodin nađe kod nas u Francuskoj, pokazivali bi ga za novac... Bože, brda više nema!«

— Dat ćeš mi butelju Nuita... — reče susjed primajući od konobara kavijar i luk. — Samo ugrij najprije... Što još? Pa, daj još jednu porciju blina... ali brže...

— Molim... A što želite poslije blina?

— Štogod lakše... Naruči porciju seljanke[1] od jesetre na ruski način i... i... razmislit ću, idi!

»Možda sanjam? — zapanji se clown odbacivši se na naslon stolca. — Taj čovjek želi da umre! Ne možeš nekažnjeno pojesti toliku hrpu! Da, da, on želi da umre. Vidim po njegovu tužnom licu. Pa zar posluzi nije sumnjivo to, što on tako mnogo jede? Nemoguće!

Pourquoi pozva konobara, koji je posluživao kod susjednoga stola, i zapita šapćući:

— Slušajte, zašto mu dajete da toliko jede?

— Pa... e... e... oni zahtijevaju! Kako da ne damo? — začudi se konobar.

— Čudnovato! Pa on može tako do večeri sjediti ovdje i zahtijevati! Ako u vas nema hrabrosti, da mu uskratite, javite šefu sale, pozovite policiju!

Konobar se nasmiješi, slegnu ramenima i ode.

»Divljaci! — uzruja se u sebi Francuz. — Još im je i drago, što za stolom sjedi luđak, samoubojica, koji može da pojede za rubalj više! Briga njih, što će umrijeti čovjek, samo da bude dobitka!«

---

[1] Vruće jušnato jelo s mesom, kupusom, lukom i krastavcima.

— Krasan red, nego što! — promrmlja susjed obrativši se Francuzu. — Strahovito mrzim te duge stanke! Od porcije do porcije izvoli čekati pol sata! I apetit ti onda ode do đavola i zakasniš... Naskoro će biti tri sata, a oko pet moram već da budem na objedu povodom jubileja.

— Pardon, monsieur, — problijedi Pourquoi, — pa vi već objedujete!

— Ne-e... Kakav objed! To je zajutrak... bline...

Uto susjedu doniješe seljanku. On naruči sebi tanjir, posu kajenskim paprom i poče srkati...

»Jadnik... — zgražao se dalje Francuz. — Ili je bolestan, pa ne vidi u kakvom je opasnom stanju, ili sve to radi namjerno... da počini samoubojstvo... Bože, da sam znao, da ću se ovdje namjeriti na takvu sliku, ne bih ni za što došao ovamo! Moji živci ne podnose takvih prizora!«

I Francuz stade sažalno promatrati susjedovo lice očekujući svakoga časa, kad će se pojaviti grčevi, kakvi su uvijek spopadali ujaka Françoisa poslije opasne oklade...

»Čovjek je, očito, inteligentan, mlad... pun snage... — mislio je on gledajući susjeda. — Vjerojatno donosi korist svojoj domovini... i vjerojatno ima mladu ženu, djecu... sudeći po odjeći, mora da je bogat, da ima sve što želi... pa što ga nagoni na takav korak?... I nije li mogao da izabere drugi način, da umre? Đavo neka zna kako je život jeftin! I kako sam gadan, nečovječan ja, koji ovdje sjedim i ne idem da mu pomognem! Možda bih još mogao da ga spasim!«

Pourquoi ustade od stola i priđe susjedu.

— Slušajte, monsieur, — reče mu tihim, prigušenim glasom. — Nemam čast poznavati vas, ali vjerujte mi, da sam vam prijatelj... Ne mogu li vam čime pomoći? Sjetite se, da ste još mladi... imate ženu, djecu...

— Ne razumijem vas! — trgnu glavu susjed i izbulji oči u Francuza.

— Ah, čemu da tajite, monsieur? Ta vidim ja, i te kako vidim! Jedete tako mnogo, da... kako da čovjek ne posumnja...

— Ja da mnogo jedem? — začudi se susjed. — Ja?! No čujete... A kako da ne jedem, kad od jutra nisam ništa jeo?

— Ali vi strahovito mnogo jedete!

— Pa ne ćete vi platiti! Što se uznemirujete? Pa ja i ne jedem mnogo! Pogledajte, jedem kao i ostali!

Pourquoi pogleda oko sebe i zgrozi se. Konobari su nosili, gurajući se i sukobljujući se, cijela brda blina... Za stolovima su sjedili ljudi i gutali brda blina, lososovinu, kavijar... istim tekom i jednako neustrašivo kao i bolji gospodin.

»O zemljo čudesa! — mislio je Pourquoi izlazeći iz gostionice. — I želuci im, a ne samo klima, prave čudesa! Kakve li zemlje čudesa!«

O PROLAZNOSTI

Korizmena tema za propovijed

Dvorski savjetnik Semjon Petrovič Podtikin sjede za stol, pokri prsa ubrusom i stade čekati, izgarajući od nestrpljivosti, kad će početi sa serviranjem blina... Pred njim se, kao pred vojskovođom, koji pregledava bojno polje, pružala cijela slika... Usred stola stajahu poredane vitke butelje. Tu bijahu tri vrste votke, kijevski liker, Château la Rose, rajnsko vino, štoviše, i trbušasta boca s proizvodom otaca benediktovaca. Oko pića bijahu nagurani, u umjetničkom neredu, sleđevi s umakom od gorušice, sardine, tučeno vrhnje, zrnat kavijar (funta tri rublja i četrdeset kopjejaka), svježa lososovina i tako dalje. Gledajući sve to, Podtikin je lakomo gutao slinu... Oči mu zasjaše, lice mu se iskrivi od lakomosti...

— No, zašto to tako dugo traje? — namršti se on obraćajući se ženi. — Brže, Katjo!

No gle, eto konačno i kuharice s blinama... Izvrgavajući se pogibli, da opeče prste, Semjon Petrovič uhvati dvije gornje najvruće bline i zamamno ih baci na tanjir. Bline bijahu dobro pečene, rahle, nabujale kao ramena trgovačke kćeri... Podtikin se nasmiješi od ugode, štucnu od oduševljenja i poli ih vrućim maslacem. Zatim ih, kao da raspaljuje svoj tek i kao da unaprijed uživa u jelu, na prekide premaza kavijarom. Mjesta, na koja nije dospio kavijar, poli vrhnjem... Sad je trebalo samo još da jede, zar ne? Ali da!... Podtikin pogleda djelo svojih ruku i osta nezadovoljan... Razmislivši malo, položi na bline najmasniji komad lososovine i sardinu, a onda, zamirući i teško dišući, zavi obje bline tako, da dobiše oblik cijevi; pobožno ispi čašicu votke, zastenja, otvori usta...

No tu ga udari moždana kap.

PERSONA

»U kancelariji g. poreskog nadzornika slobodno je mjesto pisara s plaćom od dvjesta i pedeset rubalja godišnje. Osobe koje su svršile bar kotarsko učilište ili tri razreda gimnazije, treba da pošalju pismenu molbu, priloživši opis života, na adresu g. poreskog nadzornika, u kući gdje. Podžilkine u Guščjoj ulici«.

Pročitavši dvadeseti put taj oglas, Miša Nabaldašnikov, mlad čovjek s prištavim čelom, s nosom crvenim od zastarjele hunjavice, u hlačama kavine boje, neko je vrijeme hodao razmišljajući, a onda je rekao obraćajući se svojoj majci:

— Svršio sam ne tri, nego četiri razreda gimnazije. Rukopis mi je krasan, s njim bih mogao otići u književnike ili ministre, a i plaća je, kako vidiš, divna — dvadeset rubalja na mjesec! Kraj našega siromaštva pošao bih i za pet! Rekli vi što mu drago, mjesto je nadasve prikladno, boljega da i ne tražiš... Samo jedno je, mama, ovdje loše: treba sastaviti opis života!

— Pa onda? Sjedni i napiši...

— Lako je reći: napiši! Da sastaviš opis života, moraš imati dara! Kako ćeš ga napisati bez dara? A napisati ga bilo kako, samo onako, preko koljena, neprilično je, razumjet ćete i sami. Sastavak tu ne predaješ učitelju, nego u kancelariji, uz molbu s dokumentima! Nije dosta samo da bude napisano na dobru papiru i čisto, i slog treba da bude dobar... Dakako! Da što ste mislili? Pogledaš li poreskoga nadzornika Ivana Andrejiča onako sa strane, nije on neki glavešina... Gubernijski je sekretar, šest je godina hodao bez mjesta, i u svim je dućanima dužan, no zagledaš li dublje... ne, mama... to je ličnost, važna ličnost! Jeste li vidjeli što stoji u oglasu? »...pismenu molbu«... Mol-bu! A molbe se šalju

samo uglednim osobama! Meni i vama ili ujaku Nilu Kuzmiču ne će poslati molbu!

— Tako je... — odobri mama. — A što će mu tvoj opis života?

— To ne mogu da vam kažem... Bit će da je potrebno!

Miša još jedamput pročita oglas, ušeta se po sobi i preda se sanjarijama... Tko je bar jedamput u životu sjedio bez mjesta i mučio se stojeći bez posla, zna kako uzbuđuju dušu oglasi poput ovoga. Otkako je izišao iz gimnazije, Miša još nije pojeo ni komadića a da mu nisu prigovorili, da badava jede kruh; nosio je stare hlače ujaka Nila Kuzmiča, pa je izlazio na ulicu samo navečer, kad ljudi nisu vidjeli njegove poderane cipele i njegov otrcani kaput. Zato je sad oživio već pri samoj pomisli, da bi mogao dobiti mjesto. Dvadeset rubalja mjesečno — to je novac! Istina, konja za taj novac ne ćeš kupiti, ni pir ne ćeš za nj prirediti, ali zato možeš njime već prvi mjesec, kako je sanjario Miša, kupiti nove hlače, cipele, kapu, harmoniku, a majci možeš za hranu dati pet, šest rubalja. Bilo kako mu drago, mala je plaća još uvijek mnogo bolja od velike neimaštine. Miši, međutim, nije bilo toliko važno onih dvadeset rubalja, koliko je čeznuo za blaženim vremenom, u kojemu mu majka ne će više probijati uši prigovorima zbog gotovanstva, neprestano zavijajući, u kojem ujak Nil Kuzmič ne će više držati prodike s prijetnjama, da će išibati svojega nećaka-gotovana.

— Mjesto da se tu samo motaš amo tamo, — prekinu mama njegovo sanjarenje, — bolje bi bilo da sjedneš i sastaviš...

— Ne znam ja, mama, sastavljati, — uzdahnu Miša. — Moram priznati, već sam petput sjeo da pišem, i ništa mi ne izlazi. Hoću da pišem učeno, a izlazi jednostavno, kao da pišeš teti u Kremenčug...

— Ništa zato što je jednostavno... Nadzornik ne će zamjeriti... Zbog mojih materinskih molitava i zbog mojih patnji gospod će smekšati njegovo srce: ne će se rasrditi, bude li što... Ta u tvojim godinama nije ni sam bio bogzna kako učen!

— Pa mogu još pokušati, ali znam, da opet ne će ništa izići... Dobro, pokušat ću...

Miša sjede za stol, položi pred sebe arak papira i zamisli se. Dugo je zurio u strop, a onda uze pero, razgiba ručni zglob, kako rade svi poklonici vlastita rukopisa, i poče: »Vaše visokoblagorođe! Rodio sam se g. 1867. u gradu K. od oca Kirila Nikanoroviča Nabaldašnikova i majke Ivanovne. Otac moj služio je u kancelariji tvornice šećera trgovca Podgojskoga, a dobivao je šest stotina rubalja godišnje. Zatim je napustio mjesto i dugo je bio bez mjesta. Onda...«

Onda se otac propio, pa je i umro od pijanstva, ali to već bijaše obiteljska tajna, koju Miša nije mogao da priopći njegovu visokoblagorođu. Neko je vrijeme razmišljao, zatim je precrtao sve što je napisao, onda je opet neko vrijeme razmišljao, i opet je napisao isto...

»Onda je umro, — nastavi on, — u siromaštvu. Oplakivala ga žena, oplakivao ga sin, koji ga je vruće volio, i to njegov jedinac, Mihail. Kad sam navršio devet godina, upisaše me u pripravni razred. Za me je plaćao g. Podgojski, no kad je moj otac otišao od njega, i kad je on prestao plaćati, istupio sam iz četvrtoga razreda. Bio sam osrednji đak, prvi i treći razred ponavljao sam, ali sam iz krasnopisa i vladanja uvijek imao petice.« I tako dalje.

Miša je ispisao cijeli arak. Pisao je iskreno, ali smušeno, bez ikakva plana i kronološkoga reda, ponavljajući se i zaplećući se. Izišlo je nešto razvučeno, dugačko i dječji naivno... Završio je Miša ovako: »A sad me uzdržava majka, koja nema nikakvih sredstava za život, pa najpokornije molim vaše visokoblagorođe, dajte mi mjesto, kako bih mogao živjeti i hraniti svoju boležljivu majku, koja vas također moli. I oprostite, što vas uznemirujem« (Potpis).

Drugoga je dana, nakon duga kolebanja i sramežljive neodlučnosti, taj opis života bio prepisan učisto i poslan, zajedno s dokumentima, na označenu adresu. Dvije nedjelje kasnije stajao je Miša, izmučen čekanjem i dršćući cijelim tijelom, u predsoblju poreskoga nadzornika. Čekao je nagradu za svoj sastavak.

— Molim vas, recite mi gdje je ovdje kancelarija? — upita on zavirujući iz predsoblja u veliku, oskudno namještenu sobu, gdje je na divanu ležao neki riđokosi čovjek s papučama na nogama i u ljetnom ogrtaču mjesto kućnoga kaputa.

— A što trebate? — upita riđokosi.

— Tu sam... prije dvije nedjelje predao molbu... za pisarsko mjesto. Mogu li govoriti s gospodinom nadzornikom?

— Pa to je naprosto strašno..., promrmlja riđokosi dajući svojemu licu patnički izraz i prebacujući na se pelerinu. — Sto ljudi na dan! Neprestano dolaze, neprestano dolaze! Pa zar, gospodo, nemate drugoga posla, nego samo da mi smetate?

Riđokosi skoči, raširi noge i reče, naglašujući svaku riječ:

— Već sam tisuću put svima rekao, da imam pisara! Imam ga, imam, imam! Već je vrijeme, da prestane to hodanje! Ja već imam pisara! Kažite to i ostalima!

— Oprostite... — promrmlja Miša. — Nisam znao...

I Miša iziđe naklonivši se nespretno... Honorar — jao i pomagaj!

OTROV

Cijeli ljudski rod na zemlji..., i t. d.
Iz Mefistove arije

Petr Petrovič Lisov idealist je od glave do pete, premda služi u banci Kunst & Co. On pjeva sićušnim tenorom, svira na gitari, maže se pomadom i nosi svijetle hlače, a sve su to znakovi, po kojima možeš na deset vrsta razlikovati idealista od materijalista. Ljubočkom, kćeri umirovljenoga kapetana Kadikina, oženio se iz najžarče ljubavi... Hoćete li vjerovati? Svoju je zaručnicu tako volio, da bi on, ne razmišljajući, izabrao Ljubočku, da je imao da bira između nje i milijuna... Đavlu se takav idealizam, dakako, nije svidio, i on nije propustio priliku, da se umiješa.

Uoči vjenčanja (đavo je počeo đavolovati upravo u to vrijeme) kapetan Kadikin pozva k sebi u kabinet Lisova, uhvati ga za dugme i reče:

— Moram ti reći, dragi prijatelju Petja, da je na neki način, ovaj... Ugovor vrijedi više nego novac... Kako kasnije ne bi bilo nikakva nezadovoljstva, treba da se unaprijed dogovorimo... Znaš, da Ljubočka... ovaj... da Ljubočka ništa ne dobiva od mene!

— Ah, nije li to svejedno? — planu idealist. — Za koga me držite? Ne ženim se zbog novca, nego zbog djevojke!

— Tako je, tako... A zašto ja to tebi govorim? Zato, da znaš ipak... Nisam, naravno, čovjek siromašan, posjedujem imutak, ali osim Ljubočke, vidio si i sam, imam još petoro... Tako ti je, dragi prijatelju Petja... Ohohoh!... (Kapetan uzdahnu). Pa jest, naravno, bit će i tebi teško, ali što možemo! Ustraj nekako... Bude li štogod... bude li mnogo djece, ili, dogodi li se štogod drugo, mogu da pomažem... Pomalo mogu... A mogu i sad...

— Što vam pada na pamet, bogami! — odmahnu rukom Lisov.

— Mogu odmah da ti dam četiri stotine rubalja. Dao bih ti više, ali, oprosti, ne mogu, da me režeš!

Kadikin posegnu rukom u stol, izvuče odanle neki papir i dade ga Lisovu.

— Na, uzmi! — reče on. — Ravno četiri stotine! Tu bih priznanicu i sam mogao da unovčim, ali, znaš, nemam kada da se natežem, a ti možeš dobiti novac kad god želiš... Ne skanjuj se, idi odmah k doktoru Kljabovu i podigni novac... A ako se on ušeprtlji, idi ravno na sud...

Koliko se god Lisov otimao, koliko god dokazivao, da se ne ženi zbog novaca, nego zbog djevojke, napokon je dvaput previo priznanicu i spremio je u džep. Vraćajući se drugoga dana u kočiji s vjenčanja, Lisov je držao Ljubočku za struk i govorio joj:

— Prije tri dana plakala si, što u našem domu ne će biti klavira... Veseli se, Ljubočko! Kupit ću ti klavir za četiri stotine rubalja...

Poslije svadbene večere, kad mladenci ostadoše sami, Lisov je dugo hodao po sobi. Zatim je u nadahnuću zabacio glavu i rekao ženi:

— Znaš li što, Ljubo! Ne bismo li radije pričekali s tim klavirom? A, što misliš? Daj da najprije kupimo namještaj! Za četiri stotine rubalja možemo kupiti izvanredan namještaj! Sobe ćemo urediti tako, da će se đavlima smučiti! U ovu ćemo sobu staviti divan i naslonjače, znaš, sa svilenom presvlakom... Pred divanom bit će, naravno, okrugao stol s kakvom, đavo je odnio, neobičnom svjetiljkom... A ovdje ćemo staviti mramorni umivaonik. Vous comprenez?[1] Ha-ha! U ovaj međuprostor utisnut ćemo garderobu ili komodu sa psihom... To jest, do đavola, kako će sve to biti lijepo!

— Trebat će nam i zastori na prozoru.

— Jest, i zastori! Već sutra poći ću k tom doktoru! Samo da ga nađem kod kuće, đavla... Ti doktori pohlepni su ljudi, navikli da odlaze k bolesnicima u cik zore... Oprosti, Ljubo, sutra ću ranije ustati...

---

[1] Razumijete li? (franc.)

U osam sati ujutru Lisov tiho ustade, obuče se i ode pješice k doktoru Kljabovu. U osam i tri četvrt već je stajao u doktorovu predsoblju.

— Je li doktor kod kuće? — upita on služavku.

— Kod kuće su, ali spavaju, i ne će tako skoro ustati.

Kod tog se odgovora Lisovljevo lice smrači i razvuče tako, da se služavka preplašila, pa je rekla:

— Ako vam je tako potrebno, mogu da ga probudim! Izvolite u kabinet.

— A dobro živi, gad! — pomisli on sjedajući u naslonjač i promatrajući namještaj. — Sama sofa stoji zacijelo koje četiri stotine rubalja.«

Deset časaka kasnije začu se dalek kašalj, zatim se začuše koraci, i u kabinet uđe doktor Kljabov, neumiven, pospan.

— Što vam je? — upita on sjedajući sučelice Lisovu.

— Ja, gospodine doktore, da pravo kažem, nisam bolestan, — poče idealist smješkajući se ljubazno, — dolazim k vama po poslu... Vidite, jučer sam se oženio i... novac mi je silno potreban... Veoma ćete me obvezati, ako mi danas isplatite novac na ovu priznanicu...

— Na kakvu priznanicu? — izbulji oči doktor.

— Pa na ovu... Ja sam Lisov, oženio sam se Kadikinovom kćeri. Ja sam mu zet, i on mi je, to jest tast, predao taj papir. To jest, Kadikin!

— Bog s vama! — odmahnu rukom Kljabov podižući se i praveći plačljivo lice. — Mislio sam, da ste bolesni, a vi s nekom tricom... To je upravo nesavjesno! Danas sam legao u sedam sati, a vi me budite, đavo bi znao zbog čega! Pristojni ljudi poštuju tuđi mir... Sam se, štoviše, stidim zbog vas!

— Oprostite, mislio sam... — smete se Lisov, — nisam znao...

Videći da doktor odlazi, on ustade i promrmlja:

— A kada da dođem po novac?

— Nikada! Tome Kadikinu već sam tisućuput rekao, da me ostavi na miru! Dosadiše mi!

Ton i način liječnikov zbuniše Lisova, ali ga i ogorčiše.

— Onda, — reče on, — oprostite, morat ću da predam stvar sudu... da stavim zabranu na vaš imutak!

— Kako vam drago! Taj vaš Zatikin, ili, kako se ono zove? — Kadikin zna, da imutak nije moj, nego ženin.

Izlazeći iz liječnikova stana, Lisov bijaše crven. Drhtao je od srdžbe.

»Prostak! — mislio je on. — Stoka! Živi tako raskošno, ima praksu, a dugova ne plaća! No, čekaj samo...«

Navečer je Lisov, mjesto da legne na počinak, sjeo za stol, da napiše liječniku pismo... U tom pismu zamoli odlučno, prijeteći se sudom, da ga obavijesti, kojega dana i u koliko sati može da nađe liječnika kod kuće. Ne primivši drugi dan odgovora, on posla još jedno pismo... Utrošivši šest gradskih maraka, on se na koncu uzruja i ode na sud...

Dok je tako pisao pisma i odlazio na sud, vrijeme je odmicalo, i ljudska je priroda radila... Lisovu se naskoro počelo činiti, da su mu te četiri stotine rubalja prijeko potrebne, čudio se kako je dosad mogao i da bude bez njih. Ne govoreći o uređenju stana, što ga je odgodio, taj mu je novac potreban da plati stare dugove, kod krojača, u dućanu... Kad je Ljubočka, deset dana poslije vjenčanja, zamolila Lisova, da joj da pet rubalja za kuharicu, on reče:

— To ću joj dati od doktorovih novaca, a sad nemam... Znaš li što? Otići ću danas k liječniku! Zamolit ću ga, da mi vraća bar u obrocima. Na to će vjerojatno pristati!...

Došavši k liječniku, nađe u njegovoj čekaonici mnogo bolesnika. Morao je da čeka na red. Pročitavši sve novine, što su ležale na stolu, i izmučivši se tako, da mu se osušilo grlo i da mu je dolazilo da povraća, ušao je konačno u liječnikov kabinet.

— Opet ste ovdje! — namršti se Kljabov.

Lisov sjede i jednostavnim riječima razjasni liječniku, kako mu je Kadikin poklonio priznanicu, i kako mu je novac potreban.

— Možete mi vraćati po deset rubalja... — završi. — Pristajem i na to!

— Vi ste, oprostite, naprosto psihopat... — nasmiješi se Kljabov. — Pa tko dobiva na poklon priznanicu, recite, molim vas?

— Primio sam misleći da ćete vi... ovaj... biti savjesni!

— Gle, gle! Vi ćete meni govoriti o savjesnosti! Znate li kako je nastao taj dug? Kad sam bio student, uzajmio sam od

vašega tasta samo pedeset rubalja, ostalo su sve kamati! I ne ću ih platiti... Ne ću da platim iz principa! Ni kopjejke!

Lisov se vrati kući umoran, gnjevan.

— Ne razumijem tvojeg oca! — reče on Ljubočki. — Pa to je ružno, gadno! Kao da se u njega nisu našle za me četiri stotine rubalja! Ne trebam miraza, ali govorim iz principa! Ne ću više ni da govorim s tvojim ocem... Škrtac, lihvar! Baš otiđi k njemu i reci mu, neka uzme svoju glupu priznanicu i neka mi mjesto nje pošalje četiri stotine rubalja... Čuješ li?

— A kako ću mu reći? Neugodno mi je, Petja.

— Aa... tebi je on, dakle, preči od muža! On je, dakle, po tvojemu mišljenju, u pravu? Nisam od njega dobio nikakva miraza, a on je još i u pravu!

Ljubočka zatrepta očima i zaplaka.

— Počinje... — promrmlja Lisov. — Samo je to još trebalo! No, molim, majčice, bez tih stvarčica! U mene da toga ne bude! Mene, brate, ne ćeš uvjeriti time... ne ćeš me skloniti! Ja to ne volim. Možeš tuliti kod tatice, a ovdje ti nije mjesto! Čuješ li?

I Lisov lupi po stolu koricama knjige... Tom se lupom i završio medeni mjesec...

PRIPOVIJEST BEZ SVRŠETKA

Mali prizor

Doživio sam to davno. Nešto poslije dva sata u noći utrča iznenada u moj kabinet blijeda, uzrujana kuharica i javi, da kod nje u kuhinji sjedi vlasnica susjedne potleušice, stara Miljutiha.

— Moli vas, gospodine, da dođete k njoj... — reče kuharica teško dišući. — Njezinu se stanaru dogodilo neko zlo... Ustrijelio se ili objesio...

— Što ja tu mogu? — rekoh. — Neka ide k liječniku ili na redarstvo!

— Kako da traži liječnika! Jedva diše, zavukla se pod peć od straha... Pođite, gospodine!

Obukoh se i pođoh u Miljutihinu kuću. Dvorišna vratašca, prema kojima se uputih, bijahu otvorena. Neko sam vrijeme stajao pred njima neodlučan. Ne napipavši zvonca pazitelja kuće, uđoh u dvorište. Ni stepenište pred ulazom, mračno i trošno, ne bijaše zaključano. Otvorih i ta vrata i uđoh u trijem. Tu ne bijaše ni tračka svijetla, svagdje potpun mrak, u kojemu se k tome osjećao miris tamjana. Pipajući izlaz iz trijema, udarih laktom o nešto željezno i spotakoh se u mraku na neku dasku, koja samo što se nije srušila na zemlju. Konačno nađoh vrata, presvučena poderanom pusti, i uđoh u malo predsoblje.

Ne pišem božićnu pripovijest i nipošto ne namjeravam plašiti čitatelja, ali moram reći, da je slika, što je ugledah stojeći u trijemu, bila tako fantastična, da ju je mogla naslikati samo smrt. Ravno preda mnom vodila su vrata u sobicu. Na olinjale tapete boje bjelouške padalo je oskudno svijetlo triju jeftinih voštanica u jednom redu. Usred sobe bio je, na dvjema stolovima, položen lijes. Voštanice su gor-

jele za to, da rasvjetljuju sitno, tamnožuto lice s poluotvorenim ustima i oštrim nosom. Od lica do vrhova dviju cipela izmiješaše se u neredu valovi gaze i muslina, a iz valova provirivahu dvije blijede, nepomične ruke s voštanim krstićem. Tamni, mračni kutovi sobe, ikone iza lijesa, lijes, sve je, osim tihih, titravih plamičaka, bilo mrtvački nepomično — poput groba...

»Kakva su ovo čudesa? — pomislih omamljen pred iznenadnom panoramom smrti. — Odakle ta žurba? Stanar još ne dospje da se objesi ili ustrijeli, a tu je već i lijes!«

Osvrnuh se. Nalijevo bijahu vrata s gornjim dijelom u staklu, nadesno klimava vješalica s otrcanom bundom...

— Vode dajte... — začuh stenjanje.

Stenjanje je dolazilo s lijeve strane, iza vrata sa staklenim gornjim dijelom. Otvorih ta vrata i uđoh u tamnu sobicu s jednim prozorom, po kojemu je polako klizilo slabo svijetlo ulične svjetiljke.

— Ima li ovdje koga? — upitah.

Ne dočekavši odgovora, upalih šibicu. Dok je ona gorjela, ugledah ovo: neposredno pred mojim nogama, na okrvavljenom podu, ležao je čovjek. Da sam samo malo šire zakoračio, bio bih stao na njega. Ispruživši noge pred sebe i upirući se rukama o pod, on se silio da podigne svoje lijepo, mrtvački blijedo lice sa širokom, gustom bradom, crnom kao tuš. U velikim očima, što ih je podigao na mene, pročitah neizrecivu stravu, bol, molbu. Po licu mu je, u velikim kapljama, tekao hladan znoj. Taj znoj, izražaj lica, drhtanje ruku, što se upirahu, to teško disanje i ti stisnuti zubi, sve je pokazivalo kako on trpi nepodnosive muke. Blizu njegove desne ruke ležao je revolver — u lokvi krvi.

— Ne odlazite... — začuh slabi glas, kad se šibica ugasila. — Svijeća je na stolu.

Upalih svijeću i, ne znajući kako da počnem, stadoh usred sobe. Stajao sam i gledao čovjeka, koji je sjedio na podu. Učini mi se, da sam ga negdje već vidio.

— Bol je nepodnosiva, — prošapta on, — a nemam snage da pucam u sebe još jedamput.

Zbacih sa sebe ogrtač i zabavih se ranjenikom. Podigavši ga s poda, kao dijete, položih ga na divan, presvučen navoštenim platnom, i oprezno ga svukoh. On je drhtao, i bio je

hladan, kad sam s njega skidao odjeću, ali rana, što je ugledah, nije odgovarala ni toj drhtavici ni izrazu ranjenikova lica. Bila je neznatna. Kugla je prošla između petog i šestog rebra na lijevoj strani, probivši kožu i tkivo — i to je sve. Samu kuglu našao sam u naborima podstave kaputa kod stražnjega džepa. Zaustavivši, kako sam znao, krv, načinio sam privremeni zavoj od navlake, ručnika i dvaju rupčića i dao sam ranjeniku vode, a onda ga pokrih bundom, što je visjela u predsoblju. Dok sam ga previjao, ni jedan ni drugi ne rekosmo ni riječi. Ja sam radio, a on je ležao nepomično i gledao me čvrsto žmireći, kao da se stidi svojega neuspjelog hica i posla, što mi ga je zadao.

— Sad nastojte da ležite mirno, — rekoh previvši ga, — a ja ću otrčati u apoteku, da tamo uzmem štogod.

— Nije potrebno! — promrmlja on hvatajući me za rukav i širom otvarajući oči.

U očima mu vidjeh strah. Bojao se, da ne bih otišao! Ostanite još pet... deset časaka... Ako vam nije mrsko, sjednite, molim vas.

Molio je i drhtao cvokoćući zubima. Poslušah i sjedoh na kraj divana. Deset minuta prošlo je u šutnji. Šutke ogledavah sobu, u koju me tako nenadano zanijela sudbina. Kakvo siromaštvo! Čovjek s lijepim, nježnim licem i njegovanom, širokom bradom živio je u stanu, zbog kojega mu ne bi zavidio ni običan obrtnik. Divan s izlizanom, prošupljenom presvlakom od muslina, prost, zamašten stolac, stol zakrčen papirinama, pa nadasve jadna oleografija na zidu — bijaše sve što sam vidio. Vlažno, mračno i sivo.

— Kakav vjetar! — poče ranjenik ne otvarajući oči. — Kako zavija!

— Jest — rekoh. — Slušajte, meni se čini, da vas poznam. Niste li lani sudjelovali u diletantskoj predstavi kod generala Luhačeva na ladanju?

— Pa što onda? — upita on otvorivši brzo oči.

Licem mu preletje taman oblak.

— Jest, vidio sam vas ondje. Niste li vi Vasiljev?

— Neka i jesam, pa što onda? Nema nikakve koristi od toga, što me poznate.

— Nema koristi, ali pitam vas tako... usput.

Vasiljev zatvori oči i, kao da je uvrijeđen, okrenu svoje lice k naslonu divana.

— Ne razumijem tu radoznalost! — progunđa on. — Samo bi još trebalo da me počnete ispitivati, što me je potaklo na samoubojstvo!

Nije prošao ni jedan časak, a on se opet okrenu k meni, otvori oči i poče plačnim glasom:

— Oprostite mi, što govorim takvim tonom, ali priznajte, da imam pravo. Pitati uznika, zašto sjedi u zatvoru, pitati samoubojicu, zašto je pucao u sebe — nije velikodušno... ne odaje ni takt. Zadovoljavati svoju radoznalost na tuđim živcima!

— Uzbuđujete se bez potrebe... Nisam ni pomišljao na to, da vas pitam za razloge.

— Pa mogli ste pitati... Takva je navika u ljudi. A kakva to ima smisla? Ako vam kažem, ili ne ćete razumjeti, ili ne ćete povjerovati... Priznajem, uostalom, da ni sam ne razumijem... Postoje zapisničko-novinski izrazi kao »nesretna ljubav« i »krajnje siromaštvo«, no uzroci su nepoznati... Ne znam ih ni ja, ni vi, ni vaša uredništva, gdje se ljudi usuđuju pisati »iz samoubojičina dnevnika«. Samo bog razumije što se zbiva u duši čovjeka, koji sebi oduzimlje život. Ljudi to ne znaju.

— Sve je to veoma lijepo, — rekoh, — ali vi ne biste smjeli toliko govoriti...

No moj se samoubojica razglagoljao. Poduprijevši glavu šakom, nastavio je tonom bolesna profesora:

— Čovjeku nikad ne će biti jasne psihološke suptilnosti samoubojstva! Gdje su uzroci? Danas ga uzrok sili, da se maši za revolver, a sutra mu se čini, da taj uzrok ne vrijedi ni pišiva boba... Sve ovisi, dakako, o individualnosti subjekta u tom času... Evo, na primjer, ja. Prije pol sata silno sam želio da umrem, a sad, kad gori svijeća, i kad kraj mene sjedite vi, više i ne mislim na smrtni čas. Razjasnite mi tu promjenu! Jesam li postao bogatiji, ili je uskrsnula moja žena? Je li na me djelovalo ovo svijetlo, ili je na me djelovala nazočnost strana čovjeka?

— Svijetlo doista djeluje... — promrmljah, da kažem štogod. — Utjecaj svijetla na organizam...

— Utjecaj svijetla... Recimo! Ali ljudi pucaju u sebe i kod svijetla! I mala je čast za junake vaših romana, ako takva sitnica, kao što je svjećica, tako naglo mijenja razvoj drame! Svu tu zbrku moguće je razjasniti, ali nju ne možemo razjasniti mi. Što čovjek ne razumije, ne treba ni da pita ni da razjašnjuje...

— Oprostite, — rekoh, — ali... sudeći po izrazu vašega lica, rekao bih, da vi u ovom času... afektirate.

— Tako? — trgnu se Vasiljev. — Veoma je lako moguće! Po prirodi sam strahovito tašt i gizdav. No, pa razjasnite, ako vjerujete u svoju fizionomiku! Prije pol sata pucao sam u sebe, a sad afektiram... Razjasnite!

Posljednje je riječi Vasiljev izgovorio slabim, iznemoglim glasom. Umorio se, ušutio je. Nasta muk. Počeh promatrati njegovo lice. Bilo je blijedo kao u mrtvaca. Život kao da se u njemu ugasio, i samo su još tragovi muka, što ih je pretrpio »tašt i gizdav čovjek«, govorili, da je ono još živo. Mučno bijaše gledati to lice, a kako je istom moralo biti samom Vasiljevu, koji je još smogao snage da filozofira i da, ako se nisam varao, afektira!

— Ovdje ste? — upita on podigavši se najedamput poduprt na lakat. — Bože moj! Treba samo naćuliti uši!

Počeo sam slušati. Za tamnim prozorom srdito je udarala kiša, ne prestajući ni načas. Tugaljivo je i žalosno zavijao vjetar.

— »I postat ću bjelji od snijega, i sluhu mojemu daješ radost i veselje«, — molila je u sobi Miljutiha, koja se bijaše vratila, lijenim, umornim glasom, ne povisujući i ne snizujući jednoličnu, dosadnu notu.

— Veselo je, zar ne? — prošapta Vasiljev okrenuvši k meni svoje prestrašeno lice. Bože moj, što sve čovjek može vidjeti i čuti! Da je prenijeti tu zbrku u muziku! One, koji ne znaju, dovela bi ona u zabunu, — kako govori Hamlet, — »istrgnuo bi snagu iz očiju i sluha«. Kako bih onda razumio tu muziku! Kako bih je osjetio! Koliko je sati?

— Za pet časaka tri.

— Daleko je još do jutra. A ujutru je ukop. Lijepa perspektiva! Ideš za lijesom po blatu, po kiši. Ideš i ne vidiš ništa osim oblačnoga neba i prljavih pejzaža. Prljavi lučonoše, krčme, stovarišta drva... hlače mokre do koljena.

Ulice beskrajno duge, vrijeme se vuče kao vječnost, narod surov. A na duši kamen, kamen!

Nakon kratke šutnje zapita najedamput:

— Već dugo ne vidjeste generala Luhačeva?

— Sve od ljeta nisam ga vidio.

— Rado se isprsuje, staračac, ali je drag. A vi još uvijek pomalo pišete?

— Da, pomalo.

— Tako... A sjećate li se kako sam skakao poput živog srebra, poput razigranog teleta, kod tih diletantskih predstava, kad sam se udvarao Zini? Bilo je glupo, ali lijepo, veselo... Zamiriše mi proljeće, kad se samo sjetim... A sad! Kakva nagla promjena dekoracija! Evo vam teme! Samo da vam ne padne na pamet da pišete »samoubojičin dnevnik«. To je banalno, to je šablona. Zgrabite štogod s humorom.

— Vi opet... afektirate, — rekoh. — U vašem položaju nema humora.

— Nema ništa smiješna? Kažete, da nema ništa smiješna?

Vasiljev se pridiže, i u očima mu se zacakliše suze. Izraz gorke uvrede razli mu se po licu; zadrhta mu podbradak.

— Rugate se blagajnicima i preljubnicama, koje varaju, — reče on, — a ipak nijedan blagajnik, nijedna preljubnica ne prevariše tako, kako je mene prevarila sudbina! Prevaren sam kako ne bijaše prevaren još nijedan ulagač, nijedan rogonja! Pokušajte samo zamisliti kakvom sam smiješnom budalom postao! Prošle godine, pred vašim očima, nisam znao kamo bih sa sobom od sreće, a sad, opet pred vašim očima...

Vasiljev pade glavom na jastuk. On se nasmija.

— Smiješnijeg i gluplјeg prijelaza nemoguće je i zamisliti. Prvo poglavlje: proljeće, ljubav, medeni mjesec... jednom riječju med; drugo poglavlje: u potrazi za mjestom, uzajmljivanje novaca uz zalog, siromaštvo, apoteka i... sutrašnje gacanje po blatu na groblju.

On se opet nasmija. Meni postade tjeskobno, pa odlučih da odem.

On ne odgovori. Navukoh ogrtač i iziđoh iz sobe. Prolazeći kroz trijem, pogledah na lijes i na Miljutihu, koja je molila. Kako god naprezao vid, u tamnožutom licu nisam mogao

da prepoznam Zinu, živahnu, ljepuškastu naivku Luhačevljeve družine.

»Sic transit«[1] — pomislih.

Zatim iziđoh, ne zaboravivši da ponesem sa sobom revolver, i zaputih se u apoteku. Nisam, međutim, smio da odem. Kad sam se vratio iz apoteke, Vasiljev je ležao u svojoj sobi u nesvijesti. Povez bijaše surovo strgnut, a iz razjapljene rane tekla je krv. Sve do jutra nisam mogao da ga dozovem k svijesti. On je govorio u bunilu, drhtao je i luđački kolutao očima po sobi sve dok nije svanulo i dok se nije začuo glas svećenika, koji je počeo služiti panihidu.

Kad se Vasiljevljev stan napunio staricama i ukopnicima, kad su lijes maknuli s mjesta i ponijeli iz dvorišta, savjetovah Vasiljevu, da ostane kod kuće. On me nije poslušao, premda ga je boljelo, premda jutro bijaše sivo i kišovito. Sve do groblja išao je za lijesom gologlav, šutke, jedva vukući noge i hvatajući se tu i tamo grčevito za ranjeni bok. Lice mu je izražavalo potpunu apatiju. Samo je jedamput — kad sam ga nekim tričavim pitanjem izveo iz otupjelosti — obuhvatio pogledom cestu i sivi plot; u očima mu na tren sijevnu mračna mržnja.

— »Ko-larska ra-dionica« — pročita on cimer. — Nepismenjaci, neznalice, đavo ih odnio!

S groblja ga odvedoh k sebi.

Prošla je samo godina dana od one noći, i Vasiljev još ne dospje da istroši cipele, u kojima je gacao po blatu za ženinim lijesom.

Sada, kad završavam ovu pripovijest, on sjedi kod mene, u gostinjskoj sobi, udara u klavir i pokazuje damama kako djevojke u pokrajini pjevaju čuvstvene romance. Dame hihoću, hihoće i on sam. Veseo je.

Zovem ga k sebi u kabinet. Ulazi u kabinet, vidljivo neraspoložen zbog toga, što ga otrgoh od ugodnoga društva, i zaustavlja se preda mnom u pozi čovjeka, koji nema vremena. Pružam mu ovu pripovijest i molim ga da je pročita. Kao uvijek, i sad se nehajno odnosi prema mojemu pisanju, pa suzdržava svoj uzdah, uzdah lijenosti za čitanje, sjeda u naslonjač i počinje čitati.

[1] Početak lat. izreke ‚Sic transit gloria mundi'. (Tako prolazi slava svijeta).

— Do đavola, kakve strahote, — mrmlja on smješkajući se, ali mu lice postaje sve ozbiljnije, što se više udubljuje u čitanje. Napokon postaje, pod teretom teških uspomena, strašno blijed; ustaje i čita dalje stojeći. Dočitavši, počinje koračati iz kuta u kut.

— A čime da završim? — pitam ga.

— Čime da završite? Hm...

On obuhvaća pogledom sobu, mene, sebe... vidi svoje novo, modno odijelo, čuje smijeh dama, baca se u naslonjač i počinje se smijati, kako se smijao i one noći.

— Pa zar nisam imao pravo, kad sam ti govorio, da je sve to smiješno? Bože moj! Leđa su mi podnijela toliko, da to ni slon ne bi podnio; pretrpio sam đavolske muke, da većih valjda i nema, a gdje su tragovi? Čudnovata stvar! Rekao bi čovjek, da muka mora udariti na čovjeka vječan, neizbrisiv i nedodirljiv žig, i što? Žig se otrca isto tako lako kao i jeftini potplati. Ništa nije ostalo, ni mrve! — pa ni za tebe! Sve je na svijetu promjenljivo, i ta je promjenljivost smiješna! Široko polje za humor!... Daj, brate, humoristički završetak!

— Petre Nikolajeviču, hoćete li skoro doći? — zovu mojega junaka nestrpljive dame.

— Ovaj čas! — govori »tašti i gizdavi« čovjek popravljajući kravatu. — Smiješno je, brate, i žalosno, i smiješno, ali što da radiš? Homo sum[1]... A ipak hvala majčici prirodi za njezinu izmjenu tvari. Kad bi u nama ostajalo sjećanje na zubobolju, pa na strah, što ga svatko od nas jednom proživi, kad bi sve to bilo vječno, život našega bližnjeg na ovome svijetu bio bi težak!

Gledam njegovo nasmijano lice i sjećam se onog očaja i one strave u njegovim očima, kad sam, prije godinu dana, gledao u taman prozor. Vidim kako se on, ulazeći u svoju običajnu ulogu učena brbljavca, sprema da koketira preda mnom svojim praznim teorijama, kao što je izmjena tvari, a pritom mi se vraća slika čovjeka, koji sjedi na podu, u lokvi krvi, čovjeka s bolnim pogledom, koji zaklinje.

— Pa čime da završim? — pitam sebe naglas.

[1] Lat.: Čovjek sam.

Zviždučući i popravljajući sebi kravatu, Vasiljev odlazi u gostinjsku sobu, a ja gledam za njim i zlovoljan sam. Nekako mi je žao njegovih minulih patnji, žao mi je svega što sam i sam proživio zbog toga čovjeka one zle noći. Bijaše mi kao da sam štogod izgubio . . .

MOJ RAZGOVOR S POŠTAROM

— Recite, molim vas, Semjone Aleksejiču, — obratih se poštaru primajući od njega novčanu pošiljku od jednoga rublja, — zašto na omotnice stavljaju pet pečata?

— Ne može da bude bez toga... — odgovara Semjon Aleksejič značajno mičući obrvama.

— A zašto?

— Pa zato... Ne može da bude!

— Vidite, koliko mogu da prosudim, ti pečati zahtijevaju žrtve i od stanovništva i od vlade. Povećavajući cijelu pošiljku, oni već tim oštećuju džepove stanovnika, a oduzimajući vrijeme činovnicima, koji ih stavljaju, oni nanose štetu državnoj blagajni. Ako ikome donose vidljivu korist, donose je možda jedino tvorničarima pečatnoga voska...

— Pa treba da i tvorničari od nečega žive... — dubokoumno zaključi Semjon Aleksejič.

— Tako je, a ipak, tvorničari bi mogli koristiti domovini i na drugom području... Ne. ozbiljno, Semjone Aleksejiču, kakav je smisao tih pečata? Ta ne valja misliti, da ih stavljaju samo onako! Je li im značenje simboličko, proročansko, ili koje drugo? Ako nije državna tajna, razjasnite, golubiću!

Semjon Aleksejič razmisli, uzdahnu i reče:

— Mda... Bit će da su prijeko potrebni, kad ih stavljaju!

— A zašto? Prije, dok omotnice još nisu bile prevučene ljepilom, bila im je svrha, da sprečavaju otvaranje po neovlaštenima, ali sada...

— Eto vidite, — obradova se poštar. — A zar neovlaštenih nema?

— Sad su, — nastavih, — omotnice gumirane, a gumiarabika drži čvršće od bilo kakva pečata. Osim toga umatate

pošiljke u tolike papire i obloške, da bi do njih s mukom prodrla i infuzorija, a kamoli tat. Ne razumijem ni od koga treba osiguravati te pošiljke. Naša publika ne krade, a zaželi li koji od vaših nižih službenika da posegne u njih, ne će mu smetati ni pečati. Znate i sami, da je najlakša stvar na svijetu skinuti pečat i ponovno ga staviti!

— To je istina... — uzdahnu Semjon Aleksejič. — Od kućnih se tatova ne možeš očuvati...

— No vidite! Čemu dakle pečati?

— Kad bi čovjek u sve ulazio... — reče otegnuto poštar, — i kad bi o svemu mislio, kako, i zašto, i zbog čega, stala bi mu pamet. Zato radije postupaj kako ti kažu... upravo tako!

— To je istina... — odobrih. — Dopustite ipak još jedno pitanje... Vi ste stručnjak za poštanske stvari, pa recite, molim vas, kako to, da su procedure veće, kad čovjek šalje ili prima novac, nego kad se rodi ili ženi? Evo, na primjer, moja mama, koja mi je poslala upravo taj rubalj. Mislite li, da joj je bilo lako? Ne-e, lakše bi joj bilo roditi još petoro djece nego slati taj rubalj... Prosudite sami... Ponajprije, morala je prevaliti tri milje do pošte. Na pošti treba dugo stajati i čekati, dok dođeš na red. A civilizacija još nije uznapredovala toliko, da bi na pošti bilo stolaca i klupa. (Starica stoji, a činovnik joj veli: »Pričekajte! Ne gurajte se! Molim, ne naslanjajte se!«)

— Drukčije ne može da bude...

— Ne može, ali dopustite... Dočekala je, došla je na red, evo, činovnik uzimlje pošiljku, mršti se i baca je natrag. »Zaboravili ste, kaže, napisati »novčana«... Moja starica ide s pošte u dućan, pa ondje napiše »novčana«; iz dućana se vraća na poštu, da čeka u redu... No, činovnik opet uzimlje pošiljku, broji novce i veli: »Vaš pečatni vosak?« A moja mama i ne sanja o tom pečatu. Kod kuće ga ne drže, a u dućanu, znate i sami, štapić stoji grivenik. Činovnik se, dakako, vrijeđa i počinje sliniti omot državnim pečatom. Treba da osliniš takve goleme pečate, da računaš s berkovcima[1], a ne s lotima[2]. »Vaš pečatnjak molim!« A u moje mame nema,

---

[1] Ruska mjera za težinu: (berkovec = 163,8 kg).
[2] 1 lot = 12,8 g

osim naprstka i čelična okvira za naočale, nikakva pokućstva...

— Možete i bez pečatnjaka...

— Ali dopustite... Zatim treba platiti za vaganje, za osiguranje, za pečatni vosak, za potvrdu, za... da ti se zavrti u glavi! Da pošalješ rubalj, moraš svakako imati kod sebe dva, za svaki slučaj... No, rubalj upisuju u dvadeset knjiga i, napokon, otpremaju... A sad ga vi preuzimljete ovdje, na svojoj pošti. Najprije ga upisujete u dvadeset knjiga, numerirate ga peterostruko, stavljate ga pod deset brava, sakrivate ga kao kakva razbojnika ili oskvrnitelja svetišta. Zatim mi poštar nosi vašu obavijest, i ja potpisujem, da sam obavijest primio toga i toga dana. Poštar odlazi, a ja počinjem koračati iz jednoga kuta u drugi i ropćem: »Ah, mama! Što ste se tako rasrdili na me! Što sam skrivio, da ste mi poslali taj rubalj? Ta sad ćeš umrijeti, nakon te potrke!«

— Grijeh je roptati protiv roditelja! — uzdahnu Semjon Aleksejič.

— To i jest ono! Grijeh je, ali kako da ne ropćeš? U poslu si do vrata, ali idi na redarstvo, da ovjeroviš istovjetnost i potpis... Dobro je još, što potvrda stoji samo deset do petnaest kopjejaka, a da stoji pet rubalja, što bi bilo? I čemu potvrda, pita se čovjek. Vi me, Semjone Aleksejiču, dobro poznate... I u kupalištu smo se znali naći, i čaj smo zajedno pili, i pametne smo razgovore vodili... pa što će vam potvrda o mojoj istovjetnosti?

— Bez toga nije moguće, forma!... Forma, gospodine moj, to je takva stvar, da je bolje da nemaš posla s njom... Formalistika, jednom riječju!

— Ali vi me poznate!

— Ne događa li se svašta? Znam, da ste to vi, ali... i najedamput, niste vi! Tko bi znao? Možda ste inkognito!

— Pa prosudite i sami: zar bi mi se isplatilo da krivotvorim tuđi potpis, pa da ukradem novac? To je prijevara! Kudikamo je manja kazna, dođem li jednostavno onamo k vama i zdipim sve omotnice iz sanduka... Ne, Semjone Aleksejiču, u inozemstvu je stvar jednostavnije uređena. Tamo poštar dolazi k vama i — »Vi ste taj i taj? Izvolite primiti novac!«

— Nemoguće... — zakima glavom poštar.

— Eto ti ga na, nemoguće! Tamo sve počiva na uzajamnom povjerenju... Ja vjerujem vama, vi meni... Ovih je dana došao k meni redarstveni nadzornik, da ubere sudske troškove... Ja nisam zahtijevao od njega potvrdu o identitetu, nego sam mu novac dao onako! Mi, stanovnici, ne tražimo od vas, a vi...

— Kad bi čovjek u sve ulazio, — prekinu me Semjon Aleksejič smješkajući se tužno, — pa kad bi neprestano pitao, što, kako, zašto, zbog čega, bolje bi bilo, mislim...

Poštar nije završio, odmahnuo je rukom, časak je razmišljao, a zatim je rekao:

— Nije to naš posao!

VUK

Vlastelin Nilov, čvrst, krepak muškarac, slavan u cijeloj guberniji po svojoj neobičnoj tjelesnoj snazi, i sudac istražitelj Kuprijanov svratiše se, vraćajući se jedne večeri iz lova, u mlin k staromu Maksimu. Do Nilovljeva imanja bile su samo još dvije vrste, ali lovci bijahu tako umorni, da nisu htjeli dalje; odlučili su da se u mlinu dalje odmaraju. Ta odluka bijaše na mjestu, to više, što je Maksim imao čaja i šećera, i što su lovci imali priličnu zalihu votke, konjaka i različite domaće hrane.

Lovci založiše, a onda stadoše piti čaj i razgovarati.

— Što je novo, djede? — obrati se Nilov Maksimu.

— Što je novo? — nasmiješi se starac. — Pa novo je to, što se spremam da zamolim vašu milost za puščicu.

— Što će ti puška?

— Što će mi? Pa i ne treba mi baš. Pitam samo onako, da iziđem važniji... Ionako ne vidim pucati. Đavo bi znao odakle se našao bijesan vuk. Već dva dana trči ovuda... Jučer navečer zaklao je kraj sela ždrijebe i dva psa, a sad, iziđem ti ja u cik zore, a on, prokletnik, sjedi pod vrbom i udara se šapom po gubici. Ja na njega — uhu! — a on me gleda kao nečastivi... Ja njega kamenom, on škljocnu zubima, a oči mu se zasvijetliše kao dvije svjećice. I povuče ti se on u jasikovik... Preplaših se na smrt.

— Vidi đavla... — promrmlja istražitelj. — Bijesan vuk trči naokolo, a mi se povlačimo ovuda...

— Pa što onda? Ta u nas su puške.

— Ne ćete valjda pucati u vuka sačmom...

— Zašto da pucamo? Možemo ga jednostavno kundakom oboriti.

I Nilov stade dokazivati, da nije ništa lakše nego ubiti vuka kundakom, pa ispripovjedi zgodu, kako je jednim udar-

cem trstikom ubio na mjestu velikoga bijesnoga psa, koji ga bijaše napao.

— Lako je vama govoriti! — uzdahnu istražitelj gledajući zavidno njegova široka ramena. — U vas ima snage, hvala tebi, gospode, za desetoricu. Oborili biste psa i bez trstike, prstom. A obična smrtnika pas će dospjeti petput da ugrize, dok se čovjek sprema da podigne batinu i dok namjeri kamo će udariti. Neugodna stvar... Nema mučnije i strašnije bolesti od bjesnoće. Kad sam prvi put imao prilike da vidim bijesna čovjeka, pet sam dana zatim hodao kao lud. Tada i zamrzih sve psetare i sve pse na svijetu. Prvo, strahovita je ta brzina, nagao razvoj bolesti... Ide čovjek zdrav, miran, ni na što ne misli, i najedamput, ni pet ni šest, hap! — zgrabi ga bijesan pas! Čovjekom smjesta ovlada strahovita misao, da je sasvim propao, da mu nema spasa... Zamislite zatim ono mučno, tjeskobno očekivanje bolesti, onaj osjećaj, koji ni načas ne napušta ugrizena čovjeka. Nakon očekivanja pojavljuje se sama bolest... Najstrašnije je od svega to, što je ta bolest neizlječiva! Oboliš li, piši kući: propalo! U medicini nema, koliko je meni poznato, ni aluzije na mogućnost izlječenja.

— A kod nas u selu liječe, gospodine! — reče Maksim. — Miron će svakoga izliječiti.

— Glupost... — uzdahnu Nilov. — To o Mironu samo su brbljarije. Prošloga ljeta Stepku je u selu ugrizao pas, i nikakvi mu Mironi ne pomogoše... Pojili ga svakojakim gadarijama, a ipak je pobjesnio. Ne, djede, tu pomoći nema. Da se to meni dogodi, da mene ugrize bijesan pas, zatjerao bih sebi kuglu u glavu.

Strašne priče o bjesnilu djelovaše. Lovci su postepeno ušutjeli, i čaj su dalje pili mučke. Svi se i nehotice zamisliše: kakva je to sudbonosna ovisnost čovjeka o slučajnostima i glupostima očito tričavim, koje ne vrijede, kako ono kažu ni pišiva boba. Svi osjetiše zlovolju i tugu.

Poslije čaja Nilov se protegnu i ustade... Prohtjelo mu se da iziđe. Neko je vrijeme hodao uz pregrade u hambaru, a onda je otvorio vratašca i izišao. Na dvorištu bijaše sumrak već odavna prošao. Nastala je prava večer. Od rijeke je dolazio tihi dah duboka sna.

Na nasipu, zalivenom mjesečinom, nije bilo ni komadića sjene; usred njega blistao je, poput zvijezda, grljak razbijene boce. Dva mlinska kola, napol sakrivena u sjeni široke ive, gledahu srdito, turobno...

Nilov uzdahnu punim grudima i pogleda na rijeku... Ništa se nije micalo. Voda i obale spavahu, pa ni ribe da bi bućkale... Najedamput se Nilovu učini, da se na onoj obali, iznad vrbika, provuklo nešto nalik na sjenu, na crnu kuglu. On se pažljivo zagleda žmireći. Sjena je iščezla, ali se doskora opet pokazala. Potrčala je, krivudajući, prema nasipu.

»Vuk!« — sjeti se Nilov.

No prije nego što mu je u glavi sinula misao, da treba bježati natrag, u mlin, tamna je kugla već trčala po nasipu, ne ravno prema Nilovu, nego krivudajući.

»Potrčim li, napast će me odostraga, — pomisli Nilov i osjeti kako mu se pod kožom ledi kosa. — Bože, a nemam štapa! No, stajat ću i... i zadavit ću ga!«

I Nilov stade pozorno pratiti pokrete vuka i izražaj njegovih očiju. Vuk je trčao rubom nasipa i već je došao do njega...

»Trči mimo!« — pomisli Nilov ne spuštajući očiju s njega.

Uto se vuk, ne gledajući ga i kao nehotice, oglasi turobnim, škripavim glasom, okrenu gubicu prema njemu i stade. Stajao je tako kao da razmišlja: da napadne, ili da prezre?

»Udarit ću ga šakom po glavi... — pomisli Nilov. — Omamit ću ga...«

Nilov se tako smeo, da ni sam nije znao tko je započeo borbu: on ili vuk? Razumio je samo, da je došao osobito strašan, kritičan čas, kad treba usredotočiti svu snagu u desnici i uhvatiti vuka za vrat kod zatiljka. Sad se dogodilo nešto neobično, što je teško vjerovati i što se samom Nilovu učinilo kao san. Vuk je pri zahvatu tako tužno zaurlao i tako se silno trgnuo, da je nabrana koža, hladna i mokra, kliznula Nilovu između prstiju. Nastojeći da oslobodi svoj zatiljak, vuk se digao na stražnje noge. Onda ga Nilov ljevicom uhvati za desnu šapu, stisnu je kod lopatice, pa brzo ispusti zatiljak vuka, stisnu njegovu lijevu šapu i podiže vuka u zrak. Sve se to odigralo u trenu. Da ga vuk ne ugrize za ruku, i kako vuk ne bi mogao okretati glavu, Nilov zari velike prste obiju

ruku u njegov vrat kod ključnih kostiju, zari ih poput ostruga... Vuk se upre šapama o njegova ramena, dobi tako uporište i trgnu se strahovitom snagom. Nije mogao da ugrize Nilova za ruku do lakta, a prsti, što su stiskali njegov vrat i izazivali silnu bol, nisu mu dopuštali da protegne gubicu do Nilovljeva lica i ramena.

»Gadno!« — mislio je Nilov odmičući što je dalje mogao svoju glavu. — Njegova slina dospjela je na moju usnicu. Sad sam jamačno ionako već gotov, sve da ga se kojim čudom i oslobodim.«

— Ovamo! — viknu on. — Maksime! Ovamo!

Obojica, i Nilov i vuk, gledahu jedan drugom u oči, jer im glave bijahu u istoj visini... Vuk je škljocao zubima, izdavao škripane zvukove i prskao... Njegove stražnje šape trzale su se na Nilovljevim koljenima tražeći uporište... U očima mu je odsijevala mjesečina, ali u njima nije bilo ničega, što bi bilo nalik na mržnju; te su oči plakale, bile su nalik na ljudske.

— Ovamo! — viknu još jedamput Nilov. — Maksime!

U mlinu ga, međutim, nisu čuli. Osjećao je nekako, da bi mu snaga naglo popustila, da vikne iza glasa, pa nije vikao iz sve snage.

»Uzmicat ću... — odluči on. — Doći ću, hodajući natraške, do vrata i ondje ću zaviknuti.«

On poče uzmicati, ali nije prešao još ni dva aršina, kad osjeti, da mu desna ruka slabi i otiče. Malo zatim začu u jednom trenu vlastiti očajni krik i osjeti oštru bol u desnom ramenu, pa vlažnu toplinu, što mu se najednom razli po cijeloj ruci i po prsima. Zatim začu Maksimov glas i razabra izraz strave na licu istražitelja, koji bijaše dotrčao.

Ispustio je svojega neprijatelja istom onda, kad mu silom otvoriše prste i dokazaše, da je vuk ubijen. Omamljen zbog silnih čuvstava, osjećajući krv već na bedrima i u desnoj cipeli, vratio se on u mlin. Još malo, pa bi bio pao u nesvijest. Ugledavši vatru, samovar i boce, on dođe k sebi i sjeti se svih strahota, što ih je proživio, i opasnosti, koja je za nj sad istom počinjala. Bio je blijed, gledao je široko otvorenim očima, a glava mu bijaše sva mokra. Sjeo je, iznemogao, na vreće i spustio ruke. Istražitelj i Maksim svukoše ga i poza-

baviše se njegovom ranom. Rana bijaše prilična. Vuk je razderao kožu na cijelom ramenu, a dirnuo je i mišice.

— Zašto ga niste bacili u rijeku? — uzrujavao se blijedi istražitelj zaustavljajući krv. — Zašto ga u rijeku niste bacili?

— Nisam se dosjetio! Bože, nisam se dosjetio!

Istražitelj poče tješiti i buditi nadu, no kako je prije opisivao bjesnilo ne štedeći sočnih boja, sve bi riječi utjehe bile neprilične, pa je zaključio, da je bolje šutjeti. Povezavši za nevolju rame, on posla Maksima na imanje po konje, ali Nilov nije htio da čeka na kočiju pa se uputio kući pješice.

Oko šest sati ujutru došao je blijed, nepočešljan, omršavio od boli i neprospavane noći, u mlin.

— Djede, — obrati se on Maksimu, — vozi me k Mironu! Brže! Idemo, sjedni u kočiju!

Maksim, jednako blijed i neispavan, smete se, nekoliko se puta ogleda i prošapta:

— Ne treba ići k Mironu, gospodine... Oprostite, i ja znam liječiti.

— Dobro, samo brže, molim te!

I Nilov nestrpljivo zatopta nogama. Starac ga postavi licem prema istoku, prošapta nešto i dade mu da srkne iz vrča neke gadne, tople tekućine okusa pelina.

— A Stepka je umro... — promrmlja Nilov. — Recimo, da narod ima sredstva, ali... ali zašto je Stepka umro? Ipak me odvezi k Mironu!

Od Mirona, kojemu nije vjerovao, odvezao se u bolnicu k Ovčinikovu. Dobivši ondje pilulu beladone i savjet, da legne u postelju, on promijeni konje i odveze se, ne obazirući se na strašnu bol u ruci, u grad, da potraži gradske liječnike.

Koja četiri dana kasnije, kasno uvečer, utrča k Ovčinikovu i svali se na divan.

— Doktore! — poče on hvatajući i otirući znoj s blijedoga, omršavjelog lica. — Grigoriju Ivaniču! Radite sa mnom što vas je volja, ali ja tako ne mogu dalje! Ili me liječite, ili me otrujte, samo me ne ostavljajte ovako! Tako vam boga! Poludio sam!

— Treba da legnete u postelju, — reče Ovčinikov.

— Ah, vi i vaše ležanje! Pitam vas razumljivo, ruskim jezikom: što da radim? Vi ste liječnik i morate mi pomoći! Ja trpim! Svaki čas mi se čini, da me počinje hvatati bjesnilo. Ne spavam, ne jedem, ni za kakav posao nisam! Evo, u džepu mi je revolver. Vadim ga svaki čas, da sebi zatjeram kuglu u čelo! Grigoriju Ivaniču, ta liječite me, ako boga znate! Što da radim? A ne biste li me, eto, poslali profesorima?

— Svejedno je. Putujte, ako hoćete.

— Slušajte, a da, recimo, raspišem natječaj: tko me izliječi, dobiva pedeset tisuća? Što mislite, a? Uostalom, dok naštampaš, dok... možeš i desetput da pobjesniš. Sad sam gotov da dam sve svoje imanje! Izliječite me, i dat ću vam pedeset tisuća! Liječite me, ako boga znate! Ne razumijem tu strašnu ravnodušnost! Razumijte, da sad zavidim svakoj muhi... nesretan sam! Moja je obitelj nesretna!

Nilovu se zatresoše ramena. Plakao je.

— Slušajte, — poče ga tješiti Ovčinikov. — Ne razumijem do kraja tu vašu uzrujanost. Zašto plačete? I zašto tako preuveličujete opasnost? Ta razumijte, da je kod vas kudikamo veća vjerojatnost, da ne ćete oboljeti nego da ćete oboljeti. Prvo, od stotine ljudi, koje je ugrizla bijesna životinja, oboli ih samo trideset. Zatim, što je veoma važno, vuk vas je ugrizao kroz odjeću, a to znači, da je otrov ostao na odjeći. A ako je u ranu i dospio otrov, morao je isteći zajedno s krvlju, jer ste silno krvarili. U pogledu bjesnila ja sam potpuno miran, a ako me što i uzbuđuje, uznemiruje me samo rana. Kraj vaše nepažnje lako se može pojaviti vrbanac ili što slično.

— Mislite? Tješite li me, ili govorite ozbiljno?

— Ozbiljno, na poštenu riječ. Uzmite i čitajte!

Ovčinikov uze s police knjigu i poče čitati Nilovu poglavlje o bjesnilu — preskačući strašna mjesta.

— Badava se, dakle, uzrujavate, — reče on dočitavši. — Svemu tome dodajte još, da ni meni ni vama nije poznato, je li to bio bijesan ili zdrav vuk.

M-da... — odobri Nilov smješkajući se. — Sad je jasno, naravno. Sve je to jamačno glupost.

— Besmislica, dakako.

— No, hvala, rođeni... — nasmija se Nilov veselo tarući ruke. — Pametan ste vi čovjek, sad sam miran... Drago mi je, štoviše, sretan sam, bogami... Ne, poštenja mi... štoviše...

Nilov zagrli Ovčinikova i triput ga poljubi. Zatim ga zgrabi dječačka obijest, kojoj su tako skloni dobrodušni, tjelesno jaki ljudi. On dohvati sa stola potkovu i htjede da je svine, ali ga ostavi snaga, od radosti i boli u ramenu, pa nije mogao ništa da učini. Ograničio se samo na to, da zagrli liječnika lijevom rukom, ispod struka, da ga digne na rame i prenese iz kabineta u blagovaonicu. Otišao je od Ovčinikova veseo, radostan, a zajedno s njim kao da se radovahu i suzice, što se sjahu na njegovoj širokoj, crnoj bradi. Silazeći niza stepenice on se nasmija u basu i potrese ogradu na stepeništu pred ulazom tako snažno, da je jedan obli stupić u ogradi iskočio i da se cijelo ulazno stepenište streslo pod Ovčinikovljevim nogama.

»Kakav gorostas! — pomisli Ovčinikov gledajući s ganućem njegova velika leđa. — Kakav junačina!«

Čim je sjeo u kočiju, Nilov je opet počeo pripovijedati od početka i veoma potanko, kako se na nasipu borio s vukom.

— To bijaše igra! — završi on smijući se veselo. — Imat ću čega da se sjećam u starosti. Tjeraj, Triška!

U PARIZ!

Tajnik zemske[1] uprave Grjaznov i nastavnik kotarskog učilišta Lampadkin vraćahu se jedne večeri s proslave imendana redarstvenoga nadzornika Vonjučkina. Idući pod ruku obojica zajedno bijahu veoma slični slovu »ju«[2]. Grjaznov bijaše tanak, visok čovjek s nabreklim žilama, sapet u odjeći i sličan prutu, a Lampadkin bijaše debeo, tust i u širokoj odjeći, tako da je podsjećao na ništicu. Obojica bijahu malo pri vinu, pa pomalo teturahu.

— Preporučena je nova slovnica Grotova, — mrmljao je Lampadkin šljapkajući svojim kaljačama punim blata. — Grot zastupa teoriju, da pridjevi u drugom padežu jednine muškoga roda ne svršavaju na -ago, nego na -ogo... Pa daj, snađi se! Jučer sam Perhotkina ostavio bez objeda zbog *ago* u riječi *zolotoga*[3], a sutra ću morati, prema tome, da gledam pred njim u zemlju... Sramota!

Ali Grjaznov nije slušao učeno raspravljanje pedagogovo. Sva njegova pažnja bijaše upravljena na blatan mostić pred Širjaevljevom gostionicom, gdje se upravo odvijala mala svađa. Koja dva tuceta pasa-skitnica, sabitih u lanac, opkoliše crnoga, čupavog kućnog psa i ispuniše zrak otegnutim, pobjedničkim lavežem. Kućni se pas vrtio kao na iglama, kesio je zube protiv svojih neprijatelja i nastojao da što jače podvije svoj očupani rep. Slučaj nije važan, ali tajnik uprave jedna je od onih osjetljivih i razdražljivih priroda, koje ne mogu ravnodušno da gledaju, kad se tkogod svađa ili tuče. Došavši do gomile pasa, on ne izdrža, nego se umiješa.

---

[1] Zemstvo — kotarska samouprava u carskoj Rusiji.

[2] Slovo »ю« u ruskoj ćirilici.

[3] Zlatnoga

— Kidaj ga, grizi, prokletnika! Fju! — poče on urlati i zviždati primičući se pasjemu lancu. — Rrrr... Tako treba! Udri!

I on se sagnu, da još više razdraži pse, pa potegnu kućnoga psa za stražnju nogu. Pas zaskiči i ugrize Grjaznova za prst prije nego što je on dospio da digne ruku. Zatim psetance preskoči lanac, kao da se prestrašilo svoje smionosti, te usput zgrabi Lampadkina za list na nozi i potrča niz ulicu. Psi za njim.

— Ah, budalo! — viknu za njim Grjaznov tresući prstom. — Zadavila te kuga, đavle! Za njim! Po njemu!

— Drži ga! — odjeknuše glasovi pomiješani sa zvižducima. — Hvataj! Udri! Bijesan je, braćo! Podvio je rep, a njušku spustio! Bijesan je zaista! Hu!

Prijatelji pričekaše, dok se psi ne izgubiše iz vida, a onda pođoše dalje držeći se pod ruku. Došavši kući (pedagog je za sedam rubalja na mjesec stanovao i hranio se kod tajnika), oni već i zaboraviše na zgodu sa psom. Skinuvši blatne hlače i objesivši ih na vratima, da se suše, oni stadoše piti čaj. Obojica bijahu izvrsno, filozofski-dobrodušno raspoloženi... ali koji podrug sata kasnije, kad su, zajedno s tetkom, svastikom i s četiri Grjaznovljeve sestre, sjedili za stolom i kartali se, pojavio se iznenada kotarski liječnik Kataškin i donekle pomutio njihov mir.

— Ništa, ništa... nisam ja dama! — poče pridošlica videći kako tajnik i pedagog nastoje da sakriju pod stol svoje gaće i bose noge. — Mene su, gospodo, poslali k vama! Kažu, da vas je obojicu ugrizao pas!

— Kako, kako... ugrizao, — reče Grzjaznov smješkajući se cijelim licem. — Veoma mi je drago! Sjednite, Mitriju Fomiču! Odavna se ne vidjesmo, ubio me bog... Ne biste li čaja? Glašo, donesi votku! Što biste željeli da založite? Rotkvicu ili kobasicu?

— Kažu, da je pas bijesan! — nastavi liječnik uznemireno gledajući prijatelja. — Bio bijesan ili ne, svejedno, ne valja vam ovakav nehaj. S đavlom nema šale! Pokažite, gdje vas je ugrizao.

— Ah, ostavite to! — odmahnu rukom tajnik. — Ugrizao me sasvim malo... za prst. Od toga čovjek ne će

pobješnjeti... Možda biste piva popili? Glaško, trči k Židovki i reci, da ti da, na račun, dvije boce piva!

Kataškin sjede i poče ih plašiti bjesnilom, koliko je mogao da nadviče pijanu dvojicu... Oni su se isprva krivili i isprsivali, ali se onda uplašiše, pa mu pokazaše mjesta ugriza. Liječnik pregleda rane, ispali ih lapisom i ode. Nakon toga prijatelji legoše na počinak, ali su se još dugo prepirali nagađajući od čega se pravi lapis.

Drugi dan, ujutro, Grjaznov je sjedio na vrhu visoke topole i vezao ondje kućicu za čvorke. Lampadkin je stajao pod drvetom i držao čekić i konopce. Tajnikov vrtić bijaše sav u snijegu, no svaka je grančica i sva mokra kora već odisala proljećem.

— Grot dokazuje još i teoriju, — mrmljao je pedagog, — da vrata nisu srednjega roda nego muškoga. Hm... Treba, dakle, pisati krasnye vorota, a ne krasnyja vorota[1]... Ali neka on samo gudi svoje! Prije ću predati ostavku, nego da izdam svoje uvjerenje u pogledu vrata.

I pedagog već bijaše otvorio usta i dostojanstveno digao u zrak čekić, da počne uništavati učene akademike, kadli zaškripješe vrtna vratašca; u vrtu se iznenada pojavi, kao da je iz zemlje niknuo, kotarski predvoditelj plemstva Pozvonočnikov. Ugledavši ga, Lampadkin se zapanji, pa problijedje i ispusti čekić.

— Zdravi bili, mili moji! — obrati mu se predvoditelj. — No, kako vaše zdravlje? Kažu, da je jučer vas i Grjaznova ugrizao bijesan pas!

— Možda uopće i nije bijesan, — promrmlja s vrha topole Grjaznov. — Sve su to samo bablji razgovori!

— Možda jesu, a možda je i bijesan! — reče predvodnik. — Tako ipak ne valja prosuđivati stvar... Za svaki slučaj treba nešto poduzeti!

— Što? — tiho upita pedagog. — Jučer su nas palili!

— Maločas mi to reče liječnik, ali to nije dovoljno. Treba učiniti nešto radikalnije. Ne biste li putovali u Pariz... A tako ćete, po svoj prilici, i morati da učinite: putujte u Pariz!

---

[1] Crvena vrata. (Pravopisna reforma 1917. izjednačila je oba oblika i u pismu, jer se jednako izgovaraju.)

Pedagog ispusti konopce i skameni se, a tajnik umalo te ne pade s drveta, kako se začudio...

— U Pari-iz? — reče on otegnuto. — A što ću ondje raditi?

— Poći ćete k Pasteuru... To će, naravno, biti malo skupo, ali što tu možemo? Zdravlje i život preči su od svega... Vi ćete se smiriti, i mi ćemo biti mirniji... Upravo sam govorio s predsjednikom Ivanom Aleksejičem. On misli, da će vam uprava dati za put... Moja žena daje vam dvjesta rubalja... Što vam još treba? Spremajte se! A putnice ću vam brzo isposlovati...

— Pobjesniše, čudaci! — nasmiješi se Grjaznov, kad je predvodnik otišao. — U Pariz! Ah, glupana, oprosti mi, bože! Da moramo u Moskvu ili u Kijev, hajde de, ali, gle ti njih — u Pariz! I zbog čega? Još, da je pas pravi, plemenite pasmine, ali zbog psa iz dvorišta — tfu! Reci, ako boga znaš, kakve je aristokrate našao: u Pariz! Zemlja me progutala, ako pođem!

Pedagog je dugo i zamišljeno gledao u zemlju, a onda je veselo zarzao i rekao glasom punim nadahnuća:

— Znaš li što, Vasja? Pođimo, ubio me bog, pođimo! Pariz je ipak Pariz, inozemstvo... Evropa!

— Zar ondje ima ičega, što nisam vidio? Što će mi!

— Civilizacija! — oduševljavao se dalje Lampadkin. — Gospode, kakva civilizacija! Ti vidici, različiti Vezuvi... okolice! Na svakom koraku sve same okolice! Bogami, pođimo!

— Pošašavio si, Iljuška! Što ćemo tamo među Nijemcima?

— Ondje nisu Nijemci, nego Francuzi!

— Isti đavo! Što ću među njima? Crknut ću od smijeha gledajući ih. Kakav sam po prirodi, sve ću ih ondje isprebijati! Idi samo, požalit ćeš... I opljačkat će te i mrsit ćeš... a može ti se dogoditi još i to, da mjesto u Pariz dospiješ u takvu poganu zemlju, da ćeš onda pet godina pljuvati...

Grjaznov odreza, da ne će na put, a ipak su prijatelji još istoga dana, uvečer, hodali zagrljeni po gradu i pripovijedali svakome, koga bi susreli, o tome kako će putovati. Tajnik bijaše mračan, ljut i nemiran, a pedagog je oduševljeno mahao rukama tražeći čovjeka, s kojim bi podijelio svoju sreću...

— Sve bi bilo dobro, da nema toga Pariza! — tješio se naglas Grjaznov. — Život bi bio pravi užitak! Ta svi te gledaju sa saučešćem; kamo god dođeš, goste te; jedeš, piješ, svi ti daju novaca, ali... Pariz! Po kojega đavla da idem onamo? Zbogom, braćo! — zaustavljao je znance. — Putujemo u Pariz! Sačuvajte dobru uspomenu o nama! Možda se više i ne ćemo vidjeti.

Pet dana kasnije odvijao se na kolodvoru svečani ispraćaj tajnika i pedagoga. Na ispraćaj dođoše svi inteligenti, od predvodnika pa do gotovo slijepoga pastorka nadzornika Vonjučkina. Predvodnikovica je dala putnicima dva preporučena pisma, a žena predsjednika općine dade im sto rubalja s molbom, da joj kupe tkanine prema uzorku... Dobrim željama, uzdasima i jecajima ne bijaše kraja. Tetka, svastika i četiri Grjaznovljeve sestre prolijevahu potoke suza. Pedagog se očito hrabrio, i nije tugovao, a tajnik, koji se napio i raznježio, cijelo se vrijeme naprezao da ne zaplače... Kad se oglasilo drugo zvono, on ne izdrža, te gorko zaplaka...

— Ne idem! — stade se on otimati pred vagonom. — Radije ću pobješnjeti, nego da idem k pastoru! Daleko mu kuća!

Ipak ga uvjeriše i smjestiše u vagon. Vlak krenu...

Kronološki je slijed događaja ovaj: najviše četiri dana po ispraćaju Grjaznovljeve sestre ugledaše najedamput, sjedeći kod prozora i tugujući, Lampadkina, koji se vraćao kući. Pedagog bijaše crven i zablaćen i svaki je čas ispuštao svoj kovčeg. Djevojke najprije pomisliše, da je to sablast. Uskoro, međutim, zalupiše vratašca u vrtu, a zatim se u trijemu začu poznato soptanje, i pojava izgubi svoj spiritistički karakter. Sestre zamriješe od čuđenja. Mjesto da pitaju, okrenuše prema pridošlici svoja otegnuta, blijeda lica. Pedagog zatrepta očima, odmahnu rukom, pa zaplaka i opet odmahnu rukom.

— Stigosmo tako u Kursk... — poče on hripavo plačući, — a Vasja mi kaže: »Na kolodvoru je objed skup, veli, a tu blizu kolodvora nalazi se gostionica. Tamo ćemo i objedovati.« Uzesmo sa sobom kovčege i pođosmo (pedagog zajeca)... A u gostionici Vasja čašicu za čašicom, čašicu za čašicom... »Ti me, viče on, vodiš u smrt!« Počeo je galamiti...

A kad je poslije votke počeo piti xeres... sastaviše zapisnik. Što dalje, sve više i... sve do kopjejke! Jedva je ostalo za put...

— A gdje je Vasja? — uznemiriše se djevojke.

— U Ku... Kursku... Moli, da mu pošaljete novaca za put...

Pedagog zabaci glavu, obrisa lice i nastavi:

— A Kursk je lijep grad! Veoma lijep! Uživao sam ondje...

GAVRAN

Gavrani doletješe, i cijela jata počeše već kružiti nad ruskim oranicama. Izabrah najvećeg od njih i počeh s njim razgovarati. Namjerih se, nažalost, na gavrana-filozofa i moralista, pa je razgovor bio dosadan. Evo o čemu smo razgovarali.

JA. — Kažu, da vi gavrani živite veoma dugo. Vas i štuke prirodoslovci ističu kao primjer dugovječnosti. Koliko je tebi godina?

GAVRAN. — Meni je 376 godina.

JA. — Oho! Zaista, poživio si, svakako! Da sam ja na tvojemu mjestu, starče, nadrljao bih đavolski mnogo članaka za »Rusku starinu« i »Historijski vjesnik«! Da ja živim već 376 godina, koliko bih za to vrijeme napisao pripovijesti, prizora, crtica! Koliko bih nakupio honorara! A što si ti, gavrane, učinio za to vrijeme?

GAVRAN. — Ništa, gospodine čovječe! Samo sam pio, jeo i rađao potomstvo...

JA. — Stidi se! Ja se stidim i krivo mi je zbog tebe, glupa ptico! Živiš na svijetu već 376 godina, a jednako si glup kao prije trista godina! Napretka ni za groš!

GAVRAN. — Pamet ne donose godine, gospodine čovječe, nego odgoj i naobrazba. Evo, na primjer, Kine... Živi mnogo duže nego ja, a ostala je blesava kakva je bila i prije tisuću godina.

JA (čudeći se i dalje). — 376 godina! Pa to je strahota! Cijela vječnost! Za to vrijeme dospio bih da prođem kroz sve fakultete, dospio bih dvadesetput da se ženim, iskušao bih sve karijere i službe, postigao bih ne znam koji čin i umro bih zacijelo kao Rotschild! Ta razumij, glupane: jedan

rubalj uložen u banku pretvara se, uz pet posto kamata, u milijun! Računaj! Da si, prema tome, prije 283 godine uložio u banku jedan rubalj, sad bi imao milijun! Ah, glupane! I nije ti žao, ne stidiš se, što si tako glup!

GAVRAN. — Nipošto... Mi smo glupi, ali zato možemo da se tješimo time, da u četiri stotine godina svojega života pravimo mnogo manje gluposti nego čovjek u svojih četrdeset... Jest, gospodine čovječe! Ja živim već 376 godina, ali nikad nisam vidio, da bi gavrani ratovali jedni protiv drugih i da bi ubijali jedni druge, a vi se i ne sjećate godine, u kojoj nije bilo rata... Mi ne pljačkamo jedni druge, ne otvaramo zalagaonice i pensione bez starih jezika, ne klevećemo, ne ucjenjujemo, ne pišemo loše romane i stihove, ne izdajemo novine što psuju... Živim već 376 godina, no još nisam vidio, da bi naše ženke varale i rastuživale svoje muževe, a kod vas, gospodine čovječe? Među nama nema slugana, ulizica, laskavaca, izdajica...

Uto zazvaše mojega subesjednika njegovi drugovi, i on poletje ravno nad oranicom ne završivši svoje tirade.

BILJEŠKE

DRAMA U LOVU

Ovaj Čehovljev roman izlazio je u novinama »Novosti dana« u nastavcima 1884. i 1885. godine. U vrijeme njegova izlaženja u Rusiji je štampanje kriminalnih romana bilo u punom jeku. Čehov je, davši ovom svom romanu sve crte i forme kriminalnog romana, bez sumnje želio dati parodiju toga žanra.

A. A. Škljarevski — autor pripovijesti i novela kriminalnog karaktera.

»Skladčina« — literarni zbornik ruskih književnika, izdan u korist postradalih od gladi.

»Delo« — radikalni časopis, koji je god. 1884. bio zabranjen za čitanje u bibliotekama i narodnim čitaonicama.

G. Born — autor šund-romana.

Risler — junak romana A. Daudeta »Fromont jeune et Risler ainé«.

EH, TA PUBLIKA

Prvi puta štampano u časopisu Oskolki, br. 48, 30. studenog 1885. Potpis: A. Čehonte. Uključeno u zbornik »Šarene priče« iz 1886. g. i u sva kasnija njegova izdanja. Preštampano u Sabranim djelima (knj. II. iz god. 1900.)

ŠILO U VREĆI

Prvi puta štampano u časopisu Oskolki, br. 50, od 14. prosinca 1885., sa potpisom: A. Čehonte, Uključeno u zbornik »Šarene priče« iz 1886. i u sva njegova kasnija izdanja. S manjim promjenama preštampano u II. knjizi Sabranih djela (g. 1900.).

KAZALIŠNI PODUZETNIK POD DIVANOM

Prvi put štampano u časopisu Oskolki, br. 51, od 21. prosinca 1885. S popravcima, ova novela je bila uvrštena u I. knjigu Sabranih djela, god. 1899.

USKLIČNIK

Prvotno štampano u časopisu Oskolki, br. 52, od 28. prosinca 1885. Potpis: A. Čehonte. Bez promjena preštampano u zborniku »Šarene priče« iz g. 1886. i u svim kasnijim njegovim izdanjima. Uključeno u II. knjigu Sabranih djela (1900. god.)

OGLEDALO

Prvi put štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 358, 30. prosinca 1885. sa potpisom: A. Čehonte, Uključeno u zbornik »Šarene priče«. S nešto promjena preštampano u III. knjizi Sabranih djela (1901. g.).

UMJETNOST

Prvi puta štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 5, od 6. siječnja 1886. god. sa potpisom: A. Čehonte. Uključeno u II. knjigu Sabranih djela, 1900. godine.

NEUSPJEH

Prvi puta štampano u časopisu Oskolki br. 2 od 11. siječnja 1886. sa potpisom: A. Čehonte. S promijenjenim naslovom Čehov je ovu novelu uvrstio u II. knjigu Sabranih djela, god. 1899.

DJEČURLIJA

Prvi puta štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 19, od 20. siječnja 1886. sa potpisom: A. Čehonte. Uključeno u zbornik »Šarene priče« iz 1886. god. i u njegova kasnija izdanja. Kao prva novela štampano u istoimenom zborniku (original. naslov Detvora), Petrograd, 1889. god. U Sabranim djelima štampano u III. knjizi (1901. god.).

TUGA

Prvi puta štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 26, od 27. siječnja 1886. Potpis: A Čehonte. S manjim promjenama uključeno u zbornik »Šarene priče« iz 1886. g. i u kasnija izdanja toga zbornika. U Čehovljevim Sabranim djelima štampano u III. knjizi (1901. god.).

NOĆ PRIJE SUDSKE RASPRAVE

Prvi put štampano u časopisu Oskolki, br. 5, 1. veljače 1886. sa podnaslovom Slučaj iz moje medicinsko-šarlatanske prakse. Potpis: A. Čehonte. S promijenjenim podnaslovom ušlo u zbornik »Nevine riječi«, Moskva, 1887. Ponovno ispravljena, novela je bila uključena u I. knjigu Sabranih djela iz 1899. god.

UZBUNA

Štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 33, od 3. veljače 1886., s podnaslovom Odlomak iz romana i potpisom A. Čehonte. Bez podnaslova štampano u II. knjigi Sabranih djela, 1900. g.

SMRT GLUMCA

Originalni naslov Akterskaja gibel'. Prvi puta štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 40, 10. veljače 1886. g. Bez promjena preštampano u zborniku »Šarene priče« i u kasnijim izdanjima toga zbornika. U Sabranim djelima štampano u III. knjizi, god. 1901.

PANIHIDA

Prvi puta štampano u novinama »Novo vrijeme«, br. 3581, 15. veljače 1886. sa potpisom: An. Čehov. Preštampano u zborniku

»U sutonima«, Petrograd, 1887. i, s malim izmjenama, u njegovim kasnijim izdanjima. U Sabranim djelima uključeno u III. knjigu (1901. g.).

ANJUTA
Prvi puta štampano u časopisu Oskolki, br. 8, od 22. veljače 1886. Potpis: A. Čehonte. S popravljenim dijalogom studenta i jurista uvršteno u zbornik »Šarene priče«. Za II. knjigu Sabranih djela, kuda je Čehov uvrstio ovu novelu, on ju je podvrgao značajnim dotjerivanjima i izmjenama.

IVAN MATVEJIČ
Prvi puta štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 60, 3. ožujka 1886. god. Potpis: A. Čehonte. S neznatnim promjenama preštampano u zborniku »Šarene priče« iz 1886. Uključeno u I. knjigu Sabranih djela 1899. pri čemu je novela opet znatno popravljana.

VJEŠTICA
Prvi puta štampano u novinama »Novo vrijeme«, br. 3600, 8. ožujka 1886. sa potpisom: An. Čehov. Preštampano u zborniku »U sutonima«, Petrograd, 1887. i u njegovim kasnijim izdanjima. U Sabranim djelima štampano u III. knjizi (1901. g.).

MALA ŠALA
Prvi puta štampano u časopisu »Sverčok« (Zrikavac), br. 10, 12. ožujka 1886. Potpis: Čovjek bez slezene. Nakon prerađivanja uključeno u II. knjigu Sabranih djela, 1900.

AGAFJA
Prvotno štampano u novinama »Novo vrijeme«, br. 3607, 15. ožujka 1886. sa potpisom: An. Čehov. Nešto skraćeno preštampano u zborniku »U sutonima«, Petrograd, 1887. Uključeno u Sabrana djela (u III. knjigu, 1901. g.)

U PROLJEĆE
Prvi puta štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 81, 24. ožujka 1886. sa potpisom: A. Čehonte. Ispravljeno prigodom štampanja u Sabranim djelima (u III. knjizi, 1901.).

MNOGO PAPIRA
Prvi puta štampano u časopisu Oskolki, br. 13, od 29. ožujka 1886. pod naslovom Šarlah i sretan brak. Potpis: A. Čehonte. S mnogobrojnim stilskim ispravcima uključeno u I. knjigu Sabranih djela, 1899. god.

MORA
Original. naslov Košmar. Prvi puta štampano u novinama »Novo vrijeme«, br. 3621, 29. ožujka 1886. sa potpisom: An. Čehov. Preštampano u zborniku »U sutonima«, Petrog. 1887. i u kasnijim njegovim izdanjima. Uključeno u III. knjigu Sabranih djela (1901.).

RAZGOVOR ČOVJEKA SA PSOM
Prvi puta štampano u časopisu Oskolki, br. 10, od 9. ožujka 1885. Potpis: Čovjek bez slezene. Uključeno u zbornik »Šarene priče«, Petrograd, 1886. g.

O OŽUJKU
Prvi puta štampano u časopisu Oskolki, br. 11, 16. ožujka 1885. g. Potpis: Čovjek bez slezene.

Nikita Giljarov-Platonov (1824.—1887.) redaktor i izdavač novina »Suvremene vijesti« (Sovremennye izvestija).

V. M. Tarnovski — poznati liječnik.

PRAVILA ZA PISCE POČETNIKE
Prvi puta štampano u časopisu Budilnik br. 12, 1885. bez potpisa autora. 1904. preštampano u »Budilniku« s Čehovljevim potpisom.

ČESTITARINA
Štampano u časopisu Oskolki, br. 12, od 23. ožujka 1885. sa potpisom: Čovjek bez slezene.

OBOJE SU BOLJI LJUDI
Original. naslov Oba lučše. Prvi puta štampano u časopisu Oskolki, br. 13, od 30. ožujka 1885. Potpis: A. Čehonte. Uključeno u zbornik »Šarene priče« iz 1886. g.

CRVENO BRDO
Prvi puta štampano u časopisu Oskolki, br. 13, 30. ožujka 1885. sa potpisom: Čovjek bez slezene.

O TRAVNJU
Prvi puta štampano u časopisu Oskolki, br. 14, od 6. travnja 1885. Potpis: Čovjek bez slezene.

BEZNADAN ČOVJEK
Originalni naslov Beznadežnyj. Štampano u Budilniku br. 15, 1885. Potpis: A. Čehonte.

ŽIVOT JE KRASAN
Štampano u časopisu Oskolki, br. 17, 27. travnja 1885. sa potpisom: Čovjek bez slezene.

ŽENA S GLEDIŠTA PIJANCA
Štampano u časopisu Budilnik, br. 17, 1885. Potpis: Brat moga brata.

O SVIBNJU
Štampano u časopisu Oskolki, br. 18, od 4. svibnja 1885. Potpis: Čovjek bez slezene.

SEZONA ŠEŠIRA
Štampano u časopisu Oskolki, br. 19, 11. svibnja 1885. uz crteže A. I. Lebedeva.

DIPLOMAT
Štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 135, 20. svibnja 1885. sa potpisom: A. Čehonte.

KULAČKO GNIJEZDO
Štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 139, 24. svibnja 1885. Potpis: A. Čehonte.

LISNICA
Štampano u časopisu Budilnik, br. 20, 1885. sa podnaslovom *Pjesma u prozi*. Potpis: Brat moga brata.

PRIJETNJA
Štampano u časopisu Oskolki, br. 21, 25. svibnja 1885. sa potpisom: Čovjek bez slezene.

SITNICE
Štampano u časopisu Oskolki, br. 22, od 1. lipnja, i br. 23. od 8. lipnja 1885. Potpis: Čovjek bez slezene.

MOJA »ONA«
Štampano u Budilniku, br. 22, 1885. Potpis: Brat moga brata.

O RIBOLOVU
Štampano u Budilniku, br. 23 i 25, 1885. sa potpisom Brat moga brata.

UZ STEPENICE
Štampano u časopisu Oskolki, br. 24, od 15. lipnja 1885. sa potpisom: Čovjek bez slezene.

STRAŽA POD STRAŽOM
Štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 163, 17. lipnja 1885. Potpis: A. Čehonte.

MOJE ŽENE
Štampano u Budilniku, br. 24, 1885. sa potpisom: A. Čehonte.

BRVNO INTELIGENCIJE
Štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 169, 23. lipnja 1885. Potpis: A. Čehonte.

IZ IDEALISTOVIH USPOMENA
Štampano u Budilniku, br. 26, 1885. sa potpisom: Brat moga brata.

U APOTECI
Štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 182, 6. srpnja 1885. s potpisom A. Čehonte. Preštampano u zborniku »Šarene priče« iz 1886. g.

NIJE SUĐENO
Štampano u časopisu Oskolki, br. 28, 13. srpnja 1885. Potpis: A. Čehonte. Nešto popravljeno ušlo u zbornik »Šarene priče«.

PRIJEKO POTREBAN PREDGOVOR
Štampano u časopisu Oskolki, br. 29, 20. srpnja 1885. Potpis: Čovjek bez slezene.

U VAGONU
Štampano u časopisu Oskolki, br. 30, 27. srpnja 1885. Potpis: Čovjek bez slezene.

OZBILJNO
Original. naslov *Nečto serjoznoe*. Štampano u časopisu Oskolki, br. 30, 27. srpnja 1885. god. Potpis: A. Čehonte.

O LIPNJU I SRPNJU
Štampano u časopisu Oskolki, br. 30, 27. srpnja 1885. Potpis: Čovjek bez slezene.

ŽENIK I TATICA
Štampano u »Petrogradskim novostima«, br. 207, 31. srpnja 1885. Potpis: A. Čehonte.

GOST
Štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 212, 5. kolovoza 1885. Potpis: A Čehonte.

KONJ I OSJETLJIVO LANE
Štampano u »Petrogradskim novinama« br. 219, 12. kolovoza 1885. Potpis: A. Čehonte.

POSLOVAN ČOVJEK
Štampano u časopisu Oskolki, br. 33, 17. kolovoza 1885. Potpis: Čovjek bez slezene.

UTOPLJENIK
Štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 226, 19. kolovoza 1885. Potpis: A. Čehonte.

ZVIŽDAČI
Štampano u časopisu Oskolki, br. 34, od 24. kolovoza 1885. g. sa potpisom: A. Čehonte. Nešto izmijenjeno ušlo u zbornik »Šarene priče« iz 1886. g.

O KOLOVOZU
Štampano u časopisu Oskolki, br. 34, od 24. kolovoza 1885. Potpis: Čovjek bez slezene.

SEOSKI KNEZ
Original. naslov Starosta. Štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 240, od 2. rujna 1885. Potpis: A. Čehonte.

HRID
Štampano u časopisu Oskolki, br. 38, 21. rujna 1885. Potpis: A. Čehonte. Bez promjena ušlo u zbornik »Šarene priče« iz god. 1886.

POSLIJE BENEFISA
Štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 261, 23. rujna 1885. Potpis: A. Čehonte.

OPĆA NAOBRAZBA
Štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 268, 30. rujna 1885. Potpis: A. Čehonte.

MIŠLJENJA POVODOM KATASTROFE ZBOG ŠEŠIRA
Štampano u časopisu Budilnik br. 39, 1885. sa potpisom: Brat moga brata.

DVA NOVINARA
Štampano u časopisu Oskolki, br. 40, 5. listopada 1885. Potpis: A. Čehonte. Bez promjena ušlo u zbornik »Šarene priče«.

PSIHOPATI

Štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 275, od 7. listopada 1885. Potpis: A. Čehonte.

Mironovič, Semjonova, Bezak, — učesnici u kriminalnom procesu g. 1884—5. povodom ubojstva trinaestgodišnje djevojčice Sarre Bekker.

Ašinov — sudski istražitelj, *Sorokin i Ergard* — liječnici-eksperti.

N. P. Karabčevski (1851.—1925.) — poznati advokat.

TUKAC

Štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 282, 14. listopada 1885. Potpis: A. Čehonte.

KONTRABAS I FLAUTA

Štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 296, 28. listopada 1885. Potpis: A. Čehonte.

UPUTE KANDIDATIMA ZA ŽENIDBU

Štampano u časopisu Oskolki br. 44, 2. studenog 1885. Potpis: Čovjek bez slezene.

NINOČKA

Štampano u »Petrogradskim novinama«. br. 303, 4. studenog 1885. sa potpisom: A. Čehonte.

MUZIKANT

Štampano u Budilniku br. 45. od 14. studenog 1885. Potpis: A. Čehonte. S manjim promjenama uključeno u zbornik »Šarene priče«, 1886. g.

BEZ MJESTA

Štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 317, od 18. studenoga 1885. Potpis: A. Čehonte.

BRAK ZA 10 DO 15 GODINA

Štampano u Budilniku br. 46, od 21. studenog 1885. Potpis: Brat moga brata.

SLABIĆ

Original. naslov T r j a p k a. Štampano u »Petrogradskim novinama« br. 331, 2. prosinca 1885. Potpis: A. Čehonte.

DOMAĆA SREDSTVA

Štampano u časopisu Oskolki, br. 49, od 7. prosinca 1885. Potpis: Čovjek bez slezene.

MOJ RAZGOVOR S EDISONOM

Štampano u časopisu Oskolki br. 49, 7. prosinca 1885. Potpis: Čovjek bez slezene.

Thomas Edison (1847.—1931.) — slavni američki izumilac na polju elektrotehnike.

Bišopizam — ovaj izraz je Čehov upotrebio u smislu otkrivanja tuđih misli. 1885. god. u Moskvi se naime javio »čitač tuđih misli«

Bišop (Bishop). Riječ bišopizam iskoristila je cijela humoristička štampa tih godina, izrugujući se pogađaču tuđih misli.

SVETA OGRANIČENOST

Štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 338, 9. prosinca 1885. sa potpisom: A. Čehonte.

CINIK

Štampano u »Petrogradskim novinama« br. 345, 16. prosinca 1885. Potpis: A. Čehonte. Uključeno u zbornik »Šarene priče« iz 1886.

MARI D'ELLE

Štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 347, 18. prosinca 1885. sa potpisom: A Čehonte.

Mari d'elle — »njezin muž«, u prenesenom značenju muž znamenite ličnosti.

SAN

Štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 354, od 25. prosinca 1885. Potpis: A. Čehonte.

NOVOGODIŠNJI VELIKOMUČENICI

Štampano u časopisu Oskolki, br. 1, 4. siječnja 1886. Potpis: Čovjek bez slezene.

ŠAMPANJAC

Štampano u časopisu Oskolki, br. 1, 4. siječnja 1886. god. Potpis: Čovjek bez slezene.

POSJETNICE

Štampano u časopisu Oskolki, br. 1, 4. siječnja 1886. Potpis: Čovjek bez slezene.

Judofob Judofobovič Okrejc, t. j. S. S. Okrejc, redaktor antisemitskog časopisa »Luč«.

NOĆ NA GROBLJU

Štampano u časopisu »Zrikavac«, br. 1. od 8. siječnja 1886. sa potpisom: A. Čehonte.

PRVI NASTUP

Originalni naslov P e r v y j d e b j u t. Štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 12, od 13. siječnja 1886. Potpis: A. Čehonte.

KOD TELEFONA

Štampano u časopisu Budilnik, br. 3, od 19. siječnja 1886. sa potpisom: Brat moga brata.

OTKRIĆE

Štampano u časopisu Oskolki, br. 4, od 25. siječnja 1886. Potpis: A. Čehonte.

NAJVEĆI GRAD

Štampano u časopisu Oskolki, br. 4, od 25. siječnja 1886. Potpis: Ruver.

RAZGOVOR PIJANA ČOVJEKA S TRIJEZNIM ĐAVLOM

Štampano u časopisu Oskolki br. 6, od 8. veljače 1886. sa potpisom: Čovjek bez slezene.

»Rebus« — nedjeljni »zagonetni« časopis, koji je izdavao V. Pribitkov. Čehov ga je često uzimao za predmet svojih šala.

GLUPI FRANCUZ

Štampano u časopisu Oskolki, br. 7, od 15. veljače 1886. sa potpisom: A. Čehonte.

O PROLAZNOSTI

Štampano u časopisu Oskolki, br. 8, od 22. veljače 1886. sa potpisom: Čovjek bez slezene.

PERSONA

Štampano u časopisu Oskolki, br. 9, od 1. ožujka 1886. Potpis: A. Čehcnte.

OTROV

Štampano u časopisu Oskolki, br. 10, od 8. ožujka 1886. Potpis: A. Čehonte.

PRIPOVIJEST BEZ SVRŠETKA

Štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 67, od 10. ožujka 1886. Potpis: A. Čehonte.

MOJ RAZGOVOR S POŠTAROM

Štampano u časopisu Oskolki, br. 11. od 15. ožujka 1886. Potpis: A. Čehonte.

VUK

Štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 74, od 17. ožujka 1886. Potpis: A. Čehonte.

U PARIZ!

Štampano u časopisu Oskolki, br. 12, od 22. ožujka 1886. Potpis: A. Čehonte.

GAVRAN

Štampano u časopisu Oskolki, br. 13, od 29. ožujka 1886. Potpis: Čovjek bez slezene.

B. Š.

SADRŽAJ

NAPOMENA: Imena u zagradi označavaju prevodioca. Sve ostale novele i pripovijetke, uz koje nije označeno ime prevodioca, preveo je Tomislav Prpić.

Korektor *Stojanka Ivković*

Izdavač ZORA
Izdavačko poduzeće
Zagreb, Prilaz JNA 2/II
Za izdavača *Ivan Dončević*
Rkp. br. 1067 — 36½ tiskanih araka
Tiskanje dovršeno 25. IX. 1959.
u »Vjesniku — pogon Tipografija«
Zagreb, Trg Bratstva i Jedinstva 2

Din 1500

52 619/III